

સાગિત્રી

: : આકાશવાણી ૧૯૪૭ : :

: : અંક ૧ : :

: : વર્ષ ૧ : :

: : તારીખ : :

મી સુ દે સા ધ
મલ કોરપીટિયા

કવિશ્રી અરુણદાસ શ્રી ખખરદાસ

: : દિન : :

: : આના ૧૨ : :

: : સાગિત્રી પબ્લીકેશન્સ : :

: : ૨૩-૨૫ પોલા સ્ટ્રીટ, મુંબઈ ૧ : :

: : વાર્ષિક લવાજમ : :

: : રૂ. ૬ : :

પહેલું પાઠશ્રી

ભાગ ૧-૨ સાથે : પાણેસા ઉપરાંત પ્રિરંગી, જેરંગી અને ઝેરંગી ચિત્ર સાથે. શ્રી ૦
 હંજુ દેસાઈ તથા શ્રીમતી લક્ષ્મીબેન દેસાઈ ચિત્રીત પ્રિરંગી તેમજ બેટ ચાપી શકાય
 તેવા રૂપેરી જોશમાં અપાયેલું દામપત્ર જેમની સાધનામાંથી જન્મતાં આપણ-જેનું
 વૃદ્ધાસેલસું પુસ્તક :

સંતતિના સફળ સર્જનનું માર્ગદર્શન કરાવતું અને માતા જનતાં પહેલાં અને માતા જન્મ્યા
 પછીનું મોહિનીપુર્ણ સર્વાંગ સુંદર સંસાર ઉપયોગી પ્રકરણ જેમાં અપાયેલા અનેક વિષયોમાંથી માત્ર
 જોશક નીચે આપ્યા છે. આ સિવાયના બીજા સંતેર વિષયો અપાયા છે અને દરેક વિષયને સમજાવ-
 વર્તી વિશેષ પણ આપેલા છે.

- સંતતિનું સફળ સર્જન
- પવિત્રતા ને મૌર્ય
- મર્મિશ્ચી સ્ત્રી ને રેઢાંનું આગક
- પ્રસવની વિવિધ અવસ્થાઓ
- સગર્ભ સ્ત્રીની માવજત કેવી રીતે ?
- થવી ભેદભેદ ?
- બાલશિક્ષણ
- દાસકાંડ
- બાલ-માદચી ને બ્રિવચાર
- બાલકોનો ભોગદ ને બોરાકંતી
- માવજત,
- બાળકની સુવાસી જગ્યા

- બાળકની ભવિષ્ય, મો, હાંત પાંગર
- અવધવાની રીતો.
- સ્તનપાન - સ્તનપાન સમય
- બાળકના નામ પાડવાની

હજાર ઉપરાંત શબ્દોની યાદી

- જન્મરથ અને નેષી
- પ્રસૂતિ, પૂર્વે અને પછી
- જિજ્ઞાસો ખુલનાર
- શ્રીઓ ને બાળકના રોગો ને
- ઉપચાર

પહેલું પાઠશ્રી
 ભા. ૧, ૨
 કલાપય જોશ સાથે :
 ખજાસ થાય તે પહેલાં તમારી કોપી વી. પી. યી મંગાવવા આજે જ લખો :

કર્તા એક અમુલ્યની રાહદર
 અને
 મહુકર સંદેશિયા એમ. એમ.

કિંમત રૂ. ૬-૧૨-૦
 વી. પી. ખર્ચ ૧૨
 આના બદલે

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકસેલર્સ પબ્લિશર્સ ૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુરત ૨.

રાશિભૂમિ

પુરતક ૧ |

ઓક્ટોબર ૧૯૪૭

| પાંક ૧

અમારું બચાવનામું

‘રાશિભૂમિ’ એના કરારેલા સમયે પ્રગટ થવાને પક્ષે એક માસ મોકું બહાર પડે છે. તે સમય વળી જે સ્વરૂપે એને બહાર પાડવાની અમારી ઉમેદ હતી તે થા પડેલા અંકે અમે પાર પાડી શક્યા નથી. એ બંને માંથી એટલું જ કહેવાનું છે કે અનિવાર્ય કારણો દોષા આ અંકનું મોકું કાપકામ એક મિત્રો દ્વારા થયું બાદ તેમાં તેઓને પૈતાને પ્રતી-બંધો ઉભી થવાથી નાચાનીએ અમને જયારે દોષ-દોષથી બીજાં એકની શોધ કરવી પડી, આ અમારી કુશલતા નોંધ મુખ્યમાં જાણીતાં મોટાં અખબાર ‘મુખ્ય-વત્સાન’ના ગણા માટેક શ્રી હોમી માદન અમારી મદદે આવ્યા કે જેમનાં સહકારથી માત્ર ચાર છ દીવસમાં જ ઉતાવળે મોકલ્યા પાતાં જાણી કાઢી અને જેવો તેવો પક્ષ આ અંક બહાર પાડ્યો છે.

અમારા મનોદશ આ પહેલાં અંકે પુરા પાડવામાં નોંધ કે નિષ્ફળ ગયા છે કે નેનું અમને દુઃખ છે હતાં અમારા સેક્રેટરી દિલ્લેજ પ્રાદેશ અને શુભે-સ્થલ મિત્રો તેમજ મનર અનર આપનારા બાકા મહેરબાનીને મોટા મોટા સંસ્કારમાં નહિ છતાં એટલી પાત્રી તો જરૂરજ અને આવીશું કે ‘રાશિભૂમિ’ ને આવતા માસથી વધારે સંદર્શ, વધારે શુદ્ધ અને અને વધારે સમૃદ્ધ બનાવવાની તમામ વ્યવસ્થા અમે પાકડી કરી છે. ‘રાશિભૂમિ’ આરંભનાં એક વાસ

બાજત ઉપર બાન એ ચવાની જરૂર નોંધ્યો છીએ કે જેઓને સંપૂર્ણરૂપે સવાળ્યમ વરનાની સ્મૃતિ આપવામાં આવી છે તેઓનાં સવાળ્યમ ઓક્ટોબર ૪૪ થી સંપૂર્ણ ૪૬ સુધી ગણાશે. ઓક્ટોબર માસનો આ પહેલો અંક તમારા હાથમાં છે. નવે-અરનો અંક વધારે સમૃદ્ધ સ્વરૂપે આવતી તા. ૧૦ થી નવેઅરે તમારા હાથમાં મુકાશે અને જે બંદ ડિસેમ્બરથી દર પહેલી તારીખે ‘રાશિભૂમિ’ને વધુ સુંદર અને વાંચન સમૃદ્ધ બનેલું જેવા મદદે અમારા સિલેક્ટ પ્રાદેશ અને શુભેસ્થા આદર્શ મુરોલીઓ નિભાવી શે એ વિનંતિ.

મિત્રો પુછે છે કે આ માસિકનું નામ ‘રાશિભૂમિ’ શા માટે કે પક્ષા પ્રાદેશ પક્ષ એ જ વાત પૂછી રહ્યાં છે તો એ મદદ એટલીજ સ્પષ્ટતા કરવી રહી કે ‘રાશિભૂમિ’ કેરું વ્યક્તિનાં નામ ઉપરથી આ મારિ-કને અપાયું નથી. રાશત્રી-સ ગીતની મહાન દેવી રાશિભૂમિ છે અને સાહિત્યના તમામ વિભાગો વાર્તા નાટિકા, નવલિકા, નિગમ થા નિગંધિયા સર્વિયા રાગલા સંગીતની પકડ વાત્રા અને આદર્શ મિલાવત તો હોવાજ છે. કુદરત માત્રમાં સંગીત બરેલું છે તો આ માસિકની એકે એક દેખી કાસે તે વાર્તા હો થા નિગમ તે સંગીતના સહારે રચાઈ બેસેલા હોય એ બેવાની અમે વિશેષ ધાનજી રાખશું મોટી

ગોટી વાતો અને ખાવડિયાં ચાલેવાને બદલે જાણે
આદેશોને આજે એકબીજા કહીશું કે આ આસિંગમાં
પિરસાતી વાનગીના ઉચ્ચ સિરો-દર્શને ભજવી રાખ-
વાની જ્યારે પુરેલી કાળજી લઈશું, પૈશા કમીવનના
બિસકુટા પછી હાથથી ફર મઢી પારાવાર સુધીયતો
વન્યે બાળે બાળે, જ્યાં જ્યાં પ્રવેશ કરી શકવાને
આમર્થ્યવાન નીવડ્યા હોય તે મરિ તે પરગ પ્રભુનો
અહેવાલ તો કેમ અને કેટલો માની શકાય ?

ઉચ્ચે અમારે ઘોડાકે દિવસોજ પ્રવેશારોનો આ
પહેલે માર્ગે આજાર માનવાનો છે. 'પ્રવેશ-વર્ત-
માન'વાળો થી હોયો માલને તો અમારી યોગ્ય
લાગણી રાખી છે. અમારા હરશન જા. ખ. આપ-
નારા મુનેમહોનો પાથ અને આજાર દર્શાવી દરમુજર
સાથ એકબીજા જાણવાની રમ લઈશું કે રમજ
સોમને લઈને જાહેરખાસે રહી ગઈ છે તે આવતો
અંકમાં લઈશું. એ ઉપરાંત પ્રખ્યાત રાષ્ટ્રવાદિય

અધ્યક્ષે દિવંદના નવજવાન તંત્રી શ્રી. જાન હીરજી-
બેટીને અને અરુણ 'પ્રજાકર' (દંડિય) સાપ્તા-
દિવના ભણીતા સાહિત્યકાર તંત્રી શ્રી. નરવર
વિમાવાળાએ 'રાગણી'ને ચાલુ સંગીત મદદ આપી
છે. એ ઉપરાંત જાન ડા. એમ. ડી. ડી. ગીરજ,
શ્રી જરજેરજ લાડ્યા, શ્રી. જુનમ પોડી નેમજ
'સંગવર્તમાન'ના જોડ્યા મેનેજર શ્રી જામજી
મારતર અને શ્રી રૂનમ હીરજીબેટીન વિગેરેએ
જ્યેક રીતે મદદ આપી છે એ સહિત અંતરથી
અહેવાલ જાહેર કરતાં ફરી એક વાર અમારા
દિવસોજ આદેશો પહેલાં પારાવાર અગવડ મારે અને
મારી આંતરિક છીએ.

મીનુ દેસાઈ
જાણકાર

આવતા અંકથી—

આવતા અંકથી 'રાગણી' અંક સમૂહ વાંચન સાગરી આપશે કે નોંધો—

- (૧) રાષ્ટ્રકોયોજના મુનંદા અગ્રણીની ચિરીત
- (૨) પ્રસિદ્ધ કાવ્ય લેખક મરત રૂડાની પેર પડીને લસાને તેની રમીક કૃતિ
- (૩) અંદરવન મહેતા, ખલીલ અને ઉંદુલાલ માંથી જોવા મળેલાં પ્રથમ પંક્તિના
કવિઓની કાવ્ય પ્રસાદી.
- (૪) સાહિત્યનું આસ પાલું અને ખીજા જ્યેક ચાલુ ગાંધીજી.

નવુ પ્રશ્નો

૬૬

૧

તારસિયા હો! આ તારા આકાશને
હોડી તું દૂર ક્યાં વાસશે છ રે?
તારી આ નયોતને જેલે સજાવાવી,
તેના જ હાથ યુ બાળશે છ રે?
—તારસિયા હો!

૨

આંદલિયા હો! આખ્યાં આ તેજને
વેરી વેરી ક્યાં ઢાળશે છ રે?
અશ્મીન હાથ રહી ઢોરી આ તારી,
કાળી આંખાશે આંખ ચાળશે છ રે!
—આંદલિયા હો!

૩

હેલડિયા હો! ખીલતા બેળનને
ધૂળે રંગઢાળતા શું નાચશે છ રે?
રજતા પ્રકારારથ ચગદી જશે પછી
ભાંગે છવન ક્યાં રાચશે છ રે?
—હેલડિયા હો!

—અરદેશર ફરામજી ખખરદાર

સૂરજ ને

૬૬

જાતો હજ દેશમાં જો સુરજ સોદાગિયા
ચૂની સંધ્યાને મૂકી રાતી છ રે;
પાસવ ફરકાવતી એ ચિતવતી બહાલની,
રાતી રાતી ન ધીર બોતી છ રે!
જાતો

કામજી કરતું કોણ તારા તે દેશમાં?
માથા અંતર કોની લાગી છ રે?
ઉપા બોલાવે ત્યંહી આવે પરાક્રમે,
જાતો સંધ્યાની વેળ વાગી છ રે!
જાતો

ઉપા અહરગી તને ગમતી વરણશિયા!
સંધ્યાના રંગ એધી ન્યાસ છ રે;
થંલીને રૂઝ જરા સંધ્યાને હિંચકે,
એની અખંડ પ્રીતધારા છ રે!
જાતો

અખા સોદામણી છે કેવી કોરામણી,
નમણી લગમણીની વેલી છ રે,
અલગેલું દૂર એને વ્યાકુલ છે આર્ષી,
તારે તે કાશ્વે એ પેલી છ રે!
જાતો

—મૂળજીભાંઈ બી. શાહ

* જાતોતરમાંજ પ્રગટ થયેલ 'રાસગીતા' નામના લેખકના નવા રાસ સંગ્રહમાંથી.

પ્રસિદ્ધ ગુજરાતી વિદ્વાન

ગુજરાતી પત્રકારિત્વના એક કુશળ કાર્યકર અને ગુજરાતી સાહિત્યના એક સુનંદ અવધારી વિદ્વાન શ્રી. યુનીસામ વર્ધમાન શાહ તાજેતરમાં પોતાની ૭૬-૦-૦-૦ની ૧૦ સાલ પૂરા કરી ૧૧મી પ્રવેશ છે, જે પ્રસંગે અમારાં એમને અંતઃકરણથી અભિનંદન છે.

શ્રી. યુનીસામ વર્ધમાન શાહ

શ્રી. યુનીસામ શાહ એટલા 'સાહિત્ય પ્રિય'ના એમનાં ઉપનામો પ્રસિદ્ધ છે એટલા એમનાં સાચાં નામે નથી. ગુજરાતી અખબારો વાંચનાર માનવી દ'મેલાં મંબીર તેટલાં અવધારીઓ સાહિત્ય વાંચનથી દૂર રહેતો હતો તેને એ દિસા તરફ ધસી સાવ-વાતું માન શી. 'સાહિત્ય પ્રિય'ને હાથે જાય છે. જેવા એ સુનંદ પત્રકાર છે તેવાજ સુનંદ કવિદા-ક્ષિત્ર નવનિર્માણ સર્જક છે. એમણે આપેલી સામા-જિક નવસો કરતાં એમની ઇતિહાસિક નવસો વધુ લોકપ્રિય એટલા માટે થઈ છે કે તેમાં માહિતી, અવધાર, રસિક વાતોત્તર અને પ્રસંગોને છુપવો શબ્દ દેહ આપવાની બાબતમાં તેઓ સર્જન કળાથી ધરાવે છે. 'પ્રજાવંશ' દ્વારા ગુજરાતી પત્રકારિત્વની એમણે નમુનેદાર સેવા બજાવી છે અને રણછતરામ સુવર્ણ ચંદ્રક આપીને તેમજ ગુજરાતી સાહિત્ય પર-

વરના પત્રકારિત્વ વિભાગની પ્રમુખ તરીકે એમને પસંદ કરીને ગુજરાતે એમની શોધ કરે વળુ કરી જ છે.

ગુજરાતે અનેક સાહિત્યકારો આપ્યા છે પરંતુ તેમાં શ્રી યુનીસામ શાહ જેવા શીદ સાહિત્યકારો કણજી શોધ છે. વળી પત્રકારિત્વની ક્ષેત્રેજ સાહિત્યની માતબર સેવા કરે-નારાઓની સંખ્યા તો છેલ્લી આગળીના કાંપા ઉપર મથાણ એટલાજ છે. અને તે સહમાં શ્રી યુનીસામ શાહનું સ્થાન બહુ ઉચ્ચ કક્ષાએ નિરાણ રાખે એમ છે. સરતી કાર્તિકથી દૂર રહીને અને પોતાની ખોટી

વાહવાહ બોલાવવાની દરકાર કર્યા વિના અને એટલી સંગીન સાહિત્ય પ્રવૃત્તિજ યથાએ રાખ-નાર શ્રી શાહ, અજન્મા નવજન્મા સાહિત્યકારોને સફળ માર્ગદર્શન કરાવે તેમ છે. એમનાં સાહિત્ય છવનમાંથી આપણે કણું કીળી લેવા સાથે વણી બણી સફળ બાજી વણી વણી રાખીએ તેમ છે.

આવા એક પ્રખર વિદ્વાનને આજે 'શગિર્દી'ના અંતરમાં અભિનંદન છે.

ફિલ્મી દુનિયાની બાણીતી નટી અને નૃત્યકાર ઇવોન્ ડ કાર્લો

પરિચય આપનાર: 'નરિના'

સૌંદર્ય દર્શિકામાં સફળતા મેળવ્યા બાદ પ્રથમ વર્ષમાં ઇવોન્ ડ કાર્લોએ રંગેરી પદ્ધતિ ઉપર જે પ્રગતિ કરી છે, તેની પ્રશંસા કરવા માટે એટલું જ નહિયુવાની આવશ્યકતા છે કે યુનિવર્સલ-ઇન્ટરનેશનલ રૂપની ઇરોનના પાંચ ચિત્રો માટે ૭૦ લાખ ડોલરથી વધુ રકમ ખર્ચી છે. એ પાંચ ચિત્રોમાં "Salome, Where She Danced", "The Lady Objects", "Song of Scheherazade" અને "Slave Girl" આદ્યક રંગીન ચિત્રો સમાઇ જાય છે, અને "સ્ટ્રેક અને કાળી"માં માઈ હેલિન્ગરનું યુનિવર્સલ-ઇન્ટરનેશનલ માટે "Brute Force" આવી જાય છે.

૧૯૪૪ના વર્ષમાં ઇવોન્ ડેબ્યુ હતી, તેની પ્રતિભા રીઝ હતી, તે સમયમાં તે શું કરતી હતી તે કંઈ નહોત્યું.

૧૯૪૪ના સાલમાં પ્રોડ્યુસર ચાર્લ્સ રેન્ડરે "દુનિયાની સૌથી સુંદર રૂપરંગરી શોપી કાન્યા માટે સૌંદર્ય દર્શિકા પોષ્ટ હતી તેમાં ઇવોન્ નીજ આશ્ચર્ય સુવર્ણમાંની એક હતી. ઇવોન્ ૧૭,૦૦૦ પ્રતિભામાં પ્રથમ આવી અને તેની ગ્રાહક હતી અને તેને "Salome"માં અમલુદિધા આપવા આવી હતી. આ ચિત્રે દુનિયાને જાણી દીધું હતું કે ઇવોન્ માત્ર સુંદર, રૂપવાન નહોતી પરંતુ તેનામાં Glamour વ્યક્તિત્વ, આદ્યર્થ photo-genicity નૃત્યકળા અને તારક કળા હતી.

વાદળી રંગી સજ્જત, વધા મન-દનો જાન્ય કેનેડામાં મેલો દનો અને અયરલેન્ડી અગ્નિનો જનરાત્રી તે કેવળઅભિપ્રસા મંગલકર્ત્ર કરા. ધાગક તરીકે તેને જાન ૨૭૧ કે તે અગ્નિની વધા હરે છે. ૧૩મે વર્ષે તેણે પોતાના નાટકો અમ્ય દના અને તેના સાથીઓ નેડે પામ ભગવતી તેને રેન્ડરે કોર્મ, માયમ અને કવિતા રચનાને શોખ દનો.

વેનકુવર ખાતે પોતાની મનો ખુશી કરવા નૃત્ય કળાના તે પાદો મેલી પોતાને ખુશી કરવા ડામેરીકસમાં ગસ મેલી. તે જુન શેપર્સ વેનકુવર રહ્યમ એક ડાન્સમાં નેકાઈ અને પુષ્કળ મહેનત કરી.

૧૯૩૭ની સાલમાં ઇવોન્ ડોલીયુડ મલ. ત્યાંની રીન્સીમ સાળાઓમાં નોંધાઈ. ૧૯૪૧માં "અયુરી-કોન્ટ્રેસ્ટ" માં સજ્જ નીવડી. યુનિવર્સલ-ઇન્ટરનેશનલ

નેશનલ અને તેને લાંબા સમયનું કોન્ટ્રેસ્ટ મળ્યું અને તેની સજ્જ કારકિર્દીની શરૂઆત થય.

સૌંદર્ય જળગરી રાખવા માટે ઇવોન્ યુષ્કળ પાણી પીએ છે અને કસરત કરે છે. તે દાર પીતી નથી, તેમજ સ્ટીકરેટ કુટીરી નથી. તે તાજક કલ્પમાં હતી નથી. ઇવોન્નું મગજ ૧૩૭ પૈન્ક છે. તેની જાણ પંચ શેડ માર મંચ છે તેની અભિભા રમ એન્ડુ છે અને વાગ ખાઉન છે. તેની આખાએ અપેલી બેટ-આઇનસ-એ કોની ફિલ્મી પ્રીમ છે. તેના લગ્ન થયાં નથી, પરંતુ તેણે કાનમાં ખાવોને કહે છે કે જાણીના પ્રોડ્યુસર હાર્વેટ ડુગ અને શેપર્ટ રેક સાથે તેનાં નામની મૂક મેન વ છે.

રુદ્રિયો સમાચાર

પ્રકાશ પિકચર્સ

શ્રી વિજય લક્ષ્મી એન્ટરપ્રાઇઝી લિમિટેડ ગાંધી રોડ પાસે પોતાની પ્રકાશ રુદ્રિયોમાં જાણુ ચિત્રોની તૃપ્તિ પાડી રહ્યા છે. "રામચાણુ" નામના ધાર્મિક ચિત્રનું દિગ્દર્શન વિજય લક્ષ્મી પોતે કરનાર છે. આ ચિત્રમાં દિગ્દર્શન દુનિયાના આગેવાન દલાદારે ચમકે. બીજું ચિત્ર "લક્ષ્મી દેવ" દુરતમાંજ સેટ ઉપર જશે. આ ચિત્રનું દિગ્દર્શન શંતિકુમાર કરશે. આ ચિત્રમાં નવા તેમજ જાણીતા દલાદારે ચમકશે.

ન્યુ થોડે પિકચર્સ

ન્યુ થોડે પિકચર્સનું પ્રથમ સાપ્તાહિક સફળ પ્રીયર "લાલીમ-ટોલી" ના આખરી દિવસે દિગ્દર્શક એમ. એ. કાઝી આદેશના હિંદ પિકચર્સના રુદ્રિયોમાં સફળ રહ્યા છે. આ ચિત્રના નિર્માતા ડી. એ. કે. કાઝી છે. આ ચિત્રમાં દિગ્દર્શન જાણીતા દલાદારે, સત્યરાણી, મલીક, આ. બચ્ચા, બીબીગાર્ડ, નરીમાન, શીરામ વગેરે ચમકે છે. હર્ષદિપ સંગીત એમ. શરીએ આપ્યું છે.

ભગવતી પ્રોડક્શન્સ

ભગવતી પ્રોડક્શન્સના પ્રથમ સાપ્તાહિક સફળ "રિલાન્સ" નું શુદ્ધિ દિગ્દર્શક હરલાલ આગળ ધંધાવી રહ્યા છે. આ ચિત્રમાં પાડે, હરલાલ, સુખાદેક, હર્ષદિપ, ભગવાનદાસ વગેરે ચમકે છે.

એવા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતા નિર્માતા-દિગ્દર્શક અને નટ જયજી પોતાની પત્ની જયજી, જે જાણુ જાણીતી નટી છે, તેની જોડે હંમેશા ગયા છે. તેઓ દરેક હિંદ પાડા દરે એવા સમાચાર સાંપડે છે.

આ વર્ષે હિંદી સરકારે કાચી ફિલ્મોને ક્લેસ બદલ કમતી મંગાળો હોવાથી બધી ફિલ્મ કંપનીને બહુ જોડા ફિલ્મથી મલાવી લેવું પડશે, એવા સમાચાર સાંપડે છે.

તા. ૧૫ મી એપ્રિલને દિવસે દરેક શિવગી રુદ્રિયોમાં જાહેર તહેવાર પાડ્યા હતા. અને દરેક દરેક કામદારોએ હિંદી રાષ્ટ્રિય મહાસભાએ પોતેલા જાહેર કાચકોમાં જાગ લીધા હતા, એવા સમાચાર સાંપડે છે.

એક જાણીતી નટી અને દિગ્દર્શક વચ્ચે પ્રેમ પ્રસંગે જાણી હોવાથી તેઓ દુરતમાંજ લગ્ન મંગળી જોડાઈ જાય તો નવાઈ નહિ, એમ છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

આજાદી આવી મહા હોવાથી અત્યારે જાણી ફિલ્મ કંપનીઓમાં આજાદી વિરેના ચિત્રો તૃપ્તિ કરવામાં આવશે, એવા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતી નટી શામલા સમરે એક વધુ જાણીતી જન્ય આવા પાડ હિંદી પિકચર્સના "મલિકા" ચિત્રમાં કામ કરું હતું, એમ છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતી ખાસી નટી વીરાને ફિલ્મોસ્તાન રુદ્રિયોમાં જાહેરના ચિત્રમાં કામ કરવાની પરવાનગી મળવાથી તેને "તોલકા" ચિત્રમાં કામ કરું છે એવા છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

દેશી ફિલ્મ દુનિયાની એક પુરી જાણ કાનન બાલાને ચુબ્બના ફિલ્મ નિર્માતાઓએ કામ કરવા માટે જાણુ દેવ પુરંદ કાનને ચુબ્બ આવી ચિત્રોમાં કામ કરવાની ના પાડી હતી એમ છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

જાણીતા દિગ્દર્શક, નિર્માતા અને દારવ નટ આ. વિનાયકનું અવસાન ગયે મરિને થયું હતું, જેથી દેશી ફિલ્મ દુનિયાને આવા એક માણુની મોટી ખોટ મળે છે, એવા છેલ્લા સમાચાર સાંપડે છે.

હોલીવુડની હવા

કસ્ટર્ડ ગેબલ ગાયન ગાશે

અભૂતિ નહ કલાઈ ગેબલને ફેરી પડે ઉપર ગાયન માટે સાંકળો છે ? ના. હવે તે બેટ્રી ગોલ્ડ-લીન ગેબલના ચિત્ર "THE HUCKSTERS"માં ગેબલ કાઉબોય ગાયન ગાશે; ગેબલે અભૂતિ ગાયન ફેન્ક રીનાન્સ અને બીજા ફેન્કની ને ખાત્રી આપી છે કે તેઓનાં પેટ ઉપર સાત મુઠ્ઠો નહીં.

પ્રે. ફ્રેન્કલિન ચિત્ર

પ્રે. ફ્રેન્કલિન બેટ્રી ગોલ્ડ-લીન ગેબલના પિતાની કાઉબોય ચિત્ર "FREEDOM FROM TEAR" નામનું ચિત્ર ઉતારનાર છે. આ ચિત્રમાં ફ્રેન્કલિન જીવન અતિ ઉતારવામાં આવનાર નથી, પરંતુ પાત્રો કાઉબોય હોવા છતાં ફ્રેન્કલિન ગદાન ફ્રેન્કલિન કોઈ રીતે પ્રાપ્ત કરી તે ચિત્રમાં ખાર મુકવામાં આવશે એવું જણાય છે. આ ચિત્ર એક રીતે કદનાઈ ખતરી બેટ્રી ફ્રેન્કલિન ખાત્રી છે.

• લેન રમણ

આ નવી અગ્નિનેલીને આપણે યોગ્ય સ્થિતિ પહેલાં "Out Law" ચિત્રમાં લેઈ ગયા હતા, તે હવે કુનાઈટ આર્ટિસ્ટના નવા ચિત્રમાં અગ્નિનેલી છે, જે ચિત્ર માટે કયાની શોધ પણ રહી છે,

ગેલ પેટરીક

મેરી ગોલ્ડલીન ગેબલની આ નવી રીતવાને બારે શોધ હોવાથી, હવેના તે પેલાના પેલામાં હાથે રીતીને પહેરે છે.

રેલ્સમાલી

સુરેક પિક્ચર્સના તત્કાલે થતાં સમાજક ચિત્ર "જીવન ગયોત" માં યાંના સમજનાર અમે છે.

સંગીત પ્રેમીઓ માટે

કુનાઈટ આર્ટિસ્ટ તરફથી રીલીઝ થનાર અંતીક પ્રધાન ચિત્ર "THE CARNEGIE HALL" કુનાઈટ સંગીતના પ્રેમીઓ માટે ગળાંબાળા અંગત ગીતો નિર્ધારિત હોવાથી ગેબલ અને વીલીયમ ગોલ્ડલીન આ ચિત્રની રૂપરેખા દોરવા માટે પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે. આ ચિત્ર 'કાર્નેગી હોલ'માં રીલીઝ થવા માત્ર છે. કુનાઈટના Immortal સંગીતકારના ગાયન અને સંગીત આ ચિત્રમાં કાર્નેગીના તક મળશે. ૪૨૨ની દંડ, વીલીયમ ગોલ્ડલીન, ફેન્ક ગેબલ માથો આર્ટિસ્ટ અને ફેન્ક ગેબલ અગ્નિનેલી છે.

પ્રથમવાર સાથે જણાશે

હોલીવુડની હવા સમાચાર સાંપડે છે કે અભૂતિ ગાયિકા અને નવી રીમોન રીમોન ગેલ સાથે "FOR THE LOVE OF MARY" નામના ચિત્રમાં પ્રથમવાર જુલિયા લાન્ડને, ગેલ લાન્ડને રીમોન કાર્નેગી પાસે સંગીત છે.

ગેબલ બે વાર ગાયે

હોલીવુડનાં જનપ્રેમી પથ નામના ગેબલે છે. "BOB, THE SON OF BATTLE" નામના ચિત્રમાં કુલથ "બોબ" ગેબલ રીલ દોરે. ગેબલ "FOR EVER AMBER"માં નામનું પાસે જાય છે અને આ ચિત્રની નાલિકા મીન્ડ કાર્નેગી કે જે એ ચિત્રમાં અગ્નિનેલી છે તેના પર બે વાર ગાયે દોરે.

નામના ગેબલના દરેક વર્ષે દરમ્યાં.

અભૂતિ નવી જીવન હેવર્ડ કે જે તે "SMASH-UP" માં નામના ગેબલ છે. જે નામના ગેબલનાં માટે તેને દર વર્ષે ગાયે છે. દર વર્ષે ઉપર તે

ફોટોગ્રાફની મોઢેલ હતી અને "GONE WITH-
THE WIND" માં સ્કાર્લેટ્સ પાત્ર આપવા
માટે તેણે "રૂડ" લેવામાં આવ્યો હતો, જાંતું
લુમિકા જીવનમાં તે નિષ્ફળ નીવડી હતી. દલે
સુએન "THE LOST LOVE" નામના ચિત્રમાં
રોબર્ટ કનીંગસ સાથે અગિયમ કરે છે. તેણે જોસ-
આર્કર નામના નટ જોડે લગ્ન કર્યાં છે, અને તેને બે
પુત્રો પશુ છે.

બાબ્બ હોપ નવા ચિત્રમાં

જાણીતા દારવનટ જોબ હોપ "THE
CALIPH OF BAGDAD" નામના ફોમેડી
ચિત્ર માં પાત્ર ભજવશે. આ ચિત્ર કિમ્બલી પોસ્ટાક
ચિત્ર છે, જેના અમુક દૃશ્યો ખુદ જાણીતામાં લેવામાં
આવ્યાં હતાં, એમ હોલીવુડના એક સંદેશ
જણાવે છે.

પ્રથમવાર જોડાશે

અનિષ્ઠાત સંગીતકાર આર્ટર રબીન સ્ટ્રીન
તે "COUNTER POINT" નામની ગ્રેમ કથા
ઉપરથી ઉતરતા ચિત્રમાં યોગિતો વમાનતા પ્રથમવાર
જોડાશે. તેની જોડે રેના એન્ડર્સન, મર્ડે એન્ડર્સન,
એલેક્સ બેરીનોર અને હેળી કાર્મિકલ જેવા સુનંદા
નટનીઓ કામ કરે છે.

આવતા અંકથી શરૂ થશે—

જાણીતા લેખિકા મિસ ફ્રેની દલાહની
અનુભવી કસમથી લખાયેલી

—આકર્ષક ચાલુ વાર્તા—

લીલી રોશની

★

એક પણ પ્રકરણ ચુકી શકે નહિ !

૨૫૦ માણસોનું કામ

દલેન્ડીએ સેન્ચરી ફાઇ પિક્ચર્સના ટેકનીકલર
ચિત્ર "THE HOMESTRETCH" માં ૨૫૦
એકરનું નટ-નટીએને રસીંગના દ્રવ્યમાં ઉતારવામાં
આવ્યાં છે. ડોર્નલ વાઇલ્ડ અને મોરીન જોન્સના
મુખ્ય પાત્ર ભજવે છે.

લાઇટ કોમેડી ચિત્ર.

આર. કે. જો. રૂડિયો પીકચર્સ આપતું લાઇટ
કોમેડી ચિત્ર "The Bachelor and The Bobby
-Soxer" છે, જેમાં થેરી પ્રાન્ડ, મર્ડે હોપ અને
સર્લી ટેમ્પલ અમુક છે.

તુરતમાંજ રજુ થનારું ચિત્ર.

આર. કે. જો. રૂડિયો પિક્ચર્સનું આપતું ટેકની-
કલર ચિત્ર "Sinbad The Sailor" છે, જેમાં
દલાસ ફેરબે કસ [લુમિયર] મોરીસન જોન્સના,
વોલ્ટર સેલ્સેક, એન્થોની કવીન વગેરે અદાકારોએ
મુંદર અત કરી ખતાવી છે.

‘રાગિણી’ આટલું તો તમને નિયમિત ત

આપશેજ

- (૧) તેની દલાહની મુંદર ચાલુ વાર્તા ‘લીલી રોશની’
- (૨) જાણીતા લેખિકાની એ કુંઠી વાર્તા
- (૩) નિષ્ઠા અને નાહિકા
- (૪) પ્રતિષ્ઠિત કવિઓનાં મધુર કાવ્યો
- (૫) સમાજ, સાહિત્ય અને સાહોદયોજ
- (૬) આરોગ્ય અને દસ્તરેખાકાજ
- (૭) રૂઝના અને સિનેમા તેમજ અનેક બીજી

નવનવાં અબરાકિયાં

દિગ્વિજય મહેતા.

(૪) આપણે ત્યાં રમુજના અણ પ્રકાર આવે છે. એક રમુજ પ્રકાર તે વિનોદી દુયકા દંદાઓ, બીજો રમુજ પ્રકાર તે દળવા દંડ યોગે અને દળવા નિર્જનિ-કાશિનો. અને ત્રીજો રમુજ પ્રકાર તે દમણા જેનો રાકોડ કાઢ્યો છે તે, વર્તમાનપત્રોમાં આવતા સમાચારો ઉપરથી થતી ઉપદાસ્યમય દીકાશિનો.

રમુજનો એક યોગે અને મદતરને પ્રકાર પણ છે. પરંતુ યુગશતી સાહિત્યે તેને પોતાની એક ખાસ તથા અલગ અને વિશિષ્ટ શાખા કૃષ્ટે અવાપી અપનાવી નથી. એ પ્રકાર તે અબરાકિયાં વાને *epigrams* નો છે. તે કે આ પ્રકારના કાંઈ કાંઈ હુટાજવામાં દાખલો, તેજો વચ્ચે અદ્વિતીયો એમાલુમ અપવાયેલા વિજમાન હતો-છે અને હતા; પરંતુ આધુનિક યુગશતી સાહિત્યમાં તેને સાહિત્યની એક અલગ અને વિશિષ્ટ શાખા તેજે અપનાવવાનો નેને જ્યાજ્યા રમીને પ્રવર્તવાનો અને એ શાખાને લગતું ને તેનું પોતાનું સાહિત્ય છે તેને નહેરમાં મેલવાનો અને એ પ્રકારને અબરાકિયાં વચ્ચે રચાનબદ્ધ કરવાનો ખ્યાલ સને ૧૯૩૫ પહેલાં આપણા કાંઈ પણ સાહિત્યકારને કે લેખકને સંજોગ નહોતો.

૧૯૩૩-૩૪ માં લાડી મુકામે 'યુગશતી સાહિત્ય પરિષદ સંમેલન' પ્રમુખે 'અબરાકિયાં' નામક નિર્જન રચીકારનો અને તેજો વિદ્વાન નિર્જન-પરીક્ષિત ખાસ લક્ષ્ય એમ્બ. તથા એ જ નામે ૧૯૩૫ માં આને નિર્જન મન્થરો અસ્તિત્વમાં આવ્યો ત્યારે યુગર સાહિત્યમાં આ રમુજપ્રકારની પહેલીવાર ખાસ નહેરમાં મળવા

પાવી-ત્યારે જ આ પ્રકારને સતતાં સાહિત્યોનું અપણું ત્યાં મંડાણ મળ્યું.

આ નર્ત જ ક્ષેત્રને અર્થનાર, નવી કિશા ઉપાક નાર બાકિ તે મુગરાત અને મહાશુભરાતમાં આ પહેલાં કુશળ કલાવંત વિદ્વાન જેણે સર્વજ્ઞ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકો કાંઈ દિગ્વિજય મહેતા છે. તેમણે અમારા 'રાજિણી' ના આ પ્રથમક્રમે પોતાનાં તરફ નર્ત ૨૦ અબરાકિયાંથી દીપાવી આપને ઉપકૃત કર્યાં છે અને અમારા લેખકોને સાન સાથ અમત મળે એવી જોષમાં વાનગી પૂરી પાડી છે.

વાસ્તવિક નોતાં 'અબરાકિયાં' એ કાંઈ સાહિત્યની અલગી જેવા સાધારણ દુયકા દંદા નથી. 'અબરાકિયાં' અં રમુજનો અંશ તો હોય જ, પાંતુ તે હતાં એ સાહિત્યનું એક એવું-નીચ નીચ રમુજનેથી ભુલું પડ્યું-માન્યર અંગ છે કે જેમાં કાવ્યસમૃદ્ધ સાહિત્ય હોય છે અને કે.ક નિર્જનને જાણે તેવી વિચારણાનાં બીજે ખાસ રહેલાં છે.

'અબરાકિયાં' કાંઈ રમુજ દુયકા જેમ ચહેલતથી સર્જતાં નથી. એ તો ચળકે પાસેથી નજી વસ્તુઓ મળી લે છે :

૧. સમજાનો અને સંસારનો વ્યવહાર.
 ૨. કવિસુલભ જાણનાસિલ.
 ૩. સુત અસ્થાસરુતિ
- એની પાસે આ નજી સંપત્તિઓ હોય તે અબરાકિયાં

સહી થશે. રા. દિગ્ગજાદ મહેતામાં આ ત્રણે સંકલિત છે.

આપના સમયના શુભશાલી ભાવાના સર્વોચ્ચ અપરાધિમાં લેખે શ્રી. દિગ્ગજાદ મહેતાએ પોતાને નિઃશંક પુરવાર કરી બતાવ્યા છે. અમારા આ કચનની સંવિશેષ પ્રતિભા એમના દૃઢ સમયમાં પ્રકટ થવાને આગામી પુસ્તક 'અપરાધિમાં' તત્પરથી નાંચવાથી વાંચકોને સહેજે થશે.

એ આગામી નવાં જ પુસ્તકમાં શ્રી. દિગ્ગજાદે અપરાધિમાં તાર્કિક મિત્રો સાથે વિવિધ પ્રકારે કર્યા ઉપરાંત અપરાધિમાં સાથે આસ સંબંધ મહાવનાર સાહિત્યના સર્વે મુદ્દા અંગેની વિગતો અસંખ્ય ઉદાહરણો સહિત આપી જાણે એક 'અપરાધિમાં' ની જ શુભશાલી સાહિત્યને પ્રથમ બેટ કરી છે એમ વાચકને લાગશે. તે સાથે સ્પષ્ટિત 'બીજા' ૧૦૧ અપરાધિમાં [આ બેટમાં આપેલાં ૨૦ અપરાધિમાંથી પચ્ચ એકથી ચડે એકાં સરસ] રજુ કર્યાં છે.

અને રા. દિગ્ગજાદનાં આ નવાં જ પુસ્તકની વિના સહાયે જલામજી કરી સહીએ એમ છે. આ પ્રથમ પચ્ચ એમનાં 'અપરાધિમાં' ના આગામી પુસ્તક જેનું જ શુભશાલી ભાવામાં એક નવી જ ભાત પાડનાર નીવડશે.

—તંત્રીઓ

૧
એ પ્રશ્નો હતા : એ જગતની સીમાને બેધા પ્રાપ્તિ-પ્રીતિએ સીમાનું જગત બેધા લીધું. જ્યારે વાત એ એક મુદ્દાને જાણી ત્યારે હોય પર મુદ્દાને અને અંગેમાં મરહુને આજીને એજી મને પુછ્યું : 'વારુ, બાપડ એ બેધાથી તમને વધારે રવા કોની લાગે છે ?'

૨
પ્રશ્ન : રાજા લે અને મુકો આપે.
દિગ્ગજાદ : મુકો લે અને રાજા આપે.

૩
અજીતા ને નેરદાર વાતાંદરે વાતાંદરે તજ વિવેચક થવાનો પોતાનો ધરો એક મિત્રને જાણ્યો.

ને તેની અલાલ માળી. તેણે કહ્યું : 'માંડીવાળ : મને કમ છે. 'સારા સારામાં ફરવાઈ જશે !'

૪
જે પોતાનાં 'મક્કમ મન'ની વારે વારે બધાં મારાં વિના આવતું નથી તે કાં તો કમનનો હોયો નેહ્યે-કાં મન વગરનો જ હોયો નેહ્યે.

૫
એક અજીતા લેખકને ત્યાં ચોરી થઈ. એનાં કપડાં વાસણ, પાકીટ, મરિયાળ વગેરે બધું પસાર થઈ ગયું, પરંતુ એના સંખ્યામંત્ર-પ્રીતિ હોયો સમાપ્ત રવા. તે અજીતા એના પ્રયાસક વાચકોએ સતોષ લાખ્યો : 'સારું થયું, એના હોયો ન ચોરાયા' એ સાંભળી વચમાં કોઈ બોલી ઉઠ્યું : 'લેખો તો પહેલેથી જ ચોરાયેલા !'

૬
એક—સિનેમાનાં સંગીત પાછળ લોકો એકલાં થતાં કાં ?

બીજો—ભાઈ ! એ સંગીત જ એજી છે !

૭
પ્રાણ વસ્તુને પોતાની લેખે સહેલાઈથી હજમ કરી જનાર કોઈ ઉત્તરદ ચોર પચ્ચ, કોઈ તરવત કે નીચા પોં પુધીથી આ બેધાપ્રદ મુજાવાર સંભળાવી ટક : 'રાને રાને' લીધા છે, ખાનેવાલેકા નામ !'

૮
રૂપન એટલે કે નિદ્રાપદ ઉપર કોઈક જ વાર રજુ થઈ અચરસાં સામ ચિત્તકથા : બાકી બધી જે વાર જ આડાકોર વિસેટા થયું થતું ચાના અચરસાં રહી રેખાંકણ.

૯
પોતાને 'ફરોજી'માં અપાવતી આજની આપણી સુવર્તિઓ, જે 'ફરોજ' આપતી હોય તેને જ 'પરા' લેખક પાછો જે 'પરા' છે તેની 'ફરોજ' અલાવવા મથે છે કેટલું સહ ?

૧૦
નિઃશબ્દ પુરામતિયો હોય કે ન પચ્ચ હોય ; પરંતુ પુરામતિયો તે નિઃશબ્દ હોય અને હોય જ.

૧૧

ગત નિશ્ચયુષ્ક દરમિયાન, જેઓ પાસે ખાવાની ખાખ નહીં તેવા સંખ્યાબંધ માણસો આજે લાખોપતિ શેઠિયા બની ગયા છે. આ નવા તાલેવંતોમાંના ધણીએકના જૂના મિત્રે ફરિયાદ કરતા જણાવ્યા છે કે 'એ હવે મને ઝાંખાને બેતો નથી. એ મને જુલો મથો છે.' ફરિયાદીએ આ નવા ધનવાનેને નાહક બદનામ કરે છે। એ બિચારાઓ બે પોતે પોતાને જ જુલો મથા તો પછી તેઓ બીજાઓને જુલો તેમાં તેમના લગાર મે દેવ ન કાઢી શક્યા।।

૧૨

મગલખ દેશતના માસિક કોષ કંબુસ અખખી-રુસને પગે લકવો મથો. પીઠા ખુબ જ વધી મધ અને સદન ન થઈ શકી ત્યારે ન છુટકે રોકડરને બોલાવવામાં આવ્યો. રોકડર ફરીને તપાસે છે-દરમિયાન ફરી ચિન્તા લાખમે છે : 'રોકડર ! મને પગે તો લકવો મથો, હવે જો કો હાથ ઉપર આવશે તો મહારે શું થશે ?'

રોકડર મનમાં બાખખી : 'કમખખ ! તારા હાથને તો પહેલેથી જ લકવો છે।'

૧૩

'હું આવો ને હું તેવો હું આમ ને હું તેમ' એવા ફૂલજીએ જો ખુબ પોતે પોતાને જ વિશે ફૂલજી હોય તો પછી તેઓ પોતાની વાડી ગાડી, અથવા હીસની વીંટી કે અખખીર સંઘવાની સોનાની કાખડી, અથવા પોતાની કોષ વસ્તુ માટે ફૂલાશ કરે એમાં નવાજ રીડી !

૧૪

ફરીને કેવો રોગ લાગ પડ્યો છે તેના કરતાં રોગને કેવો ફરી લાગ પડ્યો છે તે જાણવાની ધણી મે વાર વિશેષ અગત્ય રહે છે।

૧૫

એક પત્ની રોગનિશિમીયા:-મહારા પતિદેવ હર હમેશ મહારા તરફથી કોઈ આવશ્ય રોગે છે કે એમનાથી થતી બધી દુઃખ મહારીઓ (પછી તે ગમે, એવી દલકર અને કુલકર હોય) તેને હું દાસ્ય સમેત વધાવી લઉં। એમની સર્વ આવાજાઓ (પછી તે ગમે તેવી નાભામક અને નિર્દય હોય) તેનાં હું સુકતકરે વખાણ

તે ગમે એવા અવિચારી કે અર્થહીન હોય) તેને ઉત્સાહભરે અખુદાન આપું। અને એમના પ્રતે અપરાધ થઈને ફરક દેવ (પછી તે ગમે એવા ગંભીર ગંદા હોય) તેના ઉપર હું આંખમાં આંખુ કરું।

છતાં એ દરિ। એ જ મહારા મહારાજ : મહા નાય : મહારા પતિ મહાશય, પ્રસંગે પ્રસંગે અ વારે વારે મહારા પ્રત્યે અને મહારી સ્ત્રીમત પ્રતે નિરઠારપુરત આચર્ય દાખવવાને શુકના નથી 'લગવાન બાણે. આ સ્ત્રીઓ આટલી બધી રંબે દેંગી અને શુદી કં ?'

૧૬

દાસ્ય એટલે કે મનની અને અંતઃકરણની મધુ અથવા બેસર વાગતી ઘંટડી : તથા સ્ત્રી 'ચિન્તામસ્ત દેવ' ઉપર કરાતી રાખખાણ માસિદ.

૧૭

જેમ ખરેખર સર્વંત, સર્વંબાપક અને સઃ શક્તિમાન છે તેમ પ્રમદા પશુ સર્વંત, સર્વંબાપક અં સર્વંશક્તિમાન છે। 'સર્વંત' એટલા માટે કે જે પુાં અને ખાતર એ ટોંગ આદરે છે, તેને કો નખશિખ પરિ પુર્ણ બાણે જ છે. 'સર્વં બાપક, એટલા માટે કે જમ અને બપારે પશુ ક્રમ્પે ત્યારે કોનો ટોંગ અડીતઈ અને સર્વં બાપક જ હોય છે, અને 'સર્વં શક્તિમાન એટલા માટે કે કોનો સર્વંત ટોંગ સદા ધ સખળ, સદા અને શક્તિશાળી થઈ શકે છે।

૧૮

ખાઈ : પ્રેમનો ગરમ મસાલો-પરંતુ એવો તીખે આમ નેવો, જે દેવાને બાળે-ખરને ઉખાડે અને શામ આખાને જગડે। સારંશ : પ્રેમ ક્યારેના બોગી સદા પ્રેમ જાખ્યો જ રહે. કેવળ ગરમ મસાલો આંખા જ કરે

૧૯

પ્રેમ એટલે કે તપાસ : હવનસાથી શોધવાની. લખ એટલે કે તપાસ : સુખને શોધવાની. અવિચરક એટલે કે તપાસ : કુટકારો શોધવાની

૨૦

અખકાર : એટલે કે સંકલિતાળાની રેખાકાર.

હસ્તરેખાશાસ્ત્ર

હાન્તિલાસ તિબેરીવાસ

દરેક મનુષ્યના હાથમાં રેખાઓ હોય છે. એ ક્યાંથી આવેલી, કેવી રીતે આવી, અને એવું શું સ્વરૂપ છે? મનુષ્ય સ્વભાવ એવો છે કે હસ્તરેખાશાસ્ત્રમાં મનનારા કે ન મનનારા સૌના મનમાં આવા આવા પ્રશ્નો રહેજે ઉત્પન્ન થાય છે. વધુી એ વાર હયેલી એતાં આપણને વિચાર આવે છે કે આ રેખાઓમાં કંઈક સ્વરૂપ છે અને એ વધુી શક્ય તે હોયું સારું! આપણાં બહુવિધ જીવનમાં આપણને કેટલેક કરવા પ્રયે તે આપણા જીવનનો માર્ગ કેવો સરળ બની શકે! પરંતુ એ વિચારો સાથે જ આપણા મનમાં ખીલે એક પ્રશ્ન સદા ઉત્પન્ન થાય છે કે, આપણું કાંઈ સાયન્સ (Science) દશે! એ હોય તો સાક્ષ્ય દશે! હસ્તરેખાશાસ્ત્ર Palmistry પર આ દેશમાં સંશયન ભાષામાં વધુ પડ્યું જમાયું છે. એનો સાબ નેટવે! આ દેશના લોકોએ ઉદ્ધારવો નેહ્યો એનાં કરતાં વિદેશીઓએ વધારે ઉદારો છે. વિદેશી લેખકો અને નિષ્ણુઓએ હિંદુસ્તાન ઉપરાંત બુધ બુધ દેશોમાં શોધખોળ કરી અને તે પછી જાતે અનુભવ પ્રેરણા ને હિતમ પ્રસાદો હાથમાં લે સોને આ દેશમાં જુલુ ખુબ પ્રચાર થઈ રહ્યો છે.

આજકાલ તો ન્યેવિય અને હસ્તરેખાશાસ્ત્રના નામે પૈસા ખાતર જગતી જગાણ આવી રહી છે. આ શાસ્ત્રના નામે માત્ર જ ઈસ જી હાં નોવામાં આવે છે, મુજ પ્રસાદો નોચીને નાજવા અને ઉપરછણા ચાનપી આપાન-લોકોને હેતરડીને, હાં પૈસા પહાવવાનો જુલુ લેલમજ લોકો કંયો લઈ બેઠા છે. હાં મોપડીએ શાંચાથી 'લોકો અજાણ વચર કે વ્યવહાર અનુભવ વચર આ શાસ્ત્રમાં પરિચય expect થવા' પરંતુ ચવાની હાજા સખનારોએ

નેહ્યો. તમિલિ શાસ્ત્રોના સારો નેવો અવગણ કરે નેહ્યો. અને આપણા જ દેશના લોકોના જીવન રહેણીકરણી અને આચારવિચારોના વ્યવિક અજાણ કરવો નેહ્યો. પત્રિખના દેશોના પ્રસાદો, લાંબી પ્રાણી જીવન રહેણીકરણી અને આચારવિચારોના પાયા પર સ્થાયેસ હોય છે, એ કેટલાંક દશાંતોમાં આપણે મો વડામાં જાતે છે.

હવે મનુષ્યના હાથમાં રેખાઓની ડાંપ કેવી રીતે પડે છે એ વિશે વિચારીએ. જગતના કાંઈ પણ ભાગમાં જાવ તો જાણ જ મનુષ્યો સરીસ્વત્યાની દ્રષ્ટિએ એક જ સરખા માત્રમ પડે. આભોદવાની દ્રષ્ટિએ કાંઈ કાંઈ, ગોરું, કાંઈ લલ્લવળું, કાંઈ પીળાપાંજુનું, તો વળી કાંઈ લલ્લુ, કાંઈ જલ્લુ સાલમ પડે; પણ દેશના સરીસ્વી સ્વત્યા તો કુદરતે એક જ પ્રકારની પડેલી છે. સરીસ્વીના નાના મોટા જાંચ અને ઉપજો સૌને સામાન્ય જ હોય છે. કુદરતે સૌને મસ્તક આપ્યું છે પણ ફક્ત માત્ર એટલે છે કે કેટલી જુદી તીમ હોય છે તો કેટલી જુદી જડ હોય છે. જેવી રીતે સરીસ્વીના જુદા જુદા અંગોની સ્વત્યા અને ક્રિયાએ સૌને સામાન્ય હોય છે તેવી જ રીતે હયેલીમાં રેખાઓની ડાંપ પડવા એ પણ એક જાતથી સામાન્ય ક્રિયા છે; પરંતુ મસ્તકે મસ્તકે જુદી જુદી જુદી એ ન્યારે દરેક મનુષ્યદામાં રેખાઓ જુદા જુદા પ્રકારની હોય છે. હુંકમાં કહીએ તો મનુષ્યના જીવનનું પ્રતિબિંબ કુદરતે હાય ઉપર પામ્યું છે અને હાયને મનુષ્યજીવનની આરસીરૂપ બનાવ્યો છે.

આખા સરીસ્વીમાં કાંઈક મહાવ સૌથી વધારે છે. મનુષ્યનો હાય એ એનાં જેવળના મોકર લંદીકે કાંચ કરે છે. એકું ને ફક્ત કરે છે તેની અગ્રસ જગત વધુનું કાંચ હાય કરે છે. એમને હાયનો સંખધ

તારના દોરડાં જેવા સાનતંત્ર્યેથી થકી સ્થપાયેલા દેશ છે. દેશને બે કાપી નાખીએ અથવા લઘુતા રાજેની માફક સાનતંત્ર્યેના નયણ પડીને સ્થગિત થઈ જાય તે હાય નહોતો અને સૂત્ર પામેલી રિવાજ જેનો જડ જની નય છે. હાય જેવું અશ્વપૂર્વક ચાલે પોતાની સંકિતથી કંઈ જ કામ કરી શકે નથી, પણ પછે લખે છે રહેલા મસ્તકમાં જે શુષ્કિસકિત રહેલી છે તેની દોરવણીથી જ દરેક કામ કરે છે, તેથી એકલું તેા પૂરવાર થાય છે કે આપણી શુષ્કિ અનુસાર ને ને કાંતો આપણે હાય કરે છે તેનું સમજું સંચાલન આપણું એવું કરે છે, અર્થાત આપણા વિચારોની તમામ અસર આપણા હાય પર પડે છે.

આપણી આસપાસ અવકાશ છે અર્થાત મામ દયાવાળો જે ખાલી જાય છે તે વિનળીક સંકિતના જાણુઓથી બાપુર હોય છે. એ અણુઓ આપણા શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે અને સાનતંત્ર્યે દાર આપણા શરીરને છૂંતે રાખે છે. આ જાણુઓનો પ્રવેશ હાવતા આંગળાઓમાંથી થાય છે અને મસ્તકમાં મળેને આખા શરીરમાં એ પ્રસારે છે અને એની આ કિપા જન્મકળથી સૂત્રકળા સુધી ચાલુ રહે છે. આ વિનળીક સંકિતના બંધનદાતું મતસંચાલન મુખ્યત્વે કરીને આપણું એવું કરતું હોવાથી એ બંધનદાતા પ્રતિબિંબ સાનતંત્ર્યે દાર આપણા હાય પર એની જાડીપાતળી રેખાઓના રેખાં અંકિત છે. હાયનાં આંગળાઓથી મારીતે મગજ સુધી અને મગજથી મારીને દયેલી સુધીની વિનળીક સંકિતની જે અવરજવર થાય છે અને એની જે હાથ પડે છે તેની સરળતા લાગણ્યના માણસના હાય પરથી પૂરવાર થઈ શકે એમ છે. લઘુથી નહોતો બનેલા હાયની દયેલીની રેખાઓ અદ્રશ્ય થાય છે બ્યારે બીજા તંદુરસ્ત હાય પર એ રેખાઓ પૂરેપૂરી રેખાય છે.

આમાંથી એક બાળે પ્રેમ એ ઉમેર થાય છે કે દયેલીની રેખાઓને કેમ વધારે મદદર આપવામાં આવે છે? મનુષ્યનું બ્યક્તિત્વ જાણવા માટે તેમજ તેના જૂન, જાણ, અને વર્તમાન કાળના છવનપ્રસંગોની રૂપરેખા દેરવામાં હાયની રેખા જ ઉપયોગી હોય છે એમ નથી.

મનુષ્યના પગ પર અને એના કપાળ પર પણ વિશિષ્ટ પ્રકારનાં ચિન્હો અને રેખાઓ માલમ પડે છે. મનુષ્યના સમગ્રાં તરફે સંયુક્ત રીતે એનું બ્યક્તિત્વ જાણવા માટે ઉપયોગનાં હોય છે. મદેરનો આકાર, બોપડીની જાત-જાતની રચના, લાંબા-ટુંકા અંગ, બોધવાયાસવાની દળ, દરીઓ આળો રેખાવ, દહનચકન અને દાન-લાવ એ મનુષ્ય માનવબ્યક્તિત્વ જાણવા માટે ઉપયોગી નીવડે છે. શરીરનું સૌથી મોટામાં મોટું અંગ એ હાય છે, અને એ લખાયેલા અદ્રશ્ય પણ એના જીવનનું પ્રતિબિંબ પાડવામાં પછો અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. જરૂર છે માત્ર હિંમત આતેકન અને અન્યાસની.

હવે એક કમળું આગળ મારીએ જોવાનું. શાભામાં સાત વારની માફક સાન શુદ્ધેને દયેલીના પડેલા સાત ભાગોનું નામ આપે છે; પરંતુ એ તદ્દન સ્વાતંત્ર્ય રીતે આપેલા જણવીને દસ્તરેખાશાસ્ત્રમાં સાત શુદ્ધેનું મહત્વ નથી એમ માનવામાં આવે છે. પણ આપણા દેશના દસ્તરેખાશાસ્ત્રીઓ સાતશુદ્ધેને વધારે મદદર આપી હાયની રેખાઓ પરથી જન્મપત્રિકા અને કુળની બનાવવાનું આશ્ચર્યકારક કામ પૂજી કરે છે. આ બધી વિગતો જાણવા માટે આપણે બંને શાસ્ત્રોને સરખાવવાં જોઈએ.

દસ્તરેખાશાસ્ત્ર મુજબ તેા દયેલીના સાત શુષ્ક વચ પાડવામાં આવ્યા છે. એ સાત ભાગો પડોડા mountis તરીકે ઓળખાય છે; પાંચ અંગળા નીચે શુષ્ક, રવિ, શનિ, ગુરુ, શુક્ર અને બીજા બે સોમ અને મંગળ. આ પડોડોની રચના, તેનું રચાન. દયેલીનું માપ, અંગળાનું માપ, આમડીના રંગ, વગેરેનું નિરીક્ષણ કર્યા પછી જ રેખાઓનું જાચન કરવાનું હોય છે. નખ અને દયેલી પરના વાજા પણ ધતું મળું કરી જાય છે અને અંગૂઠા તેા એકલું જાણું મદદરનું રચાન મસલે છે કે એકલસ દસ્તરેખાના જાણુકારો અચેડા! પરથી જૂત, જાણ્ય અને વર્તમાન સારી રીતે વાંતી આવે છે. અત્યાર તેા આપણું જ મેધનિક માત્ર જાણ થઈ વધુ વિગતો આપણે આવતા દેખાઓમાંથી દેખે પડી વિચારીશું.

કળરાજ સફરચંદ

વૈદ હોરમસન અમારિયા

કાર્થોમાં કુશળતા મેળવતી હોય તો સફરચંદ ખાવાં. ડાહ્યાને દુર રાખવા માંગતા હો તો સફરચંદ ખાવાં. મગજભરી કરી શક્યા હો તો સફરચંદ ખાવાં.

રોજ સવારે એક રૂબ નાસ્તા તરીકે ખાઈ લુઓ. ખરજીયું મટીર. શરીરમાં ભેગાં ધોળાં એર નાખી દે. ઉંપ આપશે. ફેરફાર નથી, માદરકિત તલવગતની ખાર જેવી નિશ્ચય બનશે. બે નંબ આવાથી એક ગણતર દુધ કરતાં વધુ વેળાએ મળશે. ડાહ્યામાં તથા ફાલમાં જાંતુઓ સામે લડત આપીને કાંઈ નાંખશે એવેની દુર કરી, મન પ્રશિષ્ટ બનાવશે. જેલથીયે આપનાની અગત જાણ તો દુધ-સફરચંદ સાથે લેઈ. રોજનિરાધક શક્તિ પ્રાપ્ત બનાવે છે. બીમારીના અલીમ દુખલા સામે ટકર લીધે છે. રક્તને આવાથી, હાંત-ખરાખથી બેલી-વેલી આઈ કરીને પોશાકો મજબુતી આપે છે. દવા કેમ નિરાશી રહેયું હોય, ડાહ્યામાં ધંધાને કાઢા મારવો હોય તો રોજ સવારે એક ય ખાવા રહો. રેક ફોર્મો વિનતીય તત્ત્વો ડાહ્યાની શક્તિ બેલી છે. સફરચંદમાં તે વધુ છે. રેર નાંક સફરચંદ હોવત, દિંમત અને લગાવક ખાઈ રહો છે. પ્રાચીન યોજના સેનાપતિઓ એ રૂબ ખુબ મેળવી ખાતા. અમેરિકાના પીડને તો એકલા સફરચંદ ખાઈને પોતાની ખમરોવારી તાકાત ટકાવી રહ્યા છે. મેકેડોન, લીન્ડાલ્ડ, કેલેબ ઇન્સાઈ ડાહ્યાએ આ તમાજને મતુલ્ય-પોશાકમાં કમી પદવી આપેલી છે. આ રૂબે આપને સીમચંદ બીટીની પોતાના પ્રયોગથી જાણતે ચક્તિ કરી ગયો તે જાણથી ખીસ વાળતો. તોથી સાંકળે તોડતો. મીડાની નાજ મરડીને વેલી રાખતો. પોશાકના લાગે. મરડીને બેડા કડકે, દંતિયો રોકે. માહુસેથી બેલી રૂબો ખેંચતો.

આ ફળાજી ડાહ્યામાં કે અને રેરી પીજીઓ ફેરની તલગં બોધી કરે છે. ખરો અતિસાર મટી રે. એમાં પોશાક, ખમર ટેનીક એસીડ અને મેલીક એસીડ

તલો છે. એનાં તાજાં મુળો ઉકાળી પીવાથી ફેર નહીં બેડા જ કામ આપે છે. મેડેરીયા તાજાં તે સફરચંદ ખાઈને પુરવાર મળે છે. ખામચ સધારી જામ લગાડે છે. કમ કેનસરના જાંતુઓ મારે છે. જાલ સાથે જ આવાની લાભમજા. અંગૂઠી દ્રાક્ષ સાથે લેવાથી આ ફળ ત્રીર રવાઈ બને છે. આંતરકાના સેનામાં આ રૂબ અમાય છે. દરસ, ખાંસી, પેસાજ અને બરોડ તે સવારે છે. રૂબ તરીકે ડાહ્યા લાભ લેવા ધંધાવા દરડીઓએ બીડે બોરાક વધે કરીને એકલા સફરચંદ ખાવાં. પધરી વેલી-ફેલીને મુકા કરી નાંખે છે. કલેજના દર્દીઓને રાહત પહેાચે છે. આંક રવાય બનાવે બનાવે છે. સફરચંદમાં જોડેની આંતરકામાં વધારે ફેલીને તે પધરી-કેનસર થતાં નથી. એમ એક ડાહ્યા જાણે છે [તુલસી લીમડાથી મજબુત અને સાંપ ફર રહે છે તેમાં] પીડી પિસાવના રોગોને અપંત ઉપચારી રૂબ છે. કદ વધારી વાત-પીનનો નાશ કરે છે. આ ઉપરાંત તાકાત આપે છે. માદરકિત વધારે છે. પાકા ફળો ખુબ આપીને આવાથી વધેલાં પચે છે.

નાસપતી વગર આ રૂબ છે. કારમીર, પંજાજ કનેડા, ફોરેષ અને જાપાનથી તે આવે છે. બજે પાનની પીચકરી મારી હોય કે શાકોના પીપમાં ડુપાડીને કાઢ્યાં હોય તેવા મુંદર જાણી. લાભ રંગથી એની જાલ રંગાવી જાણી. લાલ રંગથી સજા ધોળાં ફોર્મો જાણતે તો ખુબ હોય છે. રંગોની સામગ્રી એકલી લાભ હોય છે કે એક વખત ત્યાં પહેાંચેલી નગર આપણને અજોડવા ચમતી નથી માણવી ખાવા પછી ને સફરચંદ લેવાય તો અપોગે વાય છે. આ મદાન ફકરાજો ફરે દાંધે બહેમાં પ્રમાણમાં કપાઈને કરતા રહે. ફળ-પાકાઈ અને જાણના રંગો માંડતે વધારી તત્ત્વો મેલવતા રહે. અને આવી સાદી, સરળ અને સસ્તી પદ્ધતી પોતાના કાંમતી આપણ અને આરોગ્યની રક્ષા કરતા રહે.

માથોરકોપ

[ત્રિઅંકી નાટક]

નટવરસાહ વીમાવાળા

અંક ૧ છે

કેલકત્તામાં મેણામાં મેણા દાકતરો સલાહ આપવાનો ફર રૂપિયા ૧૪ નો રાખે છે. ઘેર આવવા માટે પછુ એકધું જ.

ને ત્યાં છે પણ બધા બધા દાકતરો. એક વાર એક ગામના થોડા થોડા નિરાશિયાઓએ નકકી કહ્યું કે આ બધા બધા દાકતરો ફરીને થી રીતે તપાસે છે તે આવજો જાતે નેત્રું, એથી શીખવાનું પહું મળશે. વાત તો ખરીજ.

તેમજે લાગવગ લગામો. એજખજ મેજવી. કલકત્તામાં જો છે બધા દાકતરને ત્યાં જાતું ક્યું. ઉપડી મયા.

અંક ૨ છે

દીકતુ વડી ખુરામી બેઠા છે. નિયુજિયાઓ એક બાજુ બાંકડા પર બેઠા છે. ફોર્મો આવવા લાગ્યા છે. આવેલા બેઠા છે. વારાફરતી ઘડતર પાસે આવે છે.

એક મારવાણુ બાંકડા વારો જાઓ. ખરેખરી લાગેલી ને કાપડના લાકડી કચકાતી. પણ જ્યારે બધીમ થયા સમને તે દાકતર સાહેબ પાસે રજૂ થઈ.

‘દાકતરસાહ, મેરા મત્યા બહોત દુઃખતા. દબીલા દુઃખતા. દયા આરામ જિલકુલ હોતા નહિ. તપાસિયે.’

થોડીક દડીકત પૂછ્યા પછી ‘દાકતર સાહેબ’ તેની નાહ લીધી. તપાસી. આંખ મેંધ તપાસી રજૂ કરાવી તપાસી. પેટ તપાસ્યું, રોથોશોપ કાઢ્યું તેનાથી ઊતરી પણ તપાસી.

પછી રોથોશોપ તેના માથા પર દક્ષિણ રોકાણે ઘુઘું ને એ રીતે તેનું માથું તપાસ્યું. માથું જુજુ આનપૂર્વક તપાસ્યું.

પછી કાગળ કલમ લઈ દવા લખી આપી.

મારવાણુ સંતોષપૂર્વક રૂપિયા ચૂકવ્યા ને દવા લેવા ગઈ.

અંક ૩

‘દાકતર સાહબ, બધું તો થયે સમજવા, પણ પેલી મારવાણુનું માથું બાપે રોથોશોપ વડે તપાસ્યું એ વાતમાં કંઈ સમજ ન પડી.’ દાકતર પરવામાં ને એકલા પડ્યા તે પછી પેલા નિરાશિયાઓએ નમસ્કારે પુજા કરી.

દાકતર સાહેબ - હસ્યા. ‘એજ તમારે ખાસ સમજવા નેનું છે. એનું નામ સાહસોહા. આ કસો પતિની દીકરી ને અજગપતિની વડ. એનું માથું દુઃખે-દુખ્યા જ કરે. ૧૪ રૂપિયા મને આપીને એ દવા કાપવા આપી. એનું માથું કું ન તપાસ્યું તો એને એજ જ થાય કે દાકતર પેલા નાહકના કુંડલી લીધા. એ વિચાર્યો દુઃખે છે માથું, તેમાં પેટ કે ઊતરી તપાસાયી છું વળું? માથું તો એજે તપાસ્યું નહિ. ને નહિ દુઃખે તે તપાસ્યું નહિ ને નહિ દુઃખે તે તપાસ્યું. એથી એ સમજે કું? ખરી મીઠ, ખરું અંગ ને કું તપાસાવાયા આવી ને નેમાં દશ છે તે જ ન તપાસ્યું. મારા ૧૪ રૂપિયા એને મયા. દાકતરને કંઈ આવડત નથી.

‘ને એના પર, આ કારણે દવાની બસર પણ

ન થાત. એને વિશ્વાસ ન એસત, મારા પર તેમજ
ત્વા પર પણ.

‘બધે એ શહેરજરમાં, સખીસદિયશમાં, નાત-
જાતમાં માફ વગોણું કરત કે દાકતર નકામે છે. શી
ભારે જો છે બધે આવકલું કંઈ નથી.

‘તમે ગમે તેટલું ભણતર ભણો, પણ તમને
દહીંમાનસની સમજ ન હોય, તેનામાં શ્રદ્ધા આસ્થા
ઉપજતી ન શકે, તેનામાં હિંમત ઉપજતી ન શકે

તો તમારી દવાની અસર નહિ થાય. તમને જરા
પણ નહિ મળે. ખરી દવા પણ એજે જશે.

‘માયામાં તપાસવાનું કંઈ નહોતું-કંઈ હોય
પણ નહિ, રહેયારોપથી તો નહિ જ. તે છતાં મેં
રહેયારોપ લગાવ્યું તેનું કારણ આ—

‘સાધકોણે’ ને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરવાની કળા.
દાકતર ફરીથી દરયા-હો હો દરયા.
ને, દરયા નિશાંખિયાઓ પણ.

માન થોડાજ પૈસામાં
ઘર મહિને ભરત્યક
સુંદર વાંચન સામગ્રી

આજથીજ લાભ લ્યો

અમેરિકન મેગેઝીન સર્કલ

માસિક રૂપિયા ત્રણમાં

ઘર મહિને ઘર બેઠાં
તરેહ તરેહના જાણીતા
અમેરિકન મેગેઝીનો

પ્રોગ્રામ્સ :

મિસિસ. એચ. એક. મિસ્ત્રી.

૭૮૫, પારસી કોલોની, લાહર, મુંબઈ ૧૪.

પારસીઓ અને રાજકારણ

હિંદુસ્તાન સ્વાતંત્ર્યના ઉંચક પર આવીને ઉભું રહ્યું છે. કોલસા વગેરેની છુટી ગુણામીની ભેટી કેવી રીતે તુટી; એ ભેટી તોડવામાં આરતના કસોડા પ્રભાવનેભેટી શું ફાળો આપ્યો અને એવા ખીલ પ્રતે આને સદબ રીતે વિચારવા જેવા કંઈ પડ્યા છે. સંસ્થાનિક સ્વરાજ્યના આપણે અધિકારી સવા હીએ. અગત્ય, એ આપણું 'પેશ નહોતું', છતાં પણ એ વસ્તુ આપણે આપણે સ્વીકારી લીધી છે. એમ છતાં આપણે હિંદમાં જાતક નથી; ઉત્કાશ નથી, કાશ્વ તદ્દન સાક છે. એકાતના ભેળે આપણે સ્વરાજ્ય મેળવી શક્યા હીએ-એકા વિદ્યોયું સ્વરાજ્ય આપણી પર પડાણે લાદવામાં આપણું છે. 'લઘુમતી' ના નામે દેહજ પ્રતીક લાઘવ્યો દિંદુ ભાષ્યોથી છુટા પડ્યા છે અને તેઓએ અલગ પાકીસ્તાન પસંદ્યું છે. હાલને તબક્કે કોઈ પંજુ સાચી વ્યક્તિ ઇશ્વર પાસે માત્ર એટલું જ પ્રાર્થે કે 'નિષ્ક્રાંત પોલેમિએ આપણે નહિ, તેા આપણી કામે ફરીથી એક બનાવશે.'

દેશની હાલની રાજકીય પરિસ્થિતિનું સર્જન કુશળમાં કંઈ ફાળે કેટલે ફાળે આપ્યો એમ જો પ્રથમ પૂછાય તેા તેનો જવાબ આપવો સહેલો પણ છે અને અપરો પણ છે. અને તેમાં જે દેશને રાજકીય જનનિ અને પ્રવર્તિને

પર પાડવામાં નાનકડી પારસી કામે શું દિરસો આપ્યો એવો સવાલ જો કોઈ તરફથી પૂછાય તેા તેનો જવાબ જણે અજો નિરાશામાં જ આપવો પડે. પરંતુ આપણે હવે જાણને માટે એ અવસર આપી પહેલેથી છે કે જ્યારે કામના દરેક પુખ્ત વયના મુવકમુવતીએ પોતાની જાનને એ પ્રશ્ન પૂછવો જ રહ્યો કે આપણી માન્યમિ લાસન-વર્ગ કામે આપણી શું ક્યું છે. અને હવે આગળ ઉપર શું કરવાનું છે.

એ પહેલાં એક વસ્તુની સ્પષ્ટતા કરી જરૂરી છે. કમનસીમે દર આપણે પણ જાણતા કેલકા વિદ્યોતે પૂરાણી ધર્મનુભિનો મર્ છે, અને દર જો તેઓ હાલમાં જઈને વસ્તુના કાસારપણ સ્પર્શ કોઈ રહ્યા છે. એટલું યાદ રાખવું પડે કે શાકર્ષ ૧૮૧૬ વર્ષે થયાં પારસીઓએ ધરાવને હવેશને માટે તથા લીધું છે. એ દિનથી આજ સુધી પારસીઓને માટે ધરાવમાં ક્યાંય પણ જગ્યા રહી નથી. દર આપણે પણ એટલું તેા સંવિદીન છે કે અન્દીથી કોઈ પારસી પ્રવાસી ધરાવની કોઈ હેલવમાં જાય તેા ત્યાં તેના પેસા ધોઈને લેવામાં આવે છે. અતી છે આપણી ધરાવમાં હાલન! પારસી-ઓએ તેા દિંદમાં જ ઇવવાનું અને મરવાનું છે. પાર-સીઓનું માદેરતન પાછળ ૧૭૧૬ વર્ષે પહેલાં ધરાવ કરાં પણ હવે તેા હિંદુસ્તાન જ માદેરતન મણાઈ છે તે જ-આરિખમાં પણ રહેવાનું છે.

હવે મૂળ પ્રશ્ન પર આવ્યો કે પારસીઓએ હિંદી સ્વાતંત્ર્યમાં શું ફાળે આપ્યો? જવાબ વિચારીએ એ પહેલાં એક વસ્તુની યોગ્યવટ કરી લઈએ પારસી-ઓમાં સંવિદ્યતાની હાલના કેસે દરજ્જે હતી અને તેમાં કેટલો વધારો કે ઘટાડો થયો. એ પ્રશ્નનો જવાબ પહેલાં મેળવ્યો એને માટે ફરી ૧૭૧૬ વર્ષે પૂર્વિને કલિદાસ તપાસીને અને તેમ કર્યાં જણાય છે કે તે સમયે સંવિદ્યતાનું ખખીર નહોતું. અપર જે ફેલ તેા થર્મને

નામે પરદેશી પ્રવળના આક્રમણથી હારી જઈને પાસ્ટીમિએ પેલાનું વતન ઠોકરું નહોત. રત્ન. શ્રી. સ્વતંત્રતાએ વધી ધારસકામાં એક વેળા રહ્યું હતું કે, 'If India dies, who lives and if India lives, who dies?—અર્થાત્ નો દિંદ મરે તો છવે કોણ અને દિંદ છવે તો મરે કોણ ?' આપણા પૂર્વજોએ તે વેળા એ નોતું નેહતું હતું કે નો ધ્યાન ભૂમિ યુગલીયું તો ધર્મ ક્યાં રહેશે ? ત્યાં આપણી પેલાની ભૂમિ ન હોય ત્યાં ધર્મ શી રીતે રહી રહે ? એ, પૂર્વજોએ કરેલી ભૂમિનું પુરાનશીપ પરિણામ એ આપણે કે આપણે મહાત્માજી અને મહર્ષિજીની ભય સંસ્કૃતિવાળી જન્મતકરની ભવ્યતમ ભારતભૂમિમાં આપ્યા. દિંદમાંતમે આપણને અપનોવ્યા. પરંતુ તેના બદલામાં આપણે દિંદની ચું સેવા કરી ?

છવનમાં કાઈ પણ પ્રકાર મોખરાને હોય તો તે રાજકારણ. છવનની નાનામાં નાનીથી ગોરામાં ગોરી વસ્ત્રોમાં રાજકારણ સમાવેતું છે. પ્રવળના આસાદ-વાસમાં પણ રાજકારણ રહેતું છે. પાછલા કેટલાં વર્ષોથી દિંદ શુભાભીના આસાદ ખેંચતું હતું. મેંસલે સર્જીત શુભાભી અને કારુતેના ઉભા કરવાની કડગણીને પ્રનાયે દિંદીઓને શુભાભી વહાણી જાગી; અને તેમાં જે અન્ય કોમીની સરખામણીમાં પાસ્ટીએ તો જાણે એ શુભાભીના આશાક બની ગયા.

અંગ્રેજોના અધ્યયન સાથે અંગ્રેજ કોલણી નાની પાસ્ટી કોમે અપનાવી, અને મેંસલેના એ એકથી કેમકે માનસ વિકૃતિને પથે પાડ્યું અને બીજી અનેક રીતે પાંચ દબર માણવ દુરથી અવિધી એ ગોરી પ્રજા તરફથી પાસ્ટીએને એસાદન મળ્યું અને જેમ જેમ એ વધતું ગયું તેમ તેમ પાસ્ટીએ અને દિંદની સામાન્ય કોમે વચ્ચેનું અંતર પણ વધતું ગયું. કોમની આંખ ખર મેંસલે હર સુખીને અપારપાકેક પાયે કે પરિણમ્યું બધું જ સાફ અને પૂર્વજો સર્વેત્રમ પણ તુલ્ય અને ખરામ એમ પાસ્ટીએ માનવા લાગ્યા. પરિણામે પરદેશ વેશ બદલાયો, રહેણીકરણી બદલાઈ. પાસ્ટી ધરેલાં મદારણી વિઝોરીવાનાં ચિત્રો આપ્યાં, 'છવે રાણી વિઝોરીવા' નો માર્ગે પાસ્ટીએનાં ધીરેર ગયો. અંગ્રેજોને કમરમાંથી વંદા વળે લલાયો બતાઈ. પાસ્ટી

છાનીએ પર સર, મેંસલે અને એવા બીજા શુભાભીના મંદા લકડયા, અને એવું બીજું ઘણું ઘણું આજે સાદ કરતાં સરખા થાયું નીચું ઢળી ગયું એવું બન્યું.

પણ ખારા સાગરમાં મીઠી પીરડી જેમ દાહલાઈ નવરોષ પાસ્ટી કોમમાં જન્મ્યા. દિંદના એ દાહએ ગોરી ચામડી નીચે છુપાએલું એ કાણું દહ્ય નેતું અને આખા દેશ સમક્ષ એમણે અંગ્રેજોની યુગલ નીતિ સામે લાગણી ધરી Poverty and Un-British Rule in India નામના પુસ્તકમાં એમણે આનંદેસા દિંદીઓને બતાવ્યું, એમણું જ નહિ પણ સારા જગતને બતાવી આપ્યું કે અંગ્રેજ દુકુમતથી દિંદના કેવા મેદાસ થયા. પાલખિંદની મેડકમાં પહેલાં દિંદી તરીકે બીરાજનાર એ દાહએ અંગ્રેજોના ધરમાં જઈને જ એમને લપાડ્યા લગાવી. અને છેવટે ને સબ્બું દિંદુરવાન આજે પં વર્ષથી રહ્યું કરી રહ્યું હતું અને ને આજે દાહમાં છે એ 'સરખા' સબ્બ પણ દિંદના એ દાહએ જ આપણને આપ્યો.

એ સમયના રાજકારી તખ્તા પર પૂ. ગાંધીયજી અધ્યયન થયું નહોતું. બીજા સરખામાં કહીએ તો દહ કમયુગનું મંડાણ થયાને વાર હતી. અરજીએ કરવાને અને દલિલગાળોને એ યુગ હતો, અથવા તો વધુ સંદર રીતે કહીએ તો એ ચર્ચાયુગ હતો. તેમ છતાં દલિલ રાજકારણોએ ન કરી હોય એવી ચર્ચા તે સમયના રાજકારીઓએ કરી હતી. ધીમે પણ મંકકમ રીતે પરાધીન પ્રાંતમાં બન્યુંતિ આજવાનું કાળ તેઓ તરફથી થતું ગયું.

ઉપરપરથી જોતાં પાસ્ટી કોમ બહુ આગળ પાડી જણાય છે ! પણ લગભગ બધી જ રીતે એ કોમ પછાત જ રહી છે. અને તેમાં જે રાજકારણમાં તો એ કોમે અતિ અગ્ર પ્રગતિ કરી છે. દિંદના એ દાહના શુરમાં પાસ્ટીએમાં રાજકીય વંતરતિને છુતાગ લગભગ નહિ જેવા આપ્યો, તે સમયના પાસ્ટીએ પૃષ્ઠ માણવ દુર એવા ઈંગ્લેન્ડના રાજ અથવા રાણીની તખ્ત-વત જગે તો તેમની તાંદુરસ્તી અને આનંદપ્રદેશ અને

અગિયારીમાં માગીએ ચડાવતા અને તંદુરસ્તી જણાવતા. દરેક આને પણ એવા દાખલાઓ એક સાથેની નાનકડી પાદરી કેમમાંથી અનેક મળી આવે એમ છે.

સન ૧૮૮૬માં કલકત્તા મુકામે મળેલી દિંદી રાષ્ટ્રીય મંદાસભાની બીજી બેઠક વેળા થી દારાજીભાઈ નવરોહએ પ્રમુખશાનેથી આપેલા બાબતમાં અંગ્રેજોએ દાખલ કરેલી કેળવણી તેમજ અન્ય સુધારાઓના લાજ-લાજ વખાણ કર્યા હતાં. પણ જેમ જેમ વર્ષો પસાર થતાં ગયાં તેમ તેમ એમણે એકું કે બિટીસ અથવાથી દિંદને જેટલો સાબ થયો છે તેનાથી અતિ વધુ જેટલા થયો છે. દિંદની શરીરાર્થનું મૂળ કારણ અંગ્રેજોએ દિંદમાં ઉભી કરેલી રાજ્યકારભારની અર્થાગ ફેરફારમાં જે એમણે લેધું અને સન ૧૮૯૭માં લાટોર ખાતે

મળેલી મંદાસભાની નવમી બેઠકમાં બીજવાર પ્રમુખ તરિફના બાબતમાં તેમણે કહ્યું :

" You know that I had calculated the average of the income as being Rs. 20 per head per annum—Rs. 20—how wretched is the condition of a country of such income, after a hundred years of the most costly administration."

અર્થાત્ "મેં દિંદમાં દરેક જણની માથાદીક વાર્ષિક આવક રૂ. ૨૦ ની છે એમ અંકગણતરી કરવાનું કર્યું છે. એ વર્ષના અર્થાગ રાજકારભાર પછી આપણા દેશની આર્થિક દાબન કેટલી બધી કંગાલ છે. (વધુ આવના અંકમાં)

આપત્તી આવી શકે છે. આપણે એને કહી શકી સમજે આપણે આપત્તીનાં જાળો છીએ. દાર ! નિગાહા ! નામીપાસિ ! ! ! એ ! ! ! તમે જ્યારે જ આપત્તી આશંકની માથાથ સમજતી રાખી છે. અમલો ચિત્તને નવો પ્રયત્ન બધો છે અને અમારી અપાને કલ્પવાને વધુ તાલ્લુન જણી છે.

—દેશમાં દેશાં

તમારા અંતઃકરણને વશાદાર રહે. શુભ અને તમારો અંતઃકરણના અવાજને વગરો રહે. અંતઃકરણ રોમનું શુભ નથી. આપણે પોતે જ અંતઃકરણના શુભ છીએ. આપણે બીજાને કોઈ માનિક પણ નથી. આપણે અંતઃકરણના પ્રવેશને ગ્રીહવા, રક્ષવા અને સંરક્ષણમાં અવગણ્ય કલેને બદલ કારણ જ જન્મ લીધો છે.

—દેશમાં દેશાં

કોલેજમાંથી

કાશગૃહમાં

(૬૬ થી વાર્તા)

★

નરીમાન સો. ગોળવાળા

★

મકરણ પહેલું

વૈદ્યાલા ભાઈ, ભાઈ છું. અપભાઈ છું. જાણતો નથી કે કદ કમિત મને જેથી રહી છે; છતાં ભાઈ છું. માણસ કદના નથી માગતો પણ રહે છે. મનુષ્ય મરવા નથી માગતો છતાં મરે છે તો હું કાણ માર ? મારે મારે હવે બીજાને મારું નથી પારા દેશનું અપમાન ! હવે સદન નથી મનું. મારાં આત્માને વધારે હોય છે શકતો નથી. આ ઇજ્જત આપદનો સવાલ છે. અને ઇજ્જત કેટલું પશુ તરફની સમજુતી કરી શકતી નથી. મનુષ્ય હવે ખુબ આદર્શ તારે. માણે જાહેરને મારી દુઆ કહેશે ને ?

વિઠ દુઆનિર તારો
જેમી.

'મૂર્ખ પેતો !' પત્ર વાંચી રત્નમ પોકારી હસ્યો. જેમની મુખાંધ પર એને શરસો આગ્યો. એ માણે જાહેર પાસે દોરી ગયો.

'જેવો પેતો જેમી' એણે માણેક આગળ ધ્રુસાવે ઉઠાવે હાથવો.

'કેમ કેમ મું છે ?' માણેક પુછ્યું.

'પેતો જેમી મૂર્ખ' બોલે પરીક્ષા નહક આવી

છે તે એ "વેલન્ટીયર" બની ગયો છે, સત્યાગ્રહમાં જોડાયો છે. 'કેસમે જુલારો દર્ષો.

'જેમી સત્યાગ્રહમાં જોડાયો !' માણેક અત્યંત ગળ થઈ. 'મણુ તો એને સમજાવ્યો કાંઈ નહિ ?'

'મુજ સમજાવે !' રત્નમ બોલ્યો. 'બધા સાં... જોમી ચલા માંજે છે, એને હવે સમજાવવો શકેલ.

'પણ મને આગળથી ખબર આપને' માણેક શરૂ કરી.

'તું ખબર આપું. આ કાગળ વાંચતો, મોડી આત્માની વાત કરવા નીકળ્યો છે.'

માણેકે કાગળ લીધું. વાંચ્યું. વાંચતા જ એમનાં જોણે જેમીનો દુખી આત્મા જોઈ લીધો. 'હીક છે' હવે કાગળ રત્નમને પાછો આપ્યો.

'તું હીક છે ? એને પાછો વાળ્યો જોડ્યો.'

'તમે એના દોરત ઉમેતો તો બધો, એને સમજાવો.'

'તું સમજાવે ?' એ આત્મા આદર્શ કરતો બની મોટી મોટી વાતો કરે અને પોતાને કાંઈ મોટો સમજે તેના પર મારા કહેવાની અસર થાય પશુ ?'

'પણ એ પોતે પોતાને મોટો કહે છે એમનું તો એના કાગળમાંથી જણાયું નથી.' માણેકે સહેજ પથ લીધો.

'એ કહે છે નીક આત્માને વધારે દશે. દષ્ટ શકતો નથી. મોટર આપવાનો !'

'જાહેરને માર પો એ હીક કહેવાય ?'

'પણ એ લોકને કહે છે કાણ કે ગોડા પર બધો ને ઠારની કુકાને બધો !'

'હા જરાજર છે રત્નમજી !' માણેકે એણે કહ્યું 'બધો જાહેરના નાગમી ત્યાં જાહેર લાડી ખાય છે ! એ લોકોએ આપણી સાદક અપમાનમાં જવું જોઈએ. મનુષ્યના બાળ બોબ્ડ કરાવવા જોઈએ. મકાઈ બાબુ જેવાં બની હાથમાં ટેનિસ રેકેટ લઈ રાઈ જાતરવાળા ઇશ્યમ-જ્યો સાથે રમવું જોઈએ. નાગમું જોઈએ !'

‘ન ન ન નદિ, દુઃ કંઠ એમ નથી કહેવો’
રશ્તમને બોલવાનું ન આવ્યું.

અરણ્ય બીજું.

જેમી અને રશ્તમ કાલેજમાં બાજુતા હતા. બંને મિત્રો હતા. એક ગરીબ, બીજો શ્રીમંત. રશ્તમ શ્રીમંતનો પુત્ર શ્રીમંતાઈના બેપસવાપણથી જ એ અગ્રણ્ય અવધાસ વધારે જતો હતો. હાલ માંડ માંડ એ બી. એ. માં આગ્રે દત્તો. જેમી ગરીબ હતો. પણ વિદ્યામાં યુગ લક્ષ્મણ અવધાસ કરતો હતો. જાતિ શ્રેણિવારી અને મંગળાષ્ટી તેણે સિધ્ધાંત મેજથી હતી. અને એ વડે તે બી. એ. સુધી દમણું આપી હતો. અવધાસને ખાતર તે અવધાસ કરતો હતો. રશ્તમને જેમ તેમ અવધાસમાં બેંચાવાનું આકર્ષણ માણેક હતી. માણેક પણ તે જ યદેશના શ્રીમંતની પુત્રી હતી. સામા કન્યાશાળામાં મેટ્રિક થયા પછી એ કાલેજમાં નોંધાય હતી. જેમી અને રશ્તમ સાથે એ ઇન્ડર સુધી બાજી હતી. એ પછી હમખાવાનું બેંચાણ લાગેલું. દોષાથી તેણે કાલેજ છોડી હતી. કુવાન છોકરા છોકરીઓના અવધાસનું સત્તાનાય વાજનાર એ હમખાનું દલે લે. જાણે છોકરા અને છોકરીઓને રેનિસને. પદાને મળવાનું મામ થઈ પડ્યું હતું. છોકરીઓ કાઠકલીન પોકામે. સહને લાં જતી અને છોકરાઓ માથાથી પગ સુધી અગ્રક પોશાકમાં ત્યાં મળતા મણેકને એનો વેંપ લાગ્યો હતો. એટલે અવધાસ પર પુણે ધુણો હતો. રશ્તમ ખાપતી બીકે અવધાસ બેંચી રાખતે, પણ સાંજ પડતાં જ અપ-કુ-ડેટ અગ્રક પોશાક સહને હમખાને જવાનું ધુણો નહિ. જેમી રશ્તમને મિત્ર દોષ કાઠ વેળા હમખાને જતો, માણેકને મળતો. સદેવ્યાજ રેનિસ રમી લેતો. આમ વળેનું છવન નડે જતું.

એ વ્યસ્તમાં મહામા કાંબીડના પકારે આજે દેશ ખગલજી ઉપર. યદેશદેશ અને કમેશાય એ લાન દેશાઈ થઈ. અનેક કુવાનો અને કુવનિજોએ એમાં જુલાયું. અપ-કુ-ડેટ અગ્રક પોશાકમાં રશ્તમ કુવાનોએ ખાતી સહ સાતક અખતાર કરી. ઉચ્ચ રશ્મી સાચીએ વધર જેલોને હિં સાતનું નહિ તેથી હિંકુ સિંધી

કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓએ ખાતી પદેશના માંડી. દેશ રાખસો નીકળ્યાં. સમાઓ બરાઈ. મેંડોળી સંખ્યામાં નેજાતરી થઈ. લાકીઓ સાચી ઓળોએ પણ નેજાને મહેલ માંડ્યો. યદેશના જાણીતા નેતાઓ પણ નેજ ગમ્યા. યદેશ ઉપરજો સધે મણું. પણ કાલેજના પાસે રામા-શીઓને તેની જગ્યાએ આથ સાચી નહિ. બધાઓએ ખાતી તથા, પણ રશ્તમ અને તેના મિત્રો અપ-કુ-ડેટ અગ્રક પોશાકમાં કાલેજમાં આવતા મેંડોળી માણેક પણ પોતાની સગીયરા સથ સહ હમખાને જતી. યદેશમાં અને તે થાય, કાલેજે નેતાઓ પકારા-મંડેને ઓળો મર. લાકીશાઈ થાય કે મેંડોળીયાર થાય તેથી શું હમખાને જતી અપ-કુ-ડેટ કન્યાઓ અને કમચકલો ઉંચા અગ્રક કપડામાં રમણનું જુલે ખસાં હાથનાર નરસી જીની નાજ ઉજવાય તારે પણ હમખાનું, રેનિસ મેંડો રશત મરે પણ બંધ ન રખાય. બહી એક જાણ ખાપનું બાજુતર થતું દોષ, વડા મંડીયુક લાતાના ધૂન-ખાન કરતા દોષ તારે હમખાનાના નેંમોંઓ અને જુલીઓ મળેદથી રેનિસ અને મિલિયક રમતાં દોષ ! એમાં હમખાનામાં માણેક અને રશ્તમ સહા મળતા, રમતાં મેંડોળી જી રેશમાં રશી આજ જ સગીયાર ન દોષ તેમ ! આ બધામાં જેમી કાલેજમાં જેમ જીડો અખતરી હતો તેમ દેશની મળતણ પ્રતે પણ ખાત આપી તેનો અવધાસ કરતો રહેતો. અને કાંઈકાઈ વેળા હમખાનામાં મળતાં તે માણેકને પાતોએ મકારતો અને કુટીક બામતમાં ગંધીયક જેમ ખસા ઉ તેની ખાતરી કાવતો. રશ્તમ વાતને વધતી નેજાને અને માણેકને એમાં રસ લેતી નેજાને શું જ વચમાં પાતો. બધી વાતોને ‘દમખ’ હતી માણેકને રેનિસ રમવા દેતી જતો. જેમી જેમ જેમ એ સ્થાનો ખ્યાત કરી અવધાસ કરતો તેમ તેમ તેની સહાનુમતિ વધતી જતી અને લાકામંડ ના-રેજીની મુકનિયોને કોમિસ તરફથી નીકળેલ મારકર સુપ્રકમાં તેણે પટેલીયાર બાવ લીધો. કિમ્બુજ નહિ પણ માણેકને પણ આગળથી સમગ્રથી રાખી સાધે લીધી હતી. માણેક પટેલીયાર આજથી સરથમાં નીકળી હતી. એણે નહેનોમાં કુખી હલવા ઉદ્યમગીતો સાંભળ્યાં. કાલે કાણે એના હલનું ધુનું રહેતું. ધુનું ઉપડ્યું અને સદેવ્યાજ એની સહાનુમતિ આ તરફ બેમલ, પરંપુ

જીમખાનાનું વાતાવરણ અને રસ્તો જોવામાં આવે છે. 'પછી કાંઈ ?' 'પછી શું ?' રસ્તો જોવામાં આવે છે. 'પછી જ્યાં છે એ વાતને આપણને શું ?' જેમણે એ વર્ષ મળી જશે. જરા ચક્કર પીકરી અને હાથમાતા દેડાથી કાચખા તુટશે ત્યારે તેની શુદ્ધિ કેંદ્રો આવશે. દમણ તો રામજીમ માથે અને જેમણે પાછી જ્યાં જ્યાં પોકારશે.

પ્રકરણ 'પીઠ'

અને ઉપર કહ્યું તેમ એક દિવસે રસ્તો જેમ 'વાસ-નીચર' થયો એવા સમાચાર મળીને આવ્યા. મળેલું પેલું કાચખા પણ પાંચું. એ રસ્તો સાથે વાને ચડી. જેમણે કાચખા અને વિચારમાં મેલી હતી. રસ્તો કંઈક રીક અને ગમી નહિ. તે એને હાથકાંટા પાડ્યો. જેમણે કાચખામાં એને કંઈક રહેલું જણાવ્યું. જેમણે અપ્રમિત એની નજર આગળ ખડું થયું.

રસ્તો ફરી મોલો; 'હું' એમ નથી કહેતા કે તે લેણા જોઈએ કે હાડતી કુખને નહિ જ્યાં; પણ તેમાં વળ્યું શું ? પણ તેની મળેલું, હું કહે તો હું પણ જોઈશું. મારાં લોહીથી રેસો ઉદાર અને હોય તો તેનું લોહી આપવા હું પણ તૈયાર છું. પણ મારા જેવા પચાસ થોડા આત્મી નીકળે તેમાં દહોડા શું વળે ? જીવ સુખાત્યા સિવાય પીઠનું કાંઈ પણ પ્રાણ જણાવતું તો નથી.

મળેલું હજી હાથકાંટા જેવું રહી હતી. એ હાથકાંટા જોઈને હોમ !

અને રસ્તો પોતાનું પાંક્તિ આગળ ચલાવે રાખ્યું : 'એ તો જેમણે પરીણામ શૂન્ય સત્તાને લેખેને જ દેશમાં ઉદાર' અને એ જેમ જેવા મૂખમાંને જરા પૂછને કે આવી રીતે શીમાં સુખાવડી તેમાં વળશે શું ? જે પોતાનો ઉદાર નહિ કરી શકે તે દેશનો ઉદાર શું કરી શકે ?

એમ કે ? હાથકાંટા સરી પડતાં મળેલું પૂછ્યું

'પછી કાંઈ ?'

'પછી શું ?' રસ્તો જોવામાં આવે છે. 'પછી જ્યાં છે એ વાતને આપણને શું ?' જેમણે એ વર્ષ મળી જશે. જરા ચક્કર પીકરી અને હાથમાતા દેડાથી કાચખા તુટશે ત્યારે તેની શુદ્ધિ કેંદ્રો આવશે. દમણ તો રામજીમ માથે અને જેમણે પાછી જ્યાં જ્યાં પોકારશે.

'જ્યાં જેમણે જ્યાં' મળેલું હતી.

અને એ હાથ રસ્તોને મળ્યું. પણ એ તો મળેલું હતી એ જાણવા જેટલી શુદ્ધિ તેનામાં નહોતી. પણ રસ્તો મળ્યું : 'ચાલ મળેલું આવેલું એને પડામાં સરસ કિંમત છે. 'મોનદાના પૂત' મળેલા જ 'શો'માં જ્યાં આવે.'

'નહિ મળે જીવને કીક નથી.'

મળેલું કંઈ દાખમાં લઈ રસ્તો પૂછ્યું.

'કેમ શું છે ?'

મળેલું હાથ પોતાવવાની ખાસ મેલો કરી નહિ. 'નહિ કંઈ નથી.' તે જોઈ.

'તો પછી આવડી કેમ નથી ?'

'આને જીવને મળતું નથી.'

'તો જા, હું પણ નથી જતા.'

'કેવું સારું !' શિકિના રૂપિયા માંથી હોડીપીડમાં આપી દે.

'એણે કે વાદ હું બી જમરી !' વાર ચાલ, હું કહેલું તેમજ કરીશ.'

'તેની રસીક કાંઈ મને બતાવતી પડશે.'

'કેમ મારા પર વિશ્વાસ નથી ?'

'વિશ્વાસ તો છે. પણ સરકારની સેવા બળવતા શોખ તો પોતાનો જ્યાં-કે-કે દીકરા મેલેલા જોગ આપી શકે કે નહિ તે જાણવું છે.'

'હું...'

અને બંને દરમ્યાં.

મકરણ ચોધુ'.

માણેકે એ દિવસ ઉદાસ રહી અમખાને પશુ નહિ ગઈ. જેમના પેલા કાગળે એને વિચારવંત કરી બેઠી હતી. જેમી શું કરે જે તેની એને ખજર પડી ન હતી. એક દિવસ એ સત્યાગ્રહ હાથણીમાં બંધ પડી. ત્યાં સ્વયં-સેવકાની ટોળી ગોદી પર પિકેટિંગ કરવા જવાની તૈયારીમાં હતી એમાં જેમી ન જણાવાથી એણે પૂછપરછ કરી. એને જવાબ મળ્યો. 'કાણુ જેમીભાઈ કે ? પેલા પારસી જ ને ! જોહ શી એમની હીંગલ ? જાહ દિવસ પર તે કોનેજ છોડી અહીં આપ્યા અને ગોલ-નીચર ખાવા અને પહેલું જ કામ ગોદી પર પિકેટિંગનું લીધું. એમણે જાગર કામ કર્યું. પરમ રિતે તે ત્યાં ભારે મમલ થયું. લાડીઓ ચાલી અને જેમીભાઈને માથે સખત કર્યા પડ્યો. હમણાં એણે ગાંધી દેહાંદીસતમાં છે'

માણેકે ચૂપ ઉભી રહી બધું સાંભળ્યાં કર્યું. પછી એ પછી બોલી : 'ભાઈ, મને ગાંધી દેહાંદીસત કેમણી ?'

'હા ચાલો.'

ગાંધી દેહાંદીસતમાં જેમી માથે પાટો બાંધી બિહાને પડ્યો હતો. માણેકે ત્યાં આવી. તેને ભેંધ જેમી અમખજ મયો. મોરે ધિરની દીકરી આને અહીં કે તેણે જણ્યું : 'માણેકે બહેન તમે અહીં ?'

'હા, જેમી તમને આ શું સુખ્યું ? આને લાડીથી લાયક મયા છે. કાને એ વડે મળશે તેની કંઈ ખજર છે ?' માણેકે સવાલ કર્યો.

'તે શું ? અને માણેકે એમણું બોલો છે. તે શું તમારી પાસે બે જાહેદા દોષતના કહેવાના નથી ?'

માણેકેનું લલ્લ ખજલળા ઉઠ્યું. તે બોલી. 'તમે મને દુઃખન શણે છે કે તમારી મિત્ર ? હું કંઈ છું કે તમે આ છોડી દેવો.'

'એ મિત્રની સલાહ નથી.' જેમી બોલ્યો. 'માણેકે બહેન મને લાગે છે કે તમે આ લલ્લથી નથી કહેતા. મારા અવની કમિત કેલ્લી ? એ તે જશ

લવચેદા બી. એ. મને પશુ સોની જ નોકરી. ધણું વધો તે ત્રણસો જ પેની ? અને તે બહેન અહીં શુ અજશે ? બોલો છે ? દેશને સંજ્ઞુ સ્વરાજ્ય ! આમાં મહાન કામ માટે મરી જવું એ છાંદગીથી વધુ ઉચ્ચ છે. બચ્ચો બહેન, અહીં તમારું કામ નથી. તમે તમારે 'ટેનિસ' રમ્યા કરો !'

માણેકેને આજ સુધી આ જુવાન મંદજુદિનો જણાવો હતો. આ વેળા એ તેની અકાતું પાન થયું પડ્યો. ત્યાગમાં લલ્લને એ સ્વલની શક્તિ છે. તેણે માણેકેને એની બેગી કે તેની પરિશિયતિ બલ્લાલ. જેમીમાં એણે જે દેણ એવા હતા તે બધા ગુણમાં ફેરવાઇ ચમકવા લાગ્યા. 'ટેનિસ રમ્યા કરો' એ વાક્ય એના લલ્લમાં સેસરું ગયું.

એણે પૂછ્યું : 'તમે મને શું સમજો છે ? શું અમારામાં ત્યાગની શક્તિ નથી ?'

'ત્યાગ !' જેમીના ગોલવામાં તિરકકાર હતો એ વધુ એમનો અટક્યો. એણે કહ્યું : 'બહેન, એ વાત જવા દે. રસમને તમે બોલોછની ?'

'હું કંઈ રસમના હાથમાં વેચાયેલી નથી.'

'પશુ રસમ તે તમારે હાથ વેચાઈ ચુક્યો છે !'

માણેકે કાલિલ દ્રષ્ટિ જેમી પ્રતે ફેરવી પશુ એ કાંઈ બોલી નહિ એને કંઈ કેંઈ થયું ગયું. મીમંતની ગુની બોગવિલસમાં ઉછરેલી તે આ વેળા પોતાને ફેરી સમજવા લાગી. એના આત્માએ એમાંથી છુટવા માચ્યું.

'જેમી' એણે સવાલ કર્યો : 'તમે શું મને વિલાચની પૂતળી સમજો છે ? અમને શું આત્મા નથી ?'

જેમી સહેજ અંખવાણે પડ્યો : 'બહેન તમને બોહું લાગ્યું. હું એમ નથી કહેતો કે તમને આત્મા નથી, હું તો કામાન્ય રિયતિ પરથી બોહું છું. તમારા જ મહાન દાદા દાદાજી નવરોજની બાજુ જશન તમે અમખાનામાં કરો તે જતાં તમે જ્યાં ત્યાં હાજર નહિ રહેા તે ટેનિસ ને બિમિગ' રમ્યા કરો ! એ શું બતાવે છે ? દેશમાં શહેરમાં લાડીઓ ઉછળે, બહેનોનાં

અપમાન યાવ છતાં પારસી છોકરા છોકરીઓને તેની કંઠી પરવા નથી. તે દહાડે મારકેટમાં બહેનેનું અપમાન થયું—ચાર ચાર સિપાહીઓએ એક એક બહેનને પકડી પસડી. આખા શહેરમાં સજ્જસજ્જાતી ફેલાઈ, પણ પારસી બહેનેનું રંધાડું ફરક્યું નહિ. ક્યાં ગયો તો તમારો આત્મા ? છમખાતામાં હમેશા શુભખબરો રંજાગ ચાલે. માણેક બહેન, તમે પણ તે દહાડે રમવા જ ગયાં ત્યાં ને ?

‘હા’ શબ્દજન્ય રહ્યો મણેક બોલી. એની આંખ બીની યઇ. એણે પોતાની નગનાઇ તોષ લીધી એ બોલી : ‘જેમી, તમે આને મારી આંખ બોલી છે. હું આજથી ‘ટેનિસ’ રમીશ નહિ અને...’ તે પણ બોલી શકી નહિ.

અને યુવ રહ્યાં—તોષ રહ્યાં.

અંતે તે જ બોલી : ‘જેમી, હું તમને આમાંથી દુર થવા કહેવા આવી હતી. હવે નહિ કહું, હવે તે હું અદુરારી બંદોષી કરીશ કે તમે તનદોરત યઇ દેશની સેનામાં ખડા અને મારી બહેનેનાં અપમાનને બલ્લે તેવો. હું મથાશકિત મઠક કરીશ. હાઈ, હું વિલાસની પુતળા નથી.

‘માફ કર માણેક, મેં તને દુકલ્પી.’

‘ના, તેં મને ખરો રસ્તો બતાવ્યો.’

‘જા, બહેન, મારા તને આશિષ છે.’

હવે તદ્દયે માણેક હોસ્પિટાલમાંથી બાહર પડી. તે એકને બા લકતમાંથી હકી જવા માનવા આવેલી તે આ લકતના વિચાર કરતી પંચે પડી

અકરણ પાંચમું

સર્વે અનખખ થયા. માણેક છમખાને જતી પણ રમતી નહોતી. રસ્તમ એને હર વેળા રમવા કહેતો ‘પણ એ ના જાયલી.. ધમ્મ, વળ્યું. એને પડ્યો. પણ એ કશો જવાજ દેતી નહિ.

એક દિવસ સર્વેની અનખખી વચ્ચે એના હાથમાં તકલી જણાઈ. બીજી સ્ત્રીએ ‘ટેનીસ’ રમતી

એ ‘તકલી’ ચલાવતી યોગ દિવસ. એ એ ચર્ચાને વિષય યઇ પડી.

દેશની લકતની કે રાહેરના વાતાવરણની ચર્ચા એ કદિ કરતી નહિ. આવી ત્યાં બધા સાથે એ દરોને બીજી નીજ વાતો કરતી અને એ વેળા પણ એની તકલી તે આલતી જ હોય. ધીરે ધીરે એના પ્રત્યે બે જાનુએ એમાં તેમણે પ્રજા એવી પાસે તકલી શીખવા માંડી. અને પછી એની ચાર યઇ. એક બાજુ ‘ટેનિસ’, રમાય બીજી બાજુ પાંચ બોચોની ‘તકલી’ ચાલે. માણેક માંમ પોતાના મોન કાર્માં સંબળતા મેળવી. તે એક પછી એક વિલાસની વાગે છોડતી ગઈ. પરમાં એણે ચરણે શરૂ કર્યો શીમંત સરકારી પિતાએ અને કુટુંબે ખુબ વધે લીધો. પણ શીખેલી પુત્રીએ પોતાની દલીલાથી પિતાને મદદત કર્યો. પરમાં ચરણે, છમખાને તકલી એને દરરોજનો કાર્કમ યઇ પડ્યો. એ પછી એણે રમતી સારી પણ તજ અને ખાડી સજ. સલામત અવધૂમાં તે કોઈ કોઈ ચાર જતી. જેમાં શું કર છે તેની ખાસ ખબર રાખતી.

માણેક પહેરેલી ખાડીએ છમખાનામાં ખજભજાઈ મચાલ્યો. એક તો ‘ટેનીસ’ ને બલે ‘તકલી’ ચાલે એ અપ-ડુ-ડેટ જવાનોને અને અછક પોશાક સજતી છોકરીઓને મરુ ‘તુ’ તો નહિ જ, તેમાં વળી માણેક હવે તો ખાડી પહેરી આવતી યઇ એકત્રે આગમાં તેલ હેબાઈ. છમખાનાને એ શીખેલા છુવોને અને છમખાનાના કાર્વાહકોને એમાં રાજદોહની ચંધ વ્યવી જઇ સરકારના આપણે સહા વશદારો છમખાનામાં તકલી ચલાવ્યા કરીએ તો પછી આવી જ જાનું ને ! આને એક ખાડી પહેરીને આવી, કાસે બીજાએ પહેરી નીકે તો ? તો છમખાનાને કેટલું ખરાગ લાગે ? અકેને શું કહે ? એક તો મળ વેળા એક અધિકારીએ ‘લેવ’ પર આવવાનું ના પાડ્યું જ હતું તેમાં વળી આ વાત બોલે તો હા. હા, તો પછી ? કાર્વાહકોને ખરે જ અજરાઈ છુવો. અંતે બારે ચર્ચા પછી તકલી કંતનતરીએને ચેતવણી આપવામાં આવી કે છમખાનાના કપડા શુભજ આડી એવું દોદતું કામ નહિ ચાલ !

મકરણ છઠું

માણિક છમખાનાથી સદાની છૂટી પડી.

એક મહિના પુરા મળે.

એક દિવસ રસ્તમ માણિક પાસે આગ્યો. એ ગાંધી હોસ્પિટલમાં જવા નીકળી હતી. રસ્તમે પૂછ્યું : 'હવે તો તમારી સાથે વાત કરવાનું' પણ મળતું નથી.'

માણિક દસી, 'તમે તો ખુબ વાંચવા માંડ્યું છેની? પરીક્ષા તો નણક જ છે. પણ કંઈ બીજું ખબર?'

'ખબર શું હોય? આપણા જેમણે તો કુમ મચાવી છે. મેંદાનમાં ખુબ ગળું છે. બડો દિલો છે.'

'હા કેમ નહિ હોય?' માણિક સમર્વ બોલી : 'જેનામાં એ થાય છે તેના બધા અવયુષ્ય મટી જવા નેહએ. તમને તો 'ફક્સિસ ક્લેટિન,' વાંચવાની દુસ્સહ મળતી નહિ હશે! ભણીશ? જેમણે શું કામ કીધું? પહેલી કોપ્પા સ્કીપિન્કસ-વેચાતું નથી અને શરૂની દુકાને તો કેવળ જઈ શકું નથી.'

'તો પછી ભણી લે કે જેના' જેલના દિવસ નણક છે.'

'એટલું કામ કરીને જવાનું કંઈ' સંતું નથી. હવે તો કોડમાં પણ રાંછ નથી. વકીલોની કમાણી પણ ગઈ છે.'

'અને એ જ તારું સ્વરાજ હશે!' રસ્તમ કડવાસથી બોલવા લાગ્યો, 'કે જમીનદાર, વકીલ અને વેપારી બધા મરે; માત્ર એકતો અને મનુષ્ય જ કલ્પતા રહે, એમજ કહીને?'

'તો તમે શું એમ ખાજ છે? માણિક-નેહમાં આવી : 'કે જમીનદાર, વકીલ અને વેપારી ગરીબોને સુધી સુધીને મેળા થતા જાય, અને સાંચાણક વ્યવસ્થામાં એવો અન્યાય થતો રહે ને તે માટે જખાન નહિ બોલવી? બોલો રસ્તમજ, એ તે વ્યવસ્થા

આદર્શ કલી સમય? સમતામાં નહિ યુગ્ય સિદ્ધિનોતો આવી દલામાં બોલામાં બોલી રીતે પણ વ્યવહાર થઈ શકે ખરો?'

રસ્તમ હવે સહેજ તપ્યો. 'સિદ્ધિ એ સંપત્તિ' મનુષ્ય હમેશા રહેતું છે અને સદા રહેશે. સમતામાં માણિકખાજ? હા તેનું રૂપ બને બદલાય.'

'એમ કે?' માણિક આવેશમાં વધુ આવી : 'ને સ્વરાજ મળતાં સંપત્તિ આતું મનુષ્ય રહે અને લલોલગણેલાઓનો સમાજ એજ રીતે સ્વાર્થમાં અંધબો ભની રહે તો હું' કહીશ કે એવું સ્વરાજ એકદં નથી. અંગ્રેજ મદાનનોની મનલોલુપતા જ આપણને કલ્પી નાખે છે. જે સ્વરાજને દૂર કરવા આજે અને છવ દાયેશમાં લાઇ ફરીએ છીએ તે જ અપાણિએને રું ફરી મળને ગાયે નાખવી? એકલા જ માટે કે તે વિદેશી નહિ પણ સ્વદેશી છે? છવની જગે પુલ આવી એસે તેનો અર્થ સ્વરાજ નથી હું તો સમાજની એવી અવસ્થા બેવા માણું છું? તેમાં બોલામાં બોલી વિવમતાને આશ્રય મળે.'

સ્તામથી આ દલીલોનો જવાબ ન કેવાયો. તે બોલ્યો : 'એ તમારી કલ્પના હશે!'

'નહિ; તમે આજની અજમગતાનું સાહિત્ય વાંચ્યું છે?'

'છટ, છટ, વાંચ્યું નથી. વાંચવા માંગતો પણ નથી.'

'હાલો. ક્યાંથી વાંચો? વાંચો તો પછી રાજ-દોહીમાં નહિ ખપે! વરલાઇ નહિ જમ્યા! અને વરલાયા તો પછી છમખાનામાં તપાક' 'ટુનિસ' અને હાકીમીનાં આકર્ષણ અટકી નહિ પડે? તમે એ ખતું નહિ વાંચ્યો તેથી કંઈ નુકસાન મચતું નથી'

'માણિક, તમારું મગજ તો ગાંધીએ કેસી નાખ્યું છે. તમારા જેવી હાકરી આવા ગાંધીવેલં કારે તે સારું નહિ.'

‘ અને તમારા જેવાના મગજને વ્ય સિદ્ધાંતથી કેટલાં સોંઘાં ખર્ચાં છે તે જુઓ. કેવા તમે! યુવાન છો? તમે નાની સાંખાણી કુરમાની વરિક નથી કરી શકતા અને...’

ઝોઠામાં પડાપાલો તેના હાથમાં તે દિવસનું પત્ર મેલી ગયો. એણે ધ્રુવજ તે બોલ્યું. બંધ થાંચતાંજ તેની ગરબન હતી થઈ. તેના ચહેરા પર કાંઈ અસહ્યક તેજ અમર્યું. આંખમાં હલી થઈને તે બોલી હતી : ‘ જેમીને એ વર્ષ મેળ્યાં.’

‘ હું તો કહેતો/તોજ ’ રૂસ્તમ બોલ્યો. ‘ કે એ વર્ષ મગજે, જીંદગી ગરબાર કરી નાખી!’

માણે તીવ્રકાર કામચોર : ‘ ગુ’ ડીમી લેવામાંજ મનુષ્યનું હલન ચલન સાથે છે કે બધા અનુભવ બધું જાન શું યુક્તિમાંજ જ બર્ષાં છે? હું માનું છું કે સંસ્કાર અને માનવચરિત્રનો અનુભવ જેમીને નેહલો આ એ સાક્ષમાં મગજે તેડલો દિલ્લુરી અને કાપડા કલમેની ચોપીએમાંથી તમને ખસે વર્ષમાં પશુ નહિ મજે ત્ને શિશુઓ. કહેલ આરિજળ ખાનો તે રાત્રસંક્રામમાં મનોખજનાં નેહલાં સાંપનાં છે તેડલાં પેટમાં સંક્રામમાં પશુ નથી-હોઈ શકે નહિ.’

‘ તમે એમ કહી શકા કે અમને પેટની ચિંતા પછી છે. અમારામાં સાહસ નથી, બળ નથી. ધિર્મ નથી તો તે હું માનીશ; પશુ જાતિદિનને મારે માણુ દેનારોએને મુખ્યાં કહેવા, લેવડકે કહેવા એ મારાથી નહિ ખમી શકાય; જેમીના એક પધારાથી સંહ્યા માણુએ ખાતી ખોસી હજા કરી. તમારામાં છે તાકાત જનતા સખે હિબ રહેવાની!’

‘ ને લોકોએ તમને પણ નીચે કચડી રાખ્યા છે, ને તમને કૃતરાજીથી પણ નીચ સમજે છે તેમનીજ યુક્તિ કરવા તમે ડીમીએ મારે હવ આજી રવા હો. તમે એને તમારે મારે ગૌરવની વાતો સમજો

હો, હું નહિ;’

રૂસ્તમ આજોજ બની ગયો. માણુમાં આટલું પાણી છે એ આને તેણે જાણ્યું, તેને બોલવાનું કુચ્છું નહિ, તે એટલુંજ બોલ્યો : ‘ માણેક, તમે તો જગત જળવાણેર ચઇ ગયાં.’

‘ હા, સમી વાતો કરી તેમાં તમને ખજવાની મુંખ આને છે. એમાં દેવ મારો નથી. તમારી કેળવણીનો છે,’ માણેકે આંખમાંજ જ જગત આંખો.

રૂસ્તમ સદેજ ફળિત પડ્યો. તેણે તપા મેટા કર્યા ‘ આને તો તારે જેમીને કુખારકળાદી આપતા જગી સલા થવાની હતી તેમાં તમે જગી ખસાં?’

‘ હા જરૂર, અને તે સલામાં પશુ મેલીક. જેમીએ ને આમ સજાગી છે તે માથ હજનાં હોલવાવા નહિજ પામે,’ માણેક ઉમ જગી.

‘ એમ? પશુ તમે તમજા પિતાને પૂછજું છે!’ કુખતા મનુષ્યની જેમ રૂસ્તમે તરજુની બોધ લીધી.

‘ મૂડી લાલિ.’

‘ તેમો તમને રજ આપશે!’

‘ આપે કે નહિ. પણ સિદ્ધાંતના વિષયમાં પોતાના આત્માને બાદે સર્વોપરી હોખ છે.’

‘ ઝોઠો! એ વળી નવી વાત બાધી!’

એમ કરી રૂસ્તમ ઉઠ્યો. જેને એ રૂમકડું સમજતો હતો. એ વિલાસનું પૂતળું સમજતો હતો તેનાથી તે હાર્યો હતો. તેની દલીલોનો કશો જવાબ એ દઇ શક્યો નહોતો. તે ઉઠ્યો-માણેક સાથનું સપાળું કાંચ આજ સમાપ્ત થનું હોખ તેમ ઉઠ્યો અને વધારે બોલ્યા પિના અને સલામ કર્યા પિના તે મોરકામાંથી બહાર પડ્યો. આજેક નેજ રહી.

શ્રી-પુરુષ

૩. પીરિયા ગણુદેવીઆ

ગુણે! જેનો પ્રજાત વેગે પસપસને મદાસા-
ચર! રહેલી એવી મનિ! કેવો એના ઉછાગા! એના
અંતરમાં કેવલા તરંગો, કેવલા રવગો સમાયા છે! હર્ષ
એ રવગની સિદ્ધિ એને હાથ નથી. એ આશાથી ભરે
સાગર એનાં હૃદયનું ચિંતન લઈ હર્ષ એ
રહ્યો છે! આવી રતિએ તો તે હર્ષ જઈ
પટોંચ્યો, હર્ષ એ ત્યાં ત્યાં જ છે. કેઈ વાર નિરાશ
જનને, સાંત અને જીવો તો કેઈ વાર અહાલો, પછ-
ાનો આશાને તરંગે ઝુલેલો, પુષ્પાલો એ
મદાસાચર! જો સારમાં સહેલો પેત્રો એકછો.
માનવી! શું એનું બળ! કેવી શુભરતા! હર્ષ એનામાં
થોડી ખીસ્સા દેતે તો! પેલી નાનાડી રહી! કેવી મોગાંઓ
સામે જાય ભીડી રહી છે! કેવી ખીસ્સા! સદનરીયતા!
એનામાં એ લોહું જાય બળ, થોડું જાય બળદારતાન
દેતે તો!

સંસારમાં સ્ત્રીપુરુષ, જાતી, યુગ, જાગે વિશેડી
ગિનામિન છે, હર્ષ એ જાનેમાં કેઈ ચડતું ને ઉતારતું
નથી. જાને પામર છે જાનેમાં હૃદયો સદયજો રહેલ
છે. હર્ષ એકને દુર્યજી બીજાને સદયજી આંખે પડે
છે. જ્યારે બીજાને સદયજી અગતી ઉડે છે. જાને સારી
મગવાથી સંપૂર્ણતા પામે છે, પરંતુ એ જાનેમાં નેહ-
જીમાં વિશુદ્ધ પ્રેમ, સંપૂર્ણ નિષ્ઠા, ગીરઠ મોગાજ
એને બીજાના સુખ માટે પેતલને ત્યાગ દેવાની શક્તિ
માનવા રહેવી જોઈએ. રવાયે આગોત્તર ઉચ્ચ-બીચના
એવી શરણાત લઈ જાય છે અને એ એકની સરખામ
પનાં જાનેની હાઈસિટ અને વિશુદ્ધ પ્રેમજીવન શિલ્પ
લઈ જાય છે.

પુરતે પુરતે શારીરિક સક્રિય ટીપી; સમાજ
એને આર્થિક રવગના આપી, પરંતુ પ્રાણા રેડમાં

સક્રિય અને બળ છે. તે જાતના હૃદયમાં કાચખા-
સાય નૈસર્ગિક હૃદયગત છે એ પુરાવા જગ કરતાં કેઈ
ચોને ઉતારતું નથી. હૃદયગત વડે શારીરિક કુખ સદન
હૃદયમાં નમળાં શ્રી એક પોતાને દરવી જાય છે. માનવી
બનવરમાંથી પ્રગતિ પામે. કેઈ કાલ વાર પોતાના
શારીરિક બળ પર પ્રાણા જાતી પોતાથી નમળાં હૃદય
પોતાને બનવર ખવાસ ખતાવે છે અને તેથી જ પક્ષા
દાખલએમાં જામળાં શ્રીજાતી પર પ્રાણની બનીતાએ
સામાજ્ય બોલ્યું છે. પરંતુ હૃદયગીમાં એકવાર તો
જરૂર એ શ્રીગી જમાપ સક્રિય સાન મેળવી રે છે. તે
વખતે પોતાનાં બળ અને તેના હૃદય ઉપરોમ માટે
શરમાતું પડે છે. પુરુષનું બળ જાને સાચવવા માટે છે
એને સદાસે દેવા માટે છે. એને હૃદયગા માટે નથી.

સ્ત્રીપુરુષ જાને એકમેક માટે સર્જીયા છે. એ
જાનેએ સાથે મળી એકતારપ થાણુ કરી જમળ માટે જ
હાઈ કરવાતું છે. શ્રી એન્ડ્રીયા પ્રતિમા છે એના
મોહમાં હૃદયગત. સંસાર અને એ જાને તરતી રહે
શુદ્ધ ન જાય એ જોવાતું હાઈ સીતું છે. પુરુષની એ
પ્રેમજીવન જાતી રહેવી જોઈએ.

સ્ત્રીપુરુષ સંસારસાચર તરે નમળને તારે,
કુખે કે એ અદ્યક્ષિત વહેલુમાં લલકાર જાય, હર્ષ
એ સારતો ચીરમાઈ અંત નથી. એ કુખ, અનેક
કુખમાં એક અદ્યક્ષ શુદ્ધ-અનેક થયાં. તો આ સંસારમાં
માનવીની દરવી રહી રહી નહીં. રેકે દરવન પાલોની
આં શિલ્પિ છે, એકે પ્રત્યક્ષ એકમેક સદય જાય
શારીરિક એવાલુ અને એના પડીએ એ પેલાય અમર
શાખાલુ સાધન દીપ્ત છે. પરંતુ સધળી પેલાયો ઉપર
સામાજ્ય બોલવાની માનવ પેલાયને પ્રત્યક્ષ દેવ અને
અધિક મળ આપ્યું છે કે જેથી તેઓ માન દરવન

કવિ ખખરદારની ભક્તિ પ્રધાન નંદનિકા

ડૉ. ચિત્ત્ય જેદાગીર એચ. નાગપોદવાળા

કુવિ ખખરદારની આ હેઠલી પુત્રી 'નંદનિકા' માં ઇવન અનુભવની તથા કાળની પરિપક્વતા રજૂ થયા છે. અંતરે ઇવનને ડોઠા અનુભવ એમણે કાળ-રૂપે જિતાડવાનો સારો પ્રયાસ કર્યો છે. અવધાની બાળમાં આ 'પરિવો' (Sonnets) નું પરંપુ જ 'રેડો' પ્રકાર છે. એમાં કવિએ સારાં બનિત 'રેડો' દેવ તે ખુલાસાવાર સમજાવ્યું છે. યુગોપીત 'સોનેટ' ની આપણે નકલ કરતા હોઈએ, તો તેના ભાસ રૂપે, તેની લીરીઓના બાક તથા હ લીરીય જે વિભાગોને ભજવવા નરે, તેમજ જે પ્રાસની રચના પણ પ્રથ સોનેટકાર-પ્રાસીભવ રૂપે પેશાકર્તા જેની જ નોંધએ એ અર્થ ન જણવાય તો તે કાવ્યને 'સોનેટ' નામ ન જ આપાય. કવિએ નંદનિકાના ૨૦૨ પંચિતોમાં ૧૫૫ આ વિષયને જાંચ કર્યો છે ખાતે તથા.

કાવ્યરચનાની રીતે તથા અર્થનું પ્રયત્ન એમાં જ નો આ પ્રકારની જુઓએ સમજાઈ જતી દેવ તો આ સમજાવી કહી જરૂર જ ન રહેત. એમાં કવિની વિચારસરણી તથા તેમના દરજ્જા કંઈ આપેને તેમાંથી નીકળતા પ્રકાર વાંચકને તેણીવાર જાણે અનેરી કૃતિમાં સર્વ નવ છે. અનાદિ કાળથી. તેના સમજણી, લેખિ અર્થ સુધી આપણા દેશમાં કવિન કાવ્યની સવિધા અર્થક વધી રહી છે. આપણા દેશની પ્રત્યેક ભાષામાં આમાં અરેન્ડરેલ કાવ્યે અર્થક છે. અવધારમાં નરેનિયા અને પીણીની અંતે રચાયેલ સુધી અને તમામ-વધી પણ અર્થના તેમજ પ્રકાર કાનાં અનેક સિવાં કાવ્યો તો વાંચકને સુચિત છે. એ કવિન-સાદિ-વેગે આ નંદનિકા એક અનુભવ મળ્યો છે.

કીકારો પળીવાર પિરે મોલમાં જીવ લે છે તે તેમાં જ પેલાનું કનંવ સાર પમેનું પાર છે. પરંતુ કીકારનું મુખ્ય કનંવ કાવ્યની ખબીએ રહ્યું જવાનું છે. રીક કવિમાં પોલી મળી જુડીએ તો સોમવા જતાં મગવાની જ. પરંતુ એ કીકાર પિરે ન મળીશર્યાં તેના પિરેપ મળે તથા તેના પેડા વિચારો તરે તથા એમાંનું મોઢમે.

ઇવનના અવધા અનુભવોથી પરિવાર બનેલા વિચારો આ પંચિતોમાં કહેવા છે. જાત આજ પૂર્ણી તો એ છે જે ઇવનના કાવ્ય અનુભવોની કુતુહલ આમાં મીડું અર્થક મળ્યું છે. આ પ્રકારનું પરિવર્તન કાવ્ય-જનોના દરજ્જામાં જ કહેવ છે. પ્રેમ પાતી અર્થ અદા ત્યાં જેમી દેવ, અર્થ નાપતો સર્વભાગી પ્રકાર સાર જ આપી રહી દેવ ત્યાં સોમ, આસાપુજી મોઢા જ જરે. 'રેડે અર્થની સારી તો કાવ્યો અર્થક નરે' (પંચિત ૧૫૨.)

નંદનિકાના ત્રણ 'અવનોમાં' સોથી દરજ્જાથી તે જોણું મન-એમન છે. રીક કાવ્યના 'કિડું' કાવ્ય જેણે વાંચક દરે, અર્થના તેનું અર્થક અનુભવ The Crescent Moon જેણું દરે, તેને વિચારોનું તથા અર્થકવિતનું કાવ્ય એ બનેમાં દેખાઈ જતા-દરજ સાથે સદાગુણિ એ 'અવન' નાં પારે પંચિતોમાં રજૂ તરી આવે છે. અને સારે દરજે અને મળે કવન પણ ત્યાં છે. આપણ મનુષ્ય જાતોમાં વધમાં તથા તેમાં છેરે મળી વિનમ્રતા એમી કમી દરે છે. પણ એ દરમું ક્રેમાન વિનમું છે. [જુઓ

‘સ્વપ્નાનો વેપારી,’ ખનિત ૫૧.] એવુંજ સમજુર
હાસ્ય ‘પોટલાં’ માં જરૂ છે. [ખનિત ૧૯૮]

‘મારા નાથ! હું આપતાં તારાં સુણું પગલાં

‘તારા પાલક કે મારાં પોટલાં, શું પાડું?’

ખનિત કાવ્યમાં હેતુની લીટીઓમાં જ આખા
કાવ્યનું રહસ્ય સમાય છે. લગભગ દરેકમાં એવી
લીટીઓ જરૂરી, જેવી કે—

‘જે પ્રેમ અનંત જ્યાં ત્યાં જ વસતું ખરે!’

[ખનિત ૧૨૮] અથવા ‘હું જ કરુનિકાદ્રુષ્ય કરુણી
શોધું મળી?’ [ખનિત ૧૪૧]

કવિની કલ્પનાદ્રષ્ટિના અનેક સુંદર ઉદાહરણો
નંદનિકામાં જરૂરી ‘ગલ’ (ખનિત ૧૫૪) માં કવિ-
વિશ્વ સમુદાયની ભાગ નાંખે છે અને વિશ્વવિષ વસ્તુઓ
ભાગમાં ભુલે છે. પરંતુ

‘મારી ભાગમાં આ બધું ફેંકી તું દૂર જતો,

‘મારા નાથ! તું તારું જ રૂપ કરે આજુ;

‘મારી ભાગમાં ભક્તિ તારો: ગલ એવો કણ;

‘કે હું આવી પડે મરી’ આખર તુલ્ય થતો!’

ચોક્કસ સમયથી કવિ અત્યારે જરૂરીની ધર્મ-
સાચનો અભ્યાસ જોડાણમાં ઉતરીને કરી રહ્યા છે. તેનું
પરિણામ ‘સદાચાર’ નામના ૧૫૨ માં ખનિતમાં છે.
એમાં જરૂરીની મદદમાં ‘અશ્રમવૈદ્ય’નો સુંદર અનુવાદ
તથા તેમાંથી ઉદ્ભવતાં સુંદર વિચારો સમાવ્યા છે.
એ ખનિતની પ્રત્યેક લીટીમાં જરૂરીના ગાયોમાં પડ્યા
સંલગ્ન છે.

નંદનિકા નિઃસંદેહ ભક્તિપ્રધાન ગણી શકાય અને
એ ભક્તિમાં ‘નાથ’ અત્યંત પ્રેમાળ પિતારૂપે ભાસે છે.
કવિ હવેની જોડી અભિપ્રાય આ પિતાતુલ્ય નાથમાંજ
પરવાણ છે:—

‘મારા નાથ! તને માફ દાક પગપગની;

‘કરશે ‘અગાધ’ શું આ તારું બાળ ખરું,

‘જોઈશી તેને સદારી ન એક ચૂની કરવા?’

આના નાથની ‘ચૂની’ મેળવણી એજ સાચો મોક્ષ છે।

સુજ્ઞાની સાદિલમાં ભક્તિ-પ્રધાન ગ્રંથોમાં અખ-
રદારની નંદનિકા બહુ જ ઊંચું સ્થાન ધરાવે છે તે બાબે
કોઈ સંદેહ નથી.

આપણા માર્ગમાં ગમે તે સંજોગ આવે, બાહ્ય દ્રષ્ટિએ જોતાં આપણી અને તેટલી દાર થતી
જોવામાં આવે છે છતાં આપણે વિશ્વાસ ન હોવામાં એક જ મંત્ર જપીએ—સત્ય છે. તે જ એક પરમેશ્વર,
તેનો સાક્ષાત્કાર કરવાનો એક જ સાધન તે અદ્વિતિયા, તેને કદી નહિ છોડું. જે સત્યરૂપ પરમેશ્વરને નામે પ્રતિજ્ઞા
કરી છે તેનું પાલન કરવાનું તે બળ આપે।

તેની હિંમત ચાલતી નહિ. તેણે માંસ ખાધું છોડી દીધાથી માતા-પિતા તરફથી ખૂબ સહન કર્યું પડ્યું. એક કસાબનાં યુવને પોતાના સિદ્ધાંતો સાચવતાં કેવી સુફલેથી પહોંતી હશે તેને ખ્યાલ એક સાધારણ મનુષ્યને નજ આવે. વિચારોની મતદેરીને લીધે કેટલાક સુશીલ મિત્રોની સેવાત તેને છોડવી પડી હતી પરંતુ એને કોઈની પણ દરકાર નહોતી; હવે સમસ્ત જગત પણ તેની વિરૂધ્ધ હોય. વાંસળી તેની પરમમિત્ર હતી, બંસરીના સ્થાને રેલાવવામાં જ તેને આનંદ થતો.

બીજે દિવસે આઝાદના પિતાએ તેને સંભળાવી દીધું, 'હવે તારે મહેસામાં રીંચવા જવું નથી. મારા ધંધામાં તારે મને મદદ કરવી. માસથી એકલાથી હવે મળું નથી.'

પિતાના શબ્દો સાંભળી, આઝાદ સ્તબ્ધ બની ગયો. 'શું' મારે પણ પિતાની માફક કસાબ બનવું અને એમના નિષ્કાર કૃષોમાં સહકાર આપવો? મારે સિંધાલોડું શું? મારા ધર્મોના અસ્થાસ્યું શું? ના... નાં એ કહી નહિ બને.'

તેણે પિતાને સમભાવના પ્રપ્ત કરી. દેશના પરુ-મનના આવી હિંસક રીતે નાશ કરવાથી આર્થિક ખોટ દેશને જે ભય તે માટે તેણે દલીલો કરી પરંતુ સમજું નિર્ણય હતું. બે-ત્રણ દિવસો સુધી તેણે ખૂબ વિચાર કર્યો અને પોતાનાં છવન માટે અનેક મર્જો ખોળ્યા પરંતુ તેણે કાંઈ પણ આર્થિક મદદ નહોતી કરી, છેવટે છપી રીતે થઈ છોડી આપી જવાનો તેણે નિર્ણય કર્યો.

દિવસો લીલી ગયા. આઝાદ માતા-પિતાને છોડી સહેરમાં આવ્યો અને એક મિત્રની ભલામણથી એકે એક નોકરી મળી ગઈ. તે પોતાના નિર્વાહ પૂરતું કમાઈ લેતો. આવી વિપત્તિમાં પણ તે પ્રાણુથી પણ વ્યથિત વાંસળીને જાણે ન હતો. તેનું છવન કરાતું પણ ફેરફાર વિના પસાર થઈ જતું. પોતાનાં જીવનમાં રમરજી સંભારી ખૂબ દુઃખી થતો. આટલી કુખળી બને થઈ, માતા-પિતાની જમણામાં છોડતાં તેને કુખ્ય થયું હતું, વહાલોશીમાં માતાની યાદ આવતાં તેની આંખ માં આંસુ આવી જતાં. મર છોડ્યા પછી તેમની કચી પ

ખબર તેને મળી નહોતી. પુત્રવિશેષથી માતાને કેવો આત્મક લાગ્યો હશે તેની કલ્પના પણ તે કરી શકતો નહિ.

બે-ત્રણ દિવસ ગયા સહેરમાં રમવાથી શરીર નીકળ્યું હતું, આંસુ ખૂબ નિર્દોષ મનુષ્યો શુંડાઓની છત્રીથી રહેંસાઈ જતાં વ્યથા ધાવસ થતાં. સર્વજન ભય અને નાસતું વાતાવરણ દ્રષ્ટિએચર થયું હતું. આઝાદ એક દિવસ કેમના આવવાની રાહ જોતો કુદપાય પર ઊભો હતો, તેટલામાં કાંઈક અવાજ આવતાં પાછળ જોયું તો એક બંકિત હાથમાં ખંજર લઈ તેની તરફ પડી આવતી હતી. ગાંધે એકલા જ અંતર હતું. આઝાદનું મુખ ફિક્કું પડી ગયું, વાતોડવાસ પણ નહોતો થઈ જઈ એમ એને લાગ્યું, પરંતુ તેણે સમમુદયકતા વાપરી પેલી વ્યક્તિ તેના ઉપર જઈ ઉઘાડે તે પહેલાં પોતાના સચકત હાથ વડે પોતાનું સમજું બંધ વાપરી એક આંચકા સરેત પેલાને નીચે પાડી નાંખ્યો; તેના હાથમાં તું ખંજર દર જઈ પડ્યું. આઝાદ આમરેમ જોયું અને મદદ માટે છુમ પાડી. પરંતુ આખો રક્તો સાવ નિર્જન હતો. ભયને લીધે લોહોની અવરજવર ભાગ્યે જ થતી. આ તકનો પેલા શુંડાએ લાલ લીધો, તે પાછો ઉઘાડી જતો હતો તેટલામાં આઝાદે નીચે પડેલું ખંજર ઉપાડી પેલાની ગાંઠમાં ફેંસાવી દીધું.

આઝાદે ઉંચે જોયું તો નજીકની ગલીમાંથી સરસાળજી સિપાહી દોડતો આવતો હતો. આઝાદ ચળમચે, પોતે જે કૃત્ય કર્યું હતું તેના પરિણામનું તેને જાન થયું. એક પળનો પણ વિચાર કર્યા વિના છવન લઈને તે છીછ ગલીમાં અદ્રશ્ય થઈ ગયો. સિપાહીએ બીસસ મારી અને ચારે તરફ દોડપામ થઈ રહી. આઝાદ ખૂબ દોડ્યો, સહેરની ગલીઓનીએએ આ કાર્યમાં તેને સહકાર આપ્યો.

છેવટે તે સહેરની બહાર નીકળી ગયો અને અત્યંત યાક લાવવામાં એક પાથર પર બેસી ગયો. તેનું મન અત્યંત વ્યથ થઈ ગયું હતું. જ્યાં દ્રષ્ટિએ તે જોઈ રહ્યો. તેણે શું કર્યું હતું? અહિંસાનો પૂર્વરી બની તે

આનું શાન શી રીતે કરી શકશે તેની એને સમજ પડી નહિ.

‘આ તે દિંસા કહી શકાય ?’ તેણે પોતાના મનને પ્રશ્ન પૂછ્યો, ‘સ્વચ્ચાલ્ય અર્થે’ દિંસા કરવી માપ નથી એમ ધણું માને છે. ગાંધીજી કહે છે કે, ‘અર્ધિસક રીતે મરતાં શીખો. અર્ધિસક રીતે દુશ્મનનો સમયો કરતાં કરતાં મરવું એવું એમાંજ અઢ ચોરસ છે. સાચો અર્ધિ-સક આ પ્રમાણે મરતાં બંધી નથી; એને મારે આના કરતાં વધુ ચોખ્ખારપદ બીજું કંઈ નથી.’

સંદેશમાં રહેલું એના મારે સલામત ન હતું; પોલીસ તેની શોધમાં ચોતરફ ફરતી હતી. દબે શું કરવું? વહીમાં તેને થતું કે ને પોલીસને શરણે ચાલ જઈ. તે જુની હતો અને ફરતી મારે સમજાર હતો પરંતુ તે યુવાન હતો. આઝાદી નાની વયે મરણ પામવું? તેનાં જીવનમાં યુવાનીના ૧૧૬ દર્શા, ૮૪૫ ઉત્સાહ અને આસાથી ભયું હતું; મરણના વિચારથી તે કંપી ઉઠ્યો.

ધ.મ. મર્દિના પસાર થઈ મવા, વેપારગર કરી આઝાદ એકાદી બીજા સંદેશમાં રહે છે, ૧૧૪ મંથા મળી જાય તો તે કહે છે, પરંતુ પોલીસની આંખ તે તેની પાછળ જ હતી, ત્રણ-ચાર વાર તો તે પાછાઈ જતાં બચ્યો હતો. આવી નાસજામથી તેણે મનની સર્વિ મુખની ટીપી; જે રહ્યો પકાઈ જવાનો બધા લાગતા તે સ્થળ તે સુરતજ હોતી હતી.

એક સપ્તાહ સમયે, ત્યારે વરસાદ પડ્યો. ધાંચો પડી રહ્યો હતો ત્યારે, જુની પોલીસે એકલેલા જટકામાં સપાટાઈ જવાની અણી પર આઝાદ હતો. પરંતુ પોલીસોને થાપ આપવાની કડામાં તે દિરો ચાલ ગયો હતો એટલે આ સમયે પણ તે નારડી જુલ્યો. તે જુલ્ય દોડ્યો અને સંદેશની બહાર નીકળી ગયો. એક બંધસાના કોરા ફૂટી ત્યાંના જાગ્યામાં એક ઝાડ પર તે ચડી ગયો. મુશળધર વરસાદ આ સમયે પડી રહ્યો હતો એટલે પોલીસનું કામ ચિત્ત જતી ગયું હતું.

રાતને અંધકાર જાગ્યો, આઝાદ કેટલીય વાર સૂઈ જાય પર એકી રહ્યો. તેની અંખમાંથી એ વાર આંસ

વહી જતાં દર્શાં વાઘણે પણ તેના પ્રત્યે દમદમી જતા-વર્તાં હોય તેમ જરમર જરમર વરસાદ વરસાવી રહ્યાં. તેણે નીચેનાં સ્થળનું નિરિશ્ણ કરવા માંડ્યું. તે એક અમલત મુંદર ખાલ હતો. વર્ણના મિત્રોએ ઝાડ અને ધુણે પરથી નીચે ટપકી રહ્યાં દર્શાં, મને ખીલનં ફૂટોની આડી ધુણસ લ્યાં પ્રસરી વી દની અંધકારમાં તે વધુ એક શરણે નહિ. પરંતુ તેને એટલું દેખાયું કે ત્યાર પટાવીને એક મહાન આપતું હતું અને મગીચાની અંધકાર એક મુંપડી હોય તેનું લાગ્યું. મુંપડીમાં જગત દીપ્તે તેના તુલ્યકીપમાં નવીન પ્રકાશ આપ્યો, શોધીવાર વિચાર કરી તે ધીમેથી ઝાડ પરથી નીચે ઉતરી અને મોપાસ દ્રષ્ટિ ફેંકેને મુંપડી તરફ જતા લાગ્યો. મુંપડીનાં દાર પર જ એક આપેલ વખતે યુદ્ધ ખીડી ફૂંકી રહ્યો હતો. આઝાદે એક શાન આપ્યો અપવા તેને વિનંતી દીધી. વરસાદથી તરંગોળ જોવા આ જુવાન તરફ તે યુદ્ધને દવા આપી અને ધુણીથી તેણે પોતાની નાનકડી મુંપડીમાં આઝાદને આશ્રય આપ્યો.

આઝાદને અત્યવ આપનાર તે મુંદર જગીચાને માણી હતો. ને અત્યવ દેખાણુ હતો અને તેણે પોતાના શેરના જગીચાને અનુષ્ઠાન બનાવવામાં પોતાનું જીવન સમર્પી દીધું હતું. આઝાદને આ માણસ જુલ્ય મળી ગયો. માર્ગચિ પલ્લ આપ્યો કરી તેને ત્યાં જ રાખ્યો શરણ કે તે એકલો હતો. તેનો માણસ અને તેમનું ફૂંકણ પણ ફેરસાક દિવસ થયાં બદલ ગયાં દર્શાં. આઝાદે પોતાનાં જીવનની અમુક વાતો માર્ગચિ કરી હતી પરંતુ પોને ખુની છે એ જાન એણે ધુણી હતી.

એક દિવસ જ્યારે આંતરની ખંડો વી દની ત્યારે આઝાદ પોતાની વંચિણી વગાડી રહ્યો. અને મઝી એકાદવાથી તેના વંચિય સુરો સંજાનો હતો. જ્યારે સંજીન અંધ પામ્યું ત્યારે મારી તેની પાને અ.ઓ અને તેને અને દાપ મુજી મળતાપી મે રહ્યો, ‘આઝાદ, તું બહુ કુખી સ છે, નહિ?’

‘ના.....ના.....’ આઝાદે વત બહારવાર સદજ દગીને કહ્યું. પરંતુ તેની અ.ઓ તે અ.ઓનું મુજી

ચમકતી હતી.

માલીએ ડાડું ધુણાવ્યું, 'હું ગમે એટલું ના કહે પણ તારી વાંસળીના સૂતારા ઉદયનું કુખ દેખાડી આપે છે. અને કહે, હું તારા જીવનમાં એવો કાંઈ બનાવ નથી બની ગયો ?'

આજાદ ગળગળા બની ગયો. આપો અપાર રહે તેણે જીવનમાં ક્યાંય અનુભવો ન હતો. શિવ કે રુનેલીના અભાવે સમગ્રી બધા અને રેદના ઉદયમાં જ સમાવવી પડતી. તેણે એક દીક 'નિઃશ્વાસ નાખી માડી તરફ નેત્રું, ત્યાર પછી નીચું કુખ રાખી તેણે ખૂનની વાત—પોતે એક ખૂની છે—તે માલીને કહી સંભળાવી.

આજાદને માલીમાં સંપૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. રોહની ગેરહાજરીમાં પણ તેની કવંચપાસપણા બેઠું તેને વારંવાર મનમાં ધડું કે આવે, વિશ્વાસ અને વફાદાર માણસ આ દુનિયામાં હાથે કાંઈ દશે. માલી પણ એવો નહિ—અને જાને જલ્દી ચૂપચૂપ સહ ગયા.

તે રાત્રે માલીને ઉંધ આવી નહિ. આજાદની વાત સાંભળી તે વિચારમગ્ન બની ગયો. પોતે એક ખૂનની રાખ્યો હતો તેથી તેને કાંઈ લાગ્યો.

'આપા ખૂનને પોલીસના હાથમાં સોંપી દેવાની શું કલ્પ નથી.' તેને પ્રથમ વિચાર આવ્યો, પરંતુ આજાદ પ્રયે એને પ્રેમ દત્તો; આજાદ ને કૃત્ય કહું તેમાં એના દોષ ન હતો; રાજ્યવાય અર્થેજ તેણે દિંસા કીધી હતી. તેની વાતચીતમાં, રહેણી-કરણીમાં સંસ્કારનાં જ રસન યનાં હતાં.

'આવો યુવાન કહી જાણું કૃત્ય કરે ? અને કશાંઈ કરે તો તેનું જીવન આ માટે વેચી નાંખવું બોલ્યો ?' અને આજાદ મારી સાથે રહે. એ યુરલીમ છે, હું દિંદુ હું. પરંતુ મેં એને પુત્ર તરીકે ગણ્યો છે અને હવે પણ હું એને પુત્ર તરીકે જ રાખીશ.'

ચોક્કસ દિવસ પછી માલીના ચોર અને તેમનું કુટુંબ આવ્યાં, એક દિવસ તેમની પુત્રી અને પુત્ર

જામમાં ફરતાં ફરતાં આજાદની વાંસળીના અર્ધી અર્ધાંઈ માલીની કુંપડી આગળ આવ્યાં. માલીએ તેમની એકેવાય કરાળી. આળી રિખ વાંસળી વગાડનારને જાને આર્જ-બહેન વગતગતના સવાલો પુછવા લાગ્યાં. આજાદ બહુ જ સારવેલીથી તેના ઉત્તર દેતો. જ્યારે પણ આજાદ વાંસળી વગાડે ત્યારે ત્યાં આવીને સાંભળવારો તેમણે નિશ્ચય કીધો.

રોહના પુત્ર રજનીએ આજાદને કહ્યું, 'તમે હવે ક્યાં જ જશો નહિ મારા વડ માલી સાથે રહી એને મદદ કરો. હું મારા પિતાને તમારી વાત કહીશ અને તમને અહીં રાખવા એઓ કહી પણ ના કહેશે નહિ.' આમ કહી તેઓ ગયાં. પછી માલી તો તેના શેડ બંને કુટુંબની વાતો કરવા લાગ્યો.

એકએક આજાદ પુછ્યું, 'શેડ શી નોકરી કરે છે ?'

'મારા શેડ તો સરકારી નોકરીમાં છે પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર, બહુ જ ખાદેશ.....'

'પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર ?' માલીના ઉઠસા શબ્દે સાંભળવાની આજાદને ધીરજ રહી નહિ, તેનું હૃદય ધડકવા લાગ્યું જ્યારે પણ પોલીસનું નામ સાંભળતો ત્યારે તેનાં હૃદયમાં અસહ્ય અકળામણ થતી. રિખ તે બેસી રહ્યો. માલીને શી અપાર દોષ કે ખદારથી શાંત દેખાતા સમુદ્ર નીચે અકળામણના મોગનું ઉછળી રહ્યાં હતાં ? અને રોહના પુત્ર રજનીનાંતે શું કહી ગયો હતો ? 'મારા પિતાને તમારી વાત કહી અહીં જ રાખાવીશ.'

હું આ રાક્ષ છે ? પોલીસખાતામાં કામ કરતો બકિત, પછી તે મને એવી ચારી દોષ, એક ખૂનને બદલવા દેશે ? પોતાની જવાબદારીનું તેને જાણ ન દોષ ? કાંઈ પણ દિવસ એ મારી ચુપ

[જુઓ પાનું ૩૫]

ઝંખી રહેલી શી ?

[ગઝલ]

અહો દેખાવની નાચુક, બગીચાની ચમેલી શી,
 રિખતો વરસાવતી મુંઢર કળી સગમી ખીલેલી શી !
 ઉચાઈને નથી ભેટો ગલીમાં લેહનો આખી
 નિરખતા વેંત આ જનને હતી કિલમાં ગમેલી શી !
 નહવા કામમાં લાંબો વખત નિજ નાખતી કાસી,
 તહારી સૂસ્તીમાં હીસે છુપી મસ્તી ભરેલી શી !
 અને ચિંતા બહુ ધાલી ચડેલા બોજની તારા,
 મહારી તંગ હાલતની તને ચિંતા થયેલી શી ?
 સખત કાનૂસના સરખી, જવલિત ફાનૂસના સરખી
 કઠારી તાકરી ડ્રિટ મહારા પર પડેલી શી ?
 અનેશ, હુસ્નની હુસ્તી બિછાવી બજા રૂપેરી
 અમકતી ચાંદની જેવી અરૂખામાં ઉભેલી શી ?
 સુનેરી કંક ત્રાંધાઓ વીતી છે આપણા જેની
 જમાનાની મહી ઝેની હતી અકલા ઉડેલી શી ?
 ન ચાલુ કાઈનું બૂઝું લઈને માર્ગ પોતાને
 ફેળેલી હોસ્ત યાત્રામાં છતાં મારી થયેલી શી ?
 ન બપુયું કયાં મધ મદન તહારી સાથ વાતોમાં
 મલકતા મુખ મહી તારા હતી પ્રશ્નો ભરેલી શી ?
 નવું શું મેળવ્યું, બોયું લઈને સહ પોતાને
 દવા મુજ બેઠેલી ફરી બળે મારે પડેલી શી !
 રહું છે શું થઈ ગાફ તહારા બાહુ બધે આ ?
 અહો વાંકી જલેબી શી અને પોચી ગલેલી શી ?
 શુને ચપતાનને માથે, સવાબો આપણા સહ હો :
 ખતા તારી થયેલી શી અને મારી કહેલી શી ?
 દહેવઘી નથી ઝાકું પ્રિયાના પ્રેમીની ક્યની :
 ફકત પતીલ જ બલે છે, અને ઝંખી રહેલી શી !

—પતીલ.

ટૂંકું ને ટચ

મૂળરાજ અંતરિક્ષા

ગિન્નાનો ઉપયોગ

અમેરીકાના દારૂ લેખક માર્ક ટ્વેઇનને મળવા આવેલા એ સાહિત્યકારોએ જ્યારે એને ત્યાં પુસ્તકોનો અભ્યવસરીય દબાવો પડેલો એણે ત્યારે વખાણ કરતાં કહ્યું : 'તમે તો પુસ્તક વાંચનારા બારે રસિકો હો એમ જણાય છે, અનેક વિષયનાં પુસ્તકો વાંચનારાં છે, ક્યાંથી આવ્યાં આવ્યાં બધાં ? પછી ખર્ચ પડશે હશે.'

'ના રે ના,' ટ્વેઇને કહ્યું, 'એ તો મિત્રો ત્યાંથી માંગી-તાંગીને એકાં કર્યાં છે, એમાં ખર્ચ શાનો પડે ?' 'પણ ત્યારે હવે એને એક અભરાહ પર કમચાર ગણવી કેમ દેતા નથી ?' સાહિત્યકારોએ ફરી પૂછ્યું.

'હું કશું ? મિત્રો પાસેથી અભરાહ લેવું સુધી મળી શકી નથી.' દારૂકા દહી ટ્વેઇને કહ્યું.

એઆની કાયદો

'કેમ દેખત, આ નવા કાયદોની દવાથી કંઈ પડ્યો છે કે ?'

'હા, એ આની ફાયદો છે, પેણે મિક્સચરના બાર ખાના લેતા હતા આ રથ આના લે છે.'

આદર્શ નોકર

'મેં સાંભળ્યું છે કે તમને નોકરની જરૂર છે એટલે હું આનો છું.'

'તોજે કહ્યું ? હું તો મારું બધું કામ દાવે જ રી લઉં છું.'

'તો તો એ નોકરી મને બધી કાવશે.'

મને કેહેવું હતું ના !

'કાલે આપ્ની રાત મને લીધે ચાલી નહિ.'

'કાચું ?'

'એક ટુંકી ભરવાની ચિંતા સતાવતી હતી.'

'તે જાણ માણસ, મને કેહેવું હતું ના, તારે.'

'કેમ, તારી પાસે કંઈ પૈસાની સગવડ થઈ શકે એમ છે કે ?'

'ના, હાં લાવવાની દવા છે.'

નંદ દેશે

'તમે મને પાંચ રૂપિયા આપ્યા એની ખબર મારી પત્નીને પડવા ન દેશો.'

'ને મારી પાસે પાંચ રૂપિયા હતા તેની ખબર મારી એની પડવા ન દેશો !'

બિલકુલ એ શરમ

'આજકાલના આપણા લુવાનો તદ્દન બેચેરમ ને નોકર થતા જાય છે એમ લાગે છે.' એક ટેલિફોન વિભાગીનીએ બેઠેનપણીને કહ્યું.

'એમ કશું કહ્યો અનુભવ ચોંકે વળી !'

'નહિ, પણ જોને. ઊભરી જોઈ કે પાછળ જ પડવા છે.'

'કેમણે પાછળ પડ્યું તું ? ક્યાં ફરવા થઈ હતી ?'

'મરીનમુઠવ પર એક ધરડીટું.'

'અખીંબા લગાઈ'

છવા લાડ માંકે

ચલે નહિ જતા...

કરતું પાછળ આણું આવતું ઘું. આગળ વધીને મારો દાય

'સારે તો તે જુમાબૂમ ફરી લેણેને એકાં કર્યા હશે. પચમાં અંપર નહોતા પહેલાં કે ?'

'પહેલાં દતાં; પણ અંપરના ઉપયોગ પિતા જ મેં મળ્યા' ને દેકાણે લાવી દીધા.'

'કાં રીતે ?'

'એ મારો દાય પડે તે પહેલાં જ મેં એનો લાચ પડી લીધો ને 'ઉસ દેશ ચલો, ઉસ દેશ ચલો, ઉસ દેશ ચલો જતાં એમણી ખરી બાણે.' માતાં નાતાં નરીયાન ચેલન સુધી ગયાં.'

FOR PURE
DIAMONDS

K. WADIA

Grant Road:

BOMBAY

વાત જાણી તો જરૂરજ અને હું ખૂબી છું એમ એ કદાપી ન પશ્ય જાણે, પરંતુ મારે તો સંતવ લાય અને અકળામણનાં વાતાવરણ વચ્ચે રહેવું પડેને! એ મને ઉરબની શાંતિ ન મળે તો જરૂર હું થોડા દિવસમાં રાગલ જાતી જાઉં."

સાંતે ત્યારે માલી ઘરે-આગ્યો ત્યારે આગારે. કહ્યું, "માલીલાઇ, રામરામ! હું આજે આ સ્થળ છોડી જાઉં છું. બીજે ક્યાંય પણ વેશપલટા કરી રહીશ."

આજારના શબ્દો સાંભળી માલીને અંધારું મળ્યું. "મેંટા આજાઇ, હું તને નહીં જવા દઉં છું" એવી નિશ્ચિત બની રહે. હું તને પુત્ર મારક' ગણીશ, તારે ખાતર હું પ્રાપ્ત આપીશ પણ તારા વાળ પળ નાકો મવા દઇશ નહીં. મારા રોઠે બહુ સારા માણસ છે. હું જુદા પશ્ય ક્યાં!"

"હું જુદીજાત જાતનું જીવન જીવીશ બરે મને બીજા પશ્ય માંગવી પડે. જુઓ રહીશ અથવા મજૂરી કરીશ. આવા જીવનમાંજ મને મનની શાંતિ કદાપી મળે. ત્યારે મને ન તો પોલીસનો કડે રહેશે કે ન તો મને શીજી રીતે હેરાન મળે પડે. મારા પાપોનો પરત્વો પણ આ પ્રકારનાં જીવનમાંથીજ કરી શકાશે."

"હું તને એક સુમતી કહું?" માલીએ કહ્યું. આગરે હંસુ બોલ્યું, "હું તારા માતા પીતા આગળ પાછો જા. તેઓ તને કદામ આપશે."

આજાઇ શુન્ય દ્રષ્ટિએ બારણા બહાર નેહ રહ્યો. આપો છુતકાળ ચિત્રપટ પેઠે તેનાં નયનો આગળ પડે થયો. આટલી નાની વયે માતાપિતાનું ચિરંજીવ છોડી તેણે કેટલી સુરોષી અને દુઃખ લઇને ક્યાં દગાં તે તેને યાદ આવ્યું.

"આટલી નાની ઉંમરમાં મારાં જીવનમાં સંકટો

કેટલો પશ્ય સહન કર્યો નહીં હોય" ને મનમાં વિચારના લાગણે. આંસુની ધારા તેનાં નયનમાંથી વહી નીચે ટપકા માટીની જમીનમાં શેષાઇ જતી હતી.

"કેમ બેટા, તું વિચાર કરે છે?" માલીએ પૂછ્યું.

"મારે મર તો હું કદી જઇશ નહીં. જોકે મારી માગી મને બહુ દયા આપે છે પરંતુ મારા કસાસ પિતાને પુત્રવિગામથી દુઃખ મળ્યું ક્યાં એમ હું જરામ ધારતો નથી. મારા પિતાએ મારી આજીવન અંદાશી વેઠણી નાખી છે. રાત સંપાદન કરવાના અને નિહાળીતું પાસન કરી તેને જીવનમાં સુધી લેવાના મારા કાઠ તેમણે જિન-સિન કરી નાખ્યા છે. અતી વયમાં અને આંધેશને લીધેજ હું ખૂન કરવા મેંસો હોઇશ, નહીં! પૈસા ખુતીને કાંચે મારીને જીવવાને મંત્ર મેં લિખેને બતાવ્યો હોત" આવેસથી તેણે કુખ રક્તવર્ણુ જાતી મળ્યું. માલી પણ ખુબ વ્યથા જાતી ગયો. તે આગરેને તરાસથી બેઠી પડ્યો. બંનેની આંખોમાંથી આંસુ ફેલાઇ રહ્યા હતાં. એકની આંખમાંથી વાતમસ્તી-મદાનુસુનતા, બીજાનાં નયનમાંથી વ્યથાનો-પ્રાપ્તિનતા. ફર્ય વિરમ હતું. માલી હિંદુ હતો. આજાઇ મુસ્લીમ, પરંતુ ધર્મ અને આત્મ વ્યતના બેઠે આ કુંપડીમાં બૂલકા ગયા હતા.

૪ ૪ ૪

આવગાદી ઝડપથી પોતાને આગળ કાઢે જતી હતી. અસંખ્ય ઉત્સાહોથી કારાધેલા તીજન ધર્મનાં રબ્બામાં એક લીજારી કુવત મહુર વાંસળી વચાડી પોકા કને પૈસા મેળવતો હતો. વાંસળાના સૂરે સધ-બાંનિ નિઃશબ્દ અને એકામ બનાવી-મુમ્તા હતાં. એક મુસ્લીમ નિધવા આજાઇને એકાદરો નેહાં રહી હતી. તેણે હલક બાકુજા જાતી ગયું. કારણકાં કપડાં પહેરેલા લીજારી કુવત પ્રત્યે તેણીને શી રીતે આક-કેલું મળ્યું દશે કે તેણે તો પોતાની દ્રષ્ટિ તેની ઉપ-

રજા સિમર કરી રાખી. પેલા બીજારીએ વચાડતું
જેમ કહ્યું. અને અચાનક તેની નજર તે સ્ત્રી પર
પડી. બંનેની દબડી મળ્યા. સુવર્ણ જોરથી સાદીતું
આરણ્ય પકડી લીધું. તેનું મગજ અવનવા વિચારો
અમલું હતું અને પેલી સ્ત્રી ! તે હજી શંકાશીલ
હતી. તે તો-પેલા યુવકને ધોરી ધારી જોમ રહી
હતી.

પરંતુ તેટલાં સમયે જિતાઈખોનાં આશય વચગે
પેલા મુંબક આચળ આખો અને 'આખો' કહીને
ફોને ભેડી પડ્યો.

"જેલો આજાર" પેલી સ્ત્રી પણ જોઈતું જોઈતી

સમી. ગાડી પુર ઝડપે રસ્તો કાપી રહી હતી.
આજારે આડીનાં કંબોને ધીમે છેડે લેધું. તે એક
સ્થિતિથી તેને જોઈતો જોઈ રહ્યો હતો. આજાર એક
ઝટકે માતાના હાથ હાંધી કંબોનું આરણ્ય
લિપાડી જવાર દુર્યો. પળાચરમાં બની ગયેલા આ
બેનસની માતાને કાંઈ પણ સમજ પડી નહીં. આજ-
ારને શોકવા તેણીએ તેનું પહેરણ પકડ્યું. પરંતુ
શરેલાં પહેરણનો એક ટુકડો માતાના હાથમાં અસુ
લું છવા-મોઢે મુકી આજાર તો ક્યાંય અદ્ય વધ
મયો હતો. સમી સાંજના ત્રીજા પ્રકાશમાં—માતાની
દર્દીની આંસુભીની આંખો અને પેલીસંતી ચપલ
આંખો આજારને દુર દુર રીધી રહી.

‘શાગિણી’ અંગે ખાસ સૂચના

‘શાગિણી’ અંગેના તમામ પત્ર વ્યવહાર,
મનીઓર્ડર, બદલાનાં પત્રો વિગેરે
મોટું સરનામું :-

રૂ. ૨૫, ઘાઘા રસ્તી,
કોટ, મુંબઈ ૧

બી. ખ. મોકલાવવાનું સરનામું :-

‘મુંબઈ વર્તમાન’ કાર્યાલય,
જોષાલા રસ્તી,
કોટ મુંબઈ ૧

ફેશન અને સ્ટી

લેખિકા : સોરભ

સહાયક વસ્તુઓની અગત્યતા

— અત્યંત સહાયક વસ્તુઓને લઈએ અતિ સુંદર પહેરવેશ પછી દંડધારી વસ્ત્રોની ખૂબ જ જરૂર છે. ઘણી વેળા હિંદુસ્તાની નારી સુંદર સીસાંબંધ બેંડ ફેશનમાં સજ્જ થયેલી હોવાનાં કાન પર હાંબા અને મોટાં કુડણાં (EARRINGS) આમથી તેમ ખુસીનાં સાથે નેનામાં આવે છે. આથી કરીને આપણે અપંગતામાં પાછા પડીએ છીએ. આવી વસ્તુઓને આપણે ઠીક ઠીક ધણી થોડી અગત્ય નિઃકુલ અગત્યતા આપવા નથી. પણ એમાં આસમાન જમીનનો તફાવત પડી જાય છે.

વેશ પરિધાન કરવાની શરૂઆત કરે તે પહેલાં તમે શું પહેરવાનાં છો એ નક્કી કરી દોઃ તેમજ કપા અને શા માટે એ, પણ નક્કી કરો. આ પ્રશ્નો અતિ અગત્યનાં છે. તમને પડી જાય તેમાં કોઈએ તો તમે કેવાં દેખાવા માંગો છો—પ્રથમ હાથ એ જોવાં કે વિનમ્ર કેમળ સરી જોવાં ?

કાંચ તમે પ્રથમ વસ્તુ પસંદ કરવાનાં હોય તો ખરુસ સુંદર સીસાંબંધુકત ફેશન પર અપવ ન પહેરતાં, હાંબા કુડણાં ન પહેરતાં અને તમારી પીઠ પર હાંબી પડી ન રાખતાં. ચોતરફ અપજ દ્રષ્ટિ રાખો. યોગ્ય નેહા-પગરખાં-પહેરો કે જે તમારી વ્યવસ્થાને નક્કર અસર આપશે. સાધારણ રીતે સરેરાશ જગ્યાં કોર્ટ શૂઝ (COURT SHOES) યોગ્ય લાગે છે. આંત્ર ફેશન જે માટે ગ્રાફ આપે કે ન આપે પણ તેને અપનાવવી નેહાએ એક રજા માનતા. ને તમારા પગે મુકલકરી હોય તો

ધૂંધી પર પટાવાળાં છુટ (ANKLE STRAP) ન પહેરશો, કારણકે તેમ કરવાથી તમારી મસ્તરી થવાનો ભય છે. મોટા અને પહેાળા પગો માટે ખુલ્લા પગના તેમજ બોરીવાળાં છુટ યોગ્ય ગણાય.

તમે બહાર નીકળો ત્યારે તમારી સાથે એક સ્માર્ટ થેલી (SMART BAG) રાખો, કે જેમાં જરૂરી વસ્તુઓ રહી શકે. થેલીમાં રમાય તો જરૂર હોવાજ નેહાજો, વળી થેલીમાં નાખું એવી જગ્યાએ રાખો કે જે તરતજ હાથેમાં લઈ શકાય. વળી એક પેન્સીલ અને નાની મોટણુંક તો જરૂર સાથે રાખાંજો કે જેથી તમે જરૂરી સરનામા અને ટેલીફોન નંબરો નોંધી શકો. નાનાં હાંધીયો (COMB) તેમજ લીપ રડીક અંગેની પણ અગત્યનાં થેલીમાં રાખાંજો, કારણકે તમે કેમ જાણી શકો કે બિચાને અતિ તરાર કેઈ મંદાન વ્યક્તિને મળવામાં શક્ય અને કે વળી હાથપણવાળું માથુસ જરૂર એક ચોથ અને હોથે પણ રાખશો, તેમજ બે વચ્ચે ટાંકણીઓ પણ રાખશો કે જે અવગુને વેલા કામ લાગી શકે.

તમારા નખની પણ કાળજી રાખો. તેને સ્વચ્છ અને ચુપક રાખો.

ને તમે સ્ટી સહજ કેમળ દેખાવા માંગજો હોય તો તમે તમારા પહેરવેશ અને વર્તણૂકમાં ચાલસિંક ન બનો. સ્ત્રીના લાવણ્યની મદાન ખુબી એ તેની કામગીરી અને નસતામાં સમાવેશી છે. બહુ ખર્ચ લીધો અને રદાય ખુબ રંગ પહેર-

તેમને માટે પસંદ કરેા. વળી આજમાં એકું
અતર લાવેા. તાળને માટે અતઞ્જનની ફેશનેડ ન
અપનાવેા. કારણ કે સ્ત્રીની ખુબસુરતી તેના વાળમાં
રહેલી છે.

ગળું અને હાથ એકદમ બાંધ ન રાખેા. માળી
રાખે અને હાથમાં થોડી બેંમીઓ પહેરેા. ચીતમેને
માટે તમે કોઇ એક ડીઝાઇન પસંદ કરી લેા. અનતાં
સુધી ખુરશી ડિઝાઇન પસંદ કરેા. કારણ કે તેમાં
સુંદરતા રહેલી છે.

તમારા ચહેરાથી મેક-અપ માટે હંમેશાં કાળજી
લેા. ટ્રિપરફીક લેખ પર દયામપૂર્વક ન થયેા. દિવસ
દરમીયાન થલો મેક અપ ન કરેા અને બાંબે પર તે
મેક-અપ કરવાની જાનજ જવડેા. બે તમારું બદલ
ગીર રંગનું હોય તેા મેક-અપ વિનાનો કુદરતી
ચહેરાજ વધુ સુંદર અને ખુબસુરત લાગશે.

બે સમય આગળથી તમારી સાડી લટકતી હોય
તેા તેને અગતી પીનથી બાંધી ન દેા, કારણ કે

તેમ કદવાથી એ સુંદર નહિ લાગે. જેમ આજ
અગાડાવાલા દેખાવાની તમે કોશિશ કરો તેમ તમે
વધુ સુંદર દેખાશેા. વાળમાં કુલોનેા ઉપયોગ કરેા.
બે વેણી તમને ઠીક લાગતી હોય તેા અદર તેનેા
ઉપયોગ કરેા. કપાળપર તાનું કમકમ તિલક મુકવાનું
ન લુવડેા. વંળી કપાળપર લાગતી એક વલુડાવાળી
લટ અતિ સુંદર લાગશે. અનતાં સુધી એકથી વધુ
થેલીઓ સાથે નહિ રાખવા અને જે રાખેા તે
નાલુક અને સુંદર રાખજો. મુખમુદ્રા પર નમ્ર અને,
વિવેકી બાવ લાવવાની કોશિશ કરજો. કોઇપણ વધુ
પક્ત સાદસિક અને ધંધાદારી બનવાની ટેવ ન પાડતાં.

તમે તમારું અકિલવ બે રીતે દર્શાવી શકો.
એકતેા દિવસ દરમીયાન ચાલ અને ધંધાદારી સ્ત્રી
તરીકે અને સાંજે નમ્ર અને કોમલ સ્ત્રી તરીકે
કે બન્ને સારું જગત દિવસભરના અનેક
જંગાલોમાંથી પળ આનંદ મેળવવાને માટે સ્ત્રીના
અનુપમ સૌંદર્યને લદાને લેવા તકથી રહી હોય છે.

ચરમાના દરેક

અપ-ટુ-ડેટ કામ માટે

માત્ર એક જ વેળા આવી
ખાતી કરેા:

મુસા એન. ચરમાવાલા
લાલ ગેટ-સુરત

ધડિયાળ તેમજ
રેડિયા

માટે કોઇ પણ જાતનું
કામગીર

ખરીદી ચાલી પડેાગ

એક જ મુલાકાત

આપને સતોષ આપશે

જેટ આપવા લાવક
આમેગા જેવાં તેજા
વગર ચાવીના એડિ-
મેટીક ધડિયાળા બેઠ
જવા આસ લાલામણ
છે.

સ્તીલાલ એન્ડ બ્રધર્સ

ધડિયાળ તેમજ રેડિયાના વેપારી
કલપીક, સુરત

શુભ અવસરે

તમારા મહેમાનોનાં

દિલ ખુલેલાવવા

અમારાં મધુર

બેન્ડ

Symphonians

ને
જરૂર યાદ કરશો

સુભાષ દુષેન બિલ્ડીંગ

મોડેલર રોડ

માન્ટ રોડ

(વેરા કંપનીની સામે)

ન્યુ ઓડવે પિકચર્સ

સહર્ષ રજુ કરે છે.

હિંદુ પ્રથમ સાયકેલોજિકલ ચિત્ર.

“આલીમ-ટોલી”

અધિકારી :- સત્યરાણી, મલીક, માં બચ્ચા,

બીબીબાઈ, કીરોઝા અને નરીમાન

નિર્માતા :- ડૉ. એ. કે. કાઝી.

લિપિક :- એમ. એ. કાઝી.

સંગીત :- એમ. શફી.

ટૂંક સમયમાં જાણીતાં છબીધરમાં રજુઆત પામશે.

દુનિયાભરના હક્કો મારે

મળ્યા :- ન્યુ ઓડવે પિકચર્સ, ૨૬૩, ડી. બેચારીસ રોડ મુંબઈ.

વિમા ક્ષેત્રમાં જેનું મોખરે સંચાલન છે, તેવી
હિન્દની મોટામાં મોટી જનરલ વીમા કંપની

ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યુ. કું. લી.

સ્થાપના : ૧૯૧૯

હેડ ઓફીસ : મુંબઈ

—જીવંતી ખાતાની અદ્વિતીય પ્રગતિ—

વર્ષ	વર્ષ માખરે કુલ	સાફ કુંડ પ્રીમીયમ તથા વ્યાજની આવક
૧૯૪૩	રૂ. ૧૬,૦૮,૮૬,૨૫૨	૩,૧૯,૧૫,૬૭૭ ૧,૦૫,૦૬,૭૬૮
૧૯૪૪	રૂ. ૨૧,૧૪,૮૯,૩૪૬	૩,૬૦,૫૮,૧૧૭ ૧,૨૪,૭૬,૩૪૫
૧૯૪૫	રૂ. ૨૭,૮૭,૬૪,૦૭૮	૪,૭૭,૧૬,૬૩૦ ૧,૫૭,૭૭,૭૧૩

૧૯૪૬ ના વર્ષમાં જીવંતીના વિભાગે કામગીરી
રૂ. બાર કરોડથી વધુનું લાભકારક થયું છે.

એજન્ટ્સી માટે તથા વિમા અગ્નિના સલાહના ઉકેલ માટે મળેલા વા લખેલ :

સુરત હીસ્ટ્રીકલના રમે. એજન્ટ :

કેકી એમ. દસ્તુર વાંકી બારડી,
સુરત

આ નાદિણી અસિક મીનુ દેસાઈએ ૨૩, ૨૪ થીમા ગ્રીટ મધે દમુના પ્રિન્ડીંગ એસામાં બાપી
તારીખ પ્રગટ કર્યું છે.

સાગિરની

[પુસ્તક ૧]

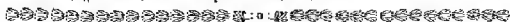
નવેમ્બર ૧૯૪૭

[અંક ૨]

શાહી મુબારક!

પ્રિન્સેસ એલીઝાબેથ એન્ડ ફિલિપ માઉન્ટબેટન

હરક નકશ

આના બાર

નંચિઓ :

મીનુ દેસાઈ
ભાઈ કાલપોટિયા

વાર્ષિક લવાનમ

રૂપિયા ૯.

☆
આ અંકના —
અસિદ્ધ લેખકો

☆

અંકવદન અહિંના
ઈન્ડિયાના ગાંધી
કે.વી. જી. લાલ
" મરુત ફી ફી "
નરવર વીમાવાલા
મુબારક અમલરિયા
વેદ અમલરિયા
અમીન અમલરિયા

આલુ આકર્ષણ

પસિદા ફેશન, સિનેમા,
જાપોતિયશ ત્ર, ફાકધા,
સાહિત્ય, રાજકારણ,
હારથ-કાકા, હાન્થો
કે. પ્ર.

☆

પહેલું પારણું

ભાગ ૧-૨ સાથે : પાણીમાં ઉપરાંત ચિરંગી, બેદંગી અને ઝાકરંગી ચિરો સાથે. ૩૦ કંદુ દેશાઈ તથા મીઠમી ભાગમહેન દેશાઈ અચિત્ત ચિરંગી તેમજ લોઃ આપી શકાય તથા રૂપેરી બાકેમાં આપાયેલું દાઝપત્ત ચેમની સાધનામાંથી જન્મતાં આગક લેખું બહાલસોયું પુસ્તક :

સંનિર્મિત સફળ સર્જનનું માર્ગદર્શન કરાવતું વ્યવસ્થિત માતા બનતાં પહેલાં અને માતા બન્યા પછીનું માહિતીપૂર્ણ સર્વાંગ મુંદર સંસાર ઉપરોપી પ્રકરણ : જેમાં આપણે અનેક વિષયોમાંથી માત્ર મોશક નામે આપ્યું છે. આ સિવાયના બીજા સિતેર વિષયો આપણા છે અને દરેક વિષયને સમજાવતાં વિશેષ ખૂબ આપણાં છે.

- મંત્રચિત્ર સફળ સર્જન
- પવિત્રતા ને માર્ગ
- ત્રિભુવની સ્ત્રી ને પૃથ્વીનું ભૂજક
- પ્રજાપતી વિવિધ અવધાન
- સમર્થ સ્ત્રીની માર્ગદર્શન કેવી રીતે
- ધર્મી બેદરશી
- બાલચિત્ર
- દાદરમાં
- બાલ-પ્રાંત્રી ને ઉપચાર
- બાલકોનો બાળક ને બાલકની માવજત.
- બાળકની રૂપાંતરી નકલ

- બાળકનાં આંખ, શો, દાંત વીગેર અવયવોની સંભાળ.
- રત્નપાન-સ્વતંત્રતાનું સમય

• બાળકના નામ પાડવાની

હંમર ઉપરાંત શાંદેલી યાદી

- કન્મરશળ અને નેધ.
- પ્રભુતિ પૂર્વે અને પછી
- બાળકોનું પુરનાર
- સ્ત્રી ને બાળકોના રોગો ને ઉપચાર

પહેલું પારણું

ભા. ૧-૨

કસ્ટમર બોર્ડ સાથે :

ખલાસ માથ ને ખડેદાં તથાની કોપી વી. પી. ચી મગાવવા આજે જ લખો :

કર્તા એક અનુભવી રૂઝતર અને

મહુ.ર ચંદેરિયા એમ. એ.

કિમત રૂ. ૬-૧૨-૦
વી. પી. ખર્ચ ૧૨
આના લેણું

એન. એમ. ઠક્કરની કું.

બુકસેલર્સ પબ્લિશર્સ

૧૪૦, પ્રિન્સિપલ રોડ, મુંબઈ ૨.

આ 'રૂઝતર' માસિક માનુ દેસાઈ દર, ૨૫ થોડા રૂઝતર મધે વસુના પ્રિન્સિપલ પ્રેસમાં છાપી તાલીમ પ્રગટ કરી છે.

K. WADIA

PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

અ નુ ક મ ભિ યુ કા

રાત્રિભૂમિ આવકાર	અખખારના અભિગ્રાહી	૨
અમારા તરફથી	તંત્રીઓ	૫
કરખામણી (કાવના)	ભાઈ કાઠપોટિયા	૮
એક વચ્ચે (કાવ્ય)	ઈન્દુલાલ ગાંધી	૯
કેટલીક વિચિત્ર અકિતઓ (માનસવાજ)	અહો ધોડી	૧૦
લીલી રોશની (આધુ વાતો)	ફેની દલાલ	૧૩
જાત માલી મહા (મહાત્મા)	“અમીન આગાહ”	૧૭
દસ્તરેખા શાસ્ત્ર	કમિશનર તિલ્હેરીવાલા	૧૮
દોષ (ફલકયા)	વેદ અગારિયા	૨૦
નેતા કેમ બનવું ? (દાસ્ત)	“મરન ફરીર”	૨૨
નિર્દોષી શા મારે ? (કેટલી)	“તરંગી”	૨૪
ખુદતો-તોલો (સાચો બનાવ)	નટનર વીઓવાલા	૨૫
સાચુવારમાં રંગ અગોચર (કિસ્સા)	દીનાજ દલાલ	૨૭
ધર—કરિનું મંદિર (સ્ત્રી-અગમ)	“કિસ્સા”	૨૮
અદ્યતન વાત (કાવ્ય)	અનંતવદન મહેતા	૨૯
એક જગમગે કેટલી જામિ નેપથ્ય (કેટલી વાતો)	“મહેર અગીય”	૩૧
ફૂંડો ને ટચ (કુચકા)	મુશર્રફ અગારિયા	૩૬
સીનેચા અગમ	“નરીના”	૩૭
પારસીઓ અને રાજકારણ	કે. લાલા	૪૦
આજનું અગમ (અવસો કન)	વાંચકો	૪૨

મીનુ દેસાઇ અને જનક કાટપીડિયા સાહિત્યની દુનિયામાં કંઈ નવાં નામો નથી. સુન્દર સાહિત્યમાં તો એ અત્યાર અચૂક રીતે જીવંતનાં રમ્ય ચુકાં છે. મીનુ દેસાઇએ કાવ્યની રસદેશ પહેલાંથીને અને જનક કાટપીડિયાએ સુંદર સિદ્ધ નૃપસિંહાએ અને હોળા લખીને અત્યાર અગાધ સારી પ્રતિ જમાવી છે, અને એ બે જવાબ હિસાબી ભાષ્યોએ દાવ "રાગિણી" નામનું એક માસિક પ્રકટ કર્યું છે.

દેસાઇ પૂછશે કે આ મહાસિંહુ નામ 'રાગિણી' શા માટે? એ માટે જ્યોત્સીજ રાખતો કરવી રહી કે 'રાગિણી' મેં જ્યોત્સીના નામ ઉપરથી આ માસિકને અપાણું નથી. રાગની સંગીતની મહાન દેવી રાગિણી છે અને સાહિત્યના તમામ વિભાગોમાં સંગીતની પદ્ધતિ અને આધી મિલાવત તો હોયજ છે. કુદરત માનમાં સંગીત ભરેલું છે તો આ માસિકના પ્રવર્તમાનકાર્યો પશુ અને સંગીતના રક્ષી ભરેલુંજ રાખશે એવી આશા છે. એ માટે તેઓએ હોળાની ચુંદણી બહુ સંજાળપુર્વક કરવી પડશે.....

આ પહેલાં એક લખિય માટે સારી આશા આપનારો છે.

જાણી એક સુંદર એક બહાર પાડવા માટે અને ભાષ્યો મીનુ દેસાઇ અને જનક કાટપીડિયાને ધન્યવાદ આપી છીએ અને લખિયમાં તેમને વધુ ફરતે મળે એમ હૃદયે છીએ.

—જામે જમશેદ

ધુન્ડળા પત્રકારિત્વ ક્ષેત્રમાં કામ કરતાં બે કુવાન ધરતી પત્રકારો શ્રી. મીનુજી દેસાઇ અને શ્રી. જનક કાટપીડિયાએ "રાગિણી" એ નામથી એક નવું માસિક પ્રવર્તાવ્યું છે. જ્યોત્સીજરને તેનો પહેલો એક અંકને અભિપ્રાય અર્થે મળ્યો છે. આ રમકડાં જેવા નવાં માસિક પર ઉપર ફેલી નજર નાખતા આ નવા તંત્રીઓની શુભરાતી સાહિત્ય પ્રત્યેની ધન્યતા, કવિતા, કળા, અને સંગીત પ્રત્યેની અનિદ્રા અને સાહિત્ય ક્ષેત્રની જાણીતી વ્યક્તિઓ સાથેના તેમના પ્રીતિ સંબંધોનો પુરાવો મળે છે. આ પહેલાંજ અંકમાં સાક્ષર શ્રી. કવિ ખગરજી, મી. નરવર પીશાળા, શ્રી. નરીમાન જોશવાળા જેવા સિધ્ધ-દરત લેખકોની કમળ પ્રસાદી પીરસાઈ છે. પણ અગામે પણ આવક એ ઘણા કે ફરતેક પડેલી ખહેરોને આ કુવાન તંત્રીઓએ આ માસિકમાં લખાવી કરી છે. આ નવા સાદસને અને ફરતેક છાંયે છીએ.

—ધુન્ડળ સમ્પાદક

આગેવાન અખબારો આવકારે છે:

A new up-to-date Gujarati magazine named "Ragini" has appeared in Bombay. Looking to the first issue to which distinguished writers have contributed on variety of subjects appealing to readers of all tastes, "Ragini" gives great hopes for the future.....

Apart from their conspicuous ability as journalists, editors of "Ragini" Messrs. Minoo Desai and Jal Katpitia have already earned names as talented writers. Their candid aim to raise the standard of Gujarati literature is laudable and we are confident, under these tried and experienced journalists, "Ragini" will rise to the foremost ranks in the periodical field.

—B.M.T.Z.

"Ragini" is the name of the new Gujarati monthly that has made its debut in Bombay. Of modest size but well got up it contains articles, verses, drama and a short-story. Judging from the first number to which some well-known writers have contributed and also promising youngsters the journal, under the joint editorship of Mr. Minoo Desai and Jal Katpitia, both well-known writers and journalists, bids fair to form a welcome addition to Gujarati periodical literature.

—BOMBAY CHRONICLE

ચિત્રદેહી એના આ પ્રથમ અંકમાં વાંચક વાંચને ચીત્ત સારિત્વ પ્રદેશ પામવાનો તત્કાલિન સારસ વખણવાન છે. વળી આવના અંકથી વાંચકોનાં લેખિકા મિસ કેવી દક્ષતાની સાચુ પાતી "લીલી રોસની" પણ પ્રકટ થનાર છે. આણું ચિત્ત સારિત્વ પ્રદેશ પામતું માસિક દરેક ચિત્ત પ્રકાશ વચાણું ભેદજે. અમે આશા રાખીએ છીએ કે આ કુવાન તત્કાલિન આ માસિકને આવના અંકથી વધુ અને વધુ આગળ વધારી પ્રગટિ કરતા રહે.

—કથસ્ત્રી દિન્દ

*

મળતી વાંચન-લુખ આજે ઉપડી છે અને ટેળવણીનો પ્રચાર જેમ વધતો જાય તેમ એ લુખ વધવાનો સંભવ છે, ત્યારે જનતાને તત્કાલિન વાંચન પ્રદેશ પામવાની ખસ જરૂર છેવી થશે. પાસની તત્કાલિન તરફથી 'રાગિણી' માસિક કંઈ આવજા ઉદેશથી રાકે માય છે. અમે 'રાગિણી'ને તેની એ નેમમાં સ્ફુળના છાંછવા ઉપરાંત લીધાંય વાંચીએ છીએ. 'રાગિણી' ને લેખકોનો પ્રકાશ મેળવી રાક્ય છે તે એનાં તેજી જાણિ ઉજાણું જણાય છે. સતી છતાં કુષ્ઠ લેખન ટેકી અને વિવિધ વૈવિધ્યથી 'રાગિણી' મુખ્યતરીકે સામયિકીમાં પોતાનું વિશિષ્ટ સ્થાન મેળવી રહે.

—આનંદ વર્તમાન

આગેવાન અખબારો આવકારે છે:

હાલ જે અનેક સામયિકો પ્રગટ થવા શરૂ થયા છે તેમાં આ નવા માસિકની એક વિશિષ્ટતા છે. એના બંને તંત્રીઓ પાસેથી લાખો છે અને આ માસિકમાં ઉમદા માહિત્ય પોરસવાની એમની નેમ છે. પ્રથમ અંકમાં સમાજ, સાહિત્ય ને રાજકારણને સ્પર્શતા વિવિધ લેખો છે.....એમાં હળવા તત્વને વધારે પડતું રચાવ આપવામાં આવશે તો અશબ્દ હમેશા અને છે તેમ એને માહકો કદાચ વધુ મળશે

ને બહારેખખરોય વધુ મળશે, પણ તંત્રીઓ જોવાના ઉમદા આદર્શમાંથી ન્યુન થયા લેખારો. આટલી લાસ ખતીજ'બરવી દામને તળકડે ઉચિત લેખતાં અમે 'રાગણી'ને હરેક પ્રકારની સફળતા હૃદયીએ છીએ ને એના તંત્રીઓની બલી મનીષા ફોરે એવું વાંચીએ છીએ.

—ગુજરાત સિંચ

સરખામણી

તારી સુખાગુદા સુન્દરતાનો સમુદ્ર છે.
તારા કોણો હીપરની અવ્યવસ્થા દિશાની કચચીએ સમુદ્રના ઉજળા તરંગો છે,
તારાં બાંધાં સમુદ્રની સપાટીપર સહેલ કરતાં વહાણો છે.
તારાં નયનો સમુદ્રના પાણીમાંનો ઉન્નાદ છે.
તારા નાકમાંથી નીકળતો શ્વાસ સમુદ્ર ઉપર વાતો શીતળ સખીર છે.
તારાં હાથ વેળા માલમાં પડતા ખામ (limples) સમુદ્રમાંના વચ્ચે છે.
તારાં આંધ સમુદ્રના પરમાણ્વો છે.
તારાં હાંતો સમુદ્રના સીપના મોતી છે.
કોણેશમાંતું તારું સૈન્ય ઉચ સમુદ્રના જેવું છે.
ખરેખ, તારું સુખ સમુદ્ર સાથે સરખામણી કરવા યોગ્ય છે, પરંતુ—
તારું હૃદય!!
એને સમુદ્રના અડક સાથે સરખાવું તો કેમ?

બાલ કાંટપીટિયાં

આમને મળતાં કાંચેભાં અનંક પાશ્વરી ભાષા બહેનોની કૃતિઓને પાછી ચોટી સંખ્યામાં સમાવેશ થાય છે. એ બંનેને છુટા છુટા જવાબો આપવાનું અમારે માટે સાથ અશક્ય છે. કારણ, અત્યંત વિનાના સાથ અર્થવગરના અને અસુદ કાંચેના એ દયાર્થિ શાસ્ત્રજ્ઞ કાપ સહસ ચોટી એવા અને તેમ છે. પારસી ભાષા બહેનોનાં અત્યાર સુધી મળેલાં કાંચેમાં તે શાસ્ત્રજ્ઞ શિક્ષક એને પાછુ જાવવા જેવાં કદી સકાય તેમ છે.

આમ આજે અમે પુસ્તકો દિવસે લખી રવા છીએ એનો અર્થ એમ પણ નથી કરવાનો કે જો નવજવાન લેખક વગરને અને દલાર કરવા માગીએ છીએ, સહેજ પાછુ કવિતા તરફ ધ્યાન દીધાને કૃતિને પ્રાપ્ત રીને પાછુ પ્રગટ કરવા અમે સદા પ્રયત્ન રહીશું. ખર્ચા રખાઈ રીને આજે અમારે જવાબી દેવાનું છે કે 'રાશિભૂમિ' માં એક પણ કાવ્ય નબળું ના કરવા જેવું અણુય તેવું રવા નહિ મળે. રાશિભૂમિ' માં કવિતાનાં ચારણને અને એક ચોક્કસ ચારણની નીચે મળેલું જોવા આલના નથી, એટલે જ અંકે સાત આંક કાંચે આપવા કરતા સાશાન સાઈ અને સંપૂર્ણ કાવ્ય તત્વવાળાં શુભશતતા પ્રતિષ્ઠિત કવિઓના અને આશરપદ તથા શિખરોનાં સાઈ કદી સકાય તેવાં કાંચેને અને રવા મળે. આજે આપણને કવિતાનાં દિશામાં સાચી દેડીને જવાનું છે. પારસી ભાષા બહેનો ગુજરાતી કવ્ય સાહિત્યની સેવા માટે બહાર પડે જો કાંઈ જેવી તેવી પ્રશ્નરહીતી નથી, પરંતુ ઉનેજનનાં નામે નબળામાં નબળી કૃતિને પણ કાવ્ય તરીકે કોઈ શેષાક્યામાં કવિતા ટેનીની કુસેવાઈ કદી અને માનીએ છીએ.

જુવાન લેખકોને અને જરૂર ઉત્તેજન આપવા સદા આહ્વાન રહીશું, પરંતુ તે સાથ તેઓને અમારી એક વિનંતી છે કે તેઓને તેમની જ કૃતિ-ઉત્તરમાં ઉત્તમ લાગે તેજ અમને ચોક્કસ આપે. એમાંથી પ્રગટ કરવા ચોક્કસ તેને અને

જરૂર પ્રગટ કરતા રહીશું, પરંતુ એ સઉ એટલી કૃપા અમારા ઉપર જરૂર કરે કે પારસી ભાષામાં આજુ બધામાં કાંચે જેવી કૃતિઓ રાશિભૂમિ ઉપર મોકલવાની તેઓ આમ રહે. એમ કદીને તેઓ તેમની શક્તિ તથા સમયનો વ્યયન કરી રહ્યા છે. એમ અમારું માનવું છે.

'રાશિભૂમિ' માં પ્રગટ પતા બીજા લેખકો માટે પણ એજ અમારે કહેવાનું છે. એક પણ કૃતિ એમાં નબળી નહિ આવી અથ તેની અમે સંપૂર્ણ કાળજી રાખીશું. લેખક મિત્રો અમો તેમાં મદદ કરે અને તેઓ પાસા જે ઉત્તમમાં ઉત્તમ કાવ્ય, દ્રષ્ટી વાતા, નિબંધ, નાટિકા, યા સ્ત્રી જીવનને રમતની આખતે દિગેર જરૂર અમને ચોક્કસ આપે.

મનુષ્યતા કયાં છે ?

"એ માનવ જીવનમાં સંધા" ન 'હોત તે જીવન જીવવા લાગે ન હોત" એ મહાવાક્ય કાંઈથી વિસાઈ પાડી શકાય નહિ.

શક્તિ વિરૂદ્ધ અશક્તિ અમીર વિરૂદ્ધ ગરીબ, સત્ય વિરૂદ્ધ અસત્ય.

મોટાંઓ ન્હાનાંને અમરે ન્હાતાંઓ-તેમનાંથી વધારે ન્હાનાંને કમરે છે.

એમાં કંઈજ નવાંજ નથી.

હતાં આંખી પુત્રો- કશું સ્વરે આતનારોથી જગતનું દેવું દરેકજ વિધાય છે. એ જાતા આવતરૂદનર ગરીબોનાં ના-તોઈ હરિતોન ના-તોઈ

એ રૂદન મનુષ્યતાનાં છે. માણસ પ્રત્યે માણસની માનવતા રહી નથી. રહેતી નથી તેનાંજ રૂદન અજે. શિવાલયને સમજાન જનાવી રહ્યાં છે.

જે માણસ- માણસને માણસ સમજે તે પછી જગતમાં દુઃખજ કયાં છે. સંકટજ કયાં છે. શું ગરીબી દુઃખ છે-નહિ. શું અમીરી અપવાદ છે. નહિ.

અમીરી જગતનું કશાંજ સાધી શકે છે.

શ્રાવણી : નવેમ્બર ૧૯૪૭

ગરીબો અમીરોનું પાણી કંઠવાનું સાધી રહે છે. પાણી એકઠું મીઠામાં ખામી છે, અને તે મનુષ્યતાનું ઇન્સાનિયટ—માણસાઈ.

આજે એમ નથી અને મારેજ વિશ્વમાં ફેલ છે. નુસ્તાદ છે, પોકાર છે. દોકાનેમાં પ્રાણુ ગરીબોમાં સળડે છે, ના—ગરીબોમાં નહિ. મનુષ્યતાના અભાવમાં.

પાખંડનો નાશ

છળ કપડ અને પાખંડ! દુનિયાને સ્વર્ગ બનાવવાના મંગલ કાર્યમાં બી.કે.એ. સળડેલો હોય તો તેઓજ, આજે જેટલાં કાળાં ફૂલો પડે છે તે બધા પાખંડ અને દોષના આશિષ તમે થાવ છે. ખુદી સમશેરથી તરફો કરનાર માણસ જેટલો ભયનાંક નથી તેનાથી દશગણો વધારે ભયનાંક કુપ્રસુપ છરી ચણાવનાર પાખંડી છે.

દેશ ભૂતિ અને સમાજના આંગણમાં આજે જ સુખ અને સમૃદ્ધિની હોળી સળગતી દેખાઈ છે તેનું એકજ નારણ, પાખંડ!

આજે પાખંડ પેશકોના કુટુંબોથી દેશ ત્રાહ્ય ગાઢપ. પોકારી નહણે છે. લોક તેનાઓ, ધર્માચાર્યો, સુધારકો અને વાતાઓના બેઠા બઢાનાઓ કરી

દુનિયાને દેશનારા નરે પિસાઓ ગમે ત્યાં નાતરે પડે છે.

સાનિતા પેશમાં ફાટા સાધુના રેમાં શયનના હજારોની સંખ્યામાં જણાય છે.

જે દિવસે દેશમાંથી પાખંડ નાશુદ થશે પાખંડીઓ ફૂલો ચક્ર જશે તેજ દિવસે ભારત ભુમિ પર દેશના આશિર્વાદ છિતરશે. સુખ અને શાન્તિની સરિતા વહેશે.

વાચકોને એલેતેમારા

‘શ્રાવણી’ ના વિશાળ વાચક વર્ગને અમારી એક એલેતેમારા છે. આ માસિકમાં તેમને શું નથી ચમત્તું અને શું ધણું મળે છે તે અમને વિશ્વ સંકોચે તરફ લખી જણાવે. અમારી ખામી બનાવનારોને અમે પુરા પ્રેમ અને માનથી સાંભળીયું અને શક્ય એટલી રીતે તે ખામીઓ દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા રહીશું.

મીનુ દેસાઈ

મન કિરતિયે

મહાન ચમત્કાર:-

લાખો પ્રાણી મુલ્ય હોન યોગીશ્રીશ્રી અગ્રકારીક વીરભાઈની મનમતા
લાલ મેળવ્યા-મુખી થઈ અનુભવે પ્રાર્થનાઓ લખી મહોત્સવોથી સમરવાનને
આ સંસ્થાન દર્શન છે.

આશીર્વાદ પ્રાપ્ત - આશીર્વાદ પ્રાપ્ત
મહાન યોગીશ્રીશ્રી એમ. એમ. વાલસા

આદ્ય મુલકોશ્વર મુલકાલી

કે સદ ચિદ
હી તત્ સત
શ્રી મુલક નમ

અનુકોનાં કુરવો ટાલનાર

મનોકામનાં સિદ્ધ કરનાર

પ્રજાની પ્રાર્થના

લાખોનાં મુલ્ય-જગતીખ્યાત-યોગીક શ્રીકેશવ જી-૩-જેકરીવર મુલ્ય હોન યોગીશ્રીશ્રી-એમ. એમ. મુનીમહા-
શીવ-આધ્યાત્મિક વીરભાઈશ્રી-અતીથિવેદાઓના અર્ચક છે. છ હોના અલેવાય, લાખોનાં આપાદી, અગ્રકારી
ભાગ્ય-તદન

સાથ-સમિત અને આદર્શ છે. * પુરુષ-લ્લોચિના દેસોમાં માટે પ્રખર પીતાની છે, સેકેડોના-
છપેલુ-ભુના રોજો અજગ રીને નાણે કયાં છે, કે કદપતર જેનું મંત્રવીદ્યામોના-ગદાન
નીચમત ચમત્કારીક પૂરા સાધનામીધ છે. પરીક્ષાર્થ નાપામ, અગ્ર, પતી-પતીમાં ક્રોધ,
ગમદ રેમી કે પ્રેમીલીમાં નીરાશ, વેપાર, રાજદરખત-આદિત-મુલકોલીઆની અનેક મુજબોના
દુઃખો રાખવામાં અરજી છે. * સેકેડોના વાંચીયાપણા ટાલ્યાં છે. * સત્તાન થઈ મરી જતા
હવાયા છે કે વીરવીરજ નડતર-ભુનમેન-એમી પીડાઓ વીજલીરો મટાડી છે * અનેકોની
ફના અતી આપર સામી છે જેકેડોના આપસવથી ઉધાર્યાં છે. જાડોનાં મુખી અને સપરીવાન
કનાર-નીચમે છે. વીજલી મહાન વીજુની છે. * આ અનુભવી-ઉપાસારીની પ્રાર્થના અરજી
ધરી છે. * ચીકડોના મુજાકલ ટાલના-ની વી ક છે લખાન-મુજાકલ સર્વે જાનગી રહે છે.

રીઝવડ મલવા ટાલમ મેળવે. જવાગ માટે પોષ્ટ ટીકટ નીકડ. * મેળવડોરા-ડેવ વડાની પોષ્ટ જોડીસત્તા બીક
માથે-સોક નં. ૬ સુલક નં. ૧૪. મેધ:-કાલ્ત ગ્રામ તમેલા પાકે-કાનક રોડ, મોટા દતુમાનછથી જે મીનીરના
રસ્તે-વધવા પોષ્ટ છે. (રોડનો-શર અને હાલપર લાખે-નપ્રવા રોડ તદન-નક છે.) છપન જોવાહોગે લાક
લેવા આપો મેળવ દુરલભ કરડે છે.

એ ક વાંસંત

એવી માયુ' એક ચિર વસંત,
જેના ઉદય કે ન હાય અંત.

જેનાં સંભારણીની નવી કડીએ
લાખ લાખ બળે કોડિયાં નાનાં;
નાનકડાં પળી પાંખ લીલાડીને
ગૂંછ રહે કાંઈ જીત મળનાં.

ગૂંછ રહે જેથી આલ આનંત,
એવી માયુ' એક ચિર વસંત.

અદ્યતે નહું રથ જે આપે
જડને એ ત ન - ચિત્ત;
વરતીહું નહું તેજ ત્રિહાળવા
માંડે સમીરણે મીઠ.

હસું હસું થાય આયુ' દિગંત.
એવી માયુ' એક ચિર વસંત.

ફૂલ ખીરે જામ ખીલી રહે
સોંપી સૌરભને શશુ ગાર
એનાજ આજશે એથી હોડે
આખા વગડાનો વિરતાર.

જેને જીવનમાં ન હાય તંત,
એવી માયુ' એક ચિર વસંત.

—ઈન્દુલાલ ગાંધી

કેટલીક વિચિત્ર વ્યક્તિઓ

—અદી ઘોંડા

દુનિયા જાતજાતની વિચિત્રતાઓથી ઘરપુર છે. પાર વિનાની વિચિત્રતાઓ! કશી ન સકાય તેવી વિચિત્રતાઓ! ખુદ ઇન્સાન પોતે એક વિચિત્ર પ્રાણી છે. તેની સામર્થ્યો, તેનો જુરસો, તેની માનસિક હાલત, તેના અગળના ફાટાઓ અને ચંપના ધખા-રાઓ, તેની રીતભાત, તેની અદ્યતનતા અને તેનું વર્તન-બાજે વખતે એવા વિચિત્ર રગદગા ખતાવે છે કે 'સાઇકોલોજીસ્ટો' અને 'સાઇકોમેટ્રીસ્ટો' ઘડે તે ઉઠા અભ્યાસને હાથકના કિમતી ખોરાક સમાન થઈ પડે છે. આ હાડમાંસનું અનેકું ખાકી શરીર એવા તો અચ્છાનક અને હેમતાવનારા ફેરફારોને આધીન છે કે તેઓને સંપૂર્ણ રીતે સમજવાની શક્તિ તો તે માણેકોને માણેક એકદેશજ મરાવી શકે.

સંભાળજો! 'કમાન છટકવાની' આ બધી જુદી જુદી નિશાનીઓ છે!

જ્યારે એક મોટી એશીસની વા એકઠાં કામ કરતા એક કસમની બઢી કાંઈ બીજાં ખતામાં ચાતાંની સાથેજ તે ડેબેન અને ડેલિસ બની પોતે નવાં કામ માટે તકન અયોગ્ય છે એવોજ ધખારો રાખીને ફરતો ફરે અને આપકે તે ધખાનને આધીન થઈ પોતાની તોંકરી વતીક શુભાવી બેસે; જ્યારે પરજીને પાર પડી જવાના રવખા સિવતી કાંઈ સ્ત્રી, પરજીવા બાદ પોતાને સંસારમાં એક સાખ નિષ્કળતા સમાન માની લે અને પુખટો પાસેને આલુઆલુવા-ઓના હોરકોસ ઉઠાવી તામે; જ્યારે કોસેજમાં નળને કાંકે કરી ખતાવવાની આજ્ઞા રેવતો અચ્છ

એનો એક નાજવાન કાચેજની પરીક્ષામાં અર્ધી અર્ધી ખાખેનોમાં મચ મોટાં મોટાં જીવું પરીખામ માવે; જ્યારે એક સીપાદ અમ્મા તરીકે રજીસ્ટરમાં અગ્રીમો નામના, કમિતિ અને વિક્ટોરિયા ક્રોસ મેળવવાના મનમાંજ માલપુકા ખાતો કેઈ મર્દને મર્દ તોપના પહેલાજ મઝકાપી—'હોમી-કાલોક'ની બસર હેકળ પેતાની સુદસુદ શુભાવી બેસે અને જ્યારે કાંઈ બાહોશ અને ખાનગીની યખ્શ આગળ વધવાની ઉચ્ચ લાવકતો ધરાવતો હોવા છતાં તેનો ઉપયોગ ચોં પર ખાટી સડી કરવામાં અને બીજાઓની નવી કારોજ તફાવી જવા પાછળ કરે ત્યારે સંભાળજો! આ સપળા દાખલાઓમાં એ બાપડાઓની કમાન છટકવાની એ સમજી નિશાનીઓ છે તેઓના અગળના નાજુક સાંચાકમાં કપકે એવી કીસમનો બચડો હોવા જોઈએ કે જેનાં પરિણામે તેઓનું અગળ ઉલટીજ દીશમાં કામ કરવા મંડી જાય છે.

એક કેમલ એખા

જો એવા સખ્યાખંધ દાખલાઓ તમે બારી-કાથી નખારી જોશો તો તમને જરૂરજ માણુમ પડશે કે આ સપળા એક વણી કમાણ એખને આધીન છે અને તે એ કે તેઓ પોતાને અજી સુખદાશ, સક્રિય અને વસવા યોગ્ય વાતાવરણ જરવા કરવાની કોશીસ વતીક કરી શકતાં નથી. વાને 'They are unable to adjust themselves to their environment.'

તેઓ આપુ આકુળવ્યાકુળ 'ચંદી' મળારા-
મણુ અનુભવે છે. તેઓની તેઓની છાંદી
રસકસ વગરની, દુઃખથી ભરપુર અને એક કંટાળા
સમાન થઈ પડે છે અને તેઓમાંના કમકાંઈ બાપા!
આરંભાત કરી માગે લાગી જાય છે.

વધુ નારાવંત બિમારી કંઈ—તનની કે મનની?

આ આપણું ખાસી શરીર જાતજાતની અને
જાતજાતની બિમારી તથા દુઃખદર્દને આધીન છે.
અમુક અમુક વખતે કોઈ અગાઉ નદિ જળાશયમાં
કે જોષમાં દર્દનું નામ આપણે આશ્ચર્યપૂર્વક સાંભ-
ળ્યે છીએ. 'મહાન સાયન્ડીસ્ટ' અને કાનિસમાં
કાનિસ તબીબોએ એ એવાં સંશોધન કર્યાં દુઃખ-
દર્દના ઉત્તરને આપે પણ ઘણી ચાલતી નથી. આ
સમયે જ્યાં જે મનની બિમારીઓ છે તેની આગળ
તનની આ બિમારીઓ તે 'ફ્રમ નિસાદ'માં નથી.

'Otero'ના નીચલા સંજોગોની સત્યતાનો
આપણે કહ્યાર કરી શકીએ તેમ નથી કે, 'The
diseases of the mind are more numer-
ous and more destructive than of
the body.'

ક્રમશઃક્રમે મનને લગતી બિમારીઓનું જ્ઞાન,
તનને લગતી બિમારીઓ કરતાં સહેજ મોટીથી
થાય છે એ લગત લગતમાં લેવા જેવી બાબત છે.
મનને લગતી આવી બિમારીઓથી પીડાતાં
લોકોની વિચિત્રતાઓનાં અવલોકન અને
અભ્યાસ ઉપરથી ધણેખરે 'નિષ્કાંત' તેમજ
ધણે 'ધણે' શીખવાનું મળે છે. શું તમે તે
વ્યથાવાળી ઉત્કંઠા ધરાવો છો? તો લેવ આ કેટલીક
વિચિત્ર વ્યક્તિઓના અવલોકન સરસ દાખલાઓ!

કહેજે હમેશનો દુઃખી હતી!

એકવર્ષે એ એક કલાક છે. તેને પોતાની કહારી-
દીની સફાયાત એક કલાક દાખલ કરી હતી અને

આજે પણ તે એક કલાક જ છે. પેણી હતી છે કે,
'દરજનો લોકોએ જાણે ત્યાં પેર સીવે' તે મુજબ
બાપા જોવી અસક દાહતમાં આજે પણ કશો
સંગીત સુધારો માણુગ પડતો નથી.

હવે જ્યાંસુધી એ કાઠા પોતાનાં કામમાં મારા-
શુદ્ધ રહે છે ત્યાંસુધી તેઓના જીવને કાંઈક જાય
છે, પણ જેવા તેઓ પરવામાં કે લાગણી તેઓનાં
કુલદુષ્કેલમાં એવો જ ખ્યાલ વરખા થાય છે કે
'અને મોતે મોતે છે.' તે મજબુતાઈથી માને છે કે
તે જોડી પેસાળ, રમેટીકમ અને હુલ્લને
લગતી બિમારીઓથી પીડાય છે. તે વખતે માને
છે કે ઉપર જળાશયમાં જાણીત દુઃખદર્દોમાં એક
તેનો જનન કોઈ. તે જનન કરતો નથી, કારણ કે
કોઈકરની ક્યા ખાજી તે પાપી પેર પેણી વેરતો
હોવાથી જનન કરવા નેટલા પેણી તેની પાસે
દાખલ પડી શકતા નથી. જરીગ બીમારો એ! તે
કેટલા દમેશનો દુઃખીદર્દી છે! પણ તેની બીમારી
માનસિક છે, શારીરિક નથી. તેને ક્યેણી કહેવાતાં
દુઃખદર્દો કદા મગજમાંથી ઉપજતી કાલેલાં દુઃખ-
દર્દો છે, તે કાંઈ ખરેખર દુઃખદર્દો નથી.

કાંઈ જાંબરો કાતર્યાં એપ

હવે જરા નીચલાં કાતર્યાં એપ તરફ તમારી
નજર નાખો.

વેરદન વીલીયમ્સ એક શ્રીમંત બાપનો જાહોશ
મેરો હતો. તેને ઉચ્ચ કુળવણી, આપણામાં તેના
પરિવારને પિતોએ કરી 'પણ' કયાસ રાખી હતી
નહિ તે હસ્તો રમતો અને ખુશાલ હતો.

જ્યારે તે ૨૭ વર્ષની વયનો થયો ત્યારે
તેનામાં એક ધણે વિચિત્ર પ્રકારનો ફેરફાર આકુળ
પડ્યો. તે એકાએક હસતો રમતો બધું પડ્યો અને
તેની ખુશાલી એક ક્રીસમના સ્પીરિટમાંથી
ફેરવાઈ ગઈ તે તદન ફોડાખાજ બની ગયો અને
એક કોઈકની સાથે 'પીણ' થતાં ક્રીસમ
મીનીટમાં પોતાના પડકારના જોરે તેને પરજી

મેડો. પરણી વખતે તે પોતાની પસંદગીના નામથી થયેલી બીન લાકેડે હતે. આ યદીશરની ચેલેન્જનું પરિણામ છૂટાછેડામાં આવ્યું, કારણ તેનું તેણી તરફનું વર્તન સાવ દેવાન્યત્ર હતું.

હવે રસ્તે રખડી એક ઓરત પર ને આજકાલ પડ્યો. હાનરો ડોઝરા તે તેણી પાછળ ખુબાર ચેલો. તે તેણીને એરીસ્ટોફેડી અને અપ હુડેડ બનાવવા માગતો હતો. તે એરીસ્ટોફેડી અને અને અપ હુડેડ બની ખરી, પણ કોઈ બીજા ન વળવાના સાથે નારી જવાને ખાતર.

પાછળથી પોતાનાં કુટુંબી ધીકના ધધામાં પડ્યાની એક ઓનેરી તક મળી, પણ તેના નરીયામાં જ કેહાં કાલ્યાં હતે તે મજાકર તક તે જલણી છુટને શુભાગી મેડો. તે દુરદુરજ જઈ વરયો પોતાનાં વડાસાંચી કુટુંબમાંથી અને તેઓ તરફથી બાંધી આવેલા સપ્તારજી માસિક મુસારા પર પોતાનો મુખરો કરવા લાગ્યો. અરેબર જાનરો કાન્યાં મેપ !

ચેરના યેલા ને બહારના ડાહ્યા !

ચેરના યેલા ને બહારના કાલાગિની પણ કાંઈ

આ કુન્યામાં તવાઈ નથી, જરા નીચલા કામવા પર નજર નાખો.

મીસીસ મોટમન એક શીમેલી લાગેલી અને ઉચ્ચ મેક્સાપરીની માનીતી સ્ત્રી હતી. તેની મોઢક અલખઅલ, શરીરી જવાન અને હાસકલત સ્વભાવ કાલ્યાં પણ દીઠ દરી છે તેનાં છે તેનું મીખમંડગ તેને એક 'આદલ' રતી' તરીકે ચીતારે છે.

પણ લગ્ન થાય રે એ 'આદલ' સ્ત્રીનું, તે તેણી પર જતાંની સાથે પોતાનાં બાળકોનો બીન ફાકેડો બરડો ખખોડી નાખે છે. પોતાનાં લગ્ન સાથે મારામારી કરે છે. પોતાનાં ધરને ગોળા મજીમજનમાં ફેરી કાઢે છે. પોતાનાં મંરબાર અને સંસાર તરફની ફરજ કોરે આરે છે. બનો બીજાંબીના ક્યતર કંરેલ બનાવી મુખે છે. ધરમાં પણ મુખનાંની સાથે જ એ લડકણી વધકણીને કાણ બને શું બી. જીવ બરાથ છે તે તેણીને બિચારે 'દેડ' ચેકડ કલ્યાં' દછ મુખી તે સમજ જ કાઢતો નથી.

પણ માલો, બારો બલે જ અદલાશું, રમેને તમારો 'બસ પ્રેશર' એવી એવી પાતો સાબળા વંચી તપા.

(અપૂર્ણ)

‘રાગિણી’ અંગે ખાસ સૂચના

“રાગિણી” અંગેનો તમામ પત્રવ્યવહાર, બહાનાં પત્રો વિગેરે મળેલું સરનામું :—

૨૩, ૨૫, ધોધા રટ્ટીર, કોર, મુંબઈ ૧

બ. ખ. ‘તથા લવાજમ મોકલાવવાનું’ સરનામું :—

‘મુંબઈ પર્તમાન’ કાર્યક્રમ,
એપીકો રટ્ટીર, કોર મુંબઈ ૧

પ્રકરણ ૧.

સત્યને ખાતર

રંગ શય અને મોતમજામાં હમેશાં મદાવી રહેતો 'મયા હોમ' આને મળીમાં વીરુણાન ગયો છે. તેના માસિક જાણે કોમ નામોશીને બાર ઝીલતો હોય એમજ સાવચેતીના એક પુણામાં માથું નમાવી બેઠો છે. તેની પત્ની બરાબર તેની સામેનાંજ સેફો પર, બાર બાર રક્તી પડી છે. તેનાં પડખામાં બેસી એક રોહામણો નવજવાન તે બહાર સિર ઉપર હિંમત આપતી રવેશો હાથ ફેરવતો દેખાય છે.

'રોહિનિ', 'કામા હોમ'ના માલિકે પોતાનો હાડી મળીમાંથી રહેજો ડોકુ 'હું' કરતાં તે છાકર-વેન અગિર તરફ નોક, 'હજી બી સમજ. કંઈ નહિ તો તારી માથે ખાતર! જો તે' એને કેસી કુખી કાપી છે!'

'પપા, મને માફ કરો...માફ કરો! અને મળા ખીજ, કાલીંગ ચમા! મારે લોલે કુખી ના થાય. હું તો સુખી છું. સચ્ચાતે વળગી રહેનાર કાકા કદી કુખી થઈ નથી. મેં મારી છાત્રીની પશ્ચ-હાલી કરી લીધી છે...મમા, પપા. મારે ઇચ્છો કદી ફરવાનો નથી.'

'મારા દીકરા...મારા દીકરા' તે માતાનો

બહેન હજી તે પાળણામાં ગુલા ખાતો હોય એમજ તેની ઉપર વ્હાલ કરતી તે બોલી, 'મને પપા...અરે ખુશ...તારા પપાની બધી ઉમેદો તું નાશ કરશે! જરા વિચાર તો કર, આ નામોશી પછી એવજ સોઠાવડીમાં પોતાનું પોલીસન કેમ સાવચેતી ચાકશે? અરે એવજની બધી અભિલાષા...'

'મમી પ્લીઝ! હવે મને તમે કુખી ના કરો. એ તમારે મન નામોશી કરો...મારે મન નહિ જ. તમારે તો મને હિંમત ને આશા આપવાની છે મમી, જમાનો બદલાયો છે તે કાલે હું ચાલવા આગું તો તમારે તો મને ઉત્તેજન આપવાનું છે!'

'ઉત્તેજન!' હવે તે બાપ ગુસ્સાથી ધરધર કંપતા બેઠાંજો, 'નીમકહરામ બેશરમ મોકરા! તે' માફ! માન પામેજું નામ ધુળમાં મેળવું: મારાં ખાતલાનને નામોશી લગાડી! ને તારાં એ નીચ કામમાં તું સાપાશી ને ઉત્તેજન માગે! કુખ પડી તારી ઉપર!'

'જરા શાંત થાવો દીકર, આપણાં બન્ધાને એમ બોલવું જાણે' તે બધાંજનાઓ પોતાનાં આંસુઓ પચ્ચેથી કાઢી દેતાં કહેલું.

નામોશીવાન કામાએ ત્યારે ગુસ્સાનો એક ગોઠ મળી લીધો તેજે તપી આવેલાં પોતાના મગજ

શદિ-તન તમેઘરીથી ઊઠીને પોતાના આપની આગળ ગયો. જે વાત તેનો પિતા એકદમ ખાનગીમાં કહેવા માગતો હતો એ તેણે તેના હોડાં આગળ કાન પરીને-સાંભળી લીધી.

પણ નહિ! જવાન ઉઠાણાતું તેનું સોહી દત્ત. એટલું જ નહિ પણ સત્યને આદત્તર અને વજગી રહેવાર તે આત્મા હતો. નથી એક રાશનીનાં કિરણ જમતની સામે નીકળ્યા રહ્યાં હતાં. માથાપ એનો પ્રકાર એક ન રહે એમાં તેને કાંઈ વાંકું?

‘નહિ પગા નહિ! શું તમે સમજી ને જોઈ નહિ શકતા કે એ પણું જોડું કહેવાય સામે માથાપ આપણને તેમ કરવા લલસાવે ને તેને વાગણે શરણુ ધણી એ બી એટલું જ જોડું. એ તમે નહિ જોઈ શકતાં! શું પુછું કે આ જે મીઠામાંથી તમે શું પચાઈ કરો—સત્યને ખાતર તમારો દીકરો જડે તે કે સત્યને જુવાની ક્યલખા-લથી જડશે વળ તે?’

‘હું નથી જ માનવાનો!’ અંતે નેશીરવાને ધીરજ શુવાની દેતાં કહ્યું ‘તે તારે વારો કેવી સરસ તક છે. હજીની સમજ, હજીની માની લે શદિ-તન. એ તો માથા મોટાં નામ અને માનને ખાતર આપણા ગેરખાલે એ મારું સુચરો છે.’

‘એ ગેરખાલ નહિ પણ દુસ્મન’ શદિ-તન મજાણતીથી બોલ્યો, ‘હું તો મારા કાલમાં અજાણ છું ને રહીશ.’

‘હજીની સમજ-પ્રવાન ઊંડવા, હજીની સમજ.’ રહીથી છેલ્લી એક ખેડીપ કરતાં તે વાણે કહ્યું. કસને ખાતર નહિ તે તેની મનો ખાતર, જે આપણી અપારથીજ અધમુદ્ધ ધણ ગઈ હતી. ‘જોત શદિ-તન! ટેલીફોન કરે?’ પાસેની ટેબલ ઉપર મુકેલું તે જુગળું તેણે હાથમાં લેતાં ઊઠી ને આખરી વારજ પૂછ્યું.

‘નહિ પગા મને માથા કરો!’ તેણે દિ-મતથી,

સચ્ચાઈથી સર ઊંચું એથી મક્કમ અવાજે કહ્યું.

નેશીરવાન કામનો દાસ ત્યારે લાલ/લાલુ તેની બાજુમાં ઢળી પડ્યો. દને! દને શું! બસ એકજ વાત દને તો તેને કહેવાની રહી હતી.

‘ત્યારે સાંભળી લે મને. સાંભળી લે, દીકરા કે આજથી તું મારો દીકરો નહિ ને હું તારો બાપ નહિ તારું કીધું’ હું ભોગત્તે, જા—તીકજ મારી આમેથી. મારી હોલત કે મારી મિશ્કલ ઉપર તારો કોઈ દક્ રહેશે નહિ. હું પીલ કરશ ને તું તે એક પાંદ વતીક આપીશ નહિ. જા—એકદમ તારું કાળું કર.’

કરગી એક ચીસથી ને અપવાન કૂચ રહ્યો. શીરીન કામા રહતી હજીની પોતાના પણીના પગો પર પાવો ગઈ, પણ તેનાં બેડાએજ આગળ વસી તેને ઉચ્ચા લીધી. તેણે તેને ધીમેથી સોફા પર મુવાડી. તે વહાલાં કપાળ ઉપર ગ્રેમરી એક મહેર મારી. દીકરાનાં પવિત્ર પ્યારની કપાણ જે બાપથી તે માતાનાં નસીયમાં ઊંછીજ હતી.

બીજી બે મીનિટ લાગ્યેજ ગઈ હોય એટલામાં તો તેઓ આવી પહોંચ્યા. ગેરો તે અમલદાર અને તેની પૂઠે.....

લચકીયાં ખાતી, કાકલુદીનાં હાથો બેકતી માલે-તગર શીરીન કામા પોતાના દીકરા મારે આણું પુકારતી અંજોજ ને અધિકારી આગળ સારે કુંઠાથી ઉભી.

‘એકમ, હું દહાડીર છું.’ મને મારી કરજ અર્જન-વવાની છે.’ માનથી અત્યંત વાંકો વળી તેણે ‘કામા હોલની તે ચાસીકાને નમન કહ્યું’. તેની અંજોજમાં એ વાર આંધ્ર હતો. એક અજાણતું દુઃખ કપો મારું આસાનીથી એઈ રહે?.....

તે તો કાવકાનો ગુલામ હતો. તેનાજ દુઃખથી એ પછીથી તે નોરેત અવાજ કરતી બેઠીએ શદિ-તન કામાની કાંડી પર પડી.

અને એમ કામા ખાનદાનની મજબૂબ દોષલત ને અચક્રકામતનો તે વારસાં ખુદીથી ચાલુ રાખાને તાજે મયો. તેણે પોતાને મઠે જુદેજુદ રાહ પસંદ કર્યો હતો. હવે દિનનં ને સમ્યાપ્તિ તેને તે ઉપરથીજ આગળ વધવાનું હતું. સોડા પર બેકામ પડેલા તે આકાર તરફ એકજ છેલ્લી ફાટી ફેંકી તેણે અવરણી તેની તે જન્મદેવી માટે એક પ્રાર્થના કરી લીધી.

એ પછી વિરતાથી સર પાછળ નાખી વડાલી ગાંતાંજ ખમણથી ધમી આવેલાં આંખુ રોજી લઇ, હોદા પર આનંદનાં એક મલકાટ સાથેજ તે જવાન બાપીકા મહેલની રીડી ઉતરી ગયો.

અકરેણુ ૨.

નયયુગ.

સમાજને એક વિગળીક આંધરો સાગ્યો. રેડિન્ટન કામા પહેલાંથીજ એવા રંગદમ જતાવતો રહેલો હતો ખરો. હોઝવન ઉપરથીજ તેના એનચાળા એવાજ હતા. પણ આ તો અજબ જેવી એક કેસીયલ હતી. તેઓએ કોઇ વધી રાખેલી નહિ એવીજ અનવચ્છ એક દક્ષિત.

રેડિન્ટન કામાએ પોતાના બાપના મહેલ જેવાં મકાનમાં એક રાજદોહીને છુપાવી રાખ્યો હતો. કાદળાં રૂવતે ખગર ન પડે એવીજ રીતે તેણે તેને મદદ કરી હતી. બેયરાં વાંચેલી એક રાતે એ પછા તેણે તે રાજદોહીને તેના મજાતીયાઓ તરફથી મોકલેલી એક ટ્રસ્ટીમાં પહેાવન ચ્હાળેલા દોષો દતો. 'કામ હોલ' ની વિશાળ જમીનને પાછલો ભાગ અરબી સમુદ્રનાં એક ફાંટાને ચુખી રહ્યો હતો. ત્યાંથી રેડિન્ટને તેને સામે પાર મોકલી દોષો દતો.

તે તો મયો. દિંદુરવાન. ઉપરની પરદેશી સલા ઉચલાવી નાખવાનું કાવતું રચનારો તે યજ્ઞ, રેડિન્ટન કામાનીજ કિમતી સદાપતાથી કાવતની

ચુગાવમોંથી છટકી ગયો. પણ તેને છુપાવી રાખવાનાં આરોપર રેડિન્ટન ધમકા મયો.

એમ છતાં દિદા મોહીમતાં તે વડાએ છતીરો રાજ અને તાજ તરફ વડાર નરહેલા એ કીમત ખાસી ગુદરવાનાં બેટાને "આડી લેવા એક તક આપવા માગી. નોશીરવાન કામા પાસેથી રોષનને જન્મ દતો. એકના એક દિકરાને જમાવી પોતાનાં ઉત્તરા નામ ઉપર નામોદીને કાધ અટકાવવા તે કુજ નહી કરે ? ગોગ તે અમદાવાદે મળેલા બાદશાહી રકમ તેજા અરેબોમાં ધરી દેવા તે રીડીયે તછવાર દતો. તેમ કરતાં તેને દોકરો આસાનીથી છટકી જનાર દતો. ત્યારે તેની આગળ એટલા પેશાવી ની વીસાહ ?

આસાની એ રિગારી પ્રકાશવા માટે નોશીરવાન કામા અમમત તે અજેજ મિત્રને પુજા અહેલાનમદ ખમ્યો. રેડિન્ટનને તે લોક પોતાને આસરે લેવા આને એ પહેલાં નો એટલું નકી ધઇ બધ ને જો વિષેને 'ફાન' તે કરી ? તો અસ નીરાંત.

પણ રેડિન્ટન એ માને ? વિનાએ ખાનગી કહેલી એ વાત તેણે તુચ્છકારી કાડી. સત્યને આદવાર જવાન રેડિન્ટનને તે માન્ય હતું નહિ કાપરો ને તેને એ મોટે સામ કરવાજ આદતો હોય તો લાંચ રૂક્તમાં બાપના કાચ ખચકારી પોતે કંખતું દેખું જાઈ શા માટે છટકી જવ ? તે એટલો ખલો કાપર દતો કે દવે માહી પાની કરે ?

દિવસો સુધી એ કેસ ચાલ્યો. ફક્ત પાસીજ નહિ પણ દિંદની સધળી કાસો તેનાં સુકાદાની ચદ વ્હેધ દલા. કેસ બંધ બારે. ચાલતો દતો એટલે અંકર તો કોઇ જઇ ચાલું નહિ. નોશીરવાને તેને માટે દોઝિવાર બેરીસ્ટર રાકવા માંચેલો. તેના પણ તે એકરાએ મજાજીતી છન્કાર કર્યો. જે કંઈ તે કહેવા માગતો દતો એ કોટાને તે પોતેજ કહેલો જે કંઈ તેને નહિ કહેવું હોય તે નહી કહેલો.

ચુકાદાનો દિવસ સ્વામી પહોંચ્યો. અગ્રણતની બહાર કોઈનો દરોડો પુકળ હતો. પુલીસને સખત બંદીબંધ રાખેના પડ્યા.

અતે ન્યાય મંદિરના દરવાજા ઉંઘડ્યા. રેલિન્ગના કામાને લાંબી સુરતના દેશરટાની સગ થઈ હતી. હાથમાં એકી સાથે તે આકાર બહાર આવ્યો ત્યારે તેમું સર ઉચ્ચ હતું. તેનાં હોઠ ઉપર એક વીરલાતુજ સ્મિત ફરકી રહ્યું હતું. જ્યારે તેની અંધિયાંની તે રોશનીના અમકારથી થકી બર તેને જોનારા અંક થઈ ગયા.

એક આસામી તેની નજીક પોલીસની રખતી ગયો. નોંધીરવાન કામાને મોકલેલો તે પેશામગી. રેલિન્ગના કામા પોતાના બાપ કે માને કોઈ હોયો સદેશો મોકલવા આવતો હતો કે તેજી તેને મુજબ.

‘મારી માને માટે પ્યાર,’ એક ડ્યુકું દબાવી દેતો હોય એવો તે સ્વર ધસારી કરતાં હોઈને કાને પડ્યો. ‘અને.....’ તેજી સર ઉચ્ચ બેચતાં પુરું થયું. ‘કહેજો મારા બાપને કે મારી માની મળી રાંકાગ લે.’

એ પછી મક્કમ ડગલાં બરતો રાજકિય તે ફરી કહેવાતો દેશદોરી, તેનેજ માટે ‘જયનાદ’ કરતાં તે રોજા તરફ સંકાચનો એક હાથ ઉંઘો કરી આવ્યો.

તેને જતો જોતાં થયુંની આંખમાં આંસુ આવ્યા. થયુંને દુરકાં દબાવતાં પડ્યાં. રાજકુમારના તોરને ખાતરાની તે જવાન બાપીકા મહેલ અને બાગ બગીચા હોડી ક્યાં જતો હતો.

અને યુવાનોની એક રોજાએ, નિયાજ ને કોલેન્ગમાં કણુના કાવિબના તે નામરિકાએ તેને લાખ-બીની વિદાય આપી. નવી જ...એક લીલી રોશનીનાં તે જવાનને.

‘રેલિન્ગ, ઝીંકાનાદ’

પેશીસનાં હંકુકાના મોઢાની પરવાહ ક્યાં વિના તે પુકારી વધેતા જ ગયા.

‘જ્યા રેલિન્ગના કામાકી જ્યા! નહીં રોશની કી જ્યા રેલિન્ગના ઝીંકાનાદ!’ એ થોલચાપી આકારી મુખજ માણ રહ્યો.

અને એ પહે તેઓ રૂડાં કંઠળતાં ને સુતા પડેલા મહેલના મોઢા અપવાનમાં જોડાં હતાં... રેલિન્ગનાં માખાપ એકનાંજતે વળગીને એક-બીજાનાં દુખખમાં સરીકે બનીને કામે પાલો પી રહ્યાં હતાં.

૧૯૪૬-૨૦૦૦ એ સાત જ્યારે સાત માટે લગતાર એક ઝ-સાને કિંદમાં નવયુગ રચાયો. માખાપ વિરુધ્ધ હોકમું અને કોલેરા વિરુદ્ધ માખાપ.

‘આજની એ આપણો કીકેરા નહિ. આપણે એનાં માખાપ નહિ.’ અતે હોતો ચપટાવીને તે બાપ બોલ્યો, જ્યારે તે મા લગલન બેઠેલા થઈ જવાની અણી પર હતી. ‘વાદ રાખજો શીરીન’ તેણે તે કુમાતા લવની કોઈ પરવાહ ક્યાં વિના કહ્યું. ‘આપણે વીંકીયાં હતાં. આપણું કોઈ જન ફરજદ હતુંજ નહિ. છેજ નહિ.’

એક જનનેનાં છગર કપાઇ ગયાં હતાં. જનને એ પહે એક સરખાં દુખી હતાં. નોકર નાફરે તેમના આનીતા રેલિન્ગના બામાને એ ફેજ જનણી છુપાં છુપાં રડતા હતાં. તે દિવસથી રેલિન્ગના કામાનું નામ આલીયાન તે મહેલમાંથી સલાતું હોડી નાખવામાં આવ્યું.

કંઠળતા એક આંતરડીની હાથ ત્યારે એ નવ-યુગ ઉપર પડી. તે નવયુગ, જેણે માખાપનાં વ્હાલાં ફરજદો છીનવી લીધાં. જમાનનાં તે પડેલા કે જવાડે ફરજદો પોતાનાં માખાપની સામે મયાં.

રાત ચાલી ગઈ

જ્યે, ચાલી જ્યે, ગઈ, એ વિચારે રાત ચાલી ગઈ
ખબર પહો ના પડી અમને કે ક્યારે રાત ચાલી ગઈ.

તમે જ્યાં આંખ ધીંચી કે બધે અવકાશ ફેલાયો
તમે જેણું અમે એક જ પ્રસારે રાત ચાલી ગઈ.

હજી તારાની સાથે જ્યોત્સનાની પાત ઠરેતો
હજી શાંતે તો આવીતી રાત્રે રાત ચાલી ગઈ.

હુજો રંગ લેહથી જે નારીઓ ના રહી શકી સાથે
હયા આવી તો સરખાઈ રાત્રે રાત ચાલી ગઈ.

તમારા સમ 'અમીન' હોયી શાયો ના રાત ભરે આંતે
પરંતુ કદપનાઓના સહારે રાત ચાલી ગઈ.

—અમીન આઝાદ

આરોગ્ય વિષયક સચિત્ર માસિક

—હરિહર—

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫

શ્રી હરિહર ફાર્મસી લીમિટેડ.

પો. બો. ૭૪ વડોદરા

હસ્તરેખા શાસ્ત્ર

મગ્ય હસ્તમાં આપણે મગ્ય અને હાથનો સંબંધ અને તેને પરિણામે દર્શાવીશું પક્ષી રેખાઓ વિશે વિચાર કરી શકા. દરે એક પ્રકાર આશ્ચર્ય વર્ધાએ. રેખાઓ અને પદાર્થો વિશે જલ્દીથી અભ્યાસ કરવાની વાંચકને ઉત્કૃષ્ટતા હશે; પરંતુ એ અભ્યાસે તે પહેલાં અનેક વસ્તુઓ અભ્યાસની જરૂર છે. આપણે હાથ એટલે પંખનાનો જાણ સમજ રીતે જોતાં થઈએ થઈએ વસ્તુઓ કરી જાય છે. પંખની બંને બાજુઓ. નખ, વાજ અને આંગળાં વિશે સોંપી પહેલાં બારીક અને સલામતપૂર્વક અભ્યાસ કરવું પડે છે, એટલે આ શાસ્ત્રને અભ્યાસ કરનાર માણસોએ ધીમે ધીમે અભ્યાસ કરવો જોઈએ.

તમિલિ શાસ્ત્રના અભ્યાસ પછીજ થઈ શકેલાં લેખકોએ આ શાસ્ત્રને પુરતો જાણ્યો છે. પ્રથમ આંગળાં લખે. ત્રીજા, પાંચા અને આંગળાં વખત મનમાં મહેતાં આંગળાં થઈ પછીમાં ફક્ત નિમાન સુધી કરે છે; અર્થાત્ “નમસ્કાર” નામના માણસોને એવા આંગળાં હોય છે. આપણે બારી-કાષ્ટથી નિરિચક કરવું તે બધા માણસોને અંગુલ અને ગુરૂ (Joints)ના પદાર્થોને એટલે પહેલી (તરતી) આંગળી એક બાજુની રાખાસ જોણ જોણ રચી કરતી હોય છે. થઈમાં અંગુલના ખવળા સાગની આસપાસ ફરતો હોય છે તે બધીયાં પહેલી આંગળી અંગુલના નખવાળા બાગની આસપાસ ફરતી હોય છે. એવા માણસોને પોતાના નખ ખોતરવાની કે કસવાની ખબર દેવ હોય છે. આ માણસોની કસવાની શક્તિ જોરમાં કામ કરતી હોય છે, અર્થાત્ મગજમાં પાંચવાર વિચારો આપ્યા

શાસ્ત્ર : સે. ૫ : ૬ :
શાંતિદાસ એમ. તિલોરીવાલા

(૨)

કરતા હોય છે. આવા હોડા “નર્સ” હોય” એટલે એટલે જાન તંત્રીઓના બાજુ વડે વધારે જાણતા હોય એમ લાગે છે.

આંગળાં-ગાંતળા આંગળાં વિચાર અને ચરીરની જાણી નિર્ણય મુજબ કરે છે, તેથી ઉદ્ધુ હુંકા, બાકા અને જોડા આંગળાં-ગાંતળા માણસ પીપી જની-વાળા માણસ છે. પુરુષો વિચાર કરીને એક એક પ્રકાર હાથ એવા કેાક કેાકાર છદી, ખેતીના, મીંચટ અને સદન સદનવાળા માણસોના હાથ તપાસીશું તે જોની દર્શાવી નાની હશે, એવા આંગળા બાકા હશે. તમિલિ શાસ્ત્રમાં આના પુરાવા મોજાદ છે.

આપણે હાથ-ગાંતળાં-ધોને મળીએ છીએ, એમની સાથે “મોડેન્ડ” કરીએ છીએ; તમારા કેાક મિત્રોના હાથ હોડા માસમ પડે તે સમજવું કે આ મિત્ર બીમારી બોમ્બે છે, એવું લોકો પુરુષો તરફથી નથી. ખબર તંત્રી ત દેખાવા જતાં કેાક દેખાવા દેખ પડેવાને લઈ બીજા અને હોડા લાગે તે સમજવું કે આ જાણ સારીને શરૂ પીપી દેવ છે, અથવા તે બેની રનાપુઓને ગ્રેન્ડા આપની (જાવન-ગાંતળા) નર્સ (nurse) કમ્પોને છે.

અંગુલના સ્થિતિથી આપણે જાણી નાની બીજા તે તરતજ જાણી જાણી છીએ. ચરીરમાં વધારે પડતુ લોકો હોય, એવા માણસોને જોડે લાખોળ પડે છે, એની દર્શાવી ખબર એવીજ જાણ હોય છે. સામાન્ય સારી તંત્રીવાળા માણસોને જોડે, હોડી અને નખ ગુમાવી હોય છે; એવા નખવાળા ખબર ગુમાવી સમજાવે. બીમારી પડતી જાવાવાળા માણસને જોડેની પીપી હોય છે, એવા લોકોવાળા

માનસની અંદરો રહિશ્વર પડેલા હોય છે. એ પાંદડીય (Anemia) થી પીગેના માત્રમ પડી જાય છે. બધારે હૃદયની બીમારીવાળા માણસનો હૃદય અને નાજીયુગ રંગના હોય છે.

આપણા નાજીયુગ (nerves) ની આરતી સમાન છે. એમાંથી તો બહુ જલ્દી વલ્લવાનું થાય છે. એનું પાવનપણ કરવા બેરોમિ તો લાંબા થોડા કરાય. એક નાજીયુગે છે. એમાંથી તે આંગળીની રેતિ સુધી આવતા છે માત્ર. સમય લાગે છે, કેટલાક માણસોના નાજીયુગ આડી ધાર પડેલી નજરે પડે છે એ શરીરની પોચા સક્રિયતાની ખામી સૂચવે છે. Sub-sarcomatous એટલે દરિયો લાગવાથી અથવા પાણી ભેળેને માનવનાજીયુગની નાજીયુગ ધૂળ થતી ઉલટી; એ પણ આવા નાજીયુગ માણસની બીમારી હોવાનું તર્જિય શબ્દમાં વર્ણવેલું છે. કાળા તથા બાજીયુગ રંગવાળા રોગ ન ગમે એવા નાજીયુગ અરજવા, દરિયો હૃદયની આસપાસ રોગોનું પરિણામ હોય છે.

આ બધી તર્જિય શાબ્દના આધારથી લીધેલી ઘણી સામાન્ય વાતો યદ્ય, દરે માનુષ્યના રજાવના કેટલાક સામાન્ય લાખમાં લખાયે. આ સભ્યમાં ભવિષ્ય બાબતો માટે કોઈ ચીજની જરૂર પડતી નથી. કોઈપણ માણસ પાછોડે હોવાનો કાલો કરે કે તરતજ એની સામે લાચ ધરી દેવામાં આવે છે. પડી એ માણસને કોઈ જાન છે કે નથી. એ તોજ મારે છે કે સત્ય કહે છે, એની પરવા રિયા બેળા હોતી. બધીયે વાત સાચી ગાંતી લઈ કોઈ નાપસદ વાત પર લાંબા સમય સુધી અરુચિ કર્યા કરે છે. અમારા માણસો ઉપર કહ્યું તેમ "નરવસ રેખ્ય-મેટ"વાળા હોય છે. પત્થર કમાવાનો ધંધો લઈ એવા કબી કહેવાતા પાંદડીઓ અથવા માણસોને ફાલે છે.

મજબુત મને બળવાળા માણસો, જેમના અંગ-હાતો નાજીયુગ લાચ મેરો અને મરેલા હોય છે. અને જે વિશે બધારે આપણે વિચારનાર વિચાર કર્યા હોયે અર્થા કર્યું, તેવા માણસો સાદે સાદે

કરી દે છે કે તમે મને તે કહો, પરંતુ અમે' તો અમારું પિય માન કરવામાં જરૂર સફળ થઈશ. અથવા માણસો મજબુત મને બળવાળા strong will-powerવાળા માણસો ગણાય અને એના જીવનમાં કદતા સાથે એકીકરણ પણ હોય છે. એમની રેખાઓ કમે કમે જાડાવા પણ કરે છે.

અમારે માણસોના કાચ પાછોડના કાચમાં પડેલ છે. આ અરથીર માનસ સૂચવે છે. જીવનના દરેક કાચમાં એમને ઉતાવળ હોય છે. પ્રતિજ્ઞા વસ્તુએ સાંભળતા એ મજબૂત છે. એટલી સારી વસ્તો સાંભળી વધારે કાંઈ સામાન્યની એમને હજી હોતી નથી. કેટલાક "જીવનનાર આગરથી રહીએ અને સૂરો, રોડો મળે એટલે નસ" એમ કહેનાર હોય છે, એમના સંતોષ અને મહત્વાકાંક્ષા વિનાનો જ્વલાય, ક્રાંતિકારી વાંદેથી અલગાઈ છે. એમનું જીવન સડુ અને પ્રગ્નિ વિનાનું હોય છે.

એટલી કાળી બહુ સમજનારા માણસો, પડે-લેથી કહે કરેને બધી વાતનો એકવાર કરી દે છે. અને એટલી હજી બર આપણે કે નહિ, એમ પ્રશ્ન પૂકે છે. સામાન્ય રીતે તો પાછોડે કરે આપણે કેટલું છે? પ્રવાસ કે માત્રા કરવા છે? પ્રશ્નો પુછનારો લજબજ કોઈના નાજીયુગ માણસો હોય છે. બધારે એવા પણ દાખલા મળે છે કે જેમાં માણસે પેલાનો કાચ બહારથી પાછો એટલી લેવાની રીતે હોય છે. રહેને પાછોડ નાજીયુગ બાજીયુગ કદી દેશે, એ એમની ચિન્તા હોય છે.

તેથી લાચ રોગનાર બહુજ સાવચેતી રાખી, સામા માણસને ઉપયોગ થતા પ્રતોજ આ રાજીયો ઉપયોગ કરવા ભેળ્યો, ટોળા વચ્ચે લાચ જોયો ભેળ્યો નહિ, તેમજ વિવંસના પ્રશ્ન સિવાય અને જાણી બરાબર જોવા માટે "જેનીકાંકમ" અથવા વિના વધારે કાચ ઉતરવાનું મોઝ નથી.

આ હાલતારે ઘણી સામાન્ય પણ ઉપયોગી વસ્તુઓનીચે અર્થા કરી છે. વાંચનારે વિચાર કરે તો આ સમયના વસ્તુઓની વિગતવત્ પણ કહી શકી દરે પડી કરીશ.

૬૨૫

સૈદ હોરમસજી અચારીયા

નાસીક દરાખ ખાડી, કરાખીની મિઠાચવાલી, અને ધરાન-કાજુલની સોયી ઉત્તમ છે. કાન્સ, રોળ અને ઇટાલીમાં ઉચ્ચ કક્ષાનો દારૂ દ્રાક્ષમાંથી બનાવે છે. અહીં જે દ્રાક્ષાસખ અને ખીજી ચીજો વેચાય છે તે પ્રાચીન હાકટા કરવા કે પીનારાના ચક્ષુને ઉત્તેજીત કરવાના હેતુથી નહિ—પણ તેનાં કિમતી, રોગનાશક અને પ્રાણરક્ષક ગુણોના ફેલાવા રૂપે જ માય છે.

મુલાખના પંકાયણા ચિકિત્સક ત્રેશણા રોનાડસે પોતે ખાસેર પાડેલાં એક પુસ્તક મારેકત માત્ર દ્રાક્ષ અવાહીને સાળાં કરેલાં રહીએનો ઇતિહાસ આપેલો છે. દરાખના રસ પર રહેલાથી કાલિલ બિમારીઓ મટે છે એમ અનેક હાકટકેએ પૂરવાર કરી આપ્યું છે, પોતાની બુદ્ધેથી અને ખોરાકના બિન ઉપયોગથી કુખી થઇ રહેલા જગતના છત્તે મટે, દ્રાક્ષની સાકરિયા મિઠાખમાં ઇષરે દરા અને દુધા બને સથે ભરી મોકલ્યાં છે. જેમ ધીમાં ચીકાસ છે તેમ એમાં તાલ્લિક મુજો છે.

દ્રાક્ષની મોક્ષમ નેહ માસથી આસો મેટવે પાંચ મહિના રહે છે. તે પછી સુકી દ્રાક્ષ તો/વાણ મળ્યાજ કરે છે. ખાડી દ્રાક્ષ કહ—પિત્તને વધારે છે. એ તોણા કાલી દરાખને ૨૦ તોણા પાણીમાં ભીજવી રાખો. સવારે તે મોહીને પી નવ. આ ક્રોચેચથી દરતની રૂગવટ, પિત્તના દોષો, રક્તવિહાર, માથાનું રહી અને સોહીને પ્રીકાસ માણુક થાય છે. ગળાંને રવર સુધારી, વાણને દાંડી આંખોમાં ઠંડક ફેલાવે છે.

આમલી તથા ઠાકમને બદલે દરાખની ચટની બનાવી

ખાવી સારી છે. દ્રાક્ષામિતી નામની ચટની ગેસ-વાણ મટે ઉત્તમ છે. સુંકે, સિંધવ, છાર્ લીંબુને ખાવ અને દરાખની મેળવણીથી તે બનેલી હોળ વ્યવત રવાજિદ અને બૂખ લગાટનારી છે. પધારીપણ દર્દીઓને બીજે ખોરાક આપવાની મનાઈ હોય ત્યારે કોસખીસ ર અંશુર પાણીમાં ઉકાળી તેના મુખ બનાવી પાવો નેહ્યો.

દરાખના ઉપયોગથી શરીરનાં ઝેરી તત્ત્વો અને ચુરીક ઝોરીઓ અંત આવે છે. મર્કપાત અટકાવનારી દવા, મજાપાન રસ, સગર્જાં લીંબુને નવ મહીના સુધી આપાય છે, તેમાં પણ દરાખનો ઉપયોગ ધરેલો છે. દરાખ મર્કશયની મરણી મોહી કરે છે અંશુરસવ શરીરમાં સોહીને નચ્ચે વધારવા માટે ઉપકારી છે, અંશુર દરાખ જેને અંકેછમાં સુદાન મેષ્ક કહે છે તે ત્યારેથી સસ્તી મળે ત્યારે ખરીદી તેનો રસ તડકે મુદ્રા પીવાથી શોઝાજ કસાકમાં ઉત્તમ ગુણુ મેળવી શકેશો. મધ સથે દરાખને પીસી લઇ આદનકેપે ખાવાથી મર્જાજીવ મટે છે. દરાખનું પાણી પાંચાથી રપિસાળ સાફ આવે છે. તાજ ઉતારે છે માધાની ગરમી અને આંખોની ગ્રાંખ દૂર થાય છે. બોખન આગાંડે જે રોગખાનોને ચેટમાં ચચચટ નેહ્યેતો હોય તેઓએ, કલેઝાં ચારી નાંખનારા અને તંદોરાસીને નાશ કરનારા જન્મક દારૂથી દૂર રહી, આણુ, અંશુર, અંશુર, કોસખીસ, ખાણુ—એમાંથી જે મળે તે પાણીમાં ભીજવી રાખી, તેને સઘડી-ઠાકાવાને ૪૦ દિન આઠ ગળીને શીથી ભરી રાખેલાં માઝમાંથી અહીં આપવા આંખો પેત ખુશાસ નિર્જંબણે પીવો. કીચખીસ અંશુરનાં પીણાંએ, તન મનની ચાક નિચલી

વેગે દૂર કરે છે. તાકાત આપનામાં દુષ્ટી. ઉતરે તેમ નથી. દુષ્ટ મેંધુ પડે તેજોને મારે દરખ ખાવાની લાજામણ છે. પસરેલા મેરો તે ખાણીને મૂલેથી મેદ ઉચકતું નથી. દેખાવમાં સહેજ નખજો ફગ ગણમાં તે ભરપુર છે. આ મુશળા ખાસ ગરીબો મારે છે. દુષ્ટ પચતાં વિલંબ થાય છે. પણ અંતુર—ફિશમીશ જેવી મુસાયમ મિઠાઈ વાપરી પડવાને બદલે યોદી ચીનીટ-માઈ પચી જાય છે. અંતુર ખાવાથી માનની જાતીમાં સારાં મેમણમાં દુષ્ટ વહે છે. દુષ્ટ તથા ફીશમીશને નારતો હસકો અને કોવતમંદ છે. દુષ્ટની જગ્યાએ ફીશમીશ વાપરો. અંતુરમાં ૧૫ દડા લોખંડનો અંસ છે. હાલને બજા આગે છે. નખોની

ખીમરી—જેવી કે વાંકાં નખ, સુકાઈ ગયેલાં અને સહેજ હાથલાલાં નખોને જોઈતાં તરવો પડેલાંનીને સાચાં કરે છે. કમજો ઝીલો તાવ, પીળાં આંખો, ફેફસામાં જગમ, મોઢાં સુકાય, ખાંસી કમજવાન તથા ખચીના પૂર્વરૂપમાં બપોરે વગ્ન મટવા માંડે છે ત્યારે ફીશમીશ અથવા અંતુરી દ્રાણો છુટકી ઉપ-ચોગ કરો. બહુ, ખીને જોરાક બંધ કરી એકલાં અંતુરનો પ્રયોગ શરૂ કરી, મુસાયમાં બદનમાં લોદી અને માંસ વધારી છવનનો ખરા આનંદ અનુભવો. સુકા મેવાની ખરી કિંગત આપજો અંદાજી સકાય નધી, પણ મામુલી લોકમાં એ તો અમુત વેચાત રહ્યું છે.

માત્ર યોડાજ પૈસામાં
દર મહિને લગચક
સુન્દર વાંચન સામગ્રી

આજથીજ લાભ લ્યો

અમેરિકન મેગેઝીન સર્કલ

માસિક રૂપિયા ત્રણમાં

દર મહિમે ઘર બેઠાં
તરેહ તરેહના જાણીતા
અમેરિકન મેગેઝીનો

પ્રોપ્રાયટરઃ મિસિસ એચ. એફ. મિસ્ત્રી

૭૮૫, પારસી કોલોની, હાદાર, સુબહ ૧૪.

નેતા કેમ બનવું?

— લેખક: —
“મસ્તકદીર”

એક રત્નેશ્વરી અને સવરણ પુત્રો કે નેતા કેમ બનવું? એ મુબાઇ મુનિવર્સિટીના કલે-કલે તથા વિષ વિદ્યાસભાની ડીરેક્ટરીના મંત્રાથી તલાશ કરી પણ ક્યાંય નેતાશીરીની તાલીમ આપનાર શાળા કે કોલેજનું નામ દેખાણું નહિ અને પેલો મિત્ર વારં-વાર કાળજી લૂપી નેતા કેમ બનવું એ વિષે પૂછ-વ્યાજ કરતો હતો.

આખરે ધણો ધણો વિચાર કરી એક દિવસ અપવાસ કરતાં અને પ્રકાશ મળે એ પેલા મિત્રને એ નેતા કેમ બનાવ એ વિષે નીચે પ્રમાણે સૂચના મેકલી આપી:—

[ખેરાતર : તારે નેતા થવું હોય તો આજથી જ તારી જાતને નેતા તરીકે માન માણસ જેવો થાતો અને છે તોયે જાની જાણ છે. તું જોડી ઉગમરતો માદીકો હોય તો ધરમાંથી દુ સુર્યાત કર. અગાજ ધરમાં તું મરે તેવા મેનચાળા કરતો, બેરશ્ચિ ને છેડાશ્ચિ નોડે કુલકુલ કરતો, તારા નાના બાબાને રીજવવા માટે તું હણીવાર જોવ પર દાય અને પગથી થોડો ખનતો અને બાબાને તારી પીઠ પર મેસાડતો—હવે આવી કોડરવન રમત છેડી દેજ અને ભેડો તથા છેડાશ્ચિ આગળ પછી પુરેપુરી ગંભીરતા અને અદ્ભુતથી વર્તજો અને જલ્દેર સજા-જોમાં તને જોલવાનો મુકાવો પડે એ માટે પર-માંથી નારતાની ટેબલ પરજ નારતો ખતમ થય પછી ઉભો થઇ ભાષણ કરજો.

ધરના રામા અને પાંડવશ્ચિ ભેડે પણ એક નેતાની માફક દમાય અને ગીરવથી વાત કરવાં શીખજો.

નેતાઓ હંમેશાં દબદબાથી મરે છે. તું દબ-દબાથી ચાલવાની ટેવ આજથી જ પાડજો, આજથી માફક ત્રામ કે બસ પકડવા મરવાની માફક રોકતો નહિ, પણ દબદબાથી ત્રામ કે બસના જંકશન આગળ હોજો રહેજો—બસના કંડક્ટરને જગ્યા વિષે પૂછજો

અને કંડક્ટર જગ્યા છે એમ ખાતરી આપે ત્યારે જ કોઇ મકાનની ઉરવાટન ક્રિયા કરવા જતો હોય એવા રૂબરૂથી ત્રામ કે બસમાં ચડજો અને હોમોને તને સલામ કરવાની ટેવ પડે એ માટે જોજળખીતા કે વગર જોગખીતાઓને પણ ગીરવથી સલામ કરજો.

નેતા યુવારે દેશને માટે અલિનત આપવાની જરૂર છે. લાડીઓ આપવાની જરૂર છે, જેલમાં જવાની જરૂર છે. ધંધા વેપારની પાયામાંથી બેઠા-વાની જરૂર છે—એવા બધા જોડા ખ્યાલો તારા મગજમાંથી કાઢી નાખજો, નેતા બનવામાં ધધાકારી દષ્ટિ રાખજો અને જે પક્ષની જોલખાલા ઉપર તેમાં મુક્તી જઇ નહીંરમાં નામ કાઢજો. પવન ભેજને પીઠ દેરવજો.

નેતાઓએ હંમેશાં નિવેદનો કરવા જોઇએ. શબ્દારી પ્રસંગો કે અધિવેશનો ન બરાબ તો હાપમાં નિવેદનો પ્રગટ કરવાથી તું તારું નામ જનતાની નજરે રાખજો. નેતા બનનાર માટે કોઇ હાપના તથી સાથે દોરતી સંઘથી વધુ મહત્વની વાત છે. મુખપનાં કેટલાક પત્રોથી કેટલાય નવા મજબુતોને નેતા તરીકે જનના અગ્રણ થરી દીધા છે અને મતદારી ધનાથી પાછા નેતાશીરીમાંથી ઉમેદી પણ નાખ્યા છે, માટે જેટલા બને તેટલા તંત્રીઓ સાથે આગળ સંબંધ રાખજો.

જલ્દેર મેળાવક્રમાં તું હાજરી આપે ત્યારે ઉપક્રમાં તું હાપસ માવ ત્યારે તાળીઓ પડે, તું મોલપા ઉભો માવ ત્યારે પણ તાલીઓ પડે, તું જોમતો હોય ત્યારે પણ તાલીઓ પડે. અને તું સમાજમાંથી બહાર નીકળે ત્યારે તારા નામની જગ પોકરાય તો જાણવું કે તું ખરેખરો લોકમિત્ર નેતા છે. જુજ માણસોને જોમના લગ્ન અલિદાતથી થા અજબ યક્તિઓથી આવી લોકમિત્રતા વરે છે. પણ આવી લોકમિત્રતા નાણાથી મેળવી શકાય છે. નાટકના

માલિક પોતાનો નવો ખેત બહાર પાડે તે વખતે જે કુકિનનો અજમાવે છે, 'વન્સ મોર' કરવા માટે જોડીયાનસમાં ભાડુની માગણી રાખે છે—તે અમલો કોઈ મેલાવણમાં જઈને તેણે તારે કંઈકે માલુસોને રૂપિયા રૂપિયા આપી સભાસ્થાનમાં આગળથી ચોક્કસ થા બેઠકો, અને એવી મુથના આપવી કે સભા હોતમાં ચારે આગળ બેઠકાઈ બંધ અને તારો સત્કાર કરે.

કેઈ માધર્મી બધા તારે કોળાપીતા પદ-પીતાઓને પહેલેથી કાળજી લેવી તારે ખર્ચિજ કરેજન પર અન્ય સત્કાર કરવા મટેનો બદલાવ કરી લેવો. છુટથી નાણાં વાળ્યાં હોય તો ગામના કંસવિત મદરથી તને મળવા આવે, દારતોરાથી તારે સ્વયંગત કરે અને વધુ પડતા વેપાં હોય તો સરકારના આધારમાં વાજતોગાજતે કટેજનથી તારા ઉતારા મુદ્દી કાઢ્ય રીતે તને હાઈ જાય અને હાપામાં ખચર આવે કે ફકાણા નેતા ફકાણે ગામ ગયા હતા ત્યાં તેમને 'ભાવળીને' સત્કાર થયો હતો અને ગામ કોઠાએ હોશમાં આવી જઈ તેમનું 'દબદબાજનું' સરકાર કાઢ્યું હતું, અને એ નેતાએ ધણીએ ના પાડવા છતાં તેમની ગાદીના પેલા હોદ્દા નાખી સ્વયંસેવકે, એ નામદારની માદી એવી ગયા હતા. અજમાવવાને આખર પડે નહિ એવી રીતે છુટથી નાણાં ખર્ચનાં આવડે તો ત્યાં જન ત્યાં તારો જાન્ય સત્કાર થાય અને જેની માફક તારી જુગા ધાય.

નેતા બનનારે—બનવાને શું વાત કરોએ ?—નેતા થઈ ગયકાણે બહુ બમત રહેવાની જરૂર છે. ગામમાં કેઈ પડકાર થાય, રેલ આવે, કુકાણ પડે કે જોતી કોઈ આફતો આવે ત્યારે નેતાએ પહેલાં બહાર પડવાની જરૂર છે. પ્રત્યેક રાહત કાર્યમાં જાગ લેનાર નેતાએ પ્રત્યેક પ્રત્યેક માન થાય છે અને કુશળ નેતાએ કૃતિ જીમાં કરી, રાહત સમિતિ નેમી તેના પ્રમુખ બની કુળીઓને ચોક્કસ રાહત આપી આપની રાહત પોતાના ખીરસમાં સેવે છે.

ખરી રીતે અસમાની આફતો—ધરતીકંપો, કુદાળો, વાવાઝોડાં—એ કેટલાક નેતાઓ માટે ખરેખર

અસિર્વાક સમાન થઈતાઓ છે.

નેતા થવાને એક વાત પર ખાસ ધ્યાન રાખવું જોઈએ. કુશળને હિંમત ન થવા દેવા, પોતાની રીત-ભાત તથા ચાત્રિ દુનિયાની તજરૂમાં થીલોરના કાચ નેવાં સફેદ દેખાય તેની ખાસ કાળજી રાખવી. નેતાને જરા પાંડાપણીના કોઈ હાથ થેડા "પના રખાવો" પણ સકશ હોય, "રસિક" હોય—નો બધા શોખ એ આધુ રાખી શકે છે... પણ તારે પ્રભને ખચર નહિ પડે એ રીતે !

નેતાએ નજારણમાં ભાગતો લેવાજ તો જોઈએ, પણ એ જાગ અમસ્તો જાણી કદવા પુરતો કે અજબ કરવા મટેજ ન હોવો જોઈએ. કેઈ પણ સન્તાઈ સિંદાસન ખાસી કરતાં એ સ્થાન ઝપી લેવું જોઈએ. પોતાનાં સર્ગા-સર્પથી અને મિત્રોને પણ સારાં સ્થાને વ્યવસ્થા નેતાએ પોતાના પક્ષને એ રીતે મજબુત કરે અને ખરી દેશના ઉખાર માટે કાળે અને કરોડોની ચોજના હની કરી એ ચોજના ખજ બર ધાય તે પહેલાં તેમાંથી ફેરુકે "વડે સુગે" કરતાં શીખવું જોઈએ. અને પુરતા થયા ન હાય તો શોકાક બસોપ કરી, નાખી લેકાની ખેરકારી પર ટોપસો નાખી, હિમન ન દરસાં બીજી લાખો રૂપિયાથી ચોજનાઓ ઉભી કરતાજ રહેવું.

જેવટે એટલુંજ કહેવાનું કે નેતાઓએ કુશળતા પ્રત્યેકે દરેક દાષમાં ધરી ચારે બાજુ લોઠાડું ધ્યાન ખેંચવા અજબબની આગ દેશાવલી જોઈએ, અને રાહતો— ચોજનાઓ-કૃતિ-નિર્મોદનો-ભાવજો વિગેરેનો વોધમાર વરસાદ છે કે પર એવા બેઠકથી વહેવરવલે કે તમે "નેતા નથી" એ કમપતા કરતાં પણ કોઈને મહેનત પડે. ધામધુમ, લુખ જતાડા, શોરખકોર, હાપાઓમાં ચર્ચાઓ, વિરુદ્ધ પક્ષને ઉતારી પાડવાની યેરની અને જગત કળી ન જાય એ રીતે પોતાના સત્કાર સમારજો પોતાનાજ ખર્ચે સચવાની શુભી—આ લક્ષણો નેતામાં હોય તે ફતેહમદ ન તો જરૂર બની શકે છે. ગમે તો તમે આ બધા ઉપાયો આજરોજ અજમાવવા શરૂ કરો. કાલે તમે નેતા બની જશો.

‘ના-રંગી’ શા માટે ?

‘સા-રંગી’ શા માટે ?

પ્રાચીન કાળથી અર્વાચીન યુગ સુધી આવી આવેલી એક મામુલી છતાં બધકે ભૂત જનસમાજ હજી એક સમયે નથી એ એક સમયે હોત તો એ બૂલ બૂલ ને રચી હોત.

જાતની ધણી વસ્ત્રોના નામો—વસ્ત્રોનાં શા માટે ?—મનુષ્ય. પ્રાચી, વનસ્પતિ ઇત્યાદિ તમામ પ્રકારની કુદરતની બળવશોનાં નામો શુભે અનુરૂપ હોવા તોએ એ પરાપૂર્વથી આવી આવેલો સિવાજ છે. અને એ સિવાજનું ઉત્સવન પણ પરાપૂર્વથી જ આરંભ આવે છે અને મનુષ્યનું એ ઉત્સવન પ્રારંભ આરંભાવતું પણ એજ પરાપૂર્વથી આરંભ આવે છે. એ આશિષપણનો સેગ અનેતાં એ વસ્ત્રો તે નારંગી અને સારંગી.

એ વસ્ત્રોના રંગ મનુષ્ય સહેલાઈથી જુરે, એકને પસંદ કરે અને તેનેજ એ ના-રંગી કહે. કદાચ બિચિત્ર ! એક રંગીન વસ્ત્રને એથી અને તેને રંગ નિનાની નારંગી કહેવી—આવી દિમાસ્ય નેવરી બૂલ એ ક્યો મનુષ્ય કરી શકે.

માનવ એટલી બૂલ કરીને બેસી રહ્યો હોત તો યી થાત.

જે વસ્ત્રોમાંથી માનવ પવન સિવાય બીજી કોઈ ત્રીજી મેળવી શકતો નથી, જેને રંગ રાખે સહેજ પણ સંબંધ નથી, અને જેનું કોઈ મુદ મનુષ્યને માટે જાન સુધી અને સંસ્કારી મનુષ્યને માટે હરણ સુધી રહી શકે છે એ વસ્ત્રને માનવ ‘સા-રંગી’—જેને રંગ છે એવી કહેતાં જરા પણ અચકાતો નથી.

ધન્ય છે એ પ્રાચીન લુપ્તિને અને ધન્ય છે, એ અર્વાચીન માનવ, તારાં એ પ્રાચીન લુપ્તિનજ અનુસરણને !

“તરંગી.”

પેરી એન્ડ કું.
લી.

૧૫ મી નવેમ્બરથી વોદરા મધે અમદાવી ધાન્ય
ચાલે થનાર છે.

એ આ ૨૮ વરસમાં માત્ર અસપાળની અનેક
વખતની તંગીના વખતમાં પણ પ્રજાની સેવા
એકસરખી રીતે બાળવીને મોટી નામના મેળવી છે.

પ્રોવીઝન-આઈલમેન

સ્ટોર-પરફ્યુમરીઝ-

પ્રીઝનટેશન આરટીકલ્સ-

પેટન્ટ મેડીસીન્સ

બહુ બહુ અને મધુન કોક્ક મધકેશી બિરીયાની
સમગ્ર મુરી પાડનારો

સુખાઈનો આગેવાન સ્ટોર્સ-

શકેટરોના પ્રીસ્ટીપરશન્સ

સંવદનથી અનુભવી સ્ટાફ

વખતસર તૈયાર કરી આપે છે.

PERRY & Co., LTD.

મોટોકો, દોમ રસ્મીનસ-ફોન : ૪૩૪૬૧-૪૨૪૬૪.

ખૂટતો તોલો

(સાચો ખનાવ)

નંદ વરલાલ
ની મા વાલા
નંદી "મોહન"

પ્રવેશ ૧ લો

ઉત્તર દિશા એક રેલ્વે સ્ટેશન પરની વાત છે.

"હાકર સાહેબ હે?"

બહારથી ખૂમ પડી

"નોકર બહાર આવ્યો ને બોલ્યો: "નહિ હે, બહાર ગયે હે"

ખૂમ પાનાર બે બધુ બધા હતા. સુસ્તિએ હતો. હોમને સાથે કરાયાથી તેઓ રહેના રાખતે ત્યાં થોડી આવ્યા હતા.

"હમારે વહાં લડકા કુ સાંપને ડોટા દે. એર હાકર સાંપથી બહોત જરૂર હે"

"હા. લેડીન, સાંપ તો હૈ નહિ. તુમ અછસા કરે. લડકા કુ હવાખાનાયે" શેખરે. છતને મેં હાંસરે સાંપ છંપર આ ગયે. કુખાઈડર કુ બેસા કે જાના. હાકર સાંપ છંપર આને હી હમ વહાં બેજ રહે" નોકરે જવાબ દીધો.

પેશા લોકો થોડીવાર તો રવાળા નોંધ્યા રહ્યા પછી, એ સિવાય રહતો નથી એમ જોઈને, ચાલતા થયા.

પ્રવેશ- બીજો

હાકર સાહેબ એક દાઢ લડકાને લાંબે પેશાએ આવી લાંબા હતો.

હાકરે નાંડી તપાસી. જાતી તપાસી. પછી કહ્યું: "યે લડકા નહિ. છ સફા, કુછ કરેકા હે નહિ. થોડી રે.મેં મર જાય."

"લેડીન હાકર સાંપ, કુછ તો દવા દે"

"દવા દેને સૌ કુછ ફાયદા નહિ હોયા. લડકા સારા બાનને જરૂર રીકવ ગયા હે. અબી બહોત છ સફા હી નહિ" હાકરે પેતાનો મન આશુ રાખ્યો.

"અછ હાકર સાંપ, કુછ ન કુછ હે. હમેગ લડકા કુ કુછથી દવા દે. બહોત અછસાન-રહેજા" રાયે આંખેથી બોંધ ખૂબ કરમતી પડી

મેં કરમતી ખૂબ, બંનેવ મરેજ પળુ. પળુ હાકર પેતાના અભિપ્રાયમાં મક્કમ રહ્યા. કંઈ જવા નહિ આપી.

પાંચ તાત મિનિટ કાકાજી કપાં પછી લાકડા 'લડકા' ને લઈ તેનાં વડીલો-રવજનો રક્ષક અરેર, અનુસરી આબે આવી ગયાં

પ્રવેશ ત્રીજો

વાત એટલેથી ન અટકી. લડકા તો મરીન ગયો, પણ વાત આગળ ચાલી.

સાંપાણે અરજ તઈવાર કરી: "હાકર પિલકા બેરકાર છે. ખાન આપતા નથી. હવા દેતા નથી. કહ્યું સાંભળના નથી."

અરજ પર પાંચ પચીસ વધુ સહીઓ મળવાતું મુરકેલ ન હતું. અરજ રવાના થઈ.

આંદે પન્કરે દહારે હાકર પર સિફાએ આગેલ "ખુલાસો કરો."

હાકરને પેતાની સ્થિતિ સાવ સચામન લાગતી હતી. ખુલાસો કરવાતું મુરકેલ ન હતું. તેમણે સરીતની, આંખની, હૃદયની, નાભીની દિશા વિશે જોયા સરેનાં લાંબા અટકમાં નાખે મણાવી ફવ તો બીનજરૂરિયાતના રપદ ખુલાસાથી ચિહ્નરે જવાબ આપ્યો.

છપરી વગા હાકર આબો ખુલાસો પાંચી ગયા. વાંચીને જરા દરવા. પછી કાકાને કહ્યું: "લખો એમને, કે પહેલી તકે રૂબરૂ મળી જઈ."

પ્રવેશ ચોથો

એને મુઠ્યા બને રૂબરૂમાં વગા હાકર ને જોયા હાકરે જોયા. આ પીપી. પછી બગા હાકરે કહ્યું: "હાકર, મારે તમને સખત કષ્ટો આપવાનો છે. પેશા સાંપ કંબલાથી જાળતમ."

છોટા હાકર મુઠ્યા મુઠ્યા કાંઠાથી રહ્યા.

“તમારું આખું નિવેદન બરાબર મળ્યું છે. તમારો ખુલાસો સાચો ગણ્યું છે. હાકરો મરણ સમાન હાલતમાં હતો તે વિશે મને સંશય નથી પણ એકાદ તોલાભાર વધારે ચકકચ તમારે વાપરવાની હતી.” પણ હાકરને ચકાવ્યું :

“હાકરે છપવાને તો નજર હતો. તમારી ખાતરી હતી તેવીજ મારી પણ છે. પણ જરા દીનીં સગમિતાં મન સમજવા તો મમણું હતું ! સોઝા બાપ કાળાંતુ એક પડીકું આપી દીધું હેત તો બિચારો રાજી મળને ચકકયા બલ કહ દવા આપી છે ને કહ નહિ તે પૂછવાના નહોતા—સમજવાના ન હતા—સમજવાની જરૂર પણ ન હતી. દુઃખિયારાં છતાં સાચે પાદરિવાદ કરો ! છતાંનેરી કબી ! મને તે એ ચાર વડીકો—સાદી મિલકત સુવરનાં આપી દીધાં હોત તો પણ એ બિચારાં તે સહ માથી બલ, ને તમારી સમ આ તોરાન ઉત્તું ન થાત.

“હાકરે, મારા રોગકું શાસ્તર લેએ તેટલું ન ચાતે. એકાદ તોયો માનસ શાસ્તરનો પણ બણતો લોપએ—સાષ્ટાંગેણ, સામકલેણ !”

એકા હાકર વખા : “એટલી કુલ ખરી સાઉપા ! હું સાચી પરિસ્થિતિને વળમી રહ્યો. હાકરે છપવાનેજ નહોતો. પછી દવા આપવાને ખોટો રોગ શા સાર કરવા એમ મેં વિચાર્યું.”

“ત્યાંજ તમારી કુલ, એ દવા હોવાનાં યારીઓ ન બસ તે મરણું હતું. પણ એ દવા એકી દુખિયારાં વડીલોનાં મનજમાં—તેમનાં હૃદયમાં—પણ થાત અને તેને દાસી પાડત એ તમે ન સમજતા. ઘરો. હરે પછી ખ્યાન રાખ્યો.”

ને હાકર પર લેખા હપકો પણ આજીજ : “માન ચકકચ—આપણે અપારખો મળી આવ્યો. બેટી કુનેક પણ એકજીજ. તે નહિ રાખો તો હેરાન ચકક.

હાકરે તે દિવસથી ખૂટતો તોયો હમેશી લીધો.

—શાહી—

સર્વોત્તમ આગ્રેણ બનાવટની
છાપખાનાંને લગતી તમામ
રંગની શાહીઓ

લેટર પ્રેસ, લીથો અને ઓફ સેટ,
ડાઇ સ્ટાંપિંગ, બ્રોન્ઝ પાવર

હાજર સ્ટોકમાંથી તુરત
મળી શકશે.

એમ. એ. દેસાઈ
ની કું.

૧૦૬, મેડાલ સ્ટ્રીટ, કોલ,
મુંબઈ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

આપણાં ઘર અને વસ્તીમાં પ્રાપ્ત થતા સુખમાં સક્રિય મહાન અને અગત્યનું અંશ રંગનું છે.

હવામાન અને યજ્ઞકાર્ય પર જેમ દિવસની સાંજ નરસાઈ નિર્ભર છે તેમ રંગની પસંદગી પણ આપણા રસાસ્પદો અને મનોરસ પરથી છે. આપણા મહાનેમાં રંગ આયોજન વિવિધ રીતે પ્રાપ્ત થઈ શકે, ઠા, ત. નૂતન અને તબીબ રંગી પડાઓથી. જો નવા પડાઓ 'પરીદર્શન' રાખ ન હોય તો જીવાંચીને રંગાયવા જોઈએ. રંગ સર્જન વિવિધતા અર્થે શકે છે, અને ખાસ કરીને તમે જે તમારા મહાને પ્રતિસ્પર્ધી રંગોમાં રંગાવવાને તકવાર, હોય તો કાળા અને ખરાબ દેખાતા કમરોને સફેદા લેવાડી. વિસરથી રંગી રાખ. તેમજ સીલીએ જેણે પીળા રંગથી નવે દાય મારી શકાય. આમ કરવાથી ખાન આકર્ષક પ્રકાર કિપાંત પ્રસન્ન અસર ઉપજાવી શકાય.

જિનન જિનન વસ્તુઓ વડે તમે પ્રસન્ન રંગી વસ્તુઓ ઉઠો શકો. ઠા, ત. 'શો કેસ'માં નવીન આપના અથવા તો અજાણતા રંગને સાદગીના ટુકડા અથવા દિવસ પરના વિવિધ રંગી ચિત્ર. રંગને એક પોતાની સદાપણે રંગનામાં આગેજ સુદરતા સંપાદી શકે છે. પરંતુ જ્યારે અને અન્ય રંગો સાથે મિશ્રીત કરવામાં આવે છે ત્યારે નોંધનીય અસર થાય છે અને સારી રીતે તરી આવે છે.

અપણા રાજાંદા જીવનને ફેશન મલ્લે દરજ્જે રચ્યો છે. ઠા, ત. આંતરિક સુશીલીત કાર્ય વિવિધ અને પ્રતિ સ્પર્ધી રંગોના પદાર્થો દ્વારા પદ્ધતિ અર્થે એકજ કમરોમાં મદદ અને સચોટ અસર કિપાવવામાં વપરાય છે.

ખીજ પછી ઘણી વસ્તુઓ છે કે જે અપણા ઘર માટે રંગ અને જીવન લાવે છે. મીઠા આપના ૧૭૫ વાનગીઓવાળાં નમજીની મરજ સાથે છે

અને તેજ પ્રકારના પુણ્ય સાથે કમરોને રંગ અને જીવન માર્ગ છે. સુદર રીતે વ્યથાજો નેમજ એવાયોમાં અને આપનામાં અંતિત થયેલાં પુણ્ય સાદા રચણા વાનાવણ પદાર્થો શકે છે. વતના રાંધણમાં ઘરમાં તેમજ પોતામાં રંગને જે રાંધ સંમત હોય છે તે વર્ણવેલા અસર છે. દરેક બીજે પોતાને અનુકૂળ રાખ તેવા રંગ પસંદ કરેલા જોઈએ. આપણામાં દરેકને ઉત્કટ પ્રકારના ખાસો હોય છે, અને તેમાંથી અંતિયા થોડે પ્રમાણ અને છે કે અધિક વિશેષ રંગોજ તેમને માટે સુધીય છે. પરિણામે આ છી વેશપુષ્પોનું ક્ષેત્ર ધાણુજ સંમતિ અને છે. જોટે બાજો આવી વસ્તુઓ કાલ્પનીક હોય છે. દરેક રંગની દરેક જાણ પર અપતર કરેલા જોઈએ અને આપની પસંદગી કરતાં રહેલાં અંતિ

એકને અપતર કરેલા જોઈએ. તમને અનુકૂળ થતા રંગ એકવાર પસંદ કર્યો કે તમારા આંતર અને તેમજ અંતિતવને પ્રતિબિંબીત કરી શકે એટલે પછી

તમારા ચારાક અને ધરના આવરણોને અનુકૂળ એકરૂપના સાધી શકો.

આપણે એકકક્ષ રીતે રંગોને માથ કરી શકાએ. નવી રીતે ટળાકાર પોતાની પોંછી વડે કરી શકે છે, વળી કળાકારની આંતર કનેડ મેળવવા માટે જુદા જુદાને કેવી રીતે મીઠા કરવા તે અપણાં જોઈએ. તેમાંજ મુખ્ય કળા સમાવેલી છે. ઠા, ત. પીળા રંગના ટુકડા ચણીયા (clay) પર લાંબકે પીળા રંગની જેકેટ (jacket) અથવા ના બુરાં રંગના એક પર પીળા રંગી પરીઓ અને નીલવર્ણી (cyan color) સાદી પર લીધું અથવા લાંબકે મહાકે.

ફેશનમાં જે પરિવર્તન ઘણું જ નોંધપાત્ર છે, એ કેવી રીતે ઘણું રાજાંદા બનાવેલાં ફેશન પર ઘણી પ્રમળ અસર થાય છે અને સર્વોત્તમ ફેશન અસરવાળા રીતે રાજાંદા-રાજાના બનાવેલી કંઈક અમળ્ય હોય છે. ફેશન એ સમજનું પ્રતિક (Expression) છે. અને બનાવની રહેણી કરવી, વિચારોનું અને વસ્તુઓનું પ્રતિબિંબ છે.

સેખિરા
કું. દીનાઝ દલાસ

ધર-સ્ત્રીનું મંદિર

સંચાલક : “દિગ્ગજી”

આજે સમાજ, દેશ અને જગત કાંતિને ઉપરે ડેલું છે તે સમયે હિંદની સ્ત્રીઓ જગતની સ્ત્રીઓની રાણામાં હોવી રહેવા શકિતમાન છે ખરી! આપણા રાજા, આપણા જીવનના કાર્યક્રમોમાં ફેરફાર આવવો જોઈએ. આપણી રૂઢી, માન્યતા અને વિચારોમાંથી સડેલું તાવ ફેંકી દેવું પડશે. રાગિણીઓ જીવતી સ્ત્રીઓ માટે આ ખાસ કઠાર તેઓને શહેરની આપવા બધું જ કરી રહેશે.

ધર-સ્ત્રીનું મંદિર છે અને દિવના સ્ત્રીજગતમાં એને કમેશાં અવગણના અપાઈ છે. ધર સ્ત્રીનું જગત અને સ્વર્ગ છે. એ આ વીસમી સદીની દિંદી સ્ત્રીઓ પછી કહી શકાય છે. પુરુષને માટે રાતિનું ધોમ એ એક સ્ત્રીએ વધાવેલું ધરજ છે. મહાનને ધર ખનાવવાની કળામાંથી સ્ત્રીઓને રસ સુધાયે નથી. રાગિણીનું આ નવું પાતું ધરકીપણી બાળતોની ચર્ચા કરી અને સ્ત્રીઓના કામને શોભવતી લક્ષ્મીકળાઓનું સ્થાન આપવામાં પાછળ ન પડશે. આ જમાનાનું તિરસ્કાર પામિતું સ્ત્રી કુલ્યાનું કાર્ય, કળા અને આરોગ્ય દ્રષ્ટિની કોટલીને લીધે

નિર્ધાર છે એને ચકી માનવરેલું સ્થાન દેવામાં આવશે અને અદિ રાંધણકળાની રવાદિષ્ટ વાણીઓ પણ પીરસવામાં આવશે.

આ નવું ક્ષીયર સ્ત્રીઓને માટેજ સર પાય છે. એમાં જગતની સ્ત્રીઓને પરિચય આપવામાં આવશે અને એમના જીવનના ઉજળા સળેલા આપણા હિંદી જીવનમાં ઉતારવાની શોખતા તરફ દ્રષ્ટિ ફેરવવા કાશિય કરીશું. આ પાના માટે સ્ત્રીઓને સદગર મંજી વિના માલે એમ નથી. આ પાતું સ્ત્રીઓ તરફથી શોખ લઈને ઉપાડી લેવા બહુ આગર છે. સ્ત્રીઓના અધિકારો ઉપર મરાગી માપ, અને પુરુષના પાંચે ઉપર સાચાજીક નીયમોના ઢાંચો સાથે જરૂર દશે ત્યાં લડી લેવાની આ પાતું ફરજ સમજશે. આ તવા ક્ષીયર માટે જરૂરી મુશ્કેલીઓ મોકલવા બહેનોને હાર્દિક આમંત્રણ આપવામાં આવે છે. તમારે માંગણી કરવી એ તમારો હક્ક છે એને યત્નવતી એ અમે. અમારો ફરજ સમજશું. વિશ્વાસ છે કે આ પાના માટે બહેનો પોતાને સદકાર આપશે.

‘રાગિણી’ આટલું તો તમને નિયમિત આપશેજ

—(૦)—

- (૧) જેની દસલ સુંદર ચાહુ વાતો ‘લીલી રોસની’
- (૨) જાણીતા લેખકોની કુંઠર વાતો
- (૩) નિબંધ અને નાટિકા

- (૪) પ્રતિષ્ઠિત કવિઓનાં મધુર કાવ્યો
- (૫) સમાજ, સાહિત્ય અને સાહસોષીજી
- (૬) આરોગ્ય અને હરતરેનાં સ્વાસ્થ્ય
- (૭) ફેશન અને સિનેમા તેમજ બાંધકામ બીજી

અદ્ભુત વાત

(કથામંડલ કાવ્ય)

અન્નદાન મહેતા

જ્યે કમળ એક નિપજ્યુ, સુંદર સરોવર સાર,
કયા કહે વળી સાંભળે, ધન ધન એ અવતાર.
એક દિવસ સન્ધ્યા સમે ગુરુદે પ્રવેશ
પામરણું પૂરી પરે, પંખીગણુ ધર જાય.
ધરતીની કૃપામાં હજી સરોવર ત્યાં રમિયાવ,
ચાંદલીએ નલમાં ઉગી ઢાળી વિષ વિષ જાય.
રાત્ર પડેડી પાયરી હરતી ધરતી ધાર,
સરોવર જળ સોદામણું મલકતા વળી કપાક.
અપરાને લાવી ખરો સ્વપ્ન તણે સંસાર,
સખાભ્યાં સદા જાનિને સ્વપ્ન તણા સો સાર.
પડ્યું. આ કુંડું તેજ ને પડી ગયો અધાર,
પરોડ ત્યાં પ્રગટી રહ્યું, ધરો તેજ-સંસાર.
શરેવરનાં જળ સજવણે, અમરે વિષ વિષ રખ,
હાલવ કરતાં પંખીમાં ઉડતાં ત્યાંહિ અનેક.
ને ત્યાં આવે કનકા, નગર તણી દય-બાર,
રનાન કરે પડી સંસાર, રતવન કરી તતવાર.
ત્યાં આજ એક બાળક રમતીઆળ નિર્દોષ,
પાળે બેઠી સો જુએ મુખે હોસ-સંતોષ.
ચરીત્ર ને અતિ માહારી વચ્ચે તણા નદિ દગ,
નગર તણી ટોળી રામા નહોતા વિષ વિષ રંજ.
બેઠી. એકલડી જુએ નગર-કનકા વેસ,
રતાનાકિ કરી સો મુખે લાતલાતના કેસ.
નગર કનકા સો સરો, બેઠી સરવર-પાળ,
સેવતાં શબ્દગાર ત્યાં, કોઇ મોતનશી માળ.
કોઇ હિરે ધરી દમિની, કોઇ અલૌકિક હાર
કોઇ વળી કટિ-મેળાણ, કોઇ કૂત-મંદાર.
કોઇ ધરે પગ ઝાંઝી, હાથે કંકણ ચાર,
કાને કંકણ. શોભતાં વિષ વિષ ત્યાં શબ્દગાર.

બાળા બેઠી તે જુએ કીયા અપરંપાર,
દેખી જાને સો કહે, સાચવજે શબ્દગાર.
રોજ સુરજ એમ ઉગતો, લાવ કરે સો સાગ,
બની હતી પાછી વતી કરતાં વાર-નિવાદ.
એક દિવસ એવું બુ-બુ રનાન કરી તતવાર,
બની હતી પાછી વળી જુએને અવકાર.
રનાનગિત એ ચાક ને, માથાનો ઘણુગાર,
અમે કે અતિ એપતો, અમરે અપરંપાર.
બાળા બેઠી એકલી, હીરકી એવું નામ,
દિડા ચાક સોદામણું, લેવાતી નદિ લામ.
સુવર્ણમાં એ કોતરું. બેઠી સુદર કૂત,
વિષ વિષ રનાથી મદ્યુ, અલકંટું અણમુત.
અલોકે રેને નદિ. બેઠી વાળની લલ,
એમાં આ શોભે નદિ, પ્રતમાં ચાલી રલ.
વળી ધરેણું એવાં ધર્માં નથી કો કાળ.
દિડાં તે અદિ પાળ પર, લીધીતી જાંભાળ.
ચાક, ચક કે ચાકડો, ચક્ર ક્રમે નિરંધાર,
સોનાનો એવામણો, શોલાનો નદિ પાર.
હીરકી મનમાં ગણગણે હરે જુવું ઉ મેર,
તણુ ચાક આ પાળ પર, કરી રી અવ ધર.
કાલ સવારે આવશે અદિ કનકા સાચ,
ત્યારે બેઠા આ લલ આપણું હાથોહાથ.
ધારે હીરકી ત્યાં ચક્ર, ચાક લીધા નિજ હાથ,
હજી ન પૂતો પંખીએ, પડી ત્યાં 'કમળનાં'
અરે સુરજ છાં છાંડરી, ચોરી કરતી એમ,
એમ મળે નદિ ચાકડો, શરમાતી નથી કેમ ?
એવું છું, અમે જાણતાં. દીકરી અતિ રોક,
જિયર તો હજી નાનકી, છું નીકળી ચાલોક.

લાલ ચાકે હું માંદરો, કાન સુધરે વાન,
સંગાથે આવી આમિ કરું તારી પાસ.
નગર કન્યા જોતી જેણે એવી પેર,
હીરજી તો હીનકાંઈ ને ચડના કોને ફેર,
બીજાની જેવી આવી એમ માંડી જે સાંભાલ,
નગર કન્યા હોતી સુણે નહિ હોઈ વાન.
હીરજી જોલે હવાં થાપી સામે બાંધેલું ફેર,
માલી બેઠી ચાકે, વાનર દુખાવે.
એમ કરી પાડી મહા, બાંધાતી પળમાં,
ચાકે માણે પાડે ચાલુ હાથમાં તો દરમાય.
શબ્દ શુણે કુમ, ચિન્ત વિદગળ બનું,
કુખના બારણી એ જાણી.
ચાકે સોભામણે થાય અપમાન,
આજ કું બોલમાં છો સગાલી.
ખાન ને પાન સૌ એ ગુઝી ત્યાં મહા,
જાંતી એ અડધી મુંઝાતી,
સ્વચ્છ હૈયું વળી નિર્મલું એ જાત
આજ એનું દલે ફોડ ન આવી.

ત્યાં તો દરકે આંધળી ધાર, બિન્દુ બિન્દુ જળે શોભાર,
રોવાવર નાજે જળે ઉગરાય, થાળ મેલી યજી છગરાય.
આંધળ બિન્દુ દુષેણ દુષે, હોઈ આંધળાં યજીને કળે,

પછે માંડીતો તરી આવવી, જાનવતનાં વેંડે ત્યાં
ચંદ્રી કંઈકે કરામત કીધી, જાડીમુઠી જાડી.
ત્યાં તો મગટયા ફાપર પાટા, જાળે ચોલીમુઠા
સરવર ઉપર દરેક દરેક, એવું મુખ મુખમાં
મુગ્ધ હાથ અભિ દયાવાન, એણે દીધું મેહનારે

ને ત્યાં જળ યજી ઉપજી કમળ મોડે
અલખેલી કળા કુમળી, નરસી અનુભ.
નજ શોભે જેમ માંદરો, શોભે જોતા
કમળ યજી વળી હીરજી, શોભાને નહિ,
જીજી દી પછી ઉગીએ, જોઈ હીરજી
કમળ દલું મિજ કેશમાં, મુગ્ધ તે
નગરકન્યા એવડી આવી ત્યાં
જળે કમળ ને નિપજી, દેખા અમલ
લગાને નિજ દાઢ પથ આવી નહિ
હીરજી લેવા જાય તો કમળ મુગ્ધ
બીજી દી વળી એ થયું, ત્રીજી દી
જળે કમળ જેમ નીપજી, પછી લે ન
પણ એમાંથી એક પથ નગર કન્યા
તમે કરી આવે નહીં, કેવી જાણ
જે દી કમળ સદા બેઠીએ, જોતી જો
હીરજી હીરાવતી યજી, જન જા

ભારત! જાગૃત રહેજે!

હો ભારત! જાગૃત રહેજે, ખબરદાર રહેજો સત્તા બને સંપત્તિથી મનાય બેઠે
લોકોની સામે ઉભા રહેતાં શરમાણાં નહિ. ખાસ દેવબંદુએ! તમારો સુકુટ એ દેશની
ઓ તમારી સ્વતંત્રતા એ આત્માની સ્વતંત્રતા નહિ. એટલું તમે જરૂર જાણી શકો
જાણી વરુદ કાંઈ ખરેખર ચેલી મા મહાત્મા નથી અને તેમનું અભિમાન પણ કાલે

એક જણને કેટલી ભૂમિ જોઈએ?

હિન્દી
સી
વા
તા

☆
લેખિકા :
“મહેરબાની”
☆

જેટલું કંઈક મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે
“મારી સ્ત્રી જે વાત કહે છે તેજ સાચા છે. હુનિ-
યાની ગંભીર અને મોઢક વસ્તુઓ અમારા કામમાં
કદી વિનયકર્તા થઈ પડતી નથી કે અથવા લાભમાં
પણ ફાટતા નથી. એ આજે કંઈ ખાતો હોય તો તે
જિજ્ઞાસુ છે કે, મારી પસંદ પૂરતી જમીન નથી. જો
મને પૂરતી જમીન મળી જાય તો પછી હું આમાં
મામડાં કરતાં મરી જાઉં.”

આ મામ એક સૌના કબજામાં હતું. તે બાઈ
ભણી હતી; પરંતુ કારકારી શખેશો ત્યાંથી એક
તોને નાકે દમ આમતો. થોડા દિવસ પછી એમ
જાહેરાતવા લાગ્યું કે, મામની માલિક સ્ત્રી પોતાની
સુધળી જમીન જાગીર વેચી નાંખે છે. અને મક-
વાળા ખાતો તે ખુદ ખરીદ કરવાનો છે. આ
સાંભળીને લોકો ખુદખુદ ચમકાયા. મકવાળા બાપો
કારકારીથી ખરાબ હતો. મામનાં સગાઓ લોકો
જેમ થાને પૈસી સ્ત્રી પસંદ થયા. બાવા કરતાં
વધારે પૈસા. આથી ખરીદી હોવા મામ લોકોએ
બાઈને જણાવ્યું. પ્રથમે જેકન પોતાને તાની સહિત
મુજબ જે જમીન જોઈએ તેટલી જુદી જુદી ખરીદી
લે. આ નિર્ણય પેઠી જાગીરદાર સુધે વધારે જોગ્ય
લાગ્યો. બાઈને વધારે પૈસા મળે તેમ હતું. કંઈકના
પાડોશી જેકને પણ એક જમીન ખરીદી. કંઈકના
હાથમાં અઢેઘાઈનું બી વચાવ્યું. ધણી ધણીઓ
કેવા રીતે જમીન ખરીદતી તેના વિચાર કરવા
એકાંક— “૧૦૦ રૂપિયા તો આપણી પાસે હોય.
એક વાજરો સેપાઈ” તેના તરફ જાહેરને કાંઈક
મજબૂરીના કામદાર થવાની પગાર અગાઉથી લઈ
મળ્યું. બાઈના પાદેન પાસેથી લેવાના હતા. જેટલી

જમીન ખરીદતી છે તેની કિંમતનાં અર્ધા નામ
તો આ સમજી મળીને થઈ રહેશે.”

જમીન ખરીદ કરવામાં આવી. હાથમાં જ
કંઈક એક દરવાજો કરાવી આપ્યો. અર્ધા નામ
રોકડાં આવી દીધાં તથા બાઈનાં અર્ધા એક વા
સની મદદ કરી દેવાનો વાયરો કર્યો. હવે કંઈ
તપ્તો સારો જમીનદાર બની ગયો. પોતાની જમી
નને જલુ સારી રીતે ખેડીને તેણે બી નામી દીધ
એક વર્ષમાં તે તેના કરનાના મળ્યા રૂપિયા
બરાબ થયા અને તે સુખચેનમાં દિવસો બની
કરવા લાગ્યો.

પણ એટલામાં એક નવી બાઈત ઉભી પક
તેના પાડોશીઓ મામનાં બાપો, થોડા પ્રત્યાહિ
અથવા મટે કંઈકના ખેતરમાં દાંડી ખેડના. નિયત
કંઈક તેમને નસાડી મૂકેલા અને માલિકોને ઉદા
સિતથી કમિયજ કરેલા નહિ. હવે જાહેર બહુ લોકો
પવામાં ફરિયાદ નેમારી. જલુ બાર ખેડતોને દ
પણ મળે. હવે તો પાડોશીઓ પાકો બની ગયા
એક દિવસ રાત્રે એક ખેડન છાતો માતો બોલી
કંઈકના ખેતરમાંથી છોડવા કાપી અપો. કહ્યો.
કહ્યો આ કામ ફરતુજ હેલું નેજાએ જેવા નિયમ
પર કંઈક ફરતના પર જઈ ચારે તરફ નજર કા
આપ્યો. પરંતુ ચેરીનો માજ કયાંય દેખ્યો નહિ
વાતપરથી એમ સમજાયું કે, આ કામ ફરતુજ
છે, તેથી તેણે ફરિયાદ કરી. અદલતમાં ફરત નિર્ણ
પુરાવા ન હોવાથી તેને છોડી મૂકવામાં આવ્યો
કંઈક નહાપકીકોને તરફ જલુરહે નામો જાહેર
લાંડતો થઈ ગયો. પાસે જમીન પ્રથમ કરનાં વર્ષો
હોવા છતાં તેની અતરદલા તો પ્રથમ કરનાં ઉપર

અરામ જતી. આ સમય દરમિયાન તેને અપ્પર મળી કે, લોકો કેટલું નવી જગ્યાએ રહેતાં જાય છે. કંઈક બહુજા પૂછ થઈ ગયો :—“હું” બહી” એકલો સ્ત્રીશ અને ગામના લોકો જતા રહેશે એટલે પુષ્કળ જગીન હું કરતામાં ખરીદી મારી આપકમાં વધારે કરી, બસ ખૂબ કોશઆરામથી રહીશ.”

એક દિવસ એક અભણો પરદેશી એ ગામમાં આવી રહ્યો. કંઈક તેની સાથ વાતચીત કરવાની તક મળી. તેણે કહ્યું કે “જે જગ્યાએ બહી”ના લોકો જઈને વસે છે તેજ પ્રદેશમાંથી હું” આપું છું”, એ દેશ ગંદક (Gandak) નદીની પેલી પાર છે; ત્યાં દરેક આદમી દીઠ રૂપ એકર જમીન મફત આપવામાં આવે છે. જમીન રસકસથી તરંગાળ છે. એક માણસ ત્યાં આવ્યો ત્યારે ચિંચર-દોડા દતો, પછુ બાળે તેની પાસે છ ચોડા અને એ સાધો છે.” આ સાંભળી કંઈકને બહુ આનંદ થયો. ઉનાળાની શરૂઆતમાં તે પેલી જમીન ત્યાં આટ ઉપયોગે. સ્વપ્નથી ખાતરી મેળવી તે પાછો પોતાને વતન આવ્યો. ઘેર આવીને ગાય, ચોડા, ધરમાર સપથું વેચી પાંચ માણસના કુટુંબસહિત ઉપયોગે, ત્યાં જઈને કંઈકે ગામમાં વસવાટ કરવાની સંમતિ માગી. તેને આજ્ઞા મળી થઈ અને દર માણસ દીઠ રૂપ એકરના દિસાએ ૧૨૫ એકર જમીન પણ તેને આપવામાં આવી. એ સિવાય પંચાયત-જોગ્યમાં તેને ટેરદાંખર ચરાવવાની મહુરી મળી ગઈ. આ નવી જગ્યામાં ચોડા દિવસો સુખ આનંદમાં ગાળ્યા. પહેલે વર્ષે પાક આદો ઉતર્યો; પછુ બીજા વર્ષે ન તો પાક સારો ઉતર્યો કે ન તેની પાસે પુરતી જમીન હતી. એ પ્રાંતમાં ધઉ પડતર જમીનમાંજ પાકી શકતા; એક વર્ષ પાક ઉતર્યા પછી જમીનને એક બે વર્ષ સુધી પડતર રાખી મૂકે તોજ ધઉને પાક ઉતરી શકે. આ ધરણથી લોકોને જમીન ગ્રાહી વડવા લાગી અને તેથી તેઓ અંદર અંદર લડવા માંડ્યા. લોકો ગામની આસપાસની સારી જમીન ખરીદી નવં

અને હું રહી જાઉં.” એ વિચાર કંઈકને ખુબ્યો રેરો. બીજે વર્ષે તેણે એક જેલની સાથે સહીઆર ક્યું; પરંતુ જમીન ખેડાઈ રહેતાં પરપર તકરાર થવાથી જમીન ખેડીજ પડી રહી અને એક બી સરખું કણ વગણું નહિ. કંઈકે વિચાર કર્યો કે, જો જમીન મારી એકસાની માલિકીની હોત તો કેટલા આપાર પા મેસી રહેતું ન પડત. હવે કંઈકને નવી જમીન ખરીદવાની લગી લાગી અને તે જમીન ખોળતા પાછળજ આપ પીને, મંડ્યો. એટલામાં તેને એક જેલન મળ્યો. એ જેલને ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી હતી, પરંતુ અવગડોને દાંધ તેને વેચવી પડતી હતી. કંઈકે તેની સાથે જમીન બાબત વાતચીત કરી. ૧૫૦૦ રૂપિયામાં એ ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી લેવા કરાર કર્યો. ચોડા નાણાં શેકડા અને બાકી ઉધાર પર લોકો કસવવામાં આવ્યો. હજુ આ વાત ઘણા ધાયા પર બધાજ ન હતી અને દરતાવેજ કરવામાં આવ્યો ન હતો એટલામાં એક પરદેશી વેપારી કંઈકને બર કાચળા અનાજ ખરીદવા આવ્યો. તેણે કંઈકે ઉતારો આપ્યો. બોજન બાદ સોદાગરે કંઈકને કહ્યું :—“હું” દમજાં વચ્ચળુ લોકોના મુલકમાંથી આજું છું” ત્યાં જમીન ખેડ્યા વિનાની પડી છે. જમીન મેળવવા કાજ ત્યાંનાં હાકેમેને ફેટલાયે રૂપિયાના દરિયાઈ કપડાં, આદ, દારૂ વગેરે ચીજો નજર-અમાં જેટ ધરવ થી જમીન મળી ગય છે. સપ્તથી જમીન વરામુ લોકોના અધિકારમાં છે. આ લોકો બહુ બોળા અને સીધા વેપ છે.” કંઈકે તરતજ વિચાર્યું : જ્યાં જમીન આટલી સરતી છે ત્યાંજ રહેવા, પુષ્કળ જમીન કાં ન ખરીદવી !

ચેલા વેપારીના ઉપડી જવા પછી સોદાગરના કહેવા સુજળ થોડી વ્હા, દારૂ અને કપડાંની ચીજો ખરીદી કર અને જમીનનું સપથું કામ પોતાની સી ઉપર રાખીને એક માણસ લઈ તે વંશમુ લોકોના પ્રદેશમાં આવી પહોંચ્યો. વરામુ પ્રમ વાસના જૂ પડાં જોમાં રહેતી, ધોરીના દુધમરેડી દહીં ચીજવી માખણ કોદતા તથા માંસનો આહાર કરી, ગાધ

ખજારી કંઈ પણ ખીનનાં કામ વગર આલિસાવા કરતી આ દાર અને ગંજીશ એ લોકેનું જીવન હતું. કંઈક ત્યાં પહોંચે કે નરતજ તેણે પોતા પોતાની કુખડીમાંથી તીકળાને કંઈકની આસપાસ આનાં રથી વિંટળાઈ વજવા તેઓમાં એક દુખારિયા પણ હતો. તેણે કંઈકના આપવાનું કારણ સમજાવ્યું. કંઈકે સાનેલી બેઠા તેમને નબર કરી. તેણે આ બધું જોઈ બહુ પૂરા થઈ ગયા. દુખારિયાએ જણાવ્યું કે આ લોકો તમારા પર બહુ પ્રસન્ન છે. કંઈકે કહે : “મારે હેલ પસલીથી ખીસીખીય હારાઈ ગયો છે અને જમીન ખરાબ છે.” આ આજણી વસાણ લોકો જેટલી જમીન તેઓએ તેમની કંઈકને આપવા પૂરતીથી મનાઈ ગયા. “હાય ઉચો કરીને ખતાવી દેશો એટલી સમજાવે જમીન તમને આપવામાં આગશે” આ વાત ચાલી હતી એટલામાં એ લોકો આંદર લઈ પડ્યા. સરદારની આજ્ઞા મુજબ જમીન આખી ન શકાય એમ ડેડસાઈડ કહેવું હતું. એટલામાં એક માણસ ઉભી ડેખી પહેરીને ત્યાં આવ્યો. તેને જોઈને સર્વત્ર સુખીદી ફાસાઈ ગઈ: સરદાર આસન પર બેઠો અને કંઈકને જણાવ્યું કે “ભાઈ તમારી કુચા હોય તેટલી જમીન લઈ લો.” કંઈકે સરદારને નમન કરી કહ્યું :- “આપની કૃપા માટે આભાર. જમીન આપત લેખપત્ર કરી આપો તો ઠીક. અહીં એક પેલાદાર સોદાગર રહે છે. મારે પર તે થોડા સમય પર આનાજના કોથળા ખરીદવા આવ્યો હતો એમને ત્યાં મારે હમણાં તો જવું છે.” સદાર સમજી ગયો અને કહ્યું :- “હા જાણી ઠીક. લેખ પત્ર વ્યભારે એક ધૂનથી છે તેની પાસ જઈ કરાવી નહીં છીએ આ પ સોદાગરને ત્યાં જરૂર જઈ સંકેતો.”

કંઈકે પૂછ્યું :- “પણ કિંમત તો નક્કી કરે?”

તેણે જવાબ આપ્યો :- “અમલી કિંમત તો અધિકારી એક એક-દરેકના એક દરને રૂપિયા ૧”

કંઈકના સમજવામાં આ વાત ન આવી. તેણે કહ્યું :- “એક દિવસના અઠવા રૂપિયા એ કેવી

સરના કે કદમાં એકર જમીન હશે?”

સરદારે કહ્યું :- “હું” માનવીમાં કંઈ સમજાવે નથી. અને તો દિવસને દિસાએ જમીન મેંડીએ છીએ. એક દિવસનાં તમે જેટલી જમીન તમારે મારે તેટલી જમીન તમારી અને અમને એક દળર રૂપિયા તમારે આપવાના.”

કંઈક પુલ પુલ થઈ ગયો. સરદારે હતીને કહ્યું :- “પરંતુ અરત એ છે કે, જે દારે જે જમીનથી તમે ઉપડો તેજ દારે સુધે અરત થવા દરમિયાન તેજ જમીન તમારે પાછા કરવું” એકરો, તમે કહેશો ત્યાં અમે ઉભા રહીશું. તમે એક પાવડો લઈને ઉભા, જેટલું ચકર દળાવી ને દરિયાન થોડે થોડે જેટલું જમીન કાંઈ એક દળવી કરતા જાગે. પછી અમે આવીને ને દળવી-એની અદર આવેલી જમીન તમારે હવે આપીશું. આવી રીતે આપા સિવસમાં તમે જેટલી જમીન ઘેરે લેશો એ બધી તમારી થશે. પરંતુ ઉપવા હો ત્યાં સાંજે સુધાસ્ત થશે તો તમારે પહોંચવું જોઈએ.”

કંઈકના હાંનિ પાર મહેા નહિ, અબી રાત કંઈકે જમીનનાજ વિચારમાં આવી. “હું” તમે લાખથી ૩૫ માઇલ તો આવી શકીશજ, પછી દિન પણ લાંબા છે.” વિચારમાં આખી માન હાંનિ: પણ સતાર પડનાંજ તેની આંખ બળી ગઈ. ઉપમાં તેને એક સ્પષ્ટ આભુ. તેમાં એકે લેખું” કે, એ તો પધાતીમાં પડ્યો છે. જદર કોઈ દસી રહ્યું છે. જદર જઈ લેખું” તો સરદાર ખાનગી દસી રહ્યો હતો. કંઈકે ખાલીકાઈથી લેખું” તો એ સરદાર નહોતો પણ જે સોદાગર તેને પર આવ્યો હતો તે હતો. પણ એટલામાં તેણે શું લેખું? તે સોદાગર ન હોય પણ જે અજાનબોય પરેશી થઈ નહીવી નજીકના પ્રદેશમાંગો તેને પર આવ્યો હતો તે હતો. પછી અંખિયા પડપડાવાને લેખું” તો એ પરેશી નહોતો પણ તીખા નબ અને હીગડાવાને સત્યાન બેઠો એકે દળવા દતો અને તેના પથ

ખરાબ બની. આ સમય દરમિયાન તેને ખબર મળી કે, લોકો કોઈ નવી જગ્યાએ રહેવા માંડ્યા છે. કંઈ બહુજ ખૂબ યાદ મળે છે—“હું” એકી” એકલો રહેજી અને સામના લોકો જતા રહેશે એટલે પ્રકૃતિ જીવીને હું” કરતામાં ખરીદી મારી આપકમાં વધારો કરી, પણ ખૂબ એજઆરામથી રહીશ”

એક દિવસ એક નવનરોપે પરદેશી એ ગામમાં આવી રહેશે. કંઈક તેની સાથે વાતચીત કરવાની. તક મળી. તેણે કહ્યું કે “જે જગ્યાએ અહીંના લોકો જમીને મસી છે તેજ પ્રદેશમાંથી હું” આતું છું, એ દેશ ગંદક (Gandak) નદીની પેલી પાર છે; ત્યાં દરેક આત્મી દીક ૨૫ એકર જમીન મફત આપવામાં આવે છે. જમીન રસકસથી તર-ભોજ છે. એક માણસ ત્યાં આવશે ત્યારે ચિંચર-દાહ દેતો, પણ આત્મી તેની પાસે ૭ થોડા અને એ ગાયો છે.” આ શાકાહી કંઈકને બહુ આગ્રહ થયો. ઉનાળાની યજ્ઞાતમાં તે પેલી જમીન જોવા માટે ઉતર્યો. સર્વથી ખાતમી મેળવી તે ખાતે પોતાને વતન આવ્યો. થોડે વ્યવસ્થા માથે, થોડા યજ્ઞમાં સંવત્સરે જેમી પાંચ માણસના કુટુંબસહિત ઉપડ્યો. ત્યાં જમીને કંઈકે ગામમાં વસવાટ કંઈકની સંમતિ મળી. તેને આત્મ મળી મળ અને દર માણસ દીક ૨૫ એકરના દિસાને ૧૨૫ એકર જમીન પણ તેને આપવામાં આવી. એ સિવાય પંચાયતી-આચારમાં તેને ફેરફાર નહોતવવાની મહુરી મળી મળ. આ નવી જગ્યામાં થોડા દિવસો જીવ આનંદમાં ગાળ્યા. પહેલે વર્ષે જાક સારો ઉતર્યો; પણ બીજા વર્ષે નવો જાક સારો ઉતર્યો કે ન તેની પાસે પુરતી જમીન હતી. એ પ્રાંતમાં મળે પડતર જમીનમાં જ પાકી શકતા; એક વર્ષે જાક ઉતર્યા પછી જમીનને એક એ વર્ષે મુશી પડતર રાખી મુકે તોજ મળે નો પાક ઉતરી શકતો. આ કારણથી થોડાને જમીન આપી પડવા લાગી અને તેથી તેઓ અંદર અંદર શવના સામ્યા લોકો ગામની આસપાસની આવી જમીન ખરીદી જાય

અને હું” રહી જાઉં.” એ વિચાર કંઈકને જીવ્યો ફરતો. બીજા વર્ષે તેણે એક ખેડૂતની સાથે સહીઆઈ” કર્યું; પરંતુ જમીન ખેડાઈ રહેતાં પડતર તરતર થવાથી જમીન ખોરીતર પડી રહી અને એક બી સરખું કંઈ વધારું નહિ. કંઈકે વિચાર કર્યો કે, એ જમીન મારી એકલાની માલિકાની હોત તો કોઈના આધાર થા જોતી રહેતું ન પડત. હવે કંઈકને નવી જમીન ખરીદવાની લગતી લાગી અને તે જમીન ખેળવવા પાછળજ આપ પીર મંડેલો. એટલામાં તેને એક ખેડુત મળ્યો. એ ખેડુતે ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી હતી, પરંતુ આગળનાં લાંબે તેને વેચવી પડતી હતી. કંઈકે તેની સાથે જમીન આપત વાન-ચીન કરી. ૧૫૦૦ રૂપિયામાં એ ૧૩૦૦ એકર જમીન ખરીદી લેવા ફાર કર્યો. થોડાં નાણાં શેકમાં અને બાકી ઉધાર પર લોઈ ફાવવામાં આવ્યો. હજુ આ વાત જાક પાયા પર બંધાઈ ન હતી અને ફતવિજ કરવામાં આવ્યો ન હતો. એટલામાં એક પરદેશી વેપારી કંઈકને ધર કાયજા અતાજ ખરીદવા આગ્યો. તેણે કંઈકે ઉતારે આગ્યો. લોજના આદ સોલમરે કંઈકને કહ્યું :- “હું” હમણાં વરાજી લોકોના મુતકમાંથી આવું છું” ત્યાં જમીન ખેડવા પિનાની પડી છે. જમીન મેળવવા આજ ત્યાંના હાકોએને કેટલાયે રૂપિયાના રિચાઈ કર્યા, ગાહ, હાર વગેરે ચીજો નવરાજીમાં લેટ ફાર થી જમીન બેચી જાય છે. સર્વથી જમીન વરાજી લોકોના અધિકારમાં છે. આ લોકો બહુ લોજા અને સીધા હે.પ છે.” કંઈકે તરતજ રિચાઈ” : જ્યાં જમીન આટલી સરતી છે ત્યાંજ રહેવા. પ્રકૃતિ જમીન કાં ન ખરીદવી!

પેલા વેપારીના ઉપરી જવા પછી સોદાગરના કહેવા મુજબ થોડી વધા, હાર અને કંઈકની ચીજો ખરીદી પર અને જમીનનું સમગ્ર કામ પોતાની સ્ત્રી ઉપર સંખીને એક માણસ લઈ તે પ્રથમ લોકોના પ્રદેશમાં આવી મળેલો. વરાજી પ્રાંત વાંસના જુ પકાં આમાં રહેતી. થોડીના દુધમાંથી રહી ચીજની માથણી કારતા તથા મોંસને અસાર કરી, શાક

કંઈકે પેલી ટોપી ત્રેઈ; તેમાં રૂપિયા બદલા દત્તા અને સરદાર ટોપી નછકે બેઠો હતો. અત્યારે તેને પોતાનું 'ચર્ચ' ગાનનું સ્વપ્ન થાક આપ્યું. હાથ! માં! આપું નીકળી નીવ છે. મારું લગ્ન નગર કરી થોડાકજી હુલવાનો પાડી રહ્યો હતો. બપોરે તે ટેકરી નછકે પહોંચ્યો ત્યારે અંધારું થઈ ગયું હતું. તે છુમ પાડી ઉઘેરો:—“સાધળી મહેનત બચી ગઈ.” કોશ્લામાં ટેકરીપરના ઘેરે છુમ પાડી ઉઘેરો:—“સામા આપો, દહા અમે સુઈ જોઈ રાજીએ છીએ.” પેલી એક લાંબો શ્વાસ બારોને તે દેડ્યો. તે ટેકરીપર પહોંચી ગયો, ટોપી ત્રેઈ; સામે સરદાર હસતો હસતો બેઠો હતો. ફરી સ્વપ્ન થાક આપ્યું અને કંઈક છુમ પાડી ઉઘેરો:—“સારા પગ ગયા છે, આટલું કહેતામાં તો તે નીચે નથી

જાયો અને પોતાના હાથ લ'ખામીને ટોપી પાડી લીધી!

સરદારે દસીને કહ્યું:—“પૂજ કરો બાપ! જમીનપર ડીઝ હાથ મારો હોં! કંઈકનો નોકર દોડી આવી કોંને હડાડવાની મારેલા કરી, પણ તેના મોંમાંથી લોહી વહી રહ્યું હતું અને તે મરી ગયો હતો!! આ તોહી વધણ લોહીને વગીજ રિવ-ગીરી થઈ.

નોકરે શલાજ પાવડાવતી એક કપડાં બાદી કંઈકને તેમાં સુતાડ્યો અને પછી મળી ત્રેઈ; તે કંઈકને માથાથી પગ સુધી ફેંટા છ ફીટજ જમીનની આવરણકતા હતી!!

સચિન

‘રાજિણી’ અંગે જરૂરી નિયમો

અંક નહિ મળે તો ગ્રાહકે ટપાલ-ખાતામાં તપાસ કરી, તે જવાબ મળે તે સાથે પોતાનો ગ્રહક નંબર લખી અંગેને ખબર આપવાથી તે અંક એકલી આપાશે.

વર્ષની અંધવચે ગ્રાહક ગ્રાહક થશે તો તેને વર્ષની શરૂઆતથીજ ગ્રાહક ગણીને પાછળના અંકે મોકલી આપાશે.

લવાજમ, અવરજા, સરનામોના ફેરફાર, અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ વિગેરે બાબતો અંગેને ખબર અવધાર વ્યવસ્થાપકે ‘રાજિણી’ રકમ-રપ, મોઢા રદ્દિ મુખ્ય ૧ ને સરનામે કરવો.

લેણા વિગેરે સંબંધી ખબર અવધાર તંત્રીઓ સાથે ઉપર સરનામેજ કરવો.

લવાજમો, મનીઓર્ડર વિગેરે શી મીનુ દેસાઈ, ‘મુખ્ય વર્તમાન’ કામગીર, અપોલો રફીડ, ગ્રાહ, મુખ્ય ૧ એ સરનામે મોકલવાં.

પાસે એક પહેરણ અને પાપાનનો પહેરોનો આદમી ઉપી પહેલી હતો. ઉપી પહેરો આદમી મહેલી દતો અને તે પોનેવ કથા છે ।। રવળ પૂર્વ યજ્ઞ. કથા જાણી; અને પૂતળા માફક જટ બની ગયા. તે વિચારવા લાગ્યા, કેવા વિચિત્ર રવળ પોને લુચ્ચ છે !

પથારીમાંથી ઉઠી ને પી કંથ વધુ લોકના સરદાર પાસે આવી ઉભો. સરદાર તથા ત્યાંના કેટલાક આદમીના સમુદ સાથે કથા એક નાની સરખી ટેકરીપર ચડી ઉભો રહ્યો. સરદારે આગળો જતાવી કહ્યું :—“લુચ્ચો, આ સપગો મોડાનની સપાટ જમીન તમારી પાસે છે, જેટલી જોઈએ જેટલી તોરત પ્રમાણે લઈ લો.”

કંથકનું હૃદય આનંદથી ફટું ફટું થઈ રહ્યું. સરદારે પોતાની રવાની ટોપી ઉતારીને જમીન પર મૂકી અને કહ્યું :—“હા, આ નિશાની છે. બીજીથી ઉપરે અને જેટલું આસપોસ તેટલી જમીન તમારી. થોડું સાંજ સુધીમાં આ જગ્યાએ પાલું આવવુંજ પડશે.”

કંથે સરદારની ટોપીમાં ફિચા નાખ્યા. કાલ પહેરી, કંથકપરે ખુબ કસીને બંધાઈ અને પાણીની એક સીંચી સાથે ગીંધી પે તાપ નોકરને સાથે લઈને ત્યાં લાગ્યાં જ રહો. લઈને “કંથ તરફ જઈ”ના વિચારમાં હોયો. તરડો આગે આવતો હતો અને કંથે ૧૦૦૦ અઢી કાળી ધુળની ટચડી કરી. તે અગ્નિ ચાલ્યો. તરડો વધતો જતો હતો. કંથે પથ વેગ વધાર્યો અને આગળ ચાલેને એક બીજી દગલી કરી. એક કરતો કરતો કંથ લગભગ ગલુ માઈલ નીકળી ગયો. તરડો વધવાથી કંથ ઉતારીને તેણે ખડે નાંખી ચાલવા માંડ્યું. જોડા ઉતારીને કંથને આંધી દીધા. હવે આવડું સુખ પાડ્યું. તેણે વિચાર કર્યો કે, આનંદ ને આનંદ મળુ માઈલ અગ્નિ જલને પહોંચે એ બાબતે વળું; કેમકે જમીન જલુ સારી આવની

જલ અને હાથથી જવા જેવી એ મૂખમાં હતી. આગળ ને આગળ ચાલવાનું હતું. પાછી પાછા ફરીને જોયું તો સરદાર ત્યાં ઉભો દતો તે ટેકરી મધ્ય સુરેલીથી જેખાની દેતી અને તે ઉપરનાં માલુસો વેનિયાં જેવા નવાં નાનાં લાગતાં હતાં. બહુ યજ્ઞ લાગવાથી અટક્યો. અને એક દગલી કરી પછી પાણી પીને એક બહુલો વગાને ચાલવા માંડ્યું. તેણે વિચાર કર્યો કે હવે આરામ લઉં તો કીક. તેણે જોયું હતું. ઉપ આવી. જય એ વિચારે સુતો નહિ. ઉપરે વિચારવા લાગ્યો કે, એક દિવસની મહેનત છે, પછી આખો જીવન આરામન મળવાનો છે નો તે બહુ દુર દુર નીકળી ગયો. વાતાવરણ બુખારું થઈ રહ્યું હતું. ટેકરી પરના લોડા મધ્ય સુરેલીએ જેખાતા, સૂર્યની તરફ જોયું તો તે પશ્ચિમ તરફ વધુ ને વધુ નમતો જતો હતો. સરદારની ટોપીનું નિશાન હજુ ૧૦ માઈલ દુર હતું. કંથને લાગ્યું હતું વધારે આગું તો ખરો, પણ એટલી જમીન શું જોઈ છે ?

કંથ ટેકરી તરફ સીધો ચાલ્યો. ગરમી અને ચાલવાના થમથી હથ જોડાયેર ચાલ્યો દતો. પથમાં ખાતો પડી ગયાં હતાં. નિશાન તરફ નિશાન દિશ્યો જોયું. સૂર્ય કુખી રહ્યો હતો. પાણીની સીંચી, વેગ, કાલ, ટોપી ખુબ જોડી વહેંકી જ કંથે દોડવા માંડ્યું. દોડતાં દોડતાં પરતાવ અને રેડઈ તે જોલતો ગયો કે, હાલો લાલચમાં હતો. અઢી સરદાર નજર હતું. જલ તાણવાં સાથે જેડી થઈ જઈ લાગ્યું માફક ઉપી નાખી થવા લાગી. પથ થોડાલા જેવા થઈ ગયા. કંથ ખંધો કે રહેતે અઢીજ મરો જવાવા તે વધુ ને વધુ દોડતો ગયો. વંચણુ લોડાની પ્રત્યક્ષ લુખે સોંકળી તેના પથમાં કંકર જોડે વધું.

સૂર્ય મોટું લાલ બિગ્ગાન થઈ કુખી રહ્યું હતું. કંથ પોતાના નિશાન તરફ આગે જતો હતો; ટેકરી પરના લોડા તેને દિશત આવી રહ્યા હતા.

કંઈકે પેલી ટોપી બેઠી; તેમાં રૂપિયા ભરેલા દત્તા અને સરદાર ટોપી નજીક થોડો હતો. અન્યારે તેને પોતાનું મોં રાતનું રવખાં માંદ આપ્યું. હાથ માંડા. માળી નીકળી નવ્ય છે. અર્થ તરફ નજર કરી શેરોક્કા રૂખવાનો જાણી રહ્યો હતો. અન્યારે તે ટકરી નજીક પહોંચ્યો તારે અંધરું થઈ ગયું હતું. તે જુમ પાડી ઉઠ્યો:—“સપ્તમા મહેનત અર્થ મળ.” બેલામાં ટકરીપરના લોચા જુમ પાડી ઉઠ્યા:—“આજે આવો, હજી અરે અર્થ બેઠી રાંછીની છીએ.” વળી એક લોચા ‘વાસ કરાંતે તે લોચો. તે ટકરીપર પહોંચી ગયો, ટોપી બેઠી; સામે સરદાર દસનો દસનો એકો હતો. ફરી રવખાં માંદ આપ્યું અને કંઈક જુમ પાડી ઉઠ્યો:—‘મારા મગ ગયા છે, બેલાંકું કહેનાંમાં તો તે નીચે નથી

પડ્યો અને પોતાનાં દાગ લંગાનીને લીધી!

સરદારે હસીને કંઈક:—“જુમ જમીનાં પર ફીક દાગ મારો હો! કંઈકને આવી શેરને ઉડાવવાની શેરોક્કા કરી, મોંમાંથી લોચી વહી નિકળી હતું અને ન હતો!! આ બેઠીને વધતુ લોચીને પ મીંચી થઈ.

તોફારે પેલાજા પાવડાવતી એક કંઈકને તેમાં સુવાડ્યો અને પછી મળી કંઈકને માથાથી પગ મુકી ફેંકત જમીનની અવશ્યકતા હતી!!

‘શાંતિપૂર્ણ’ અંગે જરૂરી નિયમ.

અંક નહિ મળે તો આઠકે દપાદ-ખાતામાં તપાસ કરી, જે તે સ્થાવ પોતાનો અઠક નંબર લખી અંગને ખનર આપવાથી તે અંક મોકલી આપાશે. વર્ષની અધવચ્ચે ટ્રાઈ આઠક મશે તો તેને વર્ષની શરૂઆતથીજ આઠક મળીને પા- મોકલી આપાશે.

લવાજમ, અવરથા, સરનામાનો ફેરફાર, અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ વિગેરે આંગને પત્રવચ્ચારે અચ્છ-અચ્છાપકે ‘શાંતિપૂર્ણ’ ૨૩-૨૫, શોધા વ્હીક મુખપ ૧ ને સરનામે કરેલો વિગેરે સંબંધી પત્રવચ્ચાર તંત્રીઓ સાથે ઉપર સરનામેજ કરવો.

અગ્રજીવો, સતીજીવો વિગેરે શ્રી સીતુ ફેસામ. ‘પુજ્ય ઇર્માન’ કાપોસવ. જોશીનો ટ્રાઈ, મુખપ ૧ એ સરનામે મોકલવું.

આજની બીજી નદીઓમાં અવસ્થાન
ભોગવતી

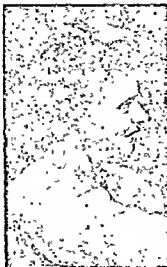
સુંદર નદી ઇંગ્લીશ બર્ગમેન

પંચિતમ આપનાર : 'ન કિ ના'

દેશીયુદ્ધ અને આખી દુનિયાની માનીતી નદી
ઇંગ્લીશ બર્ગમેનની કારકિર્દી જાણવા જાય છે. તેને
જોઈએ તો આજિવાપાઓ દત્તી જાતજાતના રવજા
સેવની હતી, પરંતુ તે એકાએક
ફિગ્યુર થયા નહતા.

તેની પ્રથમ અગિયારમા નદી
જાનવાની હતી. ઇંગ્લીશમાં એકાંત
જીવનમાં તેની આ અગિયારમાનો
પરચો નામનો દત્તો. તેની માતા
ત્યારે તે જો વર્ષની હતી ત્યારે
પ્રથમ પાછી હતી. અને રજાઓમાં
(સપ્તાહ) નો તેનો દેશીયુદ્ધ
પિતા તે-ઈસ વર્ષની હતી ત્યારે
મરણ પાછો દત્તો, ઇંગ્લીશ
પ્રથમથી સ્વજાતે સંસ્માર હતી
અને કહીત નાટકોમાં કહીત
પાછો જાણી પોતે પોતાના
બચપણનો સમય વ્યવિત કરતી
હતી.

આર વર્ષની ઉંમરે ઇંગ્લીશ
રમ ઉપર રીએટરની મુલાકાતે
ગઈ હતી. અને તેજ થયા તેજે
અભિનેત્રી જાતવાનો નિષ્પ કાપો. જાણીતી નેડે
પોતાનો સમય બરબાદ ન કરતી તેજે નાટકોનો
અભ્યસ કરવા આગ્રે ત્યારેપણ તેને 'એન એફ-
આઈ', 'કપીન કીસી' એક સ્વીડન અને 'સાલ્વેટ
ડાઈસે' જેવી અને સાવતરીક રજીઓની રીકરનેનો
અભ્યાસ કર્યો. 'મને લાગે છે કે હું જોય એક આઈ
જેવી કાઠું છું' એમ તેને કાઠું. ત્યારેપણ તેજે
પોતાની પાંચ રીડ સાડા આઠ ઇંચની ઉંચાઈ વિષે
આન જોયું.

ઇંગ્લીશ

બર્ગમેન

દને ઇંગ્લીશ "ENTERPRISE" નામની
પોતાની કંપની માટે "ARKA OF TRIUMPH"
નામના વિનમાં ઉતરવાર છે. તે દર્શિયાન ઇંગ્લીશ
મેલનેશ એન્ટરપ્રાઇઝ તારક "JOAN OF ARC"
માં તે જોનાનો પાત્ર બાજી રહી છે.

ઇંગ્લીશ "ARCH OF TRIUMPH" માં
આઈસે જોયે સાથે જુમિકા કરાવે છે હાજીરને આ
પાત્ર બાજવવા માટે કુબુકો ડોલર મળ્યા હતા તે
ઉપરાંત મોટા નિર્દાશુપ મળ્યો

આ સુંદર નદી આજની બીજી નદીઓમાં
અવસ્થાન ભોગવે છે, જે તેનાં આપના વિનો પરથી
માલમ પડે છે.

પારસીઓ અને રાજકારણ

દુનવરશાહ લાલા

આગળ ઉપર કહેવાયું છે તેમ એકતાને ભોગે હિંદ આજે સ્વરાજ્ય મેળવી શક્યું છે. દેશમાં પર-દેશી અમલને પરિણામે જે અધઃપતન થયું અને તેને જાગરવી દિ'દેશીએ પીઠાવ્યું અને જાગરવો નાના યા મોટા પ્રકારની એક યા બીજી સંસ્થા કે વ્યક્તિ તરફથી સ્વાતંત્ર્ય અર્થેની ચળવળ શરૂ થઈ ત્યારથીજ હિંદ એક અને અખંડ રહેલું નેત્રજી એવો સુર નીકળ્યો હતો.

અંગ્રેજી કેળવણીને સહી વધુ લાભ પારસી કોમે ઉઠાવ્યો. એ પછી હિંદુ કોમમાં પણ એ કેળવણી પેલી પરંતુ સુસ્તીમ કોમને એ કેળવણી મુશ્કેલી સ્પર્શી ન શકી એ નિર્વિવાદ છે. અંગ્રેજી અમલના દોડસોથી વધુ ઘોડેના અમલને અતે પણ હિંદુ કેળવણીનું પ્રમાણ ૧૦ ટકાથી ઉપર વધી શક્યું નથી એ અંગ્રેજી અમલને શરમાવનારી વસ્તુ છે. કારણ તદ્દન સાફ છે. કેવળ પછી પછેથી સળાને બીજી પ્રજા પર રાજ્ય કરવું હોય તો સહિત પ્રથમ એ જરૂરી છે કે જે પ્રજા પર એ રાજ્ય કરે તેને શાસ્ત્રીય અધઃપતનની ગતિમાં ધંકરી-મુઠવી; તોજ પરેથી સાસન શક્ય બની શકે છે.

અંગ્રેજોએ પણ એમજ કયું. કેળવણી અંગેની નિશાળા કાઢવાને જરૂરી દારૂ તારીની પીકાક્ષિ જાહેર્યા. આગળ જતાં પ્રજામાં એકતાની ભાવના ન આવે તે માટે અલગમતતાનિ-કારનું એર રહ્યું—દુકામાં Divide and Rule, “ભાગલા કરો” અને રાજ કરવાની નીતિ અરજમાં મુકી. પરિણામે આજે એ પરેથી રાજની નાગવુડ-માંથી ઉગરેલું હિંદ ભવાનક આધિમાં ફસાઇ ગયું. હિંદના એ શબ્દો તો સને ૧૯૦૬ની કલકત્તા

મુકામે મળેલી કોંગ્રેસમાં મુન્સીમો કેળવણીની વધુ વચીત રહી ગયા હતા તે અંગે બચારો કરતાં કયું હવે છે, “.....I wish Government would give every possible help to promote education among the Mahomedans.....All the people in this political position are in one boat. They must sink or swim together. Without this union, all efforts will be vain. There is the commonsaying—but also the best commonsense—United we stand divided we fall.....I repeat once more that our emancipation depends upon the thorough union of all the people of India without any obstruction.”

અર્થાત, “હું હમણું છું કે સરકાર તરફથી મુસ્લીમોમાં પણ કેળવણીના ફેલાવા અંગેના પ્રયત્ન થાજ. જ્યાં સુધી રાજકારણને લે જે વળગે છે ત્યાં સુધી તમામ પ્રજાને તું ખેંચ એકજ ધોતું નેત્રજી એ ધોવને હાંસજ કરવા પાછક તેઓ ફજાથુન થય અજવા ફતા થાય. એકતા નિનના તમામ પ્રજાસો બર્ગ છે. એ એકે પ્રયત્નને ઉઠિન છે અને એમાંજ સાચો અર્થ સમાયેલો છે કે “એકતાને- પરિણામે આપણે ટકીશું અને ને ભગથા હશે તે આપણું પતન થશે. હું ફરીવાર કયું છું કે મુકિતનો આધાર અપણી એકતા પરજ છે.”

પરંતુ આજની મળ્યા પછીનકળે મહીનાએમાં એકતા વિશેષણ હિંદમાં પુરતા પ્રમાણમાં લોહી વહી ચુક્યું છે. હિંદના નામને પરેશમાં કચક લાગી

સુદ્ધ છે. હિંદની દુરમનોને સુધ પર તાવ છબી
લગાવતો મોઢો પણ આપણે આપી સુધમાં છીએ.
મુસ્લીમ એમનું લગે છે કે હિંદની નેતાગીરી પર-
વારી સુધી છે. હિંદની જગત તો આજ ને કાલ
અધારામાં જ અરવાતી હોય એમ કાગે છે. તેમ
છતાંયે હિંદને દારી જવાની આજે જાણ જરૂર
નથી. જગતનો ઇતિહાસ સાફી પૂરે છે કે કોઈ
પ્રેમ હંમેશને માટે પોતી રહી નથી. આફ્રિકા જે
વાળો આજે હિંદને માથે લગાવે છે તે જ્યારે દૂર
યરી ત્યારે ગુલામ હિંદનો જન્મ યશ. અને એ હિંદ
સમસ્ત માનવજાતને મનવતાના પોઠો સ્થાપવશે.

કોમીવાલનું ઝેર હિંદની રોશમાં ફરી વળ્યું છે.
આજે તો ધાર્મિક પાપ પર ગભરૂ રચવાના સ્વપ્ના
કેટલાકો તરફથી સેવાઈ રહ્યા છે. એ ખરેખર કમ-
નસાળીની વાત છે. ધાર્મિક બદીમાંથી જગતના
અન્ય દેશો જ્યારે છુટા થતા જાય છે ત્યારે કમ-
નસાળે આપણો હિંદ દેશ એમાં વધુ ને વધુ ફાટો
જાય છે. હિંદના ઇતિહાસમાં કોઈ કાળે નહોતી એવી
કોમી તંત્ર લાગણી હિંદુસ્તાન અને પ્રાકૃત્યના;
મળન થયા બાદ હિંદમાં ઉભી થઈ છે. હિંદની એ
કુળ કોમોના કોમીવાદીપણાની વાત પરીસ્થિતિ આજે
જાણીએ તો પારસી કોમ પણ આજે એમ તો નજ
કરી શકે કે તે કોમીવાદી સંપૂર્ણ દૂર રહી છે.
પારસીઓમાં પણ વળેલા થોડે અંશે કોમીવાદી-
પણું તેમજ કોમી ઉચ્ચતા (Racial Superiority)
નો પ્રમ તો છેજ, એની કાંઈયે ના પાડી સકાય
એમ નથી. 'પ્રથમ હિંદી અને પછી પારસી' અપવા
તો 'પ્રથમ મારો દેશ અને પછી મારી કોમ' એવી
ભાવના થયું થોડા પારસીઓમાં આપણને જોવા
મળે છે.

મોટા ભાગના પારસીઓ તો રાજકીય
અધિકારોના હુમ્મી છે અને જે કોઈ વેલાએ
કંઈક રાજકીય ભૂત થયું છે તેણે કોમી ઉચ્ચતાના
મુજબ પાછળ પડ્યા છે. મહંમદ હાદશાહ પંચવેશ-
એ તો લાંબા સુકામે મળેલી સને ૧૮૯૩ની કેવિસ

બેઠકમાંજ થોડાવા સંબંધમાં કહી નાખ્યું હતું કે,
"Indeed, I have never worked in any
other spirit than that I am an Indian
and our duty to my country and all my
countryman whether I am a Hindu, a
Mohammad, a Parsi, a Christian or of
any other creed, I am above all an
Indian. Our country is India; our
nationality is Indian."

આમોત "એક હિંદી તરીકેજ મારા દેશ પ્રત્યે
અને દેશવાદી પ્રત્યે મારી નેનદરજા દોરી નોંધણે
એ દરજ પ્રત્યેજ મારું દરજ કાળો કળાં ને હું
બંધે પળે હિંદુ, મુસ્લીમ, પારસી ઇતિતી કે બીજી
કોઈપણ કોમનો હોઉં, પણ કોઈપ્રી પ્રથમ તો હું
હિંદી છું. હિંદ આપણો દેશ છે. અને આપણો
બધો દિશાવા છીએ."

(અપૂર્વ.)

ઈન્દુલાલ ગાંધીના જી.

નવા નાટ્ય સંગ્રહ

પચ્ચરનાં પાંચવાં

દસ સુદર નાટકો

કિ. રૂ. ૨-૧૨

અપંગ, આનવતા

આનવસાતના નિયંત્રણ

દસ આકર્ષક નાટકો

કિ. રૂ. ૩

દપાત્ર ખર્ચ અલગ

પ્રાપ્તસ્થાન :-

સામિતી પબ્લીકેશન્સ, મુંબઈ.

અને

ઈન્દુલાલ ગાંધી,

નેશનલ એડિશન સ્ટોર,

ચોરખી

૫૬

આજનું જગત

૫૭

સંસ્કૃતિ કયે પાંથે ?

મહાયુદ્ધ આપણી સંસ્કૃતિના પાયાનેજ હચમચવી નાંખે છે. આપણા આર્થિક હવનના મધ્યબિન્દુ રૂપ નાણાં પદ્ધતિને એણે ઢિન્નલિન્ન કરી છે. સંસ્કૃતિ ધર્મજન આપણી ખાખડી જવા માંડી છે ને તેમ ચતુઃઅટકવવાને કંઈજ કરવામાં આપણું નથી. દુનિયાની સુખ્ય સરકારોના મનમાં પણ શાંદિય સર્વોપરિતા અને શાંદિય દરિદ્રકલ્પ લુના ખવાશે દહાડા ભરે છે. ને દરેક જણ સંતિની વાતો કરે છે છતાં તાણું ધૈન્ય ને નીકા યોજના ખીલવે છે; અટકે ૩ નથી લગાખને માટે તેયારી કરે છે.

જ્યાં સુધી દુનિયાના રાજ્યો આમ છતાં છતાં રહીએક ચેકને ધમકી આપ્યા કરશે ત્યાં સુધી કોઈ રીતની સ્વિંતા આવે-નાઇપણ પ્રકારની સામાન્ય પુનર્મંદના ગ્રાવ-એ અસાધ્ય છે. બોરાક વગેરેની તંગી નથી, ડુકાગ દેવાશે, માગે, ચહેરો તેમજ વ્યવહારના માર્ગો ખખડી જશે. ને બુએ મરતા નોકરી પૂરવના લોકોનો મોટો સમુદ વધારે ને વધારે

અનુની બની પોનાની ફરીઆદો લોકાન મારફત વગેરે કરીને રણુ કરશે; ને આપણે એ બધું એક 'મોટી ક્રાંતિમાં રૂપાંતર પામશે. કેળવણી પોછી હડની બધે અને સામાજિક સગામતી બધાં આવશે. આપણે જોને સંસ્કૃતિ મણીએ છીએ એ પાંચે દબાઈ જશે ને અ'ધકારનું સામાન્ય સર્વજન રૂપાંતરશે.

ને, સંસ્કૃતિની આ દશા ગયાની આર મમજીન નથી. આત્મરક્ષીજ તેની એ દશા થવા માંડી છે. સંસ્કૃતિનું વહાણ પાંચ કે પચાસ વર્ષ પછી હુખવાતું નથી; અત્યારેજ કુખી રહ્યું છે.

એને બચાવી લેવા માટે, જગતના વિવિધ દેસોના ઉપધાગ માટે વર્તવાર મંત્રણાઓ ચાલે છે. એમાં ભગ લેનાર દરેકનો મનમાં 'માથુસ ભલનાં ભક્ષા માટે ક'ઈક સાગણી હશે. આપણા ઉપર અનુભી રહેલા ભાષકર વાક્યોનો જરા પણ ખ્યાલ તેમને ન હોય એમ ભાગ્યેજ જશે.

પણ છતાં, આપણે હોજીએ તેથી વંધારે ગણા તે નજ બની શકીએ. આખી દુનિયા પર ભપતું વાડળ ભરારે લટકી રહ્યું છે ત્યારે આપણે આપણી શક્તિના પ્રમણમાં એક બીજા સાથે સરસ તેમજ ઉદાર બની શકીએ, ઉતાવળી તેમજ અધકથ ધાન્યુરો લોહી રેવને શાછ બનીએ ને સમાનું સાંબળવામાં ધીરજ તેમજ કાર્યમાં ઉત્તરતા મોત કરી શકીએ. ઉમદા આયુષો તેમજ આત્માની નમના ૬૭ પણ મનુષ્ય બનિને બચાવી શકશે.

એચ. ૭.

વાંચકોને : "આજનું જગત" અને તેમાં દેખા દેતા રંગકથ પર પોતાના વિચારો લખી મોકલવા "રાગણી"ના વાંચકોને હાર્દિક આમંત્રણ આપવામાં આવે છે.

અંગત હુમલાથી તદન નિરાશ દૂકા દેખોનેજ પત્તંહી આપશે.

-તમીચી

શુભ અવસરે

તમારા મહેમાનોનાં

હિલ બહેલાવવા

અમારાં મધુર

બેન્ડ

Symphonians

ને

જરૂર યાદ કરશે!

સુસામ હુસેન મિલ્લીંગ

પ્રેમ દરે શાહ,

માન-દેડા,

(પેરી કપાનીની સામે)

ન્યુ પ્રોડવે પિકચર્સ

સહર્ષ રજુ કરે છે.

હિંદનું પ્રથમ સાયકોલોજિકલ ચિત્ર.

“ઝાલીમ-ટોલી”

અધિકારી:— સત્યરાણી, મલીક, માં બરચ,

બીબીબાઈ, ફીરોઝ અને નરીમાન

નિર્માતા:— ડૉ. એ. કાઝી.

દિગ્દર્શક:— એ. કાઝી.

સંગીત:— એમ. શર્મા.

કે સમયમાં જાણીતાં છબીચરમાં રજુઆત પામશે.

નિયામરતા હકકો માટે સંપર્ક કરો

અંગ્રેજી:— ન્યુ પ્રોડવે પિકચર્સ,

૨૬૩, ડી. એવાલીસ રોડ, મુંબઈ.

વિમા ક્ષેત્રમાં જેનું મોજરે સ્થાન છે, તેવી
હિન્દની મોટામાં મોટી જનરલ વીમા કંપની
ન્યુ ઇન્ડિયા એશ્યુ. કું. લી.

સ્થાપના: ૧૯૧૯

હુડ ઓફીસ: મુંબઈ

જાહેગી ખાતાની અદિતીય પ્રગતિ

વર્ષ	વર્ષ આગરે ફૂલ	લાઈફ ફંડ પ્રીમિયમ તથા વ્યાજની અંધા
૧૯૪૩ રૂા. ૧૬,૦૮,૮૬,૨૫૨	૩,૧૯,૧૫,૯૭૭	૧,૦૫,૦૬,૭૬૮
૧૯૪૪ રૂા. ૨૧,૧૪,૮૬,૩૪૬	૩,૬૦,૫૮,૧૧૭	૧,૨૪,૭૬,૩૪૫
૧૯૪૫ રૂા. ૨૭,૮૭,૬૪,૦૭૬	૪,૭૭,૧૬,૬૩૦	૧,૫૭,૭૭,૭૧૩

૧૯૪૬ના વર્ષમાં જાહેગીના વિમાનું કામકાજ

રૂા. બાર કરોડથી વધુનું જનમાલ થયું છે.

એજન્સી મારે યા વિમા અંગેના સંચલોના ઉકેલ માટે મળેા યા લખો :
સુરત ડીસ્ત્રીક્ટના રૂપે. એજન્ટ :

કેકી એમ. દસ્તુર વાંકી બારડી,
સુરત

રાગિણી

પ્રથમ આવૃત્તિ ૧૯૪૭

ભારતીય સંસ્કૃતિની યુગભૂતિ

ગુજરાત પારશી
પરિવાર જીવાને
માટે શું કરી શકે?

ઉપરાંત

નવનિર્મિત, રાજકોટ.
અથવા નિર્મિત, રાજકોટ.
રાજકોટ-રાજકોટ. સિતિમા,
રાજકોટ નવા રાજકોટ.

૨૦ ૬૦

પ્રથમ નવનિર્મિત
આજે આજના

સંસ્કૃતિ :
શ્રીમતી રાજકોટ
મલ રાજકોટ

વાર્ષિક રાજકોટ
રૂપિયા ૯

==શાહી==

સર્વોત્તમ અંગ્રેજી
બનાવટની છાપ-
ખાનાને લગતી
તમામ રંગની
શાહીઓ

લેટર પ્રેસ, લીથો અને
ઓફ સેટ, ડાઇ સ્ટામ્પિંગ,
પ્રોનક પાવડર

હાજર સ્ટોકમાંથી
તુરત મળી શકશે.

એમ. એ.

દેસાઈની કું.

૧૦૬, મેટ્રોલ-
સ્ટ્રીટ, કોટ
મુંબઈ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

ખાનો, જોકોડીઅન
તેમજ
ઇલેક્ટ્રીક ગીતારના
સરોદોના
સુમેળવાળું

તમારા મહે-
માનોનાં દિલ
બહેલાવવા
અમારું મધુર

બેન્ડ

Symphonians

બોલાવીને તમારે ત્યાંના
શુભ અવસરને વધુ
આનંદી બનાવો.

ટિકિટ:-

ગુલામ હુસેન બિલીંગ
પ્રોકર રોડ, આનંદ રોડ.
(પરી કંપનીની સાથે).

K. WADIA for PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

અ તુ કે મ શિ કા

બધી ગંગા નધા ઢાલી (ગઝલ) ...	‘આસિમ’ શંદેરી	૪
શુભચત પાસડી પરિવદ યુવનો મદે સુ ...	તંગીયા	૫
કરી શકે ? ...	નરવર લીમાવાલા	૬
ખૂટતો તોલો (ભાગ્ય બનાવ) ...	કર્તિમાલ તિળેરીવાલા	૧૦
હસ્તરેખા સાથે ...	કુવરચાંદ ભાભા	૧૨
પારસીઓ અને રાજકારણ ...	કાન્તિ વડોદરીયા	૧૪
વેદનાનું વિષ (કાવ્ય) ...	નરીમાન સો. બેળવાલા	૧૫
સ્વતંત્રતાનું મુદ્દા ...	મહેર નાણાવટી	૧૬
લેખકોની યોગ્યતા ...	ફની દમાથ	૧૬
લીલી રાસની (આશુ વાતા) ...	વેદ બગચીયા	૨૫
ડાળાં (ફળકથા) ...	આશુ અ. મુરતી	૨૭
સુનેશ્વર કોણુ (દુઃખ વાતા) ...	કર્તિમાલ-‘આનિસ’	૩૦
મંત્રિય છે સામે ને પાછો ફરે છું (ગઝલ) ...	હંસાદીપ મીશી	૩૧
માનવીના જીવન પર લખાઈતી અસર ...	કેકી ર. કોથી	૩૩
અણપ મિલન	૩૫
કવિવર દામોદર ...	‘કિરોડા’	૩૬
ધર-સીનું મંદિર (સી-જગત) ...	‘નથીના’	૪૧
તિનેમા જગત ...	મુળસજ્જ અંબલરિયા	૪૨
દુઃક ને ડચ (કુચક) ...	ધન ચાર. જોશી	૪૫
આના બગીચામાં ...	‘તરંગી’	૪૮
તરંગીના તરંગ ...	ભાણેકે ચેતા	૪૮
એ બિંદુ	૪૯
સમાધાનના	૫૦
આજનું જગત (અવધાન) ...	વાગકે	૫૦

બધી ગંગા નથી હોતી !

મુહુબ્બત જ્યાં સુધી દુનિયાથી વિપરવા નથી હોતી,
મને એની સમ્પૂર્ણતામાં કોઈ શ્રદ્ધા નથી હોતી !

મણવ-લક્ષિમાં લક્ષિની કૃત્રિમ સંજ્યા નથી હોતી;
અહીં 'તરૂણી' નથી હોતી અહીં માળા નથી હોતી !

મને 'લીલા' વિના કોઈ અન્યમાં શ્રદ્ધા નથી હોતી;
કે નિમજ્જ નીરની નદીઓ બધી ગંગા નથી હોતી !

મુહુબ્બતમાં હવે પહોંચી ગયા છું એવી મંઝિલ પર-
કે જ્યાં મસ્જિદ ને મંદિરની કોઈ શોભા નથી હોતી !

તને જોયા પછી થય છે આરી આંખો જેવા સમ-
કે દહિ હોય છે પણ દહિ-મર્ચાદા નથી હોતી !

મુહુબ્બતની ગણું છું હું તો એને આખરી મંઝિલ;
કે મંઝિલ હોય છે મંઝિલની જ્યાં સીમા નથી હોતી !

ન રેહવાની પુશી એમાં ન દુઃખ છે એને તજવામાં;
અહીં તારા વિના દુનિયા કોઈ દુનિયા નથી હોતી !

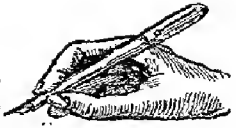
કોઈ આરી તરફથી જઈને "કહી દે" નાજનીનાને;
જ્યાં માનવતા નથી હોતી ત્યાં મુંદરતા નથી હોતી !

મહે લોકો કહે એને ગજલ હું તો નથી કહેતો;
કે "આસિમ" જે ગજલમાં પ્રેમની લાપા નથી હોતી !

—“આસિમ” રાંદેરી.

ગુજરાત પારસી પરિષદ

યુવાનો માટે શું કરી શકે?

—તંત્રીરચાનેથી—

ગુજરાતને ઐતિહાસિક આંગણે સુરત મધે આજી મોચમાં પારસીઓ ગુજરાતની પરિષદ બનાવી છે. પ્રથમ અને યુવાનોના સહકાર સાથે કાર્ય ચલાવું છે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. અને આવી પરિષદને જરૂર આવકાર આપ્યા વિના શકી ન શકીએ; પણ અમને લાગે છે કે પરિષદ હવે કોમના યુવાનો પ્રત્યે પોતાની નજર ફેરવી ને કાર્ય કરવા લાગે. આમ, આવતી કાલ નકકી યુવાનોની છે. તેનો વિચાર આજે જ કરી લેવાનો છે. જમાનાની ગતિ ઘણી ઝડપી છે, આજે આખરે સિંદ અને જગતના યુવાનો પર આપણે નજર ફેરવવાની છે. એ સુકળલે પારસી યુવાનને લેવાનો છે. સત્વ હકીકત એ છે કે આજે કરીને કાર્ય આશક મગલાઓથી પારસી યુવાનોનાં ભવિષ્ય ઉજાવવા કરવાના પ્રયત્નો કરવાના છે. એ કાર્યમાં આવી પરિષદો ઘણી ઉપયોગી થઈ પડશે એમ અમારું ખાતરીપૂર્વકનું માનવું છે.

પરિષદ પાસે જેને વહેંચાઈને કાર્ય કરનાર છે એમ અમને લાગે છે. એ દરેક ક્ષેત્રમાં

આજના પારસી યુવાનો કાળો કેટલો છે—કેટલો જરૂરનો છે—છે કે નહિ—અને હોય તો તે સીધા માર્ગે છે કે—એ બધા સવાલો પણ સાથે સાથે જ આ પરિષદે ખાસ વિચારી લેવાના છે.

સાહિત્યને ક્ષેત્રે આપણાં યુવાનો શું કીધું છે? ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્ય પ્રત્યે પારસી યુવાન બહુ જ ઓછો રસ ધરાવે છે. એમાં કોને બહુ ગતાગમ નથી. ઉચ્ચ સાહિત્ય વાંચવા પ્રત્યે ખાસ કરીને તેણે સાહિત્ય ગુજરાતીમાં પીરથવામાં આવ્યું હોય તો તે પ્રત્યે પારસી યુવાનને ઝાઝી દેશકાર નથી. પારસી યુવાન સાહિત્યમાં રસ લેતો થયે તો જ તેને સંસ્કૃતિ (Culture) એવી વસ્તુની ભણ થયે. અત્યારના પિય લાગેના પારસી યુવાન જડ ચંચલ જીવન ગુમારી રહેલો છે. અમને લાગે છે કે પરિષદ વાંચનાલયો (Libraries) યા ગુજરાતી ભાષા અને સાહિત્યના સુંદર પ્રચાર કાર્યો માટે પારસી યુવાનને આવી સંસ્કૃતિક (Cultural) પ્રગતિના વહેણમાં થકી શકે છે. સાહિત્યને લગતી દરેક પ્રવૃત્તિઓ માટે પરિ-

ધરને “રાગિણી”નો સંયુક્ત સહકાર
જરૂર મળશે.

દુર્ભાગને ક્ષેત્રે તો ખારસી યુવા-
નત્વ મીઠું જ છે. ઘડામાં જ
મધુ આવી જતું નથી. આજે તો
વાસ્તવિકતા (Reality)નો યુગ છે.
જોમાં હવે ધર્મ પ્રત્યેની અધ્યક્ષતા
(Bigotry)થી યુવાન પાસે ઠામ
લાઈ શકાય નહિ. જો માટે પછી
ધાર્મિક સંસ્થાઓએ આ જાણતમાં
શું કાર્ય ભરદાર રીતે કરવાનું છે
તે પરિપક્વ વિચારણા જેઠાં
જોમ જમને લાગે છે. અવસ્તા-
પહેચી શીખવતી શહેરો કે ગામોની
મહેસાઓનું શિક્ષણ, આ જાણે
કે મંડળો કે નિશાળોમાં આપણું
ધર્મશિક્ષણ આ વિષય પરત્વે કેટલું
વધુ અને સુંદર કાર્ય કરી શકે એની
ખાસ વિચારણા કરી પરિપક્વ તેનું
અમલીયાતી સ્વરૂપ ઘડી કાઢે એમ
અમે ઇચ્છીએ છીએ.

રાજકારણ અને અર્થશાસ્ત્ર (Po-
litics and Economics)
ના વિષયોમાં ખારસી યુવાને ઠીક ઠીક
રસ લેવા માટે છે. કોમના આર્થિક
સંજોગો ધ્યાનમાં લઈને યુવાનોને માટે
કેવા અને કેટલાં વિશાળ ક્ષેત્રો પડ્યાં
છે તે પ્રત્યે તો ખાસ યોગ્ય વિચા-
રણ થવી ઘટે છે. કેળવણીનું પ્રમાણ
તો આપણી કોમ પાસે ઘણું છે, પણ
કેળવણીથી બેઠારીને હવે આપણે
સાંખી લેવાની નથી. આપણે આર્થિક
દરજી (Economic Status) હવે
નકડી કરી લેવાનો છે. જો માટે આ

પરિપક્વ ધણું કરી શકે એમ છે.
દરેક પંચાયતોના સંગઠન દ્વારા આ
કાર્ય કરવા પરિપક્વના આ નિશાળના
કાર્યકરોએ ઉત્સાહ લઈને લાગ લેવો
જરૂરનો છે. આ વિષયમાં દરેક પંચા-
યતોના સેક્રેટરી સાહેબો તથા પરિપ-
ક્વના મુખ્ય પ્રમુખ ડો. બલ શ્રી,
ખલસારા તથા શ્રી. જો. ડી. શેફ
કે પ્રો. ચેસ્ટનહાં જો. વાડીયા જેવા
આગેવાનોનું માર્ગદર્શન જરૂર
પરિપક્વને ઉપયોગી થઈ પડશે એમ
અમારું માનવું છે.

સાહિત્યને ક્ષેત્રે કવિશ્રી અરદેર
કે. ખળશ્વર કે શ્રી શ્રીદાસ
કે. મહેતા જેવા ખીંટ સાહિત્યકારો
શકુળરી પરિપક્વ સ્વીકારે. ધર્મને કો
માનવત વિદ્યાન દસ્તુર છે. ધાર
કે ડો. જિરય તારાપોરવા
જેવા સાહેબો સુંદર માર્ગદર્શન
કરાવી શકશે. વિજ્ઞાનના વિરપોત
ડો. હોમી લાલા કે ડો. અરદેશ
કાલાપેશી જેવા ખીંટ વિદ્યજનોને
સહાયતા મળી શકે એમ છે.

કુળવણી અને તે પછીનાં કાર્ય
માટે આપણી પાસે ડો. બલ
વાડીયા કે યુવાન પ્રિન્સીપાલ સોલી
પાવરી કે પ્રિન્સીપાલ જીશ્વદ પુરશે
દાણુ જેવા સુંદર કેળવણીકારો છે
સમાજ સેવા (Social Service)ને
માટે તો શ્રી ખરજેરલ ભટ્ટા
કે ડો. બહેશમ મહેતા જેવા ખળ
ઉત્સાહપૂર્વક કાર્ય કરનાર સેવકો
અમે પો જોઈતા ગણીવી શકીએ
એમ છે. દરેક ક્ષેત્રમાં સુંદર ભેલ

ઓને સહકાર આ પરિષદને મળી શકશે-સિવાય કે, પરિષદ યુવાનોને માટે ખરેખર કામ કરવા માગતી હોય!

જુનવાત પારસી પરિષદે તો સ્થાયી સમિતિઓ (Standing Co-

mmitttees) નીમીને પણ કામ કરવાનો વિચાર કર્યો છે, પણ તે ખાલી નકકર ચ'નવત વિચારજ રહે એમ અમે ઇચ્છતા નથી. સમિતિઓ ચ'નવતજ કામ કરે અને તેનાં કાર્યકરોનાં હૃદય અને આત્મા (Heart and Soul) નહિ હોય

‘રાગિણી’નાં કદ અને તંત્રીમંડળમાં ફેરફાર

‘રાગિણી’ને વધુ સમૃદ્ધ બનાવવા, એમાં ખંને એટલી વધારે વાંચન માગતી રજુ કરવા અને વધારે સુદર સુરક્ષ સાથે આકર્ષક રીતે એની ગોઠવણી થઈ શકે એટલાં કારણે આ અંકથી ‘રાગિણી’નાં કદમાં કેટલોક તરફી ફેરફાર કરી પાનાંઓની સંખ્યામાં મોટો વધારો કરવામાં આવ્યો છે.

આ ઉપરાંત આજે એક વધારે પુરાખખર અમારે આપવાની છે. ‘રાગિણી’ના આવતા અંકથી એટલે જાન્યુઆરી ૧૯૪૮ થી એનાં તંત્રીમંડળમાં નવજવાન પત્રકાર અને વાર્તાનિવેશ થી, પીકાજ ર. મઉ જોડાય છે. ‘રાગિણી’ને વધારે સંગીન, વધારે સરસ અને વધારે સુદર બનાવવાના મમાવા આ અપાસોને વાચક વર્ગ આપકર્યા વિના રહેશે નહિ એ યોગકર છે.

—તંત્રીઓ.

હા આ કાર્યોની સુદત અકાબી ટૂંકાઈ જવાનો સંભવ રહે છે. આ પરિષદ વૃક્ષોનો સાથ પણ ધરાવે જ-પણ અમે કહ્યું તેમ આવતી કાલને માટે તો ખાસ જવાનોજ સર્વંયા છે, એટલે યુવાનોને માટે-પારસી યુવાનોને માટે-

જુનવાતી ભાષા બોલનાર પારસી યુવાનોને માટે આ પરિષદ આવાં હોત્રોમાં વધુએ કરી શકે એમ છે. પરિષદ યુવાનોને દોરવે, યુવાનો કોમને દોરવે, કોમ લેગી થઈને સાંતિના સંદેશવાહક રૂપે દેશ અને જગતને સહાય બને એવી અમારી

આને હૃદયપૂર્વક પ્રાર્થના છે. સાથે
સાથે એટલું પણ હૃદયીએ છીએ
કે ગુજરાત પાસલી પરિવહ પોતાના
નેક ક્ષેત્રમાં સફળ થનો. નહીં
માટે તે પ્રભુના સદા આશિર્વાદજ છે.

‘રાગિણી’ અંગે નવી વ્યવસ્થા

‘રાગિણી’ને વધુ ઉત્તમ માસિક
ખનાતવા માટે જોના કરમાં સુગવડ
ભર્યા ફેરફાર કરવા સાથે પાનાં
જોની સંખ્યામાં વધારો કરવાની
વિગતો અમે આ અંકમાં બીજી
ઠેકાણે રજુ કરી છે. અત્યારસુધી
‘રાગિણી’ને ‘સુખદ વર્તમાન’નાળા
શ્રી ૦ હોમી માદન તરફથી છાપી
આપવાની વ્યવસ્થા કરાઈ હતી.
હવેથી જોનાં સુદ્રણની વ્યવસ્થા
‘સાંજ વર્તમાન’ ગ્રેસમાં કરાઈ

છે, કે જોનાં સુદર સુદ્રણ અંગે જે
મત છે જ નહિ. પોતે અગવડો
ખર્ચાને ‘રાગિણી’ માટે વ્યવસ્થા
કરી આપવા માટે શ્રી ૦ માદનના
અમે અહેશાનમંદ છીએ અને હવેથી
‘સાંજ વર્તમાન’માં બધી સુગવડો
કરી આપવા માટે તેના દિલસોજ
માલેકો શ્રી ફેરફાર મહેતા અને શ્રીમતી
મહેરબાણુ મહેતાનો પણ તેટલોજ
આભાર માનતાં, આવતા માસથી
‘રાગિણી’ અનિયમિત નહિજ રહે તેની
દિલસોજ આશંકાને ખાતરી આપવાની
પણ અમે કરી જરૂર જોતા નથી.

મીનુ દેસાઈ
અધ્યક્ષ

આરોગ્ય વિષયક સચિત્ર માસિક

હરિ હર

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫

શ્રી હરિહર કુંમર સીમિટી.

૧૫, યો. ૭૪ વડોદરા.

ખૂ
દ
તો
તો
લો

નાનો સરખો પણ માંડવો બંધાઈ ગયો હતો. સામે એટલા પર નાનીકરી સંજવટ કરીને લાઉંથી 'એસી મયુ' હતું. ચકરી પાછામાં સળંગ થયેલા વરના ખાખ વાડીમાં અથવાર કોણુ સ્વાગત ઉમળકાગેર કરતા હતા. અચારનવાર ગાડીઓ આવતી અને તેમાંથી મહેમાનો ઊતરતા અને મહાકતે મુખે વાડીમાં શખલ યજ્ઞ એટલે જઈ સ્વસ્થાને બિરાજતા હતા.

લગન હુંનઈ વિધાનીકા પદવીધરું હતું. પદવીધર તે પણ પાછા અનુભવી પદવીધર. પદવી લીધા પછી એમણે મળતી નોકરી મેળવેલી; પ્રચારકની, આગેવાન ફરી એક વિરાટ પેઢીના માણની પરાકી ઊભી કરવાનું કામ ઉઠેલા હશે વરસથી તેણે કરતા હતા. એ અંગે સંકેતો નહિ, હજારો નહિ, હજાર લાખેક ગણીએ એટલા માણસોના પ્રવાસ લક્ષ્મીના લાકડાઓના વર્ગ-ખીના વર્ગમાં-ને માંવેરી સેખતમાં ફરી ચૂક્યા હતા. એટલે જીવનના અનુભવ પણ વિશાળો હતો.

તે આ એમણું બીજું લગન હતું - એક પર ખીજતો અખતરો, કરવા તેઓ મેદાને પડ્યા હતા. પહેલી તરી માંડ એ ત્રણ

વાર રહી ચાલી ગઈ હતી. આવતી નહેતી. કહે છે, ચિચિયાં નહોતાં મોહસતાં. કેઈ કહેવું તે તખીયેતેન માંડલી રહેતી-જન જીવન માટેની લાયકાતો નહોતી. કેઈ કહેવું? એ તો કિન્દુના સંસારમાં આજીવ આવતા વહેવળાંતોના સનાતન અગેરો હતો. જે હોય તે, આપણને નથી બહુ નિરખત. નવી વહુ સારે લગન મંડાયું હતું એટલી વાત ખરી.

એવામાં એક મહેમાન આવ્યા મહેમાન કહે, સાફી કહેા. આવ્યા એટલે પરપિતા કહે; આવે આવેા સુમનમાં, આવી પડેાઆ? આવી, પડેામાં આપણી કરી હોય. સુમનઆપને તેમનાં વહુ-બેટા હતાં-આપણી પીતા ગયાં.

દરમિયાન વર માંવરામાં બિરાજ ગયા હતા. સામે નવાં વહુની પણ પધરામણી યજ્ઞ હતી. યારને કેટલોક કિંપાકાંડ યજ્ઞગણે હતા. એ કિંપાકામ કેઈક યજ્ઞ હતું એ ગાળે પેલા સુમનઆપ આપણી કરીને આવી પડેાઆ તે પછી માંવરા સામેના એટલા પર બેસતાં બેસતાં બોલ્યા : "હલો

એટલે અમુકલાલ ભાઈ વલો : "આ હવે આ નવો પાણો નાંખીએ છીએ. બંદરો વર્ગો હવે નિદગી કેવી નાય છે? સુખી થઈએ કે દુઃખી!"

કાણુ એમણું હતું? જી?

વર!

સંભળવું કાણુ હતું? વલુમે-તેમાં સાથે સાથે.

વહુ!!

ક્યાં બેઠાં હતાં?

માંવરામાં!!

તે તો બેઠાં બેઠાં આ વરનો પતો, વહુને સીધા જ આધાત લાગે તે રીતે, તેના માન સ્વમાન અપમાનની દરકારે ક્યાં વિના વદતો હતો; લગભગ વલો : "નેપ્રજે હવે આ બેરી કેવી તીકજે છે તે!"

એને જાન સ્થળનું હતું? સમયનું હતું? સાંજળનારની મનોદશાનું હતું? તેના હૃદયમાં આ વાક્યો કેવા જોગ્ય ઉપજ્યા નહો તેની કલ્પનાય હતી કે ખરવા હોય? ના, ના. અમુકલાલના મગજમાં એક

અમુકલાલ ભાઈ કેમ, ચાણુ મઈ ગયું બહુ? જીને મળે?"

લાખનાર
નંદવર વીમાવાલા

તોણ ખૂટતો હતો; જ્યેજ, પેલા જ ખૂટતો તોણ..સાંકડાલોજ..

હાથ અને ચામડી ઉપરથી માણુમ પડી આવતી માનવીની આસ્યત

લેખક
કાંતિલાલ જીમ.
તિજેરીવાલા

હાથ નેત્રી વળતે ખતે હાથ પર પૂરપૂરું લક્ષ આપવું જોઈએ. સામાન્ય રીતે બધાજ હસ્તરેખાશાસ્ત્રીઓ આ વસ્તુ પર એકમત છે. શ્રેષ્ઠી પહેલાં જમણા હાથ નેત્રી લીધા પછી ડાબા હાથ પછી જોવા જોઈએ. ડાબા હાથ જન્મમતી કે નારીયં બ્રાહ્મણ સધે લખે આવે છે એવું સમ્યક્ કહે છે, જ્યારે જમણા હાથ જીવત વસ્તુમાં થતા ફેરફાર બતાવે છે. પુરુષનો જમણા હાથ અને સ્ત્રીનો ડાબા હાથ જોવા એ વસ્તુ પણ અસંભવ નથી. આ વિષે મતભેદ છે, પરંતુ પાશ્ચિમીય નિષ્ણતાને પુરુષનો અને સ્ત્રીનો હાથ જોવામાં ડાહ જાતનો જમણા માવાનો ફેર ગણવા નથી, એટલે આપણે સર્વ વિચારણા પાશ્ચિમીય દાસ અનુસાર ધેવાયી આપણે પણ જિજ્ઞાસુ સ્વીકારવો રહો. ડાબેડા સ્ત્રી-પુરુષને ડાબા હાથ મળવડું સ્થાન પુરાં છે, અર્થાત્ જિમનો ડાબાજ હાથ જોવા જોઈએ.

હાથ જોવામાં શેરડી પહેલાં હાથના પાછલા ભાગની ચામડીની કુમાસ જોવાની આવશ્યકતા રહે છે. જેના હાથની ચામડી પાળકના હાથની જેવી સુંદર, કુમળી અને નરમ હોય તેવા માણુકનો સ્વભાવ પણ મોલોજ મુશાયમ હોય છે. ક્રિયા મુશ્કેલ સ્વદેશ ડામળ લાગણીઓની હાથ દેહજ હોય છે, એની શક્તિઓ એટલી બધી મંજળ હોય છે કે એ ડાહ દિવસ ખાતરી સિંગી વતી રહતો નથી. મુશાયમ ચામડીની એના સમસ્ત જીવન પર હાથ પડતી ધેવાયી જેનો સ્વભાવ અને એનો જીવનવ્યવહાર નજીકના સહુ પડે છે. અહીં સંપૂર્ણ અટકાવે આવેલ સત

પહોડા વિષે દુઃકમાં સમજણ મેળવી લઈએ. મુખ્યની હથેલીમાં સાત પહોડા હોય છે, એ પહોડાનો નામ સાતે ગુણોના નામ ઉપરથી આપવામાં આવ્યા છે. પાશ્ચિમીય નિષ્ણતાને જ્યોતિષશાસ્ત્રની દ્રષ્ટિએ એને મહત્વ આપતો નથી, પરંતુ આપણા ગ્રામીનરાજકમાં તો આ સાતે પહોડા સાતે મોલોજ ગણાય છે. આપણે વિવાદમાં પડ્યા વિના આપણી દ્રષ્ટિએ આ પહોડાનું વર્ણન કરી લઈએ.

પ્રથમ અંગુઠો લઈએ. અંગુઠાની નીચેનો પહોડ તે શુક્ર. પહેલી આંગળી કે અંગુઠાની પાસે છે અને મુખ્ય ગણાય છે તેની નીચેનો પહોડ જ્યુવિટર (યુરે), વચલી આંગળીની નીચેનો પહોડ તે શનિ, શ્રેષ્ઠી આંગળી પરનો પહોડ તે સૂર્ય અને છેલ્લી નાની આંગળીની નીચેનો પહોડ તે કુખ કહેવાય છે. હવે રહ્યા મંગળ અને મંદ્રેના પહોડા. આ એ પહોડાનું સ્થાન છેલ્લી આંગળીની નીચેના યુધ્ધની નીચે છે. યુધ્ધ પછી મંગળ અને છેલ્લો પહોડ જે હથેલીના તજિયાના ભાગ પર છે. તે મંદ્રેનો પહોડ છે. બાકી રહ્યો તે બીજો મંગળ, એ પહોડ સુરેના પહોડ અને ધ્યુકતા પહોડની વચ્ચેના ભાગ પર આવેલો છે. મંગળના એ પહોડ ગણાય છે. જે પહોડ વધારે ઉપરેથી હોય, એનું વર્તન સ્વ વધારે ગણાય. એ વિષે હવે પછી લખાણથી વિગત કરશું.

અત્યારે તો આશ્વ દુઃક વર્ણન સમજાવી પછી ચામડીની કુમાસ વિષે આગળ વધીએ. સંવાળી ચામડી બીજા ખરાબ ચિન્હોને એના ઉત્તર સ્વરૂપે પહોંચતા

અહોને છે. શનિનું વર્તન સ્વ મુશાયમ હાથના પાછલા ભાગની ચામડી

હસ્તરેખા શાસ્ત્ર

કુદર, કુમળી અને લીસી હોય તો ઝીની ઉચ્ચતા ઓછી થાય છે, અર્થાત્ એ માથુસ ઓછો ઉઠારીને રહે, ઝીનો નિરાશવાદ પકડાયેલો રહે અને એ સમાજની લાગતો રહેવાને બદલે સમાજમાં મળતો રહેશે. શરૂ પહોંચના વચસ્વરૂપો માથુસ ઓછું આનારો, ઓછો ઘાતકો અને ઓછો કુદી બને છે. સ્વયં પહોંચેને આગળ પડતો હોય, તે માથુસની પ્રતિ કૌંદ્ય તરફ વધારે પડતી સતેજ રહે છે કુદરની અપ્રમાણિક તત્ત્વો ઓછા થાય છે અને મંગળની લગતક વૃત્તિ ઓછી ઉચ્ચ રહે છે. ચંદ્રવાળા હાથની કંદરૂપના શક્તિ વધુ સતેજ બને છે અને શુક્રની પહોંચવાળાની હલકી વાસના વૃત્તિ વર્ગસ્વ પ્રાપ્ત કરતી નથી.

બાળકના હાથની કુમળી અને મૂલામમ ચામડી સાથે તમે ખરબચડી અને બડી ચામડી બરાબર સરખાવી ચકરો અને બરાબર સમજી શકશો. કેઇ સખત માથુરી કરતા મથુરનો હાથ જોશો તો તમને એ સમજવામાં રહેજે મુશ્કેલી નહિ પડે. જાનો સખત અને ખરબચડી ચામડીવાળો હાથ અડતળ જીવનનો પરિચય આપે છે. સૂંવાળી ચામડી જેવું એવું જીવન સંવાળુ હોતું નથી. ઝીનો સ્વભાવ મંગળવૃત્તિવાળો અને મૂલામમ હોતો નથી પણ સખત હોય છે. એવા માથુસના હાથમાં જે શરૂ પ્રધાન હોય તો એ વધુ બુદ્ધી બને છે, વધુ ઘાતકો બને છે. શાંતિ પ્રધાનપદે હોય તો વધારે નિરાશવાદી અને હલકી બને છે. રાત્રિ પ્રધાન હોય તો ઝીની કૌંદ્ય અને કઠા પ્રત્યેની વૃત્તિ ઉઠારીનેતાવાળી બને છે અને સુખ પ્રધાનવાળાની હલકી અને અપ્રમાણિક વૃત્તિ વધુ ઉચ્ચ સ્વરૂપે પહેંચે છે. લગ્નવક મંગળ વધુ ઉચ્ચતાએ પહેંચે છે અને ચંદ્રવાળાની કંદરૂપના શક્તિ નીચી પામરીએ હિતરે છે. એક બાકી રહેલો. એ શુક્ર, શુક્ર પ્રધાનપદે જેને હોય ઝીની વાસના વૃત્તિ પ્રેમ તથા સ્હાણુવૃત્તિ સર્વને જીતીને પાસવી

વૃત્તિ તરફ વધતી રહે છે.

આ બે જાતના હાથો ઉપરાંત એક નીજ જાતનો હાથ પણ હોય છે. એ મધ્યમ કદામાં મૂલામ છે. એવા હાથવાળા માથુસની ચામડી બહુ કુમળી પણ નહિ તેમજ બહુ ખરબચડી પણ નહિ એવી મધ્યમ વર્ગમાં મૂલામ એવી હોય છે. આવા માથુસે તમને સમાજમાંથી બહુ નોટા પ્રમાણમાં મળી શકશે. એ હાથવાળાની ચામડી બહુ નરમ નહિ, બહુ સખત નહિ પણ સ્થિતિસ્થાપક (elastic) હોય છે. આવી ચામડી સારા વધારીઓ, ધારાશક્તીઓ અને કેકરોના હાથ ઉપર હોય છે. એમાં મૂલામતા હોય છે પણ સ્ત્રીના હાથ જેવી કોમળતા નથી હોતી. એમાં સુંદરતા હોય છે પણ જીના હાથ જેવી આદર્શ મૂલામતા હોતી નથી. એ બે સામસામી યોગ્યો મધ્ય જાગ છે અને પહોંચના સામાન્ય યુગોને સમતોલ બનાવે છે. એવા હાથો તપાસવામાં ઉપડી બને જાતોવાળા હાથની સરખામણીએ જોતાં જરાયે મુશ્કેલી નહિ પડે.

હાથના પાછલા ભાગની ચામડીનું વર્ણન ચામડી સંપુર્ણ થાય છે, ઝીની સાથે એકજ વસ્તુ રહે છે અને તે હલેલીને ચતી કર્યા પછી આગળનાં ઉપલાં ટેરવાં જોવાની છે.

આંગળાના નખની નીચેના લામના ટેરવાં પર વધુ હાથમાં યોગે ઉપસેલો જાગ દેખાય છે. એમાં જાનતજીવોના નાના ગુચ્છ રહ્યા છે અને જાણે નાની ટેકરીઓ ન હોય એવો દેખાવ લાગે છે. કેટલાંક ટેરવાં સાવ સપાટ હોય છે, કેટલાંક સહેજ ઉપસેલાં અને કેટલાંક વધારે ઉપસેલાં હોય છે. વધારે ઉપસેલાં ટેરવાંવાળા માથુસોની વૃત્તિ ખુબજ ચંચળ (elastic) હોય છે. એમને આસપાસના પાતાવરણનું પુરેપુરું જ્ઞાન હોય છે અને સધળી વસ્તુઓથી એ બાગ્રા રહે છે. એમની લાગણી રહેજે પણ પ્રતિમૂલ અને અયોગ્ય

વસ્તુથી મધ્યમ છે, એમના મન પર આવી વસ્તુઓથી પ્રકાર થાય છે. બીજા માણસોની માણસીએને તેઓ પુરેપુરું માન આપે છે અને તેમ કરવામાં એની સંચય શક્તિ બહુજ સંભાળ રાખે છે. પોતાની લાગણી બચેવધાય, પણ સામાની લાગણી કદીએ ધવાવી નોંધ્યો નહિ, એ એમના સ્વભાવનું સૂચ્ય અંગ હોય છે. તેઓ પોતે પાશ્વર અટક સહન કરી દેવાની શક્તિ ધરાવે છે.

હૈંસ હાથ નેતી વખતે બહુજ નાનો, નાનો, સામાન્ય, મોટો અને બહુજ મોટો એમ પાંચ જાતના હાથનો ખ્યાલ રાખવાની જરૂર છે. બહુ નાનો, ખાસ કરીને પ્રેમનો હાથ, ઘાતકી શક્તિ અને અભ્યવસ્થિત માનસનું સૂચન કરે છે. સામાન્ય નાના હાથવાળા માણસની શક્તિ નાજુક હોય

છે. એની શુદ્ધી સામાન્ય હોય છે. સામાન બહુ નાનો નહિ તેમ બહુ મોટો નહિ એવો હાથ બાવડાદ શુદ્ધી, તંદુરસ્ત શરીર અને સારી કલ્પના શક્તિનું સૂચન કરે છે. મોટો હાથ પૃથક્કરણ શક્તિ બતાવે છે. જ્યારે -બહુજ મોટો હાથ નજીકી જીભવટમાં ઉતરવાવાળા અને વાસ્તવિક માણું મારનારા -શેઠ જેવો હોય છે.

સ્ત્રીના હાથ પર એ વાળ હોય તે સ્ત્રીનાં ઘાતકીપણું હોય તે નોંધવું. પુરુષના હાથ પર બહુ થોડા વાળ હોય તે કલ્પણ, શક્તિ અને સમય સ્પષ્ટતાના ગુણોની નિશાની ગણાય, બહુજ વાળવાળો હમ્ સ્વભાવનો અને અભ્યવસ્થિત વિચારો ધરાવેના માણસ સમજાવે. સ્ત્રીના હાથ પર જરાયે વાળ ન હોય એ કાચર પુરુષ મનાય છે.

ગુજરાતસરના જાણીતા લેખકોના

સહકાર સાથે તૈયાર થનારો

અમારો ખાસ અંક

વધુ વિગતો હવે પછી રજૂ કરાશે

હસ્ત શાહકોને આ અંક મુક્ત અપાશે

પારસીઓ અને રાજકારણ

૦૬ વરસાદ લાગી

હિંદના એ દાદાએ માત્ર રાજકારણી શોધણી પ્રત્યે હિંદીજનો તેમજ અંગ્રેજોની આંખ ખોલી હતી, એટલું જ નહિ પણ આર્થિક અને સામાજિક શોધણી તેમજ અંગ્રેજી અમલને પરિણામે હિંદના યૈશા નૈતિક અધાપનન પ્રત્યે પણ તેમણે આજથી લગભગ - ત્રણ દાયકા પહેલાં લોકબચી કરી હતી.

સને ૧૯૦૫ માં હિંદના તે સમયના વાઇસરોય લોર્ડ કેમ્બેને બંગાળના ભાગલા પાશ્વર્ણી હક પકડી હતી. એ તેણે સમસ્ત બંગાળ ઉત્તર આખર હિંદમાં "અંગ્રેજી માલને બહિષ્કાર તેમજ સ્વયંશીને ઉત્તેજન"નો પવન ફરી પવ્યો હતો. પણ આજે જ્યારે એ સમય થાક કરવામાં આવે છે ત્યારે એ પ્રશ્ન પારસીઓએ જે લાગ બળ્યો હતો તેના વિચાર આવતાં ઉપજાવી શકે તેના પાર આવે એમ નથી. પણવાર માની લઇએ કે સને ૧૯૦૫ માં તે લોર્ડ કેમ્બેએ ના પાડેલા અધારપણે પારસીઓની આંખો પર ફરી પવ્યો હતો પણ ત્યાર પછીના વર્ષોમાં તેમજ હજી પણ એ પરિસ્થિતિમાં (એકઝોટિક અપનાઈ સિવાય) જરૂરે કેર પાડે નથી, એ વસ્તુ તરફ જ્યારે વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે ખરેખર એમ કહેવાનું મન થઈ ગય છે કે ઉપરથી અતિમાન અને ઉજળી જણાવી કેમ બીતરમાં તે લખાણક અધાપનન અને અધિગતિની ગર્ભાંજ સંબંધી રહી છે.

શ્રેય દિવસ પહેલાંજ આ લેખકને એક પારસી બહેન નોડે વાત કરવાનો પ્રસંગ મળતાં એવા શબ્દો સંભળવાનું સદાશય (કે હુકોશ ?) પ્રાપ્ત થયું હતું કે, "એ મારી life હિમિયાન Persian name Cuticura સિવાય બીજો કોઈ સાજી વાપરેજ નથી." કેમ જાણે એ શબ્દો બેલાતાં તેની હાલી ગળગળા કુશતી

ન હોય તેમ એ બહેન મલકાઇ જાહેર આગસુધીમાં લેકેસાપર અને સીવર ડ્રેસીંગ ટાપક, ફ્રીઝ અને અમેરિકાની drapery તેમજ મેકાલેની ડેરી ફળવણીનો સંપૂર્ણ જોશ વધ પડેલી હાવાથી અંગ્રેજી સાહિત્ય પરની તેની કુનાગીરી ફરોષી હોવડે આ લેખકને કહેવા લાગી કે, "Indians are idiots."

આ પ્રશ્ન પૂર્વવતું હાલ્યું એટલું જ છે કે હજી આજે પણ એક લાખની નાનકડી કોમમાં ૯૫ ટકા ભાગ કહેવા છે કે જિંદગી પશ્ચિમનું એટલે અધુરું સારું અને પૂર્વનું સર્વોત્તમ એ સમજી નકમું એમ માને છે.

એક ખાતે દાખલો અસ્થાને ન લેખાશે. હું બધામાં પારસી કોમની બહુમતી સંખ્યા વસે છે. લગભગ ૬૫ હજારની વસ્તીમાંથી ભારણે જોડાઈને સાન હશે કે કાચબાદેવી આરે સ્વદેશી મારણાઈ જેની પણ એક મા છીડ છે, કે જેમાં જીવનની જરૂરીયાતોની વસ્તુઓ પ્રપમાપશિની બન વડ વળી અને કોઈ પણ પ્રકારના પરદેશી માલ સાથે ટકકર લઈ શકે એવી મજા શકે છે. આ ઉપરથી વાંચક એમ ન માને કે લેખક સ્વદેશી માલોની જાણેશન કરે છે, પણ કહેવાની મતગળ એટલી જ છે કે જ્યાંહવે લેડો અને હવાનસ દેશનાં પાશ્વર્યાં મળે અતિશય મોટા ભાગેના પારસી વર્ગ, પોતાનાં દેશમાં બનેલી વસ્તુઓથી વચિન છે, એટલું જ નહિ પણ એ વસ્તુઓ કેવી અને ક્યાં મળે છે તેનું પણ તેને ખાન નથી.

પારસી કોમમાં સ્વદેશીની લાખના કોઈ કાલે દેની કે કેમ એ શંકા છે. જ્યારે બીજા દેશોને વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે એમ લાગત વિના રહેતું નથી કે પારસી

કોમમાં ચોતાના દેશમાં ચોતાનાજ દેશમાં-
ધુમ્ધાએ બનાવેલી વસ્તુઓ વાપરવાની
હજીબી થા ધગશ હતીજ નહિ. અને છે-
પણ નહિ. ક્ષેત્ર કહેવાય છે કે ઇંગ્લેન્ડના
રાજા રવ. ધાંચના જ્યોત્સ્નેએ એક એકી-
સતી મુલાકાતે ગયા હતા જ્યાં તેમણે
અમેરિકન Remington યાંત્રપ્રસાદરે
નેપાં, જે વળા તેમણે પૂછ્યું કે ઇંગ્લેન્ડમાં
બનતાં યાંત્રપ્રસાદરે શા માટે વાપરવામાં
આવતા નથી તે તેમને જવાબ મળ્યો
કે એ યાંત્રપ્રસાદરે અમેરિકન નેપાં ટકાવે
હોતાં નથી, વળતા જવાબમાં ઇંગ્લેન્ડના
જો સ્વર્ગસ્થ રાજવીએ જણાવ્યું કે અમે-
રિકન માલ ગમે તેટલો ટકાવે અને સરસ
હોય તેમ છતાં ઇંગ્લેન્ડવાસીઓની ક્ય
પ્રથમ ફરજ છે કે તેઓએ ચોતાના
દેશમાં બનેલી વસ્તુઓના વાપરવી.

આ દ્રષ્ટાંત શા માટે આપવામાં આવ્યું
છે એ વસ્તુ તુરત સમજી શકાય
એવી છે. હિંદમાં તો પારસીઓ માત્ર પણ
વસ્તુ ખરીદવા પછેલાં કુશનદાને પ્રથમ
સવાલ પૂછે છે કે 'Made in England'
હોય તોજે આપજો. કેમ જાણે દેશી માલ
પ્રત્યે સુખ ન હોય!

ખરે દેશ પ્રેમ તો એનેજ કહી શકાય
કે ચોતાના દેશની વસ્તુ ગમે તેટલી યોગી
અને કલકા દરજ્જાની કેમ ન હોય છતાં
બની શકે ત્યજીથી તેનેજ ઉત્તેજન આવે.
પારસી કોમ તો હજી પરદેશી વસ્તુઓના
મોહમાંજ દસી છે. કોમની નૂતન પેઢી-
માંથી પણ હજી પરદેશી વસ્તુને પંખાજ-
વાનું ખાપ નહ પડ્યું નથી એ પેરજનક છે.

(અપૂર્ણ)

વેદનાનું વિષ

સ્વર્ગમાં ક્ષેત્રકા-

આકાશકલ્પમાં સુરગણોની સભા
ચાલિતો સભાકે એકી ઊંચાઈ,
મનઃકાંક્ષાઓથી, ગંધર્વ પાતાળથી
સંત પરમહંસની, પશુને અસુરની-
મતી માનવી તણી હાજરી મે હતી. ૬
શંખ સહસા કૂંગાપ અને વાકુન્ત
વાત ચાલી ગઈ, મોન કરી સુની
જગત્તી વિજેને નિર્કરીણી જડી,
વિષમુદ્રા તણી વાણી કાને પડી.
ને પડી મેર કરો રવાયો કરી
નિષ્ક્રિય ભવ્ય મન્યન દીધું આદરી.
દ્રવ્ય એ પેખતા રુદ્ર, અંદ્ર, ભારત્યો,
પુદ્ગલી, મેઘ, વાયુ સો સ્તબ્ધ ઉર્તારતા! ૧૪
ભવ્ય મન્યન મહા આખરે વેદના-
અખિલ આ વિષની સમસ્ત સચેદના
વિષ-કૂંચ જળાતી હોમીછવ ભરી-
ભવ્ય મન્યન તણી અંત એ આખરી :

જોડતે પદો, દાનવ અને દેવતા,
સંત ગંધર્વ વિદલણ હોરે સિયતો.
ધોર એ વિષની ભીતિ સજ્જભયી-
કુગુકુગાનતરે જે ન હો' દો' યજી રર
સચિનો અક' મુ' વિષ સ્વિકારવા
છરા કરી વિનંતિ સુણીને સભા
સંત, ગંધર્વ ને દેવ દાનવ તણી
બેસી છે સ્તબ્ધ બધીકીત કે' શિલપરી
એ પછે માનવી-

કર્મનાં મર્મ શો મત્ય' ક્ય માનવી
વેદનાનું મહા વિષ હસેતે અહીં
જલ ત્યાગી સલાને વ્યાપ્ત્યા મહિ' ૩૦
ત્યારથી દેવ ને સંત પરમહંસને
એક તલસાટ ટોડાર કંઈ બારણે
એકદા વેદના જે નકારી હતી-
આરજ આજ એની રવી હામતી!
સર્વમાં માનવી ઉચ્ચ મુ'એ કોણ-
આરથી વેદનાતે મળ્યો ત્યારથી! ૩૬

અન્તિ વડોદરીઆ

સ્વતંત્રતાનું મૂલ્ય

૧૫૨ :
નરી માન
સોરાબજી
ગાળાગાળા

બહાર બસમાં હતું.
સંસારબરની સર્વ પરવશો ત્યાં વેચવા
સારૂ મુકાબ હતી.

એ બહારમાં એક બાલુ 'સ્વતંત્રતા' વેચાતી હતી.

બીજી બાલુ 'દારૂ' વેચાતું હતું.
'સ્વતંત્રતા'ની માલિક કંઈ ચોરજી
એકદમ પરાવતો હતો, તેના મુખ પર
ભયકરતા હતી છતાં તેમણી તેજ દડતા
અને વીરત્વ જણાઈ જતો.

'દારૂ'નો માલિક જાણતો હતો, એની
વાતમાં મિઠાશ હતી છતાં તેનામાં તે તેજ,
તે દડતા તે વીરત્વ નહોતો.

અહીં તહીં ખરીદી કરી ફરતાં ફરતાં
બધાં જાણી આ દુકાને પણ આવતાં.
'દારૂ'ની દુકાન આગળ તો એવો
ગીરદો રહેતો. દુકાનદારનો એકદમ ખૂબ,
આકર્ષક હતો કે સર્વે જણાં ત્યાં એવાજ
આવતાં. માલિક તેને પૂછતા: "કેમ બાઈ,
તમારો માથો પૂજી વેચો છો કે એનું
મૂલ્ય શું?"

દુકાનદાર મનુજી સિંહ કરતો: "બાઈ
સાહેબ, એની તે કાંઈ ધણી કીમત હોય.
હો છો જાણે એની સાથે તો બીજી
સરસ મીઠો અને લોહાઓ અને એતાણો
પણ મળે છે."

પછી કોણ મૂકે? લોકો પ્રસન્ન થઈ તે
ગીજ ખરીદી લેતા.

'સ્વતંત્રતા'ની દુકાને પણ સર્વ કાઈ
આવતાં, બાવતાં પૂજતાં, પણ તેની
આકર્ષક કીમત બધાંને શો પાછળ દર્શાવે
આવી તે કાંઈ કીમત હોય? લોકો તેને
ગંડો ધારતા. એનું મૂલ્ય તો કાંઈ વીર-
લાજ આંકે.

દિવસ પછી દિવસ ગયા. 'સ્વતંત્રતા'
વેચામા વિના પડી રહી. અંતે દુકાનદાર
બાઈનો: "આ રદમા એની કદર નથી."

દુકાનદાર વિચાર્યો, અંતે તેણે બધું સમીટી
લઈ બીજો ચાલી જવાની નેમારી કરવા
માંડી.

એક દિવસે સાંજે એક દીનદીન મનુજી
ત્યાં આવ્યો. દુકાનદારને બધો માસ બોધેલો
તેણે એણે પૂછ્યું: "બાઈ, કેમ ચાલ્યા
જાયા છો? માલ વેચાઈ રહ્યો?"

"ના, માલ રોતો વેચાય?" દુકાનદાર
નિરાશ દાખવી. "અહીં માલ માલની
કદર નથી."

"એમ કેમ બોલો છો? બધાંનો માલ
વેચાય અને તમારોજ નહિ?"

"મારો માલની કીમત કાંઈ આપી
સાઈ નથી."

"એવો તે શો કીમતી માલ છે? તમે
શું વેચો છો?"

"સ્વતંત્રતા"

"સ્વતંત્રતા!" મનુજી ચમક્યો. "હા,
એની તો હું શોધમાં જ છું. એને કાઢે
તો કેટલા દિવસથી ધૂમી રહ્યો છું. સાચો
બાઈ, કો હું વધશ."

"તમે.....તમે લેશો?" દુકાનદાર
અનુચલ થયો.

"હા બાઈ, કો ન લઉં? કપો એનું
મૂલ્ય."

"ગાણ તમે એનું મૂલ્ય નહિ આપી
શકો."

"એની તે મો કીમત છે કે તે મારેથી
ન આપાય?"

તમારું માથું એ એનું મૂલ્ય."

"એક! બસ એટલું જ? એમાં શું?
લો આ..."

દીનદીન મનુજી માથું નમાવ્યું.
તેણે અમર સ્વતંત્રતા માખા કરી.

(મનુજી સિંહી)

દોલત, ત્રણ અક્ષરી નાનકડો શબ્દ. શબ્દ છે સહેર, પરંતુ એ પડ્યો અઠપટો. પોતાની સુંદરતાથી અનેકને મનોહરજન આપે, અનેકને રંજડે. જાણે સારીએ જગત આ નાનકડો શબ્દ મરિજ છપતી હોય, લાડની હોય ! જાણે તેની આજુ-બાજુ ફરવામાં છવતનું સર્વસ્વ સમાવતી હોય !

વિચારે માનવીનું છવત થડે છે. મનવી કપાતથી આ નાનકડો શબ્દ માટે વિચાર કરેલો યો, જો કહેવું નહિયે છે. ઇતિહાસના અનેપાના દોલત માટેની લગાવથી અરણ્ય છે. હાલનો માણસનું લેલી દોલત મરિજ રેણુ છે, રેણુ છે, અને બનવા કાળ છે કે લાખો કાળ સુધી રેણુ રહેશે.

દોલત માટેનો ઇતિહાસ બહુ પુરાણો છે. મનવી શરૂઆતમાં તે સમાજવાદના પેરણે (Primitive Communism) છવતો. પાંડુ પીમે પીમે અને દોલતનો મેરતો લાગ્યો. એને દોલત સંગ્રહવામાં આનંદ આવવા લાગ્યો. પોતાના પરને, સીને, જનપરિને, દુષ્ટિઆરિને એને દોલત નરીકે ગણી. આ દોલત કેમ જુદી જાણ નો તે તેની સાથે લડતો, પ્રપડતો, અને વખત આવે તો છવ લેતો પા છવ આપતો. જેમ માનવી વ્યવસ્થિત છવન છવવા લાગ્યો, તેમ તેની દોલત માટેની નાનકડો પથ વ્યવસ્થિત થતી ગઈ. હવે ફક્ત સમાજી મીલકતનેજ દોલત ન

ગણતો, દોલત પેદા કરનાર માનવીને પણ પોતાની દોલત તરીકે ગણવા લાગ્યો. આ પ્રમાણે તે નાનકડો ફુગલ રાજ બની ગયો. પોતાના હાથ લેકળના માનવીઓ ખસ મહેનત કરાવતો અને તેમાંથી જીવ જતી આવક પોતે લેતો, બદલામાં મહેનત કરનાર માનવીને 'ખાવાનું' અને સ્ત્રી-વાનું આપતો. આ 'ખાવાનું' અને સ્ત્રી-વાનું તે પોતા જોઈ નહિયો. જોતે તે પ્રમાણે રહેતો અને છવતો તેનાથી ધણું નીચું છવત તે પોતાના હાથ લેકળનામાં ખસ છવડતો. આમ તેની દોલતની આપણ આગલ અને આગલ વધતી ગઈ.

ત્યાર પછી મશીનની શોધ થઈ. માનવીએ દોલત પેદા કરવાના કોળાર તરીકે તેનો ઉપયોગ કર્યો. પરિણામે જમાં એક દોલતમંદ દસ શલામાં રાખી છવતો, ત્યાં એક મશીન માલિક હજારો મજૂરો રાખી દોલત ઉત્પન્ન કરવા લાગ્યો. આમ થોડો વખત આવ્યું, પરંતુ ત્યાં તે એક મશીન-માલિકના લાભો (Interests) બીજા મશીન-માલિકના લાભો સાથે અપડ્યા. આમ શરૂઆતમાં અંદર અંદર ગળ્યો થયો. પરંતુ થોડાજ વખતમાં એક પ્રદેશના, એક દેશના મશીન-માલિકો નોગ્રહ થયા અને વધુ સમૃદ્ધ, દોલતમંદ થયા, બીજા દેશમાં આવે ગોઠણી દોલત એક-દુશ્યુ કરવા લાગ્યા. પરિણામે દેશોશ વચ્ચે લડાઈ થઈ, આ લડાઈમાં મશીન-માલિકો ધરાવતો દેશ જીતતો અને પોતાનું

સામાન્ય કથાપતો. આમ સામાન્યવાદ આપ્યો, આ સામાન્યવાદના પરિણામે જગતે જે યોદ્ધા લડાઈઓ અનુભવી, બનવા કામ છે કે યોદ્ધાજ વયેમાં ત્રીજી યોદ્ધા લડાઈ આપણને અનુભવી પડે !

સામાન્ય રીતે સામાન્ય માનવી વિચારે આપણું, એ તો ચાતાને આવનારો રોડ છે. મળે, રહેવાને કુંપડી મળે આટલે સંતોષ માની લ્યે, પરિણામે એની મહેનતનો બીજાના હોલત પેદા કરવા લખાયો કરે. આ હાલતનું જાન સામાન્ય માનવીને લાંબા વખત સુધી ન થયું. આ જાન કરાવનાર તે કાલે માઈસ, એણે પુષ્ટિએ અભ્યાસ કર્યો. લંડનના સીધા યોદ્ધા પુસ્તકાલયમાં વયેના અભ્યાસના પરિણામે એણે જગતને જણાવ્યું કે આંસારીએ માનવ-હલત ફક્ત હોલત માટે થાય છે. હોલત સમઠવાના પ્રેમને પરિણામે જગતમાં હાલત થાય છે, અને તેથીજ જમાં સુધી જગત પોતાની હોલત માટેની આવના (conception) ન બદલે ત્યાં સુધી માનવી માનવી સાથે અવડતોજ રહેવાનો.

આ વિચારો કાલે માઈસે ૧૮૪૮ માં જગત સામે રજુ કર્યા. હોલત ધરાવી જેટલા જગતના શોધજીવાદીઓ બહારી ગયા, પરંતુ તે દિવસથી સામાન્ય માનવી હોલત માટે વધુ અને વધુ વિચારતો થયો. માઈસના સમાજવાદને બદલે આજ જગત ક્લિષ્ટકારવા તૈયાર નહિ હોય, પરંતુ માઈસે જગતનું આ મૂળ આપત પર ધ્યાન ખેંચી જગતની સેવા બજાવી છે. જગતને સીધા રસ્તે વિચાર કરતા - કરવાનું કામ

તમારા લીતરના લોલની જડ તમારા જીવનમાંથી બચાવે સદંતર ઉપડી જશે ત્યારે તમારા પાપી વિચારો પૂરેપૂરા નાશ પામશે, અને ત્યારે જ તમારાં સાચાં કાર્યોના અરસો તમને મળશે.

—ગાથા વહિરતોઈશત

વિચારજોડું, લેખજોડું, કવિઓનું, વાર્તા-નવેશોનું, નાટકનવેશોનું છે. કમનસીબે હજીએ આપણા લેખકો, કવિઓ, વાર્તા-નવેશ બધાંએ બાબત પર લખે, પણ જીવનના મૂળ વિષય હોલત પર જ ન લખે, પ્રેમીઓનો પ્રેમ વ્યક્ત કરે, હૃદયની વસાળ બહાર કાઢે, સંસારના દુઃખો વણુંવે, પરંતુ આ સર્વે શા માટે થાય છે, તેજ જણાવવાનું બહી જાય. એમ જોઈ નજ કહે કે કાલથી સર્વે લેખકોએ હોલતના વિષય પર લખવા માંડી, બીજા સર્વે વિષયો બાજુ સુકવા ના, એમ કહેનાર મૂખ માનવી હોય. જગતના દુઃખોમાં શાંતિ આપવાનું, માનવીના મનને તેમાંથી બહાર કાઢી હળવું બાંધન આપી તેના મનને રંજન કરવાનું કામ લેખ-કોનું છે. પરંતુ ફક્ત તેટલુંજ કરી બેસી રહેનાર લેખકો, બનવા કાળ છે જગતને એકબીજા તરફ ખેંચી જશે. જીવનની હલતના મૂળ વિષયો તરફ માનવીનું ખ્યાન ખેંચવાનું કામ પણ લેખકોનું છે.

એ તેઓ કેમ વિચરી શકે ? આજ તો લેખકો દોષત સમઢવા માટે દોષતનાજ વિષયને બાલુએ સૂકે છે. ઘણીએ લખત એમ પણ કામ છે કે લેખકોએ કયા વિષય પર લખવું એ જાના પર હોડવામાં નથી આવતું. પ્રારાકો યા યાસિક, ત્રિમાસિક, યા દોષ્ટંદ પત્રોના તંત્રીએ લેખકોને વિષય આપે છે અને તે પર લખવા કહે છે. આ વિષયમાં દોષતના વિષયને સ્થાન હોતું નથી. કારણ એજ કે દોષત પર લખાયશા લેખો પ્રકાશકો યા તંત્રીઓની દોષત જુદી લેવાની શક્તિ ધરાવે છે. અને આ મહાત્તરશક્તિથી ખીલને પ્રકાશકો યા તંત્રીઓ દોષતના વિષયથી દૂર ને દૂર તાસે છે, લેખકોને નાસંવા કહે છે. પરિણામે લેખકો માટે એ માગો મોઢળા રહે, એક તો પ્રકાશકો યા તંત્રીઓની દોષતની આવનાતા સુભમ બની જવું અને સાચાં જીવનના સર્વે વિષયો

પર લખવું અને દોષતના વિષયને વિલા સુધી, પ્રકાશકો અને તંત્રીઓને દોષત બેગી કરવામાં મદદ કરવી અને તેમાં જે નાનકડો રોડીનો દૂકડો ફેંચાય આવે તે પર સંતોષ માનવો. શરૂઆત પ્રકાશકો અને તંત્રીઓને હવેન સલામ કરી નાખી, ચોતાની કલશ ખીજઓ માટે દોષત પેદા કરવા અને સમઢવા માટેજ વાપરી ચોતાનું બુનિયદા બનાવી ચોતાના પ્રકાશનો ચાલુ કરવા, પરંતુ આ પ્રકાશનો શરૂ કરનાર એ લખતના લેખકો તંત્રીપદે ખીરાજ દોષત પ્રેમી ન બની નાય તેની શી ખાતરી? આ સારીએ સ્થિતિ લેખકો માટે જરૂરી વિચિત્ર છે તેટલી વાચક-વંદ માટે. આ હાલતમાં ન તો લેખકોનું કલ્યાણ થાય, ન તો વાચકોનું. આ સત્ય લેખકો અને વાંચકો યદેસમાં યદેસા સમજ એ જમાન સર્વેનું કલ્યાણ સમાયકું છે

સત્યનાં જ્ઞાનનો ઉપયોગ

હું માનું છું કે મારું જીવન, મારી જુદી. મારે અંતરહીપ મને દેવળ અને લાઇઓમાં જ્ઞાનનો પ્રચાર કરવા માટેજ અજાયબો છે. હું માનું છું કે સત્યનું મારે જ્ઞાન એ હાથરે મને આજ કામને માટે આપેલ સંપત્તિ છે; અને એ સંપત્તિ એ જ્યા પ્રકારનો અર્જિત છે કે તેનો જશરે અજાડ થતો હોય ત્યારે જ તે અર્જિત પ્રજા છે. હું માનું છું કે મારા જીવનનો એક માત્ર અર્થ એ છે કે મારા અંતર દીપ જે રસ્તો દેખાડે તેજ રસ્તે મારે આવવું અને એ દીપકને માણુસો આગ હોવા ધરી સખવો; જેથી માણુસો તેને જોઇ શકે.

અને સો રોશનો

લેખિકા :- ફેની દલાલ

પ્રકરણ ૩

કચેનીયન

જો બનાવ પછી મેસીરવાન કામાનાં નામને મોટો ઘોડો પહોંચ્યો. સરકાર દરબારમાં માનયોગ પામેલા તે આદમીને કોઈ જાહેરમાં પુછળ ખરાબ લાગુ. હજી તો તેને આગળ ઉપર વધવાની ઉમ્મિદ હતી. હજી તો મવન રોડે પાડીઆ આપી બિરીશ રાજના અમલદારોની ખુશમદ કરી તે પોતાની અભિલાષા પાર પાડવાની ઉમ્મિદમાં હતો. એકના એક તે પોતાનાં જીવલેણી નેશીરવાન કામાની 'સર' ધવાની બધી હોય ઉમ્મિદ આજ ને હાથ તો ત્યારે સરીજ ગઈ.

શીરીન કમાને બેઠાના એ દુઃખલક્ષ્ય વિશેષથી જખરો આંચકો લાગ્યો. તેની તબિયત લાચરી ગઈ. તે કસામાં ઉલટ હોમ નહિ લેતાં ગેરહાજર તે ખુશ્ખાનાં ખ્યાલમાં મુગ્ધતા આવી. તેને પતિ તેની તરફ ભરે અને મોયાગુ હતો, પણ શીરીનની દુનિયા તો તમામ બદલાઈ ગઈ. માને એકપુરો તે લાકડાવાળો કેવું નશીબ લઈ આવ્યો હતો? શીરીનનાં આંસુ કદી જીરવાનાં નહિ હોય એમ તે રક્ષાજ કરતી મેરબાર, ધણી કે સાસામરી તરફની કરી પણ દરજ બગાવ્યો વિના તે બચ

રહી કરતીજ પડી રહી.

"એમ ના કર" તે પતિ સારઆતમા તેની આગળનો આગળજ રહી તેનાં પર મણું બેઠાવ અને કાળજી દેખાડતો હતો. એક દિવસ તે તેના કાલાવાલા કરતાં બોલ્યો, "એમ ના કર કાલી" મ ક પુ" એમ કરશે તો બીમાર થઈ જશે, તો પછી હું શું કરીશ? મારું બી તારા સિવાય કશું છે? જરા ફરી ફરીને મન લેર, કરામાંથી ઉલટ લે કે તારો વખત આવ." "

અને ધણીની માયા મહેરબાની નેત્રો તે ગરીબ પરણેલરે પોતાનાં આંસુ છૂનવાર ખંચાવી લીધાં. મન મોટું કરવા તે તો ધણી બાગતી. રાજવંશી તેનાં ભરખરનાં જનમાં તેને રાણીનું સુખ હતું. એમ તે કહેતી. તેનું એ જન તેને માથે સલામત રહે એવું તે માગનારી એક પતિવ્રતા નાર હતી, પણ તેનું બચ્ચું, તેનું બચ્ચું! ગમે તેટલો તે મોટો મોટો ધણો હોય પણ માને મન તો તે તેનું બચ્ચુંજ! તેનાં વજર તે જીવીજ કેમ સહે?

વખત જતાં મેસીરવાન કામા તે પોતાની નિયમીત છાંટતી પાછો ચુબરેતો થયો. નહિ કે તેને હીકરાનું કાંઈ ધામનું નહિ. તેનાં હેવાંને કોઈ પુષ્કળ આવાલ ધણો હતો, પણ આખર કરે ને તે એક મદની મટાડી હતી. મદ માલુમને કંઈ જરમાં બેસી રહ્યા કરવાનું કાચે? ગમે

પકાક કાં નહિ પૂરી પડે, મદને તે તેનો બાર ઉપાડવા હતાં બીજા દુરનો બળવથી પડે છે. તે ધંધાધાપા અને કામસર બહાર જવા આવવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે તે પાછો બહાર આવતમાં પણ લામ લેવા લાગ્યો. ફક્ત શીરીની જે શરૂપર હતી તે આજુબરહી, બહે તેમાં વધારો જાયો. ધરની બહાર તે યુ. પશુ ખોરાકની બહાર બી જાર જરૂરે પણ કાઢવાનું હવે નહિ તેણે માંદીજ વાળ્યું. પર, અશ્વત્થ, યા પર વખાણ વધુ હતું. ત્યારે સોસાયટી તરફની ફર જતી તે શીજ પાત.

અતે તેના ઇંછાથી જ નહિજ સહન થયું ત્યારે તે એક સુખના બહારનાં છોકરીના સલાહથી પત્ની આગળ લઇ ગયો.

“શીરીન! મને કામકાજ બહાર જવું આવવું પડે છે ને તું નહિજ કેટ નીકળતી તેથી કેક કમકમી પડી જાય છે. મારી આગળ કોઇ ‘કમ્પેનીયન’ લાય તે જરાથી તું ને રીકર. ને હવે નોકર ચાકરોના કંદાજો તું ને ગમતો નહિ તે તે જય ઘરનું જીવને રૂખરૂખ રાજો ને તારા હવને મિરાંત માય.”

“હવને નિરાંત!” તે બાપડી ચનમાં બળા. “હવે નીરાંત તે ત્યાંજ તે” એમ હતાં બહારથી તેણે કાંઈ રફતીક કરી નહિ. તેના ધણી તેને મારે એક વાતુલી ‘કમ્પેનીયન’ રાખવા આગતો હતો તે તે જમ કહે તેમ કરતી. ને કે તેને વિચાર તે આવ્યો કે ‘કમ્પેનીયન’ તેને યુ. ‘કમ્પની’ આખી સંકડાની હતી કે હવે તે તે બાપડી કોઇ સાથે મોં બાંધી વાત પણ કરવા ચાહતી નહિ.

“કમ્પેનીયન” મારેની બહાર ખબરોના જવાબ તે બહાર આવ્યા. આજુબાજુના દોસ સમાજકોશની મદદ સાથે નોટીસવાને તેમાંના કેવાકે સુટીને બાજુ મુક્યા. પચાંચી ‘ઇન્ડરવુડ’ મારે બાપડી ગર્મ. હજી નોટીસવાન કામને શીરીને લાયકતી ‘કમ્પેનીયન’ કોઇ જણાઇ નહિ.

“જરા કોઇ દિલ અને આપણી હમબત રાખતો મી. કામા,” સીપ્પાજીએ સલાહ આપી. “હમબત હશે તોજ ઠકશે. પરબત ને સુધ મોરી મોરી અમ તો રાખતાજ ની. તે લોકનાં તો કોડેકા જિવા હતવા સંભળાજ કે પુષ્પુજ નહિ.”

જો ઉપરથી મી. કામાએ એકકસ એક ખરડી બાતોનો જવાબ પસંદ કર્યો. તે ‘ઇન્ડરવુડ’ મારે આવી. ખાસ જુવાન તે નહિજ પણ હજી જુવાન જેવીજ. વાત-ચીતમાં તે સભ્ય અને લાયકવાળી હતી. દરેક રીતે તે કામેજ જણાતી વળી રૂખ-વમાંબી નાખી દેવા જેવી તે નહિજ હતી. તેને જોતાંજ કોઇ જરૂર બજબ ધમ કે તે ખરડી હમ નહિ હશે? પણ નવજુઓ કુમારીકાચો નિવાની થી નવાઇ છે કે, શરેરાં લામ કુંવારી નહિ હોય કે જ મને તે, પણ સંધેરાંનાં નસીબમાં હશે તે જ ‘કામા હોવા’ની સીદી બી.

મકરણ ૪

પરિચ મેમની મધાણ.

સંધેરા લામ જોતાનાં કામમાં ફરજ જણાઇ. ધણી હમાનદારીથી તે જોતાની ફરજ બજવવા લાગી ધરનાં નોકરોની રૂખરૂખ રાખતી. આવનાર જનારને જવાબ દેતી. વળી મીરાંત કામા તરફ તે બસત. કાળજીપત હતી. ધણી ફરમાનબરદારીથી તે તેજાનું કામકાજ ઉપાડી લેતી. તેમને ગમે ત્યારે તેઓ આગળ-પેરડી તે કોઇ કોઇ વાંચતી. કોમિટિન વગાડતી. કુંકમાં તે એક અમ્મી ‘હાઉસ ડ્રાપર’ અને કમ્પેનીયન પુરવાર થઇ. કુંક મુદતમાંજ તે ધરની સહ રસમથી માહિત્યાર બની ગઇ. તેણે સર્વેનાં દિલ છતી લીધાં. નોકર ચાકરો તેને માન આપતા. એટલુંજ નહિ પણ ઉપડી સોસા-

પરીમાં જવું શરૂમાં લામ જવું આજ્ઞાનીથી ફાની નીકળી. તેમનાં રવાને ખબર નહિ પડી કે તે સમાજના નીચલા યસ્તી, સ્ત્રી-ખીમાં ઉછરેલી અને ગરીબી વેટેલી એક ભવિષ્ય હતી. એટલી બધી તે પોતાની નબી બતાવતી હાવી રહી.

તેનાં આલ્યા પછી નેમીરવાન કામો દરે ખીલકુવ નમિનાછથી પોતાની કામકાજ ને કામકાજની રોકાણમાં કામ લેના દના. એ સારે તેમના મીસ લામનાજ ઉપકારી દના. સ્ત્રી એકવાર તેમને પેટની અભિ-લાષની સીટી ચકવાતું કામ નેમીરે મોકલું હતું. રીકરાની છુટાછેલે મમ એ રીને તેમના પોતાની અસાધ્ય રોકાણમાં પછી રહેશે ફર કાવા લાગ્યા.

જવું એક આ તેમ કડી શરૂ? મા અને આમ બન્નેને પોતાનું અચ્છું વ્હાલું હેલ એ ખરું, પણ મા તે માજ, તે તેા અચ્છાથી બૂલી પડતાં અને આ રીતની છુટાછેલી જાદા ખમતાં ખમતાં જલે મરવાજ પડી હતી. ક્યાં તેનું અચ્છું અને ક્યાં તે?

આ એક કીવી જનની માંમરી જે-મનની કાલિજ વેરતા ને કાના ચેનરથીજ કામ લાંબે પખને કાપેરે લેવાથી શરૂ, બૂલા દેખીથી શેકરે નેમીરવાનને સચક આપી. "તમે મીસીસ કામને ચોકો વખત ખુબછી નાર કરી નાંખો. મીસ કામો, અજબત તમને કામનાજ હોરીને જવા નહિ ખમતું હેલ તેા હરે તેા કચેનીમન મીસ કામની સાથે નમે એકેને આજ્ઞાનીથી એકલી કાઢો."

કાળજથી વીલજ પડતા કે બરવારે પોતાની માંમર બારમ આજ્ઞા, ત્યારે એ ખીલકુવના રજુ કરી. "જવનની કી-કર!" તેની પાને બિભાર દગું અને તેનાની વ્હાળી પતિનાં સુખ કાળજી મરે તે કહીજનની વાજુ કરવા માલેલી નહિ.

હ મેકની ત્યારે, નેમ કડે નેમ કરનારી ને પરજેનરે, મગર આ વાર પતિની કુચના મજુર રાખી નહિ.

"મારી એટલી બધી કાળજી ના કર્યાં કરે, નેમીર." તે બિભારી અધેનાનથી બરપુર કનાંજવતાં છગરે બોલી. "મનિમરવારો. મને કહું મમતું નથી. વળી તમે અરિ-રહો ને કું ત્યાં? એમ કહી બનેલી નહિ. તમે આજે વખત કામકાજમાં પડ્યાવા કહે, મમીમાં જુવન અને કું મજાથી ત્યાં જાહે એમ? નહિ, રીયરેસ્ટર, તમને એકલા કુખને નારે નથી જવું."

એક પરણીને ખ્યાર કાણ તેનું માખ કહી શકે? તે ને અમ પતિ પતિ અને પતિનેજ છુટા મન માણીક માનનારી અને તેનેજ પુરનારી એક વરેથી વનિતા હેલ છે. તેનાં ખ્યારને કાજ દરે કે સીમાજ રહેની નથી.

અને એ તેને ગાઠે ખ્યાર નેતાં નેમી-રવાનનું હેલું જરૂર આજુ. નાજુક તે યર એ પછી નેલે પોતાનાં છગર સાથે રાખી રીધું. તે નિહાવદોહ અને માલે ઉપર ફરી રાખ અને છવ આજુવા તેજે પવિત્ર પ્રેમનાં સુખનેથી ને સરો મરી નાખ્યા. હકાર એક પતિના પ્રેમને કિમજોર પીનાં, બિમાર તે પતિના ગાંઠે પોતાની બિમારી બૂલી જમક. સતોરથી નેન જુક ફૂલ તેનાં હાથમાં રખાઇ રજુ. અનુ. શરૂ તેનું એ સિરનાજ નું જુમ જુમ છગરે નેને બરપર.

"આલ ત્યારે કું મમ વમર એકલી નહિ જતી તેા બી થોડા વખત તારી સારે કોનીકજ કું ને રીવર, મેમક-રીને આ બ તેા લખાથી લીધા છે" થોડાજ રિવન પછી નેમીરવાને એક ખજકાને નામે મીરીનને રેખાકનાં કહું. "મકરીથી કું જરૂર મમરો. કુંને ત્યાં જરૂરજ કાપના રહે."

અને ત્યારે ગાંઠના એ પતિને તે શંક પરજેનર કિમજ નાજાજ કું? પતિને તેના તરનો ખ્યાર નેન કામિ વખતે તેનું છગર હજીજ સુખથી બરાજ રજુ. મરીવ તેા આવના બનાવનાં આજ્ઞાનીથી તેને કાજજે મનવખી આપા હેલ તેા ફરી બી તે તેની સાથે મકરી જવા એક મન થાન?

પણ ત્યાં જવાની યુક્તિ કરી વિચરેલી નેચારીઓ કરવાનો હેતુ કમ્પેનીયન મીસ કામને મળી ચુકો હતો. શહેરાનો વાપળ કદમ અને હાથો એ પછી લાંબા તે ચેન્નઈની મોઝવણ કરતાં બધા ઉડી ઉડી ગયા.

પ્રકરણ ૫

“શમતાની રીકશી”

અકાંતમાં તે બગેસો હતો. મધુરીથી ત્રણ ચાર માઇલ ઉપર આવેલો ‘કોન્ડોર’નો તે હતો. વિવેક સુખ છે. શરીરને કામને શાંતિ ને સુખથીદીન બધું જનકેળ દોવાથી નેશીરવાન કામથી તે ખાસ પસંદ કર્યો હતો.

શાન મીસીસ કામને તેઓ ‘રીકશી’માં ફરવા લાઇ જતા હતા. તે ઉંચા બાંઝના કાંઠા, લીલાંતરીથી છવાયેલી ખીણ અને બરફ છવાયેલાં શિખરોની ટોચ નીકળતાં તેઓ દૂર દૂર જતાં પહાડી તે વાટમાં ‘કામો ક્રેસન્ટ’ ધરાવતી તે રીકશી, લપકા-દાર ‘લોન્ડરી’માં સજ થયેલા કુશીલ ધમધમ ગળકાવી જતા. આખર નાચુક તે જાડુનો બોજ તેમને મન તો પીંજા નેચાન હતો. અઠવાડિયામાં પસાર થવા છતાં શરીરનાં કશીજ દેર પડ્યો નહિ. નેશીરવાને અકસીસથી જોડું કે તે તો નેચીને તેવી શીકણ, ફુળા અને કરંધુ ચહેરાની રહી ગઇ હતી. તેનાં નમને, આસપાસની સુંદરતા જોવા નહિ, પણ જો નેને નહિ મળી શકે તેજ જોવા તરસ્યા બની રહ્યાં હતાં. દિન પર દિન જે મેજા તેનો આનંદો પ્રકાશ ઊડતાં ગયા. દિન પર દિન તે સુંદર નમળી બનતી ગઈ. આખર કંઈ દેહ કંદરતની ગમે જ્યોતિ રિયલુરી બી તે દૂર કરી શકે ?

જેથી ઉપદું નેશીરવાન અને શહેરાં મધુરીની તાજી પ્રચતુમા હવામાં મુકળ

લાલ ઉઘાવવા લાગ્યાં. શહેરાંનું જોખ તો બહુ ફરી એક વાર ઉઘાળા માણ ખીલી રહ્યું હતું. તે ગણિતો રંગ આંખોનું તેજ, તેના ચહેરાની ચમક અને બદનની મરેડ લાલ મદને તેના પે આગળ ચુંકતો કરે જોવાં જોવા જોખ નાચ્યાં હતાં.

જેજ પ્રમાણે નેશીરવાનમાં પણ ફેરફાર થયો ખંચાવત પસાર કરી ચુકેલે આદર્શ મુખમાં ભણે ખખડી જતો. હોય, મજા રીની તાજી પ્રચતુમા હવામાં નેશીરવાન કામ તો માર તમારે લાલ ઊલી ખની ગયા. તેઓ ધમધમ ચાલતા. કોંકુ વાર કણુ ખાતા અને વજન પર વળન પધારતા ગયા. છતાં તેમનું શરીર માંસના લોચનું નહિ પણ સંગીન અને માંસન બન્યું. તેમનો આકાર દિવ પર દિવ વધુ દમામદાર તેજ જ પડે ને તમે થતો ગાલો.

કોઇ વાર જે પેન્-નેશીરવાન અને શહેરાં, મીસીસ કામની રીકશીની ખાલમાં સંધાવ ચાલતાં. ઉંચી કડાવર સીલામળી તે સ્ત્રી અને ફરી જવાન બની ગયા તે પ્રપત્તી જોડી થયાનું ધ્યાન જોયો હતો એક બજારે તેઓ ‘પિપી મેશી’ની શુંકેનું હુંદર એક ખીણ સાથે તેની ખીણની વખાણ કરતાં ચાલતાં હતાં. શહેરાંની ઉપાર્ય માયા ઉપરનું એક કલ પવનની લહેરે ઉડીને તેના ચાથ સાથે ગમન કરી રહ્યું હતું. એક પણ નેશીરવાન કામની વખાણની નજર તે ઉપર ફરી રહી. શહેરાં જે નાચણ મામી અને તેના ગાલે મનોહર મુકળબનો રંગ પકડ્યો.

ખીણ પણ એમ છતાં શહેરાંની નજર રીકશીમાં ફેરવ થયેલી તે શીકણ નાતવદ આકૃષ્ટિ ઉપર પડી. અસલ વેદનાથી ભરપૂર તેની નજર કેવી તે જોયે રીકશી રહી હતી ! એ વેદના, એ સંતાપ નેનું શહેરાંનું હૃદય એટલું તો થવાય કે મનન એ પછી તે મી કામની ખાલ માંથી હતીને મીસીસ કામની પગ ઉપરનો રંગ સરખો કરવાને બદાને રીકશીને

ચક્રાચો લઈ તેમની બીજી બાજુમાંજ આસપાસ ઢાળી.

નાના એ બનાવ પછી શહેર અંતર્ગત સુધી મો. કાગા બપોરે-રીકલે સામે ફરવા નીકળનાર હોય ત્યારે કોઈ બહાનું કહી વરમાંજ રહી જતી. આ તે એકલીજ, તક મળ્યે ફરવા જતી. એજ પ્રમાણે શહેર ત્યારે ચીસીક કામ સામે જવા નેપારે થમલી હોય ત્યારે નોશીરવાન કંઈ કારણ આપી સહકી જતો.

તે રાત અતિ દિલ્લચર હતી. આકાશમાં તારાઓ સાથે દરિયાઈ કરતી સામેની ટેકરી ઉપર જગજગતી રાશની નિહાળતી શહેરો બાજના 'ટેકરી' ઉપર ગુપ્તગુપ્ત હોતી હતી. મસૂરી જેમ 'ટેકરી'માંની રાણી' દરિયાય છે તેમ 'રાયતાની ટેકરી'ની પછી ઉપરના ખાતી સુધી છે, મસૂરીમાં રાત બધી રંગીલા કાલાંબા મળતે છે. નાચ, રંગ અને રાશન સંગીતમાં એ વર્ગ વધારે ચક્રચર હોય છે, ખાસ કરી પશ્ચિમની એશિયામાં ફરમા સેકન્ડ કક્ષાના રાજ્ય મહારાજાઓ અને કહેવાય એ ફરમાવજ હોય.

સામે ફર હોય એક ટેકરી પર આવેલાં યોડેસની રાશની જગમગી રહી હતી. ફરથી એ દેખાવ એક ચક્રતાન લેતોજ દેખાતો હતો. અંદર એક તમાચો આવતો હતો. ત્યારે રાજાઓ સંગીત અને વાજાંડના સુર, એકાંત તે પહાડ અને ખીણો વચ્ચે ક્યાંના ક્યાં પડ્યા ફેલાયી રજા હતા.

હુસ્સામય એક ડાન્સ મ્યુઝીક..... ખીજાર તે બ્રહ્મ પીય ! શહેરોનું મરતક ફરવા કાણુ. પુત્રારીમાં એકાવાની એ રાગણી, વિવાહ તોપારી હાસ્યના અવાજ ! અને આશાઓ તારાં એકે દરિયાઈ કરતી રાશનીથી હોયતી તે રજતી !

શહેરોએ એક હાથ મારી, જવાનીથી જાણુ તેનું નેબન શું અંતે આવે જવાનું હતું !

એક નરમ છતાં મજબૂત હાથ તેનાં ખજા પર પડ્યો.

"કંડી નહિ લાગતી રાશોં ? હવે અંદર ચાલની," નોશીરવાન હાથ અતિ કાળા છથી તેનો 'કેકાક' સરખો કરતો બળાયો.

નાજુક તે ખજા ઉપર તેનો એ બેરા-વર હાથ વીંટળાવ્યો તો. રાશેરોએ તે ઉચકવાની કોઈ કોશીલ કરી નહિ.

"કીવીંગ વેરી લોનલી ?" તે અવાજ હુસ્સાથી એખર બનેલો શહેરોનાં કાનને અધકાયો.

શહેરોએ ફરીથી એક કંડી હાથ મારી.

"હું.....જાણું" નોશીરવાન થોતે એવાજ એક કંડી ગમનાક નિસાસો નાખતો એકલો અને તે પુનર્ગાં જેવી સ્થિતિ હોતી રાશોં પુખ્ત પાના તરફ ફરવતાં તેજી ઉમેયું, "એકલાપણું થઈ ખરાબ છે હું જાણું. શહેરો.....મારું કાલીજ, આપણે બન્ને કલા એકલા પડી ગયાં."

શહેરોએ તે પુખ્ત પાનામાં નિબંધ-તાથી ઉમેયું. તારાં જડિત રાત તે રાશીમાં, અંગરના એ દુકા જેવી હુસ્સાની જવાબાથી ચમકતી તે આંખો !

અને શહેરોને એથી કોઈ ડર કે સંકોચ થયોજ નહિ ! શું ને... નોશીરવાન ખરેખર નહિ કહેતો હતો ? એક નેમ્યા બન્ને એકસરખાંજ એકલાવાયો હતો.

મસૂરી... "રાયતાની ટેકરી." અંધારી અને કંડી તે રાશીમાં રાયતાન શું મસ્તી ક્યાં વગર રહે ?

ફુટ કાચો રાયતાન તે સ્ત્રી પુરુષને નેબને હસી રહ્યો હતો. નજીક ને બન્નેને વરસ કરી હવા નેમની વચ્ચે કામદેવને એકલી આંખો.

નખશા એક મોશો, દમ વિનાની એક કાકત અને હુસ્સાની આગમાં જળી જતી તે નેરી રાયતાને એકલેલા કામદેવને અંતે ચરણ પછ.

(સંધન છે)

આવતા અંકથી બે નવાં આકર્ષણો

‘રાગિણીમાં નવાં નવાં રસિલાં ફિચરો ઉમેરવાની અમારી ધારણાને અમે વેળ આપી રહ્યા છીએ અને નવાં વર્ષના આવતા અંકથી બે નવાં આસ આકર્ષણો તેના અવધારીઓ તરફથી દર મહિને નિયમિત અપાશે:-

જાતીય જ્ઞાન

સંગીત શાસ્ત્ર

સુજ્ઞાતી સાહિત્યમાં જાતીય જ્ઞાન ઉપર લખનારા મધ્યા ગાંધી લેખકોમાં કરોબી-વાળા વિખ્યાત લેખક શ્રી કિશોરજીભાઈ ફક્તમજી મહેતાજી નામ જોખર છે. શિષ્ટ વાંચકોમાં લોક અને મહેન, પિતા પુત્રી, માતા અને પુત્ર સાથે યોરડીને વાંચી શકે છેવડું, જીવનની અત્યંત મહત્વની બાબત રજૂ કરેલું આ સ્થમન્સ અલગત જુના વિચારો ધરાવનારને પૂરે, છતાં આને નવારે જગતજરમાં એ જ્ઞાન બાળકો માટેની જવાબદારી અને ઉમર પુરોગામીને આપવાની જવાબદારી થાય છે તેવા સમયમાં શ્રી કિશોરજીભાઈના લેખો અભ્યાસકારી વિગતો સુધે આવતા અંકથી રજૂ કરાશે. એ જરૂર આવકાર પામશે. વિશુદ્ધ વિચારો વિશુદ્ધ વાણીમાં એથી રજૂ કરી શકે છે એટલે જાતીય જીવન-રાશિની નાણુક બાબત સજામત દાઢમાં સંપાદન છે એનો અમને પુરો વિશ્વાસ છે.

વડોદરા ભારતિય સંગીત મંડા વિષા-લક્ષ્મી સંગીત સ્નાતકની પદ્ધતિ ધરાવનાર નવસારી સંગીત શાળાના સિદ્ધ અને મુખ્ય તથા વડોદરા રેડિયો સ્ટેશન પરથી સામીય સંગીતના કાર્યક્રમમાં જીવ લેનાર શ્રી બસુભાઈ શેઠ (બસુ સોની) ભારતિય સંગીતને લગતા નિબંધો, ભારતિય સંગીત અંગેની સવિસ્તર સામીય માહિતી, સ્નાતક ઉચ્ચ પ્રતિભાં આપક-વાદકોની તેમજ કળા અંગેની વિસિષ્ટતા દર્શાવતા નિબંધો, ઉપરાંત પ્રગણિત તથા અપ્રગણિત રાગોની સમજ તથા સરખા-મણીઓ, તથા તે રાગોની સ્વર લીખાંઓ ઉપરાંત ભારતિય સંગીત અંગેની બારીક માહિતી નિયમિત પીરંસશે.

આ બંને અવધારી કારમાળા પહેલેલી જ વાંચતાં રહેવાની લાચકોને અમારી મળજીત જવાબદારી છે.

કેળાં

આંખોને શેશની પુરી ખાઈનાર, 'ખાધેલું' વધાવનાર, હાડપી'જરિયા બદનને ફરબે બનાવનાર, ચરબી વધાવનાર, તેમજ તરસ, અતિસાર, રક્તવસ્ત્રાવ, દાઢ તથા લોહીતા બગાડાને ચોકકસ મટાડનાર અતિ ઉપયોગી ફળ કેળાં સા'બ'પી આ લેખમાં જાણવાનું મટાશ ફેરવામાં આવ્યું છે.

વિમાનના વેગવંતા જમાનામાં, પુત્ર તાજગી આપનારી દવાઓ અને ખોસ-કીમાં કેળાં પહેલી પંક્તિનાં ગણાય છે. સીતાફળ, ચીક, કીશમીશ, ખજૂર, મધ અને પપાઉ માફક એમાં સાકરીઆ તત્વ લાશોશ છે, જે ઝડપથી લોહીમાં પ્રવેશી ચોતાનો પ્રભાવ બતાવવા માંડે છે.

બળકુ ગણકોત્તરી કેળાં અનેક દરબજે ચડીયાતાં છે. આંખોમાં શેશની પુરે છે. અને ખાધેલું પડાવે છે. હાડપી'જરીયા બદનને ફરબે બનાવે છે અને ચરબી વધારે છે. એકથી સાથે કેળાં ખાવાથી અજીરણ કરતાં નથી. તરસ અતિસાર, રક્તવસ્ત્રાવ, દાઢ તથા લોહીતા બગાડે કેળાં ચોક્કસ મટાડે છે. કેળાં ખાવામાં ઠંડા, સ્વાદિષ્ટ, કંદનાશક અને હસ્તને શેકનાર છે. પાકેલાં કેળાં જૂન લગાડી આંખોને તેજ આપી તરસ મટાડે છે. જો વળી રક્તપિત્તને શાંત કરે છે. કાન્તિ-કોવત વધારે છે. વાયુને શાંત કરે છે.

પાકેલાં કેળાં જરૂરી પડે છે. કાચામાં ફર ટકા અને પાકેલાંમાં ડઢ ટકા ઉપ-

યોગી તત્વો છે. કાચામાં સ્ટાન્ડ અને પાકેલામાં સાકર વધારે છે. પાકેલાં કેળાંમાં રર ટકા સાકર છે. શેરડીની સાકર કરતાં તે ઉચ્ચ કદ્દની છે. કેળાંમાં વટાણા જેટલાં પોષક તત્વો છે. રોનસીલ તથા શકાયલાં ગળાં મારે કેળાં ખુબ ઉપયોગી છે. તે ખેતી ગયેલા અધાન સુધારે છે.

મધુમેહના દર્દીઓને, કેળાંનાં ફેલનું શાક અથવા તેનાં મૂળનો રસ એક લોસી મધ સાથે આપવાથી સારો ફાયદો જણાય છે. ગાયબીડીસવાળાને કેળાં આપવાની ખાસ લાસમણ છે. સાકર-મીઠાઈ ખીસાળને રસને બદલ ફેરવી દેવાય છે ત્યારે કેળાં, મધ, કીશમીશની ગ્રેષ સુગર તુરંબ લોહીમાં આમેજ થક, થાક અને બેચેની દૂર કરી શકે આપે છે.

સુતાની હડીઓએ હકમરોગમાં કેળાં ખરાડી સફળ પરીણામો બતાવ્યાં છે. પેટના દર્દો કાચાં કેળાંથી મટે છે.

ગોળ-આમલી-કેળાં અથવા દર્દી-સાકર તથા એકથી સાથે કેળાં ખવાડીને

લખનાર

વેદ હોરમણ ૨. અચારીઆ

ખંગાળાઓ શરૂઆતનો સંકેદથી (આંત-
રાત્રીનો ખઠી) સાંભળે છે.

કાર્યા કેળાવના સ્થાયીમાં આડો સંકેતવાનો
કમાલ બુદ્ધ છે. ટોપીમાં કેળવું પાન
રાખવાથી આંખ તથા તાલકામાં ઠંડક
રહે છે. અમેરીકાની સેનેટરિયમમાં કેળવો
ધડનો તાલો રસ વપરાય છે. એકલા બેજ
પ્રયોગથી ખઠીના દહીંથી એટી
સંખ્યામાં સાળું કસાયો છે. એટી તોણ
થી સાથે કેળના ધડનો રસ એટી તોણ
આપવાથી પીણામ મારફત પથરી સાથે
યક બાય છે કેળાનાં ફેલ ખવાડવાથી
ફેફસાં અને પીસામ વાતે જાતું લોકી
ખંધ યક બાય છે. સોમલ-અકીણુ બેળાં
ઘટીલ ઝેરનાં નિવારણ માટે કેળનાં
ધડનો રસ પીવા અપાય છે. પાકેલાં
કેળાં રોજ ખાવાથી દસ્ત સાથે લાવી
કમજોર મટાડે છે.

આખરના પાનમાં જેમ ગરમ તાસીર
છે તેમ કેળનાં પાનમાં ઠંડક સમાયેલી
છે. જુલાં જુલાં પાનમાં જોગન પીસ-
વાથી તેના ઠંડા ગરમ બુદ્ધિમાં ફેરફાર
યાય છે. કેળનાં પાન પર જમવાથી ઝિરા-
ની ગરમ અસર થતી નથી. દેહી, વેંગણ,
વેંગણ, પટેલ અને ફરીની જાલ મીઠક
કેળની જાલ પણ ઉપયોગમાં લેવાય છે
અને ઘણાં હિંદુ કુટુંબોમાં કેળની જાલનું
સાંક ટોંકાથી ખવાય છે.

કેળાં બીનાશયણી જગમાં જાડી
છગી નીકળે છે. લાલ, લીલી, પીલી, એકથી
અને ત્રણધારી મળી પાંચ જાતનાં કેળાં
મુખ્યમાં બારે માસ વેચાય છે. ખુબર
સાથે કેળાં ખવાય તો વધુ બુદ્ધિકારક
બન્યાશે. કેપરી સાથે પણ કેળાં ખાવા
અપાય છે. મેંદામીયાળાને કેળાં ખાવાની
સલાહ નથી. પીત્તવાળાં માટે ઉત્તમ ચોરાક
કેળાં-પપાંક સાથે મેળવોને રેટવારન
જન તરીકે પણ ખાવાથી પાંચ-ત્રણ
ફી, બદનમાં કાળિત તથા રાગકાંટ વધે છે.
જાનમાં એક જાતનાં કેળાં યાય છે

તેનાથી ચાર માણસનું પેટ ભરી શકાય
છે. દિલિપાઇન ટાપુમાં ઘણાં લોખા-લોખા
કેળાં થયેલો બેવામાં આવે છે. કેળાં
સુકવી વારણીમાં સાચવે છે અને મેવાના
વેપારીઓ તે બારે માસ વેચે છે. સુકવેલાં
કેળાંનાં જુદાં સેનેટાગન જેટલી લાભ
આપે છે.

કેળનાં ફેસમાંથી સુંઘર કાગળા બને છે.
પિત રોગવાકાએ આપણ સાથે કેળાં
ખાવી. આમલા, દુધી અને સાકર સાથે
મેલવી કેળાં આપણથી સ્ત્રીઓને પ્રદર
મટે છે. કેળામાંની વચલી કાળી નક્ષે
દાદી નાખી તે જગમાં મરીનું ચાથું
ભરી રોગને સમારે આપણી આંસ રોગ
મટે છે. કેળનો મૂળ કમ્બર ઉપર બાંધ-
વાથી સ્વાવડ આરામથી માય છે, પણ
પ્રસવ પાદ છોદી નાખવાની આશ કાલજ
રાખવી.

દહી સાથે કેળાં બહી બામલદે ખાવાથી
જીભ પરના કાતરા રૂઝાય છે. કેળનો રસ
એકથી અથવા થી સાથે કેળાં લેવાથી
લસઝાક રોગ મટે છે. ઘણી જાખવામાં
માટે આ ઉપાય કીમતી જાણાયે.
જીલીનાં પાનનો રસ અથવા લીમડાનાં
પાનનો રસ અથવા તુલસીનાં પાન ખાવાથી
અથવા એક તોણ પાંચથી સાતમ
દુધમાં સુંઘી ખીર બનાવી ખાવાથી
એવરિસ કલાક સુધી ઝિરાક લેવાની જરૂર
રહિતી નથી. પાતલા-નખળા માણસોને
કેળાંનાં રાજીદો ઝિરાક-જરૂરી છે. એવી
અનુભવેલો જે આમ તેજ બાળે છે. સવારે
કેળાં ખવાડવાથી બહા-પ્રેસરના દહીંને
સાદત યાય છે. દૂધમાં કેળાં તે એક
અનુપમ રૂઝા લેવા સ્થાય ગરીબ વર્ગ
માટે સર્વોત્તમ મીઠાઇ રૂપ છે.

ગુને હગાર કોણ.....?

(દ્વંદ્વ વાર્તા)

લખનાર :

મીરીસ બાહુ અ. સુરતી

રમ્યા શૈલ્યવાન હતી. તે ખાસ ગેરી હતી પણ તેણી ચરીર ધારીયું દર્પ. તેણે અને શૈલ્યવાન પીઠાણ મતાં શૈલ્યવાનું સ્વર્ગ અને છે. તેનામાં શૈલ્ય અને શૈલ્યવાન બંને દર્પ. ખરેખર તે શૈલ્યવાન અપેક્ષાની પ્રતિમા હોય એમ લાગતું હતું.

રાધા બાપે પંદર સોલ વિવાળા નોંધ કુછી શાય તેવી એક ફાનર કળા જેવી હતી. પૂર્વ બંગાળનાં એલેક્સાં એક નાનાં ગામમાં તે પોતાનાં પતિ રમેશ સાથે રહેતી હતી. રમેશ બંગાળી બ્રાહ્મણ હતો. અને તેનાં એક કારખાનામાં કાળી મજૂરી કરતો. મન તેણી મહેનત કરવા છતાં પોતાનાં ખાટા પુરવા નેહુ તે કમાઈ શકતો નહિ. તેનું કરીર દિવસે દિવસે નબળું પડતું ગયું. કોઈ મોરો અસ્થિર તેને એક મનો કે પોતાનાં પ્રાણ કરતાં પોતાની સમક્ષે કશુંજ સુખ આપી શકતો નહિ. રમેશને માથે તાલ લાગુ પડ્યો હતો છતાં તે જિંદગી ધસપડતો પછડતો કામ ઉપર જતો. અગર તે તે શોડા દિવસ નહિ જાય તો તેને જીવન જન આપી હતી. તેની જમ્યે બીજા કંઈ માથું મારી હરની કરી દેવામાં આવે તો તે અને રાધા બંને મરી જાય.

દિવસનાં ચંદ્રેરા સાથે રમેશ પથારી-પથ બન્યો. તેનાં મન આખર મનો શાય એમ લાગતું. રાધા ગભારી બની અહ, તેની પાસે ક્યાં પેસા હતો નહિ જોમાંથી તે એકટરની દવા કરી શકે. તેણીએ રમેશનાં શેક પાસે જઈ, આજીજ કરી પથારીમાંથી શોડા પેના આંગ પર લઈ અવવાનો વિચાર કાઢ્યો. રમેશને એકસો છોડી,

આજીજેર તે કારખાનાં પર શોડી.

“શોડા, મારો પતિ ધણો જિમ્માર છે અને તેની સારવાર કરવા માટે મારી પાસે એક પે પણ નથી. પથાર પટે શોડા રૂપીયા પીરસો તો બહુ આજાર મશે. શોડા, તમે પેસા નહિ આપશો તો મારો ધણો મરણ પામશે.” અને મરીઅ રાધા બંને રાત્રી જોડી કાઢવામાં કરવા લાગી.

તે જિવારીનો કેળાવ એવો દર્પાનક હતો, કે તે જોઈ કોઈનું બીજું પીઠાણ વગર રહેતું નહિ, પણ પેસાની મજૂરીમાં મરત બનેલાં શોડા દર્પ પીઠાણ નહિ. શેકે નોંધી પાસાં પાડી—“અને ધસ-કાં આવી, મારો કામમાં દર્પાનકીરી કરતાં હુંને ચરમ નહિ આપવી કે તું બહુ અપેક્ષા રોગ કરી જાય છે. અબધરી અપેક્ષા નીકળ. હું જો પે આખનાર નથી તારા ધણીનો જગ્યા ઉપર કામ કરવા માટે મારી પાસે હમરો માણસ મેવાર છે. એના જેવા રેગીષ્ટ માણસો ક્યાંજને માથે પડે તેનાં કરતાં વધેશજ મરે તો સારું.”

અરે રે ! તે શોડાં હર બોલેક માંભણી રાધાવું હવે કોઈ ઉઠ્યું. આખા અંજ કાપતી, શેકની બોરીસમાંથી તે બહાર પડી ધનકમેને તે અંજ દેવા લાગી. મનથી તે બબડી. “જાણું હવે નહિ પીઠાણું. ક્યાંથી પીઠાણું ? પેસાની એરજી ઉપર સત્તાનાં દાષોગ્રથી ટીપ્પણુ હવે ક્યાંથી પીઠાણું ? મરીજાનાં લેલો પીવા નેવાર મરેલું હવે ક્યાંથી પીઠાણું ? હામ બગવાનાં હવે હું શું કરું ? હું માસ રમેશ માટે કશુંજ કરી શકતી નથી.

એને આજી બચાવી શકતી નથી. કાણુની
કાલકર્ષક બાકુ ? કાણુની મદદ માંગુ ?

તેની આંખોમાંથી ગરમ આંસુઓની
ધારા વહેવા લાગી. જેમ તેમ લાલિતે
પગથી પાછી તે પાતાનાં કુંપકામાં ફરી
અને મેશની ધાતી ઉપર આંસુ ધૂણી
હાથે હાથે રહી.

રમેશ પાતાની મુસ્ત આંખો ખેંચી
રાધાની આંખો સાથે પાતાની ચરચે
મેળવી. આહા ! તે વખતે તે નાની
આંખોમાં આખી દુનિયાભરતું દુઃખ સમા-
યતું હતું. રાધાની મજામાંથી દુઃખનું
અચક્રું બહાર પડ્યું. રહતો રહતો તે બોલી.

“તમારું શેર મને ક્યા પેસા ન આપ્યા.
હું ક્યા મદદ તમને કરી શકતી નથી.
ખોશી, હરે હું તમારે માટે શું કરું ?”

“આરી રાખી, હવે હું તો થોડા વખ-
તમાં આ છુટી દુનિયા છોડી માલતી મધ્ય.
મને હવે કશાની જરૂર રહી નથી. મેં તો
મારાં ભાઈ માસનું બહિષ્કાર આપી,
ધનપાત્રોને વધુ ધન બેસું કરવામાં મદદ
કરી છે. રાધા ! મારા જવાં તો કરેડો
માણસો આ હાલતે પહોંચી ચાલતા થાય
છે, ત્યારે મારા જવાં એકતો તેમાં વધુ
ઉચ્ચે ગયો તો તેમાં શું મુશ્કેલી છે ?”

તેણે રાધાના બંને હાથો પાતાના
તાવથી જળી જતા હાથોમાં પકડી
પાતાના હૃદય સાથે આંખો અને ઘણા
ગપાઇ જતા અવાજે તે બબડાવે.

“રાધા ! મને માફ કર. મેં હવે
કશું સુખ આપ્યું નથી.”

રમેશનો પ્રભુ તેનાં ખાસી ઝિણીયા-
માંથી ઉડી મથે. રાધા મુઠાં ખાઇ તેનાં
શરીર ઉપર ઢળી પડી.

સંસારનું કશું સુખ મોગરે તે પહેલાં
રાધા વિધવા બની. તેણીનાં મુંઝવે કેલકાપી
નાખી તેને યોગકર બનાવી દેવાઇ. બાણે
તેણીનું દુઃખ જોણું હોય તેમ સમાજ
તેની ઉપર સિતમ ચુલરવા લાગ્યો. તે

વિધવા બની. તેણીનો કેલકાપી કેલકા
મુનાઈ હોય તેમ લોક તેને પીકમર
અને ને સવારના પહોરમાં બાક
સારું કામ કરવાની આગમત અને કોઈ
તેણી ઝિણીયા ઉપર બુધ્ધિને નમર પડ
તો તેને અપશુકનની નિશાની બની હોય
તે નાનાં આમડામાં રાધા સમજાવે છે
મુશ્કેલી હાકમાર થયો લાગી. કોઈ તે
કશું કામ આપતું નહિ અને તેવા જે
જવાન વિધવા કારખાનામાં કામ કરે
પણ સમાજને દેશનું નહિ. ઝિણીયા
છાપે મરવા લાગી.

રાધા તે નાનું ગામડું છોડી નેકરી
રાધામાં નજીકનાં રહેરમાં લોકવા લાગ
તેકરીની આગળી કરતી, આસાનેર ક
કદા રહીઓ બદલી, પણ તેમાં નિરાશ
મળતી. એક દિવસ કાલેડી, બુધ્ધિ દોષાઈ
નિરાશ જીવે તે પાછી ફરતી હતી, તેણ
તેને અપર પડી કે, એક શ્રીમંત મળ્યા
કુડબમાં તેકરી હતી માટે તેણે
જવું. રોહાણી ધણી હુર અને કમ્પાસ
હતી, તેથી નેકરે તેણીને ત્યાં
શકતો નહિ, એકલે જરૂર તે રાધ
રાખી લેશે. રાધા આસાનેર
જાઇ પહોંચી.

રોહાણીએ કડક નમરથી રાધા
પરીક્ષા લેવા માંડી. રોહાણી તેણી
હતો. રોહાણી માટે મોડીએ કરતી. બી
ઓતીનાં કિંમતી-દાગીના સજતી, અને
તરેલવાર મોજશોખ પાછળ વેલ
ઉઘાડતી. પણ પાતાના નોકરો ઉપ
બુલમ ચુલરી, દુક પગામાં વચ
બીડી કરાવતી. રોહાણી પાસે બુધ્ધિ
પણ રોહાણે ન હતું. જ્યાં રાધા રોહા
ચાન હતી; જે ભેતાં સાથેજ રોહાણી
દિલમાં આદેખાણની આગ મળતી, પણ
હાલમાં તેને ત્યાં બાળકોની સંભાળ
લેવાવાળું તથા તેણીનું કામ ઉપાડવાવાળું
કોઈ ન હોવાથી, રાધાને નજીમાં પગા

ન છૂટે રાખી લેવી પડી. સધા આ કૂર રોડાણીની મોકરીમાં પણ પોતાને ઓગવડાળી સમજવા લાગી. પરાદીયેથી રાત્રે નવ વાગતા સુધી આ ઘાતકી રોડાણી રાધા પાસે એક સરખું કામ કરાવતી. ગરીબ બિચારી રાધા ! - હજુ તેના ઉપર શી રીતે મુશીબતો પડનાર હતી, તેની તેને બિચારીને ક્યાં ખબર હતી !

લગભગ રાત્રે નવનો સુમાર હતો. અંધારી તે રાત્રીએ આખા દહાડાની ઘાટેલી રાધા ઉતાવળે પગલે પોતાની કંપડી તરફ જઈ રહી હતી. જ્યારે પણ તે પોતાના વિચારો સાથે એકલી પડતી, ત્યારે બહાસ રમેયની મુતિજ તેણીની આંખો સામે તરી નીકળતી. આહ ! જ્યારે તે બહાસો પતિ જીવતો હતો ત્યારે ગમે તેટલી ગરીબી વચ્ચે પણ તેણે કેવા સુખી દિવસો મળ્યાં હતા. રમેયની સાથે રાધાના રિક્કમાં સદા તાજ હતી. દાહમાં પણ તેજ વિચારમાં તે એટલી દો લીન હતી, કે તેની પાછળ પોતા શું-કંઈનાં ખર્ચાં તેણીએ સંભળ્યાં નહિ. તે બંને બદમાશે રાધા ઉપર તૂટી પડ્યા અને તેણીને બેઠોસ બનાવી ઉપાડી ગયા. તે બંને શું-કંઈએ રાધા પર સિતમ ચૂંભ્યો. તેનાં મતીલ્લો નાશ કર્યો.

રાધા ખૂબ રડી. "હવે તેણી શું કરે ? તેણી કોણની દયા આડે ? તેણીએ પોતે તો કેસોજ ઝોનોહ કર્યો હતો નહિ. ત્યારે આ માટે તેની શિક્ષા તેણીને થવી જોઈએ ?

થોડા દિવસ રાધા કામ ઉપર જઈ રહી નહિ. જ્યારે તેણી કામ કરવા ગઈ, ત્યારે તે ઘાતકી રોડાણીએ તેને શરીર આપી.

નીચ દહાડા અતીતિયાન આવત, અખંડી મારા મરની સીડી ઉતરી જ્ય. તારી નાગેશીની વાત આખા શહેરમાં ફેલાઈ ગઈ છે. તું શું મને એવકર અતાવવા આવી છે ? તે તારાં નજીસ

ખગલાં કેમ અત્રે લખાયાં ? શું તારા જેવી એકને હું મારાં બાળકોને અડકવા દઈશ ? અખંડી નીકળ, નહિ તો તારા જુરા દાહ કરાવીશ."

રાધા તે કૂર રોડાણીના પગે પાસે ફરકાઈ પડી.

"રોડાણી, મુજ અભાગણી ઉપર દયા કરો. મારી પર તે સુખ્યા બદમાશોએ જે સિતમ ચૂંભ્યો તેમાં આજે શું કસુર ? આ દયા દેખાડો ! મને તમારી સીડીએથી ના હાંકી કાઢો, મારું આ દુનિયામાં કોઈ નથી. હું બુધ્ધિ મરી નહીશ."

અને રાધા તે રોડાણીનાં પગે પર માણું મૂકવાનું કરતી હતી, તેટલાં તેને લાત મારી દર દસેલી દેવામાં આવી. પેસાની પૂતમાં મસ્ત બનેલી તે રોડાણી રાધાનું દુઃખ જોઈ ધીંગળી નહિ, ત્યારે ધીમેધીમે આંખોએ એવતી રાધા જેમ તેમ ઉઠી ઉભી થઈ અને પોતાને પગાર માગવા લાગી, તે રોડાણીએ તેણીને એક પે પણ આંખા વગર પકડા મરાવી રસ્તા ઉપર હાંપી કાઢી.

જે રોડાણી બાકલો જમાડવામાં, પૂતળ પાત્રી કરાવવામાં અને મંદિરોમાં મોઢાં જેવા વડાવામાં પૂન્ય માનેતી, તેણે એક અનાય બાળકને ફેરવે રખડતી નહિ કરે. વામાં, તેણીને જુન તરસથી મરતી બચાવી લેવામાં કરુજ પૂન્ય જોયું નહિ. તે બિચારી ઉપર જીવન ચૂંભરવામાં તેણે પૂન્ય આનું.

તમામ સમગ્ર રાધાનો સિરકાર કર્યો, કસુર તે શું-કંઈ જુદી માનના હતી. અગર જો તે શું-કંઈ હિંદુ હતે તો તે વાદ ઉપર આંખીઆંખણું કરવામાં આવતે. અને રાધાનો કેસો જુદોઈ ગણતે નહિ. સમાજના આવા કેસો રોડાણીનાં હતાં. રાધા મરકાને ઉઠેર જોય તેમ અધા તેણી સાથે તેણે વર્તવા કરવા લાગ્યા. અગર વિના તેણે શરીર સુઝાવા બાળ્યું.

ભગવાન! મારાં કર્યાં પાપ માટે હું
મને આ બધી શિક્ષા કરી રહ્યો છે? આ
દગાબિર દુનિયામાં હવે મને છવ્વણું ફાકેલ
છે. આત્મ હત્યા સિવાય હવે કશો રસ્તો
મારે માટે બાકી નથી. હું ભૂખથી પાગલ
બનું તે પહેલાં મારા પ્રાણ ભગવાનને
હવાયે કરી દઉં, આમે સત્તેજ નદીનાં
ચિર નિર્મળ પાણી વચ્ચે સરતી સાંતિ

ચનાર હતી, કે હજી તેને માટે વધુ કુ:ખ
બાકી હતું?

રાધાને કાંઈએ પાણીમાંથી બહાર ખેંચી
કાઢી. તેણી તણુ ચાર કિલોસ પછી પુરેપુરી
ભાનમાં આવી, ત્યારે તેણીને સ્વર્ગ દેખાયું
પણ પાછળથી તે તેણીને નકર આક્રમ
પડ્યું. શા માટે? રાધા વેશ્યાગૃહમાં હતી.
તેનાં સતીત્વનો સાવ નાશ થયો હતો. હવે

મંજિલ છે સામે ન પાછો ફરું છું.

(મંજિલ)

હું સંસાર સાગરમાં ઉડે તરું છું,
'અવન-મોતી' મેળવવા મ'વન કરું છું.
મને મેઘએ રૂપ લગ્નલગ્નની હરમાં,
બિનય-હરમાં રડીને મળ્યુ પાથરું છું.
અદેખર! હજી મોન લાગ્યો છે મારું,
અલભ્યો દિશામાં હું પગલાં ભરું છું.
દશા મેઘ મારી હસે છે દિશાઓ,
-કે મંજિલ છે સામે ન પાછો ફરું છું.
અવનની સફરમાં છે તહેવાર મંજિલ
હું તહેવારે તેથી ખુશાલી કરું છું.

જગત સ્વાસ લાઇને આ દોડી રહ્યું છે,
ધર્તા હું વિચારીને પગલાં ભરું છું.
મજા! જન્મ આપી હું બેઠો નિરતે,
તને શી પડી હું છડું કે મરું છું!
કવિ છું ને મારી છે મિલકત કવિતા,
એને તોય જગને હું અર્પણ કરું છું.
મયો કલ્પના, ચેરણા તોજ છડું,
કવિ છું, હું એ પર શુનાહો કરું છું.
પછી કેમ આવે નહીં રંગ એમાં?
કવનમાં 'અનિલ' રક્ત સિંચાન કરું છું.

રતિલાલ-અનિલ

સોપીસ, ઠંડાં મોઢાં પાળી મારા કુખી
ભાને હમેચની સાંતિ આપશે."

રાધા ચોટી રાત્રે ઘરની બહાર પડી
તે નદી કંઠે જઈ પહોંચી. એક જીલ્લી
તે આકાશ બધી ફેંકી નેજી રાંત
હીમાં ઝંપલાવ્યું.

અરે! હું રાધા મૃત્યુ પાળી સુખી

તે રાધા મટી રાધિકા મજા હતી, જરીબ
જિગારી રાધાને વેચ્યા બનવી કેળે!
જગતે કે જગતની ગુ'મશાહીમે કે જગ-
તમાં સતિચિત્રાનું સતીત્વ ભૂંસાણું નથી,
પણ જગતે પાતે તેને ભૂંસી નાખ્યું છે.
પૈસા પાછળ ભૂખમાં વરુએ કરતાં વધુ
કૂર બનતી માનવજાતિએ તેના નાશ
કરવા માંડ્યો છે.

લડાઈના વખતમાં
આના ખરાબી-
ઓ થાય છે તેથી પણ
વધારે પાપમાંથી છુટ
ખતમ થયા પછી થાય
છે. સુદકાળ દરમિયાન
ના મુકત સદ્યાર,
જોગમળહ અને દિલ્લ-
ગીનાં પરિણામે અનેક
ધર્મી પુત્રી ગયાં છે અને
સળગતા સંસારની-
ભાગિદારી ધરાવી કડવા-
જનક તરુથી શ્રેષ્ઠ
મુલ્યા વગર રહેતી નથી.
ભયંકર માનવ શા-
હારનાં દ્રશ્યો જાણી
હવા ખાઈ ચૂકેલાં આના
જગરમાંથી છુટા નો
ચોર મુખાં દૂર કરી
આપ છે. પાપ એ તે
જીવનનો સામાન્ય ક્રમ

છે એવી માન્યતા રૂઢ થઈ ગયેલી દોસ છે.
એમાં મુલાનીને ઉંબરે પગ મૂકી ચૂકેલાં
છોકરા છોકરીઓનાં કુમળાં મગજ પર
ભયંકર અસર થયેલી હોય છે અને શહેરી
જીવન અને શહેરી તરફની જવાબગારી
હાથમાં તેઓ નિપજાળ નથી છે. એમની
માથે તે વિનાશના આગના પાત્રો હોય, જે
આગાઓ દોષ વાર ધક આકાર લે છે
અને તેમનું મન ગમદારમાં ઘેરાયેલી કિસ્તી-
નેહાની જેમ આય તેમ આયમનું હોય
છે. જન્મ જીવનમાં હિરણ્ય પુરાવણા
જતા એનિકને એ વાતની પ્રતિભા થતી
નથી કે તેની પાછળ શું થશે. વિજયની
વરમાળ પરીસ્થાના દોષથી મેદાને જંગમાં
ધુમી રહેલા હિંદ મધેના બ્રિટીશ
સરસેના પતિ સર કલેડ આશીનયેકને એ
વાતની ગમ નહી પડી હોય કે, પોતાની
મેમસાહેબને નજીક આપવો એમનેથી
રખત આવશે !

છાવણીઓની અતરાદમાં
ન્યાં ન્યાં લસરી જાવણીઓ હતી ત્યાં

સા ન વી નાં જી વ ન પ ર

અખતાર

છાવણી મ મી રી

ત્યાં કેટલાંય યુગલો હાઉરથી ફરતાં અને
મોજા ઉઘાડતાં નજરે પડતાં હતાં. પોતાના
સામાનની પનાહ અને નિગાહથી દૂર કર
તેઓ એકાદ બેકેટનાં ગળાના ઉરકેરાટભર્યા
મ્યુઝીક સાયની મહેશિલોમાં તેઓ "ડેન્સ"
કરતાં અને ઘરાબથી ચરત બની પાછા
ફરતાં. પૂરોપ અને અધિકારમાં તેા છુદ
જીવનની કાયંકર અસરો થયા પામી છે
અને આજે ત્યાંની નાસ્તિક અને કાય-

લડાઈની અસર

દાની કનવાર નહિ કરનાર જીવાન પ્રામો
સપાસ ખૂબ જ મુઝવનારો બન્યો છે.
જો નવજવાનો મારે રાજદતરી તોફાનો,
ભૂખ, કાળાં મજાલરના ધધા, લાંચેમાં મરો
અને લકાઇ પછીની ખીજ બધીયે મુકેલીઓ,
એમના મારે ટોલ નવી વાતો નથી.

કેરલાક લાખસા

ગુજરાત લાસન, જીવાન વર્ગમાં
થેઠેલી જો બહોળો ખ્યાલ આપતાં કહે
છે કે, અસેલસના એક કાફે આગળ ૧૩
વર્ષનો એક નાનકડો છોકરા જિભલસ
વિદ્યા અને એવી બીજી વેબી કારખાનાના
એક મજૂર કરતાં પણ વધારે કમાણી કરે
છે. જો છોકરો એમ માને છે કે તે
કાયદેસર રીતે થયો કરી રહ્યો છે. પ્રાણ,
પાશિસ, અસેલસ, આમ્સલેડામ અને
બીજાં શહેરોમાં ૧૫-૧૬ વર્ષના છોક-
રાઓ કાળી અગરના આડવાળો તરીકે
કામ બજાવી રહ્યા છે. ચોરીખપાલી અને
ચીકચકપના દાદા અજસાવવામાં પણ
આવા છોકરાઓ અડબલી સિપાઈઓને

આશ્ચર્યચક્રિ કરી રહ્યા છે. એ દેશમાં
વેસાદ્વિતિય મંત્રાણ પશુ વધી ચક્રુ છે.

ઇસવરના ઈન્કાર

આ સામાજિક બદલી એટલી હદે
વધી ગઈ છે કે એક ફ્રેન્ચ દેશતમ દેશ
૧૪ વર્ષનો દીકરો મનમાં એમ વિચારે
છે કે “મારા બાપ એવક્ર છે. એ મને
દેવળમાં જવાતું કહે છે અને ત્યાં જ
વિદ્યામ તે સાચું માની લેવા કહે છે. હું
કોઈવાર એને ખુશ કરવા જાઉં છું. ને
કે દેવળમાં જવાની વાતને મારા બધા
દોસ્તો તે હસી કહે છે.”

એક ઝેડોસ્લોવેકિયન સરકારી અમલ-
દાર બળાણો કર્યો કે “મારા ૧૬ વર્ષનો
છોકરો મારા નીકળશે એમ હું ધારતો
હતાં. હવે મને એના વિષે એટલી ખાતરી
નથી. એ કામને વખતનો બચાવે કહે છે
અને જવાર હું એની આગળ ધમની
વાતો કરું છું ત્યારે એ હસે છે, એ દિવસો
સુધી પરમાર્થી ચાલે જાય છે, એ ક્યાં
જાય છે તેની મને ખબર હોતી નથી.
મારા મિત્ર, જેમનાં બાળકો છે, તેઓ
પશુ એમજ કહે છે.”

આત્મિક ભૂખ

આવી સામાજિક બદલી ફેલાતી જોત
પાશ્વર્ય જગતવું નિશાત કઇ તરફ છે

એ કહેવા કરતાં કહી લેવું જ પડેતર છે
પાશ્વર્ય પ્રગલ્ભાની આત્મિક ભૂખ એટલી
બધી જલદ બની છે કે ત્યાં કેટલાક અધ-
ધાર્મિક ફેરનેબલ સુપ્રદાયો ઉભા થયા
છે અને સંસ્થાઓ સ્થપાઈ છે. ઇસ્લામિક
કલચર સેન્ટર કે વેદાંત ફિલ્સોફી સમન્વત્ત
સેન્ટરો પર એવા હોડો ચાલે છે કે,
આપણે તેમની ઢાંજરીની લાગણે જ ઇચ્છા
રાખી શકીએ. મરાઠુર નવલકથાકાર
સમરસેટ મોમ જેવાઓ ઉપર વેદાંતની
ફિલ્સોફીની એટલી બધી ઉડી અસર થઈ
હતી કે તેણે “દુનિયામાં સૌથી મહાન
બળ ભગવાન છે,” એ કથનની આસપાસ
“ધી રેઝર્સ ઓન” નામની પોતાની
નવલકથાની વસ્તુ તૈયાર કરી હતી અને
હિંદુ જેવા આધ્યાત્મવાદના દેશમાં વસ-
વાટ કરવાનો નિર્ધાર કરી લીધો હતો.
માણુસની આત્મિક ભૂખ વધે છે ત્યારેજ
તે સાચા સુખની શોધમાં નીકળે છે. ફ્રેન્ચ,
મક્કારી, દમાબાલ, બેનુમાની, એવલાઈ
વગેરેથી તત્કાળ હાથ દાઢ અને હાથ,
પરંતુ આપણે તો આ અવશ્યો પુરવાન
આદે આદતકારક નિયતો છે એ નિશ્ચય છે.

જે વસ્તુ સ્વદેશમાં ન અને અથવા મહાક્રાંતિથી જ બની શકે તે
પરદેશના દેશને લીધે પાતાના દેશમાં બતાવવા એટલી જાણ તેમાં સ્વદેશી
ધર્મ નથી. સ્વદેશી ધર્મ પાળનાર પરદેશીના કદિ દ્રેષ કરશે જ નહિ,
એટલે ખૂણ સ્વદેશીમાં કોઈનો દ્રેષ નથી. એ પ્રેમમાંથી, અહિંસામાંથી,
વિત્તમ દશેલો સુદર ધર્મ છે.

પ્રણય મિલન

દસ્તખ્ત શૈલ્ય નિહાળવાની અને પુરવાહ નહોતી એમ નહિ; દરબેને કે અને પુરસ્કાદ ન હોતી. વિવસ પછી વિવસ અને કલાક પછી જતા કલાકો યુનિવર્સિટીની બી. એ. તી પરીક્ષાને વધુ ને વધુ પાસે લાવતી હતી. પરીક્ષા દેવાનું આગમન કોને ચિંતાહર નથી બન્યાવતું? માથું દુઃખનું હોય મા ન. હોય છતાં વિવસના શોલ શોલ કલાકો સુધી પુસ્તકોના કાંઠા પરથી પચકાઈ રહેતું મથતું. જ્યારે હોય અને જુખનું પચીકાન દેવાનું હોય ત્યારે રસિકે આંખો બનાવી પ્રવૃત્તિ બસતંત્ર નવા સાજ સજને આવી છે કે નહિ તેની તોયે લેવાની પણ પુરવાહ દરગીઝ, કવિતા શોખી મારી આંખો કંપ કરી શકે?

છતાં તે દ્રષ્ટે મારી આંખને થંભાવી દોષી. પ્રવૃત્તિનજ અગ સમુદ્ર તે આતોયુદ્ધ દ્રષ્ટ કોઈ વિરલ દ્રષ્ટ હોય એવી લાગણી સાથે તે જોતો હતું થંભી ગયો!

સુગંધિત મધ ગયો હતો, છતાંયે અપકાર પૂરેપૂરા ફેશ્યો ન હોતો. મહાસાગરમાં જળતો સુર્ય ફીકળે વળગતાં વળગતાં પેલું થોડાક મહાસ પાચરી પૂરવીને અગ્નિમાળતો હતો. સંધ્યા તે ઉઝી ઉઝી ધમારતો ઉપરથી રમજટ કરતી દોડી જતી હતી. તે દોડતાં દોડતાં તેણીના ગાંઠા લાલ લાલ બન્યા હતા.

જ્યારે તેજ વખતે મારી સાથે આંખના “કેસર વિગાસ” તી તે લગ્ન મંમાસવ પરથી કોઈ ગણરાતમાં આજુ-બાજુ નેહને કોઈ નેહનું તો નહીં તેની ખાતી કરી લઈ કુદશુ ને હું આમો બની. આપવાતો વિચાર મોત મગજમાંથી એક પણ મારે પસાર થઈ ગયો, પણ તે બહાદુરીજાઈ કુદકો ખોરનાર તે પાસેના “કેસર મહાલ”ના અરુણમાં

પહોંચી ગયો હતો. ચિત્રપટમાં બની જાય એવો આ સ્ટેટ નિહાળું તે પાસેના તે અરુણમાંથી એક રમણી બહાર આવી.

“કોઈ, આ તો નરગીઝ” એ પૂછ્યું.

નરગીઝ મારે હૃદય કમળે કહ્યું હતું. કવિજ્ઞ અને કેટલાક પારસી નવલ કથાઓની લેખિકાઓ લખે છે તેવી રૂપરૂપના અમારે સમી નરગીઝ નહોતી, છતાંયે તેણીની પાતળી કમર, ગૌરવણી રંગ અને કાળા લાખર જેવી કાળામાં ધરાવતી તેણીની આંખો એક અજબ મિસલ મધ કોષ્ઠી જુવાન મા કાઢ, સ્ત્રી મા પુરુષને અરુણવાને બસ હતી. નરગીઝ માટે એક સંવાળો મૂળો હતું મારી હૃદયમાં ધરાવતો હતો, પણ તેની જગ્યા મેં નરગીઝને તેમજ કોઈને પણ કરી નહોતી. મારી કુદકોની એક કોષ્ઠ મન્ય પણ તે ધરાવી તોખમની નરગીઝને હું મારી પાતળી બનાવોશ એવી અદશ વયેયી તે આજ દિન તુલક મેં સેવી હતી.

પણ જ્યારે “કેસર વિગાસ”માંથી “કેસર મહાલ”ના અરુણમાં નરગીઝ પાસે મોતી ફીકળે ગયો ત્યારે હૃદયમાં અગ્નિ મોતક સમય માટે મોત કળામના પ્રગળા ઉઠ્યો એક કોષ્ઠ અમૂલ્ય ગવાહીર કોઈક હું ટાક હું ટી જતો હોય એવી લાગણીના પૂરમાં હું લણતો હતો. મોતીનું ખૂન કરવાને વિચાર મને એકાદ કાલુ માટે થયો પણ પાચો.

પણ તે દ્રષ્ટે મારી આંખને ઉત્તેજિત કરી. મોતીનું અગ્નિવત દોષનેથી લેલાવવાને બસ છે. એવો કાળો છતાં આંખ આંટ તે તેની રંગવણ, લાંબાનેથી ગળારે તેના આંખોના પ્રકાશ અને બહાદુર હૃદય કોષ્ઠી દીલ કમળે કરવાને બસ છે. પણ ખીચારી નરગીઝને શો વાંક મેં અજ્ઞાસન મેળવ્યું

કેલકાઠ પ્રધી અને રૂઢીચૂસ્નો મને બા-
મણી કહેશે. નરગીઝ જેવી એક ઉચ્ચ
છરાની તોખમની મૂર્તિ જોતી જેવા પર
વેકાઈ જવા દેવા માટે મને ધિક્કારશે.
નવા જમાના ના જીવાનો કોમ અને ધર્મને
કુખારી રહ્યા છે જેવી બાંશી પૂકારશે.
પણ હું તો રઢીચ ચલુનમ આદર્યવાદી !
નયનોના મિશનમાં જીવાનની કવિતા
જોનાર જીવાન, પરવાર્જા સમાન આપ્તમાં
અમૃત પીવાની રેલજ રાખતો સુવક,
સુવાળા સ્પર્શમાં આહ્વાદ અનુભવતો
આત્મા કે સહવાસ ઝખતો પ્રેમી એ બધાને
“પ્રેમવેણી”, “દહી”, “પાગલ” કે “વિકારી”
કહી-દુઃખકારવા જેવા પાપનો તોય જન્મ-
તમાં નથી. જન્મતને દયાનો ઝરો જ્યારે
સુકાઈ જાય ત્યારે આડું પાપ જન્મતમાં
સામાન્ય થઈ પડે છે, જેવી જન્મત તોય
કેશે ?

પણ સમાજ નો એ તોય ન છે તો એ
પ્રેમીમાં “પાનાડું” “સદાચ” કરતાં ક્યાં
આક્રમ્ય છે ? જે રિવલે પ્રેમીએ “કોડ” શીય”
કરતાં આક્રમી જશે ત્યારે જન્મતમાં માનવતા
ન રહેશે.

આમ મોતી ને નરગીઝ આમળ વધવા.
બન્નેની આંખોમાંથી રોમંટો પવિત્ર પ્રવાહ
વહેતો હતો. કોઈક પવિત્ર આકર્ષણે બન્ને
એકમેક તરફ ખેંચાયા હતાં. મોતી આમળ
વધ્યા પોતાની મુઠ્ઠા પ્રત્યે મુઠ્ઠાની
હાથીને ધ્રુવાવવા નરગીઝે પોતાનું મુખ
તીચે નમાવી દીધું ને એ મુખ બરાબર
નોંધ લેવા, એ મુખની રેખાઓમાં સ્પષ્ટ-
ચેતી પ્રેમ લાગ વાંચી લેવા મોતી નીચે
નમ્યા. નરગીઝનું માથું મોતીએ પ્રેમથી
પકવણું. પણ નરગીઝ તો રઢી સૌત
અને શરમાળ !

મોતીએ પોતાના પ્રેમના પ્રતિકરણ એક
લાંબુ મુખ્યન કરી લીધું અને નરગીઝ
મોતીની વધુ નજદીક આવી.

“સમાજ કેલો નિષ્કૃષ્ટ છે નરગીઝ !”
મોતીએ નરગીઝના મનોમાં કચ્છું કરી.

“આપણી પર સમાજનો વિશ્વાસ નહ
આપણા પ્રેમને લોહુપતા કહેનારી નો
જલલીયા, અને અંત્યાચારી દીકાના બા
કહેનારા દેવો આપણને ધિરાલ કર
કેશે તેવર છે.”

કલુતાની છાપથી મોતીને એ
હવાયે હતો.

પણ નરગીઝના આત્માસનકર્ષા સખે
કલુતાની છાપ ધીમે ધીમે ખીચી શક
“સત્ય ને પવિત્ર મનના આપણુ જીવે
કર શાને રાખવો ?”

“પણ હવે તારે જન્મ” નોંધ્યું” એક
યાદ જોતીને આત્માસન આપવી નરગીઝ
કરી કે તુલજ મોતીએ નરગીઝનાં સુવળ
મુખ પર પોતાના કારી આંખો રખા
દીધા.

પણ...પણ સમાજને એક સમ
એ નોંધ અને ચલાવી લે એ કેમ બદ
એક પરચર મોતીનાં માથા સાથે આન
આજાયો.

“મીયાંઉ”, મીયાંઉ”, મીયાંઉ” એક દં
જરી નીસ મૂકતો મોતી જીવત મહા
માં ફરી કુદી પડ્યો.

“મીયાંઉ”, મીયાંઉ”, મીયાંઉ” મોતી
દંતો પોતાને અનુભવ થશે લેખ એ
દંતનાક રૂપ નરગીઝે શાયરીયા કરું

હા... નરગીઝ “કેસર મહાલ”માં રહે
માય ખડેકશીની પાલેલી ઉચ્ચ તાપમ
છરાની ખીચારી હતી.

ને મોતી...?

આહ...એ હતો “દોસત મહાલ”
રહેતા એક હિંદુ મુદરમનો સુદર ખીચારી.

સુદની કટોકટી દરમિયાન ૧૯૪૧ માં બ્રોમસ્ટની ઉગ્રીએ બપોરે ૧૨ કલાક અને ૧૭ મીનીટે કવિવર ટાગોર અનંત નિદ્રામાં પોઢ્યા ત્યારે જગત-સંસ્કૃતિના આસ્માનને બાજવલ્લમાન સ્વર્ગ આધર્યો હોય એમ જોને લાગ્યું.

ટાગોર અટલ અને કહેલીય પ્રતિભા. જો એમને કવિ તરીકે ઓળખે છે. પ્રથમ પોઢ્યા એ કવિ તો ખરો જ. પણ સાથે સાથે તેઓ નવલકથાકાર, નાટ્યકાર, નર્ત, સંગીતકાર, ચિત્રકાર, શિક્ષણચારી, શિક્ષક અને અર્થે રાજકીય-પુરુષ પણ હતા. અને હરેકે હરેક ક્ષેત્રમાં તેમણે જ્યારે જ્યારે પ્રવેશ કર્યો ત્યારે તેમણે તેને પોતાની અદ્ભુત પ્રતિભાશક્તિથી સમુગ્રાહ્યું છે.

આવી હંમેશા કોટિની અને કહેલીય પ્રતિભા એ તો તેમના કુટુંબનું જ વારસો હતો. તેમના પિતાશ્રી મહર્ષિ દુવેન્દ્રનાથ ટાગોરનું કુટુંબ સ્વરાય બંગલોના જોડી વધુ સમૃદ્ધ, જોડી વધુ સુધારક અને જોડી વધુ સંસ્કાર સંપન્ન હતું. એમના મોટા કુટુંબમાં અધનીન્દ્રનાથ, મગનેન્દ્રનાથ, દેવેન્દ્રનાથ વગેરે બંગાળના સારમાં સારા શ્રીસ્ત્રો, કલાકારો, સાહિત્યકારો, નારવ્યકારો, ચિત્રકારો વગેરે હતા. તે ઉપરાંત આ કુટુંબ આટલું સંસ્કારી હોવાને કારણે બંગાળના સંસ્કાર-જીવનના આવેલાન પુરુષો ટાગોર કુટુંબને ત્યાં પોતાનો કામચર જમાવતા. આમ રવિન્દ્રનાથને જન્મથી જ મહેલી અનેક પ્રતિભાને વિકાસવા માટે અનેક સુંદર એવું પ્રેરક અને પ્રોત્સાહક માતાવરણ પાડ મળ્યું.

આ માતાવરણમાં કવિ ખૂબ કુલ્યા કોલ્યા. ને ઉમરે આપણે સાધારણ વિદ્યાર્થી મીઠા-સુલખમાં ગોખાં ખાતો હોય, તે ઉમરે મંદીરાસ અને વિદ્યાપતિથી મોટી વિદ્યાસાગર અને બંગાળીય સુધીના બધા બંગાળી સાહિત્યકારોની સર્વ શ્રેષ્ઠ કૃતિઓને તેઓ ગૂંથાને

કવિવર ટાગોર

પી ગયા.

૧૭ વર્ષની ઉંમરે તેમણે શેકસપ્તિયરના અરબેખનું બંગાળીમાં ભાષાંતર કર્યું.

એ ઉંમરે પણ તેમની કવિતા-શક્તિ ક્લી વિકસી હતી તેના એક પ્રખ્યાત દાખલો છે. મધ્યકાલીન કવિઓના ઉંડા અભ્યાસ પછી તેમણે એ દખનું એક લાંબું કાવ્ય રચ્યું અને તેને પ્રસિદ્ધ કરતાં તેણે મારી કે 'અત્યાર સુધી જેની આપણને મહિતી નહોતી એવા બાનુસિંહ નામના મહાન મધ્યકાલીન કવિની આ કૃતિ છે.' જો આ વાત માની ગયા અને વિવેચકો બાનુસિંહના કાવ્યોની ગંભીરતાથી ચર્ચા કરવા માંડ્યા. વાત એટલે સુધી પહોંચી કે જર્મનીમાં એક વિશ્વ-પ્રેમી બાનુસિંહના કાવ્યો પર એક યીસીસ લખી જતા માટે તેને પી. એન.

હી ની ટીસી પાછુ મળી. જ્યારે ટાગેરે સાચી વાત જણાવી ત્યારે સો મોંમાં આગળા નાખી ગયા.

હુરોપીઅન સંગીતનો અભ્યાસ કરી, તે દબે સિંદી સંગીતનો એક આપવાના અમતરાની પહેલ કરનારઓમાં પણ ટાગેર જ હતો આ નવા પ્રયોગે બંગાળી સંગીતના ઇતિહાસમાં એક નવું અને અદ્યતન પ્રકરણ લખ્યું.

આ અરસામાં ચૈતનની મરતીમાં મહા-લતા કલ્પના-જીર્મિથીક કવિએ પ્રણય કાવ્યો તથા ગીતોનો અદ્યતન અને અણ-યજ્યો નિધ પઠાવ્યો, જે કમલાગ્ને હજ્ય મુજબતી ભાષામાં ઉતર્યો નથી. સ્વ. મેઘા-શ્રુષ્ટિ તેમની અણુચલ 'રવિ-પ્ર વીજા'માં આ સમયની ઘોડી ફૂટિએ આપી છે તે આદ કરતાં હજ્ય આપણી પાસે ટાગેરના આ સમયના ગીતો નથી, એ આપણા ચૈરા ભાષાંતરકારો અને પ્રકાશકો માટે તાનપ-ભય છે.

ત્યારબાદ કવિની મનોદત્તિ વધુ શ્રેદ અને ગંભીર થતાં તેઓ મહન-અનમ્યતાવાદ (મીસ્ટીપીઝમ) તરફ વળતા ગયા. એનો અર્થ એ નથી કે ચૈતનની નેકામ મસ્તી અને દારૂણ પ્રેમથી વિવશ-પગલ ધવેશ પ્રેમીનો તવસાદ તેમના કાવ્યોમાંથી આવ્યો ગયો. બીયકુલ નહિ. ટાગેરના છેલ્લા સ્વારામાં પણ એ તવસાદ ભર્યો હતો. પણ હવે તેમના કાવ્યમાં વધુ ગાંઠીય અને વધુ ઉપનિષદની શીઝસુરી-દષ્ટિ આવતી મળે. મધ્યકાલીન બંગાળના 'ભાઈલ' કવિઓના પ્રેમ-ભાજિના ગીતોની દબે તેમણે ગીતો લખવા માંડ્યા, જેને 'ગીતાંગલી'ના એ વાંગરો બજે છે.

દુનિયાને ટાગેરની કાવ્ય પ્રતિભાની કોથી ખરેકી કાંપી કરાવત્યાર અને તેમને એવેક પરિતોષિક મેળવી આપનાર ગીતાંગલીનો ઇતિહાસ પણ જાણવા જેવો છે. અંગ્રેજ 'ગીતાંગલી'માં આવેલા

કાવ્યો મૂળ તથા બંગાળી કાવ્ય સંમહેક માંથી લેવામાં આવ્યા છે-ગીતાંગલી. જેમ અને નેવેલ આમ તો તેમણે અંગ્રેજ ભાષાંતર કરવાનો ટાગેરનો ખાસ ઇચ્છે ન હતો. પણ એક વાર ૧૯૧૭ માં હંડકા જતાં જતાં ન જવાયું. કંઈ કામ હાથમાં ન હતું. એટલે ફક્ત સમય વિતાવવા જ તેમણે ગાદે અને 'ગીતાંગલી' વગેરે ચોતના બંગાળી કાવ્ય સંમહેકમાંથી ચોસાંકે નારા કાવ્યો ચાંટી તેમણે અંગ્રેજીમાં ભાષાંતર કર્યું. ફરી જ્યારે હંડકા ગયા ત્યારે તેમની અંગત મિત્ર અને પ્રખ્યાત આવરીશ કવિ હપ્પકુ બી. પીટસને તેમણે આ ભાષાંતરે બતાવ્યાં તે તો એટલા પુરા મધ ગયા (ફેટલા પુરા થયા એ જેમને જાણકું) હોય તેમણે અંગ્રેજ 'ગીતાંગલી'ની ચીટસે હાજી પ્રતાપનામાં 'I have carried this manuscript...' થી શરૂ થયે પ્રખ્યાત ફક્કે વાંગરો કે તેમણે આવા વધુ કાવ્યોના ગાવડપુવક ભાષાંતર કરવાનો આમ્રદ કર્યો. એનું પરિણામ તે 'ગીતાંગલી' આ કાવ્યસંમદ પ્રતિષ્ઠ થતાં દુનિયાભરમાં સનકાની મચી મળે. બીજે વર્ષે ૧૯૧૭ નું સાહિત્ય મોટું નોબેલ પારિતોષિક તેમને મળ્યું એટલું જ નહિ પણ દુનિયાની એકેય ભાષા જેવી નથી કે જેમાં આજ સુધીમાં 'ગીતાંગલી'ના ભાષાંતર ન થયું હોય. ગુજરાતીમાં તો આજમાં આજા ૭ ભાષાંતરે થઈ ચૂક્યા છે.

નોબેલ પારિતોષિકમાં મનેશા બાર લાખ રૂબિયા કવિએ કોંઈ નિરૂત્તરમાં આપી દીધા. પોતાના કૃષ્ણવર્ણી વિરોધા ઉપા વિચારેને મૂર્તિમંત કરવાનો ટાગેરનો સહિય પ્રપત્ન-શાંતિ નિરૂત્તર-એક જુદો જ લેખ મારી છે છે.

તેમના લાંબા આપુણ ફરગિયાન ટાગેર વિરેશ ધણીય મુસાફરીઓ જેવી છે. કમંઠા, સ્વીટ્ઝરલેન્ડ, ઇટાલી, રશિયા, ઇરાન, આફઘાનિસ્તાન, ચીન, જપાન, અમેરિકા,

મેક્સિકો અને બીજા અનેક દેશોમાં તેમણે વખતો વખત સુરક્ષા કરી છે. ત્યાં ત્યાં રહેતા ગયા, ત્યાં ત્યાં તેમને બહુજાન અને આદર સહિત સરકાર કરવામાં આવેલા હતા. એક અપવાદ હતું કે સિસ્ટિ નાપાન : જેની સરકાર યુગોરની સાથે બોલી વિકાસી છે, તેમના માનમાં ગોઠવેલા ગોળાવટા રદ કર્યો અને એક અપવાદે મેલું મેલું કે, "Remember that you are a representative of a conquered nation." ટાગોરે મેલુંકે જવાબ આપ્યો :

"My master has bidden me to stand by the way side and sing the song of the defeated."

હુનેવાની કડવી વારતવિક્તાથી દુઃખી જઈ પોતાની દાલપનિક-મધુરી નિધામાં મહાસે ક્યવા ટાગોર કહી શકેલા. તેમણે કહે અને કંઠાજો બાર પોતાના શીરે ઉઠાવ્યો હતો, અને પોતાની જમીનને વહીવટ પણ સ્થાવ્યો તો. આથી તેમને હિંદ અને ખાસ કરીને હિંદના ગામડાની મરીયાઈની કિમ્મત થયો અને ત્યારથી આખી ઝંઝૂની સુધી આગોહારના તેઓ સુરત માયતી રહ્યા હતા.

બહુ ઝોજા, નાણે છે કે હિંદની વારત્રય દાલમાં તેમણે ધણો જ અત્યંત બાગ લીધો હતો. હિંદની ધુનિક સ્વાતંત્ર્ય દલતાના પહેલા પશ્ચિમ જેવી બંધનમાંની ચળવળના પ્રેશ માંડતર તો ટાગોર જ હતા. તે સંત વાગાજીમાં વો વો વરાલી શીટીકા કોન્કર-સમાં તેણે આગળ તો બાગ લેતા અને તેની પાછળ ઘુળાય, શક્તિ અને વિચાર ખર્ચતા. લોક-સ દીલક પકડાય, કે જેની એસ્ટ મે મુકેશો ચાલે કે સરકાર નવો કાગો રહો કહે-ગમે તે અવસરે તેમની હિં આર્પવાણી હિંદ, અને તેના

સંસારમાં મહાન કામ કરવા

જન્મેલાઓની વર્તણૂક સામાન્ય વ્યક્તિની વર્તણૂક સાથે રજેરજ મળતી ન આવે તો તેમાં એમને કંઈ ભેલો મેંધ નથી, એટલું જ નહિ પણ એ અન્યાય છે.

—શરદબાણુ.

સેનિકોની કુમકે ઉભી જ છાય.

અહિ એક ઐતિહાસિક પ્રસંગ સાદ આવે છે. પહેલા મહાકુધને અને જલિયાંવાલા બાગમાં ખૂતી કાયરે હજારે નિરોધ નિરાશ હિંદીઓની કતલ થવાથી, અને એ પછી તો દમનની કમર પર-પરા ચાલી. એ જોઈ કવિવારો આત્મા કકળા ઉઠ્યો. પોતાનો પૂરવ પ્રકોષ દર્શાવવા તેમણે તે વખતના વાહસરોય છોડે એમ્સફર્ડ પર એક ઐતિહાસિક પત્ર લખી સરકાર તરફથી મળેલો 'સર'ના ખિતાબ પાછો મોકલી આપ્યો.

૧૯૩૦ માં સોવિયેત સરકારે કવિને આમંત્રણ આપ્યું. અનેક સોવિયેત વિદેશી મિત્રોએ અટકાવ્યા છતાં કવિ તો ગયા. આ દેશે કવિના મન પર સૌથી ઘીરસ્થાપી અસર કરી હતી. ત્યાંથી તેમણે જે જે બોલ્યું અને તેમને જે જે વિચારા આવ્યા તે તે તેમણે પોતાના પત્રો—'રશિયાર ઓફી'—માં દાલવ્યા છે. તેમાં તેઓ કહે છે કે "રશિયાની કેળવણી

પ્રદતિ નેહ આશિર્વાદિત યદ્ય મયેદ”
આટલા બધા માણસોના આટલી ઝડપથી
આટલો બધો વિકાસ થઇ જશે એની
કલ્પના કરવી પણ મુશ્કેલ છે. એ લોકોને
હંધા પુલકિત થઇ રહ્યું છે. દેશમાં એક
છેલ્લી બીજા છેલ્લ સુધી બચવો ફેલાય
રહી છે !

વિદ્યમ જેવાએ સાપણ આપતાં તેમણે
રસિયોને કહ્યું :

“હું તમારા બધાને પ્રણામ કરીને
આભારી છું. કારણ કે તુમ તુમથી મનુ-
ષ્યતા મન ઉપર જે બેઠીઓ નાખવામાં
આવી છે તેનાથી મુક્ત કરવાનું જે સ્વપ્ન
હું વરોધી સ્વપ્ન રતો છું એનું મૂલ
સ્વપ્ન તમે અને અહિં બતાવ્યું છે.”

રસિયાથી તેમણે લખેલા પત્રો એક
પછી એક ‘મોડર્ન રીવ્યુ’માં છપાતા હતા.
પણ રસિયા જેવા શાપણ-વિરોધી, ક્રાંતિ-
કારી દેશના રાજાને જેવા પ્રશંસા કરે એ
ક્રિસ્ટિયન સરકારથી કેમ રહ્યું નવ્ય ? તર-
તર તેમણે એ પત્રો પ્રસિદ્ધ કરવા સાથે
પ્રતિબંધ મૂક્યો અને ‘મોડર્ન રીવ્યુ’
ની ઓફીસમાંથી ‘Letters from

Russia’ની બધી નકલો પોલીસ
ઉપાડી ગઇ !

આખરે સરકારમાં ૭૦ વર્ષની પાછ
ઉમરે કવિએ ચિત્ર દોરવા શરૂ કર્યો. એને
શરૂઆત પણ રસભર્યક છે. કાંઈયે લખત
છેક જાકે તે દરેક કવિ કરે છે. પુ-
રાતોરની સૌંદર્ય દૃષ્ટિને આ કદરૂપી છે
જાકે પુરુષવા લાગી. એટલે તેઓ કે
છેક જાકે કલાત્મક રીતે કરતા અને
તેમાંથી આ કૃતિઓ ઉપજાવતા. આ
તેમણે ચિત્રકળાન્તરન નવીન, કેળવી
સ્વેર વિહારી ચિત્રકળાન્તરન દર્શાવત કદી
પણ કરી તાલીમ વિના ૭૦ વર્ષની
વરોડે ડોસે સીટા તાલુવા માંડે તેને ચિત્ર
પણ ડોણ કહે, એવી કવિને શંકા થી.
તેમ કરતાં કરતાં એ ચિત્રો કીધો પહેલાં
મહાન અંગ્રેજ ચિત્રકાર રૉથરફોર્ડને
બતાવ્યા. એ તો આ ચિત્રો પાછળ
મોડાતૂર બન્યો, તુરતજ સંપત્તિ જેવીક
અને મોસ્કોમાં એ ચિત્રોના પ્રદર્શને
ઘોષવામાં. જેના જગતભરના નાગાહિક
ચિત્રકારોએ મુક્ત કંઠે જેવાણ કર્યા.

આણ નામ તે પ્રતિભા !

જીવતી કવિતા જેવા ઇન્દુલાલના નાટકો
પ્રથમ ૨ નાં પાકે થાં
કાવ્યમય સુંદર દર નાટકો
અથવા માનવતા

લખવા ગોપ્ય ઉપમ કૃતિઓ
પ્રાપ્ત કરાવે :—

કિ. રૂ. ૨-૧૨-૦

કિ. રૂ. ૩-૦-૦

‘રાગિણી’ પબ્લીકેશન્સ, મુંબઈ અને
ઈન્દુલાલ ગાંધી નેશનલ મેડિકલ સ્ટોર, મોરબી.

સ્વતંત્રતાની ઝંખના ધરાવનાર નારીને ધર અને હૃદયનું અંધન કદિ ખૂંચતું નથી

આજદે પંખીને પણ પાતાનો માલો ખૂબ વહાલો છે. સ્વતંત્રતાની ઝંખના ધરાવનાર નારીને ધર અને હૃદયનું અંધન કદિ ખૂંચતું નથી. ધર સિવાય જીને માટે જગતમાં બીજી જગ્યા પડી હશે પરંતુ ધર જેવું શાંતીમય સમયનું દેશનું બીજું એક નથી. ધર સ્ત્રીનું જગત નથી, સ્વર્ગ નથી, પણ એ તો એનું દિવ્ય મંદિર છે. પુરૂષ જોના દેશનું છે. તેની પૂજા કરવી એ તેની ફરજ છે એમ ગંધ કામ સુધી પુરૂષ ગ્રાહ્યો મનાવે. આજની સ્ત્રી હજુપણ પુરૂષ તરફ તેજ માનની દ્રષ્ટિએ જોઈ શકે છે પરંતુ જ્યાં પુરૂષ ઉપાન અને ત્યાં તેને દેવ તરીકે કેમ પૂજાય? આજે સ્ત્રીની આંખો ઉપડી ગઇ છે અને તેથી લોકમાં દેવોની આજે આસંગીયો રાજ પૂર્ણ થઇ રહી હોય તો તેમાં સ્ત્રીના કે તેનાં શિક્ષણનો વાંક કેમ કાઢી શકાય ?

આજે પણ આ દેશમાં જીઓનો એક વર્ગ છે કે જેઓને સમાનતાના હકોનું લાભ નથી. સંસાર, સમાજ અને પુરૂષની ડોકરો ખાઇ લેવો તે રાજાઓની જીઓનાં આ વર્ગને આજે આપણા દેશની જરૂર છે. હાલના ચક્રો ધરાઈ ખજા સુરેલા એ હાલોમાં એક દોરી છે. એ દોરીએ જે ખારણું ખુલે છે એમાં ભાવિ જગતની આશા નિસરણું ચકે છે. આપણે એ પછત જીઓને સહારો ન આપીએ તો તેમની અધાર છવનની એક ચેશની પણ પ્રકાશ ન દેશે. એમના હરબને દુકાડે એમનું જ હરમ કાતરી ખાશે. પરંતુ એટલું એ પુરૂષ નથી. આપણે જે જગતમાં છવી રેલા ડીએ એ જગતને પણ એથી ખૂબ સદન નવું પડશે. માટે આજની આપણી આધુનિક જીઓને માથે તેમનો ઉદાર કરવાની રજ છે. ભાવિ જગતની સુતેલી આશાને ખચત નહિ કથે તો એ જગત આપણને

ધર-સ્ત્રીનું મંદિર

સંપાદક : 'દિવેશ્વર'

દોષ દેશે. એ કલંકમાંથી વચવા અને જગતમાં દેશને ઉચ્ચ સ્થાન અપાવવા આજ હિંદની કહ જી બહાર નહિ પડશે ?

ધર સ્ત્રીનું મંદિર છે અને એનો શણ-આર એ જીઓનો આનંદ છે. બધેનો, મરને બનાવવા માટે જોડી કમારતાની જરૂર નથી. સુંદર રાજસ્થાનનું તમારી પાસે ન હોય તો તે માટે તમે આસંતોષી બનશો નહિ. ધરને સાચું ધર બનાવવા માટે સંપ, સાંતિ, સુખ અને સંતોષની જરૂર છે. એ વિના ધર છવતું નકે બની જાય છે. છતાં ગરીબ ગજલે પણ ધરને કળા અને કૌશલ્યથી દીપાવી શકાય છે. પરંતુ આંગણું, કે જ્યાં તમારા મહેમાનોનાં કદમો થશે છે, ધરનો શોક કે જે પર દરેક પ્રવેશકની નજર ફરે છે એને સુંદર બનાવવા માટે બહુ ખર્ચ થતો નથી. અને એના શણગાર માટે શાળા પાઠશાળા સમય વ્યય જતો નથી. રોજ નવી નવી દબે તમારે આંગણું શણગારો અને તમેજ બહારથી આવતાં એક પણ તે સામે જોઈજ રહેશે. આપણી હિંદુ બધેના તહેવારના શુભ પ્રસંગે રોજ રીતાનો આંગણું ચણે માટે છે, છતાં તેમાં તે જે અદ્યતન કારીગરી રહે છે તે માટે દેશનો કળામી માનવી મગરૂર બની શકે છે. તે સાહે સરખે અંતરે ટપકાં મૂકી જાય અને એ ટપકાંની વચ્ચે લીલીયા દોરી સુંદર ડીઝાઇન બનાવી અંદર શોભીતા રંગો સુરી તમારે આંગણું હમેશાં દીપાવે. પૂર્વની આ ભતપમ કળા ગુસાઇ જાય તે પહેલાં તેને પૂરવહારમાં સજવન કરે.

કંઠીના ઓશક

હાલ કંઠીની ઝાડુ ચાલી રહી છે. આ માટે આપણે જાત જાતના વસ્ત્રાણો બનાવ્યે છીએ. આજે આપણે 'ગાજરપાક' બનાવીએ. આ માટે જોઈતી માલિનું ધીરુ નીચે મુજબ છે.

ગાજરપાક

ગા) રતલ ગાજર

ગા) રતલ ખાંડ

૧૦) અંકિત ઓળા માવો

બદામ, પીરતા, ચારોળી, મગજ દરેક ૨) અંકિત

એકથી અપરૂળ ૧ લડેલી ચમચી.

માખણ ગા રતલ

મીઠાસા અથવા રોઝ એસન્સ ખંખ મુજબ

આમાં લાલ કુમળાં ગાજરને ઘાલ મીઠાવી અમણવાં, બદામ, પીરતા ચારોળી ઘણામાં ઓળા હાલ ધોઈ પડે ને ઊલી બધા મેલો અપકચરો છુટો ગા) રતલ માખણમાં ખુલ્લો બદામ તથા તેપાર રાખવો. સાથે ઓળા માવો નાખી ફેરવ

ફેરવ કરી ઉતારવું. ખાંડમાં પછી ના આસ બનાવવો. તેમાં વધેલું માખણ વ અમણેલી ગાજર નાખી ફેરવ ફેરવ કરવું. ઓળા-જેલું થાય ને તેમાં તળેલો જે તથા માવો નાખી હાલ ફેરવ ફેરવ કરવું તેપાર થપા આવે ને એકથી અપરૂળ નાખવું ઉતારવી વખતે એસન્સ નાખી ફેરવું કંકુ પડે ને. ચપટ વાસણમાં બરી જ મુજબ વાપરવું.

ઉપલી રીતે બનાવેલો ગાજરપાક ૧૧ થી ૨૦ દિવસ સારી હાલતમાં રહી શકે છે. આ પાક ખાવામાં બારે પડેલો મળે અને સ્વાદમાં ખણુ બહુ સરસ લાગે છે.

પેદ અચારિયા

મેટાની ગલી, ખસીદની સાથે મુખ્ય મ.

મેલાપ: બપોરે ૧ થી ૪ સાંજે ૬-૩૦ થી ૯ અને રવિવારે સવારે ૧૨ સુધી.

સત્ય એ એક આચારમાર્ગ છે. ઇશુ ખ્રિસ્તે કહ્યું છે: "હું એ માગું છું, સત્ય છું અને સર્વેશ્વર જીવન છું." અને તેથી જ નીચે નજર કરીને પોતાના પગ સાથે જોશે તેને સત્ય નહિ જણાય; પણ સૂર્ય સાથે નીરજીનિ પાતે કયે રહેતે જવું તે શોધી કાઢશે તેને જ સત્યનું દર્શન થશે.

લીન્ડા ડાર્નેલ

સિનેમા

જનો જન્મ થતાં જ બે પીઆઈ
કરેલી આગાહી સાચી પડી

સંપાદક :— 'નદીના'

ચોક્કસ કહે તારિકાપદ પ્રાપ્ત કરવામાં તેને
સફળતા મળી,

હોલીવુડમાં આજે ડાઇપલુ કહી શકશે
કે લીન્ડાનું હૃદય ખુલ્લું કરનાર 'સોલ્ય',
આફ્રિકા અને ટેકસાસે છે, તેને ફિલ્મી
દુનિયામાં ચમકાવનાર ટવેન્ડીએથ સ્પાયર
ફીક્ષ પિક્ચર્સના નિર્માતા હેરીસ એક
અત્યંત છે. આત્માર સુધી ઘણામ વિગતોમાં
વેલે કામ કર્યું છે, તેનું પ્રથમ ચિત્ર
૭ ટાઇમ પાઇડ છે અને આવતું ચિત્ર

લીન્ડા ડાર્નેલનું સત્તુ નામ લીન્ડા
માનેટ મેલોઇસ ડાર્નેલ છે. ૧૪
વર્ષની વયે લીન્ડાએ તેની માતાની સહાય

અમારો હિન્દી સિનેમા સફે

હિન્દી ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં આજે પલટાની લાગે જરૂર છે અને તે માટે
નર્તાં હોલી તથા નવા વિચારોને માટે વહેલે પાછું આપણા ઉદ્યોગપતિઓએ
અપનાવવાનું પડશે એ નકજા છે. એ કુખ્ય વસ્તુને તજવર સમજા સખી
હવેથી હિન્દી ફિલ્મ ઉદ્યોગ સંબંધી એક અતુલની કલમથી પ્રકાશ પાડવાની
અમે શોઠવણ કરી છે અને તે અનુસાર આવતા અંકથી એક નહજ
પાંદું શરૂ કરવામાં આવશે.

—તંત્રીઓ.

સાથે ફિલ્મી દુનિયામાં ચમકવા માટે
શરૂઆત કરી. ૧૮ વર્ષની વયે લીન્ડાએ
સ્ટુડિયોના કિલ્લાઓ પર હુમલા લઇ
જવાના શરૂ કર્યા, અરજી નહીં પરંતુ

'ફાર અવર બંબર' છે. આ ચિત્રમાં તે
કપ પાઉન્ડો એક બલ્ય પોસાક પહેરે છે.
લીન્ડા પ્રથમવાર હોલીવુડમાં ૧૩મી
તારીખે આવી પ્રગી હતી અને તે આ

નગરને ઘણા સામ્યશાળી ગણે છે. તેનો જન્મ ૧૯૧૯ની સાલમાં ડેલીસ મધે થયો હતો. તેનું જોખી સુંદર ચિત્ર યુનાઇટેડ આર્ટિસ્ટ્સ 'સમર સ્ટોમ' હતું. લી-ગના લગ્ન ૧૯૪૩ની સાલમાં ટવેન્ટીથ સેન્ટ્રી ફોર્સના કેપ્ટન સામેન રેવલ માસ્ટી નેરે થયાં છે અને તેઓ પાર્ટીકી રેલી સોલ્ડમાં દરિયા કિનારે રહે છે. લિન્ડા જન્મેજ કલાકાર તરીકે જન્મી હતી અને નેરોચોએ તેનું અભિનય બાબતુ 'લવ' કે તે એક દિવસ જરૂર મંજૂર અભિનેત્રી પુરવાર થશે. તે કહેવું આજે ખરું પડ્યું છે.

લીન્ડાને પિતા કાલ્પીન હતો પણ માનવાને છન્કાર કરે છે કે તેની પુત્રી ડેલીસની એક રૂપરૂંદરી છે. તે કાંઈપણ નવું કામ કરે છે, તો નેરોચોને પુછીને કરે છે, અભિનય કે તેઓમાં તેને ઘણી શ્રદ્ધા છે. લીન્ડાએ પહેલે જાહેરજાણે માટે 'પાત્ર' આપવા માંડ્યા, જેથી તા. ૨૭ એપ્રિલ ૧૯૩૬ને દિને તેની જખી એક ચેમેરીનમાં પહેલીજગ્યાર પ્રગટ થય, કે જે ટવેન્ટીથ સેન્ટ્રી ફોર્સ પિકચર્સના નિર્માતા ડેરીલ જી. ઝાલુકના નેવામાં આવી. ટુર્નજ તેણે લીન્ડાને બોલાવી 'દંડ' લઈ નોંધ અને તેમાં તેને સફળતા મળી. લીન્ડાની ઉચ્ચ પાંચ શીટ પાછા પાંચ થઈ, જ્યારે વર્ગન ૧૦૯ પાઉન્ડ છે. તેના માથે કાળા અને જુખરી આંખો છે. તે ફાસ્ટ વખત ચિત્ર કારવામાં તેમજ ટેનીસ અને બેડમીન્ટન રમવામાં કારે છે. તદ્દન સાદો ધોરણે તે છે, કસરત કરે છે અને કેટલીકવાર ઘોડેચારી પણ કરે છે.

લીન્ડા જોશ રાઉન્ડ અભિનેત્રી હોવાથી દરેક પ્રકારની ભૂમિકા ભજવી શકે છે તે બદલા પછી માથમ પડે છે કે તેણે અપરસૂધી સામાજિક, ઐતિહાસિક, સંગીત ભાન, વેસ્ટન દ્રામા વગેરે ચિત્રોમાં કામ કર્યું છે. તેને કાંઈપણ પ્રકારની ભૂમિકા પાપવામાં આવે તો આસાનીથી તે ભજવી શકે છે. ડેલીસની જાણીતી નટી મિત્રાની આ નિર્દોષી છે.

ડેલીસની હવા

આર ચિત્રો

આર. કે. જો. રાઉન્ડ પિકચર ૧૯૪૮ ની સાલમાં આર નવિનતાએ વેસ્ટન ચિત્રો ખનાવનાર છે. આ ચિત્રો લીમ હોલ્ટ અને મેડીકન નટ રીયા માટીન કામ કરશે.

+ + + +

હાર્થ ભાઈ મુરો જાણશે.

જાણીતા હાર્થ ભાઈઓ માટે પ્રથમ માનો સોપી મોટો ભાઈ માટે પ્રથમ યુનાઇટેડ આર્ટિસ્ટના સંગીત પ્રધાન ચિત્ર 'ફોરેકાખાના'માં એકલો જાણશે. માર્ક જોએ ૧૯૪૫ની સાલમાં ૨૪ વર્ષની 'ફોરેકાખા' સાથે લગ્ન કર્યાં છે અને તેઓને ૭ મહિનાની એક પુત્રી છે. માટેની પહેલી પત્નીના એક છોકરા છે જે પણ પરણેલા છે, અને મરીઅમ નામની તેને ત્યાં પુત્રી પણ છે.

+ + + +

ઉછીકા લીધો.

થેરમાઉટ કંપનીના જાણીતા નટ વિશ્વમ હોલ્ટને આર. કે. જો. રાઉન્ડ પિકચર્સ ઉછીકા લીધો છે. આ નટ જાણીતી નટી હોરેસ મેજ સાથે 'રાહમ' ચિત્રમાં કામ કરી રહ્યા છે.

+ + + +

મુખી હવન.

પડાની જાણીતી નેવનપતી નટી બેટી જીમલ જાણીતી નટ તેમજ બેડ લીકર ટેરી જેમ્સ સાથે પરણેલી છે. તેઓ બન્ને પોતાની જો. બાબાજી સાથે અત્યારે ડેલીસની થોડેક દૂર એક જાનનાં ગામમાં આનંદ ભોજવી રહ્યાં છે. બેટીનું આવડું ટવેન્ટીથ સેન્ટ્રી ફોર્સ પિકચર્સ ટેકનીકલ સંગીત પ્રધાન ચિત્ર 'મથર રોર' ગામમાં છે.

ટૂંકું ને ટચ

કમનસીબ કુળ

લોક કમનસીબને બધાં વધીવતની શરૂઆત કરી ને પ્રથમવાર કોઈમાં ઉભા થયા ત્યારે લોકને લીધે ગજારાઈ ગયા હતા. 'હલીલો શરૂ કરતાં એમણે કહ્યું: "માય લોક, મારા કમનસીબ કુળ, જે મારા બધાંની અસીલ છે, તે મારા કમનસીબ કુળ, જે મારી નજીક પિઠે છે તે મારા કમનસીબ કુળ, ..."

"કોઈ" આપના મતને ત્યાંસુધી મળતી છે હવે બધાવ અમળ મલાવે." જન્મે પડે છે.

ઉજળું ભાવિ

હમણાં એક વિદ્યા કુપનીની જાહેરખબર નીચે મુજબ નેવામાં આવી હતી:—

"અમારી કુપનીમાં વિશે ઉત્સવો, ગણ કલેજ અમારા એક આલોકનો હાથ ભાંગી નૂતન અંગેએ પાંચસો રૂપિયા ભરી આપ્યા, આવતી કાલે સેમાર, ભાવી પણ ઉજળું હશે!"

આ જાહેરાત કલેક્ટરીક કુપનીની પેલી એક જાહેરાતની યાદ અપાવી નવ્ય છે:—

"આધુનિક બનેલો બહુ કામ કલેક્ટરીક—સીડીથી કલે. તમારી પત્નીને કાઠેલા મોળા છેલ્લા મારી ન નાખેલ કલેક્ટરીક—સીડીને એ કરવા દે."

વધુ ટપાલથી !

પ્રસૂતી મારે પાંચ ગયેલી પત્નીને નેકડકો બાળકો જન્મ્યાં. હવેથી સાળાએ બનેલીને તાર કથો:—

મૂળારાજ અંબારિયા

"નેકડકો જન્મમાં છે; વધુ ટપાલથી."!!!

તદન ચોકખુ !

એક દુધવાળાની દુકાને નીચેની ગદ્ય-સત નેવામાં આવી હતી:—

તદન ચોકખુ દુધ—સવા રૂપિયા શેર.

એકખુ દુધ—રૂપિયા શેર.

દુધ—આઠ આને.

શું કમલું નેધ્યે ?

સાળાનો વપત પૂરા થયો હતો. લેસન લેવાઈ ગયું હતું, પછી શિક્ષક વિદ્યાથી ને પૂછ્યું: "કલેસા તોહાનના શુંકાની માફી મળે એ મારે આપણે શું કરવું નેધ્યે ? નેકડ, તમારાઓને કોણ સાચો જવાબ આપે છે ?"

બધા સાંત રહ્યા; છેવટે એકે કહ્યું "માફી મળે એ મારે આપણે પહેલાં તોહાન કરી બતાવવું નેધ્યે."

ટપાલ જરો

જ્યોતીષીને એ રાતનો હાથ બતાવવા બેઠો હતો. એણે કહ્યો તે પ્રમાણે ભૂતકાળ બધા સાચો પડ્યો. પછી જ્યોતીષીએ બલિબાની વાત કહી: "તમને તમારી જીંદગીના સ્વર્ણસ વરસ સુધી દુઃખ રહેશે. પછી..."

"પછી ? પછી શું થશે ?" ઉત્સાહથી એણે પૂછ્યું.

"પછી તમે મોનાથી ટપાલ જરો!" જ્યોતીષીએ કહ્યું.

અનુભવ !

દરદી: “ડોક્ટર, તમે ખરો છો તે પ્રમાણે મારા કેસમાં તમને કંઈ વિશેષ રસ પડશે. આ જાતના દરદીનો તમને અગાઉ અનુભવ ખરો કે ?”

ડોક્ટર: “ધણેજ અનુભવ છે; એક દરદી મારી સારવાર હેઠળ છે. પૂરા દસ

બપો. એમાં લેખકની બે નવલકથા, ૩ નાટકો, સંખ્યાબંધ કાવ્યો અને પ્રા: વાર્તાઓ સમાવેલી છે.”

શું પસાર થયું ?

રાણેરે સુધરાઇ અને મારાસંધે આમની સભામાં સ્પીકર અને રાણી

સદગુણોની પ્રાપ્તિમાં ચોખ્ખું ક્રમનું અનુસરણ એ સદાચારી જન પ્રત્યેની પ્રગતિ માટે અનિવાર્ય શરત છે, અને તેથી માત્રમત્તિ ગુણોએ એ ગુણોની પ્રાર્થનામાં અચૂક અવિચળ ક્રમ હંમેશાં બતાવે છે.

માણસમાં યીજાને માટે પ્રેમ જેટલો વધારે હોય તે પાતાને મ જેટલો ઓછો હોય તેટલો એ વધારે સદાચારી બને છે, એટલું જ નહીં પણ તે પાતાને વિષે જેટલો ઓછો પ્રેમ ધરાવે તેટલું તેને સદાચાર બનવું વધારે રહેલું પડે છે.

—ટાઈટ્સટોય.

વરસથી પીડાઈ-મીઝાઈ રહો છો.”

લેખકની ફાઉન્ટેન

એક જાણીતા લેખકની ફાઉન્ટેનપેન ખોવાઈ ગઈ. બીજા દહાડે લોકોએ “મજબૂ છે; ખોવાયું છે.” માં જાહેર ખબર વાંચી:

“જાણીતા સાહિત્યકાર શ્રી. કદમ્બકુમારની ફાઉન્ટેનપેન ક્યાંક પડી ગઈ છે. જોને જડે તેણે આ પત્રના કેશીઅરને આપી

કાચેલ વચ્ચે વર્ગો પર મથેલી વાર્તા આજે પણ વાદ રાખવા જેવી છે.

આમની સભાના સ્પીકરને રાણી એ કાચેલે એકવાર પૂછ્યું:

“આજે સભામાં શું પસાર થયું?”

“સાત અઢવાડિયાં” સાત અઢવાડિયાં એક બીલ પર ચાલતી નિરર્થક ચર્ચા અને આજે અઢવાડિયાં હતાં તે ૫૨ સ્પીકરે કહ્યું.

આના બગીચામાં

સાતથી નવ કલાકનાં આજ કામને
અતિ રાત્રી સંજ્ઞા નમતે સુષ્પ અસ્ત
વવાની રાહ નેત્રો દૂર દૂરે જો સિતિજની
પેલે પાર પોતાની દૃષ્ટિ લંબાવી રહો હશે.
અરે શું આસામના જે પ્રદેશના આના
બગીચામાંથી આનંદને તો બહો અંદા-
માનમાં કાળા પાણીની સળંગો ચોકલી
કેવામાં આવ્યો છે. પરંતુ આનંદ તે
આંદામાનમાંય ક્યાંય નહીં પડતો નથી.
એટલે જે કદાચ અધવચ્ચે દરિયામાંજ
હાથી ગયો હશે એમજ માનવું રહ્યું.
“ઉત્સવ” એવો કેલ્ડ રાખ્દજ એ કુતિ-
યાના લેસિના રાખ્દ કોપમાં જળીતો નથી.
અમલદાર અને નોકર-શોક અને શુલામ
ન્યાં ન્યાં આવા એક પા થીજ વેરો
પોય ત્યાં આનંદ-ઉત્સવ ક્યાંથી પોય?

આ છે હિન્દો કરેણ ઇતિહાસ, ન્યાં
જૂન, આંધ્ર અને પરસેવા નિવાય ખીલું
શું હોઈ શકે? અને તેમાંય હિન્દો ખેડત
જેએએ કમલાઓ વારતમાતાની ગોદમાં
ગુફા પાકો રાટલો છાટી કપ રાટલીની
લાલસામાં પૂંક્યાં હોય. હા, તેઓ બિચારા
શું કરી શકે? વતનજ ન્યાં તેમને
નકરો રહ્યું હોય ત્યાં પોતે વતનમાં
રહીને શું કરે?

શું ખામ? છેલ્લા ગાર વર્ષથી તે
પાષાળીને પગથીએ જઈ પોદા હતા.
દેશમાં અતિદૃષ્ટિ અને અનાદૃષ્ટિએ બહો
એકેક વર્ષના પારા ક્યાં હતા. હીને તો
હીજ દાળી દોધો હતા. પાર પાર વર્ષથી

ખેડતેને સુધી રાટી
મેળવતી મુશ્કેલ
બની હતી. કંઈક
પાકને નિષ્ફળ કર-
વામાં ક્યાંય નોતી

અંગ્રેજોના કોરડે વીંચતા
હિન્દી મજૂરોની અવદશાનું
હૃદયસ્પર્શી કરેણ બિન

રાખી. કિસાનોની કારમી મહેનત પણ
અંતે પાણીમાં જતી હતી. આમ તેઓ
-હિન્દો ૪૦ કરોડના હાલ ઉંચાલ પણ
નથા હતા. હાથ? હિન્દો અભાગીન ધર-
તોના લાલ / /

“હિન્દ પોતી પ્રધાન દેશ મટી વેપાર
ઉદ્યોગ પ્રાધાન્ય દેશ પરી તેજ સુખી
સ્વતંત્ર અને સમૃદ્ધ થઈ શકશે” આવી
સૂચના-શિખમણ આવી આકરી રાતે
કુદરત હિન્દવાસીઓને કોં ન આપતી હોય?
મમે તેમ છેલ્લા ચાર વર્ષથી સુખી
કીસાનગણો સમયાન નેવાં સૂન્ય બન્યાં
હતાં કેટલાયે મજબૂત, સશક્ત દેખાતા
સુવાનોના દેહ સાયકાંગલા થઈ ગયા હતા.

આ સ્થિતિનો ખનતો લાલ ઉઠાવવા
આસામમાં રહાડું વાવેતર કાચતી અંગ્રેજ
પરીઓના અસંખ્ય દલાલો, મજૂરો મેળ-
વવા માટે સારા હિન્દો ગામડે ગામડે ઘુમી
મેળા, અઢાણ, સરહ હૃદયના ખેડતોને
ભારે પગારની મહોટી લાલમે આપી,
વાતમાં તેમને પાણી પાણી કરી નાખી,
પોતાને પુરો વિશ્વાસ પેદા કરાવી અને
અઢાઅવળું સમગ્રની કરારપત્રો હિપર
તેમના અમુક લાઇ આ દલાલો તેમને
આસામના-આરામચૂકમાં ચોકલી આપતા.

આમ રાત્રી પોતાના કુટુંબને ભૂખે
મરવામાંથી બચાવવા વિચારી રહ્યો હતો.
છેલ્લા ચાર વર્ષથી બિની સ્થિતિ સાવ
ખરાબ થઈ ગઈ હતી. જમીન હતી તે

સુધાઈ ગઈ, ઘેરકાં-
ખર, રીઝ ગયાં,
ખાણી હતી તે પથ્થુ
વેચાઈ ગયાં, અને
આમજ એના કુટું-

દેખક :

ધન આર. જેલર

ખાને ભૂખે મરવાના દિવસો આવીયાં. ચારજ વષ પહેલાંનો સરાકત, પહેલાંની શરીર-નાજો રાત્રી આજે છેકજ ખલાસ થઈ ગયો હતો.

આજે વિચારના વમળમાં તે મદમરત બની બેઠો અને કહેવા લાગ્યો.

‘હું હાથર, કાંતો વોક.....નરીખજ કુટેજુ’ હાથ ત્યાં ફાટી જઈ કહે છે.

આમ રાત્રી મનુષ્ય સ્વભાવે તોડ કાંદવાનો “મજ” પ્રયત્ન કરતા નરીખનો વોક કાંતે.....

હા, પરંતુ આ તો “મજ” છે હિન્દના ભૂખે રહેલા. ૪૦ કરોડને-અરે ૪૦ કરોડ તો જુ” પરંતુ સારાયે જગતના પછાતિય વર્ગનો-જેને લોક “મરીખ” કહેતા-જુ” આવાજ જગતના “કિસાનો” અને “મજદૂર” હાથ છે ?

નાખી નજર ન પહોંચે ત્યાં એ રાત્રીની દુષ્ટી પહેાંચી-લાંબી હાંબી હમિયાળા હમીજો દર દર સુધી-જે સિતિજને મેટતી અને અદ્રશ્ય થઈ જતી હતી. આ ‘હિન્દ’ની વાડી કેટલી સુંદર ?

પણ હાથ, જુ” એ દ્રશ્ય નેટજુ” સુંદર નેટજુ” જ કહેજુ ન શું ?

દારની એ જોમ માંગતી ભૂતાવજો ત્યાંજે જોવામાં આવતી. હા, હવા અને ત્યાં-દારના નશામાં ચક્રવર્તી બનેલા, આખાથે કિનેનો પરિશ્રમ બિજલસ ગણો દર ઉત્તર-રાત્રી હતો-કપાથી બિચારાજાને એ સ્થિતિનું જાન આવે ?-જ્યાં આવા કમ સુદીઠર મુદીદારો અને તેમના રાષ્ટ્રીય પેકુઓ પોતાને એ પ્રદેશના રાજ સમજતા, એજાની બદીમ મજદૂરમાં પીસાઈ રીસાઈને ત્યાંના મજદૂરો હાડપીનર બની પથા હતા.

જુ” મજદૂર ઉપર જુલમના સામ્રાજ્ય આવીજ રીતે તેઓએ સર્જાવ્યા હતા ? આજ, ભૂખ અને પરિશ્રમ બિજ તેમની

શ્રમ વસ્તુ હાથ છે ? હા, ઇતિહાસના પાને પાને આજે એ વસ્તુનું ચિંતન કરવામાં હાથ આગળ આવશે ?

અરે જોરાં દેવાની આ સળંગીલી સૃષ્ટિ હતી-જ્યાં મજદૂરોની પીડ પર આજે પણ જુલમના ચાલુક - ચમકી રહ્યા છે. જ્યાં કેટલીયે બિચારી બહાનીના માતાએ દુધ વિના ટળવળતાં તેમના બાલુકાએ માટે પોતાની હાજર જુઠાંથી રસી છે. કારણના માર તેમના શરીરે ગ્રીઓ નહોતી ક્યો એકેય દિશ તેમનો ન જતો.

એક બી સાંજ એવી એમની પીડતી ન હતી કે બેનારે તેઓ સો સોની મુદી મુદી સંપડીમાં રહ્યાં કકળતા ન ગયાં હોય.

હાથ ! કમજાબ હિન્દ

અને - તાર - લાંબ.

હાથ, હાથ, આજુકાને કુટે કુટે ઉછળતી લોહીની ટાળોંથી કેટલાકે મહાના ટોડ લીંબતા હશે નિરોપ મેટોના અંગમાંથી છૂટાં લોહીની શેરોથી કેટલાય કપારોએ લસતા હશે ? કેટલાય નિરોપ જુ” તાની હાથ વરાળોથી, એ ટોડ કાળે પડી જતા હશે ? અને...અને એ નિરોપ લોહીથી રંગાયલી નિરોપન હથવરાળોથી કાળી પડી ગયલી એ મહાનું કેટલાએ એમના દેશ બાંધવો આનંદથી સેવન કરતા હશે ? લોહીના પાસ બેસવાથી રહતું પડતું મહાનું ઉછળતું પાણી જોડનય ગરીબ બિચારા નિરોપ જુ”તોની આ મહાના ગ્રેમીઓને ક્યા કેમ નહિ આવતી હાંથ ? ગરમ મહાથી નીકળતી, જુ”તોની

હાય વસાવો દેખીનેય આ લેણીનું
દિલ કાં નહિ ઢાઝતું હોય ?

હરો, હિંદ કદાચ બેઠાથ બન-તું હશે
અંદર અંદરના કુસંધાને લીધે, પણ હિંદ
નિશ્ચ બેઠાથ બન-તું છે-પોતાનાજ દેશના
ભાણ્યો અને બહેનોનેજ દુઃખે, અરે એ
તો “પોતેજ સુખ અનુભવવાની” હિંદ
વાસીઓની કાળખીંટ કાવનાને લીધે.

આમ વિચારના વખતે મસ્ત બનેલા
રામુ રામુ દૂર દૂર ચોલી પાર પોતાની
કહિં લખાવી રહ્યા હતાં. એટલાંમાં એના
કાને કોણનાં કુસકાને અવાજ સંભળાયો.
એ સતેજ થયો અને અમકયો. પાછળ
બેતો ગભરાયેલી દરજીની મારફ કાંક
અને ધુસકાં ખાતી જીવી દોડતી આવતી
હતી.

એ કાંસી ચીસ—

“મા...મા...મને બચાવ...બચા...વ
આ કાળખુએ મને મારી નાખશે” લાગ્યા
તૂટ્યા દાખડોમાં એ ખાઈ ગયેલી જીવીએ
સમુને કહ્યું.

જીવીએ સમુની છાતી ઉપર માર્યું દાળી
દાં આંખો મીચી દીધી. એ બેઠી પણ
શક્તિ ન હતી. ક્યાંથી ખોસે બિચારી એ
જીવી? એનાથી યોડેજ દૂર એક ઝીરો
અમલદાર હસતો હસતો પાછળ લોકો
આવતો હતો. પેલો સાદળ આ સુવાન-
રામુ સામે આવીને લગોલગ ઉભો રહ્યો—
બિચારી જીવીએ નસીમ નમદતને લીધે
એક કાંસી ચીસ ફરી નાખી.

“મા.....મા.....રામુ.....

સાદળ કંઈ પણ કરે તે પહેલાંજ
રામુએ જીવીને બાજુએ હડસેસી-એ કહયો,
તેની ગળથી પકડી, હાત કગકચાવી, લોઠ
પીસી, એની સામે ઉભેલા અંગેજ અમલ-
દારનાં ગળાને બને હાથે નેરેથી દાબ્યા.

હાથ બે કાથ. તેને શ્વાસ કંધાઈ ગયો.

હજીયે રામુ તેને ઝાત મારી રહ્યો હતો.
એને જીવી વિગમદ પાછને રામુ પાસે
ઉભી હતી. તેની આંખો અનૂની બનેલા
રામુને બેઠને ચકિત બની ગઇ હતી. આય-
મતા સૂઈના સોનેરી પ્રકાશો નેના મુખને
લાલગોળ બનાવી મુકેલું હતું.

જીવીને લગળ સાચવવા લોહી તરસ્યો
હિંદો આટલો અનૂની? આહ, આ બહુ
ફટલી ઝડપમાં બની ગયું. પરંતુ થોડીજ
સેકડોમાં ત્રારા અમલદારોએ દેરી મદદની-
શોથી દોરાએલ રામુને ઘેરી લીધો.

રામુ અને જીવીને આઝમેરા અંધારામાં
પસરી જતા એ અમલદારો દૂર દૂર
અદસ્ય થયા. રાસજ આપમતા સુધી ત્યાં
કેટલાંયે હિંદો અનૂશના લોહીથી ખામી-
ચીઆ કરાઇ ગયાં. આમ રહાદેવીના
અપ્પરમાં કેટલાંયે કુકુંબનાં બલિદાન
દેવાયાં! કોણ બલે આથા તો કેટલાંયે
નિદોષ એકકુકુંબી રહાદેવીનાં અપ્પરમાં
લોમાતાં હશે!

“મા...મા.....

આજે પણ એ અવાજ દૂર દૂરનાં
પહોડોની બંધોલમાં ધુંગી રહ્યો છે. હા,
કદાચ હિંદો અનૂશના લોહીની બનેલી
રહાને આનંદથી અપનાવવા હિંદો
સદ્ગૃસ્થોને એ રહા ન પીવાની કરણ
આજીજ તો નહિ કરતી હોય ?

દૂર દૂર વીજળીથી ઝગમગતા બંગળ-
માંથી-અને પણ સાદળ મેકેનોના વિષથી
ઉદ્ગારો અને હાહાલીલીના અવાજોમાંથી
“મા.....મા.....” ઉદ્ગારની ચીસ
સંભળાઈ રહી છે.

- સંસ્કારી સત્તારીઓ માટે ગૃહઉપયોગી ૪૦ પુસ્તકો -

ધરની રાણી :	રૂ. ૬-૧૨-૦	પલ્લિયુ પાશુ :	રૂ. ૬-૧૨-૦
છવન સમી :	૪-૧૨-૦	દાહીમાનું વૈદ્ય :	૧-૧૨-૦
આપણા ઘરસંસાર :	૨-૦-૦	રા સ ર જ ની :	૭-૦-૦
ટહિલી મિત્ર :	૫-૦-૦	રા સ મંગલા :	૧-૦-૦
ભવન ભાનનું ભરત :		મામાનું ઘર કેટલે :	૨-૦-૦
તે ગુંથણકામ :	૧-૦-૦	વીરગી સદીનું પાશુપત :	૭-૦-૦
વિજયાલક્ષ્મી પંડિત :	૭-૦-૦	રા સ કે કિલા :	૦-૭-૦
અરુણા અસરુણી :	૨-૦-૦	અમારાં ગીત :	૦-૧-૦
રણચંદી કેપન લંકા :	૨-૦-૦	પા થ સ-માલો :	૦-૭-૦
જનક હુસારી :	૨-૦-૦	અનપૂર્ણાનું મહિર :	૨-૦-૦
દક્ષ કન્યા :	૨-૦-૦	શુભ દા :	૨-૦-૦
ભાઈભદ્રન :	૭-૦-૦	ફા ન દા :	૭-૦-૦
ભાભી :	૭-૦-૦	નગરલક્ષ્મી :	૭-૦-૦
બીલીલી :	૨-૦-૦	આ નં દી :	૭-૦-૦
આનુસાધા :	૨-૦-૦	વિભાવરી :	૭-૦-૦
દલદાલ :	૫-૦-૦	સાવત્રી મા :	૭-૧૨-૦
પદ્મસાગી ભાગ ૧-૨ :	૬-૦-૦	વિ પ્ર દા સ :	૪-૦-૦
બુદ્ધિ વિલાસ :	૫-૦-૦	સરદવંદના :	૭-૦-૦
નર ને નારી :	૭-૦-૦	દાદાજીનું દહાપણુ :	૨-૦-૦
લગ્નનો આનંદ :	૭-૧૨-૦	દંપતીશુભ :	૫-૦-૦

સંસ્કાર લક્ષ્મી : રૂ. ૬-૧૨-૦

જો ન. જો મ. ઠંછ રની ફું

૦ બુક સેલર્સ જોડ પબ્લિશર્સ ૦

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

रुद्रा

==શા હી==

સર્વોત્તમ અંગ્રેજી
બનાવટની છાપ-
ખાનાંને લગતી
તમામ રંગની
શાહીગા

લેટર પ્રેસ, લીથો અને
ઓફ સેટ, કાચ સ્ટ પિંગ,
બ્રાન્ડ પાવર

હાજર સ્ટોકમાંથી
તુરત મળી શકશે.

એમ. એ.

દેસાઈની કું.

૧૦૬, મેડાઝ-
સ્ટ્રીટ, કોટ
મુંબઈ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

ધ્યાના, જીકાડીઅન
તમજ
ઇલેક્ટ્રીક ગીતારના
સંગીતોના
સુમેળવાળું

તમારા મહે-
માનોનાં દિલ
બહેલા વવા
અમારે મધુર

એન્ડ

Symphonians

બોલાવીતે તમારે ત્યાંના
શુભ અવસરને વધુ
આનંદી બનાવો.

રેકાર્ડ:-

શુભામ હુસેન ગિદ્દીંગ
મોકદર રેહ, આનંદ રોઝ
(પરી કંપનીની સાથે).

K. WADIA for PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

પ્રકાશક : રાગિણી પબ્લીકેશન્સ
ચેનેજર : કેકી ડી. દમણીયા
તંત્રીઓ : મીનુ દેસાઈ, જ્ઞાનકાંતપીટિયા
વ્યવસ્થાપક તંત્રી : પીરોજ ર. મર્ઝી

સ્ત્રીઓનું પાતું : કું. પીરોજ ગણદેવ્યા, ફેશન : કું. મહેશ હોન્ડકટર,
ધર્મ અને તત્ત્વ જ્ઞાન : ડૉ. ચિરંજીવે. એસ. તા. રા. પો. રવાલા,
જાતીયજ્ઞાન : ફિશનશાહ મહિતા, જાતીય શાસ્ત્ર : કમિલકાલ તિળેશીવાલા,
સિનેમા : પી. રો. જ. મર્ઝી, કળાશાસ્ત્ર : વેદ હોદમસજી આ. મા. રી. આ,
રાજકારણ : કું. વરસાદ લાલા, સંગીત : આ. બ. શુભા પ. સોની,
સ્પોર્ટ્સ : નવીનન નાદલાશેક, હાસ્ય-કટાક્ષ : પરવેશ બી. ભીવંદીવાલા.
છટક નકલ : આઈ. આના, વાર્ષિક લવાજમ : રૂપિયા ૭, પરદેશ સીધીંગ ખાર.

પુસ્તક ૧.

જાનવારી ૧૯૪૮

અંક ૪ :

અ ત્વ ક મ શિ કા

તંત્રીસ્થાનેથી	૫	દીનાર (દંકી વાતો)	૪૧
રંગદર્શી કલાકાર	૯	સમાલોચના	૪૬
રમતમમત	૧૨	તરંગીના તરંગ	૪૮
જાતીય જ્ઞાન	૧૩	પારસીઓ અને રાજકારણ	૪૯
લીલી રોસની (ચાલુ વાતો)	૧૮	આજનું જગત	૫૦
મધ	૨૯	પૂર્વેનો મોડો	૫૧
કોણ વધારે જીવે—સ્ત્રી કે પુરુષ ?	૩૧	ધર-સીતું મંદિર	૫૨
સિનેમા	૩૩	પ્રથમ યુદ્ધગત પારસી પરિપદ	૫૩
ભારતીય સંગીત	૩૪	સુશાની 'તુ' અને એમોન્સ હેન	૫૪
હસ્તદેખા શાસ્ત્ર	૩૮	આધાર એક 'ધુ'	૫૫
અમલો ભરી જવાના (ગજલ)	૪૦	દંકે ને લગ	૫૬

વિદ્વાન ડૉ. શિરય જહાંગીર
એસ. તારાચોરવાલા.

જગતના ધર્મો વિષે તેમના 'રાગિણી'માં
અગત્ય થનારા લેખો.

'રાગિણી'ને માત્ર સમૃદ્ધ નહિ પરંતુ એને સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિનું એક આગેવાન માસિક બનાવવાની આશા હોય છે અને તે સાથે પ્રતિષ્ઠિત વિદ્વાનો, નિયમિત રીતે 'રાગિણી' માં લખતા રહે તે અંગે અમે આહુ વ્યવસ્થા કરતાં રહીએ છીએ.

આજે એક નવી વ્યવસ્થા કરતાં અમને ખાતર થાય છે. હોમ પર હોમમાં ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવતા ગુજરાતના પ્રતિષ્ઠિત પંડિત અને જાણારાજી પ્રોફેસર ડૉ. શિરય જ. એસ. તારા-ચોરવાલા જગતના ધર્મોના તુલનાત્મક અભ્યાસ (Comparative study) કરાવે છે. એના નિષ્કેષ રૂપ એમના લેખોમાં એક અભ્યાસકારી હારમાળા 'રાગિણી'ના આવતા અંકથી શરૂ કરવાનું અમારું આમંત્રણ સ્વીકારી અમને એ જાણ્યે આભારી છીએ.

પ્રથમ પંક્તિના પંડિત વિદ્વાનની આ ખૂબ અભ્યાસકારી હોમાળા તમામ વર્ગના વાચકોને માહિતીદર્શક જ્ઞાન પુર પાડશે.

—તંત્રીઓ.

જગતનું પૂર્ણ વિરામ

કેવું હશે

તંત્રીસ્થાનથી

જગતના ઇતિહાસે પ્રાચિન કાળથી અર્વાચીન યુગ સુધી પ્રયાણ કર્યું. અર્થાત ધીમે ધીમે રાજદોમાં કદીએ તો માનવજાતે શાન્તિમાંથી અશાન્તિ ભણી આગેકદમ બદલાયા છે. ઇસુના મુન ૧૬૪૭ માં જગતનો કોઈ ખુલ્લો કોવો ન રહ્યો હોય કે જ્યાં અશાન્તિ ન પહોંચી હોય. જિવનનું કોઈ હેતુ એવું ન હોય કે જ્યાં ધમાલને અવકાશ ન હોય.

રાજકારણથી માંડીને નાનામાં નાની બાબતમાં આજે અનેક મતમતાંતરે પ્રવર્તે છે, કે જેને પરિણામે સમસ્ત જગતના માનવીનું જિવન હામાટોલ સ્થિતિ અનુભવી રહ્યું છે. પૂર્વ અને પશ્ચિમ ગોળાર્ધે એ જાગેમા અશાન્તિ છે. કોમાં વસતા માનવજીવો ઠગલે ને પગલે અયક્રમભ્રમમાં આવે છે. અશાન્તિની અધિમાંથી સામકું કે ચહેર, દરિયો કે હવા-કોઈ સુકત રહી ચકકું નથી.

વિજ્ઞાનનો મનુષ્ય તરફથી જેમ જેમ ઉપયોગ વધુ ને વધુ પડેો ગયો, જેમ જેમ કુદરત અને માનવી વચ્ચેનું સુદ્ધ વિજ્ઞાનના

સંબંધો બદલાવા લાગ્યું, તેમ તેમ જગત સમક્ષ એકધારી રીતે એક પછી એક અશાન્તિ આવવા માંડી. ગઈ કાલે ને હવન-ધારણ નીચું હવું તે વિજ્ઞાનને પ્રતાપે આજે આંતરે ઉંચું આગ્યું, પરંતુ આવતી કાલે અદ્ધર ધનવાને માટેજ. માનવીની તમામ પ્રકારની ભૌતિક જરૂરિયાતો સંતોષવા કાજે અવિરત પ્રયાસો થયા અને પરિણામે આજે ભૌતિક સુખમાં મહાહતો પણ આધ્યાત્મિક સુખથી વંચીત માનવ, આમથી તેમ અટવાઈ પડેો નજરે પડે છે. ભૌતિક સુખ પણ સંયુક્ત નથી બન્યું. જરૂરિયાતો વધતી ચાલી અને તેને સંતોષવાને માટે પ્રયત્નો પણ વધતા ચાલ્યા. પરિણામે અધ્યાત્મીનું સાક્ષાન્ત્ય પ્રવર્તી રહ્યું.

જે પ્રશ્નો જગતના આદિ માનવ સમક્ષ હતા તેજ અને તેવાજ પ્રશ્નો સને ૧૯૪૮ ના માનવ સમક્ષ પણ હાજર છે. કોમાં હવેલેય પશુ ફરક પડેો નથી. જિવનની સલામતીનો પ્રશ્ન (Problem of security) ગઈ કાલે હતો, આજે પણ છે અને આવતી કાલે એ પ્રશ્ન નહિ રહે કોવી ખાતરી આપનાર

જગતમાં કોઈજ નથી. કોજ રીતે
ખોરાક, કપડાં અને રહેઠાણના પ્રશ્નોનો
ઉકેલ કરવાને પણ આજનો માનવ,
વિજ્ઞાનના વિપુલ સાધનો છતાં નાકા-
ચાલ નીવડ્યો છે.

આદિ માનવનો જે સ્વભાવ
હોતો તેજ આજે પણ રહ્યો
છે. સુદૃઢી હજી વીસમી સદીનું
જગત થાક્યું નથી. પચ્ચીસ વર્ષમાં
જે મહાન સુધારો ખેલી સુકેલો માનવ
હજી ત્રીજા સુદની વાતો કરે છે.
આંતરરાષ્ટ્રિય પરિવહો અન્યાતા અહિ-
વાલો મળતા રહે છે અને સાથે
સાથે એમાં વિજયી શસ્ત્રો તરફથી
એક બીજાને ગાયો ભાંડવામાં આવી
એ સમાચાર પણ મળતા રહે છે.
અહીં એકબીજીની શોધના વિજયના
ઘર્ષમાં ચક્રચુર બનેલું અમેરિકા
માત્ર રશિયાનેજ નહિ, સમસ્ત જગત
તને સુકાબલો કરવાને માટે પડકારે
છે અને રશિયા પણ એની ભાષામાં
કાંઈ અનેશ તુમાખથી અમેરિકાનો
સુકાબલો કરવા છાપરે ઘડીને પોકારે
કરે છે.

ઇસ્વીસનનું ચક્કર ફર્યેજ નાથ
છે. '૪૭ નું ઇસ્વીસન આચમી
ગયું. '૪૮ ના નૂતન ઇસ્વીસનને
ઉદય થયો, ૫૧નું સમજાતું નથી
મગતિની કંઈ અને કેવી કેરીએ
માનવ પગલાં ભરી રહ્યો છે। ગમે
તેવા વિકટ પ્રશ્નોનો ઉકેલ આવી
જયે, ગમે તેવી મહાગાંઠ ઉકલી
જયે, કિન્તુ આ અધામાંથી "જગ-
તનું પૂર્ણવિશ્વ" કેવું હશે ?

જીવનમાં જાતીય જીવન

શાસ્ત્રનું સ્થાન.

જગતના નાથે આ જગતની
ઉત્પત્તિનું, તેની અદ્ય
સ્થિતિનું, તેના સર્વ વિકાસનું :
તેની ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિનું અ
અણુતર જાતિ (sex) માત્રન
પાસાં ઉપર અને જાતિનાજ પો
ઉપર કયું છે. એના પુષ્કળ તા
કેન્દ્રરતની કુલો, વેદાયણ-ખનીજ,
સ્પતિ, પશુ પંચિ અને માનવમા
એ સર્વમાં આપણે જાતિ થાને
માદાનીજ હસ્તીને અને તેન
કિયાએને એકબીજી છીએ. એ જો
લગારે શક વિના આ વાત જો
સિધ્ધ થાય છે કે જે જગત આ
પોતેજ જાતીય છે તે જાતીય જ
વિષે જે કાંઈ જાણવા મળે તે જ
વાની ખાસ પવિત્ર કુરજ છે-કહો
એને જાણવાનો આપણો જન્મસિ
હક છે. જે આપણે એ પુર
હક્કને અને આપણી એ સુખ્ય
જને જોડી શરમ કારણે કે ન
અગીતિને લગતા કોઈક ભલે જો
વિચારને લઇને જતાં કેરીએ
આપણે આપણાં જીવનને અસાનત
અધકારમાં રાખી સુકેવાનું જો
ખેરીએ છીએ; જોડતુંજ નહીં.
જેનાથી આપણું અને આપણી જ
જોલાડનું જીવન સુન્દર, સો
સુખી અને સંપુર્ણ બને એ
જીવનનો લક્ષ્યો અને જીવનનો જ
પણ સૂઝીએ છીએ, પરિણામે આ

ચોતાની અબજુતા અને અજ્ઞાનતાને લીધે આપણે આપણું તન મનને મૂકી હાનિ પહોંચાડીએ છીએ-માણસાંજિને, હુણીએ છીએ-અગર ચારિત્રને બગાડીએ છીએ. તાકાત અને સંસ્કૃતિની સુમાવી છવનને દુઃખી દહીં બનાવી તેને નકાસું અને નેપથ્ય કરી મેલીએ છીએ.

આ હાનિમાંથી ઉગરવાનો અને અને મજકુર જણાવેલા શક્તિને પ્રાપ્ત કરવાનો એકલો અને મેકપુરો ઇલાજ તે જ્ઞાન છે. હવે જમાનો ગયો કે જમારે જાતીય જાનને જાહેરમાં મેલવું જોઈ 'અનીતિ' અને 'શુદ્ધ' હાથ મળાવું. હવે દિવસો ગયા કે જમારે જાહેરમાં રેલકે, સાંમયિકો, છાપાંઓ વગેરેમાં જાતીય સંબંધી લંબણું શરમ રેલું અને અણુવટનું લેખાવું. જાત આગળ વધ્યું છે. તે પ્રકાશને જો છે. તેને લીધે હવે તો શાળા-ગેમાં, ધર્મસ્થળોમાં અને જાહેર વાણીમાં 'તે પેણુ આ જ્ઞાન રજુ થાય છે. ઇંગ્લેન્ડના ચર્ચ વટીકમાં જાતીય જાન અણવાવું ચરૂ થઈ ગયું છે. ધાર્મિક કસ્ટોનીના ઇલેક્ટ્રીક અને કમ્પ્યુટર વાળા જોઈ નસરવાન છોડતાં તો એક ડગલું આગળ જીને જાનની વર્ગદાર જ નહીં રજુ કરાવીની સમસ્ત પારસી આલેખાં નુંનાં મોટાં, જુવાન પુદ્ગર શ્રીતાજનો સમસ્ત જાહેર હોલમાં હેર રીતે ભાષણો, જાતીય જ્ઞાન ને નકાસાંજો અને ચિત્રો સહિત એ સુદત સુધી ચાલુ આપ્યાં હતાં.

આ હાનિમાંથી ઉગરવાનો આવ-રજક જ્ઞાન 'સાંમયિક'ના વાચકોને મળી રહે તેટલા માટે આ અંકથી બહુતા વિદ્વાન શ્રી કીરોજીશાહ કે. મહેતાની કલમે આ સફાઈમાં જાતીય છવન-શાસ્ત્રની એક હારમાળા અને ચરૂ કરી છે. એમાં આ વિશાળ શાસ્ત્રને લગતા સર્વ વિષયોને સ્વચ્છ-તાથી અને જ્ઞાનમય રીતે રજૂ કરાવે. લાગણી ઉરકેરનારું કે ખોટી વાસના જગાડનારું કશુંયે વાંચવાની આશા રાખનારાઓને તો નિરાશાજ સંપડશે એની ખાત્રી આપવાની અમને લાગે જ જરૂર હોય.

આ મારી આ નવી હારમાળાનું સુકાન અમે એવી કલમને સોંપ્યું છે કે જેમને આ વિષયનો આશ અનુભવ છે. જેમની કલમ એને પુરો ઇન્સાફ આપવાને પૂરેપૂરી લાયક છે. વિધવિધ વિષયો ઉપર પારીક અજ્ઞાસ સહીત લખતી એમની કલ્પનામય, કળામય અને કાવ્યમય લેખિની, સુજશતી જણુતી વાંચતી આલમમાં સર્વત્ર વિષયાત છે. એમનો પ્રત્યેક લેખ-પછી તે અજીર હોય કે હુણવો હોય, તે પ્રકારને ફેંકે છે અને રસને રેલાવે છે. આ અખ્યાસલારી હારમાળા પહેલેથીજ વાંચવાની વાંચકોને અમારી જજ્જુત લલામણુ છે.

કલા અને વિવેચક

શ્રી. શ્યાવક્ષ ચાવડાનો અગ્ર
થનારો અભ્યાસભર્યો લેખ

ગુજરાતના પ્રસિદ્ધ કલાસ્વામી, શ્રી. શ્યાવક્ષ ચાવડા કલા ઉપર સરસ વિવેચન પણ કરી જાણે છે અને અમારા આમંત્રણને માન આપી 'કલા અને વિવેચક' (Art and Critic) એ વિષય ઉપર એક અભ્યાસભર્યો લેખ 'રાગિણી' ના આવતા અંકમાં એણે લખનાર છે.

ગુજરાતના કલાપ્રેમીઓ અને કલાવિવેચકો મારે શ્રી. ચાવડાનો એ લેખ ઉપયોગી માહિતી પુરી પાડશે એમાં તો કશો જ શક નથી.

—તૃતીયા

રંગદર્શી કલાકાર- શ્યાવક્ષ ચાવડા

પરિચયકાર :

મીનુ દેસાઈ

રંગ અને રંગા, કલ્પના અને કલા—એના સુન્દર પરિપાક રૂપ 'રાગિ-
ણી'ના આ અંકનું આશુ કવર યુગસત્તાના પ્રસિદ્ધ કલાકાર શ્યાવક્ષ
ચાવડાની પી'છીનું પરિણામ છે. 'રાગિણી' પ્રત્યેની મમતાથી પ્રેરાઈ યુગસત્તાના
એ નાગી કલાકારે અમને એ ચિત્ર તૈયાર કરી આપ્યું, એ છી શ્યાવક્ષ
ચાવડાની કલાનાં ધણાં પાસાંઓમાંથી યોદ્ધાંકને અદ્ય પરિચય આપતાં
આને આનંદ થાય છે.

યુગસતે પ્રેરા કરેલા પહેલી પંક્તિના મરા-
ઠુરે કલાકારોમાં શ્રી શ્યાવક્ષ ચાવડા
અમર્યાનો બિરજ છે. એમનાં ચિત્રો નવારે
તાજમહાલ પેટલમાં આજ-
થી ત્રણ સાઠ પહેલાં પહેલી-
વારનોવા મેળમાં હતાં ત્યારેજ
તે આદિન કરાવે તેવાં ભગ્ન
હતાં.

માનવીની અંદગીના વિ-
શાસ અને તેનાં મહત્તરમાં
કલાગ્રં રંગાન અત્યંત ઉચ્ચ
છે. સંસ્કાર અને સંસ્કૃ-
તિની અહેતરી માટે સાહિત્ય
શ્રામ અને કવિતા એમની
નિરંતરી મહત્વતા છે તેટલા
જ મહત્વતા છપ્પનમાં સુન્દર
કલાની મણુ છે. માનવીનું

રંગદર્શી કલાકાર શ્યાવક્ષ ચાવડા

છવન અનેક રંગે રંગાયેલું છે. એમ તેને
સુખ અને આરામ, શ્રદ્ધા અને સંપત્તિ મળે
છે તેજ રતિ કોઈ એક ધડીએ તેને દુઃખ આ
નિશાળા, દાર કે ડોઢરનો પશુ પરચો પાય
છે. છવનનાં આવા અત્યંત કપરા કાળે
હિસને આઆસન આપવા માટે વગે તેવા
ઉત્તમ શબ્દો જે અસર નહીં પડેલાં
ચલતા તે અસર કવિતાની એક સુમધુર
પંક્તિ, આ તે કલાની કોઈ અનેરી રંગા
જન્મવાની ભય છે. શ્રી ચાવડાનાં ચિત્રો-
માંથી એ અસર જે છવનમાં અત્યંતવાર-
અનુભવી છે. યંત્રસત્તાની ધરતીનું પાવણ

ધાવીને ઉઝરેલા આ નવજવાન કલાકારની
સાચી કલાનાં દર્શન પહેલે તે તમને
એની આંખોમાંથી જ મધ ભગ્ન-ને તમે
એને ધારી ધારીને જોઈ લીધી હોય તે.
હજી જે માસ પહેલાંજ શ્રી ચાવડાનાં
લગ્ન ચિત્રોને ફરી એકવાર સુખધના
કલાસિંહાને તાજમહાલ પેટલમાં પાચો
યશો હતો. આગળાં પ્રદર્શનનાં ચિત્રોમાં
શ્રી ચાવડાએ યુગસત્તાનાં સ્ત્રી વિભા-
ગમાં સુખીવૃત્તી નિરૂપાં દ્રશ્યેને રંગની
રંગાઓમાં ઝડપી લીધાં હતાં. આ ઉદ્દેશ
પ્રદર્શન હિમાન બિહાર અને દક્ષિણ

હજીણ હિંદનાં
જીવનનો આ એક
પ્રસંગ કલાકાર આ-
વડાએ હાથે રીતે
ઝડપી લીધા છે.
ત્યાંની તાડી વેચના-
રી સ્ત્રીઓનું આ
દૃશ્ય વાસ્તવિકતાના
રંગે પુરેપુરું રંગા-
યેલું છે.

હિંદનાં જીવનની, ત્યાંના માનવીઓ
અને તેમના રીતરીવાજો તથા તેમની
જીવનીનાં વિધવિધ પસાં રજુ કરી,
તેઓનાં જીવનની હાથે પાણી પેસા કરી
હતી.

કોઈ પણ કલાકાર-પણી ભણે તે કવિ
છો. આ ચિત્રકાર-જો તે ચોતાનાં સજ્જનમાં
કોઈનું અનુકરણ કરવા બંધ છે તે તેની
પ્રતિભાનો પણ નાશજ થઈ જાય છે.
કારણ કે કોઈ પણ કલાકારનાં અનુકરણ એ
કલાનું મરણ જ છે. શ્રી. સ્વાયદ્
ગારગનાં ચિત્રોમાં હર વખતે નવીનતા
ભરી શૈલિકતા સાથે, સજ્જન અને કલ્પ-
નાની નવી તોપી પ્રતિભા દૃષ્ટિગતર
થાય છે. એટલાજ માટે એમનાં ચિત્રો
જોતાં હૈયું અનેકવાર નાગી ઉઠ્યા વિના
રહેતું નથી.

શુભસત્તા પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન અને ગણીતા
વિગારક તથા કલાપ્રેમી શ્રી ઠાકા સાહેબ
કલિલકરના રાજદોમાં કહીએ તો "મિત્ર
કળા એ કેવળ હાથનો વિષય નથી." કાવ્ય
પરાખર કેળવાય, સાદો નરો કેળવાય
અને સૌંદર્યનું હૃદય સમજાવ્યું નેહથી
રચિતતાં તેમજ કલ્પનારૂપિ પણ કેળવાય

ત્યારે મિત્રકળાની તૈયારી થઈ મણુપ.
અરેખર એક પ્રસિદ્ધ કલાકારની કૃતિ
તો હૃદય અને ભાવનાની જીવંતી કવિતા
રૂપ છે. રાજદો જીવંતીના આ અને
આસુ ઉપર સમજાણ મલમપદી જેવી
કલાની ચોજ જેવી ખીછ કોઈજ ચોજ
ન પોષ શકે. પરંતુ કલાકારને સમ-
જવા માટે તેની દૃષ્ટીમાં આવેલે પતિ
પણ કોઈક અંશે બાળીદાર થવું પડે.
જો એ આયે શ્રી. આવડતાં
હૃદય અને કલ્પના સાથે થોડેક અંશે
પણ સદૃશી બન્યા વિનાજ તેને એમનાં
ચિત્રો જોવા એકસો તો કાગળ ઉપર
રંગના ભિસાદા ચિત્રાવ ખીજી તમને
કેશવ એમાં જોવાનું નહિ મળે. કલાકાર
સૌંદર્ય, તે જોનારની સૌંદર્ય શોખ ધરા-
વતી તેજસ્વી દૃષ્ટિ ઉપર વધારે આધાર
રાખે છે. આ ભિસાદા અનુસાર શ્રી. આવ-
ડતાં ચિત્રો શિલ્પને અનેરો આનંદ આપ્યા
વિના રહેશે નહિ.

સમજ કલાકાર બનવા માટે નમ્રતા,
સૌ યોજો કરતાં વિશેષ જરૂરી થાય છે.
હૃદયની નમ્રતા સાથે અગિની નમ્રતા.
કોઈ પણ નાણકે હૃદયને કલ્પનાના ફળક
ઉપર પળવારમાં ઝડપી લીધા વિના રહેશે

નસિ. શ્રી. સ્વાવદા સાવડાની કલાની સફળતાનું એ પણ એક અત્યંત જરૂરી અંગ ગણી શકાય.

છવનનાં પાસાને પ્રવેશર અનુભવી લખતે વાસ્તવિકતાના રંગે રંગનારી કલાને રાખી કલા કહી શકાય. એ મોટે પ્રયત્ન કલાકાર પાસે પોતાનાં અલગ કૌશલ્ય રૂપ અલગ દષ્ટિ દેવી જોઈએ. શ્રી.

ચુડી કાઢેલાં ચિત્રોની એક અનોખી આલ્પ્ય તૈયાર થઈ શકે.

કલા અંગે આખા પોલી ધરાવતા શ્રી. સાવડામાં કલાની શક્તિ પણ તેની જ તેજસ્વી છે, તે અમના સંખ્યાબંધ ચિત્રો અને પ્રદર્શકો આજે જે વસ્તુ પહેલે માગી રહ્યા છે તે શ્રી. સાવડાનાં ચિત્રોની એક સંગ્રહ છે, તે

સૂચન — સ્વીકાર

આ માસિકના એક સુએચક મુરખી અને જાણીતા વિદ્વાન અમદાવાદવાળા શ્રી. દિગ્ગજ કાવરાજ દાવડે એક દિવસ પહેલાં ફરિયાદ કરી કે સંસ્કાર અને સાહિત્યનાં આ સુદર માસિકમાં સિનેમાની નડીઓની ઉલ્લેખ અને તેમની છંદગીના વિવાદ શા માટે અધાર છે? એ નહીં હોય તે શું નહીં આજે? અને બીજા દિવસે બીજા વિદ્વાન કરામીવાળા દિગ્ગજ/રાઠ્ઠ રૂપમજી મહેતાએ લખ્યું, કે સાહિત્યનાં આટલા સમૃદ્ધ માસિકમાં નટનડીઓનાં છવનની ખાલુ આપવી શું જરૂરી છે?

અધાર એ બંને વિદ્વાન મુરખીઓના અંગે અહેસાસનું હોય અને આજથી અમે નડીઓનાં છવન અને સિનેમાના સમાચારને 'રાગિણી' માંથી દૂર કરીએ છીએ. છતાં એક વસ્તુ અમે માનીએ છીએ, જે સાચા આ બંને વિદ્વાનો પશુ - જરૂર સંમત થશે, કે સિનેમા પણ એક ઉપયોગી કલા છે અને એ દષ્ટિએ નજર સમક્ષ રાખીને સિનેમાને લગતા અભ્યાસરૂપાં સાહીય લેખો અને વિવેચનાત્મક નિબંધો અવારનવાર અમે આપીશું.

એકવાર ફરીને યુજરાતના એ એ વિદ્વાન 'શ્રીરામચંદ્ર'ના, અમને સાચી કિશા તરફ આગળી સીધવા માટે, અમે આભારી છીએ.

—તંત્રીઓ.

સાવડા એને લખતે જ મહત્તી સફળતા પામ્યા છે.

શ્રી. રમણદાસ સાવડાનાં ચિત્રો ઉપર સમીક્ષા કરવાની આ જગ્યા નથી, કેમકે હું કળાકાર આ કળાવિવેચક પણ નથી. વળી શ્રી. સાવડાનાં ચિત્રોનો સ્વભાવ રસાસ્વાદનો ત્યારે જ કરાવી શકાય કે જ્યારે ચિત્રોનાં

ચિત્રો ઉપર ખુદ પોતાનાં જ વિવેચન સૂચનો એક સંગ્રહ જલ્દીથી થી. સાવડા સાવડા કલાસિકોને નેટ પર. એટલી માથાના સાથ યુજરાતના આ તેજસ્વી, પ્રતિભાવાન અને મોહક દષ્ટિ ધરાવતા નવજવાન કલાકાર બંધુને આપણે હજી પણ કામ્યાબી હાથેશું.

રમત ગમત

: અવલોકનકાર :

નરી નાહડાચોક

પંચગની દીમનું નેણણું પડેલું બજા
ગયે વળે હોઈ અને કુદબોલની રમત
માં અનેક કીર્તિવંત છતાં એવનીને
પાશની એકાદીનું ઊંડા અને પુદ-
ગોલની રમતમાં નામ અમર કરાવે આ
દીમનું આ વર્ણન બજા નબળું પડેલું
માત્રમ પડે છે. આ દીમના રેહર
એકાદી સી, સોલી પૂતાવાસા મુબબધી
નેકરી માટે બીજે કયાં ગયા છે. આ
એકાદીની એક બધે જ પંચગની દીમને
ગઈ છે, કે જ્યાં તેજા આ વળે થયા
દુર્નામેન્ટમાં સારો દેખાવ કરી શક્યા નથી.

પંચગની પેલડીમ પૂર બદારમાં
અરે વળે પ્રયમવર હોડીક ઊંડા દુર્ના
મેન્ટમાં પચગની પેલડીસના નમથી
પાશની એકાદીએ રમતમાં લાગ લીધા
હતાં, તેમ એકાદીએ એકર અધે ફરી
હોડીની એકાદીય રમત કરી દીધી છે.
આ વળે કરતાં આ વળે સુંદર નેખાવ
જરૂર કરશે એવું દેખાની એકાદીય
પરથી જણાય છે. મીડુ તારાગર, ફેની
દુખાશ, જ ન મોં ન જોક બારો, સહેર
સાંપર, નેરુ દુખાશ, મગત પડેલ વગેરે
સાને કામ નાં દેખામ ક. આ એકાદીએ નેહ
દેખાવ ની એકાદીય વધુ પ્રમાણમાં કરવી જોઈએ

કે. સી. ઇલાહીમની લાગત સદીએ,
મુબબધા જણીતા કિંટર કે સી.
બજા દીમ ગયા વળે કરતાં આ વળે સુંદર
કામમાં જણાય છે. ફેરડીવત મેચ જે
એકેને સ્પેડીયમાં રમાઈ હતી, તે બંને
મેચમાં ઇલાહીમની સુંદર રમત ખરેખર
ગયા લાખક હતી. એ કે તે હમેશાં
બદલ થીમી રમત કરે છે, છતાં પેલાએ
દીમને છતાંય માટે ઉપયોગી થઈ પડે
છે. રમત દેક્ષીની મુબબધ વીરધ સીધ
વચ્ચેની મેચમાં તેણે પડેલે નબર બેટી-
ગમાં આવીને પાતાની દીમને મોટી છત

અપાવી હતી, તે માટે ખરેખર મુબબધ મર-
રે પયા વગર રહેલે નહીં.

પીલુ ઉમરીગર અને બેરામ છંડામી.

એવીઅર હોડેજના બે જણીતા એક-
દીએ પીલુ ઉમરીગર અને બેરામ છંડામી
આ વળે મુબબધ ફોર્મમાં છે. એ યુગમાં
રમાયેલી કુદકીક મેચ પડથી માત્ર
પડે છે. આ બે એકાદીએ લીવે
એવીઅર હોડેજ એમીઅન થઈ છે તેમજ
આ બે એકાદીએ લીવે પછુ રમત
દેક્ષી કિંટર દુર્નામેન્ટમાં મુબબધ વીરધ
સીધ વચ્ચેની મેચમાં મુબબધ દીમને મોટી
છત મળી છે. આ બંને એકાદીએ એકેઅ-
રાઉન્ડ રમત કરી હતી અને ખાસ કરીને
બીજી હતી એમાં સીધની આપી દીમને
એક નાના જમનામાં બેરની નાખવાનું
માન પણ આજ બે એકાદીએ ખાદી ગયા છે.

ગોસ્પેલીઆમાં હિંદી દીમને

નબળો દેખાવ.

ગોસ્પેલીઆ મેચની હિંદી દીમને ને
નબળો દેખાવ કરી રહી છે. તેને બે
કારણ છે, અને તે નબળા કીદકીય અને
એકાદીય ફેરની ગેરહાજરી. મેકક આજે
વખત બેટીંગ કરીને ફરી પહેલા નંબર
બેટીંગ કરવા ગયા અને તેની કારણ
ખરેખર કોઈ સરખામ કરવા ન હોયથી
સરવટે એકાદીય કહે છે. બીજી રેક
મેચમાં બીજા હાથમાં બગીન છંડામીને
પહેલા નંબર બેટીંગમાં મેકકમાં
આવેલો હતો. કારણ કે આપણી પાસે
આ હિંદી દીમમાં એકાદીય બેસમેન
કોઈ નથી. વિજય મરવટની આ વખતે
ગેરહાજરી ખાસ માત્રમ પડી આવે છે.
તેવીજ રીતે નીત નંબરે પણ બંને
સુંદર રમત કરી રહે એવા કોઈ પણ
એકાદી આ દીમમાં નથી, જ્યાં મોટીની
ગેરહાજરી ખાસ દેખાઈ આવે છે.

સમગ્ર : રવિવારની તમતી બપોર.
સ્થળ : નવાનગરના પ્રસિદ્ધ ડાક્ટર
સ્વામીશ દાસનાં રહેવાનાં મકાનને
લાયબ્રેરી-રૂમ. રવિવારે બપોર પછી ડા.
સાતસ દશેશ નવરા હોઇ વાંચતાજ હોય
છે. આજળી કરી સુખેથી ગોઠવણ પ્રમાણે
ત્યાં ફિરોઝ અને શીરીન આવે છે. એ
બંને જુવાન છોકરા અહીંને આવે છે અને
એકદા વાં પછી લંબના માંથી એક
ચુલા છડે છે. ચુલાએ છોક
કે માખાપ તરફથી મળેલા
સારા 'સંસ્કાર અને સારી
તરબિવતને લીધે તેઓ સજીવ
અને સમજદાર હોઇ પર-
જ્યા પહેલાં, વતનીય જ્ઞાન
(Sex Knowledge)
જોતાજે પરવા ડાં ફાવેલ
ગમતે પુણી સેવાને
છમ્મજુર થયેલા ડાક્ટર પાસે
આવે છે. 'લબ્રેરી' દાર
દોષ્યાને, નાક સાંપળને ડાં
પાંચવાનું, બાલુએ મુઝી
બારણું એવી નેઆને બાકર
તે છે. શેકેન્ડ કરીને તેમને
મેઝાની જાને બેસે છે.]

ડાક્ટર-તમે વખતસર
આવી ગયાં, મારાં જુવાન
જિવે! હું તમારીજ વાર
નેતો વાંચવા બેઠો
હતો. જોયો કે તાન
તમે લેવા મંગા છે
તે લેવાની તમારી
કમ્મજ આમી, મજલુત અને ખરાં શિક્ષી છો!

શીરીન અને ફિરોઝ-હાર્તો ડાક્ટર
તમે તે દલોડે અમને લા પાડેલી ત્યારેજ
અમેઓ તમને બેઠી ખાતરી આપી હતી.

ડાક્ટર-હીં છે ત્યારે, પણ તમે તમારાં
માખાપની રહેણ નજીગે, તેમની રજા મેળ-
વીને મારી પાસે આવ્યાં હોય તો વધારે
સારું. હું 'બાલુ' છું કે અન્ય માખાપોને
કોરો વાંધે હોય છે. નો કે જા તેઓની
જાણ છે. જુડી સરમ અને અજાનતાને લીધે

તેઓ ના પાડે છે. એટલાજ મારે હું
પણ છું કે તમે બંનેમાં માખાપોને એનો
વચાપી વાંધો કે સ્ટેન્ડની નાકાજ છે કે?
ફિરોઝ-ડાક્ટર ગણાસ. અમે બેઠોનાં
માખાપે પછી સ્ટીની સાથે લા પાડી છે.
પચઅણ.....

ડાક્ટર-(સમજા-અમનેનીથી) પણ શું?

શીરીન-એવની ડાક્ટર, મારા એક
માખાજ છે. જુવાન હોકરા
હોકરીઓ જાતીય જ્ઞાન જાણે
તેની તેવજીને ના નથી, પણ
જોવજીનું કહેવું એવું છે કે
ફિરોઝ તમારી પાસેથી જ
જ્ઞાન લે અને મારે હોઇ કરી
ડાક્ટર પાસેથી કે કોઇ બાલુ-
જારે બાલુજ 'જાણેલી' એ
મેળવજી.

ડાક્ટર-પછી તમે તમાજ
માખાજને શું કહ્યું?

માખાજને મળેલો જવાબ
શીરીન-મેં તે કહ્યું
કે નો આ જ્ઞાન આપનારે
એક અમારા વડીજ જેવા
કુકળી ડાક્ટર ઉપરાંત
સમજન, સદ્યા વિશ્વાસી
લાયક માણસ હોય તે તે

પછી જી હોય કે
પુરખ હોય તે નેમો
કોઇ બેડું નથી,
અને અમે એકેકેને

પરજીનનાં બેઠોએ એ વિચારને લગતો
શિક્ષક એકજ હોય અને તે અમને એકજ
સાથે એકજ સરખી રીતે શીખવે, એજ
છમ્મજાલેજ છે.

ડાક્ટર-હીં કહ્યું. બેશ શીરીન! એ
તો જેવા જેમ વિચાર, પરંતુ તમારા
માખાજ કે'જ એમ ધારતા હોય એવું
લાગે છે કે આ જિવા વાંદે જાનને
કમતી વાતો એની સરમ બારેલી છે કે
જે એક મરદે જોરનને મોરેથી સાંકળથી
ન નેકરે અને એક જોરને મરદો

ફિરોઝશાહ ફરુખમજ મહેતા

મેટલી સાંભળવી નહીં થયે. વળી તમારા મામાજી એમ ધારે છે કે જાતીય અંગો અને અવયવોના નામ, સ્ત્રી અને પુરુષ અંગેકથી સાંભળે એ નિર્લજ્જ યાત્રે કે લાજને જાળવનાર નહીં કહેવાય. જાતીય અંગો એ પણ પ્રુદાએ બતાવેલાં અને પહેલાં, શરીરનો બીજો અંગો. જેવાજ પાકે યાત્રે પવિત્ર અંગો છે અને તેમની સમજ આપનાર જ્ઞાન બી તેલું જ શુદ્ધ અને પવિત્ર છે. આપણા માનવતા મહાત્મા ગાંધીજીને એક રોજ એ Mrs. Kulkar Nair નામે એક બાનુએ પૂછ્યું કે "Will not the teaching of Sex Hygiene in schools, in the most scientific and informal manner be really beneficial to our boys and girls?"

મહાત્મા ગાંધીજી મંતવ્ય

ત્યારે મહાત્માજી જવાબ આપ્યો કે "Yes, and there should be no reason why one should be ashamed of mentioning the names of private parts of the human body anymore than he should of his eyes or fingers"

વાસ્તે બધાંઓ! મારું કહેવું એવું છે કે જાતીય વિદ્યા સ્ત્રીપ્રવનાર અધિકૃત બે જાતે નિમજ્જ મનની, પાકે દિલની, જ્ઞાની અભ્યાસી અને તે અભ્યાસને શુદ્ધ અને પવિત્ર ભાષા (Chaste language) માં કહી સંભળાવનારી એવી કુશળ અને સમજદાર હોય તે પછી તેને સંભળનારાંઓ અન્ને જાતિ (Sex) ભગતાં હોય તેથી તેમાં કશું

એકદં, છુકસાનકારેક કે ગેરવાજબી જેવું જરાબી નથી. મૂળ વાત એ જરૂરી વાત તે આ છે કે એવું જ્ઞાન કહી સંભળાવનાર યાત્રે કે જ્ઞાન આપનાર યાત્રે કેવો માણસ છે, કેવી લાયકાત ધરાવે છે અને તે કેવી ભાષામાં એ જ્ઞાન સંભળનારાંઓ સમુખ રજૂ કરી શકે છે એટલી સંભાળ રખાવી જોઈએ.

ફી અને સી-(બન્ને એક સાથે ઉમંગ હાર) અને તેથીજ તેા અને તેમની પાસેથી એ વિદ્યા સ્ત્રીપ્રવા માગીએ છીએ વાસ્તે આપણીજ ડોક્ટર, તમે હવે અમને અપેક્ષાની કરીને એ જ્ઞાન આપો.

પ્રજ્ઞ શરતો

ડા. અને ના નથી. હું તમારી સેવામાં તૈયાર છું, પણ એ જ્ઞાન તમને હું આપું તે આગમજ તમારે પ્રજ્ઞ શરતો પાળવી પડશે બહુકે તેની અને ખાતરી આપવી પડશે?

સી અને ફી-ડોક્ટર, તમારી કામબી શરત અમને કશુંક છે. માગો તે ખાતરી આપવા અમે તૈયાર છીએ.

ડા. ન્યારે સંભળો. પહેલું તેા એ કે જોઈએ બી સમય તમે આ જ્ઞાન મારી પાસેથી લ્યો તે મુદત દરમિયાન તમારે એવું જ્ઞાન કોઇ બીજા ધણી પાસેથી લેવું નહીં, હા, તમને ઠીક લાગે તેા મારાથી વધારે લાયક કોઇ બીજા ક્યાંકીકો ડોક્ટર પસંદ જાઓ, પણ કોઇ અસંજ્ઞાત પાસે જતાં ના ને તેઓનું સંભળતા ના. કારણ તમને જે જ્ઞાન મળવું જોઈએ તે સાચું તથા કેળવણીકારક (true and edicative) મળવું જોઈએ.

ફી-અમને કશુંક છે.

જાતીય વિદ્યાના પુસ્તકો

લખનારના બે વર્ગ

ડા. બીજું એ કે આ જાતીય જ્ઞાનને

લક્ષતા એ પુસ્તકો કું તમને વાંચવા આપું તે હકત તમારે વાંચવી. મહારા જીવાન મિત્રો ! જાતીય વિદ્યા માધ્યમ મારે કામચલાકારક તો છેજ, પરંતુ એ એવી બને અને નીવડે એનો આધાર એના લેખકના સુદૃઢ એટલે સારા ઉગ્ર ઉપર રહેલો છે. એ વિદ્યાના પ્ર-થમ તથાસતાં અને એને સમતાં અગ્રસ્તમાં કે કોષપરી વેચવાવાળાઓને ત્યાં દેખાતાં કોષાનિમાઓ વાંચી જોતાં તેમાંથી તેના લેખકોના એવર્ગ જાણાઈ આવે છે. એક લેખકવર્ગની રૂચિ અને પ્રવૃત્તિ સારા ઉદ્દેશાળી હોય છે, કોમની દ્વાનત જાતીય જ્ઞાન દ્વાય સાચું તથા કેળવણીકારક (true and educative) વર્ગિત આપવાની હોય છે. એ ઉગ્ર મુજબ તેઓ થોતાના પુસ્તકોમાં આવેલી આખોતોના પ્રકારની પવિત્રાઈ માને વિશુદ્ધતા યાસ્તે આસરે બાજ રાખે છે અને થોતાની લખ્યવદ પધ્ધ વિશુદ્ધ (Chaste) જ રાખે છે. પરંતુ જાતીય જ્ઞાનના લખનારાઓનો જે જાતો વર્ગ છે તેઓથી યાગક પ્રમદે સંબાળવાતું છે.

ફી-તે શું ?

વિકૃત (perverse) વર્ચનધર્મો
 ફર રહેા.

કે.-તેઓ જાતીય જ્ઞાન વિષેની માહિતી આપવાનાં કોઈ ઉદ્દેશ, સંબંધ પ્રસવતી આખોતો સચે વચવચમાં એવી કેટલીક વિગતો છુસાડી દે છે કે જે વાચકોતું, સત્ય જ્ઞાન ઉપરથી સક્ષ ખસાડીને ચક્રમંદ મોજ કે ગદેા રસ કે તનઅનની ઉદ્દેશથી જ્ઞામ એવી ચળ આપનારી ગરજ સારે છે. એમ કરવામાં એઓતી નેમ હકત અર્થિક લાભ મેળવવાની એટલે કે સિરફ કમાઈ કરવાની જ હોય છે. આથી હોકાને ખાસ કરીને ઉગતાં જીવાનિઆઓને જાતીયજ્ઞાનની સુઉપયોગિતાના સમકો મળવાને બદલે તેને દુષપરિણઃ પાવ એવા માઠો તેમને જાણવા મળે છે. જે અધી વિશ્વગીરી સાથે નોધુ છે કે છેલ્લાં

કેટલાક વર્ષોમાં જાતીયજ્ઞાનને સમતાં એવા સંખ્યાબંધ પુસ્તકો અંગ્રેજીમાં બહાર પડ્યાં છે કે જેમાં સી પુરવના જાતીય સમાગમ સંબંધી સારી સૂચનાઓ અને ચેતવણીઓ આપવાને બદલે જાતીય વિકૃતતા Sexual Perverseness)ને વાજબી અને કાયદાકારક જણાવનારાં સિદ્ધાંતો આપવામાં આવ્યાં છે. મારે એ સાને જાણે વાંધો છે, કલે તેના લખનારા જ્ઞાનના જમાનાના ગમે એવા થોડા જાતીયવિદ્વાનોઓ (Sexologists) કોષાતા હોય અને તેમની કૃતિઓ (works) ટું જાણે scale થતું હોય, છતાં જનસમાજને માટે એવાં પુસ્તકો કું અમુક દહે વહાં લુકસાનકારક સમજાું છું. વાસ્તે, કોઈ તમને એવા પ્ર-થોની બજામણ હરે થોથી તમારે તે વાંચવાં નહીં. કહ્યું છે ?

શીરીન અને ફિજાઇન્દા પ્રકલ્પ, એ જ્ઞાતી કેળ્થી કોષપરી વાંચવા અગાઉ અગ્રો તમારી મરજ પૂછી નોંધુ, પછી કંઈ ?

જાતીય જ્ઞાન, ગીતા ગાથા અને બાપબ્જ કૅટલુજ પવિત્ર

કે.-સારી વાત, અને મહતી વીજ ને છેલ્લી ચરત એ કે તમારે મારી તરફથી આપાતાં આ જાતીયજ્ઞાનને ખીજ બંધી વિવાદો એવીજ અચ્છમની અને તે ઉપરાંત- પવિત્ર સમજને તેને ગંભીરપદથી નેવો વિચારવી નોંધવો. કેવળ તુરત નેજાની એક કંકુરીઓતીડીને સતોપવા કાન્તે કે મનની કોંઈ દુલ્લક મોજ મેળવવા ખાતર આ જ્ઞાન સંકળતું કે વાંચતું એને કું સુન્દા બગાપર સમજાું છું. સદ્ગત્તાની એવા પાક પરવરદેવારે બેકદ ખુબીથી આપણાં શરીરની જે રચના કોષી છે તે રચનાની સુરેતા, અદેશનતા અને ઉપયોગિતા નેજ વિચારીને કું તો આ જાતીયજ્ઞાનને અને તેને સમતાં સારો સ્વચ્છ પ્રકારનો પુસ્તકોને ગીતા, ગાથા કે બાપબ્જ

નેટમાં જ ગંભીર અને પાક પવિત્ર સમજી શકે. તમે પણ કોઈ ગંભીરપણે ને પાક પવિત્ર આત્મીયતાથી નજરથી આ જાતીયતાને જોતાં સમજતાં હોવ તો જ તમે જાતીય પાસે એ જાન લેવા આવજો.

શરીરનું અને દિગ્દંત્ર-તેની અંગે તમને ખાતરી આપીએ છીએ. અને એને ધર્મશાન જેવું પવિત્ર સમજીને જ સાંભળીશું. એ આખી જમારી 'શીત-સીએરીટી'નો અને સાફ રિયાતતનો તમે જમારી ઉપર ખૂબ વિશ્વાસ રાખજો.

હા. (જગાર કરીને) આજે તારે આપણી પાસે સારું દેશમાં રહેવું. હવે આપણે શરૂઆત કરીએ. We must begin from the very beginning.

જાતિ ધારે 'sex' એટલે શું ?

હા. આપણે જ્યારે જાતીયતાનું લેવા માગીએ છીએ ત્યારે સફળ પહેલાં તો તમારે "જાતિ" અને "sex" ને જાણવું પડે. અને બરાબર અર્થ જાણવો જોઈએ. શરીરથી આપણે જોતા અર્થ નર જાતિ અને સ્ત્રી જાતિ જોવા છીએ છીએ. પરંતુ જાતીય શાસન મુજબ જોતા અર્થ બહુ ભેદમાં આવે છે. જોતાં એક અર્થ આ કે, "નર માદા પચ્ચેનો શારીરિક તથા મનસિક લક્ષણ-નરનારીને અલગથી જુદાં જાતોની આપનાર લક્ષણ પ્રકાર" જોતાં બહુ ભેદમાં આવે છે. આ કે "અન-વરોની તથા મનુષ્યોની જાત જાતની યોજાઈને આજુ રાખવાની કસરતની યોજના (scheme)" તથા "નરમાદા પચ્ચે પર અલગ પડેલા તથા અલગ જાતનાં શરીર-અંગનાં મુખ્ય પાસે" અને "સ્ત્રી પ્રરૂપના જાતીય અંગો (sexual parts) તથા એ અંગોને લગતું સર્વે ગંદાં." આ બધા અર્થોની આજુ આવી જાતી તમામ વાતોની જાનને જાતીય જ્ઞાન અથવા જાતીય શાસન કે જાતીય વિજ્ઞાન (sexual science) કહી જોખણવામાં આવે છે.

દિગ્દંત્ર-એકવું કોઈકર; પણ મેં જોયું

છે કે જમારા જેવા ધર્માત્મક જીવાન કોઈકર કોઈકર જોવાને, તેમજ કોઈ વચના બધા બધાવા સહ સુદેહાં જેવાં વધુ વધીએને પણ આ જાતીય જ્ઞાનની જન્મજાતને જાતીયતા જાને વારસે છે તેની કોઈ સમજ કે ખ્યાલ વધીક થોતે નથી.

જાતીય જ્ઞાન લેવાની

જરૂર શા માટે ?

કે કદર-હું. હવે એજ આખતપર આજુ છું. જે અમુક મહાન રચના અને કિયું ઉપરજ આ જગતનું બંધે આખી રાષ્ટ્રી (Universe)નું મંડળ તથા તેનું જોડ ડાવાપણું રહેવું છે, તેને લગતાં જ્ઞાનની જન્મજાતને જરૂર છે કે નહીં જોવા સવાલ પૂછવાની પણ જરૂર હોય ખરી કે ?

સાંભળો બધાઓ. જોરોતો અને મરદો પોતાનું આજુ શરીર સમજી શકે-તંદુરસ્તી, ખૂબશરતી, મજબુતી અને શુદ્ધતાથી સાથે પોતાની શરીર અને મનને વિકાસ કરી શકે-તનમનની પાવમાથી કરનારી કુલેઓ પોતાને ખુશાલી શકે, જાતીય વહેવારમાં સાફ શું, નહીં શું, જે સમજી શકે-તથા હવે એક સાચી શકે-તેની સાથે પોતાની જન્મજાત શકે છે જેવા પોતાના સંસારી લાગીકારને જાન-કુપૂર્ણ તમે સાથે આજોજતા અને નવજીવાની આપી શકે શકે-જાતીય જન્મજાતે અસ્વસ્થતા, નિબંધતા તથા અતીતિને લગતું ગંદા ગરબીના કેજોથી ખચાવી શકે-પોતાને તમે સારું સંતાનો પેદા કરી લેખને સારી રીતે ઉધારી શકે-અને જોના વડે જીવનના ખીજ બાનેક સંપાદિતો, મુખ્યવજોનો અને મુરકે લીએલો બેદ હોલોલ લેવું નિવારણ થઈ શકે-તથા જોનાથી સમાજ, કોમ, પ્રજા અને આખી જાનવજાતને કાયદો પહોંતી શકે-એ બધું-બધું જાતીય જ્ઞાન માટે તેમજીવી શકાય છે, અને તેથીજ જન્મજાતને જોડીને જાનવાનની અને ઉગતે તથા હવાની જરૂર, તેથીજ જરૂર તેને જાતીય જાનની છે બંધે કોઈજ જોઈએ. એ જાનને

પામવાથી માત્ર આપણાં શરીરો અને આપણો મેંદસ્થાનમાત્ર સુખી બનીને રહેતા નથી. પણ એ સુખને લીધે આપણી નીતિની, આપણી ધાર્મિકતાની અને આપણા આત્મની બહેનનીનાં, તેમજ તેની વૃદ્ધિ હોવા યવાને ખબર આપાર રહેલા છે. હવે તમે સમજ્યાં હશે કે માનવીએને જાતિયતાની એવી અવ્યંત અગત્ય શા વાસ્તે ?

શ્રીરીત-જાનાં કાંદર, આપણાં લોકોને આવાં એક ઉપદા તાનતી એટલી બધી શરૂ થા માટે ભરખ જાતી હશે ? અને તે પણ આ આગળ વધેથી વીકથી સદીમાં ? અને તે બી એક શીખેલી સુધરેલી કહેવાતી કામમાં ?

જી ! આ હ'જ અને આજ્ઞાનતા !

કાંદર-એટલી બધી શરૂ થા એટલાજ વાસ્તે કે આપણે ત્યાં હજ એટલી બધી અજ્ઞાનતા મર કરીને જોઈ છ. તેમાં આપણાં લોકોને તે જ વાતની ખાસ શરૂ થાવી જોઈએ તે નથી જોતી અને જેની શરૂ નહીં જોવી જોઈએ તેની શરૂ થા ભરાઈ ગયેલી જાય છે; અને તે હું બેચકલીપણું જ નહીં પણ સાવ એવ-કાંદરજ સમજું છું. વિષા તાનના કાંદરના આગળ વધેલા જાનાનાં આવાં ભારે અજ્ઞાનતાઓની વાતો શાંખજતા, વાંચતાં અને જોઈતાં આપણાં મથાં પથાં લોકોને લાજ અને શરૂ થા લાગી જાય છે. હજ બી જાતિયતાન સામે શક અને વાંધા સાંધા લેવાયા છે. હજ બી જાતિય અંગી (sexual parts) ને આગળવા માટે કે સંબોધવા વાસ્તે લોકો 'ખાનગી' 'ગુપ્ત' 'છુપા', 'Private' એવા બિનજરૂરી, અજુબતા અને હસવા ભવાં વિશેષણો વાપરે છે. ખુદતાલોએ આપણાં દેશના કેટલાક એક એકને 'ગુપ્ત' કે 'ખાનગી' સજ્જ બી નથી અને તેવું તેને કહેવા કહેવા-વવા ધાયું બી નથી. આવી આપણી

રીતિથી આપણે એ કાંમતી અવગણતી એક રીતે નિન્દા નેમજ અવગણના જ કરીએ છીએ. પરવરદગાર કે જેણે આ અંગે બનાવને આપણને આપ્યાં છે તેને પણ જોતા આકારમાં આપણે રજ કરીએ છીએ અને આપણી ચેતાની જ કામમજગી તમા જુદી શરૂ થાને મજબુત પુરાજ આપીએ છીએ.

શ્રીશ્રી-કાંદર, તમારું કહેવું વાંજબી બામે છે, પણ ત્યારે જે આપણને આ જાનેને ન્યા એ અંગે થાને લાગેને જોવાવવાં જાય તે આપણે કયો શરૂ વાપરે ?

કાંદર-જાનનાં જાનનાં જાનનાં 'જાતિય ભાગ' એવા અંગ અને જાની સજ્જતાવવાં જોડો ખર જેતાં વખતાવા જોઈએ કે જેથી આ વિષય અને આ અંગેના સંબોધનાં જાવાતી શરૂ થા, લજજ, દંભ, અજ્ઞાનતા, બેચકલી સુપકાંઈ અને તુકતાન કાંઈક તે જોઈ વવા પામે, આ 'ગુપ્ત' 'ખાનગી' 'છુપાં' એવાં જોડાં નામ (Missdomer) વાળાં, વિશેષણો તે જોઈનારના અને જોઈનારના કાંઈક અપકરે તેઓનાં મન પર સાધારણ કરતાં કાંઈક અસાધારણ, કુદરતી કરતાં કાંઈક અકુદરતી તથા કાંઈક ભેદભરમાં રાખવા જેવાં એ અંગે જોવાતી એવા નાહદે, નહીં પરંદ કરવા જેવો અજ્ઞાનતામક ખ્યાલ કે ભાસ લડી હોવા થવા પડે છે. વિચારી જુઓ: 'કાંદર' કહેવું તમને વાંજબી લાગે છે કે નહીં ?

શ્રીશ્રી-Oh Yes! આથી તે આપણે ઉમર આપણાં જાનેની રવજાતાને જાને જોઈએ છીએ.

કા-ખાનગર એમજ ધાય છે. ખુદ-તાલો પાને જાનેનાં અને અપકર સરીરનાં જોવાં છે તેવાં કુદરતીપણાંથી શરૂ થાવું ચાતું ? કાંઈક છે ઉભાં શરીર

અને તે ધરીના બીજા જાત્રાની સસથે એવકુશાધી નેડી કાઢી છુપાપણની અને અપવિત્રાઈની છાપ લાખા કાળથી આપણાં મનજ ઉપર ઝેરી સજડ ખેસી ગઈ છે કે આવાં કીંમતી જી કુદરતી જાનથી વાહે જવાની આપણી કુદરતી જીવાસને પછુ આપણે દબાવી દીધી અને આપણાં દીકરા દીકરીઓની પછુ તેવી જીવાસને દબાવી દબાવી દીધી—જે અધુરું જાણવા કરવાને તેઓને વખત આપવા છતાં, જે વળી વધુ અધસૌસકારક.

મામાશાની નાદાની અને

જુવાનીયાઓની મૂંઝવણ

શીરીન-અર છે ! અમે છેકરીઓ અને છેકરાઓ જ્યારે ઉગતી જુવાનીમાં સાબક યતાં જતાં હોઈએ. અને યુવકો અને યુવતીઓ સંસારના સાગરમાં પડવા લામક થયેલાં હોઈએ ત્યારે ખરે વખતે પછુ અમને કોઈ મશ રાફે હોરવવા જેવું જાન આપતાં નથી અને ઉપરથી કોઈ કાળાપણું મશાવી અમારી પાસેથી જાણે જોવી આશા રાખવામાં આવે છે કે અમારે જુવાનીના ઉજળતા કુદરતી મેજાએ ઉપર અમારું વિનાશ "અજાનતા" નામે એક સરાપા ઉપર ઉભા રહીને અમારી નીતિ રીતિની કાઢી કે અડા ઉપર પાણીના એક છટિ પછુ ન થડે એટલા 'સાવચેત' અને 'મજબુત' રહીએ જ રહીએ ! તરવારું શીખવા પડેલાં અમને રસિયામાં નખાવી દેવાને કહેવામાં આવે છે. તથા મેટ્રીકનું જાન લીધા વિના અમને કોલેજમાં લખવા જવાને, એટલે કે પરણવાને કહેવામાં આવે છે ! મામાશાની આવી અજાનની રીતિ ક્યકંઈ જુવાનેને મૂંઝવી મારે છે.

કા-ઉ તો એવું જ શીરીન કોકરા પછુ હું નેધને છુપી છું કે તમે બન્ને 'મેટ્રીકની પરીક્ષા આપવા પડેલાં 'મેટ્રીક'નું શીખવા માટે હો !' 'પતિસ-સતી' નામે અને એ મહાજ્ઞાં ઉદ્ધે તમે 'ઇન્સોરન્ડ' રહેવા નથી માગતાં એ નેધ

હું છુપી છું. ગઈ કાલેજ 'Mind in the Making' નામની એક વાંચવા લામક મેમરીમાં મેં સુદર રકથ વાંચે હતો. કાલેજે હું તમને વાંચી સંભળાવું. (મ. વાંચે છે) "Ignorance is not innocence. 'Purity' in the sense of ignorance and suppressed curiosity is a highly dangerous state of mind, and such 'purity' in alliance with prudery and defensive hypocrisy, makes any honest or essential readjustment of our institutions and habits extremely difficult."

'નિર્દેપિતા' કે 'અજાનતા'

'મેટ્રીક' કે 'પૂઠરી'

હું કાં, બચાવ્યાં ! આપણે 'શરમ' અને 'શરમ'ની નામે અજાણતા અને અજાનતાને સંભાળવી નહીં નોંધએ. મામાશા અને વરીધાએ 'લજ્જા' એટલે કે 'મેટ્રીક' અને 'શરમ'નો દેખાવ એટલે કે "પૂઠરી" એ બન્ને વચ્ચે આસમાન જમીન જેટલી રક સમજવા નોંધએ. આપણે રાગી-લજ્જા માં નહીં પણ તનદરેકત લજ્જામાં માનવું નોંધએ. આપણને નોંધએ છે જ્ઞાની નિર્દેપિતા અને નહીં કે અજાની નિર્દેપિતા.

ચાલો, આપણે હવે આપણી વાત અહીં બંધ કરશું ને આવતે આવતવારે પાછા મળીશું ત્યારે હું તમને આ કહેવાતી 'શરમ' નો ઐતિહાસિક ક્રેડ સમજાવીશ.

શી અને શી-એ હવે વરી મગ કાઢ-કર ! અને જરૂર વખતસર આવીશું. સાથેજ ! (બન્ને વિદાય થાય છે.)

(અપ્પણ)

હોલી રોશની

લેખિકા :- ફેની દલાલ

પ્રકરણ ૩

મહેતાનો ઘંટ

તે-શહેરોં લામ કંઈ દલકા જતિની
આરન તો નહીજ હતી. પણ કુદરતે સદ-
સુણી એક સીમાં પુરવા વિધારની આમે
થવાતું જે અખૂદ બળ મુક્યું છે તે
કમનસીબે શહેરોંમાં ફૂટું નહિ. તેમ હોત
તો શહેરોં સુમસલ બનેલા એ મદને તેની
ફજની યાદ આપી તેને નેક સદ દેખાડી
સકત. પણ સમેરોં તો હુસ્સાદાર સ્વભા-
વની હતી. તેનાં હઝરતોં ફાળી રખેલા
હુસ્સાને એક રોજ મિનગારી મળતાં તે
જનુકી હોયે કનેલ પરિણામે જેમ મોરો-
રજાને પોતાની બિચાર પત્નીને જોવધ
યવામાં કંઈ ખોટું નોયું નહિ તેમ
શહેરોંએ પણ દલકાર એક પત્નીની જગા
પર જવામાં કંઈ ભૂટું માનું નહિ.

આખર મોરોરવાન કામાની તે પત્નીમાં
હરે રડુહુંજ મુકું ? એકદરે તેને ખરી
સોવાતું બહેર કહું હતું. એ પછી મોરો-
રવાન અને શહેરોં તેની તરફ વધુજ
કાળજીવંત ને ધ્યાન બન્યાં હતાં. તે દરે
બલે બા ફુનિયાની નહિ પણ પેલીજ
ફુનિયાની દેખાની હતી જેવી એકને
એકે, અહેબાઈ યા ફુજબની કોઈ પણ
ભાગથી સ્પર્શી સડે ખરી ?
એમ ફરસ્તા જેવી તે સી, જે મહાનમાં

પછી હતી તેમ મહાનમાં વિધારી તે સી
મુગે પોતાનો માગ પીયકુવ મુક્યો
લોથે. હતાં તેની લાલરીમાં-પરિચાલનું
નુર કળાવતી તે વ્યજિની. ફગરમાં એ
બિનાં શિર કુડેલાંજ રહેતાં. કહીજ ત્યારે
તો તેઓ એક પીળાં તરફ જોવા સરખી
હિમત કરતાં નહિ.

એક રાત વધુ ચડવાળી હતી. વરસાદ
ગાત્વીજ સામે એમિતો તૂટી પડ્યો.
વિગળીનાં કઠકા થતા હતા. એકમમાં
“હીદર” અસુકાર બળતો હતો. શહેરોં
અન્ય ત કાળજીથી મોરીસ કામાને મરમ
જોવપતીન પાછ તેને બહે-કેટ પર
બહે-કેટમાં વીલળી સુનાઈદ કરી ત્યાંથી
માલી મળ.

“મોરોર ?” તેનાં મથા પછી શરીરન
નાનવાનીથી એલી. “આને તમે લાવ-
જિમાં વાંગવા તો નથી બેસવાનાની
ડીપર ? ના નવે...મને પીકક લાગેજ.”

પણ તે તો તેને સુધ જવાની વ્યવજ
કરતો તેનાં કંઠા કપાલ પર ફરજવું
કરેજ આરા કરતો, પોતાનાં માલગ
કોઠ ફળી ત્યાંથી જવાની અભિગ્રહનાં
તણાઈ રહેતા હતા.

“મને ઓરીસનાં અવનનાં કાશને
નેવાનાં છે ડીવર.” તે બોલ્યો. “ફટલાક
સ્વબ કથાનાં છે. કાલ ને કાલ તે
ફેલ્ટ થવાં નોઈએ. ફરેને મામલો ને
વળી આને જરા વાંગવાતું છે. હું

વાંતીશ નહિ તો મને ઉંધ નહિ આવશે. તું હવે નિરાંતે પોટી બાંધીરીન, ડોકટર કહેલ છે રાતે સ્નાન પછી બાંધી બિંતા બાણી કરીને વસ ઉંધાઈ જવાનું જ 'દાય' કરવાનું. ઉંધ તો તને ઘણી જરૂરી છે. યુદ નાઈટ ડિયર."

અને શીરીન વધુ કંઈ એવે એ પહેલાં તે ત્યાંથી સટકી ગયો. શીરીનની આગળ ને આગળ રહેતાં તે હવે ખરેખર કંઈક જાણે ગયો હતો. પતિ બિમાર પડતાં એક આહતી પત્ની તેની સેવા આકરી ઉદાસતાં કરી દેતાં છે આકતી નથી. તેને તો પતિને સાચો કરવા સિવાય બીજું કંઈ જાણે નથી.

જ્યારે એક પતિનાં બાળમાં જન્મલેજ તેમ જાય છે. પત્ની દુઃખ બિમારી બોગવી પાછી સજી ઘણે પોતાના સંસાર ચલાવી શકે તે દીક. લાંબો આટલો મા આટલો વય થયેથી પત્ની તરફ ધીરે ધીરે પતિએ બિદલાર બનતા જાય છે અને નોશીરવાન કામા જેવા એક વારના અજબ શીશમીરી દેખાડેના પતિ વરીક પોતાની આસીબન પર જાય વધાર સહેલ.

શીરીને કો પછી આંખો મીંચી દાખી. નોશીરવાન તેને સૂઈ જવાનું કહી ગયા હતા અને તે બિમાર ઉંધાવાની કોશિષ કરી. પણ જેના છપને ચેત નહિ તેને ઉંધ તો ક્યાંથી આવે? તે કમઠા ધમઠા વચ્ચે છપલેણ આસીથી ચુંચવાતી શીરીન કામા, પડી પછીની મીનીટ અને મીનીટ પછીનાં કલાક ગણવી જાયત પડી હતી. તેના તો એકેના એકજ ખ્યાલ હતા, તેના દીકરા-તેવું બન્યું... મરવા પડેલાં તે તેને એકજ વાર નહિ નેહ શકે?

એમ રાત અને દિન બાળક માટે દુષ્કળતી તે મા બાગે પીસતાથીસી છતાં ઘરડી ડોસીજ બની ધણીનાં 'મહારાજ'માં સમડતી પડી હતી. ત્યાં તે પિતા એક પુત્રની વિશેષગતે સંતાપ સદંતર જુહીને પોતાના છુદસા સંતાપવાનું સાધન મળતાં સાંકળી બરેતી છતાં કરી જવાન બની

ગયો હતો. એવો છે એક આ અને બાળનાં ખ્યાર બચ્ચેનો ફરક! એક મા તે માળ-જન્મ આપનાર દેવીજ! જ્યારે એક બાપ! આખરે એક બાપી પ્રવચન!

- બાગેજ કાળા અંધારી તે રાતે શીરીન કામાનાં નયનો મીંચાયા હોય. બાગેજ પંદરેક મીનીટ તે અડધી ઝુરેણમાં પડી હોય કે એક જન્મકર કસમણા રચનાથી તે ચીસ પાડી હતી.

"નોશીર! તમે ક્યાં છો?" તે બાપ-હોજ પોતાથી બને બેઠવા મોટા બવાજે પૂછાયું. નોશીરવાનને 'બિદલ' તેની લેખાલજ હોય વચમાં એક ઉંધાકું બારણું હવું. શીરીને પોતે છક કરીને તેના પદમ, મર્બ જોડવાની હતી. છપલેણ બીમારીમાં સપડાયેલી તે પત્ની પતિને જે નેખમમાં મુકવા રાજ નહિ હતી.

પણ... તે પૂછાડેના તેને કોણ જવાબ અબો નહિ, તેની કપાળ ને અંખ પર કરાં ફરવાં લાગ્યાં. હવે તે શું કરે? કોણને બિલાવે?

મીસ લખેના 'બિદલ' તો ફરે હતો. શીરીન મુજબ લાગી, અજબ જેની એક ફોલવ તે ખ્યાલથી તેનાં દિશાં, બકયા ઘણે સુધા હતી પણ જબડીથી તે હતીને મસડતી ફસડતી પોતાનાં ધણીનાં કમ-સમો અછ.

તે એક રૂમમાં 'નાઈટ લેમ્પ' બળતો હતો પણ નોશીરવાનનું બિહાનું ખજીરી હતું.

"બસ કામ ને કામ!" વજીવર તે બારજને છવ બરવાર માટે બળી ગયો. "મને કહેજે હમણાં આવું છું. પણ પુરે માપ તો કે? અહિં બી વસ રહેવેજ..."

અને દંટોરતી દંટોરતી તે લામબિરી તરફ ચાલી. પેસેજમાં અપી રેશની હતી. ખરી.

"જાને બીક લાગેજ, મને બીક લાગેજ. એક ખુદા કેવું પ્રામ્ય રચ્યું. નોશીર માસ છવા બસ હવે તો મારા ધણીની.

ગોઠમાં ખરી જાઉં' તોજ અને શાંતિ થાય.
મારા ધણી...મારો દીકરો..."

લક્ષ્મીનીના દરવાજાના ઉંડડ પર આંતે
વેનો હાથ પડ્યો.

અરે! તેને કોઈએ ચેનાવી હોત? તે
ત્યાંજ યામી ગઇ હોત!

મધુર 'આઇમ'વાળી તે ધડિયાણે સુખ-
સામ તે મકાનમાં કલાક બેસી ધડા જાણેર
કર્યો. શરીરનામાં મરોનતોજ એ વંદ હોતો
ત્યારે તે બહિને બહિજ કાં નહિ બેસીય
પછને પડે યા સમૂજગરી અરીજ ગઇ?

પણ નહિ...એ તો એક મોજેજો બ-થો
કે થકથી બાજેજ અનેલી શરીરને તે દર-
વાજાત કડું ફેરવી તે બેસી સડી. બીક...
લક્ષ્મીને તે સ્વપ્નાની બીકેજ તેને કોટકું
કોવત બધુ હશે. અને ત્યારે કુદરતજ
એક પવિત્ર નિર્દોષ જીવડા તરફ પાતડી
બને ત્યારે તે બિચારી તેની સળમાથી કેમ
છડકે?

"તોશીર અંદરજ હશે" એ એક લય-
ડીયું બાઇ બંદર જતાં બપડી. "નહિ
તો બારણું ખુલુ" કેમ બોલ?" અને તે
તેની મોઢમાં દબાવાં બંધી બની.

પણ ત્યાં તોશીરવાન વાંગવા તે બેસી
નહિ, 'રેખા-લેખ' પણ સળમાવેજ નહિ,
રોત 'કેમ હોટર' ધગધગ રચે જતા.

એકાએક નાતવાન તે પત્નીની નજર
ત્યાં પડેજી. તેને પગલ આપતી મોઢ
જેમાં દબાયા તે હકદાર બાવી હતી.....

દુનિવાનાં દુઃખની...જીવરનાં તારેતાર
તેથી નાંખતી એક હાથ તેવું મુખ વાટેથી
તીકથી તે કમરાનાં ખુણેખુણામાં ફેલાઇ
રહી.

પછીજ તે બેસીય તૂટી પડી
નરમ એ ધબકારો સાંજળીને નેએ
બગી હયાં.

એ શું અવાજ યથે હતો?

તે સિંચની બાલુમાંજ મુકેલી રીડીમ-
લેખ સળગવાનાં બને તે દૂલ સમ
વેસાઇ પડેલા આઝાર પર વાંકા વળ્યા.

અને ત્યારે તે ત્યારેજ તે દુઃખખતોને

બાન આજુ' કે દરવાજાની કળ દેવાનું
તેએ આજે સુધીજ અર્થા હતાં. ત્યારે
તેએ જાણી રાક્યાં કે ઠેલુ' મોડું 'યજુ'
હશે!

લક્ષ્મી કાંપતાંજ તેએ એકબીજાને
મોઢ રચાં.

શું તેએએ તેને મારીજ નાખી હતી?

મકરણ ૮

તેની "કુરહાર"!

બહીથી તવાપમાં એક શરીર પર 'જિન
શીવર' કુમલો કરે ત્યારે તે કેમ ટકે?
મગજ ઉપરના અસલ બિાનને કારણે એ
તાવ તેને લાજ પડ્યો હતો એમ ડોક્ટરે
જાણેર કહ્યું. કેમ અસલ બીકડ હતો...
હાલત અતિશય ધણી ગંબીર.

જતાં આશાની એક રોશની બસા એ
તખીયે ભરપૂરનાં જીવમાં મુકી. તેને
મુંબાઇ લઈ જવાથી કદાચે અમે... સૌમાં
એક ટકા! અને તેને તે પત્ની ઉપર એકને
કેડાણે ચાર પાળી જાણેતાર તે પતિને
ત્યારે એ વાર રેવું પડે? બેઠક વહાલી ને
પત્નીને અયાવવા તેને એક છેલ્લે 'એક્ટ
વાન્સ' અપવા તે બહુ આજાર હતો. તેણે
સર્વે મેચારી કરી, રીઝવડું ફક્ત-દીવડી
સુધી એક અને ત્યારથી વળી મુંબાઇ સુધી
બીાને મુસાફરી માટે એક મુરોપવાન
નમ, રોકવામાં આવી હતી. એમ ફરાગત
આટા આઠ બર્થ વાળા તે કમ્પાર્ટમેન્ટમાં
બીમાર મીસીસ કમરાને નેનો વધારો અને
કમ્પોનીયન મીસ લામ ફરજાયાણે મોટેર
પણ બડી હજાજતથી મુંબાઇ લઈ આવ્યાં.

ત્યાં ડોક્ટરની રોડયામનું પ્રજુજન શું?
એક કરતાં અનેક તખીયે જતાં વડાવા
એકથી મચ્યા. દવા લઈ 'મન્ડેકશન' નો
કોઈ પુખ્ત નહી હતો પાચડીની
માફક શ્રીમંત તે આદમીએ વૈસે

વેધો. પણ જ્યાં અજાણ્ય આવી ચૂકી હોય ત્યાં સોલું વાટવાથી કંઈ પણ ?

તે વિચાર બેબુદીમાંથી બુદીમાં આવી જ નહિ. દાદારજી તે પતિવ્રતા નાર ઉપર એ અશીર્વાદ ઉતાર્યો. ફક્ત છેલ્લી વાર તે આંખો ઉઘડી. તે આમ તેમ ફેરતી જણાઈ. તેજ નાર...આસાં ખાસાં તે નયનો ! અણે બેઠાં હોય... 'ક્યાં છે મારું અચ્ચુ ?' રા. ક્યાં તેનો ખેડો ? જેના વગર સાધ્વી તે માતા સમજી અકાર કરીને ઇનિયા છોડી જતી હતી ? અને તેજ નહિ તો હવે છવર શા કામતું ? હવે...

અને અણે તે સન્નારીએ છેલ્લી હેરાની-મારી આવતીજ દાદારની દરગાહમાં જાણે કોઈ મુઠી ફરિયાદ મોઢાવતી હોય એમજ ઉપર જોયું. તે જતી હતી...સાહેબની દરબારમાં પોતાનો જવાબ મંગાવા. આ સીતમ...તેનાં આજકોના વિયોગ...અને એ બધું તેનીજ ઉપર શા કાળે ?

ખીજ પણ હંઆ ધયરા તે નયનો તેના અંધારી અંધારો દબાવી બેઠેલા અજાણ્યા તેનાં ખાવિન્દ ઉપર પડ્યાં.

મરતી તે જીનાં તેજો તુર્તજ ત્યારે કમકમાટી હોય તેમ મીઝાઈ જ ગયાં.

નોશ્વરવાને એ જોયું. તેનું કિલ પ્રજ્વાલનથી કપાળજ મધુ. છવતાં સુધી તે નરરતની એ નિગાહ, જુલો ચક્રો નહિ.

એ પછી પવિત્ર તે નયનો જુદી જગતનાં જુદા પડખાયા જેવા કદી પાજો પુખ્તાંજ નહિ. તેનામાં બાકી શું રહ્યું હતું કે વાર સાગે ? મળામાં આવી અટકેયો તે વાવયો નરમ કોઈ કંઈસથી અટ કરતો કે નીકળી જતાં આસપાસનાંજ ખુકડો સાંભળ્યો.

અને ત્યારે તે રહ્યો...માયાં પર ત્રાપ મારીને અંતઃકરણથી પોતાની તકમીરની તોચિય કરતો તે જોયવર પીતતન જેવો મદે રોગેમમાં મુજતો ફાકે ફાકે રહ્યો.

“કહેજો મારા ખાપને કે મારી માને સમાધી !”

રાજદોહી દરિયા તે બેઠાએ ચાકવેલો તે પેચામ તેનાં કાનમાં તેને સખત કપકો આપતોજ વૃંછ રહ્યો.

“ને મેં જાને નહિ સમાધી ! જ્યની માતાને નહિ સંવાળો. મારા દોહરાની મા.....અરે ખુદ, તું મને કેમ માફ કરવાનો છે ? શાહિન્તન ! તું મને કેમ માફ કરશે ?” અંતે અંતઃકરણના કંબોથી તે પણ દુઃખી દુઃખી થયો.

અને તેણે તે નિઠૂંવ આકૃતિને પોતાનાં હાથોમાં લીધી. કેવી શાંત, મધુ, પવિત્ર સાધ્વી જેવી તે દેખાતી હતી. અંતે તેનાં ઉઠાં પર સ્વર્ગનાં સુખનોજ મહકાટ ! જુદી જગતની મીઝા માયા ને જગતથી દૂર અંતે હરતો તે અંધારો ! એ બધું આંખો ફેડીને જોયું...આન જુલેકા તે હરથારે ! માથુસનાં મહોતની ધડીએ તેની ‘કેરવાર’ સામે આવી ઉભી રહેતી હોવાનું કહેવાય છે. નોગીરવાને તો તેના દૂરગત છ પ્રસન્નતની પરજોતરનાંજ મહોતનાં જિજાનાં આગળ તે જોઈ...તેની પોતાની ‘કેરવાર’...તેની કરણી ! રા. કેવી તે તેની સામે ડોળા ધુરકતી ઉભી હતી...વધાવર પતીલાં તે પરજોતર જોડેતી તેની કરણી !

“મારી પ્રણામ ! અહ બેન્ડોલીક વાપર ! મારી ખરીજ બહી ને સાચી અણે પરજોતર !” ગરફ જેવી તે સફેદ પતળીને અંતે પોતાનાં હાથોમાંથી છોડતો તે જોહ્યો. “મને માફ કરજો ! મારા ફેરેતા ! મને માફ કરજો !”

હાજર રહેમાંજોય તેના એ છેલ્લા કચળના સખદે સાંભળી તેને માટે કિલગીર થયાં.

મહોતનાં તે પવિત્ર કમશમાં શાંતિમાં ચોટેલા તે આદારનાં પેચો આગળ તે ખરી હતી હકદાર તે પત્નીનાં રાખ ઉપર વિનાય કરના તે પતિને દીક્તી સહેરાં...તેની કુદરતી પત્ની ! હવે તેનું શું ?

મકરણ ૯

શહેરાની ઉમીદ

નોશીરવાન કામા દયે એ પીકા પતાવી દેવા માગતો હોય તો તે તેમ કરી શકે જ નહિ. શહેરાં તેને તેમ કરવા દેવા માટે મળી હોશિયાર ને પાદપરદી હતી. દયે તો નેશીરવાનને તેની તરફની ફરજ બળવવા જિવાય છુડી જ નહિ હતો.

અને એમ જલદીજ તેઓ કાચેસર પતિ પત્ની બની ચૂક્યાં. બાલકુલ આન-શીર્મા શુભચુપ તે સમય કિવા પછી તુર્તજ નેકું. પુરોષ અમેરીકાનાં પ્રવાસે ઉપડી ચ્યું.

ત્યાં નવી જીંદગીમાં, નવા દેખાવ અને નવું વાનવણમાં તેઓ એકબીજાં વચ્ચેને તદાવત દુર રાખી ચક્યાં. શહેરાંએ તેને જાણવા દીધું નહિ કે કુન્યવી લાલવને કારણેજ તે તેની પત્ની બની હતી. ન્યારે લાંબી તે સફર હરમિયન જુદા જુદા કુલકે તે શહેરાંમાં ફરતાં ફરતાં નોશીર-વાન કામાએ જીવાનું તે પરલેનને ભાગ્યે જ જાણવા દીધું કે શહેરાં તરફથી તેનો જીકસી, દમેસરીં માટે તે તેની ખનનાં, સાવ કીકા પણ ગયાં હતાં.

તેઓ ન્યારે ફયેરિન્સનાં સુંદર શહે-રમાં આબાજત્યારે તેમને ત્યાં એક બેઠીની આમદ થઈ.

શહેરાંની પરણી જીંદગીમાં એ પડેલી નમુરાદી હતી. તે તો પતિને બેઠાની બેઠ આપવા જન્મી હતી.

એથી ઉપદુંજ નોશીરવાન તે નાનાં છવાળને ભેળાં દાંપતી બેઠન થતો તેની પરવારો વળ્યો. કેવી મીઠી મુલ કબી ! અને ન્યારે, કીણી કીણી તે આંખો પગપગી ત્યારે.....

“શરીરની !” તેનાં મુખમાંથી સરી પડ્યું. તેનીજ તેને યાદ યાદ આવી. એ પણ એક અજબ કુદરત હતી ‘આપજો એનું’ નામ શરીરનાજ આપે, શહેરાં, તે એ પછી મકરણમાં એકથો, “કામા આનગન

એક સદશુણી શરીરની વગરનું હોય શકે જ નહિ. આપજો ‘કામા હોયમાં એક શરીરની તો હોવી જોઈએ.’”

સ્વભાવિક ત્યારે બીજવાર તે પરલેન-રનાં હેક શહેરાંથી બીજાજ ગયા એમાં નવાઈ ! પણ દયે કાંઈ ઉપાય હતો કે કાચે ને પગચે દયે તો તેને ધરમ મતલ એ પતિનાં વિચારો તો સંભાળી લેવાજ પડશે ઉચ્ચરને તકાવન એક એકાં વચ્ચે કેવો મોશ મદાસાચર? દેલાવે છે એ તો શહેરાંએ નોશીરવાનને પરદવા પછી તુર્તજ આનુબધું હતું.

હતાં તે બધી હોશિયાર ને ચંચળ હતી. ધરમ પતિને લાગમાં રાખવાનું વસીકરણ તેની પાસે હતું. તેની સાથે નાખતીથી કામ લઇ તેને પોતાની આંખો પર કેમ નવાળું તે જાણતી હતી.

“જેમ તમને મેં તેમ નોશ,” તે ઉપ-રથી મીકું મીકું દસ્તાં બોલી, “શરીરની તો શરીરની ! નાખમાં શું મોટું ? એબી થલુ રવીટ નામ. પણ દીકરીનું નામ તમે પાડ્યું ત્યારે આપજો ત્યાં એક દીકરી આપજો તેનું નામ તો મને મળવુંજ રાખજેની કાસિંગ ?”

તેએ ને ત્યાં દીકરી ! દીકરાનું નામ સાલજતોજ ને આપતી આંખોમાં કુખતી એક છાયા ફરી વળી. તેજે તો ખુદને ઉપદાર માન્યો હતો કે શહેરાંથી તેને એક દીકરીજ અપતરી હતી.

એક દીકરીજ તેની આગેથી મધ મુજરી ભૂખાળી ચકે. ખીણ એક દીકરીજ તેના રિવને આગમ પમડી ચકે. ન્યારે દીકરી તો વાનવાનમાં તેને દીકરાનીજ યાદ આપે. જેને સીધે તેનું છવન ઉતરપાવત પણ મળું હતું.

“અરબત એક દીકરી તો જોઈએજ.”

શહેરાં પતિનાં પદપાખાં ભસાવે પણાં ખારનાં હાવજાવે બેઠી, “મારો..... આપજો દીકરાજ કામા આનગનનું નામ દીધાવશે. કોને એક બેઠો તો હું તમને આપીશ.....જુજુજુ મંદગીમાં આપીશ આસ મળી. નાની શીકેનની સાથે રમવા

એક લાઇ તો જોઇએ. કામા ખાનદાનને એ સપૂત તમારું નામ આણુ રાખવા અને તમારું નામને જબ આપવા આપણે ત્યાં આવશે.”

તમને ત્યારે રાતા લક્ષ્યાવનાર તે છોડો ઉપર ફરી એક વાર નોશીરવાન કામાનાં છોડો આગલા જુરસથી દબાયા. જવાન, યુગસુરત તે નવી પરણેતર કેવી તેને આહતી હતી. તે જાણે તેડું તમામ દુઃખ ખાંધેલી નાંખતી. નજીકની જ બવિષયાં તેમને ત્યાં એક ઘેરો કાં નહિ આવે ?

નામાંકિત કામા ખાનદાનને જોજ વારસ ખનશે. એજ ચાતાનાં વડવાઓનું માનવતે નામ દોષાવશે.

“મારી શરેરા” તે હરથાર ત્યારે તેની ઉપર પ્રિયને નીચાર કરનાં જોડતો. “તું મારા જીવનમાં નહિ આવી હતે તો કું શું કરતે ? હા, હવે દુનિયામાં તું ને તારા...આપણાં બાળક સિવાય મારું બીજું કોઈ જ નહિ.” તેણે લાગણીવચ્ચ કહી દીધું. આખર ઘરડો થતો એક માણસ જીવાન રીથી કેમ નહિ લક્ષ્યાય ?

“તમારી આમી છે કાહિ” જ ?” તે મીઠી મીઠી બનીને હવે ચાતાની મતભૂખ પર આપવાં જોઈ. “તમે બરેમરજ કહો છો કે આપણાં જાણી વચમાં કદી કદી હોઇ જોયું આવશે જ નહિ ? સિવાય આપણે ત્યાં અવતરનાર ઘેરો ?”

“જોઈક નહિ.” નોશીરવાન કામાએ આપણે ખાજો સિવાય ક્યાં વખરજ જોઈક કહી દીધું. “મારું બીજું છે જ કોણ ?” અંતરનો કંઈ દબાવીને જ તે જોઈયો. “હું તું ને આપણી નાની શીરીન... દીકરો આવે ત્યારની વાત.”

શરેરાએ પક્ષાપથી એ તક ઝડપી લીધી. તે ખરું કહેતો હતો દીકરો આવે ત્યારની વાત. આખર તે પ્રતિ ઉમરે પુએજો તો આવશે. કાં નહિ ત્યારે તે અન્ધારથી જ ચાતાનું અને ચાતાનાં બચ્ચાનાં બવિષ્યનું પક્ષ કંઈક લે ? પ્રણીજ સીકત અને મીઠાસથી તેણે તે બાબત ચાતાતા ધણીની

સાથે મળીને જ નક્કી કરી લીધી. નોશીરવાને કોઈનીથી સલાહ લીધા કે પૂછ્યા પછર ઘણી ખુશીથી તેમ કહ્યું. આખર તેને જ સુખી કરવાની ને રાજી રાખવાની તેની ફરજ હતી.

શરેરાં એટલું જ કરીને બેઠી નહિ. તેણે નોશીરવાનનાં છગરમાં તેની આગલી બાજી લાધા પણ સખચૂત કરી. દહખી શા માટે ‘સર’ના ટાઇલવની તે આશા છેડે ? તેઓ છંમકાં હતાં. ત્યારે શરેરાંની જ આણુ ખંતથી નોશીરવાન લાગના વળગતા ધણાને મળ્યો હતો. જિંદગી રાજ અને લાગને વધાર તે આદર્શીએ ચાતાની ઉપદેષ ખાર ખાડવા ફરી એક વાર શરેરાંની જ ઉત્તેજનથી સંધા પ્રવાસ રાજ કીધા હતા.

પરિણામે તેઓ કિંદ ખાજાં ફરવા નીકળ્યાં એ પરેડાંજ “સર નાહડ”ના ખિતાબની નવાજેશ એક કુતરોને છુકેલી નાંચે એમજ કંઠાળાને તેઓએ તે આણુસ ઉપર કરી હતી.

“બસ. હવે મને કંઈ નહિ જોઈએ. એક દીકરો...પુરા મને એક દીકરો આપે.” ખિતાબી બળામાં હાથે નાંખી નવી બનેલી તે ‘લેડી’ પત્ની તેને મનાં પતી હતી. “દીકરીનાં જન્મે તમે ‘સર’ થયા. દીકરાનાં જન્મે જરૂરજ તમે ‘મેશીનેટ’ થશો મારા મેશ। ને મારા જ દીકરો તમારી મેશીનેટથી આવચણે ને તમને સુખી કરશે. તમને ગમતીજ રીતે, આપણાં ગોટા નાંખે. અંબલીજ રવેશે આપણે એને ઉધારીશું” એવો દીકરો તમને નહિ મરે દીવરેસ્ટ ?”

એમ શરેરાંએ દીકરાતથી તેને હજી ચાતાનાં પગે પર કુંકોતજ રાખ્યો.

મકરણુ ૧૦

“સાંચ ત્યાં લગ આશ”

જગતાને રો કોઇ નમે અને આયળી અમલોને લહે એ કુરતને કામદો છે. એમ ‘કામા રોજ’ લાંબી મદતે મડમાન-

હારી માટે ખુદથી ત્યારે સર નોશીરવાન અને લેડી કામાનાં આમંત્રણો લોકોએ દર્શાવી લખાવી લીધાં.

“લેડી રાજેન્દ્રાજ કામા ઇજ આ બામીંગ ખુબે ! એન્ડ સી કહેવર હું ! સર કામા ખરેખરા જાગ્યશાળી કે આવડી ચોરી હોય એમને આવી સરસ મેરી મળી !”

સમગ્ર - તેની પર ખુબ ખુબ હતી, અને તે કોઈ ધમ્મ તે પતિનાં દેશાં દરખાતાં અને શરેરાં સંતોષનોજ દમ ભરતી. ધુરેપ, અમેરીકામાં તેણે એ આર કાંઈ ચોરી ખર્ચાણું “લેન્ડ-અ” નહિ લીધાં હતી.

“પણ એ ખુદ ! મારે ત્યાં દીકરા ક્યારે આવશે ?” તે એકલી એકલી દરે આધિરી બની પડપડતી. તે જવાન હતી તેનો ધણી તે નહિજ, ત્યારે જેમ બને એમ જાગરીજ એકલી તેની ઘોચ પુરી પડવી જોઈએતી ?

નોશીરવાની દુનિયા તે, તે પત્નીએ કાંઈક કચવાટથી નિયુ કે તેની નાની દીકરીમાંજ સમાઈ મઢ હતી. તેને તો દરે ખીજું કાંઈ જોઈતું હોય એમ વાગતુંજ નહિ. પણ શરેરાં ચિતાતી દીકરી તરફ જોઈએ તેવી દેનવતી ને કાળજીવંત નહિજ મઢ શકે. હજન નોશીરવાનજ નાનાં તે એકી પર થોડો થોડો મઢ જતો તે તેનો હવે પ્રાણ હતી. તેની બહારી શીરીનનીજ ઘાટ આપતી નાની સ્થાળી તેની તે મીઠી બાળકી શીરીન ! અને શરેરાં ધણી વાર ચુસકાળી બીડેય ડાકેજ તે બચ્ચાને બાપનાં બળામાંથી જોગાવી.

“તમે એને ખીજકલ બહારી નાખો, દદ વગરના કાક સરા નહિ.” કુદરેજ તેને તે કોઈમનું નામ મરાવતી બાળકી ઉપર બાળે ચીર ચડતી હતી. એક માને પેતનું ખરસુ અજોખામણે લાવે એ ખરેખર અજાણ જોડું. પણ તે ખરસુ, એક હોયતી ઘોરાળી, શરેરાંજ પોતેની નાઉમેદી અનુભવી હતી. તે એ કદી જુઠી ચકની નહિ. ઉપરાંત તે તેનું નામ અબી

ચકની નહિ.

નાની શીરીન પ્રજા વર્ષની ઉમરની ઘણે તે કણાં કુણાં અને નરમ મીઠી બાળકી આંખિયાળી લુલ્લી પર રો કાંઈ ખ્યાર કરતાં. તે ઉપશીતજ એવી સ્થાળી ને સંદેહ હતી કે કોઈને મમ્મા વગર રહેજ નહિ, ફક્ત તેની આંખિય ધણુને ડેરન કરતી.

“કુના સેક એકસેકાન !” લાગજ બધાનુંજ એ પર ધ્યાન બેસતું. જાણે ચુલ્લજ દુઃખ ખરેખર એક આત્મા પાછો થયો હોય યા બલિષ્ઠમાં કાંઈ ધણું દુઃખ બેસતું તેના નશીબમાં સગાંજુ દાખ એમ તે આંખિ બાળપણીજ શોધાવે હતી.

“શીરીનની આંખિ,” તે બાપ નેને પોતાનાં હજાર સાથે નાની દેનાં બોલતો, “અરે ખુદ ! જાણે મારી શીરીન અને હપડો આપવા પાછી આવી છે.” અલખત તે તેને જુઠી નો ચડેજ નહિ. શરેરાંની જુઠી નાંચક હતી નોશીરવાને તો વડારી શીરીન કામાની એક ચોરી કોપલ પેન્ડ પોતાનાં એક રૂઆ મુકાવી હતી. તે તેની જીંદગીજ હતી. અસુરીમાંજ લીધેલા એક રૂનેપ ઉપરથી તેણે તે ઉતરાવી હતી. નાતવાન નાજુક તે આડિ, મીઠો, ચાંચ અતિ પાતળી ચાંચે અને ચોપી અમરકારક એક દેવી સમ સજાનાં પશુ અન્યાત કોષાદુર તે નયનો ફેરતાં બધાં તે નાની શીરીનનાં મળનાં આવતાં હતાં ?

“મારી મીઠી ! મારી મંદુરી ! જરૂર હસની ! તું હસેજ તે રડીને પડુંજ અમેજ !”

અને ત્યારે તે મીઠી બાળકી બાપનાં બળામાં દાખ નાંખી એક અધુર દારમ અજુખજાવતી. બાપનું મોઢમય નેયું એથી શાદમાન થતું. નાની શીરીનને તે રડીજ પળા બહારા હતી. તેની પર હતાજ કરેતાજ તેના ચાંચ, દમામદાર તે ચિતા, ત્યારે માએ તો તેને અચમી સંજોની દેવળથી અજુખજીજ તે આ પાસે ગમી જતીજ નહિ.

પરિણામે નાની ઉંમરમાં તે બચ્ચું બાપનાજ સંસ્કાર લેવું થયું. તેજ બાપનાની તોર, તેજ સાંત, હાથપણ તો, જાંબીર રૂવલાવ અને ચોટી ઉમરતું ઠરેલપણુ ઝીણી તે બાળકમાં દેખાતું. એમ કરતાં નાની શરીરના ત્રણ વર્ષની થઇ અને એ અરસામાંજ તેની ઉપર જ છાપ પડયો તે તેનાં આરિજના ઘડતરમાં ખાછળથી બહુ અગત્યનો ભાગ લેનાર હતો.

દિન પર દિન થયેલાં તે બાળકે તે બચ્ચાંની હાજરી અને દખલ ખાતીજ નહિ છડતી. આસ કરીને તે જ્યારે પતિ સાથે છાડ કરવા આવે ત્યારે તેને તોરે વળગેલી તે બાળકને જોતાં તેને પુષ્કળ ઝાંઝ થતી.

“રમણ દે એને મારી આમળ શણેરાં એને મારી આમળજ રહેવા દે, એ તો મારી જીંદગીનો મારો કરાર છે.” તે પરમ બાપથી બોલાઇ જવાયું.

હા, તેની ખીજ પરણેતર કામા ખાન-હાનનું નામ અમકાવવા પોતાથી બનતું કરતી. ખોટીશોમાં, કમીડીઓ પર જાહેર તેમજ આતમી એન્ટરટેનમેન્ટમાં કામા કુળની તે ‘લેડી’ ખૂબ ગાન પામી. વળી ‘કામા હોલ’માં તેણી પોતાની કળામય દેખરેખ અને ઉચ્ચા ટેરફથી પુષ્કળ ફેરફાર કરાવ્યા હતાં. ‘કામા હોલ’ જેવી પરીણાગ લોકોને લાગેજ ખીજે મળતી. એ બધી ધંધુબર અને ધામધુમ તે પોતાના પતિની જીવાની, ઉમરને ઉત્સાહ લાગે રાખવાજ કરતી, પણ તે તો હવે પછો બદલાઇ ગયો હતો. તેને આજ કાલ તેની ગરબાર ફણી-આણીનાજ નહિ પણ તે એકના એક પોતાની ખીજ પુષ્કળ વિચારે અપવાદ હતા. દુઃખી એ બધી સામેથી તેને રહત આપનાર હતા આ તેનું મીઠું નિર્દોષ અટાપ હતું. ત્યારે તે કેમ પોતાની આંખો સામેથી તેને દૂર કરી શકે ?

“તમે એને ધણા લાડથી બગાડી ગાંધશો નેરાશિવાન,” તેની પત્નીએ ફરી કીધી હતું. “એક પુરું બચ્ચું બગાડી જવાના થયું આન્સ રહેજ. સિંડીશબ્દી

તીકશે. હવે તો એનો લાઇ આવે ત્યારેજ સીધી થઇ જશે ત્રણ વર્ષની થઇ. હવે તોનો લાઇમી જોઇએની ?” નેરાશિવાનની આંખોમાં જોઇને તેને મીઠું લલચાવનારું તે હતની.

અને નેરાશિવાન જ્યારે પોતે ધરડે અથવા હાવાનું તેને કહેતાં ત્યારે શણેરા તે જોઇ જરીજ કાઢતી.

“નેનસનસ” તે લાર મૂકાને કહેતી, “હમણાંથી એનું શું બોલવાનું નોલ ? હજી આપણું બચ્ચું... આપણી દીકરી દેલવી નાની છે. હજી તો એને લાઇ... આપણો દીકરો આવવાનો છે. હા, વળી, એક દીકરો તો આપણને જરૂરજ જોઇએ નોલ. હું તમને એક તો જરૂરજ આપશ. મારેજ દીકરો કામા ખાનહાનનું નામ જાડું રાખશે.” જુસ્સાથી તે બાળકની-ધરડા પતા પતિની તે જવાન પત્ની !

મગર નેરાશિવાનની હવે ખાતી થઇ ચુકી હતી. તે કાંઈ તેને સાચા ખારે આલોજ નહિ હતો. તે તો રહત તેની તરફ જુસ્સાને વશ થઇનેજ આકર્ષાયો હતો. તે અને તેની ખીજ પત્નીનાં આસર વિચારમાં આસમાન જમીનનો ફેર હતો. જેમ તેની મગનાર પત્ની સાથે તે ઘણીવાર એકમત થતો અને તેને માનસપૂર્વે પ્રેમથી આદરો તેમ શણેરાને તે મારીજ નહિ શક્યો. એ દરમિયાન શણેરા પોતાનો લોલ અને લાલસા સંતોષવામાં એટલી તો ચકચુર તેની મઠ હતી કે તે પોતાનાં પતિની તેનાં તરફની કંડી થઇ ગયેલી લાગણી સમજ નહિ શકે, એટલુંજ નહિ પણ જોઇની નહિ શકે કે ડાહ્યા દિન પર દિન ખખડી જતો હતો, ત્યારે તેની તે નેરાશિવાર આશા કેમજ પાર પડવાની હતી ?

અકરણુ પે ૧

દેલવી રાલામ

હાલની સખત નીમરીથી ‘કામા હોલ’નો માર્કેટ મહિનાઓ સુધી ચિંતાને હતો.

સહેરાં ખરે પકો તેની ખીદમત ઉઘાવતી. તે તેને ફરીથી જુર સારો કરવાની આશા રાખતી હતી. આખરે તેનાં જોવા મોઝણો શાખીણા એક જુવાન છવ વિધવાપણાના ખમાવ ખમીજ કેમ શરે ? આર ! કેવી તેણે એક દીકરાની આશા રાખી હતી !

પણ હવેજ શહેરાંએ મોં કુમળાવ્યું.
“હું નહિ ધાતી કે મારી એ રોંધ પરી પડે,” એ તે શહેરાંએ અનથી કહ્યું કાણુ, એમ છતાં તે પે તાનાં આંતઃકરણમાં એક વાને ખીદકુશ નહિત હતી. તેણે બધું... બાકી રહેલું સવળું જ બાણું કામદેસર ને પકડું કચળી લીધું હતું. તેણે બહુ શીફતથી ડોકરેના અભિપ્રાય પુછી લીધો હતો. વજાણેની સવહ લીખી હતી. તે બધાએજ તેને જરૂરી જે કંઈ કરવું હોય તે કરી નાખવાની જ સલાહ આપી હતી.

“શહેરાં ! આપણી નાની શીરીનો-મારી દીકરીને સંભાળશેની ?” બધી ગોલબણ થઈ ગઈ હતી. શતાની નાખાસદાર છંદગી પાછળનો સર્વ બદાઈપક્ત મારે કામદેસર ફરનાવેલો પર સહી રાખ્યે અને શીય મુકામ બાક નેશીરવાન કામએ તે પાછોતરને સમાધ કર્યો.

“તમે શું કરવા એવી અવક વાણી થડી થડી કહ્યા કરોજ છલી” જ ?” તે આખ્યામાં પાણી લાવી બેતી. “હીંમત રાખી, જરૂરી સ્વારા થશે. હજી તે બધું થઈ અમારે માથે છવશે એમ બોલો. એ નેશ ! તમારા તિલાલ માટે..... અમારું કોણ છે ?” અને બિજાનામાં માથું મૂકી છુટકે છુટકે રડી પડી. તેના જેવી એકને નાટક કરતાં નહિ આવડે એમ બને ? મનહર તે શીર ઉપર ત્યારે તે બિમાર પતિએ બેવાનો હાથ મૂક્યો. આખર તેજ હવે તેની પત્ની હતી.

“રક ના ગઈ” જ. હું રહ્યો તો મારી તબિયત વધ ખરાડશે,” તેણે તેને પઢવાયી. “ત્યારે તમે વખત એ વખત મને શું કામ બીદવાડ્યા કરોજ ? શું કોઈ રીક નહિ પકડું છો કે તમે એટલા નવજન થઈ ગયાજ ? નીતેની કહો

સારા થશો,” તે પત્નીએ તેને હિંમત અને આશા આપી.

“થેંક્યુ હીવર” તે અત્યંત નબળાઈથી બોલ્યો અને શીડી વાર થયે રહ્યા પછી વળી તેણે આગળ ચલાવ્યું, “પણ છંદગીના બેરસો નથી શરેજ, બરા હું મને એટલું કહે કે મારી દીકરીને હું સમાવશે અને એને કામા ખાનવાને લાવકનીજ હું ઉધારો તો મારો છવ નહિંત થશે.”

“નેશ હીવર,” હવે તે તેનાં ઉપર ધણી વાંછી વળી. “તમે એમ કાં બોલ્યા કરોજ ? શું તમારી દીકરી મારી નહિ ? હું ? શું એની માથ નથી ? પણ તમે સારા થઈને એને ઉધારવેની. બસ પછી શું શીકર ?”

“નહિ નહિં તેમ નહિ” તે બીમાર આગે પછો ખજદ થયો, “બસ હું મને વચન આપ કે મારી શીરીને હું સંભાળશે.”

અને ત્યારે શહેરાંએ તે વચન આપ્યું.
“હવે મને એક બીજું વચન આપ શહેરાં” તે બીમાર જરૂરી રાખ્યું. “કે એને આ ફરવાના જમાનાનાં ઢોંગ સોગથી સહા હું દરજ રાખશે. એ કોઈ એવાં હાંકમાં ફરી નરિ નથ એ હું નીજ.”

શહેરાં સમજી. નેશીરવાને કોઈ કોઈ વાર શતાનાં દીકરાની વાનો તે ખીજ પર-જેતર આગળ કરી હતી. ક્રિટિય સરકાર લગ-ઈની તેની વિરોધ નીતિથી અને ગંધીવાકનાં વર્તણૂકથી તે છેકથાવું અવિષ કેવું છુલ મન્યું હતું. તેનામાં તે આપ કેવર તિલાશ થશે હતો એ બધું શહેરાં જાણતી હતી.

“એવી મીઠાઈથી આપણી દીકરી-કામા ખાનવાની એકથી વારસ-સદા દુર રહેશે. એ વિષે હું તમને ખુદાને હાજર જાણી વચન આપું છું નેશીરવાન !” તે પત્નીએ મકકમખણે કહ્યું.

અને ત્યારેજ તે બીમારનાં શહેરાં પર નીરાંતની લાગણી ફરી વળી. એ પછી તેણે શતાની દીકરી મારે પૂછ્યું. વારે વાર તે બચ્ચાને પાસે બેઠાથી આગની તે રિવા તેનો મીઠો અરંગ જોઈને તેની નિઠાંપ બોલી સાંભળી બિતિ કરાર પામતો.

સુવા જવા તેયાર થય્યું તે મોકુ

હુલકું પીન્ક કામોનેમાં બાપનાં પલખની
ફિનારીએ આવી ઉઠું ત્યારે તે અપવાનમાં
બાળે એક ફરેસ્તો હોડી આવ્યો નેદાધ
એમ લાગ્યું. સર કામાની મુચનાથી નસે
તે બાળકને બિજાનામાં પેસાડ્યું.

નોશીરવાને તેના મહેરો દટક દીકરા
કાધા... છેલ્લીજ વાર તે તેને બેતો હાથ
એમ તેની આંખોમાંથી આંસુની ધારા તેનાં
ગાથ પર વહી રહી હતી. અને ત્યારે મીકું
તે હુલકું પટપટ હોડી બાપની ઉપર વહા-
લથી અત્યંત શીકર સાથ વીકું વળ્યું
“ડેડી, તમે રેડોડ ?” નાનું તે અંતઃકરણ
કુમ્ભી તેરણ અજબ થયું. ડેડી રેડે ?
“તરિ કાલી”ગ. મારી સ્પીટ બેની.”
એ પછી બડી જોમતથી આંખનાં આંસુ
નુંછી નાખતાં તે શીકકું હસીને બોલ્યો,
“માથ સ્વીટ લીટલ શીરીન ! એ તો ડેડી
સીક હતી ? તે આંખમાંથી શણી તીકજેલ.
બ હવે શીકી બ મારાં બચ્ચો. ને આજ
મારી આગળ તારી પ્રેમર બેલી બ.”
“હા ડેડી. હું મારી પ્રેમર બોલું.”
તે મોડી પાપડી એ પછી બાપેજ શીવા-
ડેલી તે નાની બંદગી તેનાં પાસમાં બેસીને
બ.ને હાથ બેટીને બેલી ગય.

“એક બેલેસ મળી !

એક બેલેસ ડેડી !

એક એક લીટલ શીરીન થક !

“એક બેલેસ હુ કાલી”ગ.” તે તેને
મળી લેતાં બોલ્યો, “એન્ડ બી થક.”
અને પછી કોઇ ન સાંભળે તેમ બપડયો,
“થક બાથ એન્ડ એક બી વીથ હુ માથ
લીટલ પાલ !”

તે રાતે તેનો જીવ મુકળ બચડ્યો.
હોડી કામાનાં ફિનારી એકટરે વ્રુત હાજર
થયા. આ તેનો છેલ્લો “અટક” હતો.
બપડયાની આશા હવે ખરેખર હતીજ નહિ.
એમ છતાં મધરાત થક પાણુ તેની
તાનતોડ બંધ પડી નહિ. દુનિયાની મોઠ
માયામાં દ્રાણ ગમેલો તે જીવ બંધો
શરીરથી છૂટો પડવા નાજ પાડતો હતો.
છેલ્લી વારનો તે દેખાવ વધુ ગામ કર હતો.
તે ફાટ ફાટ એકે બેતો હતો. થક શહેરો

વડીક એ બેતો હબતી ગય.

“આવું” શીરીન ! શીરીન ! હું આવું”
..... રેલિન-તન ! હું કાલ છે ?” અને
પડીમાં મુકકીઓ મુઆવતો પડીમાં દટક
બેતો તે મુકકીવથી દમ બરથા લાગ્યો.

“શહેરો !” અંતે છેલ્લી લોભવારી
આવી બતાં તેણે પુકલું.

શહેરો વ્રુતજ તેની ઉપર માંકી વળી “મને
વચન આપ... મને વચન આપ... મારી
શીરીનને હું સાચવજો.”

અને શહેરોએ ફરી એકવાર તે વચન
આપ્યું.

એ પછી તે શાંત પથે પાણુ તેનાં
પ્રણા બપલિન હતા. તેની આંખુબાણુનાં
એકટરે નસે અને થક તેની પરચેતર
વડીક બેથી અજબ થયા. તે મરતા
માણુસની નજરે હું દેખાવું છું” એ
તેણે કેમ બજી શકે ? ફરીથી “શીરીન !
રેલિન-તન !” નો નામોનો એક છેલ્લો
પુકર મારીનેજ કુમ્ભી રચી તેણે દમ મુકરો.

જવાન તે વિધવા અને તેનાં કુલ
બચ્ચાં તરફ અજબન દુનિયાની દીકસોઇ
એવાઇ ખરી. પાણુ સર- કામાનાં વીઘની
વાન બંદર થતાં મેકે એક કળવા લાગ્યું.

“બધું જ એ બેકને ? બધું જ ! બધું જ
પકકી ને માત્રવરત બેરી. આં બિમારો
બોનાં રકિ શીરીન કામા. ને ક્યાં આવ
દુનિયા આરિત્ર હોડી શહેરનાં કામા !
ડેસજી લેકજ ભુવન બેરીનાં હાથએ
રખી ગયા ? બેટલી બધો કોઇ - મરતા
સુધી એ એકરો પર રાખ્યો ? ગરીબ
જિવારો રેલિન-તન ! ક્યાં હશે તે ?
આંબે એની મા હાથ તો એનો એનો
હાથ આવ ? બધું જ બીજી બેરી ને
છાકરિને ત્યારે એ દીકરો નહિ ? ગરી ને
પણ દીકરો તો એકનો એક એજની ?”

એમ દુનિયા અંતે અગમી શીરીન
કામા અને તેનાથી અવતરેલા કામા
ખાનદાનનાં વારસને વાદ કરવા લાગી.

આખર એક દીકરા બેટું નામ
કોણે કલું ?”

મધ

લેખક:—વૈદ હોદામસણ ર. અચારિયા

ગીકાશ મધે બાળકોનો હૃદયમાં પસંદગી થાય છે તે નાનપણથીજ તેને મધ ખાવાની રીત થાયથી અનેક લાભો તેજથી શકાય છે. મધ તે ગીકાશનો રાજ છે. તે કફ, રક્તપીત્ત તરોડે છે અને ખુબશુરતી વધારવામાં અગત્યનો ભાગ ભજવે છે. આ લેખમાં મધના અનેકવધ ગુણો પર ગીકાશ કે કુવામાં આવશે છે.

ને કેશજો આપણમાં ગરબી માખણ થી કરતાં મધ ઉતરતા મત ખાતું છે છતાં તે પચનામાં હલકું ઊંચાથી અને સ્વાદ છન્દને આનંદ આપનારું હોવાથી તેને ઉપયોગ વધુ કરીએ છીએ. ખાંડ કરતાં મધ અનેક દરજ્જે સ્વચ્છાતું છે. મધ જ્યાં નહીંજ મધે ત્યાં શીતાદ્રુષ, પપાઈ, ચુકાં અંકુર, અંકુર અને ચોથી ઉત્તમ કાકા ખલુરનો વપસલ વધારે.

ખાંડ કરતાં જમણી મધુરતા મધમાં છે. છતાંયે સેકરિન-શોષી, કાકાં મુનરિસ-આને તાલેવન કરનારાં, અને તે વાપરી પાતાની હૃદયની ગતી બગાડનારાં આપણે ત્યાં ક્યાં આજ છે ? ખાંડ વધુ લેવાથી જઠરમાં પડી-સકીને અપચો, ઉલટી અમલખિત પેદા કરે છે. ચોથી ખાંડ ખરીદવી એ દૂર રહેતી આશીરી પર કીદા ચક્ર તેને ઘેર લેડી માવવા બરાબર છે. મધ-માખણ પાઈ કે રોટલી પર લગાડી ભોજન આતે જમવાથી વજન બતાવનારો કડિ આગળ વધેજ નરો.

મનુષ્યવાન કહે છે કે ચારીત્ર અને પહેલો સંસ્કાર-તો મધ-ધીનાં ઢીપાંથીજ પડયો છે. ડોક્ટર લેખ, જ-મેકા બાળકને મધ

શુભો એરંકુ આપવાની જાણખણ કરે છે. સોનાનો ઘસારો ચઢાડનાર વૈદોની ઉંધી માપરી ઉપર હસી કરનારાં ડોક્ટરો કેલસી-આરલની ડીકડી તથા રસીરૂપે વાપરવા લાગ્યા છે તે ધણે આનંદ ઉપ-ભવે છે. માંગીને બીજાને પહેલાં મુરદાબ દહીંને, ડોક્ટરો મધુકૌસ આપવાની તાકીદ કરે છે, પણ નેત્રાં થતી નાખવા છતાં લેલીસુસુ કાળાંખજારીઆએ વધુ દાખ લખન પણ દણે લેખવા ના પાડે ત્યારે દહીંની આંતરડીમાંથી કુદરતી આપ નીકળી પડે છે. ડોક્ટરો કેમ તથા જણાવતા કે મધુકૌસ કરતાં મધ વધુ મધુદાયી છે.

મધ તે ગીકાશનો રાજ છે. સાકરની બનાવેલી બરડી જલેખીના દેખાવ મોટું મલકાતી ગુકે છે પણ પેટમાં ગણ પછી તે પાંચનશક્તિ પર તે જલુન કટકે મારે છે અને આનારને કાચબા જેવો જોલ બનાવી મુકે છે. શક્તિનું બીજું નામ ગીકાશ છે અને મધની સાકર, પુતિમ જલ્લર મધુકૌસના કળા કરતાં અને કાકાં અન્નરમાંથી તવચાટ પછી મેળવેલી મોંધી ખાંડ-સાકર કરતાં, કેલસી ચરીયાતી છે તે તમારે ધરતેજ તેનો અખતરો કરી સતેસ

બહાર કરવાનો છે. ઇંડાની સફેદીને શેરા-
પદાસમ ખોરાકનો ઇલાજ અપાયો છે
અને મધ તેની બદલાયેલી કદ તેમ છે.
શેરડી દ્રાક્ષ વિગેરે ફળોની સાથે મીઠાસ
અને શુદ્ધો મધમાં છે, અને શેડીજ ગાંધી-
પ્રેમમાં તે પછી જે પ્રભુ બતાવે છે,
ઉપરાંત તેમાં લેકરીક અને કેરમીક એરો-
ગી જનુનાશક તાસીર છે તે જુદી.
બાળકોને, દુધની જગ્યાએ પાણી આપનાર
મધ ચલાવવામાં જરાયે નુકસાન નથી.
આંતરડાં જુદાં રાખવામાં તેનો ઉપયોગ
યામ છે. ખાંસી ગળાં અને સોજામાં તે
ઉપકારી છે.

ચાર જગવાન કહે છે કે-મધની તાસીર
ફાંદી છે, કદ-રક્ત પીત મટાડે છે, બાંજેલા
હાડકાં જોડે છે. ગરિષ્ઠ પીગળે છે, માથાંની
પીડા અને ઉત્તરગાંધી તે કોઈ દવા છે. એ
શેડા ચમચા મધ પીવાથી બંગાળી વચરની
અખંડ નિઃશ્વાસુ સુખ આપે છે. પરિશ્રમથી
ચાકેસાને વિજળી વગેરે તાકતી યુગ્મ છે.
લાવ પ્રકાશના મધ્યકારે તેને કૌંસ વાળ
માનેકું છે. અંગ્રેજીમાં કહેવત પ્રચલીત છે
કે "Cow Milk with Honey
is a sure road to Beauty."

આંગિતો ઉપચારમાં, કાનના પરમાં,
કુમકાં પદમાં, ચાંદા અને દાંડા સંનેમાં
મધ દાંમેશ વપરાય છે. કવિ લો સિખંરાજ
તો એટલે સુધી કહે છે કે માખણ મધ
નાકરની મેળવણી ચાટવાથી ચંદ્રમાનો
ખડી પણ નાશ પામે છે. અલસર રૂઝવવા
માટે કાકટો પાસે દવા નથી જો કે કાજવા
માટે છરી-કાતર તો છે, પણ સંમદણી
પીત-અતિસાર અને દેહમાં આતરડાંમાં
પડેલા કાનાં રૂબની નાખવાની સક્રિય,

એરોગી ઇલાજ મધ, મધમાં પણ છે.
જગવાન મનુ એટલે શું પાકારી જણાવે
છે કે મધ ઘીની બાળનમાં ખેડી જગવાની
આપવી તે પણ એક મહાપાપ છે, છતાં
વતમાન યુગમાં બનાવડી ઘીની તરફ
કરનાર અને શાખ પુરનાર વિરાતીઃ
સાક્ષીઓ આજે શેડી સંખ્યામાં મળી આવે
છે. ખાંડને સફેદાઈ આપવા શિવાયા પછી
હાડકાંને જુદા મેલવવા છે, પણ જોવા
સ્વાદ જેવી લાગણી ખાંડને મુકાબલે
સફેદ ખાંડ મુકાબલે છે. ખાંડ શિવાયા કોયોગી
દારો અને જીવનતરો શિવાય જાય છે,
તેથીજ ખાંડ કરતાં ગર ખાવાની બાહ્ય
શાક્ષીઓ બતાવે છે. શેડી મીઠાસ
વિયંવધક અને મીઠા છે. મધની મધુ-
રતા દાંત મટાડી કદને ઉદન કદ છે.
બધી મીઠાસમાં દાંત ત્રાસ અને ગરમી
શાંત પાડવાનો શુભ છે. જાવા-શેડીથીપસ
ટાપમાંથી આપત વધી ખાંડમાં સફેદી
લાવવા મારે દાંડાં ખાંસ અને દાંડી
વડીકનો ઉપયોગ યામ છે. દેશી ખાંડ તૈયાર
કરવામાં પણ આ યુક્તિ દલે વપરાય છે.
કારણ એક કે ખરીદનારે તો દુધ જેવી
સફેદ ખાંડ માગે છે એટલે કારખાંસાવાલા
શું કરે? પ્રજાની માગણીને સંતોષવીજ
પડે છે. આજની પ્રજા પાસે કાકટોએ
મિસકાળમ કરેલા શેડા બાટલામાં ખરી-
દવા માટે સંપત્તિ છે-પણ દુધ, માખણ,
મધ કે જલમ જેવી નિર્દોષ સ્વચ્છ અને
જગરક્ષક ખોરાકી પાતળ ખર્ચવા લાયક
ખેવાય એ શું તેઓના દુર્ભાગ્યની
કદાણી નથી કે?

કોણ વધારે જીવે-સ્ત્રી કે પુરુષ ?

સંસારમાં આપણે એવું ધ્યાનકર્મું જીવન ગાળીએ છીએ કે કેટલાક મહત્વના વિચારો, કરવાની આપણને પુરસ્કૃત રહેતી નથી. અને જેઓ મહાન વિચારકો છે તેમજેલાઓ દલીલથી અધિક વિદ્યોતો બોધ્યા હોય કે પાકટ વિચારો જનતા સમક્ષ રજૂ કર્યા હોય તેમનું કહેવું પણ આપણે વિચર-સ્વીકૃતિ લેખતા નથી. કદાચ તેમનું માનીએ તો પણ તે વિશે આપણે ખુલ્લું વિચાર કરતાં નથી... કેમકે, તેમાંથી આપણું અંગત લાભનું શું છે ને કેટલું છે તેનો વાણીઆ-શાહી વિચાર કરવાની આપણને રેવ પડી ગયલી હોય છે.

જોશ દિવસો પર ૬૭ વર્ષના એક જીવજાતી કેસીમાને હું મળ્યો ત્યારે મને બહુ આનંદ થયો. કોટમાં બધાં 'પાકા' ખાનને મળવું આપણા જીવનિને હરે પસંદ પડતું નથી પરંતુ કેસીક વાર તેમના અનુભવો અને તેમની વાતચીત આપણને આગેદ્યોત થઈ છે, એ તેમને પૂછવું: 'માણ, તમે આજણું બધું શી રીતે જીવી ચક્યાં?' અને માણ્યો કહ્યું: 'એ તો સાવ સાદી રીતે. શરીરનું બધારખજૂ મૂળ સાદી રીતે મણમણું અને વધો આખી જીંદગી નિમણિત રીતે ગાળવી તેથી હું આજણું બધું જીવી ચક્યાં છું.' અને હજી જીવ્યા કરીશ.' કેસીમાની વાત સાચી છે, આપણે મોંઘા જેવા છીએ એટલે આપણી પ્રજા ક્યાંપરે વધારે જીવી શકે? પણ આ હિસ-સાંત મને માણ્યો કહ્યું: 'લાઈ, ખરી વાત એ છે કે અમારા જમાનામાં પુરુષો કરતાં સ્ત્રીઓ વધારે જીવી અને આજે શું છે કાણ જાણે?' અરેખર, મેંતું હામકથી વધુ જીવનાર આ ડોરનીના જાડના જમાનાનું જ્યક્ષરણ ન કરી શકે અને પુરુષ કરતાં સ્ત્રી વધુ જીવી શકે કે સ્ત્રી કરતાં પુરુષવધારે જીવે તે એ કેવી રીતે નક્કી કરી શકે?

પણ તેમની એ વાત ખરૂંથી એક વિચાર એજ આને છે કે માણ વધારે જીવે સ્ત્રી કે પુરુષ? તે નક્કી કરવું. નોંધવું.

રસિક મીમાંસા

સૌથી વધુ વર્ષો સુધી જીવી શકનારાં માનવીઓમાં ગ્રેટ બ્રાગે સ્ત્રીઓની જ સંખ્યા વધુ હોય છે એમ સત્તાવાર આંકડા લેવા કરનાર જણાવે છે

માનસશાસ્ત્રી

થોડા વર્ષોપર લેન્ડર નામના એક માણસે સૌથી વધુ જીવતાં માણસોના આંકડાઓ એકઠા કર્યા હતા. અને એણે જણાવ્યું: 'હવે' કે ૧૦૦ થી ૧૧૦ વર્ષ સુધી જીવતાં ૧૦૦૦ માણસો છે, ૧૧૦ થી ૧૨૦ વર્ષ સુધી જીવતાં ૬૦ છે, ૧૨૦ થી ૧૩૦ સુધી જીવનારાની સંખ્યા ૩૦ ની છે, ૧૩૦ થી ૧૪૦ સુધીના ૧૫ જણ છે. જ્યારે ૧૪૦ થી ૧૫૦ વર્ષની વય વાળા માત્ર ૫૦૫ જણ છે. વળી, ૧૬૦ વર્ષની ઉંમરનો એક ડોસ્ટો પણ તેજ્ય જોવામાં આવ્યો હતો. એ આંકડાઓ લેવા કરનાર એમ જણાવે છે કે ૧૮૮૧ થી ૧૮૯૦ સુધીમાં મરણમરમમાં ૧૦૦ થી વધુ વયના લોકો ૨૦૩ માણસો મરણ પામ્યા હતા; તેમાંની ૧૫૩ સ્ત્રીઓ હતી અને ૫૦ પુરુષો હતાં. પુરોષનાં કેટલાયે કાંઈ પ્રદેશોમાં લાંબી વય સુધી જીવનારાં માણસો વધુ મળી આવે છે એવા તેનો અભિપ્રાય છે.

પણ એ સાફ સાફ કહે છે કે એક સદીથી વધુ જીવનારા માણસો અમજીવી વર્ષના-ખાસ કરીને એટલ વગરના હોય છે. એ વર્ગ સ્ત્રીઓ ને સતોપથી ચિકિત્સા કરીને મળે છે અને આથી લાંબો વયન સુધી જીવી શકે-છે. સુ વાણી રીતે વંદરમાં જીવત વ્યક્તિન કરનારાં, આ ખાણું કે પેણું તેની જાદે આપણા કરનારાં કે સમાજમાં ચીમત ગણતા હોય એવા જાગ્યેજ સાંજુ જીવન ગાળે છે. સાચું પછે તો સહેરમા સંગારા વધારે વિચારી અને મેલવણી

બને છે-અને તેઓ તે દિશામાં મસકાતાજ ધોડે ધોડે શરીર વેડી નાખે છે. પોતાની જાંઘડી હાથે કરી દૂડી કરે છે. ત્યારે કુદરતને એણે રમનારા માનવીઓ શરીરને વિકાસ કરી શકે છે, પોતાની કામ્ય લોખંડ જેવી સજ્જત બનાવી શકે છે અને સવારથી સાંજ સુધી અગમચેતન કરી રાતે ચિન્તારહિત આસન લે છે. એટલે હાથ આપુધ્ય ભોગવવા તેઓ શક્તિમાન થાય છે.

અવબાવ, શરૂઆતમાં પણ મહાન વિચારકો કે સાની હોય એવા માણસો હાંથ આપુધ્ય ભોગવતા જણાય છે. પણ તેણે કરણ એકજ છે: તેઓ નિયમિત જીવન ગણે છે. ડૉ. એની બ્રીસન્ટ કે કવિ ટમોર, સુરેન્દ્રનાથ બેનરજી કે દાદાભાઈ નવરોજી હાંથ આપુધ્ય ભોગવી શક્યા, તે એજ કારણથી. વળી, દીનશા વામજી નેવાનો પણ દાખલો નૂનરમાં રાખવા મેલે છે; અને ગાંધીજી જરમના જીવનમાં નિયત્રમ નિયમિત હોય છે તેઓ પણ હાંથ આપુધ્ય ભોગવવા શક્તિમાને થશે એમ સ્પષ્ટ જણાય છે.

પશ્ચિમના પિદાનો તરફ નિહાળો તો ત્યાં પણ એજ જાણીશો: સૌદાન અને નૌકિકલીસ, બી-કર અને કેઅન હાંથ આપુધ્ય ભોગવી શક્યા હતા; અને કેન્ડર, બ્રુન તે ગટે તેમજ ન્યુટન નેવાઓ પણ ૮૦ વર્ષથી વધુ જીવ્યા હતા. વીક્ટર ગુગો નેવો મહાન લેખક ૮૦ થી વધુ વર્ષ જીવી શક્યો હતો. અને જીવનની પ્રત્યેક ક્ષણે પ્રજ્વલિતો રચ્યોપચ્યો રહેતો, નવા વિષયનું સાને મેળવવાની પીપાસા-વેશવતો એકસ્ટન પણ ૮૮ વર્ષની થઈ વયે અવસાન પામ્યો-તેની જાંઘડી લંબાઈ તેનું કારણ એજ હતું કે તે માત્ર બનાવવામાં કે જાડા કાપવામાં શરીરને કસી નેતો હતો. સીડની કુપર નેવો મહાન લેખકને ૬૬ વર્ષે અવસાન પામ્યો તે તેની શરૂઆતે પણ તે એજ ચીતરતો હતો. પણ શરૂઆતમાં જાણાવું તેમ પુરો:

કરતાં સીઓ વધુ જીવતી હોય એમ માલમ પડે છે. ધણાને એમ લાગે કે સીઓ જે દુરળ સહન કરે છે-પ્રસવ વળા વેદના સહે છે, સંતાનો ઉછરે છે અને પતિની તકેદાર સાચવે છે-તેઓ પુરુષ કરતાં વધુ વખત કેમ જીવી શકે? જેમને એમ લાગતું હોય તેઓ ખોટા છે. કારણ કે સીઓજ વધુ જીવે છે. આપણા યુગ-સતમાં નેરો તો માલમ પડશે કે યશી એસીઓ હજી વૌકાં ધણું કામ કરતાં માલમ પડે છે. કોષ્ટક પર ૯૦ વર્ષની માણ વરમા વિના કપડાં શીવતાં જણાય છે; બધે કલાક સુધી દળણું દળતાં હોય છે અને પોતાના ૪૦ કે ૫૦ વર્ષની વયના પુત્રને તેના પરિવારને હાથે રસીક કરીને જમાડતા હોય છે.

સીઓ આમ વધુ જીવે છે એનું કારણ પણ એજ હોય છે કે તેઓ ધરમાં વધુ કાળજી અને નિયમસર રહે છે. પોતાનાં પતિની કે સંતાનોની શારીરિક સુખાકારી માટે તેઓ સંભાળ રાખે છે. એટલે પોતાની તળિયત માટે પણ કાળજી ધરાવે છે. પુરૂષને તો જીવન નિભાવ કાને ખુબ અગ્રમજ પડે છે; મગજ અને શરીરની શક્તિ વધારે પડતી ખર્ચવી પડે છે. ત્યારે સીને જે કામ કરવાનું હોય છે તે નિયમ-સરનું હોય છે; ને તે સરખી રીતે વર્ષો સુધી નિરંતર ચલું હોય એટલે તેનું શરીર પણ સારું રહે. શહેરમાં રહેતી સ્ત્રીઓ એવી તબિયત ધરાવતી શકતી નથી. કેમકે કુદરતી રીતે તેના શરીરના નેવો વિકાસ થવા જોઈએ તેવો ધણ શકતો નથી-તેઓ ધરકામમાં અને બીજી રીતે પ્રવૃત્ત રહેતી નથી. એટલે તેમના શરીરના સાંધાઓ જડ થઈ જાય છે. બાઈ, જેમ મામડાની ખેડેતો કુદરતી વાતાવરણમાં ઉછરે છે તેવી રીતે શહેરની ખેડેતો ઉછરી શકતી હોય-અને એવી તક આપણા વર્ષમાં બે નહીં માસ પણ તેઓ મેળવી લેતી હોય તો હાંથ આપુધ્ય ભોગવવાનું તો કોઈ પરંપરે તેઓ સારી તબિયત રાખતી તો ધણ જાય એમાં શંકા નથી.

પ્રગતિને બદલે પીછેહઠ=

કરતો હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગ

પહેલાં વિના પ્રગતિ અસાધ્ય રહે છે એ કુનિયા આખીએ સ્વીકારેલું સત્ય છે. ત્યાંસુધી અમુક વસ્તુ કાયમ એકજ સીલે ચાલતી હોય છે ત્યાંસુધી તેની પ્રગતિ થઈ શકતી નથી, અને તેથી જૂની ગરેડે ચાલ્યા જતા કાર્યોમાં કોઈક નવીનતા આણવાની આવશ્યકતા રહે છે. માત્ર કોઈ એકાદ ક્ષેત્ર પુરતીજ પ્રગતિ માટે આ બાબત નથી, પરંતુ દરેક દરેક ક્ષેત્રને તે ભાગ પડે છે, અને તેથીજ આપણે હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગ પણ તેનાથી બાકત રહી શકે નહિ.

આપણે ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં પ્રગતિને સાધવાનું હોય તો અમે જૂની ગરેડે આ ક્ષેત્રે લેવાતાં કાર્યોમાં પહેરાં આણવાનું પડે. ત્યાંસુધી તેમાં પહેરાં સત્તવામાં આવશે નહિ ત્યાંસુધી આ ક્ષેત્ર પ્રગતિને પાંચે ચડી શકશે નહિ એટલુંજ નહિ પરંતુ તે ધીમે ધીમે પડતીની ખાણમાં જોમાઈ જશે એ નીશ્ચિત છે.

ન્યારે આપણે ઉપર મુજબના ઉદાહરણો દાખ્યા છે ત્યારે તેના સંમર્શનમાં કોઈક વસ્તુ કરવાની જરૂર રહે છે. અને તે માટે આપણને દૂર જવાની જરૂર પડેલી નથી. હવેના બે વર્ષ દરમિયાન આપણા ફિલ્મ ઉદ્યોગપતિઓ તરફથી જે જાતતા અને જે કક્ષાના ચિત્રો રચ્યાં કથામાં છે તેજ ઉપલા ઉદાહરણને પુરતું સંમર્શન આપી રહે છે. અનવાનનેજ છે કે જેના ગેળથી આપવામાં કોઈક ચિત્રો આગમાં વર્ષોના ચિત્રો કરતાં પણ આગળ વધ્યાં હોય છતાં આ ઉદ્યોગની પ્રગતિ આ નવાં ચિત્રોએ કેટલાં પ્રમાણમાં સાધી છે તે જ્ઞાનમાં રાખવાનું જુલાણું જોઈતું નથી.

ઉપર દર્શાવેલા સમય દરમિયાન રચ્ય

ચર્ચામાં ચિત્રોમાં જેનું અવલોકન કર્યું તે જણાશે કે દરેક ચિત્રોમાં કથાનું વળું મોટે ભાગે સરખુંજ હતું. ચિત્રને લોકોએ જાનાવવા માટે બધાએએ એક સરખીજ વસ્તુઓ ઉપર-આધાર અને નૃત્યો-ધ્યાન આપેલું જણાયું છે, અને પરિણામે ચિત્ર એવા જાતી જાતનાં કોઈક નહું બાણવાને કે નિવાને માર્યું નથી.

હિંદી ફિલ્મ ઉદ્યોગપતિઓ તરફથી ઉપર કોયાં તે પ્રમાણે લશચર્ચામાં પ્રગતિને કારણે હિંદી ફિલ્મ જોનાર વર્ગમાં એક જાતનો કચવાટ ફેલાયા પામ્યો છે, અને ધીમે ધીમે આને એ કચવાટ વધુ મંબીર રૂપ લેતો જણાઈ રહ્યો છે. ખુદ ફિલ્મ ઉદ્યોગપતિઓ આ વસ્તુથી ભારી રીતે માહિતગાર છે, છતાં તેઓની નજર માત્ર ચોતાની તિજેરી પુરતીજ રહેતી હોવાને કારણે તેઓ આ દિશાએ કાંઈ પણ પડેલા લાવવા માગતા નથી, ચા તો નવીન વિચારો અને નવાં ક્ષેત્રોને દાખલ થવાની તક આપતા નથી. એટલુંજ નહિ પરંતુ જેઓ નવી મુડી સાથે કોઈક નવું કરી બતાવવાની ઉમેદ સાથે આ ક્ષેત્રમાં ક'પલાવવાની કોશિશ કરે છે તેઓ સામે આડકતરી રીતે એટલી તો આડખીલીઓ ઉભી કરે છે કે નવાં આવનાર કથાં તે ચોતાનું પ્રથમ ચિત્રનું પુરું કરી શકતો નથી, બાધવા તો થોનેજ રીતે ચિત્ર તેમાર કરવાનું નક્કી કર્યું હોય છે, તેમાં તેને મુજબીજ ફેરફાર કરવા પડે છે, અને પરિણામે તેના આદર્શ ભાંગી જાય છે, તે હાસ્યા ધની જાય છે અને આ ક્ષેત્રને કાયમી સલામ ભરી લે છે.

એક તરફથી આ ક્ષેત્રે દાખલ થવા - કમજોરતા નવાઓ સામે ન્યારે અનેક પ્રકાર

રની આગળથી જોઈએ રજૂ કરવામાં આવે છે ત્યારે ઘીછ તરફથી એજ વ્યૂષ દિલ્લમ ઉલોગપતિઓ તેનો લાભ પણ લેવાય છે, અને તેઓ એવી મતઘણતો પ્રચાર કરે છે કે આજનો સમય દિલ્લમ હોજમાં કપ-લાવવાના નથી, યા તો કોઈ નવે અપ-તરે કરવાની પણ હાલમાં તક નથી. સામાન્ય જનતા તેઓના યોગવાદો લભાઈ ગય છે અને તેઓને જીતે છે, પરંતુ જેઓને થોડાક નવો વિચાર કરવાની પણ શક્તિ છે તેઓ તો સરળ રીતે સમજી શકે છે કે થોડાકોના સ્વાધીન આતર આપ્યા દિલ્લમ ઉલોગને સમ્પન્નો રાખવા માટે આ એક કાવતરો સમાન છે.

નવાં ઘોઠી, નવાં વિચાર અને નવી મૂડીની આજે આ ક્ષેત્રે કેટલી જરૂર છે તે આપણે હવે પછી જોઈશું, એટલું જ નહિ પરંતુ જેઓને વૈશે હિંદી દિલ્લમ ઉલોગની પ્રગતિ જોવાની હોય છેય, તેઓ એ દિશાએ કાચ કરવાનું માનના હોય તેઓ નજીકે જોઈ આપી થોડાક હાથે રજી-યામાં સર્વશ્રેષ્ઠ ચિત્ર શી રીતે બનાવી શકે તે પણ આ કટારો દ્વારા દર્શાવવામાં આવશે.

હિંદી દિલ્લમ ઉલોગ માટે આજે આપણને ત્યારે ઉપર મુજબના ઉદ્યોગો કાઢવા પડે છે તેજ વેળા હિંદુસ્તાનમાં રજૂ થતાં પરદેશી વિત્રો ખાસ ધ્યાન માગી લે છે. પરદેશી વિત્રોમાં દરેક વેળાએ જે જનતાની નીતિના લાવવાની કોશિશ કરવામાં આવે છે તેનાથી પ્રેક્ષક, વગેરે એટલું આકર્ષણ રહે છે કે કોઈ નહિ તો રજૂ થતાં નવાં ચિત્રમાં કોઈકે તો, નવીનતા હોજ જીમ માનીતે ગમે તેવું ચિત્ર નેત્રા માટે દાખલ થશે. અને અલબત્ત તેને તેમાં લાગણી નિશાસ સાંપડશે. દરેક ચિત્રમાં તે કોઈને કોઈ નવીનતા તો જોવાનાજ એ અત્યાર સુધીમાં રજૂ થયેલા વિત્રોએ પૂરવાર કરી આપ્યું છે.

કદાની પદ્મદગી, તેની આવજત, અને ને રજૂ કરવાની અવનવી રીતોએ પ્રેક્ષ-

કરે ભારે ઝોલિની લગાડી છે, ત્યારે ઘીછ તરફ આપણે ત્યાં એક સરખું વાતવું વળું ધરાવની કથા, એક સરખી આવજત અને રજૂઆત કરવાની રીતથી જોનારને કંઈકો આમત્ર લાગશે છે. અમુક વસ્તુ તો ઘોઠીજ જોઈએ એવો આપણા દિલ્લમ ઉલોગકોનો લભ ક્યાં સુધી વિગતો રંગત મારી નાખે છે તે તો એટલા ઉપરથીજ જણાશે કે રમુજ પ્લેટ ધરાવનાર ચિત્રમાં પણ થોડાક કંઈકો રસના દબ્યને સમાવવાની કોશિશ કરાશે, એટલું જ નહિ પરંતુ ગીત અને નૃત્યો ઘોઠીજ જોઈએ એવી માન્યતાવાળા આપણા દિલ્લમકો રામય, સંગેજ અને રમણના જાન વિના નૃત્ય નહિ તો ગીતનો એક પ્રસંગ તો મૂડીજ દેવાના. આ સંબંધી ધણજ રમુજ પ્રસંગે રજૂ કરી શકાય તેમ છે, પરંતુ તે અહીં રજૂ ન કરતાં એટલું જ જણાવીશું કે ત્યારે દિલ્લમી લંબાઈ વધારવાની પરવાનગી સરકાર તરફથી આપવામાં આવી હતી ત્યારે કેટલીક દિલ્લમ કંપનીઓએ પુતાના જે ચિત્રો સંપૂર્ણ તૈયાર થઈને રજૂઆતની રાવ જોતાં હતાં તેમાં પણ એ ત્રણ ગીત યા નૃત્યો મૂડી દેવાની કોશિશ કરી હતી, અને એવી રીતે દિ-મ વંજાવી હતી! આવા તો અનેક હાસ્યાસ્પદ પ્રયોગો આપણા દિલ્લમ ઉલોગકો તરફથી કરાઈ રહ્યા છે, પરંતુ જે સાચા પ્રયોગો કરવાના છે તે તરફ તેઓ લાગણી જાનાની શક્તિ અને સમ્પન્નો અર્થ કરે છે. આ ક્ષેત્રે કેવી પ્રકારના નવાં પ્રયોગોની જરૂર છે તે આપણે હવે પછી જોઈશું.

ભારતીય સંગીત

લેખક

ગા. બલુભાઈ ને. સોની

વિશ્વની સપ્તમી સહિત કળાઓમાં સંગીત મહત્વનું અને વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવે છે. સંગીતકળાને જન્મ દેવી રીતે ધરો તે વિશે અનેક વિધિ આન્યતાઓ પ્રચલિત છે. કેટલાક માને છે કે મનુષ્ય, કામલ, હાથી વગેરે કષ્ટ-પ્રિય ધ્વનિવાળા પક્ષીઓ અને પશુઓ પાસેથી મનુષ્ય સંગીત શીખ્યો છે. કોઇ એમ માને છે કે 'મૃદાંગ' નામના પક્ષીની સ્વગીતના જન્મ આપ્યો. એમ કહેવાય છે કે આ પક્ષીની ગાયમાં સાત છિદ્રો છે. તે દ્વારા આ પક્ષી ઊંચી નીચી સ્વાવાજ કરી પાતાનાં કાજ પ્રદર્શિત કરે છે. જેમ તેમ છે, પરંતુ કોઈકે તેમ સાત્રક છે કે મનુષ્ય સર્વ પ્રથમ સંગીત, ઉત્તાં પંખીઓ પાસેથીજ શીખ્યો છે. મનુષ્ય આવે તો તેમના સ્વાવાજની નકલજ કરી છે. આમ મનુષ્ય માટે એ અનુકરણકક્ષા છે પરંતુ પક્ષીઓના માટે તે સ્વરૂપ છે.

આપણાં પુરાણોમાં પણ સંગીત વિશે ઉલ્લેખ છે. જેમ કહેવાય છે કે પ્રથમ સૂક્તમાં ઈંડાં ચન્દ્ર મુલ્લત્રી આવ્યો અને તેના ધ્વનિથી વિશ્વની ઉત્પતિ થઈ. આમ વિશ્વના અણુએ અણુમાં ઈંડાં નો સુંબરવ રવા થાયો. પ્રાચીને કાળમાં આ ધ્વનિને કાવિ મુનિઓ શેઠકારા સાંભળી શકતા. પરંતુ આ વ્યથામાં એક વસ્તુ તો સ્પષ્ટ છે કે સહિની ઉત્પત્તિ સાથેજ નાદ અથવા અવાજનો જન્મ થયો છે.

આ નાદના જે પ્રકાર છે. એક ઘોંઘાટ અને બીજે રજુકાર અથવા સંગીતમય નાદ. હાથમાંથી ચોપડી પડી જતાં જે અવાજ થાય છે તેમાં સંગીતમય ધ્વનિની

ગંધ નથી, આને ઘોંઘાટ કહી શકાય, પરંતુ હાથમાંથી ચેઆની કે પાવલી જેવી વસ્તુ જમીન ઉપર પડતાં જે કષ્ટપ્રિય ધ્વનિ બહાર આવે તેને સંગીતમય નાદ જરૂર કહી શકાય.

સહિતના વિકાસ સાથે સંગીતે પણ કૂચ આદરી. પ્રથમથીજ સંગીત મનુષ્યના હૃદય-નર્માં યોગ્યતા ધરું. દર્પ, યજ્ઞઆતમાં મનુષ્યો જન્મથી અવસ્થામાં હતો. તેઓ પાતાના ભાવ અને લાગણીઓ, સ્વાવાજને જો યોગીઓ કે નાનોમિત્રો કરી પ્રદર્શિત કરતાં; દૈવદેવીઓની પૂજા યજ્ઞોએ અમુક પ્રકારનોજ અવાજ કરી પાતાનાં હૃદયની ઊર્મિઓને સંગીત સ્વરૂપે દેખાવતાં. જેમ જેમ માનવી જગતના સ્તરમાં પ્રવૃત્તિ કરતો ગયો તેમ તેમ આ સહિતકળામાં ફેરફાર થતો ગયો.

પરંતુ અન્ય દેશોના મુકાબલે આપણી સંસ્કૃતિ પ્રાચીન અને પૌઠ છે. આપણાં દેશમાં સંગીતકળાએ સર્વોત્તમ સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે. આપણા ભારતીય સંગીતનું શેષ વિશાળ છે. તેનો હેતુ મંત્ર કોડેતું, મનોરંજન નથી પરંતુ જીવનવાદીઓ તેને ધર્મર પ્રાપ્તિનું સાધન માને છે. આપણા સંગીતની ધર્માત્મક કોઈ માત્ર શબ્દ 'નાદ' ઉપરજ રચાયેલી છે. નાદ એજ અણ છે જેમ આપણા કાવિમુનિઓએ કહ્યું છે. અને તેમાં લક્ષ્ય તથા સમાયેલું છે. એક સંમીતને સાથે ઉપાસક તેની સાથે તાદાત્મ્ય સાધી વ્યથાનંદનો સરખતોથી અનુભવ કરી શકે છે. ભારતીયસંગીત એ પ્રાચીન ચાર વંશમાંની એક છે. જોને સામવેદ નામ આપવામાં આવે તો તેના

વેદાન્ત શ્રેષ્ઠ છે.

પ્રાચીન કાળમાં ભારતવાસી અધિભૂમિમાં સંગીતમય સ્તવત્રેયી દેવાની આરાધના કરતા. તે ગાંધર્વ યાન કહેવાતું. આતું બીજું નામ તે માર્ગસંગીત કાળચક્રને પરિણામે ગાંધર્વસંગીત અથવા માર્ગસંગીત નહ પણ યવા કાચુ અને વ્યાધુનિક કાળનાં દેશી સંગીતને જન્મ થયો. આ પ્રકારનાં સંગીતને મુખ્ય ઉદ્દેશ લોકોનું મનોરંજન છે. અને આને અનેકના હાથમાં એ ધન-પ્રાપ્તિનું સાધન બન્યું છે.

આધુનિક ભારતિય સંગીત સ્વભાવે યજ્ઞ સંચય દોષથી વખત જતાં તે અનેક પરિવર્તનો પામ્યું છે. દૂકમાં, ગાંધર્વયાન અને દેશીમંત વચ્ચે વિશેષ અંતર પડી ગયું છે.

દેશી સંગીતની બે પદ્ધતિઓ છે. (૧) ઉત્તર હિંદુસ્તાની અને (૨) દક્ષિણ હિંદુસ્તાની કે કર્ણાટકી. પ્રથમ પદ્ધતિએ હિંદુસ્તાનના ત્રિશણ પ્રદેશમાં પોતાનું સ્થાન જમાવ્યું છે, જ્યારે બીજી પદ્ધતિ મલ્લ અને મધ્યેશ્વર જેવા જુગ પ્રદેશોમાં જ દ્રષ્ટિગેચર થાય છે. હિંદુમાં મુસલમાનોના આગમનથી દેશી સંગીતમાં અનેક મહત્વના ફેરફાર મોંઘ પાત્ર બન્યા છે. આ પરિવર્તનથી ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીત પદ્ધતિ દક્ષિણ હિંદુસ્તાની સંગીત પદ્ધતિ કરતાં બહોળા પ્રમાણમાં વિલિપ્ત બની છે. મુસલમાન બાદશાહોના સપકને લીધે ઉત્તર હિંદુસ્તાની સંગીતે નવા સ્વરોગ ધારણ કર્યો. તેમના સંસ્કૃત ભાષાનાં અજ્ઞાનને લીધે ભાગ્યથી સંગીતમાં સંસ્કૃતને બદલે હિંદી કે ઉર્દૂમાં સ્થાન લીધું. રાગના આશ્રય રૂઢિ રહેલ ભાદતી ગાયકો પોતાના આશ્રયદાતાઓને પુરા કરવામાં કાંઈકાં ગુંથાય. આથી સંગીત કેટલેક અંશે 'પુરાશ્લીલ' બની ગયું.

આથી રીતે પરિસ્થિતિને અનુકૂળ બની દેશીઓની મુઠ્ઠીએ નાચતાં સંગીતે પોતાની પ્રભાવ ગુમાવ્યો અને સંગીતમાં જે સ્વાભાવિક ધ્વનિ હતો તે કૃત્રિમ બન્યો.

ઐરંગઝેબ જેવા કેટલાક સંગીતના દુસ્માન મુસલમાન બાદશાહોએ સંગીતની પ્રગતિને રૂંધી નાખી, આથી સંગીતનો પ્રવાહ ધીરેધીરે ધીમો બન્યો. અલબત્ત કેટલાક બાદશાહોએ તો સંગીતને સારા પ્રમાણમાં ઉત્તેજન આપ્યું છે.

મુસલમાન બાદશાહોનાં અમલ દરમ્યાન સંગીતમાં મહત્વનું પરિવર્તન લાવનાર 'અમીરખુશરૂ' નામે ગુણીજન હતો. તે ઉર્દૂ, અરબિક અને ફારસી સાહિત્યને નિષ્ણાત હતો. તેણે ભારતીય સંગીત સાથે સાદા પરિચય સાધી તેને અરબી અને ફારસી સંગીતમાં મિલાવી દીધું. બીજા વાવને સીતામાં અને મદદને તખલામાં રૂપાંતર કરનાર ઐજર હતો. 'કવાલીતી ગાયકી' અને 'જમદ ખ્યાલો' સંગીતમાં લાવનાર એ મથગજ હતો.

ત્યારબાદ અકબર બાદશાહના સમયમાં ભારતીય સંગીતને સારા પ્રમાણમાં ઉત્તેજન મળ્યું. તેના દરબારમાં ૩૬ ગવૈયાઓ હતા, જેમાં માત્ર હિંદુ ગવૈયાઓ આરજ્ય હતાં. આ રીઝી બુજાઈ અને શ્રીચંદ મુખ્ય હતા. આ રીઝી ગવૈયાઓમાં તાનસેનનું સ્થાન મોખરે હતું. આ ઉપરાંત દરબારની બહાર પણ અનેક નામાંકિત ગવૈયાઓ હતા. તેમાં તાનસેનના ગુરુ સ્વામી હરિદાસ ઠાચુર અને બીજા ગૌરુશાવરનાં નામ ઉલ્લેખનીય છે. કહેવાય છે કે ગૌરુશાવરે ગુજરાતનો મલગ્ગ ગવૈયા હતો. તેની કીર્તિ તાનસેન કરતાં પણ વિશેષ પ્રમાણમાં ફેલાયેલી હતી. તાનસેન રૂપાંતરી ગાયકો માટે પ્રસિદ્ધ હતા, તેણે અનેક રાગોની શોધ કરી. તેમાં 'દરબારી', 'મિયાંકી મહદાર' અને 'મિયાંકી તોલી' મુખ્ય છે. અકબરના સમ દરમ્યાન સંગીતે સારી પ્રગતિ સાધી ભક્ત ગણિદા મીરાંબાઈ, સંતકવિ તુલસી દાસ અને ખાનદેશ શરફાના સંત ગાય પ્રકરિક વિદુલ આ સમયમાંજ ધૃષ્ટ ગયે ભક્ત ગણિદા મીરાંબાઈ સંજોળવા પુ અકબર બાદશાહ એકવાર હિંદુનો ને ધારણ કરી તેને મંદિર ગયા હતા. એ

ફેલાય છે કે મોરબી કેદાર રાજ ગાઇ પોતાનો પ્રાણ છોડ્યો હતો. શકત કવિ પુરુષિક દાસીયુ હિંદુસ્તાની સંગીત પદ્ધતિના સાસ અમ્બલી હતા. તેમણે 'રાગમજરી' અને 'રાગમાળા' લખીને આરતીય-સંગીતની સારી સેવા બતાવી છે.

જેહાંગીરના સમયમાં સંગીતના વિકાસમાં મંદતા આવી. શાહજહાંના વખતમાં તાનસેનના બંદોજ સાક્ષર્માં અને કવિ જગન્નાથે સંગીતને સાચો વેગ આપ્યો. શાહજહાં કલાનો રસિયો હતો. આથી સંગીતને સાસ પ્રમાણમાં પ્રોત્સાહન પ્રાપ્ત થયું. જગન્નાથ અને સાક્ષર્માં તેના દરબારમાં બેસીને રમી હતાં. કવિ જગન્નાથે 'ગંગાસહરી' પ્રસિદ્ધ કરી અને તેના શ્રેણિકોમાં મધુર સ્વરોથી પ્રાણ પુરી ગંગામેયાનો જળને પોતાની સમીપ લાવી પોતાની ભૂતને પવિત્ર બનાવી એવી દંત-કથા પ્રચલિત છે.

પરંતુ જોરગજેબની ધર્મશક્તિ અને સંગીત સિદ્ધી માનસને લીધે સંગીતની કેળા મૂલપ્રાપ્ત બની. આખા રાજ્યમાં સંગીત બંધ કરાવવામાં આવ્યું. શાહ-શાહને તેનું લાન કરાવવા માટે કેટલાક ગાયકોએ સંગીતનું એક કુતળું બનાવ્યું. અને તેને કાંકડીમાં બાંધીને તેમણે બાદશાહના મહેલ પાસેથી પસાર થયા. બાદશાહે જ્યારે આ જોયું ત્યારે તે હસીને માન આપ્યું જ બેઠેલા કે આ મુકદ્દમે એટલું ઉઠી દેખાવ્યો કે તે કદી પણ પાછું ન આવે. સંગીત પ્રવેશી દેહી વૃણા. આથી એક કહેવત પડી મળ છે કે સંગીતના દુરમનને 'સંગીતના જોરગજેબ' તરીકે ઉલ્લેખમાં આવે છે.

મોગલ રાજ્યની અંતિમ કાળમાં બાર-તીખ સંગીત પર નવોજ દોળ ચડવા માંડ્યો. મોગલ બાદશાહના દરબારમાં 'સદારંગ' અને 'અદારંગ' નામના મરાઠુર મુશ્કીને હતા. તેમણે 'ધીમા ખયાલ'ની શોધ કરી જે અત્યારે ભારતીય સંગીત-માં અમરસ્થાન ધરાવે છે. અત્યાર સુધી

ગાયકો ગાયનના રાગો રીધી રીતે તાલ અને સૂરમાં ગાઇ જતા, પરંતુ હવે તે તેમાં આકાષ, ધમક, તાન અને બોલ-તાન વગેરેનો નિયમબદ્ધ ઉપયોગ કરી સંગીતમાં નવોજ રંગ પૂર્ણ અને આ પ્રયોગ નીવડ્યો. પણ સંદર. હજી એમાં નવનવા પ્રયોગ થયા કરે છે. કેટલાક પંડિતો તે નિયમને વળગી રહી પાશ્ચાત્ય સ્વરોનું પણ સિથ્થ કરે છે તે કેટલીક વખત વધારે કીક લાગે છે.

આખા અનેક પ્રયોગોથી સંગીતનું બદલાવું સ્વરૂપ કંઈ અંતિમ કક્ષાએ પહોંચશે તે કદી શકાય તેમ નથી. આજ કાલ તે હજી સંગીત અને સિનેમા સંગીત-બન્ને સંગીતક્ષેત્રમાં કીક પ્રમાણમાં પગપાસ કર્યા છે. હજી સંગીત એટલે ગાયકો રાગો અને એ ત્રણ તાલોનું મિશ્રિત સંગીત. અલબત્ત, આજ સંગીત ક્ષેત્રને ધણું મોટું ભય છે પરંતુ આખા બીનઅનુદય સંગીતથી માનવજીવને લાભ થાય છે. તેમ છતાં એક આનંદની માત છે કે સિનેમા સંગીતની સાથે સાથે ભારતીય સંગીતનો સાચો પ્રચાર થયો છે. આપણા દેશમાં હવે તે સંગીતનો વિશેષ ફેલાવો થતો જાય છે. આજે તે સંગીતના બહિષ્કાર પ્રચાર માટે રીડિયો, ગ્રામોફોન અને સિનેમા જેવાં સાધનો છે. આથી આ યંત્રમુગ્ધ સંગીતની દૂર આજળ અને આજળ વધે એવી અપેક્ષા આપણે સહેજેજ સંપી સકીએ.

પણ આપણું પ્રાચીન માર્ગ સંગીત તે તદ્દન અદ્યય યદ ગયું છે અને તેને ફરી સજીવન કરવા માટે પ્રયાસો યદ રહ્યા છે. આર્ષણે આશા રાખીએ કે એક દિવસ એવા જોડે કે જ્યારે માર્ગ સંગીત પોતાનું સ્થાન માનસેર ફરી પ્રાપ્ત કરે.

(અપૂર્ણ)

—

હગલાં ભરી જવાના!

જ્યાં પ્રેમ લઈ જશે ત્યાં, હગલાં ભરી જવાના;
એમજ જીવનની મંજિલ પૂરી કરી જવાના!

માગ એ મારા ફેલશે, ચાલી જશે પરાયા;
આંખો રહી જવાની સ્વપ્ના સરી જવાના!
નિષક્રિય બે હશે તો, સક્રિય બે હશે તો;
હસા ફૂળી જવાના, પથર તરી જવાના!
સમજ તો દુષ્ટ સમજે પ્રેમીની ત્રિન્દગીને;
રતો છે જીવવાની, દિન છે મરી જવાના!

એ શોધની મજાનો આવે ન અંત તેથી;
મંજિલ મળી જશે તો, પાછા ફરી જવાના!
એશુ તને તો તારા પરદાની લાજ રાખી;
તારી નજરથી તારું દર્શન કરી જવાના!
હડયાં વચન જગતના અમને અસર ન કરશે;
મરશુ તો કોઈ ચીઢી વાતે મરી જવાના!

“આસિમ” અગોને જીવન એમજ બે સાથ દે તો;
હુસ્તામાં પ્રેમ-મસ્તી નિશદિત ભરી જવાના!

—“આસિમ” રાંદેરી.

ફોને જરાયે મગક નહિ આવે, આપણા
માણસો એ જરાયે નહિ દબાય. આપણા
દાયાળા માણસો ઉઘમી કાઢે હોય, પણ
પ્રેમનો ઉઘમ શારીરિક હોય છે, માનસિક
હિ, જોને ચીધે સાલનાર, પ્રગતિથી દૂર
ર કાગનાર આવા દાયાળા માણસો
મહા હોવા જેમ વિપર કહેવો આગણ
વિ પ્રગતિમાન અને સુધર કાર્ય સક્તિ-
ળા માણસોની એ શક્તિ નષ્ટ કરે છે,

તેવીજ રીતે અખત દાયાળા માણસોની
પાસે ઉઘમ હોય છે, પણ હુદ્દિ શક્તિ
હોતી નથી.

એક વસ્તુ અહીં ધ્યાન રાખવાની છે.
હળા અને જમણા દાયાળા ફેરફાર હોય
છે, બે જમણા દાયાળા દાયા કરતાં
સખ્તાઈમાં સુધરના હોય, એટલા સખત
હોય તો સમજવું કે આ ફેરફારી મારા
માટે ધાય છે.

સુખ દુરતનોજ કુખી ગયો હતો, પણ તેની જાયા સુધી જનાર આતરથી રંગ હજી પણ આકાશને લાલચોળ રાખી રહ્યો હતો. નરિનાં પાણી ખળસળાત કરતાં દરિયાને મળવાની ઇતેન્દરીથી તેની તરફ ધસી રહ્યાં હતાં. અને પાછળ પોતાની ચાલગીરી તરફે જીનાશપાવો ડિનારો મેળો જતાં હતાં.

આવે વખતે તે નરિ જાનારે એક નાની નેધી-માનવ મેદની-માત્ર પંદરચેક જલ્લ-અહીં તહીં ફરી રહેલી જણાતી હતી. તે સહેલાણીઓમાં બોટે ભાગે જખેની ઝળકી હતી. એક ધુરપ, બીજી સ્ત્રી.

ચરખીના તપતા ચિવસોમાં પણ પોતાના દિલને રાહત પહોંચાડવાના ધરાલથી જ તેઓ અહીં આવી રહ્યાં હતાં. હમણાના જુદા જુદા હોટલોમાં લાકડા દુરત કામ ચલાવે વસવાટ કરી રહેલાં તે સહેલાણીઓ બધા લગભગ એક બીજથી અજાણ્ય જવાજ હતો. તે બધીયે ઝળકીમાં ફરના માનવીઓ આ ગામથી ખાસ પરિચીત ન હતાં, કેમકે તે તેઓનાં વતન ન હતું. છતાં જો બધાઓમાં કંઈક જુદી પડી આવતી એક જોડ હતી. તેઓ જોજ ગામના વતની

હોવા છતાં આજે તેમાંનું એક-તો સહેલાણી સમાનજ હતું. તે જોડી નરિની ઉછળતી ઊંઘેા ધસી આવીને-દરિયામાં પડતી જોઇ રહી હતી; સાયમોજ સુખ દેવતાએ આકાશમાં આજેલી લાલીનું દિવ્ય દર્શન પણ તેઓ કરી રહ્યાં હતાં. જાને દિલો આ દેખાવ જોઇ કુદરતની અજબ લીલાની પાતપોતના મનમાંજ વખાણ કરતાં ગૂંપ ચલાતાં હતાં. એવામાં તેમાંથી એક-કુવાને-તે સુખીદી તોડી.

તે જોડ્યો, “દીનાર આજે આકાશ કહું કુલાબી કુલાબી દેખાઇ રહ્યું છે.

સુખ ના ધીરજે જતાં જતાં પણ વહાલજયું સુખન કહું હોય તેવું નથી લાગતું?” પણ તેની સાથવાલી અસ્તિ તો ચૂંચળ રહી. તે તો પોતાના વિચારમાંજ મશગુલ હોય એમ જણાયું. કુવાનથી આ સહન ન થયું. તે ફરી જોડ્યો.

“દીનાર આજે હું કાંઇ ગંભીર લાગે છે. શું છે?”

“અંહી મને કાંઇ કહ્યું?”

“દીનાર! તમારે હું બીજા કોણ સાચ વાત કરું છું?”

“નોશીર! માફ કરજે મને, મેં સાંભળ્યું નહીં.”

“તે તો મેં પણ જોયું” પણ આજે હું એટલાં ગંભીર કેમ છું?”

“કાંઈજ નહીં.”

“નહીં દીનાર હું જાહેર મારાથી કાંઈક છુપાવે છે.” મેઘીરની અધીરાઇ વધવા લાગી.

“કાંઈ નહિ નેશીર, ખાસ કહેવા જેવું કાંઈ નથી.”

“નહીં દીનાર જે કાંઈ હોય તે મને કહી દે. હું જુને એમ ગંભીર રીતે ફરતી જોઇ શકેતા નથી ને તો હું જાણેજ છેની?”

“પણ નોશીર એમાં કહેવા જેવું કાંઈજ નથી. તો

કદાચ કહું તો તમને આપાત લાગે.”

“દીનાર!” નેશીરે એક અબ્જબનીથીજ નાનકડી જુગ પાડી લીધી. આટલો માત્ર વજી અદરતો એક રાજોઆર કરતાં પણ તેના દિલમાંથી એક નાનકડી ધુજળી પાતર થઇ ગઇ. તેના દિલમાં વાઈ ગયું; સહની લાગણી વ્યાપી રહી. તે જોડ્યો: “દીનાર જે કાંઈ હોય તે કહી દે, એવી તે શું વાત છે કે જીવી-મને આધાર લાગે?”

“નોશીર આજે જ્યાં હો એ વાતને મારે દિલ એ વાત કહેવા તમને નર

સામનાર:
સ્થાવરજ બ.
સ્થાવરગરી

માટે છે. હું કેવું કમળું છું કે જો વાત કહેવાની અને સમજાવવાની આવડે. પણ...

“પણ શું દીનાર?” નેહીરની અધીરાઈ વધી ગઈ.

“નેહીર એટલા અધીરા ના પડે. ધીરજથી સમજાવવા જેવી વાત છે. મારા હોઠ તમને જો વાત કહેતા ઉઘડતાજ નથી પણ મારે તમને તે કહેવો તે નોંધશો.”

“તો પછી કહી નાખ દીનાર.”

“નેહીર” અને એટલું કહેતાં દીનારે તેની આંખોમાં સીધું નેહું. એક ક્રેટલાં બહિષ્કારપૂર્ણ તે તેણી હતી. કેવી વશ છત્રી હાથ તેમાં જાણતી હતી. કેવી શુદ્ધ ભાવના અને નીખાવસ શ્રેમ તેમાં વધતી હતી. આજે હાથ નોંધ દીનાર એક પણ અચકા પણ બીજીજ પડે તે વધુ સ્વસ્થ બની. તેણીએ પોતાનું મન વધુ મક્કમ બનાવ્યું અને પોતાના હોઠ ઉઘાડ્યા.

“નેહીર તમે અને મારો હોતી?”

“શું દીનાર તમે તેમાં કંઈ શકો છો?”

“તો તમે અને સુખીજ દરશાને? અને સુખી કરવાનું તમે થયેલ આજે છે?”

“દીનાર શું હું તને અત્યાર પહેલાં જ સંભળી થયેલ આજે નથી સૂઝે? મારા શરીરમાં ન્યાંસુધી પ્રાણ હશે હાંસુધી વને સુખી કરવા હું શું ન કરું? તમે સુખી કરવા હું મારી ગમે તેવા ભાગ પણ આપતાં કરું નહીં. શું શું બાજતી નથી કે તમે સુખી કરવા અને તારી ઉમેદ પુરી કરવા ખાતર મેં તારા ઘરના સાથે પણ કેવી તારી તરફથી ટક્કર ઝીલી હતી. તેણી તને વધુ અઘરાસ માટે સંજોગો મોકલવા ના કરેતાં હતાં ત્યારે મેંજ આમળ રહીને તને મોકલી ન હતી? બોલ દીનાર હજી તને વધુ ખાતરીની જરૂર છે?”

હા...! તે ભૂતકાળની યાદથી દીનારના કિંમતો ધણું સુઝે. તેણીએ ખરા છજ-રેજા કમળીકું કે નેહીરે તેણીને સંજોગો વધુ સીખવા જવા માટે સમજાવ કરી

આપી ન હોત તો કેટલું સારું. જો તેમ થતે તો આજના ભેદો પ્રસંગ કહી ઉભો થવા પણ ખામતે? પણ નહિ હવે તો ઘણું મોકલું થયું હતું. બનવા કાળ બની ગયું હતું; હવે તે જ બનવાનું હતું તેને સલામત ઉતારવાની જરૂર હતી; તેથી તે બોલી:

“નેહીર તમે અને સુખીજ કરવા આંગત હોવ તો મારું એક કામ કરો. ને તમે મારું એટલું કામ કરી આપશો તો હું તમારો ઉપકાર કહી શુદ્ધી ચકીય નહીં.”

“દીનાર, મારી દીનાર.” અને એટલું કહેતા નેહીરે તેના હાથે માથાથી પકડી લીધા; પણ દીનાર ધીમે રહીને તે હાથે છૂટા કર્યા. નેહીર દીનારની આ વતી છૂટકી કાંઈક ગજારાથો; પણ તે છતાં તેણે પોતાનું મન સ્પીર કરી કહ્યું “બોલ દીનાર તારું શું કામ છે? તારું કાંઈપણ કામ કરવા હું તૈયાર છું.”

“નેહીર તમે બોલો છો તમે કેવું કપરું કામ મારે ઉઠાવો છો? જ્યારે તમે એ બાજુથી ત્યારે તે કહી નહીં કરશો.”

“દીનાર શું તને હવે મારા ઉપર સંજોગ પણ વિશ્વાસ નથી રહ્યો? તારું મને તેવું કામ કેમ ન હોય; પછી ભલે તેનાથી મને મને તેવું પ્રાણ કેમ ન ખમતું પડે છતાં હું તે પાર પાડીશ.”

“તમે કેટલાં બહા છે નેહીર. હું તમારે એ ઉપકાર કહી નહીં શુદ્ધીય.”

“એમાં ઉપકાર માનવાની કરી જરૂર નથી. તું તારું કામ અને બતાવ.” નેહીરે હવે વધુ અધીરો બન્યો.

“બુલો નેહીર તમે શામને તો આજાબોજો છોને?”

“હા. એને કોણ નહિ આજાબો? જો પણ હમણાં સંજોગો ને સીખવા મળે છે.”

“હા એ પણ મારીજ કોલેજમાં છે. અને સાથેજ સાંખ્યે છોકો, અને અમે એક બીજાને આદર્શો થયાં છો. મારો

વિચાર બિની સાથે બગ્ન કરવાનો છે. માટે આ અંગે તમે મારા ધરની પલ્લાનગી નહીં મેળવી આપો ?”

દીનારના આ શબ્દો સાંભળતાંજ નોશીરને ચક્રકર આવવા લાગ્યા. તેની આંખુ-ખાંખુડું સ્વણું તેને ફરણ જણાયું. તેણે એક હાથ ચોતાના કપાળ ઉપર મુકી દીધો. તેની નસો ટુલાઈ જતી જણાઈ. તેનું મોં લાલચોળ બની ગયું. બન્ને કે અત્યારે જ નસો ફાટીને લોહી બહાર વહેવા માંડશે, એટલું લાલ તેનું મોં યથ ગયું.

તેણે ચોતાની આંખો માંથી દીધી. તે શુષ્ક રહ્યા. તેનામાં આંખો ફેરફાર નોંધ દીનાર ગભરાઈ ગઈ. રમિને તેની નસો ફાટી નાખ અને તે ખરણ પામે બિના એક વિચાર માત્રથી તે ગભરાઈ ઉઠી. તેણી ધીમેથી નોશીર નજીક ગઈ અને તેના કપાળ ઉપર ચોતાનો હાથ ફેરવ્યો. તે હાથોના સ્પર્શે જાણે કે કંઈ માર્યો હોય તેમ નોશીર ચમકી ઉઠ્યો. તે દીનાર સામે એકાદ દુઝે જોવા લાગ્યો. તેના ફરિયાદો જોઈને દીનાર પણ તરખાઈ. ઉપરે નોશીરજી બોલ્યો.

“દીનાર તે” કહ્યું તે શું ખરું છે ?”

“તારાં બેવી રીતની કાંઈ મસ્કેરી હોય ?”

દીનારનું ઉપણું બેરહમ વાક્ય સાંભળી તેણે એક નિશ્વસ લીધો, અને તે નિશ્વસ છોડતાંજ તે તમ્બર ખાઈ જમીન પર પૂટી પડ્યો. તે બેઠોડા બેઠોડો.

તેને બેઠોડા બનેલો નોંધ દીનાર ગભરાઈ ઉઠી. શું કરવું તેના કાંઈજ ખ્યાલ તેણીને નહીં આવ્યો, અને પરિણામે તે ગભરાયલા છવે ઉતાવળા કદમે ચોતાના પર તરફ ગઈ. હંમેશાં અંગે તેણે સુખ-દુઃખમાં પણ નોશીરની સાથેજ રહેવાનું અત્યાર પહેલાં અનેક વખત કહેનાર દીનાર આજે નોશીરને બેઠોડા રમીનામાં નાખીને નસો ચઢાવે. આજે તે નારી ગઈ કેમકે આજે તેની સામે પડ્યા અને શીખાઈ પુણ્યસુરત જવાનની સુધી ભગી રહી હતી. શામ પડેત સાથ નોશીરની ક્યાં

સરખામણી થઈ શકે ?

તે હવે તો પોતાને પણ એક વખત નોશીર ઉપર પસંદગી ઉતારવા માટે મુખ્ય સમજતી હતી. તેથી આજે તેણીએ નોશીરની બેઠોડા હાલતમાં તેની નજીક રહેવાનું પસંદ કર્યું નહીં.

તેણી નારી ગઈ અને નોશીર બેઠોડા પડ્યો રહ્યો.

બીજા દિવસે નોશીર જ્યારે લાનમાં આવ્યો ત્યારે તેણે ચોતાને પથારીમાં સુતેલો જોયો. તેના નજીક તેના મિત્ર બહાદુર હમણાં બેઠોડો હતો. તે નોશીરના કપાળ ઉપર આંખોના ચોતાં મુકી રહ્યો.

પહેલાં તો નોશીર તેને ટકર ટકર જોયા કર્યો અને પછી બોલ્યો.

“મને અહીં કાણ લાગ્યું ?” કહ્યું પહેલાં ક્યાં હતો ?”

બધી વાતથી ચમ્પાળુ બહાદુર બોલ્યો.

“કામે તું કમિયા કીનારે બેઠોડા પડ્યો હતો તે હું લાવ્યો. આખી રાત પછી. અત્યારેજ તેં આંખ બોલી છે. નોશીર તું સુઈ રહે હમણાં, પછી આપણે વાત કરીશું.”

“આઠા” નોશીર ઉપરથી વાત સાંભળતાંજ એક નિશ્વસો નાખી દીધો. દીનારે કહેલા શબ્દો તેના કાનમાં ફરી શું જવા લાગ્યા. તે બોલ્યો.

“શું કામ મને અહીં લાગ્યો. મને ત્યાંજ મરી જ્યા દેતેને ?”

“નોશીર, કેમ એવું બોલે ? મારવાનું છપ્પડવાનું પુતળા હાથમાંજ છે. તને સુદાચ છું દગી આપી તો તેને અંત લાવવા નહીં પણ તેના સાથે ઉપયોગ કરવાજ.”

“બસ બહાદુર એવી કીમતુરી જવા દેજે. આવી દગાબોર અને બેવફા દુ.માંજ છવીને શું કરવું બોલે ?”

“નોશીર હમણાં તું સુઈ જ નહીં તો તારી લખીયત ફરી બગડશે. પછી જ કાંઈ કરવું હોય તે કહેજે.”

નરિ બહાદુર જ્યાંસુધી મારા મગજ ઉપરથી બેઠાર ખાતી નહીં થશે ત્યાંસુધી હું નીરાતે સુઈ શકું એમ નથી. અરે એ

ભાર હું તારા સીવાય કોને કહી સંભળાવું.
હું જાણું છુંને બહાદુર કે દીનાર માટે મને
કેવી આશા હતી. તેણીને હું કેવા
નેશીયર પ્રેમથી ચાહતો હતો”

“પણ તેણે શું નોશીર ?”

“પણ હું અને હ મેંયા તેનાથી એતેણી
રહેવા કહેતો હતો. પણ મેં તારું માન્યું
નહી, અને આખરે તારું કહેવું જ પડ્યું
નહી. તે મને આખરે એવકા પુરવાર
યથા” અને આવી તેણે પોતાને દીનાર સાથે
જે વાત થઈ હતી તે કહી સંભળાવી. એ
સાંભળી બહાદુર બોલ્યો: “નોશીર હવે
હું તારે જોવી એક એવકાના ખ્યાલ છોડી
દે. એ શામ પટેલ માટે હું કાંઈ જાણતો
નથી. પણ જો તારાં જોવા નેશીયર પુરવને
વકાદાર રહી નહીં તે આમને શું વકાદાર
રહેવાની ? હું હવે તેના ખ્યાલજ છોડી
નાખું અને તારું મન મોકલું દે.”

“જો તેમ થઈ શકતું હોત !” નોશીરે
એક નિશ્વાસ સહીત જણાવ્યું.

“તારે તેમ કરવું પડશે, તે જો તારે
માટે કાંઈપણ લાગણી ધરાવતી નહોત તો
શા માટે તારે તેની પરવાહ કરતી જાણે ?
આથ હમણાં તો હું જરા મુઠ્ઠા ઉઠા મેટલે
તારું માથું પણ કુખતું નરમ પડશે.”

નોશીરે ન છુટકે બહાદુરના કહેવા
પ્રમાણે કહ્યું: તેણે ઉંપાજ જવાની કોઈપણ
કાંઈ પણ ઉંપ તેને આવી નથી. તે
વિચારતોજ રહ્યો, અને ઉપર તેણે
નકાઈ કહ્યું, કે ભલે દીનાર તેની સાથે
સંબંધ કે એવકા પુરવાર થઈ હોય,
પણ તે તો તેણીને જ ગદાતો હતો. તેણે
તેણીને સુખી કરવાનું વચન આપ્યું હતું;
અને તે વચન કોઈપણ કોઈએ આપવાની
કણવાત આવી હતી. એ હવે તે વચનનું
પાલન કરી બનાવી પોતાના પ્રેમને
પુરવે આપવાનું નિશ્ચય, એના મહકમ
વિચાર કરતાં જ તેની આંખોએ વિન્નાંઈ.

તે જ્યારે જાણે ત્યારે તેને પોતાનું
દુઃખ કાંઈક હળવું જણાયું; અને હવે
પોતાનું વચન પાળવા તે તેવાર બન્યો.

લગનનાં વાળાં વાળી રહ્યાં હતાં. જ
સામ પરણવા માટે આવી લાગ્યો. હવે
પરણનાં નેત્રોં માટે એ પુરણી મુકાબ હતો
અને તેના આસપાસ દુસોથી શણગાર
કર્યો હતો. બધાં દોકામમાં હતાં એ
એક વ્યક્તિ કાંઈક વીચાર કરતી એ
પુરણી ઉપર બેઠી હતી.

તે તો બેઠાના સરોહો તેની ઉપ
અસર કરતાં હતાં; કે ન તો ત્યાંની ગરબા
તેના વિચારમાં પવિત્ર કરતી. એવામ
એક અવાજ આવ્યો “નોશીર વરરાજા
આવી લાગ્યો.”

અને તેની નજર તે તરફ ગઈ.

શામ પટેલ શુદ્ધ સફેદ પાશાકમાં
ધોળાજ સુંદર લાગતો હતો, આજ તેજ
દીનાર સાથે લગન યથા રહ્યાં હતાં.
નોશીરે દીનારને આગળ વચન પાળી
આવ્યું હતું, અને દીનારના ધરનામોને
સમજાવીને તેણે આજના લગનગાંઠ્યાં કર્યાં
વરરાજા પોતાની પુરણી ઉપર ગાંઠવાયો
હતો અને એ મોઢિયો ત્યાં નજીક જ
ઉભા હતા. એરામ છોકરી આવી ને
સારી પુરણી ઉપર મોઢવામ. વચ્ચે
પડેલો હતો. મોઢિયો આવી ગઈતી પવિત્ર
કિયાના કલામે ઉચ્ચારવાં માંડ્યા, અને
સુતરના દોરાથી એ ઇવંત વ્યક્તિએને
વિંદાળતા હતા તેવામાં ત્યાં મોઢેકે દુર
રહી રહેલા આજકોઈથી એક દોકાજ ત્યાં
આવ્યું અને તેના આંચકોથી ત્યાં મુકેલી
એક નાની દીપાજ નીચે પડી ગઈ. તેમાં
મુકાબયો ઘીનો દીરો ઉઠવાઈ ગયો. અને
બીન નેતામાં પરણતી કન્યાના મુખમાંથી
એક છુમ બહાર પડી ગઈ. તેણીની સારી
મજકુર દીવાથી ઘાંતી ગઈ હતી; અને તે
મજકુર બગી રહી હતી.

બધા આ એકએક બનેલા બનાવથી
અચાચક જેવા બની ગયા, પણ નોશીર
શેતાની મનમૂર્તિને એમ બગી જતી
નહોઈ શક્યો નહીં તે દુરગત ઉઠ્યો પડે
દોડ્યો, અને ત્યાં પથરાયેલી સેનરેજમાં
તેણીને નિટાળી દીધો.

લગન અધરા રહી ગયાં અને કરીયુ-

શીની મજલસીમાં ગમી દેસાઈ મધ્ય, બધા દિલગીર બની ત્યાંથી વિદાય થયાં. ઉમેદવાર આવેલા વરરાબની ઉમેદ મતભાંગ રહી ગઈ. રવજી એક પયારી ઉપર એક નાલુકે આકાર પોડ્યા હતા.

શરૂની ખાસ જોલાવવામાં આવેલા ડોક્ટર પણ ત્યાં હતા.

દીનાર ઘણી સખત ઘઝી મઠ હતી. તેણીને ઉપદેશ અકસ્માત નહોતો આપી શકેલ પુરુષ થયા હતા. તેના દાથ અને મોં પાટાથી મોંધાયેલા હતા, તેણીની હાલત કારતીથી ગોકલી બની હતી, પણ તેણીનું દિલ કાંઈક ધકકી રહ્યું હતું.

ડોક્ટરે પાતાની સચેતાની રીત મુજબ કામ કર્યું અને પછેલી વખત તેણીના પાટાઓ છોડીને નવા પાટાઓ બાંધવામાં આવનાર હતા. ડોક્ટરે જોના પાટા છોડ્યા તો ઘઝી થયેલા કાંધાએ દીનારને કુદર ચહેરા બગાડી નાખ્યા હતા. ત્યાં ઉમેદવાર બધાંએ કમકમી રહ્યાં પણ કંઈજ ઇલાજ ન હતો.

દીનાર સાજ થઈ હતી. સાથે તે દીનારના પહેલી વખતના પાટા છોડ્યા ત્યારપછી પાછો ત્યાં આવ્યો નહોતો. દીનાર જોએ બચે તેની મુખસુરતી જોએ તેના પ્રેમ નાશી ગયો હતો. દીનારને આની જાણ થઈ હતી. તેણીને તેનાથી ઘણું દુખ થયું. નોશીરને તેના આવા દુખના વખતમાં પણ પાતાની સેવામાં જોઈને તેનું દુખ વધી જતું. તે સુખ જોઈ પછુ તેની સુખકીટી એક દીવસ નોશીરે તોડી.

તે જોલ્યા “હેમ દીનાર તું હવે સુખ પછી રહે છે તારે તારે મન મોકલું કરવું જોઈએ.”

“નોશીર !” અને તેણીએ તેની આંખમાં નીરખ્યું. તેણીએ જોયું કે તેના નિર્દોષ પ્રેમ છાયા તેની આંખોમાં હજી તરવરતી હતી, પણ ચોંતે ચઢાવેલી ગાંઠથી હવે નોશીર ખાસ ડાહ્યપણુ મનની આરાજ રાખવાનો તેણીને અધિકાર નહોતો. એમ તેણીને લાગ્યું. તે જોલી “નોશીર તમે શા મારે ગુસ્સી આપવી ઉલ્લેક કરી. મને બચાવી પણ શું કરવા? મરવાજ કાંઈ ન ટીપી ?”

“દીનાર, મારી દીનાર ! મેં તને વચત આપેલું છે કે હું તને મારી છોડીના છેલ મુઠી વળગી રહીશ. તારાંજ સુખમાં મારું સુખ સમાજાય, તો પછી મારી દુરજ બનવવા સીવાય વધુ તે મેં શું કર્યું ?”

“નોશીર હું તમને પછેતાથી સમજાવી દોત !”

“હજી પણ શું મોહું ચઢું છે દીનાર ? હું તને હજી જોવાને તેવાજ પ્યારે આહું છું, જોતું મને હજી પણ કહસ કરતી હોયતો...”

“નોશીર હવે હું તમારે લાયકની રહી નથી.”

“નાહિ દીનાર, એમ ના જોલ, લુસ તો બધાંથીજ પાય, તું મને હજી પણ ઠાકયે.”

નોશીરના ઉપરના કહવાનો કાંઈજ જવાબ દીનાર આપી શકી નથી, તેણીએ પાતાનું માથું માત્ર નોશીરની ઠાટી ઉપર નાખી દીધું. નોશીરને જાણે કે મંજુરી મળી મઠ. તેણે આપેલા મોગનો તેને ગદસો જાણે કે મલી ગયો.

કવિ ખખરદારના સર્વશ્રેષ્ઠ થંગો

કલ્યાણિકા
ગીતો અને લજનોનો સંગ્રહકિ, ૨-૨
રાગિકા

રાખિય લાવનાથી ભરપુર કાવ્ય
કિ. ૨-૨-૮

કલિકા
પ્રેમરસથી પુણ્ય સળંગ કાવ્યકિ. ૩, ૨
ગુજરાતી કવિતાની રચનાકાળ
કવિતારચના સંબંધી અભ્યાસમેલ
આખ્યાનો કિ. ૩, ૧

દશનિકા
ઉત્તમ દિલ્લશીનો આદ્યાર
કાવ્ય ગ્રંથ કિ. ૩, ૩

આવિતરચના :—
અરેશર હરમજી ખખરદાર,
૭૨૮, બનાવે મેનશન, દાદર કોલોની,
મુંબઈ ૧૮.

માનવતાને સાદા દેતી આમીન આઝાદની ગઝલ વરવિક્રમની વેદીએ બંગલોના અલિદાને

- અન્નપૂર્ણાતું મંદિર
- દાદાજીનું ઠહાપણ
- મરઘાં ઉઠેર
- સખરસ
- બે નવાં સામાયિકો

અન્નપૂર્ણાતું મંદિર: કતાં નિરુપમા-
દેવી. અનુવાદક ટોપણ દયાલજી દેવાણી.
પ્રકાશક: જીન. એમ. હક્કરની કંપની,
૧૪૦, પ્રિન્સિપલ રોડ, સુબખ-૩. કિમત
રૂ. ૫.

યુગસતીઓને બંગ નવલકથા તરફ
જેવી જનર રવ. શ્રી. શરદાજીના ગાઠ
સંસર્ગમાં આવેલાં અને જેઓનાં લખાણો
વાંચી પછી ગાલી ચૂકેલી કહેવાય છે એ
નિરૂપમાદેવીની અકર્ષક કલમપ્રસાદી
અનુવાદક યુગસતીમાં સરળ રીતે ઉતારી
બંગ નવલકથા પ્રત્યેના યુગસતીઓના
ગોઠને સંતોષે એવી એક સુંદર કૃતિ બેઠ
ધરી છે.

બંગ પ્રદેશમાં પ્રચલિત વર-વિક્રમની
પ્રથાથી એક ગરીબ પિતા ધનના અભાવથી
પોતાની ઉંમર લાયક પુત્રીને સુયોગ્ય વર
સાથે પરણાવી ન શકતાં તેનાં હૃદયની

દેવી કુદૃશા યથા પામે છે તેનો શોમાંચ
ચિતાર આ નવલકથા રજૂ કરી જાય છે
વાર્તાની નામિકા રૂપચુરુથી બરપૂર આ
સીલગતી દેવા છતાં સંજોગ અને સમાજ
શી રીતે તેનો ભોગ લે છે તે વ્યાકર્ષક રીતે
આ કથામાં ચુપી લેવાયું છે. ગરીબો
પગને પગે અવગણીત-તરછોડતી-ધુતમરત
સમાજ ગરીબોનું દુઃખ જોણું કરવા
બદલે વધારી આપવામાં કેટલા કારણો
બને છે, અને ઉછળા વર્મના અને ઉપરને
ચરના સમાજમાં માન મેળવતા પર
અંદરનાંયે જરીલા કાઠા જેવું વર્તન
ચલાવતા સમાજ ધરધરે અનેક નિર્દોષ
કલિજનિતો દેવી રીતે નાચ નોતરે છે તે
વણીમાં સચોટ શૈલીએ આ નવલકથામાં
દસોવાડું હોજ વાર્તા પ્રવાહ છેલ્લે સુધે
વાંચકને આકર્ષી રહે તેવો છે.

આ આખીય નવલકથામાં શરદ શૈલીનું
હાપ જણાયું વગર રહેતી નથી, આ
આથી એક સુંદર નવલકથા સાથે બંગ
રૂપિયાની કિમતમાં વાગડોના હાથમાં મૂક
વાનું સાદસ કરતાર જીન. એમ. હક્કરની
કંપની પછી ધન્યવાદની અધિકારી બન
રહે છે.

દાદાજીનું ઠહાપણ: કતાં પ્રસા
હક, પ્રકાશક: જીન. એમ. હક્કરની કંપની

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, સુબાઈ-૩, કિંમત રૂ. ૨.

આપણામાં એવી આમા-ય કહેવત છે : "તમારી છુદ્ધિને કરો અને કીર્તિ લેવો." તેજ પ્રમાણે "એતર એક લગ્નની અને મગજની કાળી" એ કહેવત પણ આપણે ત્યાં અચલિત છે. આ કહેવતો મનુષ્યને છુદ્ધિને ખિતવે, તે ખિતવતાં માનક મેળવવા એવું એક પુસ્તક તે આજનાં હાથમાં છે. કોમલ-કુટ પ્રત્યે-કેસાળી કૈતુકો અને છુદ્ધિખળને ખિતવનારા સંખ્યાબંધ દાખલાઓથી આ પુસ્તકને સમૃદ્ધ બનાવવામાં આવ્યું છે.

હાલમાં ત્યારે દિસાળી પ્રત્યે-અંક ૧મતકાર સમસ્ત્યા-કોપલ પગેરુનું અસ્તિત્વ ઘણું થઈ ગયું છે તેવા પ્રસંગે આ પુસ્તક ખાસ આવકારપાત્ર થઈ પડે છે. રસા, સુવાન અને આજ માનસને એક પ્રસંગ રંગન આપવા સાથે છુદ્ધિને વેકાસ કરે તેવું આ પુસ્તક શી કાઢ્યું હોય તેવું નોંધવું છે. તેમાં પણ ઘણાંકે મટિલા બેઠા પુસ્તકમાં તે આ પુસ્તકને અપર્યાપ્ત અપાવું નોંધવું છે. અને તેથીજ અગ્રે ગદ્ય નિશાળના આગેવાનું આ દિશાએ ખ્યાન એવવાની રસ નોંધવું છે અને એવી આજાખીએ કીર્તિ કે તેઓ તરફથી નિશાળમાં મળતા બાળકોને અપાતાં બેઠા પુસ્તકોમાં આ પુસ્તકનો સ્થાન સમાવેશ કરે.

આમાં પુસ્તકોની આપણને ઘણી જરૂર છે, અને તેથી આમાં વધુ પુસ્તકો આ કાળકો તરફથી ખસીદ સાથે જો મળવા બોલ છે.

* * *
મર્યાદા ઉછેર : કતા : જમસેદ જહાં-રીજી સાગર. પ્રકાશક : જમસેદ જહાં-જી સાગર, આનાવલ, (વાયા : ખિલીએર) કેમત રૂ. ૩.
ખેતી અને ખેતી સાથે સંબંધ ધરા-

વતા વિષયોને ક્રમમાં પુસ્તકોની સંખ્યા અજાયબી રાશિત્યમાં ઘણીજ થોડી છે. તેવે સમયે 'મર્યાદા ઉછેર'નું આ પુસ્તક ખાસ આવકારદાયક થઈ પડે છે. આપણને એકોત્રોને બારે માસ કામગીરી પસંદગી આપી તેઓ જે પ્રસન્નતા વખતમાં મર્યાદા ઉછેરનો ધણી શરૂ કરે તેો આજની મુઠ્ઠાવતી આર્થિક સંધ્યામયમાં તેઓને સદૃશ પહોંચી શકે તેમ છે.

આ પુસ્તકમાં મર્યાદા ઉછેર સંબંધી ઘણી ઉપધોગી અને રસપ્રદ માહિતી આપવામાં આવી છે અને તે ધંધ કરીએ તેમજ શોખીનેને સુદર માગદારને પૂરું પાડે તેમ છે. આ પુસ્તક વાચતાં જ જનજીવ આપે છે કે એમાં જે કંઈ રમૂ દરવામાં આવ્યું છે તે નિખરે ચોલાના અનુભવથી લખ્યું છે, આ દૃષ્ટિએ નેતાં આ પુસ્તક વધુ કિંમતી થઈ પડે છે, કેમકે અનુભવ બાદ રમૂ કરાવેલી કિંમતો આ ક્ષેત્રમાં અપ્રમાણવા ઇચ્છતા નવા-જોનાં ચોટે લાગની મુઠ્ઠાવતી દુર કરી ર છે.

આવું સુદર પુસ્તક મુજરાતીઓને આપવા માટે હેખકને અભીનંદન થઈ છે.

* * *
અપરસ : કતા : અબીન આઝાદ. પ્રકાશક : અબીન આઝાદ, બદરી રોડ, સુરત. કિંમત રૂ. ૧-૮-૦.

જે દેશમાં સમગ્રીય, રામાનિક, ધાર્મિક તેમજ આર્થિક મુશ્કાળી જોવાય, તે દેશની અંતરને નરીએ સૌકારિક રીતે અંધારાજી જોવા-અને જ્યારે આવા અણસમજૂશને સુધારવામાં સમજૂઓ દ્રવી સકતા નથી ત્યારે જોને સરે પોશર બની જાય છે. કે ક્રિયાદત્ત સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

ભાઈ અબીન આઝાદની ગમ્યો આમ છત્તનમાં ચારે દિશામાં વ્યાપેલી અંધારૂંથી સાથે કિવાદોનો સુર કાઢે છે. મરીજા-તવ-અરના બેઠ પર રચાયેલી અને ઠંડી શેઠી

દુનિયામાં રાજકીય રીતે આઝાદ થયાં છતાં
યે પ્રાજના મોટા ભાગના છવનમાં જોજ
તાડમારી, મુસ્લેમીઓ, દુરખ, વિપાદ અને
અન્યવચ્ચા જોડલીજી અપકરતાથી છવે
છે. આમાં મોટા ભાગની મઝલમાં રાજકીય
પરધનતાને કાંઈ કવિને પારાવાર સાહે
છે તે દેખાય આવે છે.

ફકિરી છવનમાં છવનારા કવિની દેશ
દાઝ, ગરીબી તરફની રહમદિલી, અન્યા-
યીઓ સામેની નકરત એ ભાષા આઝાદની
કવિતાની અતે ક્ષમતા બ્યક્તિત્વની લાક્ષ-
ણિકતાઓ છે, જોડે જો વિવચને કવિ સ્પષ્ટ
છે તે કુદરતી રીતે 'દહમય' બની જાય છે.

કવિને જો અજાના સવાણને લગતી
દુનિયાના રાજકારણ અને સમાજ છવ-
નની મોટી વધુ ભુમિકા હોય, તો આ કવિ
અજાનની શાયરીને સોભાયે ક્ષિપાંજ
નહિ, વિશાળ આંમ સમુદાયને અન્યાય
અને નેહુકશી સામે લડવા પ્રેરે એવા
કેરક ગીતો આપી શકે તેમ છે. રાજરક્ષામાં
જે છે તેમાં ધણુ'યે સુંદર છે, પણ
અથી ચે સુંદર વસ્તુ આ કવિ પાસેથી
ભવિષ્યમાં મળી શકે તેમ છે ક્ષિમ કોઇ
પણ સહુદયી વાંગકને યે લાગ્યા સિપ્પય
શકેશ નહિ.

* * *
* તવાં સામકિદો

સમાજ : સમાજવાદી સત્તા સ્થાપવાના
હેતુથી પ્રચલિત થયું સાંસિક. તંત્રી : અબ્દુલ
હુસેન ભારત પુત્ર, મેણીભાઈ જા. જોષી.
પ્રવર્તક : સમાજ પ્રકાશન, મેણાસિસ રોડ,
મુંબઈ-૮. વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૩. છુટકે
નકલ ૪ આના.

દેવતી : લક્ષ્મણ અને કામ-વિરા-
નનું અંધતનું માંસિક. સંપાદક : ધનવન્ત
મોઝા. પ્રવર્તક : દેવતી કાર્યાલય, અનંત
વારી, દાદીશીક અગીઆરી લેન, મુંબઈ-૨
વાર્ષિક લવાજમ : રૂ. ૩. છુટકે નકલ :
૪ આના.

તરંગીના તરંગ

ગઈ વેળા મૂઝ અને અંબોડાની આપ-
વીતી આપણી નેહ-ગયા.

મોટલા-મોટલીની પણ એવીજ આપ-
વીતી તરંગ આપણે હવે નજર દેઈએ.

“વેલીતો મોટલો કેટલો બધો ભરાયદાર
છે!” જોમ જમારે વેલો વેલાને કહે છે
ત્યારે કહેનાર અને સંભળનાર બંને ભૂલ
કરે છે. મોટલો સી જાતિ ધારણ કરે
અર્થાત સ્ત્રી જાતિનું એ ભૂલથી નરજાતિમાં
કેમ ગણાવી શકાય?

“અમ્મા, જો તો ખરે, વેલાની મોટલી
કેટલી લાંબી છે!”—આમ મોલનાર અને
સંભળનાર બંને મૂખ છે. અમ્માને મોટલું
ભાન નથી કે મોટલી તો પુરૂષો રાખે છે,
સ્ત્રીઓ નહિ. અને તેમ છતાં મોટલીને સી
જાતિમાં ગણીને માકે હાંકયે રાખે છે.

આકરણમાં ક્ષિકાદ બે ભૂલો હોય તો
તે સુધારી પણ શકાય, પરંતુ આલ કાદે
ત્યાં યોગકે કેમ દેવાય ?

‘તરંગી.’

વેદ અચારિયા

ગેટ્ટોની ગલી, મરીદની સમ્રે
સુંબઝ મ.

મેલાપ : બપોરે ૧ થી ૪
રાંતે ૬-૭ થી ૯ અને
રવિવારે સવારે ૧૨ થી.

પારસીઓ અને રાજકરણ

૦૬ વરસાદ લાલો

૭૫ મેળા, પારસી કોમમાં સ્વદેશ-
જિમાનની ઉલ્લુપ વિષે-આપણે
દેશમાં જોઈ ગયા. એ વિષે તો જોઈશું
સંખ્યા એટલું જોઈશું છે; કારણ કે પાર-
સીઓ અને સ્વદેશજિમાન વચ્ચે અંતર
અગાધ છે. દોઢસો વર્ષો-સુધી પરદેશી
સહનતાની સુધાથી ઉજળા રામચ વારસ
વધનું સંપ્રદેશીય પતન તો યશુજ છે
તેમાં પણ પારસી કોમનું તો એ પરદેશી
અમલને પશિષ્ટામે નીકળી નીકળી ગયું
છે એમ કહીએ તો ખોટું નથી. કદાચ
અહીં કોમના કેટલાક કષ્ટવતતા શીટ
વર્ગ તરફથી એવી દલીલ કરવામાં આવશે
કે આપણા સર કાવચણ જાહેરીશ, કે
અર મોદીઓ કે મહેતાઓ તરફ જુઓ
અને કહો

કે કોમ
એવાઓને
મોટે મગ
કર નથી કે
તો તેના
જવાબમાં
આજે એક
સાચું કહે-

પારસીઓને થયેલો
કેળવણીનો અપયો!

હું પહે એમ છે કે સાચે જ કોમ એ
મહાનુભાવો મોટે મોટે લઈ સકે તેમ
નથી. એમનાથી કોમ આં છે અથવા
કોમની આજે થી લાલત છે એ માખી
સકાય એમ નથી.

અલપત કોમમાં કેળવણી પ્રમાણ
હિંદની અન્ય કોમો કરતાં, પારસી કોમ
નાની હોવા છતાં સૌથી વધુ છે. પરંતુ
સાચે સાચે એ વાત પણ ભુલાવી ન જોઈએ
કે નાનકડી કોમમાંથી જે કેટલાકે એ ઉચ્ચ
કેળવણી લીધી છે તેઓ, એ કેળવણી સારી
રીતે પચાવી શક્યા નથી. તેઓને કેળ-
વણીનો અપયો થયો છે. કેળવણી સાચી
ઉપયોગ પારસી કોમે આજ સુધી કર્યો

નથી; અથવા તો એમ કહીએ તો આજે કે
કેળવણીનો ઉપયોગ કર્યાનું હજી કોમને
શીખવાનું છે.

કેળવણીનો સાચો ઉપયોગ કર્યો છે
આપણા રાષ્ટ્રીય આગેવાનોએ કે જેમણે
હિંદુસ્તાનને શુદ્ધીની વૃંદામાંથી મુક્ત
કર્યો છે, કેળવણીનો સાચો ઉપયોગ
કર્યો છે હજારો અને લાખો હિંદુઓ
ને એ કે જેમણે આઝાદીની લડતમાં તન
મન અને ધનની કુરબાની આપી છે.
પાછલાં વર્ષોના ઇતિહાસ સાક્ષી પુરે છે
કે પારસી કોમે તો કેળવણી લઈને કુરબાની
આપવાની વાત તો બાજુએ રહી પણ
કદમોસી કરવાનું એક પાત્ર કામ કર્યું
છે. પરંતુ-

માલિકની
કદમ ઓ-
સી એટલી
હકે થઈ
સુધી છે કે
પારસી કો-
મનો ડોહ
પણ સખ્ય

આજે પાતાનું મરતક ઉંચું રાખીને ફરી
સકે એમ નથી.

આજકાલ કોમના સુવાન વર્ગમાં કહે-
વાતી સંસ્કૃતિ નશ્વરિત આવી છે. તેઓ
તરફથી ભૂતકાળના મન આંગળીને રેડે
જણાય એવા મહાન નરોના નામોને પાદ
કરવામાં આવે છે. મહુ મ હાહાલાઈ કે
સર રીરોજશા કે દીનશા વાચના નામો
અને કામો. જણાવીને સંતોષ માનવામાં
આવે છે કેમ જાણે એ મહાન નરોને
માદ કરવાથી આપણે કતોબ્ય પુરું થઈ
નહીં હોય! એમણે તો કોમના જમા-
નામાં જ બની શક્યું એ ક્યું. પરંતુ
મોદા, ઇરાન અને રીરોજમાં નિયમિત

હાલની આપનો અને રેકલેમેશન પર યુમતો આજનો યુવાન પારસી વર્ગ દેશની તે બાજુએ રહી પણ કોમનીયે શું સેવા કરી રહ્યો છે એ પ્રશ્ન અસ્થાને ન બાધાય. કાતરની જેમ અંગ્રેજ ભાષામાં હજી અધાપતા એ વર્ગમાંનાં હજી ઠકા એવા છે કે જેમને હિંદની વેપક માત્ર રાષ્ટ્રીય સંસ્થા અખીલ હિંદ રાષ્ટ્રીય મંડલ સંસ્થાના કાર્યવાહી મંડળના સંસ્થાના નામોનું જ્ઞાન મુઠ્ઠાં નથી. અને છતાંયે એ વર્ગ પોતાની જાતને પ્રગતિમાન ગણાવે છે :

કોમના યુવાન વર્ગમાં રાજકીય જ્ઞાન મુદ્દલ પણ નથી અને તેમાંયે સુવર્તિઓમાં એને બોલિયે નથી એમ કહીએ તો કંઈ ખોટું ન કહેવાય. એક વસ્તુ ફરીફરીને ઘાઠ રાખવી ઘટે કે જે કોમમાં રાજકીય જાગૃતિ નથી એ કોમ કોમ નથી. માત્ર મુંડાંજીઓ રામુદ છે. રાજકીય જાગૃતિ વિનાની કોમ અધાણમાં અટવાતી નેતાનીરી વિનાની અને પતનની હાલિ ગતમાં કુમેલી જ રહે છે. કોમની પ્રગતિ અને ઉત્થતિનો આધાર રાજકીય જાગૃતિ પર રહેલો છે અને રાજકીય જાગૃતિમાં જ બીજા અનેક પ્રશસ્તી જાગૃતિઓ સમાયેલી છે.

પારસી કોમમાં રાજકીય જાગૃતિ શા માટે ન આવી. હજીયે કેમ આવવી નથી અને એ લાવવા માટે કેવા પ્રયાસો કરવા ઘટે એ વિષે સહેજ વિસ્તારથી વિચાર કરીશું.

અખીલ જગત

માનવતાનું કેન્દ્ર

મહાનથી માણસ બચડયો કે માણસે મહાનને બદલામ કરી સ્વાર્થ સાધ્યો એ કોયડો હજી અજલ ઉકેલ્યો રહ્યો છે. હજી હજી ત્યારે સુખ હતું—દેકદરે આયુષ્ય એટલે ખૂબ માલિક મરી ગયામ થયો. રોટિયે હતો ત્યારે લીલા, હજીર હતી. મિલિ આવી એટલે લાખો માણસ—જનાવર જોવા બની ગયાં. ગામડાંજી હતા ત્યારે એમર શાંતિ અને સમૃદ્ધિ હતા. રાહોરા વસ્યાં એટલે જાનેક જાતની હિપ્પિઓ માનવજાતને માથે વળુ મારી આવી પડી.

મારા વિગાડે એથી કાંઈક જુદા પડે છે. હું કહું છું કે સુખ, શાંતિ કે લીલા હજી કોઈ વસ્તુના આગમન કે વિશ્વસ્ય સ્થિતિ સર્જાયેલાં નથી. મનુષ્યની માનસિક વસ્તુજન એ માટે જવાબદાર છે. મનુષ્ય મનુષ્ય તરફ એકરફર મળો છે. મનુષ્ય એકલપેટા થયો છે અને એને લાગેજ શોમેર બ્યારેલી વિપમતા પેશ થઈ છે. માણસ આજુબાજુ નગર કરતો યઈ જાય, અરે માત્ર એટલુંજ સમજતો યઈ જાય કે મારી સમૃદ્ધિ અને સુખ શાંતિ મારે કેંક પોતભો પસીતો પડી રહ્યા છે તો તુલજ એના હૃદયમાં નવીને આવના ઉત્પલ થયો.

રાહોરા એટલુંજ સમજે કે અમારા પાસે ગામડાં છે. અમારી સાચી સંસ્કૃતિ ગામડાં છે. માનવતાનું કેન્દ્ર ગામડાં છે તો આજની દોડધામવાળી જીંદગીમાં શાન્તિનું કોરુ જરૂર પ્રગટે.

જીવનમાંથી વિણેલી કથા

ખૂટતો તોલો

તેની સંવરસનો યુગ્મસતી પદવી પર: મુખ્ય વિદ્યાપીઠની બી. એ. ની પદવી પ્રાપ્ત કરેલી હસિયાર, સોદામણી, મનબલ્લ કસરતળાજી. વૈજ્ઞાનિક વરસે મેરિકે પસીર કરી લખવાનું છેડી દીધું. ચારેક વરસ નોકરી કરી પાણું ચાર કપડું. કોલેજમાં લખાઈ મુખ્ય અધ્યાપક બાબુ કથો.

એની જ ઔદિયગતિની એક ૧૭-૧૮ વરસની માળા પણ તેજ વખતે એજ કોલેજમાં લખે. એજ વખતેમાં લખે.

ને તે માળા રહે પલ્લુ એનાજ મણિકલામાં- એ જીવાન અમુક વંદનાજ મણિકલામાં. એટલે લખતરને લગતો થોડો સહકાર પરકપર શરૂ થયો.

ચાર વરસે બંને લણી પરવાયા. બંને નોકરીએ વળગ્યા.

ન્યાતમા વાતો આલી કે એ એ પર-લખ્યાની.

ગમે તે રીતે, કાળવું કરવું તે ખરેખર નાતવાળાઓની કલ્પના-અરવા-માન્યતા-પ્રત્યા કે તરંગી ટોલવાળા છૂટી. તેજ-વાળા થયું. રવેલા પ્રમાણે બંને સાથે અધારતવાર કરવા હરવા લાગ્યા.

અમુક વંદનો એક મિત્ર હતો-ત્રામે તમુક પ્રસાદ. તે હતો મેવાડો જ તે પર-લખેલા હતો.

અમુક વંદ તમુક પ્રસાદને ત્યાં ઘણીવાર જતો. તેના મિત્રોને ત્યાં પણ જતો. તેની મેવાડા નાતમાં પરિચય વધારતો ને એથી

✽

જીવનને અગતિ અને આખાદીના માગે દોરી લઈ જવામાં માનસ-શાસ્ત્રનો અભ્યાસ આજે તો પળિપળે જરૂરી છે. માનવીનાં અત્યંત કર્તવ્યને જે સંચોદ માનસશાસ્ત્રના અભ્યાસ થઈ આવેલો છેવાવાય તો દુઃખમાં સંતાપ, ફિકર ચા બિમારી કદિ પણ છોડતી જીવવામાં નહતરરૂપ નીવડતી નથી. 'મલાકર'ના વિદ્વાન તંત્રી શ્રી. નરવર વિમાવાળાએ 'શિગણી'ના આગલા પ્રજ્ઞા અંકોમાં જીવનમાંથી જાહેલા પ્રસંગોની માનસશાસ્ત્રની દ્રષ્ટીએ સુદર ઇલાવદ કરી છે અને આજે તેમાં એક નવીન તબક્કાનો આ લેખ સાથે ઉમેરો કરાય છે.

અમને જીવવામાં વિશેષ આનંદ તો એ સાચ છે કે રહી, વિમાવાળા 'શિગણી'માં ૬૨ મહીને માનસશાસ્ત્રના વિકાસનો આ શક્તિ વિભાગ રહ્યું કરનાર છે, કે જે વાચકોને રસ-મદજ નહિ પણ અભ્યાસ માટે ઉપ-યોગી માહિતી પુરી પાડશે. 'શિગણી' અંતેની એ મમતા બહલ નરવર-ભાષના બમે આવારી છીએ.

—તંત્રીઓ.

✽

એ સાતિની રમણીઓ પ્રત્યે તેને માન ઉપજવા લાગ્યું. ઘણીવાર એને ચતુર મેવાડો ઘણી સારી. કે એ સાતિમાં

* હિન્દુ એ ની એક પેટા ન્યાત.

† હિન્દુની બીજ પેટા સાતિ.

: લેખક :

નરવર વીમાવાળા

પરણી શકું તો કેવું સારું ?
પણ ન સોત સંભોગ—

ન હોતી તત્પરતા ।

અને નીચેનો બનાવ બન્યો.

અમુકચંદ્ર પોતાને ઘેર હીંચકા પર બેઠો હતો. સામે હતી એનાં ઘરમાં ફોલ. તે આ બનાવતાં હતો. ફોલને પાછળ બેઠેલી હતી અમુકચંદ્રની પેલી વાઝલા ફલાજીગેરી. ઈંદ્ર કંઈ વાતો ત્રિપુડી વચ્ચે ચાલતી હતી. એવામાં ત્યાં તમુકપ્રસાદ અને તેનાં પત્ની આવી પહોંચ્યાં.

વાતોની ઉત્તરણી આશી.

આ પિવાઈ.

પાન ખવાયાં.

જાત જાતની ચર્ચા થઈ.

અમાનક તમુકપ્રસાદ કહે: પણ ત્યારે માછ કહી જોઈએ, વડું કેવી સારી, આરિ-માણ કે મેવાડણ ?

પણ ફોલ ખાસે તે પૂર્વે તે અમુક-ચંદ્ર ખાસા: એમાં પૂછવાનું શું ? મેવાડણ જવાબ.

ને આ સાંભળતી હતી એનીજ પેલી ઔદિયણ વિવાહિતા. તેનું મોં એકદમ કરમાઈ ગયું-એવાઈ ગયું-વીણું પડી ગયું- તે વિચારી રહી:

જાજ મહિના રહીને, કદાચ મારજ

મહિના રહીને એની સાથે પોતાનું હવન છે તે પોતાનેજ નહિ, પોતાની સમજ જમાતને, નિંદી, છુટકારી, ગિરફકારી રહો હતો.

મરકરીમાં ?

ના.

ખરેખર ?

હા.

ને તે પોતાની સામે-પોતાના દેખતાંજ. વિવાહિતાનું હૃદય થક થક થક થક રહ્યું. પણ પેલા અમુકચંદ્રને તો એ વાતનો ખ્યાલજ ન હતો. પોતાનાં ભાવિ જીવનમાં એતે કેવા કાંકરા પથિરી રહ્યો હતો તેનો, કેવા કાંદા બિજાવી રહ્યો હતો તેનો એની સાથે જીવન ગાળવાનું છે તેને ખુલ્લેખુલ્લા, સહિ આગળ તે હીણી રહ્યો હતો !!!

કારણ ?

કારણ તેના મગજમાં એક તોણી ખૂટતો હતો-માનસવિધાનો એજ પેલો ખૂટતો તોણો.

- જનાવ સાચો છે-જાતિઓનાં નામ જોતાં છે.

નં. વી.

ઈન્દુલાલ ગાંધીશી સંયોજનએલુ, સાહિત્ય સંસ્કાર અને સ્વાધ્યાયનું ઝનોશુ મસિક

અ તિ થિ

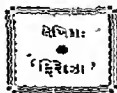
૨૦ મી જાન્યુઆરીએ પહેલો અંક પ્રગટ થશે
વાર્ષિક લપાળમ રૂ. ૬૦ પરદેશ સિ. ૧૨
લખો: ઈન્દુલાલ ગાંધી, મેમનક મેડિકલ સ્ટોર્સ, ચોરખી.

૩૦૦૦૦

નિરાધાર અનેલી સ્ત્રીઓમાંથી
કેટલીને રૂપલજીની બનાવશો ?

દેશની નીધનતા તાળવા માટે ઉત્પાદન વધારીને પૈકાર બેઠારીના મુશ્કેલી બેઠાઈ રહ્યા છે. સ્ત્રીઓએ ધંધાધારી હોવામાં નિષ્કામતા પછી પુરુષ બેઠાર બની રહ્યા છે અને સ્ત્રીને આથી કે સ્વાતંત્રતા ન દેવા ઉચ્ચતારનું કોઈ બહાણું જ છે. પરિસ્થિતિ દેશમાં સ્ત્રીઓને પુરુષ સરખો જ આવકારે અને હોશમાં મળે છે છતાં ત્યાં બેઠારીનું નિશાન નથી, આપણે ત્યાં મૂડીવાડી

પોતાનું નાણું સમગ્ર દેશની આથી કે ઉત્તરી માટે વાપરવા તૈયાર નથી, ઉચીગીક કોશમાં કંપસારી પોતાનું કંબોધ સંધવા કરતાં ગરીબોને સુરી પેસા મેળવવાનું આપણે ત્યાં વધુ ચોખ્ખું મણાવું હોય તે દેશને ઉત્તર દશાએ

લઈ જવાનો એ શક નથી. કામદારીના અને વિશેષ સ્ત્રીકામદારીના હકકો પર ત્રાપ મરાય છે. પરંતુ એ કામદારીનો સુખ છે અને દરેક કામદારીને એજી અમુતી અતુલની રહ્યા છે. પરિણામે હાલના પડાય છે અને એથી ઉત્પાદન બહાર દેશ આથી કે અધિકારી તરફ મલકાતો જાય છે.

આપણે ત્યાં પુરુષ જરૂર કામ કરતી સ્ત્રીને પુરુષ સરખો બદલો મળતો નથી. વળી સ્ત્રીઓની જવાબદારીનો બોજ સંસ્થા પોતાને શીર લઈ સ્ત્રીને પોતાનું કામ વધુ સારી રીતે બજાવવાનો અવકાશ દેવાતો નથી. એટલું માદ રાખવું ઘટે છે કે પુરુષની સંચાલકી ગણવા માટે સ્ત્રી નોકરી કરતી નથી, પરંતુ જ્યાં બાળિક સ્વાતંત્રતાના હકકો કચાલતા હોય ત્યાં

આથી કે કંઈક સ્વાતંત્ર બની સ્ત્રી પોતાનું બાળિક સ્વાતંત્રતા મેળવવાની

ધૂંળી રાખતી હોય ત્યારે એ નોકરી કરવા તૈયાર બને છે. કાંઈકવારે કુટુંબની આથી કે સ્ત્રી સુધારવા માટે સ્ત્રીને નોકરી સ્વીકારવી પડે છે. ઘર અને બાલકોને છોડી સ્ત્રી આવા ખાસ સંજોગો સિવાય કમાવા જવાનું પસંદ કરતી નથી. ઘરનો બોજ ઉઠાવવા સાથે નોકરી કરવાથી સ્ત્રીના સારીરિક અને માનસીક બોલે વધવાથી સક્તિ કીણુ થઈ જાય છે. પરિણામે સ્ત્રી

ચીરકાઉ બની જાય છે અને ઘરનું તથા સંસારનું વાતાવરણ સુરત બની જાય છે.

સ્વાતંત્રતા મેળવતી સ્ત્રીને સંસાર નુષ્ટ થયો ન જાણ્યો. સ્ત્રી વતસલ માતા અને પતિની પ્રેરણાથી બની રહેવામાં પોતાની પહેલી અને અગત્યની

દરજ પૂરી કરે છે. ઘર એ એનું અગત્યનું ધામ છે. છતાં જી પરતું કામ કરી પતિના હુકમોનું પાલન કરી એમનાં તરફથી લેમજ એમના કુટુંબ તરફથી તીરકાર અને દોકારજ મેળવે એ જામનાં પૂરી થયો છે.

આજે સ્ત્રીઓ પોતાની દરજ છુટી નથી છતાં બીજાઓની પાસે એના તરફ ચોખ્ખું વતન રાખવાની દરજ છે એ સમજતી થઈ છે. એ માટે આપણે હોય દેવાની જરૂર નથી પરંતુ સંતોષ માનવાની જરૂર છે. સ્ત્રી-ઉદ્યોગશીની જરૂરિયાત પીછાપા પછી આપણે એ ઉદ્યોગશીને ઉપયોગ થયો એટલે એ માનતાં થયાં છાએ અને કુવારી બાલકો નોકરી કરે એમાં જ શરમ મનાતી હતી તે આજે કંઈક અંશે નાણુદ થઈ છે, છતાં હજી

સ્ત્રીને પૂરા હકકો મળ્યા નથી અને સમાજ તથા પુરુષ તરફથી એમને એમ

ઘર-સ્ત્રીનું મંદિર

એ મળી જાય એમ માનવું થાય નથી. સ્ત્રીઓ પોતાના હક્કો મેળવવાના છે અને પોતાને હાથે જ મેળવવાના છે. હવે નમાયું બની જ મળે એટલાં પર સંતોષ ન માનતાં આપણા હક્કો આપણે લડીને પણ સિદ્ધ કરવાજ પડશે.

આઝાદ દેશમાં આઝાદ માનવીઓ વસે છે. આઝાદી એમનો જન્મસ્થિતિ હક્ક છે. અને જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓ ચાર દિવાળી વચ્ચેની દુનિયાની બહાર નીકળશે નહિ ત્યાં સુધી એઓ સ્વતંત્રતા મેળવશે નહિ. પુરુષો સ્ત્રીને આ અધિકાર ન આપે એ આપણે સમજી શકાયે પરંતુ દરેક માતાની દ્રવ્ય છે કે પોતાની એટીએને સંકુચીત સ્વાધીન જન્મતમાંથી બહાર લાવી જીવનને મહામુલ્ય હક્ક મેળવવાનો અવકાશ દેવા. થોમ કૅળવણી સાથેની સ્વાતંત્રતા કદી સ્વછંદી નારીઓ બતાવશે નહિ એની જરૂરજ ખાતરી સખવી. માતાઓ અને સ્ત્રીઓ આઝાદી જીવવામાં અને ઠકાવવામાં આટલો ફાટો આપવા તૈયાર બનશે ?

* * *

નમાણી હિંદની પ્રજામાં જ્યારે એટલું આબુ અને સ્વાતંત્રતાની અંખના ભાગી ત્યારે આ એજેની સત્તાની લગભગ મેકાણુ બની ગઇ. કાયકેશન એજેન્સી સમય પીછાપી હિંદને આઝાદ બનાવ્યું. પરંતુ આઝાદી મેળવવાની શક્તિ મેળવનાર પ્રજા આઝાદી જીવે શકી નહિ. આઝાદીનું અમુલ આજે ઝેર બની ગયું છે. દેશની સ્ત્રીઓની પ્રગતિ માટેની આપણી આશા નિરાશમાં ફેરવાઇ ગઇ છે. કવિ ખબરદારે ગાયલી કમકમ રંગી આઝાદી રહેતે રંગાઇ ગઇ છે. હિંદની પ્રજામાં શક્તિ આવી ગઇ એ આપણે મારૂં સાથે ભોળું પરંતુ એ શક્તિ આ ખપણી કે જ્યારે ક્રોધ ઉપયોગ નબળાને કચડવામાં થતો હોય ?

દેશના ઇતિહાસમાં કદી ન જરૂર હોય એવું અમણી વર્તન આપણી બહેનોએ

મહેતી લીધું છે. જીવનભર ધર અને કુટુંબ બની યોગી ઓઠે ઇજ્જતબાજી જીવન વીતાવવારીઓ આજે નિરાધાર રખણી પડે છે. આસમણી ધર, બહારથી વહીવટ પડતાં સ્વજનોથી વિખૂટી પડેલી સ્ત્રી કદાચ કોઇક સ્થાન મળી રહેતે પરંતુ એમની ઇજ્જત યુગમાં પડી એમને માટે કોઇ સ્થાન રહ્યું નથી. આવી સ્ત્રીઓની સંખ્યા ત્રીસ હજારથી ઉપરની છે. એમની સુધી ઇજ્જત હતી. એમનો ધર્મ સંવાધન હતો. એમને કોઇ સાધ વેર ન હતું. એમનો કયા અપરાધ એમને નિરાધાર અને કહીંડી પ્રીત બનાવવાઇ છે ? એમને શીર નેચું પીટ્યું-દે એટલું કોઇજ કહી શકેવાનું નથી. અને પોતામાં દુધ પર વીધાર કરી બેસી રહેવામાં કોઇ માત્ર નથી.

એટલું કહ્યું નેપતું નથી કે આ નિરાધાર સ્ત્રીઓને પણ પોતાને ગ્રાણ વહાલો છે. આપણે એમને આત્મકલ્યા કરવાની સમાહ આપવા નેચું દુર દેશ ન બનાવે છતાં આપણે જો એમની હાલત સુધારે નહિ તો એઓને કોઇ પણ રીતે જીવનની વાંઢ કરવાની જરૂર પડશે. આ ત્રીસ હજારની ઉપરની સંખ્યામાંથી કેટલી વેચાણિત (રૂપજીવીની) બનાવવી એની જવાબદારી સમાજને શીર છે. સ્ત્રીને શો નાશ મળવા બાંહે સુકેકાજે, પરંતુ ભાં સ્વાધીન સધાતો હોય, જ્યાં પુરુષને વિકાર પોષાતો હોય ત્યાં પેસા અને કોકેરો જરૂર મળશે.

સમય આપ્યો છે કે જ્યારે માનવતાના દોષા જળાવવા પડશે. આ સ્ત્રીઓને સખાવત પર નીલાનો એવું કહેવાય એમનો વિનાશ શોધી રવા છે. આપણે આ ત્રીસ હજારની સંખ્યામાંથી બિચારીઓ બનાવવી નથી. પરંતુ એમને માગેદર્શન દઇ પોતાના ઉદરની વાંઢ કરવા માટે સહિતમાન બનાવવાની જરૂરિયાત છે. એમની કશું કહાણીઓ સાંભળી આપણું હૃદય જરૂર પીગળવાનું પરંતુ આપણી સખાવત અચેત્ય ન હોવી

નોંધવું અને સખાવત ખરી ત્યારે કહેવાય કે ન્યારે સખાવત માનવીને તેના પગ પર ઉભાં રહેતાં શીખવે. છુપી રીતેથી જ કે છુપી સખાવત કરતાં સાચું માયદશન ઉત્તમ છે. બની શકે ત્યારે આવી સીમ્પેને પોતાના ઘરને બારણે પહોંચાડવી અને તે શક્ય ન હોય તો એમની શક્તિઓ ખોલવી તેના ઉપયોગ કરાવી સ્વતંત્ર બનાવવી.

આશા છે કે આ કુલગિનીઓનો પ્રથમ સમાજ વધુ જોશથી વીચારશે. સમાજની કુર પ્રકાર આ સીમ્પેના હૃદયને પથર બનાવશે અને આ તમાલી સીમ્પે સોતાનવદીઓમાં ફેરવાઈ સમાજને જીવંત બની જશે. માદ સખે આ સીમ્પેની વીધની પુરુષ આદરી છે. એમને માટે સખ તો હવે નથી પરંતુ ચાંતીયણ શબ્દ એમને મેળવી આપ્યું રહે છે.

તમારા પા-
શાક તરોને
સોંધ્યું દેવામાં
મદદ કરે છે
કેલમારી પોક
ઉધાડે છે એ
નેહુ બહુ જ-
રી છે, નીચે
આપેલા મુદા.

એ જરા ધ્યાનથી તપાસી તમારા કપડાં વિગેરે નક્કી કરા.

દૂંડી ગરદન-બધ ગણુ કોલર, ગળાના ઢાર વગેરે દૂંડી ગરદનને વધુ દૂંડી દેખાડે છે. ન્યારે પાતળાં છતાં ઉત્તરતાં ગળાના પોશાકો એને હાંપી દેખાડે છે.

પાતળું લાંબું મુખ-લાંબો લટકતી છુપીઆ, સીધા નીચા વાળ એતાં મોઢાંડે વધુ લાંબુ અને પાતળું સોરાયેશું દેખાડે છે. ન્યારે પાછળથી જોખાઈ વધારે એ રીતે-સોઢેલા વાળ અને ફીસ પો વગેરે બધ ગણુ એની એ જાળ દાંડી કંતિમય બનાવે છે.

પાતળું એકવડિયું શરીર-એને લગવદાર બનાવવા માટેનો વધુ ઉપાયો નકામળ બને છે. આણું શરીર ધરાવનારે બહુ બંધબેસ્તાં અને સાદી ફેશનના કપડાં પસંદ કરવાં નહિ. વેરવાણ રહેર, મુંદર કાંચીગીરીની મુરવાની 'ટીકાઈનો' એના બેંધવડિયા શરીર અને હાથને સુંદરતા દઈ શકશે.

બાંડું ભરેલું શરીર-જિરાકમાં નિષ્કારીતતા અને સમતોલપણ તેમજ કરારત વિગેરેથી શરીરની બહાઈ થટાડી શકાય છે. પરંતુ કેટલીક મેળા હિમર અને સંલેગેને લીધે સુંદર પાટવણું શરીર અણીથી કદરૂપું બની જાય છે. તમે કપડાં આવાં શરીરને લડિવા કે ગસિયોને દેખાવ દે છે ન્યારે કાંડાં કપડાં એને વધુ બહુ દેખાડે છે, માટે આવા શરીરવાળાંઓએ

શારીરિક ખોડ ઢાંકવાનાં કેટલાક ઉત્તમ કીમિયા

સહેલાઈથી શરીરમાં પેસે જાયું છતાં બહુ તંજ નહિ એવાં કપડાં પસંદ કરવાં.

બટાં માણસો માટે-છુપી ડીઝાઇનનો બધ થોભા છે. સાથે બહુ શરીર જોય તો વેલવેટ, સેડીન અને જાંઘ કપડાંઓનો ઉપયોગ વધુ ન કરવો. રંગમાં ઘેરા રંગો વધુ માફક આવી શકે છે.

આમડી-જાણી ચામડીને ખુબસા ગુલાબી આસમાની સુદેદ રંગો ખુબ સોભા દે છે. છતાં એ ચામડીને દરેક રંગો માફક આવી શકે છે. થડે વણની ચામડીને લીલા અને બાજિનના 'શાસ' ફાન, દીમ વગેરે રંગો માફક બને છે. ન્યારે કાળી ચામડીને ઘેરા છતાં ઉલવદાર રંગો જોવા કે

મેલ, વાલચેલ શ્રીક, રસ્તે વગેરે સાથે
દેખાય છે.

આ મહિનાની ખાસ 'રેસીપીઝ'

શ્રીતપીઝના ગુણ

જોઈતી મીઠી-વટાણા રતલ ૧, પટેલ
રતલ ૦.૧, સાકરીયા કેકેશર ૦.૧, લીસેર ૧,
કાપરી મરચા નીમક અથવા મુળ, કાંદા
૨, લગ્ન, મરચાંની છુટ્ટી તથા ખાંડ
દરેક ચમચી ૦.૧, સરદો ચમચ ૧, બીજા
અઠવાળા પડ માટે મેદા અથવા ચોખાનો
આટો ટીપરી ૧, રવો ટીપરી ૧.૧.

તરકારીને સમારી છુટ્ટી દુકા કરી
તળવી. કાપરી મરચાં કાંદા બારીક કાપવા.
કાંદા લીમાં બદામી રંગેના તળી કાપ-
વીર મરચાં નીમક નાખી પાણી નાખી
વટાણા ભેળી ચડવાં દેવું. કકડા પર ને
તળેલી તરકારીના દુકા ભેળી પાણી
સુકાય ને ઉતારી ઠંડુ પાડવું. રવામાં ૧,
ચમચી નીમક નાખી પાકેલા, મેદાનું
લીમાં માણ બનાવવું. રવાનો જડો
થોડો વણી તે પર માથા લગાડી આટો
લાલચાવી ખીંકવું કરવું. એમાંથી છરીએ
દુકા કાપી વળ આપી પુરી માફક
ચણવી. અંદર તરકારી મુકી વાળી ફેસી
કાનારીએ વળ આપી તળી કાઢવા, ગરમ
ગરમ પીરસવા.

બદામની પુરી

કંઠીની મેસમમાં લીધી લગ્નડાલ

વટાણા અને પાક તે બહુ ખાધા હશે
છતાં એ દરકારી જાતનો લીસેર ખોરાક
પુરતી તાજગી આપી શકતો નથી તે
ગરવાને પોસાય અને મગજને સ્ક્રૂટી
મજે એવી બદામની પુરી બનાવી લુચી.

જોઈતી મીઠી-૧ રતલ બદામ, ૧
રતલ ખાંડ છોલી, મુઝાબજાળ ૦.૧
ચોઈટ, ૧ ચમચી ચોખાનો આટો.

બદામને કુકા સાણીમાં ભેળી, ઠાંકણ
કાંકી રાખવી. થોડે વારે હાથી ઘાંઘ અને
મુઝીને સુકવી નાખવી. ગ્રાસ પીસવાના
સાદું મરીનમાં બદામને પીસી કાઢી લેવી.
અળેને હાથે મુઝાબજાળ નાખતાં જલ
પાણ પર બારીક પીસવી. નેર મારવા જતાં
તેલ છુટું પડી બદામનો કસ જતો રહે
છે ગાટે પીસવામાં ખૂબ કાળજી રાખવી.
પીસેલી બદામમાં ખાંડ ભેળવી થોડો
વાર રહેવા દેવી. ખાંડ પીગળે ને પીસ
આંચે સુસા પર ચપી ખૂબ દેરવું દેરવું
કરવું. થુંદે ગાળા નેવું. સૂકું અને
મીઠાવાળું, થાય ને ઉતારી ઠંડું પાડવું.
ઠંડું પડે ને થોડું થોડું લાઇ મચળી,
ચોખાના આટાનો હાથ લાઇ પાતળી પુરી
નેવું વણવું. પછી ઠાંકણ અથવા કોપર
ધારવાળી વસ્તુએ કાપી કાઢી લેવું. એ
કપાં પર બધી પુરીઓ પાંદરી હવામાં
સૂકાવા દેવી. સહેજ સુકા થાય ને કાબજમાં
બરવી. ઉપલા સામનમાંથી સાધારણ મેદો
૧૦૦ પુરીઓ થશે.

આરોગ્ય વિષયક સચિત્ર માસિક

હરિ હર

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૫

શ્રી હરિહર ફાર્માસી લીમિટેડ.

પા. ભા. ૭૪ વડોદરા.

પ્રથમ ગુજરાત પારસી પરિષદ

એક સમીક્ષા

સમીક્ષક : અલગ

મારું કામ એક સમીક્ષક તરીકેનું છે અને પ્રેમુડીસ વિના મારો હૃદય અને શક્તિને સમતોલ સુધીને પરિષદ વિષે કોઈક વખવાનું નીધાંતું છે. સમીક્ષકનું કામ વિવેચક રોજનીતી શબ્દોમાં કહું તો આવું છે— "His business is to describe, to analyse, to illustrate and compare." એટલે અને પરિષદના કાર્યવાહકોના મિત્ર તરીકે થોડું મજબૂત હું અસ્થ મધ વાઉં છું.

આવી પરિષદો શા માટે ?

મને તમને અને સૌને એ મથાં ધરો. સ્વાસાવિક રીતે આપના સમાજના એક ભાગે તો રીતસરનોત આવે ઉદ્ભવેલ મજાબો. પણ છે ને પરિષદના કાર્યકરો, યોજનાઓ વિ. માટે શખાતે બંદોબસ્ત પણ કામો છે. ઉભાવળે બધું નેપા વિતા બોલી ફવાતી આપણી મતો-વૃત્તિમાંથી આવી બેઠાણા વિનંતી કથા-મણી પરિધામી છે; એટલે તે ઉપર આંખ આઘ કાન કરી ને એટલું જ કહી શકાય કે આવી પરિષદો જરૂરી છે અને ધણી કારણોને લીધે પ્રથમ તો આપણે બધાં એકઠાં મઠ શકીએ છીએ, આપણા વિચારોની આપ લે કરી કાઢીએ છીએ. વિદ્યાર્થીઓ સંસ્થાં સાધી શકીએ છીએ. સમાજવાદ તરફ ટળતા મુશ્કી નવીન વિચારપ્રેરણા આવી પરિષદો-માંથી મેળવી શકીએ છીએ. બહો બેઠાણેલી વસ્તુઓ તરફથી અમલિયાતી સ્વરૂપ પામતી નહિ હોય, છતાંયે આવી પરિષદો આપણી સંસ્કારિક પ્રવૃત્તિઓ (Cultural activities)ના પ્રતિક સમાન છે.

તા: ૨૫, ૨૬, ૨૭ ડિસેમ્બર

સરતની શુધ્ધાતી હંદીવાળી એક ૨૬

1. Rogers: "Fine Art of Reading"

પાર-તા: ૨૫ મીની સ્વધારે પરિષદનું કામિયાજ શરૂ થાય છે. પરિષદના તંત્રુની અંદર શું થાય છે તે જોવા પછેલાં પરિષદના તંત્રુ વિશે અને તેની બહારના વાતાવરણ વિશે થોડીક મહેલનજર કરીશું. ધૂળવાળા સરખા હાથેમાં પણ સુંદર અમે-રીકન ગાડીઓમાંથી સુંદર મણાતો-સમ્ય ગવાતો-વણા સલાસોને ઉતરીને ચોતાનો બિલ્લો લેતા હું નોંઉં છું. ચોતાની સ્તીર ખતાવીને બિલ્લો સ્વીકરતા મણા સમ્યોનાં યુગ પર હું ઉઠવાસ અને વ્યવતી કામની આશા બોધ શકું છું. આજ કાંઈય અને યુવાતી, તેમજ મધ્ય અને વૃધાવસ્થાની ચદ ઉતર ભારતી બોઠ સમા ઉમંગને નિહાળી શકું છું. મંડપ બહુજનકાભય રીતે કણુ-મારણેલો છે. અંદરથી કીમતો સંચીત મંડપની કલા સોયે કસ્તી રમતું હોય એવું ભાગે છે. કાયકરો કે જેમણે મહિનાઓથી માયાફોડ કહેલી ભાગે છે—તે પરિષદમાં શરૂ થનાર કાયકમ વિષેની ધમાકશાં પડેલા જણાય છે. બહાર બિલ્લા આપનાર ભાષ્યો નામ નોંધનારા સન્મનો, પરિષદ મથ આવાવનાથ સવયંસેવકો, ઓરફનેજ અને ટેકનીકલના સક્રિય અને સ્વયંસેવકોનાં શિષ્ટ અને કામગીરિથી તો હું હકકજ થઈ ગયો છું. પરિષદના મંડપની સત્તાવટ ફૂકમાં કહું તો 'ગોઠ યીજ' હતી. અંદર હોઠથી થે હજાર ખુશીઓ હોય જિમ ધાગે છે. મગ્ય પણ સાદો છતાં લગ્ય છે. સુજ-રાતના ગામડાં અને સહેલોમાંથી આવતા સમ્યોના અરુણામ ઝીંકાઈ ને અશયુક્ત યચ્ચેલાં મેદાને નૈસર્ગિક આનંદ સુઝે છે. હું થોડીક મુઠમ ઘણેલો અને થોડીક ખુદ ઘણેલો અંદર મારી જગા બહો છું ત્યારે શ્રી નસરવાનજી વકીબને શરૂઆતનું વિવેચન કરતા નોંઉં છું. જીમની બાપા અને સીધી દોર વહી જતી વાકજીય સુંદર છે. તે પછેલાં દરજર છે. પોરમજદવાર મીઠાંય

હમખંડી કરાવી લીધી છે. શ્રી નસરવા-
નજી વહીલ પરિષદ-પ્રમુખની સુદર જોળ-
ખાણુ આપે છે. ડૉ. બલસારા વિષે દુઃકમાં
બધું કહી દે છે અને પછી શરૂ પામ છે
ડૉ. બલ શ્રી, બલસારાનું શરૂઆતનું
વિવેચન.

પરિષદ-પ્રમુખનું ભાષણ

‘સમાજ’ જેવા શબ્દને સીધીંચકી
બોલવા જેવા નેકણીના એક બે અપવાદ
સિવાય ડૉ. બલસારાનું સારૂં ભાષણ
અતિ ઉચ્ચ સ્તરનું છે. ડૉ. બલસારાના
વિવેચન માટે ‘તોબેલા વિચારો ભાગ
અવસ્થિત થઈને’ એમ હું કહી શકું.
વિવેચનમાં કશુંયે ઉપર ઊંચું તરવ મને તો
જણાયું નથી. સમાજનો દરેક પાસાંઓની
ધીમે ધીમે એમણે જણાવટ કરી છે. રાજ-
કારણ અને અર્થશાસ્ત્ર તથા સમાજશાસ્ત્ર
ઉપરના એમના વિચારો આજે પારસી
સમાજ માટે ધણા જરૂરના છે. ડોકતા
મુગમાં કાંઈ નહિ તો ચાલતાં શીખવાની
હવે આપણને ઘણી જરૂર પડે છે. રાજ-
કારણમાં પારસી યુવક-સંપૂર્ણ જન્યુત
ચાલ એવી ધ્રુવો કયો અભાગ્યે રાખી
ન શકે? મહાન સાહિત્યથી મહાન પ્રભા
બની શકે છે. અપણી કામને સાહિત્ય
વિષયક સ્વાદ કાંઈક ઉતરતી પંજિનો છે;
હતાં હજી તે દિશાએ જોઈ નેહમે તેવું
કામ થતું નથી. ડૉ. બલસારા કહે છે તે
સાચું જ છે કે-“સાહિત્યનો અભાવ દૂર
કરવા માટે પ્રથમ જરૂરિયાત કામપણુ એક
ભાષા ઉપરના કાણની છે” પારસીએ ઉંચું
ગુજરાતી સાહિત્ય સમજી શકતા નથી
એના કારણે છે. પારસી પત્રકારિત્વ અને
આપણા પારસી લેખકોએ આ દિશામાં
જેટલું પણ કરવું નેહમે હવે તેટલું હજી સુધી
કીકું નથી; એટલે જ ગુજરાતીને પોતાની કરી
એકેલા પારસી સમાજને ‘સારી, સાદી પરંતુ
શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષા’ વિષે પચાસી સ્થાન
આપવામાં આવે તો હું માનું છું કે આ
ચંચળ અને ભોળા કામને ‘હિંદુસ્તાની’
ભાષાને પોતાની ભાષા પણ કરવી પડે તો

તેમાં ભારેખમપણું કશુંય જણાશે નહિ.
કારણ જેમ હિંદુસ્તાનીમાં સંસ્કૃત અને
કુસરીની બહેનપણી જેવી ઉડુંભાષાનું સં-
મિશ્રણ છે તેમ રીતે ગુજરાતી ભાષામાં પણ
સંસ્કૃતને ગોળર અપખંડની સાથે સારા
પ્રમાણમાં કારસી થઈને જળવાયેલા છે;
એટલે હિંદુસ્તાનમાં વસવા માટે, બોલવા
માટે અને હિંદુસ્તાનમાં પોતાની સંસ્કૃતિ-
સાહિત્ય અને બીજાં અંગો દ્વારા જળ-
વવા માટે હિંદુસ્તાની ભાષાની આવ-
શ્યકતા તો રહેશેજ-એટલે ડૉ. બલસારાની
એ ભાષા અપનાવવા વિષેની હિમાયત
તદન કુદરતી છે; જેમાં અણુજન્યું કશું
નથી. આમને ભાષા-વિભાગની એ બુન-
બહેનોની શુદ્ધ કામગીરિ સિવાય આપણાથી
જરાપણ આગળ વધી શકવાનું નથી.
સારી હિંદુસ્તાની બાણ્યા માટે સારી
ગુજરાતી પણ બાણ્યા તો પડશેજ.

પરિષદના પ્રમુખ તરીકે ફળવણી અને
સમાવતનાં ધોરણમાં ફેરફાર કરવા વિષેની
એમની અર્થસૂચક લાકલ આપણા સમા-
જના ગુલઅવલીઓના જ્ઞાન ઉપર પડે
એમ ધ્રુવો રાખી શકાય. હું તો માનું છું
કે પારસી સમાજનો એકેએક સભ્ય આ
ભાષણ વાંચે અને તે ઉપર આમલ કરવાને
સાચી ઉલટી તરવ થાય. પરિષદનાં સારાં
ભાગ્યે ડૉ. બલસારા જેવા વિદ્વાન કામગીર
એને મળ્યા છે. હું તો અશ્ણા, રાખું છું,
કે પરિષદને જે હજી વધુ કામ કરવાનું
છે તેમાં ડૉ. બલસારાનું માર્ગદર્શન પણ
ઉપયોગી થઈ પડવાનું છે. ડૉ. બલસારામાં
વિદ્વતો, અતુલ્ય અને કામગીરિવેક
(Discrimination in work) છે.
એનાથી પારસી સમાજને જરૂરજ લાભ
થવાનો છે. અને સ્વધારની એક અતમ
ચાલ છે.

તા. ૨૫ મીની સાંજથી કરાવોની
શરૂઆત

—૨૫ મીની સાંજની-એકેકમાં બે કરાવે
રણ કરવામાં આવ્યા. પ્રથમ કરાવ હિંદ

સ્વતંત્ર થયું તે માટે આનંદ અદર્શિત કરવાનો હતો. એ દરાવ સૂક્તો દસરજી દરામજી એટલે આગ્રહીતા અપ્પરમાં આપી ગયેલા વીરોને દર્દીવરી અંગલી આપી હતી. શ્રી જેનન દલાઝનો ટેકા આપતાં વિવેચન બાદ આપણા સમાજ સેવક શ્રી પરનેરજી ભટ્ટાચાર્ય શબ્દો મનન કરવા યોગ્ય હતા. શ્રી પરનેરજીએ કેંગ્રેસના નેતાઓની કામગીરિ વિશે નિદેશ કરીને સમૂહિતા ગાંધી બાબુને એક લાખની રાજની આપી હતી. આ દરાવમાં લાખણી તી, એટલે લાગણીની પ્રકૃતા અંગળ હિંદી શુદ્ધતા હતીજ નહિ. આ માથે તેનાં બધાં વિવેચન કરનારાઓની સહકૃતા અને ખૂબ ગમી છે. બીજો દરાવ મેતીવાડીને લગતો હતો. પારસી એકતની ખસારની સ્થિતિને સુધારવા અને ખેતી-ભૂમિને લગતી શાસ્ત્રી કેળવણી આપવાને યામક કરતો આ દરાવ સરકાર દાવર સદીથી મુકાયે હતો તેને ટૂંકો આપતાં બે દરાવનો અરેખરી માહિતિથી ભરેલાં હતાં. શ્રી જમશેદ ગજદર અને શ્રી જમશેદ સગર જેવા બંધુકાંઈના ખેતી વિષયક વિચારોને આપણા સમાજે ખૂબ લાભ ઉઠાવેલાં પડે છે. એ બાબતોએ તે ભરે રીતે લાખણે અને લેણે મારફત મિલુત અને ખેતી વિશે મહેવું અને લખવું નોંધ્યું. આંદોલન માહિતિ આપતાં એ બાબતોનાં લાખણોની મેધ, એ લાખણે વિસ્તારી દરીયાી બાવે એવી આશા રાખું છું.

૨૫ મી ની સાંજની એકકતાં આ બનો દરાવો ઉપર દુઃક વિવેચનો પ્રમુખ તરફથી થયાં હતાં. સમાજશાસ્ત્ર (Sociology) નો અભ્યાસી ડા. અવસારના બધા દરાવો ઉપરનાં આખેરી લાખણે (Summary-lectures) પણ અંદરથી થયાં જરૂરી છે. પરિપક્વ આ દિવસનું કામકાજ અને ખાતમ થાય છે. આજની રહવાની હાજરી પણ કીક કીક કહેવાય એટલીજ ! સરતના હમદીનોમાં આટલો પ્રચાર મહોલો મહોલો કરવા છતાં સુરતવાસીઓની નાખી

હાજરી શરમાવા જેવી હતી. જો કે અત્યારે સુખચાતનાં ધણા ગામોમાં છે તેમ વૃદ્ધોને ગેળાને કમાવા ગયેલાં મુલાન વચ્ચેનાં અને વાંક કાઢી સકાય નહિ; છતાં આ તે રાજના દિવસો! હતા અને હું એ મારી ધારણામાં આશ્ચર્ય હતો. દરાવો ઉપરનાં લાખણે સાંભળવા કરતાં રાતના રજન કામકેમમાં લગભગ હાજરી રોકાયી બે હજારની હતી. એજ બતાવે છે કે આપણા સમાજને “કસવું; દરીયાવું; હસી કાઢવું.”—એ વિ. દશ પ્રિય છે. હું તેા આશાવાદી છું—એટલે જ સારી વૃત્તિ દશ વધારે જિજ્ઞાસુ વૃત્તિમાં દેરવાશે એવી આશા રાખું છું. રાતના કામકેમમાં લાગણવાસી બહેનોનાં વૃત્ત-પ્રયોગો જો કે સર્વોત્તમ, કહી શકાય તેમનાં ન હતા, છતાં ‘સુદર’ કહી શકાય એવા તે હતાજ. બહેન છનવાયા આ ટિયામાં વધુ મહેનત કરતાં હોય એમ મને લાગ્યું છે. લલિત-કલાની આ દિશા-માના આ બહેનોના સુદર પ્રયાસ માટે મારા હાર્દિક અભિનંદન !

દરે નવસારીના બહેનોનો રાસ-ગરબા વિગેનો કામકેમ, પ્રખ્યાત માતાજી રાજ-રન પાછમણ-રાણી રાજકણી હેઠળ અને કો સતી લાગણ્યા તથા નાજ કર-દરીઆની દેરવણી હેઠળ નવસારીનો બહેનોનો આ કામકેમ કલાને તેનાં સર્વાંચ સંપૂર્ણ નિર્દોષ (Innocent) સ્વરૂપમાં હાજર કરતો હતો, સદાકથી એ ગરબીઓનું ઔચ્ચ અધિક જળુણ હતું. પ્રખ્યાત બાઇમાવનાં આવા પ્રયાસોમાં જે શુદ્ધ નીતિ-તત્ત્વ અને શિષ્ટને પ્રયમ રચાન અપાયેલાં હંમેશાં નિરખ્યાં છે. આ ગરબીઓમાં સુસવર આપતાં બાઇ બસુ સેની (દર્શનવાદકર) ને ભૂલી શકાય નહિ. આ બધું બોલબોલો અને ચરમાળ પ્રકૃતિની કલાકર તેા નવસારીના પારસી-ઓમાં ખૂબ જાણીતા છે. મને એ બાઇ ખૂબ આશા દિવાપતા જણાયા છે. શાસ્ત્રીય સંગીત (Classical music)

માં પારસીઓની અભિરૂચી દેખવાયું.
કાય' એ નવસારીમાં કરે છે. ગરબીની
સરખાટ મારે તેમજ મોટેજ ગાયેમાં
બગના માટે પ્રત્યવાદ. બાઇ મંદ-
શખર પંચાના સૂર્યી પણ હું આક-
પણી છું અને તેની પણ અને નાંધ લેવી
વધારા' મળે' છું. નાટકો ઘણા સારાં
હતાં-સારી રીતે બજાવાયા હતાં. બાઇ
રતન મોશલિયું કામ લોકોને પસંદ
પડ્યું હોય એમ લાગતું હતું. સમય
રીતે રંગત-સમિતિએ પણ ખૂબ શ્રમ
લીધી હોય એવું લાગતું હતું. છેક
એકી રાતે રાપ મીનો કાયકમ સફળ
રીતે સમાપ્ત થયો હતો.

તા. ૨૬ મી

ગાંધી કાય કરતાં કાંઈક ગંદ ઉત્સાહથી
આજનો કાયકમ શરૂ થયો હતો; છતાં
નાનીસી હાજરીમાં પણ ખાનખહાદુર
કાયકમ વહીવાના વિવેચનથી ઉત્સાહ
આવ્યો હોય એમ લાગતું હતું. એ બધું
Not over અકાબર મીનો ફાવેલ બહુ
અસરકારક શબ્દોમાં રજુ કર્યા હતા.
આપણા મસ્ત ફૂંડની રકમો સરકારી
સેનમાંજ રાખી મૂકવાથી હવેની પરિ-
સ્થિતિમાં એ પ્રથમ આપણા રાજાને
હિતકર નથી એ સ્પષ્ટ શબ્દોમાં બતાવ્યું
હતું. ગામની પારસી પંચાયતે સાચે
સંબંધની પારસી પંચાયત નોંધવું તેવો
અવગાર રાખતી નથી એ સુર ખુબ-
ગસલો માટે કાન પર લેવા બરૂંદી લાગે
છે. ખાનખહાદુર કાયકમ આ ફાવેલ ઉપર
જોડવાને શી રીતે કાયકમ હતા. કોઈ તે
એજીથી સરતની પંચાયતના સાર્વપતે
તરફી સંબંધ છે, એટલે માગણી આપ-
તમાં એમનું માર્ગ દર્શન ઘણું ઉપયોગી
હશે સકાય એમનું છે. અને બીજું તો
પોતે રજા કોઈ પ્રકાર ધારાસભી, એટલે
પારસીઓના અંગત કાયદા બાબે પણ
બોલવાનો એમનો પુરેપુરો અધિકાર
ખરો. અને આ બંને હોય વિશે એમની
અચૂંમક દલીલો પારસી બનતા પછી

કાય એવી અપેક્ષા રાખું તો તે અસ્થાને
નહિ ગણાય. એ ફાવેલે બાઇ સ્થાવર
વહીવટ (કાયકમ) ની 'સ્ટેડીસ્ટીકસ' બારી
છાણવથી આપણે ટેકો મારી મનમાં
હજી એવો બવ' ધારણ કરે છે કે
પારસી કોમમાં હજી સારાં એવાં કાયદાના
યુવાત બેળ'આ પડ્યાં છે. એ બાઇનું
કાયદાનું જાન જાણેજ નહીં. 'અંગત
કાયદાઓ' (Personal laws) માં
ક્યા ક્યાં સુધારા અને ક્યા ક્યા નવીન
રચનાઓ વધારા થયા એટલે તે
વિશેની એમની માહિતિથી મને લાગે
છે કે સ્થામી સમિતિમાં આ
વિષય પર કાય' કરવાને માટે એમને
લેવામાં આવ્યા હોત તો કોઈ યાત; છતાં
પણ આ બાઇ લેવાબાવી, 'સીલીસીટર' છે;
કાય' કરવાના લ'આવેલા લાયને કદીય એમણે
પાછા ટેકો નથી અને કાય' કરવાના
સમયે તો ખાનખહાદુરના અનુભવ અને
જાન સાથે બાઇ સ્થાવરની ઉત્સાહી
છતાં વિવેચન પ્રતિબોધે સાચ જરૂર
મળશેજ એમ મારી ખાતરી છે.

નવસારીના બહેન નાજી કાય
કરકરીઆએ યોષા ફાવેલ મૂક્યો. એ
બહેન સાથે યોષી શરૂ છે. એણે
સિંસર' પેરી નવ એવી એમની
હતા છે. શુદ્ધિદોષ અને સ્ત્રી વિષેના આ
ફાવેલ ઉપરનું એમનું વિવેચન સાંભળી
મને સચોસાય લાગ્યું છે કે નાજી બહેને
કલા પ્રમાણે પારસી સમાજની મા
બહેનો કાય' કરે તો ખરેખર-શિખરી-
પણને ઉત્તેજન આપતી આ 'ડોલર' ની
રૂઢિઓ તો ઘુરત બંધ થઈ જાય. મુઠ-
ઉગ્રાવનું પારસી સ્ત્રી-જીવનમાં કેવું અને
કેટલું મોટું સ્થાન છે એની વિગતો આ
સાથે છતાં ટેકોલાં બહેન પારસી,
બજાવા મળી છે. આ ફાવેલની ઉપરના
વિવેચનને એમણે સુંદર ધનસાર આપ્યો
હતો. એ ફાવેલને ટેકો આપનારાં બે બહેનો
કે. હાલ નીમવાવાલા અને કે. પ્રથમ કોમ-
છતે સારા અંકિર્નકન પાડ્યું છે. બહેન

નીમચવાસાનો હિંદુસ્તાની ભાષા પરને કાણુ નોંધ મને પડીએર એમ થયું કે 'હિંદુસ્તાની શીખ્યે તેા કેવું?' જેવી સ્પષ્ટતાથી આ લેખમાં એમણે મુદ્દા ઉઘાડી વિષેના વિચારો દર્શાવી આ દરાવને ટેકા આપ્યો તેવી સ્પષ્ટતા ટોપ રાખૂં આપા કોવિદમાંયે લાગ્યેજ હશે. ખૂબેન કોમલું પણ નવીન વક્તા હોઇ એમની જ્ઞાનદરાસથી વિચારોનું ગોળીય, રાખેની સલક અને ગળાંના મોટા અવાજથી દેહાજ જુદું હતું. સમજ રીતે નેતાં સુરત અને નવસારીનાં આ મહેનતો મને એમ બતાવી આપ્યું છે કે જુલદાનની પારસી સીચો થયું પ્રગતિયાન કામ કરવાને તૈયાર છે.

પાંચમે દરાવ સાહિત્યને લગતો હતો વડોદરાધાળા મેદેસર સોદરાજ વાડીઆની મેદદગરીમાં બહેન વખારીઆ એ દરાવ તેમજ તે ઉપરનું વિવેચન વાંચી ગયાં હતાં. શ્રી. વાડીઆએ સાહિત્યકાર પ્રત્યેની આપણી મેદદગારી વિષે ખાસ નિર્દેશ કીધો હતો. આ દરાવને પ્રથમ ટેકો આપનાર ધવાન સાહિત્યકાર લાઇબ્રેરન દેસાઇએ સાહિત્યની અગિયારી માટે લખેલાં લેખો, અમ્માસપર્ષો વિન્ની આવરપકતા દર્શાવી 'રાગણી' તેમજ સાપ્તાહીક 'દેશ' વિષે નિર્દેશ કીધો હતો. બીજે ટેકે અપનાર લાઇબ્રે. સરધાર-જનાએ પારસી સમાજ માટે 'સકલ' સાહિત્યવર્ધક કામલમ જેવી સંસ્થાની જરૂરિયાત વિષેનાં ઇલાજો કીધો હતો. લાઇબ્રે. મહેનતવાળીએ માળકોટી સાહિત્ય વિષયકે જુલદાન વિષે કેટલાક સુંદર વિચારો દર્શાવ્યા હતા. શ્રી. વાડીઆ અને પ્રથમ ટેકો આપનાર લાઇબ્રે. કવિની અપરેદારની કદરગનાસી વિષે પારસી સમાજને જાણત વધાની અરજ કીધી હતી. ૨૬ મીનું રહવારનું કામકાજ અને સફળતાપૂર્વક ખતમ થયું હતું.

સાંજની. મેદકમાં બેઠો દરાવ સ્વતંત્ર ધંધા ઉદ્યોગ માટેના હતા. શ્રી. બરજેસજ કામદે (વકીલ). પારસીએતે નોકરી

હોડીને આગળની પટે ધંધા ઉદ્યોગ તરફ ચાલેલું લોક દારવાની કાંકસ કીધી હતી. તે ઉપર શેડ ફારીજ બહુમ દેકારે થયું બોલ્યા હતા, જેમાં 'ટેકનીકલ ઇન્વેસ્ટીગેટી' હીમાયતને સુર ધંધાપણે સંભળાતો હતો. દરાવ ઉપરની લાઇબ્રે. કીરોજ કલ્યાણવાસાની વિવેચના પણ સુંદર કહી-સકાય એમની હતી.

આ દરાવને સમેતી લેવું ટો. ખજ-સારાનું વિવેચન મને ખૂબ ગમ્યું છે રશિયા ને બીજાં સહેરોના દાખલો આપીને એમણે જણાવ્યું હતું કે સુંદર રીતે છવી કામમ જોટલું વેતન આપતી નોકરી કરવામાં શું જ જોડું નથી. બધા જ ઉદ્યોગ અને ધંધા કરે એવી હિમાયત લગાર અસકય અને દલાઇ કહી સકાય. એમના સમતોલ વિચાર ખરેખર માર્ગ-દર્શક છે; કારણ કે તેમાં સાગણીના યોગ ઉપર ગંભીરથી કરેલા વિચારોની મજા-મનો અંકુશ છે.

આખા પરિપક્વ શોધી સુંદર નો ટોપ જોલ્યું હોય તે તે અમદાવાદવાળા, શ્રી. કીરોજ દાવર હતા. આ 'સંત પ્રાખ્યા-પક'થી હું જેટલો આકર્ષિત છું તેટલો બંભ ટોપ જોલનાસથી તેમ થયો નથી. પત્રકારિત્વના દરાવ મુખેને પત્રકારિત્વના પિતા મરહુમ મોજેદ મજબાનજીને એમણે લખેલરી અંજલી આપી હતી. અને પછી પારસી લાખા-જામાં આવતી વાંતોએ, કીરમના પાનાંએ કેસ અને લોગ્યોની માંતીએ પર ખરેખર માર્ગદર્શક અને દેહલયું વિવેચન કીધું હતું. આજના સમાજને આપણા જાણીએ કઇ રીતે ઉપયોગી થઇ પડે તે ઉપર પણ સારી જણાવટ કરી હતી. એમનું 'ગોળીય', 'સહનું' લાવવ, વિચારોની સ્પષ્ટતા વિ. ખરેખર સર્વોત્તમ કહી સકાય એમના હતાં. લાઇબ્રે. રતન માર્ગેશી આ દરાવને ટેકો આપતો જ વિવેચન કીધું હતું તે ચિરમરમણીય રહેશે. આ લાઇબ્રે. કાલકેશજીના મળ્યની

કહી શકાય એમાંની છે. પરિવર્તો વિષે દરેકની ભાષા થકી કે મંડપના પ્લાન આપવા, કે સુરતને મહોદયે મહોદયે ફરજ, કે યુગ્મજનને ગમે ગમે રખડુ, કે સધાળાને પત્ન્યબંધાર રાખવો તથા મંચ પરથી જાહેરાતો કરવી, નાટકમાં લગ્ન લેવો વાં દરેક ઉપર વિવેચન કરવાં વિ. યોગ્ય બધું કાંઈ એમણે કીધું છે કે મુરબી બરબરેણ ભર્યાના શબ્દોનો પડથો પાડું તે 'રવન મારા લગ્ન થવાનેને પરદેશ મોકલી ને સાચું ઉત્તર આપવાની જરૂર છે.' 'રાગિણી'ના સહનની લાઈ બાજુ કાટપીતિયાજી આ દરાવને ટેકા આપ્યો હતો.

પાસીઓની શા રીત કે કેળવણીના સંબંધે દરાવ મુક્તી મેજર સૌરાય બામ-જીએ તે જૂના જમાનાની કસરતોને ફરી સ્થાન આપવા અને કહેવાતી 'કસરતો' રખસદ આપવા જોરદાર અરજ કીધી હતી. અંગત દબાવને આપીને સામાન્ય શિક્ષાંતે દર્શાવતું એમનું વિવેચન પાસી-ઓના નમળા પડતા બાંધા વિષે ચિત-વણીની રજુશીમાં સમાન હતું. આ દરાવને ભાઈએ-મહેર નાણાવડી તથા કાવસજી ગણુદેવીઆએ અસરકારક કામદારી ટેકા આપ્યો હતો. ૨૬ મીનું કામકાજ (દરાવ બંગલું) પૂરું થયું હતું. રાતના રંજન કાર્યક્રમમાં લોકોને સાહ્ય સંગીતની મોજ મળી હતી. પંદીત બેકારનાથજીનાં પાસી શિષ્ય બહેન પીરોજ દસ્તુરે બાજેથી અને મલ-હીસ જેવા શાસ્ત્રિક રાજો ગાયા હતા અને બીજાં લગ્નો સુંદર રાગદારીમાં ગાયાં હતાં. સુરતમાંના એમના અચાનક આગ-ચાનચી આ કાર્યક્રમ દુરત યોજવાયો હતો. મોકાએ ખૂબ શાંતિથી આવું સુંદર દર્શાવ સંભળ્યું હતું. બહેન પીરોજન જેવાં સંગીતકાર પાતુના હતાં જેવાં મેળવવા પામેજ પરિવદ ભાગ્યશાળી અનેડી કહેવાય. આ કાર્યક્રમમાં બેકારનાથજીની હાજરી ખાસ ખ્યાન એવે એવી હતી. વહે-

માવરમના સૂચની હવક રાતના સાંત વાતાવરણમાં પચરાયા બાદ સૌ વિખ-રાયાં હતાં.

તા. ૨૭ મી

આજે રહેવારના ત્રણ દરવાજા છે. ૧૦ મો દરાવ, ૯ માની આગળ મુકાય છે. ધર્મને નામે ચાલતા પહેલાં અને બનીએ સામે નાપુશી બહિર કરતો આ દરાવ છે. વળી જરથોસ્તી ધર્મનું આલેસ શિક્ષણ આપણી કામમાં જાયે માંચ એવો આગ્રહ કરતો આ દરાવ દસ્તુર છે. હારમજબીયાર મોરમાંએ મુક્યો હતો. ધર્મનું પ્રગતિકરણ (Evolution) તેની વ્યાખ્યા, સર્વ ધર્મોથી જરથોસ્તી ધર્મનું સ્થાન એ વિ. ની સંસ્કારી ભાષામાં હાથાવટ થઇ હતી. 'મીશનરી' આવેશમાં ખ્રિસ્તી પાદ-રીઓ ઉપર પાશુ મોક્ષાયું હતું. દરાવ ઉપરના ટેકા આપનારાં વિવેચનો ભાગ-ણીના આવેશ વિનાનાં અને પૂર સાવ-ચેતીથી વિચાર કરીને બોલાયું હતું. આ બોલનારાંઓમાં યુખ્ય કિરવદ કિરવ કાશુ, દસ્તુરજી મોદ અને બાઉનથી થલબાહુ વાહીઆનાં નામે મુખી રુકામ. આ દરાવ ઉપર થી માર્કેક મહેતા બોલ્યા હતા અને જોતે જવાબ આપવા ફરીથી દસ્તુર છે. મીરાં ઉભા થયા હતા. અને વાતાવરણ કાંઈક ચરમ થયું હતું; ફરીથી થી મહિયોએ બોલવાની માગણીકરતાં પ્રમુખશ્રીએ રજા આપી ન હતી એ કારણે કે ધર્મને લગતી ચર્ચાઓ, સમજૂતીઓ, વિ. ખાસ બેળા મળી, શાંતિથી અને સહિષ્ણુ-તાથી કરવી જોઈએ. પ્રમુખશ્રીની કાર્ય-દક્ષતા, અજબ પ્રકારની અને સુંદર હતી. ખજીનો દરાવ વરદ કાચબારીઓના સંગઠનને લખતો હતો. હમેશની સાદી સૈનીમાં તે થી બરબરેણ ભર્યાએ મુક્યો હતો. કામના આ સાચા સેવકની સહાયતાને સંજોગવાની આટલી પછુ ધીરજ મુ. આપણે કેળવી ન શકીએ? વરસમાં કોકાદ પ્રસન્ન આ કાચબારીઓ બેળા મળે અને વાતાની સંસ્થાઓ વિષે વિચારણા ચલાવી

- સંસ્કારી સમાચારો માટે ગૃહઉપયોગી ૪૦ પુસ્તકો

ધરતી રાણી	૩૧. ૬-૧૨-૦	પરિભુ પારુણી	૩૧. ૬-૧૨
જીવન સંગી	૩૨. ૪-૧૨-૦	દારીમાતૃ વેદ	૩૨. ૬-૧૨
આપણા ઘરનાં સાર	૩૩. ૨-૦-૦	સા સ ર જ ની	૩૩. ૩-૬-૦
ગૃહિણી મિત્ર	૩૪. ૫-૦-૦	સા સ મ ગ લા	૩૪. ૩-૬
ભાત લાનતું ભરત		મામાતૃ ઘર કેરલે	૩૫. ૨-૦-૦
મે ગુંથણકામ	૩૬. ૧-૦-૦	વીરગી રાદી કે પાકશાસ	૩૬. ૩-૦
વિજયાનકની પં. ત	૩૭. ૩-૦-૦	સા સ કા કિ લા	૩૭. ૦-૦
અરુણા મ.સ.અ.સી	૩૮. ૨-૦-૦	અચારો ગીત	૩૮. ૦-૦
રણુચંદી કેપલ લક્ષ્મી	૩૯. ૨-૦-૦	પા ય લ-ગા જે	૪૦. ૦-૦
જનક દુસારી	૪૦. ૨-૦-૦	અનુભૂતિ મંદિર	૪૧. ૨-૦
દક્ષ કન્યા	૪૧. ૨-૦-૦	શુભ રા	૪૨. ૨-૦-૦
ભાતળલેન	૪૨. ૩-૬-૦	સા ન દા	૪૩. ૩-૬
ભાણી	૪૩. ૩-૬-૦	નમરસ દાંડી	૪૪. ૩-૬-૦
બીલીલી	૪૫. ૨-૦-૦	આ નં સી	૪૫. ૩-૬-૦
અદુરુદાયા	૪૬. ૨-૦-૦	વિભાવરી	૪૬. ૩-૬
ગુહુદાસ	૪૭. ૫-૦-૦	સાવકી ના	૪૭. ૩-૬-૦
પરિદાશી સાગ ૧-૨	૪૮. ૬-૦-૦	વિ પ્ર દા સ	૪૮. ૪-૬-૦
ગૃહિ વિલાસ	૪૯. ૫-૦-૦	સરકવંદના	૪૯. ૬-૦
નર ન નારી	૫૦. ૩-૬-૦	દાદાજીવં દહાપણ	૫૦. ૬
લગ્નનો આનંદ	૫૧. ૬-૧૨-૦	દંપતીશુભ	૫૨. ૫-૦

૧ - ૨૨૨ લક્ષ્ય : રૂ. ૬-૧૨-૦

★

જી. ન. જી. મ. કકરની કુંઠ

૦ જુ ક સ લ ચં જી - ૦ પ જિલ સ સ ૦

૧૪૦, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ : મુંબઈ ૨

आरी

१०४८

राशिपत्र

—શાહી—

સર્વોત્તમ અંગ્રેજી
બનાવટની છાપ-
ખાનાંને લગતી
તમામ રંગની
શાહીઓ

લેટર પ્રેસ, લીથો અને
ઓફ સેટ, ડાઇ સ્ટામ્પિંગ,
પ્રેસ પાવર

હાજર સ્ટોકમાંથી
તુરત મળી શકશે.

એમ. એ.

દેસાઇની કું.

૧૦૬, મેડોજ-
સ્ટ્રીટ, ફોર
મુંબઇ.

ટે. નં. ૨૮૭૪૬

ધ્યાના, એકાદીઅન
તેમજ
ઇલેક્ટ્રીક ગીતારના
સરોદોના
સુમેળવાળું

તમારા મહે-
માનોનાં દિલ
બહેલા વ. વા
અમારું મધુર

એન્ડ

Symphonians

બોલાવીને તમારે ત્યાંના
શુભ અવસરને વધુ
આનંદી બનાવો.

ફોન:-

શુભમ હુસેન બિહારીંગ
પ્રોપ્રીટર શેડ, આનંદ શેડ,
(પરી કંપનીની સામે).

K. WADIA for PURE DIAMONDS

GRANT RD., BOMBAY. PH. 42483.

પ્રકાશક : રાગિણી પબ્લીકેશન્સ
 મેનેજર : કેકી ટી. દમણીયા
 તંત્રીઓ : મીતુ દેસાઈ, જલ દાદપીરિયા
 અવસ્થાપક તંત્રી : પીરોજ ર. મઉ

સહીઓનું પાનું : કુ. પીરોજ ગજુડેબ્યા, સંગીત : મા. અનુભાવ કોની,
 ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાન : ડૉ. ચિરંજીવ જે. ચિંશ, તારાપોરવાલા,
 ભારતીય જ્ઞાન : દિવિજનસાહ મહેતા, ન્યોતીય શાસ્ત્ર : કમિલાલ તિલ્હરીવાલા,
 સિનેમા : પીરોજ મઉ, ફળશાસ્ત્ર : વૈદ દુરમસેજ અમારી આ,
 રાજકારણ : કુવરરાહ લાલા, હાસ્ય-કહાણા : પરમેશ બી. સીવડીવાલા.
 છૂટક નકલ : આઈ આના, વાર્ષિક લવાજમ : રૂપિયા ૭, પરદેશ સીલીંગ બાર.

પુસ્તક રૂ.

ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૮

અંક ૫

અ તુ કે મ ણિ કા

નિમંત્રણ (ગ્રન્થ)	૪	ધર્મનાં મૂળ સિદ્ધાંતો	૨૫
માતૃજ્ઞાનીયાર્ દારી ગયું છે		ઠસ્તરેખા શાસ્ત્ર	૨૭
બાપુ એ જીતી ગયા છે	૫	સુખદ અને દસમજ	૩૯
ભારતીય જ્ઞાન	૭	ફળશાસ્ત્ર	૪૧
વિવેચક અને કલાકાર	૧૨	પરે-સીનું મંદિર	૪૩
ભારતીય સંગીત	૧૫	ગાંધીજી દેખોં શેલોં મુલાકાત	૪૬
પારસીઓ અને રાજકારણ	૧૭	ગ્રેરી ગયું (ગીત)	૪૮
સીલી રાશની (ચાલુ વાર્તા)	૧૯	ગોન કાટસ	૪૯
સિનેમા	૩૨	આજનું જગત	૫૦

નિમંત્રણ

આવો રસિક મારા આવાસે આવજો,
દિલથી નિમંત્રુ' છુ' આવજો છ રે!

આંસુ ભરેલ પેલા દિલના અખોલ ખોલ
કાલવવા સુખેથી આવજો છ રે!

કૂણા કો' હૈયાની કૂણી કો' ગાડીને
ગીતે નચવવા લાવજો છ રે!

હૈયે વસેલ મીઠી કાપલની ખોશીને
ગાઇ કવિતમાં રેલાવજો છ રે!

હુઝોથી દમકંતા મૂગા આ તારકોને
સાગરના ભારગ બતાવજો છ રે!

રાતે મહેકતી રાતની રાણીને
હૈયે ધૂપી વાત લાવજો છ રે!

આવો તે વહેમ વિના સાદુ દિલે આવજો
રંક તણી જૂંપડીએ આવજો છ રે!

ગીતોને સુણવા ને ગીતો સુણાવવા,
દિલથી નિમંત્રુ' છુ' આવજો છ રે!

બેજન ન. દેસાઈ.

મોતજ બિચારૂ હારી ગયું છે બાપુ તો જીતી ગયા છે.

સત્યનો સંત ચાલ્યો ગયો છે.
ન્યાય અને ધન્યાન્યતનો
જીવતો જીવતો ફિરેસ્તો કાયમી
શાંતિમાં પોદી ગયો છે. પૃથ્વિનાં
લાખ લાખ તપેજ મળે તેવો
અહિંસાનો એક મહાન પયગંબર
ધરતી ઉપરથી વિલીન થઈ ગયો છે.

ગાંધીજીનું અવસાન થયું છે. એ
અવસાનના સમાચાર આને
માનવાને ડેકું તો ના જ કહે છે.
એ અવસાનના વિચાર માત્રને પણ
દિલમાં દાખલ કરવા દિલ પોતેજ
ના પાડે છે. છતાં—માનવું પડે છે
કે બાપુ ગયા છે. જગતના તે
વંદનિય પયગંબરો, ઇશુ ખ્રિસ્ત
અને ભગવાન શુદ્ધની પંગતમાં
બાપુ તો બિચૂજમાન થઈ ગયા છે.

હવે એક ગેરહિંમ જલ્લાહની
ગોળી સંત ગાંધીજીને વિધી
ચુકી હોય.

તે હિંચકારી નશાખર્ના હૃદયમાં
માનવતાનું નામ નિશાન
ન હતું.

તે પાગલને લાન ન હતું કે
ધરતીના એક ફિરેસ્તા ઉપર
ગોળી ચલાવીને, શુદ્ધી પોતાની જ
ભારત મેદાનાં દેશને તે વિધી
ચક્રો છે.

પણ અફસોસ હવે નકામો છે.
આખી જગતનો કોઈ નામાં-
કિત શહેનશાહ એ મૃત્યુ પામે તો
તેને ન મળે તેવું અનુપમ માન
સત્યના એ ફિરેસ્તાને મળ્યું છે.

અમર શહીદીનાં મોતે હસતે
હસતે ફેલની રેયા ઉપર
કાયમી પોદી ગયેલા બાપુ તો હનિ-
યાનાં માનપાન લઈને ગયા છે.
મોતજ બિચારૂ હારી ગયું છે અને
જીતી તો બાપુજી ગયા છે. મોત
ઉપર કાયમી વિજય મેળવીને હસતા
હાઠોએ બાપુ તો સદાની શાંતિમાં
પોદી ગયા છે.

હવે એક કહે કહે કે ગાંધીજી
ગયા છે, પરંતુ ગાંધી બાપુ કોઈ
કાળે જન્મ નથી. શારીરીક તાકાત
વગરનાં એક નિર્દોષ આત્મ બાળક
જેવા એક વૃદ્ધ ટાટ્ટા ઉપર ગોળીઓ
છાકતાર તે ગેરહિંમ હવવાન ગાહરું
પણ એ એમ માનતો હોય કે તેને
ગાંધીનો વધ કીધો છે તો તેમાં તે
હજી પણ ગોથુંજ બાઈ રહ્યો છે.
સંતો અને સત્યના ફિરેસ્તાઓને,
તપસ્વીઓ અને પયગંબરોને, મારી
નાખવાની માનવીની તો શું પરંતુ

કુદરતની કોઈ શક્તિની પણ તાકત નથી.

બાપુજી!

સત્યના શિરેસ્તા!

ભારતની બુઝાઈ ગયેલી રોશની.

અહિંસાના જો પયગંબર!
અને

માનવતાના સંત ગાંધીજી!

તમારી અમર શહીદી અને તપસ્વી જીંદગી ઉપર અમારાં કોટિ કોટિ વંદનો છે.

મીનુ દેસાઈ

જાણીતા ગાયક હતા ગાંધીજી, તમારા આગમનને કારણે મને પણ ખબર પડી

થેહ તો ભગવાન થા,
ઉન કા લી માર દિયા?

‘રાગિણી’ના એક કાર્યકર ભાઈ, જે નિવસી રાષ્ટ્રચિંતાનાં કર્મીજી ખૂનની ખબર આવી, તે સમયે મુંબઈના એક ગ્રીચ લતા ઉપરથી પસાર થઈ રહ્યા હતા. ભાઈનાં ટોળાં આગળ એક ખાનદાન અંગ્રેજ સી આવી અને પૂછવા લાગી. આખો વાર્તાલાપ નીચે મુજબ છે—

અંગ્રેજ સી:-ક્યા હુવા?

એક ભાઈ:-ગાંધીજી કા ખૂન હુવા.

અંગ્રેજ સી:-હે! ગાંધીજી કા ખૂન!
થેહ તો ભગવાન થા, ભગવાન! ઉનકા લી માર દિયા?

આખે આરિજી આંસુ વુજતા અમારા કાર્યકર ભાઈ ત્યાંથી આવ્યા ગયા.

અમારો આગળના કાર્યકર ભાઈ જે ૧૯૪૮ના ૧૨ માર્ચના રોજ મુંબઈમાં મૃત્યુ પામ્યા હતા

==માપખંધીનું અનાજ==

આ ‘તો મુંબઈની માપખંધીનું અનાજ!

આયગા વો લી ખસ્તાયગા
નહિ આયગા વો લી!

પણ શ્રી. મૂળરાજ અંબારિયા કૃત પીરસવામાં આ વેલા લોકડાના લોકો આખનાર કદિ પણ ખસ્તાયે નહિ. ઉલટું જો તો

પડેગા વો લી હુસેગા
સુનેગા વો લી!

દુરતમાજ બહાર પડશે. પતિ-પત્નીના લભજીવનના શ્વેત દ્વેષ, આહવાદક પ્રસંગો, નરમૂલ અને રસ ઝરતા બનાવોનો દળદાર સચિત્ર હાસ્ય સંગ્રહ.

યૂગશતના અનન્ય હાસ્યકાર શ્રી. જ્યોતીન્દ્ર દવે આ સંગ્રહના ‘અણુવર’ બની પુસ્તક પાછળ રૂપેયા ખર્ચનાર જાનક્યાઓને ખડ-ખડાટ હસાવશે.

==લોકડાના લોક==

[જોદાવણ મુજબ બીજા રવિવારે નવા-
નગરના ડા. સ્વાવશ્વ ગદાસર્ગી મકાને
કોરોના અને શરીરના, ભૌતિક વિજ્ઞાનની
સમજણ લેવાને આવે છે]

શ્રી :-તમે ગયા રવિવારે, ભૌતિક અંગ
અને ભૌતિક જ્ઞાન સંબંધી લોકોમાં
જોડી શરમ કેમ પેલય થઈ તેનાં સ્વરૂપને
લગભગ કંઈક હિસાસ કરીયા માણેલો તે
વિચારવો, હેરહર ?

ડા :-ગણી ત્યારે આજે એ જાણન
લઈએ.

આ 'શરમ' આવી
ક્યાંથી ?

ડા :-ખરેખરે ! તમે ઠોઠ
દાહડે કદી એવો વિચાર કર્યો
કે પુદાએ જેમ આપણાં શરી-
રના બીજા બધાં અવયવો
(parts) બનાવ્યા છે તેમ આ
ભૌતિક-અંગો પણ બનાવ્યાં છે,
છતાં એ એ વસ્તુના સંબંધ
આંગેની આપણી મનોરૂતિ
(mentality) માં તેમજ તેમને
સમજવા વિચારવાના આપણા
વર્તીવ (treatment) માં આ
લુદાપણું અને આ ફેર યા માટે ?

શ્રી :-અરે આ-
પણ લોકો એવું
બધું વિચરતાં હોય
ત્યારે જોઈએ જ
શું ? આણી પોણીને
શું "માસ કરતાં
બારીક શરમ" નો

વિચાર કરતાં અટકે ત્યારેની :

ડા :-તમે જણાવો-એ શરમ કેમ
પદા થઈ તે ?

શ્રી :-કદાચ કુદરતીજ ને આપમેલે,
માણસનું ત્યારથી પદા પછ ત્યારથી જ
એ શરૂ થયેલી હોય ?

ડા :-ભી-ભી-જી, પૃથ્વી પરની સદૃશી
પરેશી, તમામ નજા અને જામણી પ્રજા-
ઓના મગજમાં આવી શરમ કાપવાનો

કે સમજવાનો ખ્યાલ વડીક થયો અચકરજ
છે. અત્યારે પણ ઘણીએક જગતી
મનુષ્યોમાં એવી શરમ છેજ નહીં, તો
પછી જગતમાં માનવીઓની હરેલી સાથેજ
એ શરમ પણ હરતમાં આવે એ 'હમ
ચાનિખર' છે. કાંલોજી આ 'શરમ'ને
બેદ બણવેા હોય તો એની પાછળ
માણસનું જીવન કંઈક હિસાસ ને
રહ્યા છે તે સમજવાની અગત છે.

શ્રી :-ને શું ?

ડા :-પૃથ્વીના આરંભકાળમાં
અને તે પછીથી પણ ઘણા ઘણા
ગંભીરા સમય સુધી, કુદરતમાં
અને માનવીઓમાં બનના કદેકે
બનાવ કે રચના પાછળ, રીઝા-
વેશ કે પાંખરેશ પુદાઓની
અને દેવ દેવોઓની હરેલી તથા
કારવાઈ પનાતી હતી. એજ
અનેક દેવ-દેવોઓમાં અને પુદા-
ઓમાં માનનારા લોકોને જ્યારે
સદૃશી પરેશી વાર લાન પડું કે
જાતીય ભાગોને લીધેજ પડ્યું
પછી અને ઇન્સાન જાતનું
જન્મ-મામ છે ત્યારે કુદરતી,
તેજાએ જાનાના અનેક દેવદેવી-
ઓને માનનારા સ્વભાવ પ્રમાણે

આ જાતીય ભા-
ગોને પણ અદ્ભુત
અને અતકારી મા-
નને તેમને Deifi-
cation (દીહકાઇઝ)
અટકે કે તેમને દિવ્ય
થાને દેવનાઈ તારી

ભ તી ય જ્ઞા ન

લેખક

ફિરોજ શાહ ફરતખ્ત મહેતા

સ્વાખ્યા જાળવા માંગ્યો.

શ્રી :-પછી ?

ડા :-પછી જાન કંઈક આજણ વધી,
હવે ત્યારે સી પુણિના ભૌતિક ભાગો
એમ દિવ્યતાને પાછાં મેટલે કે 'દિવાન'ના
થયાં મેટલે પડ્યા એ જ આકાશની પણ
મૂર્તિઓ બનવા લાગી અને દેવદેવોઓની
મૂર્તિમાં કે અટકે સમાવી દા જેને
તેજો પુણ્યા લગ્યા પદામતાં, આ એક

જાતની તેજાને થયેલી નવી અભિવ્યક્તિ-
મંદથી ઉપલેડા વદેમનું અને તેમની
અજ્ઞાનતાનું જ પશ્ચિમ હતું. પૃથ્વી
પરની આ પહેલી માણસજાતને આ
અમુક અંગે (paris) ની બતાવે તથા
તેની રચના વગેરેની શું ખબર કોઈ
સકે? તેમને સરીર વિષા કે જાતીય
જ્ઞાનની સમજ પણ નહીં જ. એટલે
જેમને આપણે દેશમાં જ્યારે પહેલવહેલી
આમગાંડી દખલ થયેલી ત્યારે તેનાં
‘એનજનને’ દેવ માનીને, સ્ત્રીને પર,
આપણે અલગ, અસાની, વડેમી લોકો
તેને નાળિયેર ધરાવી, હાથ નેડી પત્રે
લાગી તેની પૂજાપાત્રી કરતા, તેમ દુનિયા
ઉપરની તે પહેલી માનવજાતે આ જાતીય
લાગેને એકદમ દેવતા સ્વરૂપ માન
આપવા જેટલા અતિમ હતા હવે ધસ-
ધપ જવા પામી અને અનીચી લિંગ
પૂજાની પહેલવહેલી સરખાત ચવા માંડી.

લિંગ પૂજા : પૂર્વના દેશોમાં

હા, આને પણ પૂર્વના દેશોમાં અને
આપણાં હિન્દુસ્તાનમાં લિંગ પૂજા હતી
ચાલે છે. અલબત્ત જાતીય ભાવોને રિવ્ય
અથવા તે ભાવો પરથી તેનો કોઈ દેવતા
કે એમ માનીને નહીં પણ તમામ પૈત્ર-
ચરાની હક્તી અને વૃક્ષોનાં સાધન તરીકે
સમજીને લિંગ (પુરુષના જાતીય ભાગની
આકૃતિની) ની અને યોનિ (સ્ત્રીના જાતીય
ભાગની આકૃતિની) ની પૂજા હતી ચાલે છે.
હી-એટલે ‘વડેમની’ સાથે જેમ
અજ્ઞાનતા તેમ કિલસૂરી પણ નોકાયેલી
હોય છે તે ખરી!

હા, હા, દુનિયામાં એવું ચાલે છે તે
ખરું! જોડું અને ખરું-સારું અને
નરસું-દાવકાકાક અને વૃક્ષાનકારક એ
યે પાસા સાથે સાથે ચાલે છે. વિવેકી
(discriminating) જ્યાંએ તે ને
કોઈ કે ખરું, સારું અને દાવકાકારક
હોય તેને જ માનવું અને સ્વીકારવું.

હી-વાજબી કહું ઝકઝક!

હા-અપાન જેવા સુધરેલા ક્યેવાલા

મુલકમાં આને પણ કોઈ કોઈ જગ્યાએ
કેટલાક ન્હાના દેવતાઓની મુર્તિઓ
પુરુષ લિંગના આકાર સાથેની જેવામાં
ચાલે છે. વાંકથી નળપાત્રી સીચી
બાળક આવે એની આશાએ એ મુર્તિ-
ઓની ખાસ માનતા માને છે, તેથી
આમળ પેસાની બેઠ ધરે છે અને તેની
પૂજા કરે છે, વળી પૂર્વના કેટલાક
દેશોમાં તો, આમળા વખતમાં, રબે ઘમ
થવા બાદ વાંકિયાપણું રહે તેના અત-
મજથી લાઇ રાખેલાં એનેની જુરૂરી ધાર્મિક
ક્રિયા તરીકે, આવી લિંગ મુર્તિઓ
વડે સીચી ચાતાની કોમ્પારામરથ
(Virginity) નો લંગ પણ કરાવતી
આવા માદા રિવાજે પરથી તમે જો
તિયારી શકો કે ‘ધર્મ’ને નામે માણસે
અજ્ઞાનતાથી વહેમને વધ થઇ મૂખાંત્ર
નહીં પણ અનીતિનાં અને ખરાબીન
માર્ગ પર ઉતરી પડે છે. હિન્દુસ્તાનમાં
જપાનમાં અને પાશ્ચિમિક મહાસાગરમ
આવેલા અનેક ટાપુઓમાં આ હુજા ‘ધાર્મિક
રિવાજ’ એકે કાળે હતો. બહેવિયા અ
મલાયાની સીચી પણ આ પ્રયાને વડ
હતી. ઉત્તર આફ્રિકામાં રહેતા પ્રાચીન
આરબો ‘લુ’ડી નજરને ઉતારવા તેમજ
ભૂત-ગાકોને દૂર રાખવા ચોતાના તંબુ
જોનાં દરવાજા ઉપર ગાય, ઘોડી અથવા
ઉટડીના જાતીય ભાગોને ટાંગતા હતા
અથવા તેની જગ્યાએ જ આફ્રિકાનાં ખડ
બચકાં કદમાં ચિત્રો ટાંગી હતા. અત્યંત
તે કાળે ચિત્રકળા નહીં જેવી હોવાથી
તેમાંથી પછી જાતીય અંગોને મળત
દેખાત તેવા કોઈ કોઈ ખીલ આકારો
બની જતા. ઘોડાના નાળ (Horse
Shoe) ના નક્શબદાર સગવડતા આકાર
જેવું ચિત્રામણુ પણ એમજ પ્રકટવા પામેલું.

હી-ઝકઝક, એ તમે શા આધારે કહ
શકો છો?

જાતીય જ્ઞાન સાથે માનવજાતેનો

સંબંધ

હા-માનવજાતે માને Anthropol-
ogy નાં સંશોધન કંઈક અદ્યતન અભ્યાસના

આધારે.

શી.-તે ૧૯૪૨, તમને એન્ગ્રોપોલિસ
નજીવાની શું જરૂર?

હા.-આમરી ૩૬૮૨ી વિદ્યાને અને
એન્ગ્રોપોલિસ તથા સાઇકોલોજી વગેરે તાલુક
ધરાવતી અનેક ખીજી વિદ્યાઓ સાથે
સંબંધ છે. જેમ દરેક ધર્મના આગળના
ધર્મ અભ્યાસીઓને ધર્મનો ઇતિહાસ વગેરે
નજીવા એન્ગ્રોપોલિસનું જ્ઞાન હોવું જરૂરી
હોય છે તેમ જાતીય જ્ઞાન સાથે પણ એક
૩૬૮૨ લેખ અને એક શીખિયાં બોલેલાં
આદમી લેખે પણ નહીં તેા થોડું બી
એન્ગ્રોપોલિસનું જ્ઞાન આમારે નજીવું
નોંધ્યું, એટલું જ નહીં, પણ જે બી કોઈ
ધ્રુવક કે ધ્રુવતિ જાની ચલા ધ્રુવજતાં હોય
તેવાંએએ બી કોઈ નહીં તેા સત્તાવાર
સારું એન્ગ્રોપોલિસના મંથામાંથી મોકલ
પણ નજીવી હોવું અગત્યનું છે. Ser
સાથે તાલુકો ધરાવતા વિદ્યાને કેમ
અધ્યાયા અને તેમાંથી કેમ કોંઈ
ઉલ્લા થયા તે એન્ગ્રોપોલિસનાં વાચ-
નથી જાણાય છે. તે જગ્યાએનાં વસ્તુ
તમારી આગળ જે વિદ્યાને હું વર્ણવી
રહો છું, તે કંઈ તમને કહી સંભળાવવાને
ખાતર કહેતો નથી, પણ જાતીય જ્ઞાન
અને જાતીય અંગો વિષે કંઈ જાન
જાતમાં ખાટી શરમ કેમ આવવા
પામી તેને જગતી સમજાવના એક
જરૂરી પ્રસ્તાવ યાને હીનાયા લેખે
કહી સંભળાવું છું. શીરના-શીરજ, ગેર
સમજાતી નહીં થાય તેથી હું તમને
આગમજથી કહી રાખું છું કે વગર કાર-
ણનું હું તમારી આગળ કશું રજૂ કરીશ
નહીં. આજ કારણ વગર જાતીય જ્ઞાનની
એક પણ ખાખત તમે મહાર એટલી
સંભળશો નહીં. મને મહારી ફરજત અને
તેને જગતી જવાબદારીનું રજૂ જાન છે.

હી. અને શી.-તે ૩૬૮૨, અને કોણની
આગળ આ જ્ઞાન લેવા એક છીએ તેનું
પણ અમરે રજૂ જાન છે!

પાશ્ચાત્ય પ્રાચીન લિંગપૂજા
હા.-મેન્ક યાં સાંભળે ત્યારે આગળ:

તમારે એમ નહીં સમજાવું કે આગળ
૩૬૨૨ પૂર્વનાજ દેશમાં એવું હતું. એ
મકારના વિદ્યાને અગાઉ પશ્ચિમમાં બી
હતા. ૨૩૨૦, પાશ્ચિમોરોસ અને
એપીરોટલના જમાનામાંની પણ
આગમજ અને તે પછી પણ કાંબા
કાળ લગી, અનેક દેવદેવીઓને માનવારી
પશ્ચિમની પ્રગતિમાં આ લિંગપૂજા
હતી, આવીન ઇટલીના ઇસરનિયા ને
અયકમાં એનો પ્રચાર ખુબજ હતો.
ઇ. સને ૧૮૦૫ માં ધર્મીકપ ધરાવી એ
આખા પ્રાચીન તાલ થયો, પ્રાચીન દર-
કપુલિવગ અને પાશ્ચિમના અધિવેશમાં
સ્થાપિત 'Secret Museum' માં
જાતીય અંગોની પૂજા ખતાવતા પ્રકરિની
મૂર્તિઓ આખા મુરેપ ખંડના લુલ્લા
લુલ્લા લાગેલામાંથી એકી કરીને રખા-
યેલી હતી જેણે યમ અંગે છે.
'A Discourse on the Wor-
ship of Priapus' નામના મન્દમાં
પ્રાચીન રોમનોની આવી લિંગપૂજાની
સત્ય કહીકેતો લંગાણથી વર્ણવેવામાં
આવી છે. આવી જાતનો પુનઃપ્રચાર દેવગ
રોમનોમાં જ નહીં પણ અસેવ જર્મનીમાં
અને બ્રિટિશ યાજ્ઞોના કેટલાક લાગેમાં
પણ આજુ હતો એવું તવારીખ ઉપરથી
સિદ્ધ થાય છે. તે જમાનામાં, કોઈક
દેશમાં પુરુષના જાતીય અંગને તેા ૧૯મી
કેમ મુલકોમાં સીનાં જાતીય અંગને સવ
સજ્જિમાન લેખે જણવામાં આવતાં હતાં;
તથા એ અંગોમાં અદભુત સજ્જિઓ રહેતી
છે એમ ખરેખર મનાવું હતું. લાખાઓ
લેખે, છત્રિપટના એક રાજકર્તાએ જે ને
મુલકો સરે ક્યાં ત્યાં ત્યાં તેની કોતરની
યાદગીરી લેખે તેણે જે કાલિસ્થ એક
(Obelisk-સ્મરણ ચિન્હ) ઉભા કર્યાં
તે દેવકની રાંચે તેણે સંજ્ઞાચિહ્ન
(Symbol) તરીકે સીના જ જાતીય
અંગને કેતવ્યનું હતું. ૧૯મી પ્રાચીન
આયર્લેન્ડમાં દેવદેવોનાં અગિજમાં જે
આકૃતિઓ સખવામાં આવી હતી તે માત્ર
સર જાતીય અંગને જ નાખવાની હતી.

શી:-એવા રિવાજોમાં ત્યારે એ લોકને હું કેંઈ શરમ તો નહીં જ ?

ફી:-શરમ બી નહીં ને સ્ત્રી સન્માન દેખાડી આપવાની ધારણા બી નહીં.

હા:-અલગથી ધારણા કોઇ બતાવી ગંદા કે ખરાબ નહીં, પરંતુ એ ગણ બતાવી આપે છે કે તે વેળાએ સામાન્ય માનવમન હજી કંઈક વાતને અને વસ્તુને વિદ્યાની અગર વિદ્યાતની દૃષ્ટિએ જોવા માનવ ને તબક્કે આવી પહોંચેલી નહિ. ને વસ્તુમાં તેને અદ્ભુતતા કે અસાધારણ બળ કે શક્તિ જણાય તેને તેઓ દિવ્ય માન ને મોટાઇ આપી દેતા. અને પછી તે માન અને મોટાઇની સામ્યુને તેઓ કંઈને કંઈ સ્મારક (Memorial) રૂપે પ્રત્યક્ષ કરી દેતા, અને પછી તે એક ધાર્મિક અગર સામાજિક રિવાજ જોવા થઇ જતો.

એક ઉપરથી બીજે છે

શી:-પણ ત્યારે આ અંગે વિશે માથસજાનમાં જોડી શરમ કેમ આવી.

હા:-એજ વાત ઉપર તો હું આવી રહેલો છું. સાંકળો, પૂર્વકાળે જાતીય અંગોનું સંબંધમાં ને કંઈક કે આવા રિવાજ હતા તેમાં જ્યારે છેકજ અતેડુ થવા થમ્મુ ત્યારે તેની વળતી અગર (Reaction) થરી જ તેમજ તેમ ફેરફારને વખત આવી લાગે. એક બાલુએથી સુધારણ લોકો શુદ્ધિમાન બનતાં ગયાં-બીજી બાલુ એથી પાછગયી બધાં થયે ત નવા નવા થયોની અસરને કીધે સુતિપૂર્વક સામે લડત થવા મડી ત્યાં અનેક દેવ દેવીઆને માનનારી લિંગપૂજક પ્રત્યક્ષો, કુદરતી જ, તેમનાથી વિરુદ્ધ વિચારવાળા લોકો સાથે ગપડામણમાં આવી પડી. સુતિમાં નહીં માનનાર એવી તપા બીજી સમજદાર પ્રતી આ યાદિમાન, વહેમો તપા અનાસિદ્ધાનક પૂજાઓથી ચમકી ઉઠી. તેની સામે ચિકાદ દેખડવા અને વ્યાનત વર્ણવવા લાગી.

ફી:-એમ કરવામાં તેઓ વાજબી હતા.

હા:-અચિતજ વાજબી હતા; પણ જેમ ઘડિયાળનું ઘોલક એક છેડેથી બીજે છેડે ગયા વિના રહેતું નથી તેમ એક વહેમો અને અનીતિમાન રિવાજ પ્રત્યેની લડત જ્યારે હદ કુદાવે છે ત્યારે નીતિના નામે તે નીતિના હિમાયતીઓ વધતું જાયું ને એક બતાવું નૈતિક ઝડપન (Moral Fanaticism) બતાવે છે, તે ઝડપ જરૂર તેઓને છેકજ બીજે છેડે ધસી લઇ જાય છે, આ બાબતના રા બધામાં પણ એમજ થવા પાર્યું.

ફી:-તે શું ?

નૈતિક ઝડપન જોડી શરમને ઉપજાવે છે

હા:-કોરાજ દીકરા, કલાચ તે નોખુ દશી કે જેમ ધાર્મિક ઝડપન બતાવવામાં ધર્મશૂર વર્ગ આગળ જ ઘાય છે અને પડે છે તેમ નૈતિક ઝડપન દેખાડવામાં અને તેને આગળ વધારવામાં અને લોકોમાં ફેલાવવામાં ધર્મશૂર વર્ગજ ચોખ્ખે આવે છે. સુતિપૂર્વકની સામે ચનાર ધર્મશૂર વર્ગે જ્યારે ચોખ્ખી લડતને ધાર્મિક જોશથી ઉપાડી લીધી ત્યારે તેઓએ હદ જ યાળી નાખી તેઓ 'એવે-સ' (સમતોલપણ) ચૂક્યા.

શી:-તે કેમ ?

ફી:-તે એમ કે જાતીય અંગોની ચતી પૂજામાં બિચારા જાતીય અંગોના તો કંઈ રોપ હતોજ નહીં-તેઓ તો શરીરના જેવાં બીજાં બધાં અંગો જિવાંજ નિર્દોષ, છતાં હિંમતપૂર્વક મનુષ્યો એવા એ બાપડાં કુદરતી અને નિર્દોષ અવયવો પણ 'ગંદા' ગણાવા લાગ્યાં. હવે જ્યારે એક વેળાએ એક ચીજ ગંદી જ ગણાઇ તો પછી રહેતે રહેતે તે 'શરમાવા જેવી' એટલે કે 'એશરમ' ગણાવા લાગી. આ 'એશરમ'માંથી પછી તે 'પાપી' ગણાતી થઇ અને હવેજ એ બાપડાં કુદરતે અને કિરમરે આપેલાં તમામ સારાં, પવિત્ર નિર્દોષ અવયવો

‘શુધા’ ‘શુભ’ ‘Secret’ અને નહીં ઉચ્ચારવા કે નહીં બોલવા જેવાં યથા પડ્યાં. જોમ લિંગપૂજન સાથે સંલત ચલાવતાં ‘શુદ્ધ લિંગ’ પોતે જ નાહુકે શરમ ભરમની વાત થઈ પડી !

શ્રી:-જોમ ને માણસો વિચારતું ‘એલેન્સ’ ગુમાવી દે તો તો પછી અંગોનાં નામો વડીક ઉચ્ચારવામાં તેમને શરમભરાઈ જાય.

શ્રી:-ખરું છે-તેણું જોવામાં આવે છે તેથી તો, મેં જોમ ગયા આતવારે કહેલું તેમ મહાત્મા ગાંધીજી જેવાને પણ એવી ખોટી શરમને વખોટી કાઢવાની જરૂર

જણાઈ હતી. એવી ખોટી શરમને અપનાવી લેનારાં માણસોના મન જ પછી એવી એક અવસ્થા (capriciousness)

પર આવી જાય છે કે તેઓને ભૂતીય અંગોનાં સુપ્ત ને સ્પષ્ટ લેખાતાં નામો ઉચ્ચારતાં પણ એકભત્તરી સાંસરી ને શરમ મનથી લાગે છે. આથી થાય છે

શુ કે, મન શુદ્ધ રહેવાને બદલે ઉપદ્રુ ગંડું બને છે એવી હદ ઉપર માણસ ઉતરી પડે તેને હું મનની વિશુદ્ધતા (Refinement) નહીં હું પશુ ‘Dirty mind’ or ‘diseased mind’ કહેલે કે

એકભત્તરી ‘મનની ગંદાઈ’ જ કહું.

શ્રી:-હું નહીં પડતી કે શીખતીં બહેલોં એવાં ‘કન્યા’ મનલાળાં માણસો એવી ખોટી શરમ ગણતો હોય.

ધર્મના નામે ‘મનની પણ નિન્દા

શ્રી:-હું અંગત મનુષ્ય ઉપરથી કહું છું કે અનેક નામો શીખેલાં બહેલોં કલચર કહેવાનાં ‘મનુષ્યો’ અને યત્નરેતોને કે નીચાં જ છે. જ્યારે માણસોના મન કોટલી દે નહીં અવગણા કિંસમે અવગણ બની જાય છે ત્યારે કોઈ કોઈને તો કેમ અંગેને ‘મન’ વચ્ચડું નામ

ઉચ્ચારનાં પણ શરમ પેદા થાય છે ! એમાં પશુ તેઓને એકરમીં અત્યંત અવિચક જણાય છે. આવી આવી કોટલી શરમને લીધે તો કોઈ કોઈ પ્રિયતા ધર્મપંથોનાં

વિશ્વલેખાં તો, લગ્નના કુદરતી પવિત્ર વિગળને તથા પરણેલી નિન્દાગીને પણ નહીં માંડીવાળી શકાય એવાં એક

‘ન છૂટેનાં પાપ’-‘An unavoidable Sin’ લેખે ભરે કરવામાં આવ્યાં છે. મારું તો એણું માનવું છે કે

સર્વથી આવી ખોટી શરમમાંથી જ ‘ધન્સાન પાપમાંથી પેદા થયું છે’ અને ‘માણસ ભરેજી કાંઈમાં છે’ એવો ‘sin’ ને નામને એકભત્તરી રદન પાડેલી રાઈ કોઈ

દિશાએથી આપણા વાંચવા સાંભળવામાં આવે છે.

શ્રી:-ખોટી શરમ આ કેવું ખોટું પરિણામ !

આપણી ફરજ

શ્રી:-જોમ, ઉપરે જ્યારે એકવારની વાજળી અને શુક્ર ભંડત મિશ્રન (balance) ગુમાવે ત્યારે તે અત્યંત મૂર્ખાઈ

પણ દાખવે, તે પ્રમાણે આ ભૂતીય અંગોનાં નામ ઉપર અને તેને લગતી સમજણ તથા જ્ઞાન ઉપર secrecy ને

એટલે કે છુપાપણને પાલો પડી અચાનક, લજ્જાદાન, ખોટી શરમ અને

ચુપચીટી વગેરે, સુધરેલાં શીખેલાં કહેવાતાં હોડામાં પણ પ્રવેશવા પામ્યાં. એણું

એકરમ પરિણામ આપણાં માતૃપિતાં આજે, આપણે પોતે અને આપણી

આવાદે ખમ્બુ છે અને આજે પણ ખમ્બે છે. તો પછી આપણી ફરજ આ

હાનિકરક અચાનકતામાંથી બાહરે આવવાની ડાવીજ ઘટે. એ બાળે ફરેક સ્ત્રી અને

સર્વજન નરનરની આંસ ધર્મ એજ હોવો જોઈએ કે આ સર્વેથી અચરમનાં ભૂતીયજ્ઞાન પ્રત્યે તેણે પોતાનાં તાલુચી

(prejudice) ને તમા નિન્દાને ફર કરવાં અને તેને લગતું જ્ઞાન બને એટલું સંપાદન કરી પોતાનાં ફરજનું પણ

થોડું રીતે સમજાવીને આપવું. આલો સાહેબજી ખચ્ચાંચો-આવતા રવિવારે આપણે વધુ વાગબીત કરીશું.

વિવેચક અને કલાકાર

માનવીનાં જીવન પડતર અને તેના વિકાસમાં કલા કેટલું અનુપમ સ્થાન ધરાવે છે તે આ લેખમાં રંગરશ્મી કલાકાર શ્રી. સ્વાવશ આપડા બતાવી આપે છે. શ્રી. સ્વાવશ જીવનસતત એક નાની કલાકાર છે, ઘડતું વિવેચકને કરે નહીં પરંતુ એક કલાકારની દૃષ્ટિએ કલાત્મક વિવેચન કરવામાં કલાકારો જેવા વિવેચકો કેવા ફાળો આપી શકે તે તેઓએ ખોલ દીધા. રંગરશ્મીનાં સુભાષ રસન ઉપરથી એક વાર્તાલાપ મારફત બતાવી આપ્યું હતું. તે તમામ મુદ્દાઓને અપ્પરચ રાખતો આ સર્વાનુષ્ઠર લેખ, જીવનસતત કલા-સમૃદ્ધિને અને જીવનસતત કલાકારને સરસ માર્ગદર્શન પુરું પાડશે.

—તંત્રીઓ.

આ ધુનિક કલાનો વિકાસ અને પ્રજામાં ફિલ્મો ફિલ્મો પધતો જતો કલાનો રસ એનાં વિવેચક અને કલાકારના સંબંધનો પ્રત્યક્ષ ચર્ચા થાય અને છે. આજની જનતામાં આપણે શીખેલા બહેલા વર્ગનેજ તથાસીએ તો, ખણી નાની સંખ્યા છે કે જે કલાને કાંઈક અંશે સમજી શકે છે અને એમાં રસ લઈ શકે છે.

મારું માનવું છે કે વિવેચકની હાથ ને કે કલાકારનિક અને કલાકાર બનેલી ઉપર હોય છે જે પરંતુ કલાકારનિકને એ પધારે મદદરૂપ પુરવાર થઈ છે. કલાકારના કામમાં જોની આસપાસના વાતાવરણની હાથ હોય છે. એ ઉપરાંત ખીન કલાકારના ચિત્રો બેવારી એને કેટલેક અંશે દારવણી મળી શકે છે. પરંતુ નવી દ્રષ્ટિ અને દારવણી તો વિવેચક જ આપી શકે. અરુ જોનાં વિવેચક પણ એક કલાકાર છે. કલાકારને સર્જક શક્તિની નેહલી જરૂર છે તેટલીજ જરૂર વિવેચકને પણ છે. બેજનનક વાત તો એ છે કે આજની હિંદુસ્તાનમાં આપણે બહુ થોડા વિવેચકો સર્જ્યા છે કે જેને આપણે સાચા

છે. પરદેશમાં રહીને પણ એમણે આપણી કલા વિશે કેટલું બહુ કામ કર્યું છે. આપણે આપણી જાતને ભૂલ્યા હતા તેમ આપણી કલાને પણ વિસારે મૂકી હતી. પરદેશમાં હિંદુસ્તાનની કલાના નમુનાઓને—*caricatures*—અર્થ-બાની વસ્તુઓ તરીકે જ સ્થાન મળતું. ભારતીય કલાત્મક સ્થાન કલા જગતમાં કેટલું ઊંચું છે એવું જાન કરાવનાર અને એને સમજવાની દ્રષ્ટિ આપનાર આ એક જ વ્યક્તિ હતી. એને જ સાચો ભારતીય વિવેચક કહી શકાય. એમના સ્વર્ગવાસથી કલા જગત અને હિંદુસ્તાનને બહુ મોટી ખેલ મળે છે. શ્રી ઓ. સી. ગંધુકીએ પણ આ સેવમાં સરસ કામ કર્યું છે.

આજના સમાજમાં વિવેચકનું સ્થાન શું છે? પ્રથમ એવું સ્થાન તો કલાકાર અને જનતા વચ્ચે દુલાનીયા તરીકેનું છે. સ્વાભાવિક છે કે ઉચ્ચ કોટીની કલા રમકડી ન હોવાથી એના અમુક મુજો અને એથી બાબતો સામાન્ય માણસને ન મળે. એથી કલાનું દ્રષ્ટિબિન્દુ શું છે એ જનતાને સારી અને સહેલાઈથી સમજી શકાય એવી ભાષામાં સમજાવવાનું કામ વિવેચકનું

વિવેચક કહી શકાય અને ને કલાકારને ખરી દારવણી આપી શકે. આપણક વિવેચકોમાં ડૉ. કુમાર સ્વામિનું નામ મોખરે બિશલે

લેખક
સ્વાવશ આપડા

રજી. ને કે આજના ધણા-ખરા વિવેચકો નાની બા-બતો સમજાવવામાં મોટા મોટા શખેનો ઉપયોગ કરે છે અને પવિત્રાને

સામાન્ય માણસને કલામાં રસ લેતો કરવામાં નિષ્ફળ નથી છે. વિવેકને જનતાની મોટામાં મોટી સંખ્યાના અંતર આત્માને સ્પર્શવું હોય તો તેમની સીધી ને સાદી ભાષામાં, બારે શબ્દોને ઉપયોગ કર્યા વગર સ્પર્શવું પડશે. સુરેષના વિવેચકોની ભાષા આ બાબતમાં ઘણી સરળ હોય છે. એટલે સામાન્ય શીખેલા માણસ પણ એની વાત સમજી શકે છે.

હિંદુસ્તાનમાં આશરે નવમી દસ દહા લાખી વાંચી શકે છે. એમાંથી કલામાં કેટલા રસ લઈ શકે એવું પ્રમાણ કંઈવું બહુ લાગે છે. શીખેલા ભણેલા વર્ગમાં પણ કલાની વાત નીકળતાં કેટલાક લોકો બહુ ઊંડે છે અને કહે છે કે ભણે કલામાં હંમેશાં કંઈ સમજતા નથી. સુરેષની કલાના લુપ્ત લુપ્ત સંપ્રદાયો જેવા કે Realism, Impressionism, Post Impressionism, Cubism, Primitivism, Surrealism અને છેવટના Neo-realism જેવાં ત્યાંના વિવેચકોનું કામ ધણું અઘરું છે. જ્યારે આપણે ત્યાંની કલાનું Realism અને Idealism સમજાવવાને વિચારકને બહુ તકલીફ ન થાય. આપણા સમાજમાં કલા અને કેટલી આગળ વધી છે તે જોવા માટે આપણે તેનું સ્થાન ક્યાં છે તે તપાસીએ.

આજના સમાજમાં કલા અને કલાકારનું સ્થાન શું? અને શાગે છે કે આજના સાંપ્રદાયિક યુગમાં, જ્યાં જીવન કંઈપી વેગે દોડે છે, જ્યાં માણસોને બધાં કામોની જિતાવળ હોય છે ત્યાં કલા અને કલાકારનું સ્થાન બહુ અગત્યનું છે. આ સાંપ્રદાયિક યુગનાં છુપાં જીવનને કેવી રીતે સુંદર, તાજું, જીવંત અને ઉજાગર બનાવી શકાય તે માણસ એકલા ખોરાક પર જ જીવી શકેલો નથી. જેવી રીતે શરીરને નિભાવવા ખોરાકની જરૂર છે તેમ આત્મા અને મનને પણ પોષાવવાને એને બીજા જોડકાની જરૂર છે. એ ખોરાક કલા સારી રીતે આપી શકે છે. કલા એટલે દેહમાં મહેલું ચિત્ર એમ

મુશુભી માન્યતા છે, પરંતુ ખરી રીતે જોતાં કલા તો આપણાં જીવનમાં બધે જ રહેલી છે. આપણે સુદૃઢી આંખે એ જોઈ નથી શકતા અને એને જોવાનો પ્રયત્ન પણ નથી કરતા એથી એમ ન માનવું કે કલા બિનજરૂરી વસ્તુ છે. હવે આપણે આ ચીજોને પારીક્રમી ન જોતા હોઈએ પણ એની અસર તો આપણાં મન ઉપર જરૂર થવાની. રાજાદી અને ધરગત વાપરવાની વસ્તુઓથી મોટી આપણો પોષાક, શશુમાર, રીતજાત, સંગીત, દૂત્ય, નાટક ઇત્યાદિ ત્રિજેરે આત્મા અને મન પર કેટલી ઉંડી અસર કરે છે એનો અંદાજ કાઢવો અઘરો નથી.

રંગ અને આકાર મનુષ્યનાં મન પર કેટલી દહ સુધી અસર કરી શકે છે એ તો હાલની રંગ-વિજ્ઞાનની શોધ પરથી જ જણાયો. રંગ-વિજ્ઞાનનો પ્રાચીનો સિદ્ધાંત એ છે કે મેઘ મનુષ્યનાં કેખાતા સાન. રંગોમાંથી લાલ બાજુ તરફના રંગો (લાલ, નારંગી અને પીળા) ઉજાગર અને હિતજનક હોય છે, જ્યારે વાદળી બાજુના રંગો (નિશ્ચયી, આસમાની અને લીલો) રીતજાત તથા આલોચક હોય છે. રંગ વિજ્ઞાનનો બીજો સિદ્ધાંત એ છે કે લાલ રંગ મનુષ્યને કાય પ્રવૃત્ત કરાવનારો તથા ઝટ નિર્ણય કરવાને ઉત્તેજીત કરનારો રંગ છે. એવી જ રીતે લુહા લુહા આકારોની જુદી જુદી અસર મનુષ્યનાં મન પર થાય છે. એક મનુષ્ય જ્યારે કેવળ અંધવા મંદિરમાં પ્રાર્થના કરવા નાય છે ત્યારે કંઈ ચીજો એની ધાર્મિક લાગણી ઉત્તેજીત કરવામાં મદદ કરે છે? કંઈ ચીજો એની પ્રાર્થના માટે યોગ્ય વાતાવરણ ઉભું કરે છે? એ ચીજો છે મંદિરનું સ્થાપત્ય, શીલ્પકલા, ચિત્રકલા, શશુમાર, સંગીતનો નાદ અને ધ્રુપની સુવાસ ઇત્યાદિ. મનુષ્યના આત્માને એ પ્રભુતા ચરણમાં ધરે છે અને પ્રભુનાં દર્શન કરાવે છે. આ ઉપરથી મનુષ્યને

આત્મીક અને માનસીક યોગ્યતાની કૅટલી નરેર છે અને કલા કૅટલે હદ સુધી તે પુરી પાડી શકે તે આપણે સમજી શકીએ છીએ. કૅટલા માટે કલા, કલાકાર અને કલા વિવેચકનું સ્થાન બધા જ સમાજમાં હોયું હોયું નોંધાયે.

આજના કલાકારો જે વખતે કહિલું સમયમાંથી પસાર થઈ રહ્યા છે તે વખતે વિવેચકની પણ જવાબદારી બહુ જોડી છે. આપણા કલાકારની ઓછી સંખ્યા એ વ્યવસ્થા પડી છે. આજ કરીને જુની દબે કામ કરવારા કલાકારોને આજની આધુનિક કલા, Modern Art એ એક Puzzle અથવા કોથા જેવી થઈ પડી છે. પ-દેશી હકુમતે આપણી કલાત્મક દૃષ્ટિ કડું હતું. એ યુલોગી જાહેરની ડાબે હવે જુસાવા માંડી છે અને હજી એકદમ જુસાવાં એને કૅટલાક વખત જશે.

આપણે ત્યાંના કલાકારમાં ચાર વર્ગો પડી શકાય; એક તો ક્રાંતિકારી Revolutionary, બીજો રીઝુસ્ટ Traditional, ત્રીજો અર્વાચીન Modern, ચોથો પાશ્ચિમાત્મ Western. Revolutionary કલાકારો પુરાણી કલાને અભ્યાસ કર્યા પછી, એની ઉપર હાલના સમયને ચોક્કસ ચમકેલી નવી શેલી તૈયાર કરવાને અખડ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, બીજા Traditional કલાકારો, જે પુરાણી શૈલી ચાલતી આવી છે તે પ્રમાણે તેમાં રહેલ ફેરફાર કરી, પુરાણા નિષેધ ઉપર જ ચિત્ર કર્યાં જાય છે. ત્રીજા કલાકારો જે ત્રીજા Modern કહેવાય છે એ ખરું નો- પાશ્ચિમાત્મ કલામાં થોડા પછોડે રહેતા નથી એનું અનુકરણ કરે છે, ચોથા વર્ગ છે જેને આપણે Academician અથવા પશ્ચિમાત્મ કલાના પ્રતિનિધિ કહીએ છીએ. એ છે પરદેશી દફતરતનું પ્રતિનિધિત્વ અને વર્ગને કલાકારોની ચોખ્ખી સંખ્યામાં એમણે લીધેલા વર્ગ માટે શંકા પેદા થઈ છે અને એ

વખતે એમને સાચી દોરવણીની બધી જગ્યા છે, જે આપણા હાલના વિવેચકોએ પુરી પાડવી નોંધાયે.

યુલોગી મધ્ય અને સ્વતંત્રતા આપી છે. આપણા દેશમાં અત્યારે જે ફેરફારો થઈ રહ્યા છે તેની જાણ આપણી કલા પર જરૂર પડવાની છે. બીજી બધી કલાઓ, વૃત્તકલા, સંગીત વિગેરેમાં પુનર્જીવન આવવા માંડ્યું છે. ચિત્રકલાની બાબતમાં વિવેચકોએ કલાકારોને સાચો માર્ગ દેખાડવાનો છે અને તેનાં પુનર્જીવનમાં મદદ આપવાની છે. તદ્વચ, નિષ્પક્ષપાત અને બહોળા દ્રષ્ટિવાળા વિવેચક જ આવી શક્યા દોરવણી આપી શકે. અજોડો અનુકરણ કરી કરેલાં જ ચિત્રો સારાં અને બીજાં નકારાં એક માનનારા સંકેતી દ્રષ્ટિવાળા વિવેચકોએ બધા કલાકારોને ખાતે રહે દોરવ્યા છે. આવા વિવેચકો કલાકારને ભવિષ્યનો માર્ગ નહીં દેખાડી શકે. આપણા કલાકારોએ આપણી છૂત-કાળની કસનો અખડ અભ્યાસ કરવો નોંધાયે. અને એ માટે મગફર થવું નોંધાયે પરંતુ આજની કલાત્મક નિર્માણ તો આજની કલાકારોએ જ કરવાનું છે. પૂર્વજોની કીર્તિ ઉપર એ હમેશાં જીવી ન શકે. શક્ત અને મોગલ યુગની પુરાણી કલા અને રચાપત્ય ઉપર લાવણો કરી આપણે ખુબ વ્યકાષ્યો મારીએ છીએ, પરંતુ આપણને એ વારસો મળ્યો-એનો અત્યાર સુધી શું ઉપયોગ કર્યો છે અથવા એ સાચવવા આપણે શું લામકે છીએ? આ સવાલ દરેક કીર્તિએ ચોતાની બતને પૂછવો નોંધાયે. સ્વતંત્રતામાં આપણે કલાની બાબતમાં મને તેટલાં શિખરો સગ કર્યા હોય તો પણ આજની આપણી કલા મહાન ન બને ત્યાંસુધી આપણને સંતોષ ન થવો નોંધાયે.

ભારતીય સંગીત

લેખક

મા. અમુભાઈ કે. સેતની

આપણે આગળ જોઈ ગયા તેમ સંગીતની સમગ્ર રચના નાદ ઉપર અલગ બેલી છે. આ નાદના 'ચોમાટ' અને 'રણુકાર' એવા બે સદૃશ બેરો પણ જોઈ ગયા. હવે આપણે આપણાં ભારતીય સંગીત વિશે થોડીક શાસ્ત્રીય માસિતીનો અભ્યાસ કરીશું.

સ્વરો:

આપણાં ભારતીય સંગીતમાં વપરાતા સ્વરોની ઉત્પત્તિ સંગીત-ઉપયોગી નાદ (રણુકાર) માંથી થયેલી છે. આ સ્વરોની સંખ્યા સાતની છે. આથી એને સાતક કહેવામાં આવે છે. આ સ્વરો છે સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની - એટલે કે પદ્મ, કમલ, ગાંધાર, મધન, વંજન, પેદત અને તિપાદ.

સ્વરોના બેઠ.

સ્વરોના બે બેઠ છે. (૧) શુદ્ધ સ્વરો. (૨) વિકૃત સ્વરો. સા, રે, ગ, મ, પ, ધ, ની - આ સાતે સ્વરોને આપણે શુદ્ધ સ્વરો ગણીએ છીએ, પરંતુ આ સ્વરો પૈકી જે સ્વરો પાતાના સ્થાન પરથી ચઢે કે ઉતરે - છે તે વિકૃત સ્વરો કહેવાય છે. ઉપર્યુક્ત સ્વરો પૈકી રે, ગ, મ, ધ, ની વિકૃત સ્વરો છે, જ્યારે સા અને પ અચળ સ્વરો છે.

રે, ગ, મ, ધ, ની - આ વિકૃત સ્વરો પૈકી રે, ગ, ધ, ની - પાતાના સ્થાન પરથી નીચા ઉતરી શકે છે, પરંતુ યદી ચકતા નથી. આવા વિકૃત સ્વરોને સંગીતમાં 'ઝામળ'ની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. હવે

રજા મ. આ સ્વર પાતાનાં સ્થાન પરથી નીચે ઉતરતો નથી પરંતુ ઉપર ચઢે છે. આથી વિકૃત સ્વર મ ને 'તીન'ની સંજ્ઞા આપવામાં આવી છે. ઝામળ સ્વરોને ઝોળખાવવા માટે તેમની નીચે થીટી દારવામાં આવે છે. જમઙ: રે ગ ધ ની અને તીન સ્વરોને ઝોળખાવવા માટે તેના ઉપર થીટી થીટી દારવામાં આવે છે. જમઙ: મ, આમ સ્વરોના શુદ્ધ અને વિકૃત એવા બે બેઠથી એક સપ્તકમાં સાત સ્વરોને બદલે ખરે જોતાં બાર સ્વરો ગણ છે. અને સામાન્ય રીતે આપણાં ભારતીય સંગીતમાં બાર સ્વરોનો જ ઉપયોગ થાય છે.

શ્રુતિ

ઉપર જણાવેલા બાર સ્વરોની સમગ્ર વચ્ચે કેટલાક સૂક્ષ્મ સ્વરો આવેલા છે. પરંતુ તે એકાએક ગાઇ શકાતા નથી. આવા સ્વરોને શ્રુતિ તરીકે ઝોળખાવવામાં આવે છે. આ શ્રુતિની સંખ્યા ઉપર વળુવેલા બાર સ્વરોની સંજ્ઞા બાવીસની થાય છે અને સંગીતમાં વપરાતા બાર સ્વરો નીચેની શ્રુતિઓ પર ગાઇવામાં આવ્યા છે.

શ્રુતિ ૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
સ્વર સા રે રે ગ ગ મ મ
૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨
પ ધ ધ ની ની,

ચત્તમાનકાળમાં ભારતીય સંગીતમાં બાર સ્વરો સિવાય બાઈની શ્રુતિઓ અદ્યથ્ય થઈ છે. આવા સૂક્ષ્મ સ્વરો ગળામાંથી કાઢવા

મુરદોલ છે. તેમ જતાં કેટલાક એક ગાયકો સ્વરસાધના દાસ શ્રુતિ સ્વરોની કવચિત્ કવચિત્ ક્રમકે આપી જાય છે. પરંતુ એક સખતકમાં જેવી રીતે ખાર સ્વરો ગળામાંથી સુગમતાથી નિકળે તેવી રીતે આવીસ શ્રુતિઓને ગળામાંથી કહે કોવો કે:ઈ ગાયક પેદા થયો નથી.

યાટ

ભારતીય સંગીતમાં ગવાતા રાગોનો વિચાર કરતાં પહેલાં તેમના ઉત્પત્તિસ્થાન વિષે થોડી માહિતી જાણવી જરૂરી છે. દરેક રાગની ઉત્પત્તિ યાટમાંથી થઈ છે. આજથી લગભગ ૨૦૦ થી ૩૦૦ વર્ષ પહેલાંના સંગીતના સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં રાગોનું વર્ગીકરણ, રાગરાગિણી અને પુન રાગ-શ્રેણી રીતે કરવામાં આવેલું છે. વર્તમાનકાળમાં આધુનિક પંડિતો આ વર્ગીકરણની અવગણના કરે છે, પરંતુ યાટ અને યાટમાંથી ઉદ્ભવતા રાગો-શ્રેણી વર્ગીકરણમાં માને છે. યાટને રાગોના જનક તરીકે માનવામાં આવે છે. સાધારણ રીતે યાટ એટલે સળપટ કે રવાબ. પરંતુ સંગીતશાસ્ત્રમાં યાટને મેઝ તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે.

મેઝ સ્વરસમૂહ દ્વાદશગુણ્યજનકાક્ષમાન. મેઝ અથવા યાટ એટલે સ્વરોની એક નિશ્ચિત રચના કે જેમાંથી રાગ ઉત્પન્ન થઈ શકે.

આધુનિક સમયમાં રાગો ઉત્પન્ન કરનારા યાટોની સંખ્યા દરારી ગણવામાં આવે છે. જેમકે : કલ્યાણ, બિલાવલ, ખમાળ, કાંધી, હોરવ, આસાવરી, પૂવી, ગારવા, કારવી અને નોડી. આ યાટોને જે નામો આપવામાં આવ્યા છે તે યોતાનાં નથી પરંતુ દરેક યાટમાંથી નિકળતા એક એક મુખ્ય રાગનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. જેમકે : આસાવરી યાટમાંથી આસાવરી રાગ નિકળે છે, આ ઉપરાંત આજ યાટમાંથી દરબારી, અગણા, નૌનપુરી

બમેરે રાગો નિકળે છે. પરંતુ મુખ્ય રાગ આસાવરી નિકળતા હોવાથી જ યાટનું નામ આસાવરી યાટ આપવામાં આવ્યું છે. આવી રીતે દરેક યાટને લાગુ પડે છે.

યાટ યાદ શકતાં નથી, કારણ કે તેમને આશિઠ અવરોહની કે મનોદેવજ્ઞતાની જરૂર હોતી નથી. યાટનું મુખ્ય કારણ તો રાગો ઉત્પન્ન કરવાનું છે.

ગ્રામીન સંસ્કૃત ગ્રંથોમાં યાટોની એક-દર સંખ્યા ૭૨ ગણવામાં આવી છે અને તેમાંથી ઉદ્ભવતા રાગોની સંખ્યા ૩૪૮૪૮ છે. પરંતુ આ બધી ગણતરી ગણિતને આધારે છે. આધુનિક કાળમાં આ સિદ્ધાંત ટોણ માન્ય રાખતું નથી. આટલા બધા રાગો માત્ર ગણતરી પૂરતાજ છે. ફક્ત ૨૦૦ જેટલા રાગો જ કહ્યું પ્રિય છે. બાકી આપણે દસ યાટ અને દેકસો થી બસો રાગોમાં જ અટવાઈએ છીએ.

રાગ

લોડવં ખાનિવેલોપરત્તુ સ્વરવર્ણ વિમ્બિત: ૧
રજકો જનોવિતાનો સ રાગ: કાધિતો પુવૈ ૯

રાગ એટલે ધ્વનિની એક નિશ્ચિત રચના, કે જેના સ્વર અને વણન યોગથી સૌંદર્ય ઉપજે અને લોકોનાં મન રંગન પામે.

વર્તમાનકાળમાં પ્રચલિત દરેક રાગ ઉપર જણાવેલા દસ યાટમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. રાગ વિષે કેટલીક વિગતો આસ લક્ષમાં લેવા જેવી છે. રાગોને ઓછામાં ઓછા પાંચ સ્વરો હોવા જોઈએ. એમાં મનોદેવજ્ઞતાનું તત્ત્વ હોતું નિષ્પ્રત્યે-રાગ ને વાદી, સમવાદી અને આશિઠ-અવરોહની ખાસ આવશ્યકતા છે. ગણિતશાસ્ત્રના આધારે ઉપર પ્રમાણે રાગો નેવા, પરંતુ તદુપરાંત આજકાલ કેટલાક સંગીતકારો મારીમચડીને કેટલાક અપ્રચલિત રાગો ઉપજિત કરે છે અને તેમનામાં રંગકતાનાં તત્ત્વને અભાવે તેમને રાગો કહેવા દારશ્યસ્પદ કરે છે.

પારસીઓ અને રાજકારણ

લેખક :- કે. બાબા

પારસીઓમાં રાજકીય જાગૃતિ કેમ હજી પ્રતાપ પ્રમાણમાં આવી નથી તે વિશે હવે થંભાણીની કહેવાની જરૂર નથી. હજી સમય કોમતા હાથમાં છે. જ્યારે ત્યાંથી સર્વાથ સમજીને હવે કોમતા યુવાન વર્ગે એકેકસ રસ્તે તેના પગલાં પાડવાનાં છે. તા. ૧૫ મી ઓગસ્ટે હિંદુસ્તાન અને પાકીસ્તાન રૂપી બે અલગ દેશોનાં હસ્તીમાં આવ્યાં અને હવે હિંદી યુનિયન તરફથી ભાવિમાં બહારના તેમજ અંદરના કોઇ પણ વ્યક્તિ સામે રાજાણાત્મક પ્રયત્ન કરાઇ રહ્યાં છે. એ દિશામાં પ્રથમ પગલું તે સંગઠનનું છે. હિંદમાં રહેલી જુદી જુદી કોમોએ સંગઠન જમાવણું છે, રશી રાજ્યોએ પણ સંગઠનને પ્રાર્થના કરી છે. આને હવે હિંદી યુનિયનમાં કોમી સંસ્થાઓને તેમજ અલગ અલગ નાના મોટાં દેશી રાજ્યોને સ્થાન નથી. કોઇ પણ પ્રકારના સર્વેશીય શાસ્ત્રિક મતભેદો હવે વધુ વારચલાવી લઇ લેવા નહિ. દરેક જુદા જુદા વાદ-વાદી દિવાલમાં વહેવાર હિંદી યુનિયન ભાવિમાં તેના પગ ઉપર સફર રીતે ઉજી રહી સડે એમ નથી.

સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલે આખરના ચમકારા માત્રમાં કંઈ ઉદઘોષે રશી રાજ્યોને હિંદી યુનિયનમાં ભેળવી દહને એક મહાન સંગઠન ઉભું કર્યું છે. કંઈક અંશે એવીજ પદ્ધતિએ અને એવાજ શિરણ પર પારસી કોમનું પણ સંગઠન બાંધને અવકાશ જરૂરી છે. પારસી કોમ તરીકે અમલ હસ્તી બસે થરાવે પણ એના વતી બોલનારી કે બેજુ પ્રતિનિધિત્વ કોઇ પણ દેશી કોઇ પણ વખતે રજી કરનારી સંસ્થા તે એકજ હોવી જોઈએ. તે પારસી પંચાયત ના ખીલ કોઇ પણ નામે ભોગબાય તેની સામે દેખાને કશો પાંચો હોય નહિ. પણ એ સંસ્થા એક એવી

સંસ્થા બનવી થકે કે જેની વ્યાપક પરીધી પારસી કોમને લગતા સર્વેશીય પ્રશ્નોની બહાવટ અને પતાવટ થઇ શકતી હોય.

કોમનો હિંદી યુનિયન સાથેના રાજકીય સંબંધ, તેની સાથેના તેમજ કોમની અંદરની આર્થિક પ્રેરના, સામાજિક પ્રશ્ન, નાનિક પ્રશ્ન એ તમામ માટે એકજ સંસ્થા અને એકજ વ્યાપક (one organization and one platform) ની જરૂર આજે નથી તે ક્યારે છે?

આજકાલ બનેલું હિંદુ કુલકે ને બુલકે પ્રગતિને પદે વળી રહ્યું છે. ઉપરથી કંઈક અંશે મડ રૂઆવડ બન્યું. પાતાવરણ હિંદી યુનિયનના દરેક ક્ષેત્રમાં ભાગે છે પણ ભીતરમાં તે મહાન પરિવર્તન થવાની શરૂઆત કરાવીય થઇ ચૂકી છે. ધર્માની ફેરવણીમાં ભાગલાતું તત્વ આવી જતાં વસ્તીની ફેરવણીને પ્રતિ હોય થયે અને એને પરિપૂર્ણ સંધાતિ કાળમાંથી હિંદને પસાર થયું પડ્યું છે. પણ હાલની પરિસ્થિતિ કાળમાં માટે સ્થિતર નથી. માટેજ આજે તે જે કાળ મા જે સંસ્થા સંગઠનને પ્રાર્થના નેમ વહેતાં જ્યાં પડે તેમ તે તેને ધોતને માટે તેમજ દેશને માટે પણ લાભદાયી થઇ પડનાર છે.

હાલની પારસી પંચાયત.

પારસી કોમમાં આજ સુધી પારસી પંચાયત એક એવી સંસ્થા રહી છે જે તેને હસ્તકમાં કોઈના વહીવટ ધાર્મિક તેમજ સામાજિક ક્ષેત્રોમાં કરી રહી છે. રાજકારણ સાથે તેને કંઈ સંબંધરૂપક નથી. કોમવતી બોલી શકવાને કાળગી દષ્ટિએ તેને કોઇ હક્ક નથી. નૈતિક રીતે કોઇ તરફથી તે અભિપ્રાય આપી શકે છે પણ તેનો એ અભિપ્રાય અથવા નિયમ કોઈને બંધનકર્તા થતો નથી. પારસી પંચાયતની આવી પરવચ દાલત હવે

આજાદ દેશમાં ચલાવી લઈ ચક્રમ્ જોમ નથી. ક્યાં તો એવું સંપૂર્ણ વિચારન થયું છે એવાથી એ એક એવી સંસ્થા બની રહે કે જે સમસ્ત પાસી કોમન કાબદેસરનું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવી શકે.

આતંત્ર એકની વાત છે કે હાલની પંચા-યતના સરનાશીન તેમજ અન્ય કારભારીઓ હજી આજે પણ પંચાયતને રાજકારણથી દૂર રાખવા માગે છે અને એ માત્ર કુટોના વહીવટ કરનારી સંસ્થાજ ચાલુ રહે જોમ હજી છે. જે પરિસ્થિતિ એમજ હોય તો કોમના યુવાન વર્ગે હવે વિચારી લેવાનું છે કે તેઓ પર એક ગંભીર જવાબદારી આવી પડી છે. સ્વાયંચલિતો તૃપ્ત કરીને કોમનું સંગઠન કરવાનો તેમનો પ્રયત્ન ધર્મ છે એ તેઓએ ભૂલવાનું નથી.

પાસી કોમને આજે એવી અનેક વસ્તુઓની જરૂર છે કે જેના વિના કોઇ કોમ પોતાનું અસ્તિત્વ ટકાવી શકે એમ નથી. કોમ પાસે તેવું પોતાનું પત્ર નથી કે જે હિંદી યુનિયનની નાટીના ધનકાર સાથે લાલ મીઠાની શકે. કોમ પાસે એવી કોઇ આર્થિક યોજના નથી કે જે કોમના ગરીબી, તેમજ વસવાટના સાધનો વગેરે પ્રશ્નોને દૂર કરી શકે. કોમ પાસે એવી કોઇ સામગ્રીક વિચારસરણી નથી કે જેથી કોમ આર્થિક તેમજ નૈતિક અને આધ્યાત્મિક ઉન્નતિને પૂરું પડી શકે. અને ધર્મના પ્રશ્નની જો વાત

કરીએ તો એટલું કહેવું પડશે કે જે પરિસ્થિતિ એટલી નાણુક બની ગઈ છે કે જે વિશે હાલતરત કરી કહેવું એ સલાહભર્યું નથી એટલુંજ નહિ પણ જોખમકારક છે. ધર્મને નામે આજે વ્યક્તિગત તેમજ સંસ્થાકીય સાકમારી તેમજ હુમલાઓ એટલા બહોળા પ્રમાણમાં થઈ રહ્યા છે કે હાલમાં જે પ્રશ્ન કંઈક અંશે સ્થગિત કરાવતું વાતાવરણ (stand-still atmosphere) મળી રહ્યું છે.

મુંબઈમાં પાસી કોમની બહુમતી સંખ્યા વસે છે. અનેક જુદાં જુદાં મંડળો કોમમાં જોઈ શકાય છે અને લાલકારીયાં પા ગેસલાલકારી કાર્યો કરી રહ્યાં છે. એ બધા હવે એકજ સંયુક્ત મંડળમાં સમાઈ જાય તેમજ એકજ માર કાઢે એ જરૂરી છે.

કોમની વિન વિન વિચારસરણીનું એકીકરણ કેવી રીતે થઈ શકે તેમજ દેશ અને સમયને અનુરૂપ 'વિચારસરણીનું' સર્જન શી રીતે ચક્રમ છે એ વિશે પણ વિચાર આવડે એ કંઈક કરીશું.

ઈન્દુલાલ ગાંધીથી સંયોજનએણું, આદિત્ય સંસ્કાર અને સ્વાધ્યાયનું અનોખું માસિક

અ તિ થિ

પહેલો અંક મગદ યાગ ગણે છે

વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૬. પાદેશ ધા. ૧૨

લખા: ઈન્દુલાલ ગાંધી, નેશનલ ગેલેરી સ્ટોર, મોરબી.

આમરી ચાલુ વાતો

ભીલી રોશની

લેખક:- જેની દલાલ

મકરણ ૧૨

મા બેટી.

વાયોલેટ પ્રકાશી ઉવાયલી રેકરી પર એક બાલિકા અરેભાઈ પડી હતી. પાત- નામાં હંધેલા વાયોલેટ સિસાલ હુમ્મિયાની નજરથી દૂર અને છૂપીજ.

“એ વળા કંઈ ગેઈ? શીરીન!” ઉંડી ખીણ અને પહાડો વચ્ચેથી એ પૂકારે બરાબર સંભળાયો, “શીરીન!”

તાની તે બાબા ત્યારે કંઈક બાંધેલી બેવીજ હાથમાંડું પુરતક લીધેતરી વચ્ચે મૂકી દેતાં સ્થિતિ ઉભી થઈ.

“અહિં પુ’ મમી! શું કહેજો?”
“ચાલની, શું થકું? મેં ડેટલ દાંક માયાં.” તેની માએ રેકરીની તબેકીમાંથી પૂકાર્યું.

“હમણા આવી મમી તમે જલે” તે કીકરી પડી ગઈ હતી. માની સામે એ કિતાબ લઈને તે નીચે કેમ ઉતરે?

“માલ માલ જલદી કર. હું ઘોણું હ તારે વાસ્તે અહિંજ.” અને ત્યારે ભાચારીથી હાથમાં ચોપડી ઝાલી- નેજ નાની શીરીન તે ટળાણ ઉતરવા લાગી. તેને માટે તે ઉતરાણ તો ધણુંજ આસાન હતું પણ આજે પામળા

પણ તે તેને માટે બોલી થતી ત્યાંની ત્યાંજ ઉભી-બાઝ પક્ષિ વિસાલ તેની ઉપર બસતો રાખતો એ માતા, લીડી સંકેતનાંક કામા!

“વળા ત્યાં બરાબરે શું કરતીલી? કંઈ ધૂળ જેવું પાંચતી હતો. આ શું તારા હાથમાં કંઈ ચોપડું તો ઉજ? એ શું ચોપડી છે શીરીન?”

શીરીન ત્યારે કીકરી પડી.
“કંઈ નહિ મમી એ તો ‘લીસ્ત્રી’ બોલે છે નહીં.”

“લીસ્ત્રી બોલે છે નહીં.” તેની માએ જવાબે બતાવ્યો, “નેજ! ને હવે હુંને લીસ્ત્રીનું શું કામ પડ્યું?”

ત્યારે શીરીનને એ પુસ્તક, ઘડકાં છગરે માનાં હાથમાં મૂકવુંજ પડ્યું.

સાચ્ચેજ સાચ તે ‘લીસ્ત્રી’ બોલે છે નહીં હતી. ‘જયતનો ઇતિહાસ’ જેના લખનાર એ મહાન પુરૂષે હાસવાસમાં પૂરાંજોજ વ્હાલી પુત્રી જેના પોતાના પવેમાં એ લખી નોખીયે હતો.

“મેં હુંને ના કહ્યુંજની શીરીન કે તારે એવું કંઈજ પાંચતું નહિ. હું તો સ્ક્રલમાં હતી તેજ હીકે દાઉ. આ તો બધી વખત બગાડેજ. હજુ ધૂળ નોખી ‘સિન્ધર’માં એક વપ’ ફિલ’ થઈ હતે તો ચોથે વડુ વખત સ્ક્રલમાં રહેને. ચેકરીસ કરવાને બદલે હું આવાં ચીપણ લઈને

“પણ હું કાંઈ મેકડીસ નથી કરતી મમી ?” વામણેટ પુલ મમી તે આંખિ ઉઠાવી નાની શરીરને માતા સામે ઢિંમ-તથી નોંડું.

— મોઢક તે વાતાવરણમાં એક ખીલનાની સામે સામે ઉભેલી તે મા ખેડી ! કેવું ઉલટાસુધરી મિત્ર ! સહેરનાજ ઉંચી ને દમામદાર; દુનવી ડહાપણથી ભરપૂર ને રૂપવાંતી. વળી તેનાં એ રૂપમાંના તોર-તુમાખ તેની વધતી જતી ઉમ્મર સાથે તેને એક કક્ક ઝોરતમાંજ ફેરવી રહ્યા હતા.

એથી ઉલટી જ તેની દીકરી શરીરન ! નાસુક અને સુંદર, શરમાળ અને ડોમળ ! નવશે પવંતની ઢાળ પર ઉભેલું પણ ખાનભાં સંતાઈ ગયલું એક મીઠું બનપરો (વાયોલેટ) ! તેની સ્વચ્છ આંખિ એક ઉમદા આત્માના દર્શન કરાવતી હતી. રૂબેરી તેના કપાળમાં ઝાનતો બંગારજ હોવાની નિશાન મળતી હતી. છતાં કેટલી નમ્ર, વિવેકી અને વિનયથી ભરપૂર ! જ્યારે વેલ જ્યાં તે શરીરમાં રહેલું તેવું હોય એક પુલ જોડું જ સુકોમળ હવું.

ત્યારે આંસોસ કહણ જીગરની એક માતા પુલની કળી જોવી એક દીકરીની કદર કે ઢિંમત કેમથીજ કરી શકે ?

“એ ચોપડી કું ક્યાંથી લાવી ?” શહેરનાજે ડાળા કાઢી પુછ્યું, “કાણે તુંને એ આપી ?”

“મારી મેન્ડ રાજકુમારી ગીતા તરફથી મને એ વાંચવા મળી.”

શરીરને બેધકક કહ્યું, સરિમામ જુઠુંજ, અચપણથી જ મા થી કંઈ ને કંઈ દુખાવવાની તેને ટેવ પડી ગઈ હતી. વિચિત્ર તે મા આગળ કદી તે પોતાનું દિલ ખોલી શકતી નહિ. જરા જરા વાતે તે તેનાથી ડરી જતી. ત્યારે નચક સોળ વર્ષની યવા છતાં એ તેની આસીસત રહી બધાં જ્યાં કંઈ નવાઈ કે માધી તે પીઠે નહિ તો શું કરે ? હંમેશાં જ તેની તરફ ડાળા કાઢતી ને તેને યથાવતી મા !

અને સહેરનાજ કામાને સ્વપ્ન ખ્યાલ નહિ હતો કે નાની નાની વીજો તેનાથી ડરીને છૂપી રાખવાનું શીખતો તે ઉધરતી કળાએ માતાથી કેવી એક ગંભીર વાત છૂપીજ રાખી હતી.

“એકદમ એ ચોપડી રાજકુમારી ગીતા પર હમણાં ને હમણાં ઘેર સાથે મોકલી આપ નહિ તો : માફ રુખને એ ચોપડી હું કો-ટીસકેટ કરું છું” તે જલ્દથી યતિયી બેસી. “રાજકુમારી ગીતાની કમ્પની મને ખીલકલ પસંદ નથી. હું તને સાફ કહું કે ફરીથી એને ત્યાં જતી ના.”

ધસી આવતાં આંસુ સાથે નાની શરીરન તે ગીડી લખવા દેડી. ખેસક રાજકુમારી સમજીજ કે ગંભીર એક ભૂલનેજ પચિ-લામે તે એ પુસ્તક તેની ખર મોકલતી હતી.

બાળા મીડી લખતી હતી ત્યારે તેની માતા તેની પાછળજ ઉભેલી હતી. એક પણ કમળ, પત્ર કે એકાદ લીડી વરીક માનાં નોવા વગર તે ડોહ ઉપર લખી કે મોકલી શકતી નહિ, કમળો તો તેનાં કવચિત આવતાં. છતાં જ્યારે ડોહ સ્ક્રુક મેન્ડ મા દીવર બહારગામથી તેની ઉપર લખે તો તે માતા તે કારણો ઉખેડીને વાંચીનેજ બેડીનાં લાથમાં મુકતી. લીડી સહેરનાજ કામા સમ-જતી કે એક દીકરીને સપ્તાહથી ઉધાર-વામાંજ દુષ્કરે હતો. તે મનિતી હતી કે પોતાના ધણીને આપેલાં વચનનું તે બરાબર પાલન કરતી હતી. નાની શરીરનને સંભા-ળવાનું અને તેને પેલી નડેરત બાબદથી ફર રાખવાનું ! એટલા માટેજ પેલું પુસ્તક દીકરીનાં લાથમાં નોંધ તે માતા ચીરડાંઈ ગઈ હતી.

“નિ આલો દવે મારા માદવેટ રહીડી ગ-રૂમમાં હું તમને કંઈ ઘણુંજ અગત્યું કહેવા માગું છું.”

મીડી શરીરન આંસુભરી આંખિ તે કિતાબ લઈ જતા નોકરને પીટેથી નોતી ઉભી હતી. તેવામાં તેને કાને ગાનાં એ શબ્દો પડ્યા. કેવા કક્ક અને સસાખાજ ! કોમળ તે બાળાએ એક કુસ્કુ દબાવી

હીધું. તેની મા શું તેને નહિજ સમજ
ચકવાની હતી ? તે માતાએ તેની તરફ
કદી વ્યથા કે પ્યારની ધમાણુ દેખાડેલી
શીરીનેને આદ હતી નહિ. હંમેશાં તે તેની
સાથે સખ્તાઈથીજ પતેલી હતી. અને
ધસી આવેલાં આંસુ રોજી, ચહેરા બને
એટલા શાંત રાખી તે બાળકી માતાની
પૂકે આવી.

પ્રકરણ ૧૩

શીરીનનું અવિધ્ય

“અહીં મારી પાસે આવ શીરીન !
મારી આગળ બેસ દીકરા,” શીરીન-
કેમમાં જતાંજ ધાવનાં એક બારણાં
આગળ ખુલેલી સોડી પર જગા લેતાં લેડી
કામાએ પાતાની દીકરીને કહ્યું.

“શીરીન અજબ થતી ત્યાં જોડી તે
શું કહેવા માંગતી હતી ? અને જાકજાક
તેના અપાજ એટલા નરમાશલયો કેમ
યજ મયો હતો ? હેતવતી શીરીન ત્યારે
ખુશી ખુશી થતાંજ માનાં ખસામાં લગલાગ
દબાઈને બેઠી. અરે ? તેને લાગ્યું ને આ
તેના તરફ ચીંપીજ હેતવતી હંમેશા રહે...”

“સમજ શીરીન,” લેડી કામાએ શર
કહ્યું.

“હવે તું સીન્દર યજ ચૂકીજ. મુશ્રીક
આંખી તે અજોડી એગેસ કાપીજ. યજ-ડીઝ
ને કેન્સી વકે પછું મજનું કેરજ ને અધીજ
રીતે હવે તું એકાંતીક યજ લેડી કહેવાય
એમ હું કહેજ. કારણ તું જેજકકુ-
શન લેસ-જાંખી અપાવ્યાં છે. કેન્સીજ
બુલેજ ને ઇંગ્લીસ સાસાયડીની બધી જીન-
કાંમાં તું પ્રવિજ છે.”

અને ત્યારે શીરીને પાતાની બાજુડી
આંખો મોટી કરી. તેને મનથી તે હજુ
તે કાજજ શીખી હતી નહિ. દિશતી અવિ-
ચંત સાદી ને શરમાળ તે લોકરીમાં તેની

માટે ગવંતો છાટે સરખો હવો નહિ. જે
કે તે બાળકી હતી કે તેની માએ તેને એકદમ
ખચાંજુ ફક્ત રાજા રજવાડાનાં બાળકો
શીએ તેવી પહેલા પગની મસુરીની નિશા-
ળમાં મુકી હતી. તે માટે તે તેની આભારી
જરૂરજ હતી.

“હવે તેથી હું ધાજ” સહેનતએ
આગળ ચલાવ્યું. “કે માટે તું ને મસુરીની
બાજમાં દાખી નહી રાખવી નેજાએ. હવે
આપણે મુખાજ નુજાજાએ. તું કંઈ નાની
નથી. થોડા વખતો સતર પૂર કરશે. વાસ્તે
હવે મારા વિચાર છે કે તું ને બોમ્બેની
સોરઠાયડીમાં હવે મારે બહાર પાડવી.”

“આ મતી !” શીરીન ત્યારે વિજળાતે
એક ઝટકો લાગેલો હોય એમજ તે માતાના
ખસામાંથી અમગ યજ મજ, “તમે બલે-
જની કે તેવી ‘સાસાયડી લાઈફ’ મને કોઈ
દલાય નથી અમવાની ? મને તો મારે
મસુરીજ ગમે. નહિ મમી આજ હેઠ
ધ આઠડીયા આજ ગોઈંગ હું વિચ્છે.
પ્રીકા ? મને કેમ મમશે ? હંમેશાં ત્યાં
તો થોંપાટ ને ગરબડ ને ત્યાં જુવો ત્યાં
પણ સરખું એકજ છેક !” અને
શીરીને આંખે લાજ દજ દીધા... અને એ
જાહેરી નાજેજ તે કરતી હોય.

“હા-હા ખી સીરી !” તેની માએ ત્યારે
તેને થકમકી “તું શું બલે મુખાજની
વાત ? કેરલી નાની હતી ત્યારની તો કું
તું ને અહિં તારાં એકજુકેશન ને ખાતર
લાઈ આવી. પછીનાં આપણે મુખાજ
ગીપાંચજ હાંક ને તું ને કંઈ આઠડીયાખી
છેવ !”

“નહિ ! પણ આપણે કું. ખી નાં
ચોટા ચહેરા તો નોવાંની ? બાજખી
આપણે કેટલું ખજુ ફર્મા ? ને ત્યારે જ
મને તો લાગ્યું કે ‘સહિન લાઈફ’ તો મને
કોઈ દહડકો મુટ થવાનીજ નથી. મારે
તો મસુરી ! યાજ પ્રીડી લીટલ દીધ
રેશન !” દૂર દેખાની બદરીનાયની ટોચ
જોતાં તે લાજણીથી બખડી. ઉદાજો સર
અજો છતાં અનન્ત ખરેખી તે કેરી

ચમકતી હતી, એ બહુ તેને મુંબઈમાં ક્યાં ને કેમજ મળવાનું હતું? તેને તો મસૂરીની શરિતે ને મનોહરલા હંમેશાં જોઈતાં ને ગમતાં હતાં.

“તું ઘણીજ ‘સિન્ડીમેન્ટલ’ ને સાથે કુંજરીબી બની ગઈ” દીકરીને અંતર-આત્મા કહીજ નહિ જોઈ શકતી તે માતા એકદમ ચીરપ્રહને બોલી, “તું મુંબઈ આવશે પછીજ એ બધું ફર થઈ જશે. એક વખત મુંબઈની મોજિની લાગી કે આપોઆપ તું સુમરી જશે. જરા સારાં સર્કલમાં ફરશે. આપણા લોકોમાં બેળાકે ત્યારેજ તું નવલુકે કે તે તરફની તારી ઉમ્મરનાં ઊકરા ઊકરીઓ કેટલાં વધારે પ્રિકરીકલ હોયછે?”

“આ મમી પછીજ ડેન્ટ બી સો માન-કાન્ડ? મને ત્યાં નયીજ ગમવાનું.” તે બાળકે કમળવા લાગી.

લેડી કામા ત્યારે તુલકારનું દસી.
“તું સા પચી મોલેલ? હવે શું મુંબઈ સાક હોય કે નક્કામી છૂદ કરેલ? વળી તુને ગમે કે નહિ ગમે મુંબઈ તો જવાનું જ. ‘કામા હોય’ વયોમી બાંધ પડેલો છે ને તુંજ ડેડીની જોકપૂરી વારસ જોડે તારે તે સોસાયટી તરફની બધી ફરજ બાળવતાં હવે શીખવું નોંધવું.” અને વળી રહેજ નરમાસથી તે તેને મનાવા લાગી, “બીહોલ શું કરવા? એમ છેક વારસ જેઠી તેથી હવે તારામાં ‘કેન-ડીડન’ નથી. બાકા તારા જેરી વંચ, એકામલીસક ને વળી પ્રીડી ગઈ’ તો મુંબઈ જેવા શહેરનેજ વારસે સરખ-એલી છે. અહિં એકાંતમાં જીવી જવા નહિજ. તું એક વખત આશ તો વળાની તેને ટેવવડાજ પ્રકાર, મારાં... તે મા આગળ કહી તે પલ્લમાં જુઓ બોલી શકતી નહિ. જરા જરા વળાયા તેનાથી કરી જતી. ત્યારે નંછક સોજ વર્ષની મવા છતાં એ તેની ખાસિયત રહી જ્યાં એમાં કંઈ નવાઈ મા થી તે બીડે નહિ તો શું કરે? હંમેશાં જ તેની તરફ ડાળા કાઢતી ને તેને ધમરાવતી માં

ત્યાં ઘણીજ ગીઝરેબલ ધવલ મમી. એ આઈ કન્ટ એક્સપ્લેન...” તે ગમગીન હલકે બોલી, “હું ઇચ્છું કે મારા એકે બાઈ હતો તેજ મને સમજી શકતે. તમે નહિ.... હું તમને કંઈ સમજાવી કે કહીજ નથી શકતી.”

તે માતાએ ત્યારે દીકરી ઉપર કહી નહિ દેખાડેલુ એવું બહાલ કરતાં તેને પોતાને ગમે લાગી.

“એ તો મારી મુલદ હતી. મારી દીકરી તારે વારસે રમવા એક બાઈ આવે એમ તો હું રાત દહારે માંગતીતી પણ નસી બર્મા કાંઈ જુદું જ. ને કે તારા ડેડીને મન તો દીકરી ને દીકરા બધું જુદું હતી. પણ તારા વિલમાં શું છે તે મને કહેની! મમીથી કોઈ છુપાવે! મને કોં નહિજ કહેતી તું?”

અને “મમીથી કોઈ છુપાવે?” એ વાક્ય સાંભળનાર તે આગળીતું હેમું ધકકવા લાગ્યું. તેણે તેની નાની જગતમાં નિશાળમાં ઘણી વાર વાંચેલું ને સાંભળેલું કે એક માતા પોતાનાં બાળ્યાંની સોથી સરસ મિત્ર પણ નાની શરીરને તો તેમ લાગતું નહિ. તેને પોતાનું અંતર જસ રાતે માની આગળ બોલવા જતી તો તે માતા ફક્ત તેના ફક્ક કરતી મા તેને તોડી પાડતી. એક કાંકલું બચ્ચું કેમ એ ખમી રાકે? તે તો જો કારણેજ ધણું ધણું છુપાવતી રહી હતી. તેની મા ત્રવે ખીક સિવાય તેને ખીક લાગણીજ નહિ હતી.

“હું તમને નહિજ કહી રાકું મમી” જંદોમીમાં પડેલીજ વાર શીરીને હિંમતથી તે માને કહી દીધું. “હા ડેડી હોતે તો જુદી વાત...” તે સ્વપ્નવંત બોલી, “મને કંઈ ‘ફેન્ટ’ આપડીયા છે ખરો, એક મોટા ‘પેટેસીયલ હાઉસ’માં નવેજ એક રાખ હોય તેવા માગ ડેડી! તેવજ હોતે તો મને સમજી શકતે. ને મમી મને કંઈ રમવાને વારસે લઈ જોઈતા જ પહિ. મને તો એક મોટા બાઈ ગમે... રૂપતી જવા સાથે તેવો મોટો બાઈ!

એ મમી આપવીટ, આપ હેઠ એ બધું
લાઈક કરી !”

અને ત્યાં જ લેડી શહેરનાં કામોને
તરફ તે બાળને એક હસેલો મારીતે
પોતાથી દૂર કરી નાંખી.

“જેટલી સેન્ડીમેન્ટલ તેમની જ પ્રેમ-
નેતીવ” તે શુસ્કારી કાંપતા બોલી,
“બસ હવે કોઈ જરૂરનો નહિ,
મુંબઈમાં જુ’ કોણે આવી જશે,
જ્યાં એ લોકમાં વીસ મવાલ’ શાખણે
ત્યારે જ જુ’ સુધરશે. ત્યાં કોઈ સારા ઘેરનો
છોકરો તારે વાસ્તે બેઠોને બસ તારું
કરીને નાખું’. પછી મારા છવને જ્યાં
મળશે, ત્યાં જાવો મારી આગળથી !
ને મેં કહ્યું તે માથે સંખળે, મણા થોડા
કિસ્મતો આપણને મુંબઈ જવાનું છે.”

અને મોહનની એક રૂપ સાંભળીને
જોમી પડી- યોગ એમજ નાણક મોડી
ધોરીન સફેદ કપડા નેવા મણેરની ઘરેલ
કાંપતી ત્યાંથી ચાલી ગઈ.

“એને લીધે તો મેં મુંબઈ છાડ્યું.
જન્મકાંડમાં, આવીને વસી—તોખી એ
ફુકતી આને જુ’ બોલી ! નરેન્દ્ર, અવડ
કોઈની, હમણા મુંબઈમાં હોતે તો હું
એમની સમજતે કે મોઢાં બોલ સાંભ-
ળીને એ બોલી, હવે ત્યારે જુ’ કરે ?
મુંબઈ જશે કે નહિ ? મુલું થોડું કંઈ
બોલ્યા વગર રહેવાનું છે ? ને એ હવે
આપડી મોડી પછ તે કંઈ સમજ્યા વગર
રહેવાની છે ? અરે ! એ ફુકતી નહિજ
આવી હોતે ! મારે ત્યાં છોકરો જોતે તો
આમે તો મુંબઈમાં જુ’ રાજ કરી હોતે
રાજ. એ ફુકતીને લીધેજ મેં મુંબઈ
છોડ્યુંની ? આહીવાળાનું રમખાણ, સ્વ-
ચાલની વાલિવાલ વાતો ને એ પેલા
ફાનાનું નામ રખેને એનાં કાન પર પડે
કરીને તો આ એકાંત વાસ ને’ થયો.
તોખી મને કાંઈ જાણવા હો ? મરી બોલે
પેને કવની મારી ફુકમન ! બોલે સીધા
મીરા સીરીન કાના અને બાળવા ને
પગવણ મારે ત્યાં પેલ પડ્યાંજ, અરે !

એ ફુકતી નહિજ આવની હોતે !”

થયી વાર એ બચ્ચોને મારે તેને એવ
વિચાર આવતા. તે ત્યારે લુલીજ જતી
કે તે છોકરી નહિ આવની હોતે તો કરી
તે—પહેરનાજ, એક રમીતની મવા’ થાવન
અને તેનાં બચ્ચોને મલેલા મોઢા વાર-
સાની રખેવાલ બનેલી આજે આ જગ્યા
પર હવે ખરી ?

મકરણ ૧૪

“રૂંડીક”

સુપા’ડ ડિસ્ક રમત’ રમત’ ત્યાં ઉતરી
આવ્યું’ હજુ, ખરી બપોરનો વખત
હતો પછુ જોતી બાંધા એ વાર મળી
સાંભળો લાઈ આપતી હતી, અને ઘેરી બંધા
પડાવીને તેને બીજે છેડે આંધેલી ફુકતી
ઠોઠેલી એ પગથીજા ઉતરી જતાં તો
અંધકારનું પૂજનું જ રું ?

હતાં મકકમ પગે તેજા ત્યાંથી વધુ
નીચાણમાં ઉતરવા લાગ્યાં... એક પ્રવક ને
પ્રવકી. બાળાએ જતાને કાચ તે રેલથી
લાઈ જનારાના દાસમાં પૂરા વિશ્વાસથી
મુકયો હતો. અવિચિત્ર માણસ એમ નીચા
જુમાં ગાદ્યા કેડે તેમની નજરે ઘૂસાનાં દર-
વાડન નિપું’ એક આરકું પડ્યું. રેલથી
મદાપથી એ જગત બેઠોને જાણેજ રાંધેને
સહી કે ત્યાં કોઈ વસ્તુ થે.પ. પછુ અંધ-
રથી સીધી મરજતી એક લીટી રેલનીને
ઝાંખો ઉગસા નાનાં તે પ્રવકે બાળને
મેલવડી લીધી.

“અહિલ !” તે બહુ ધોરથી બોલે
અને પછી તે જાણકાર જેમ એમજ પોતા
જાણક મુખાંધેલી એક પડીની દેર તેણે
બોલી.

જાણેજ તેના આજખાણર તે મુખાંત
રખામાં બધ પડ્યો યોગ એ પડેલાં તો
કમાવ રાંધ તે દરવાજામાં એક ઇન્ચી

આકૃતિ આવી હતી. તે... જેની મુશ્કાત...
અતિશય આનંદી ને પવિત્ર મુસાકાત આદર્શ
તેઓ આવ્યા હતાં.

“રાજકુમારી—ગીતા તરફથી,” યુવકે
તેને જોતાં જ એ શબ્દો ઉચ્ચાર્યાં. એજ
તેની ‘પાસપોર્ટ’ હતી.

“હા એક કું તમારીજ વાટ જોતો
હતો અંદર પધારશો?” તેણે અકસર
સાદાઈથી કહ્યું.

ખન્ને કોઈ દિવ્ય પુરુષની હાજરીમાં
હોય એમજ મસ્તક નમાવી અંદર ગયાં.
શુશ્રૂષાથી કોતરી કાઢેલો હોય એવો
એક ગોઠા ખંડ જેની ચોપાસ લીલી
રોશનીને છંટકાય વરસી રહ્યા હતાં. ત્યાં
પત્થરમાંથી ફેરી કાઢેલાં મેજ અને બેસવા
માટે આસન હતાં. તેમાંનું એક તેણે
તેઓને ઇશારતથી દેખાડ્યું.

ત્યાં કાગળોનાં ઢગનાં ઢગ હતાં.
દુનિયાની કિતાબોનાં સંગ્રહ ત્યાં જાણ્યો
હતો અને તેની વચ્ચેમાં પત્થરની મેજ
ઉપર મુકેલાં કાગળોમાંનું એક એકકસ
પરખીકું ઉપાડી તેણે તે યુવકની સામે ધકલ્યું.

“આ તમાજ દસ્તક?”

“હા ‘રશીક’” તેણે આનંદથી જવાબ
આપ્યો. ખીજા ક્યાં નામથી તે તેને
જાણાવે? ‘રશીક’ નામથી તે જાણીતો
મયણો હતો... “લીલી રોશની”ને તે
પ્રગટાવનાર. તે કંઈ નિયમિત પ્રગટ
થતું નહિ પણ યુવાન વર્ષમાં એ
ખુબ માનીતું હતું. કાચાની બહાર
પ્રગટ થતું ‘લીલી રોશની’નું એ પ્રકા-
શન તેનો તંત્રી સત્યને આઢનાર એક
આત્મા હતો. પણ સત્યને દંમેશા જગત
આજળી શકતી નથી. તેમાં પરદેશી રાજ-
તંત્ર જે દેશ ઉપર હોય ત્યાં તો સત્યને
પ્રકાશનાં અતિ ઘણાં વિગ્રહ થાય છે.
એ બધાંની પરવાહ ન કરતાં તે સત્યની
સેવામાં કમર ધરીને બહાર પડ્યો હતો.
તેણે પોતા માટે એજ જીવનમાં ‘પસંદ’
કરી લીધાં હતાં. બધે તે આકરો,
સાંકડો ને યુવવયુવકો ડોચ !

“અને તમે ખન્ને મારી સદલાહ લેવા
આવ્યાં છે?” તે હલક દર વાગતાં સંગીત
જેવા સંભળાશે, “તમે ધારો છો કે એ
‘બાબદ’ હું તમારી દોરવણી બરાબર કરી
શકશો?”

“રશીક સિવાય અમારો કોઈ સાચો
રહેબર નથી,” યુવકે વખાણનાં નેત્રથી
નુરમંદ તે ચહેરામાં સીધું જોતાં કહ્યું.

પણ તે યુવતિ હજી આંખો ઝુંકાવી
નેજ બેઠી હતી. તેણે હેઠું ધકળી રહ્યું
હતું. જીવાન જીવશમાં જીવનની જે
મુશ્કેલ સમસ્યા ઉભી થાય છે તેવીજ એક
સમસ્યાને ઉઠેલ તે આ પવિત્ર પુરુષ
પાસે કરાવ્યો આવી હતી. તે પણ ‘લીલી
રોશની’ની એક વાંચનારીને વખાણનારી
હતી. તે જાણતી હતી કે તેનો તંત્રી
‘રશીક’ પોતાની બોલીથી શકાયો છતાં
યુવાને વર્ગને ઘણો આહતો હતો અને
તેઓ તેની સદલાહ પત્ર મારફતે પ્રજાવર્તા
હતાં. મુશ્કાત—કોઈનેજ ને કવચિત
આપોતો પરંતુ રાજકુમારી ગીતા તેની
ધણી વર્ગની વિશ્વાસુ મિત્ર હતી. તેની
મારફતે આ બે જાણ ત્યાં આવી શક્યાં
હતાં.

“રશીકનો રહેબર ઉપર જોશ છે.
તેનીજ રહેબરીમાં આપણે રાવ’ છીએ,”
તેણે યાદ દેવાડી, “અને તેની મદદ વડે
જે તારી આ દેશીયતને એક તોડ નકકી
કર્યો છે. એ સિવાય ખીજું આ સંનિ-
ગમાં હું કંઈજ કરી શકું નહિ. મારાં
બાળકો ખુબ વિચાર કરેને. અને પછીજ
હું કંઈ તે પર અમલ કરેને.”

તેઓ તેને સંભળવા આવુર હતાં.
પણ તે બેમાંની મેઝી બાળા તેની નજરસે
નજર રોજવવાની હિંમત નહિ કરતી
હોય એમજ શિર નમાવી બેઠી હતી.
તેની તેઓને શું સદલાહ હતી?

“હવે હું દંડ કરીશ, તમારો ને મારો
વખત કિમતી છે. મેં આ બાબદ ખુબ
વિચાર કરી લીધો છે. દેનેહ લગ્ન કરવા
આહતાં જીવાતો આજકાલ મારી પાસે

ધણી આવે છે. પરંતુ તમારી સ્થિતિમાં મુશ્કેલી તો થોડાંજ, અને હું મારું છું કે તમારે બંને જ નજીક ચારથી પાંચ વર્ષ એક બીજાને મળવાનાં કે કામળ પત્ર લખવાનાં વરીક કોઈ પ્રયાસ કરવા નહિ. હા તાર પાંચ વર્ષનો ગાળો તમારા જેવા આદતના સુવાન હૃદયને લાંબો લાગશે, પણ - જો ચરસા પછીજ તમારે તમારે ભાવિ નોકી કરવામાં હલપણુ છે. ત્યાર પછી તમારો વિચાર હજી એકંદર હોય તો એકજ તમારો પાલીઆને એ વિષે કરી શકશો. છપ્પ લગ્નની સલ્લાહ તો હું તમને કોઈ સંજોગમાં નહિજ આપી શકું.”

એ સોમળી તે સુવાને શિર નમાવ્યું. “તમારે તે કુવતિયું” શિર પહેલીજવાર ઉંચું થયું.”

“રશીક...” તેનાં ગળામાંથી હૃદયંદ્ર સુર નીકળ્યો. પછી તે વધુ યોગે તે પરીવ્રાજો તો ચાર તે મેરો ખાખ્યા.

“રશીક! રશીક...એ કોણ?” બાબા હડીને ઉભી થઈ હતી. તેણે અતઃકરણુ ઉઠાળા મારી તેને સવાલ કરી રહ્યું હતું. પહેલીજવાર રશીકનાં ચરસ પર નજર ફેંકતા તે આંખોમાં જોતાં તેણે હૈયું સાથે મુન્વાળજ ગયું હતું.

“રશીક” એ તે પેઠી જ્ઞાતુડી આંખો-મનિ નરમ જાપ લીતાં ચોડા ડેરન નહિ થયો. તે મધુર સ્વરે તે ગહેરાનો કલ્લો એ બહુ” શું તેને...

પછી ગઈ ચઢતી દાદીને જીવતા તે આજે કિંમતથી પોતાના ઊઠે પર મેડું તેજ સાંત દારમ જળામ્બુ. તે જો દોષ તે! તેની સાથે તેને શી નીરુપ્ત હતી? તે તેની સલ્લાહ માંગવા આવી હતી અને તેણે આપી હતી.

“રશીક! મને કહેવા દો કે એ હાલ તો બહુ સખત છે. કંઈ બીજી સુવાના નહિ આપો રશીક?” તે રમણી દબે ત્યાંથી હડીને સીધી તેની નજીક આવી-જાણે તે તેનો કોઈ અંગી દોષ એવીજ એક વિચિત્ર

લાગણી તેને થઈ.

રશીક ચરસા ફેરવી નાંખ્યો. “લીલી રંગની”ના આંખા પ્રકાશમાં એ પછી તે બાબા ફક્ત તેનાં ચરસાની એકજ બાજુ જોઈ શકી.

“એ” તો સુવાના કરવા પહેલાંજ કહેલું કે પુરતો વિચાર - કરીને - તે પર તમારે અમલ કરવો. અને હલગીર છું બાબા એ સિવાય બીજી સલ્લાહ હું કોઈજ આપી શકતો નથી. હું ફક્ત એજ વર્ષની કુમળી કળી છે અને તારા વખાણુ-નાર એકવીસની હોકરવાન વયનો. તમે બંને વૃદ્ધી સમાજનાં છો. એકને જેમ પોતાનાં બાપનું નામ આજી રાખવાનું છે તેમ બીજાને પોતાની વિધવા માતાનાં આશરમાં રહી એક માન પામ્યાં કુળનાં ‘દીકરા-દીકરી’ની ભેગી પદવી સાચવવાની છે.”

“પણ રશીક!” તેણે બંને ભગભગ સાથેજ પુકારી ઉદ્યા, “અને એક બીજાની એટલાં બધાં ચાહીએ છીએ કે પ્રેમની વેદી ઉપર સર્વસ્વનો ત્યાગ ખુશીથી કરીશું.” હજી ચરસા ફેરવેલા સખીનેજ તેણે જવાબ કહ્યો.

“એમ છતાં હું તો તમને બેનવાણી આપવાનો મારો ધર્મ સમજી ફરીથી એજ કહું છું. આ બાબતનાં નક્કી હાલ પર આવવા માટે તમે બંને હજી ઘણા નાદાન ને નાનાં છો. વળા એ” કહ્યું તેમ તમારા ધર્મ, સમાજ, રહેણીકરણી બધાંનીજ વચ્ચે એક ચોટો મહાસાગર પડેલો છે. તે જોવાયવા માટે તમારે કરોડોમાંથી પસાર થવુંજ જોઈએ. પાંચ વર્ષનાં ગાળા પછી તમારાં મન તન જોનાં એજ હોય તો ફરી મારી સલ્લાહ પૂછવા આવજો.” અને તે ઉડી ઉભો થયો જાણે મુશકાતનો ઊંડો આંખો હતો એવું બતાવવા.

“રશીક” દરે તે સુવાન એક ગમજું આગળ આવ્યો, “મારી એ અદમી માફ કરશો પણ દેશી પરદેશીના વચ્ચે પ્રેમનો સંદેશ ફેલાવનાર હું આવા વિચાર ધરાવી

શકે? શું બચે બનને આપ નથી? શું આપ વંચી રજા પૂતો અને આ બાળાનાં પૂર્વજો વચ્ચે લગ્ન કરવાના દાખલા નથી બન્યા? ”

“બન્યા હશે” રશીકે કહ્યું “પણ તે કાળને એ અનુસરતા હતા. આજના કાળને એ કાવતા નથી. હા તમે જોઈએ તો મનો” કે આપણે પગલ પગલાં છીએ. જોઈએ એમ સમજે કે “રશીક” પ્રેમ જોડી સમજતો નથી જોઈએ સખ્ત બનીને આવી સહવાસ આપે છે. પરંતુ મારો તો એકલ જોલ છે. પ્રેમ જ્યાં સુધી કસીદીમાં જોતો તે રહે ત્યાં તક તે સાચો પ્રેમ નથી. પ્રેમ જ્યાં સુધી સ્વાર્થ નો ત્યાગ કરી રહે નહિ ત્યાં સુધી એ શુદ્ધ નથી.”

તેએ બનને ત્યાં તેની રજા આહવાં તેને આભાર માનતાં કરી એકવાર શિર ઝુકાવી ઉભા થયાં. “લીલી રાશની” નો તંગી રશીક નો તેમની ઉપર કંઈ થોડો ઉપદ્રવ નહિ થયો હતો. તેની મુશાકતનું માન કંઈ જેવું તેણે કહેવાય?

“હવે તમને જોઈતું બળ આપ મારો બાળકો” તેણે બનનેનાં માથા ઉપર એકેક હાથ મુકી તેમને આશિષ આપ્યો.

“રશીક તમારે સાચો મિત્ર છે અને તેને જ સત્ય લાગ્યું” એ તમને કહ્યું એથી તમને લાગણી જામ્યાદ હોય તો મને માફ કરશો. અને હવે આ નાચુક પૂલ કળીને તું જેમ લઈ આવ્યો એમ પાછો તેને કોણે સંભળાને મુકી આપ બાઈ “તેણે તે કુપકને કહ્યું. “તું” એને હતો એ પહેલાં તે પરાયે માલ તે એમ વાદ રાખ્યો. સ્ત્રીનાં સ્થાનને મારે એક રાજપૂતને અને એ વાર કહેવું પડે એમ 151. સ્ત્રીની રક્ષા કરવી રજા પૂતો એ મને કહેવાય.”

તેણે બહાર નીકળ્યાં. ત્યાં ઘોડી ઉભી હતી. તે તેમને સહસાદ તે જગલ સ્ત્રીનાં એક ચોકકસ રચેલ લઈ જવાર કરી જ્યાં આગળથી “રશીક”ની સહવાસ કુશળ તે મુગલ બાળની પાંચ વર્ષ, આટે

છૂટકું પડનાર હતું. અને “રશીક”ની આમા ગોથે મહાવવા માટે એક રાજપૂતને ખરેખર એ વાર કહેવું પડે નહિ. તે તો પ્રિયને એક દોષી સમજે છે. અને મંદિરની એક દેવીનું સ્થાન કરતો હોય એમજ તે યુવાન, યુવાતિને લઈ ત્યાં આવ્યો ગયો.

પણ તેણે બનને-એમાંનું એકે રશીકનું કહેલું સ્વીકારી પાંચ વર્ષ સુધી છૂટકું રહી શકશે? એક ખીજાને બળવાન પ્રેમથી ચાહતું તે મુગલ એમ કરી શકશે? આ “રશીક” જોયા તે પત્રમાં તેણેએ જોતાનો ધરાદો જાહેર કર્યો હતો તેમ અત્યારે જોતાની મુરાદ બર લાવવાનાં અપાસ તેણે લેશે?

અકરણ ૧૫

“હકદાર વાપસ”

લેડી રહેરનામ કામા બનને જોતાની એટી સાથે મુજબજ આવીને વસી. કામા હોલ વર્ષો સુધી બંધ રખાય નહિ. મરહુમ સૈર નેરીરનામ કામાની એકપૂરી દીકરીને વારસ તરીકે નાની શીરીને ત્યાં આવી પહોં જોઈએ. તેણે ત્યાં દર્પણથી આપકાર પામ્યો એમો ડાહ્ય શકે નહિ. લેડી રહેરનામ મોટી ઉમ્મર પહેચિલી છતાં મસુરીની સુંદર આબોહવાને લીધે ઉમ્મર કરતાં દસ વર્ષ જવાન, બહેકે આગળ કરતાં વધુજ એકેક દેખાતી હતી. બ્યારે શીરીન, મીઠાં વામલેટને આપ આપની તે સુંદરીને જોતાં જવાન વર્ગે રસો દિવાને બની ગયો.

“તારે એટલું બધું શરમાયા નહિ કરવું જોઈએ.” માતાએ શિશુને પહેલો આદર રહેલો. “એમ તો પછી છું” એકવાર, રહી જશે તે તારી ઉમ્મરની આંખો ક્યાંની ક્યાં તને વગાવી જશે.”

“હું” ખીલકલ સરમાતી નથી મમી”

તે શેઠાપૂર દહલકે બોલી. “પણ ક્યારીરજી” કે મને તમારાં સકલમાંનું કોઈજ ગમતું નથી. એકબી એવું નહિ મને જેની વાતમાં મને ઇન્ટરેસ્ટ પડે. પછી છોકરાઓ કે છોકરીઓ ને તોડાંઓ તો કંઈ એટલાં ઇનકવીઝીટીવ કે મારે બધા કાવ કંઠાળી ચાલ્યો.”

તેની માતાએ એક કંઈ મસૂરીથી આગળ પછી તે સહેદ, પત્ની ને વધારે શેઠાપૂર બનતી જતી હતી. મુબ્બતી કોઈ ચીજ તેને મજા આપી ચકતી નહિ. ફક્ત તેનું બોયન, મ્યુઝીક, બાગવાની, જાણ તેની માનીતી રોકાણ હતી. ઉપરાંત તે આતાએ સંતોષથી એક કંઈ કામા છોડ્યાં તે વચ્ચે ઉમંગ લેતી હતી. તેણે સ્વપ્નમાં ‘દાઉસ ડેકેશન’નાં લેક્ચર લીધી હતી. તે એ બુબ્બ સાતની રૂબરૂબ રહેણ નોકરી પાસે અધ્યવનવાર ત્યાં ફેરફાર કરાવતી. સાતાનાં રેક્ટરને બચનાં ડેકેશનન અને રેક્ટરની ગથી લાંબા વખતથી બંધ પડેલાં તે મકાનને નવી ચમક ને ‘ફાઇઝ’ આપવામાં તે થયો વખત ગાળી નીખતી.

એક સવારે થોડી શરેનાઝ કામા તોડેથી મજેલી બિહાનામાં ‘જોડા દાબરી’ લેતી થી હતી. તે હંમેશા નીરવિજે ઉઠી પીઝીસરીવાળ મુબ્બ ‘બેક રૂમ’માંજ ચાલ લેતી હતી. એમ નહિતામ્મદા ગરમાગરમ પીણું તે રીપ્કરી રહી હતી એવામાં તેની દીકરી તેની આગે ધસારાળ બંધ આવી ઉભી.

“મમી!” તે હાકતી હતી, તેની આંખો ચમક ચમક થતી હતી. ઉંઘડી તે થોડી ચમીમાંથી કુકાતો પવન તેનાં બાલને મતોરજક કીસને ઉઘારી રચો હતો. નવારે તેના ચહેરા સતા ચુકાબને રંગેલા ઉરકે-રશીથી ધમધમી આવ્યો હતો.

“શું છે? એમ એકદમ મને ચોંકાવ ના છોકરી! મારા હાથમાંનું કપડી હમણાં પછીને તુડી જતો” શરેનાએ તેને મનકાળી, “હવે કેંઈ નાલ્કી છે કે? જરા મેનર્સ સુધાર! અણે ‘મેસ’ જતું તો વાવમાં કંઈ છેજ નહિ!”

“આમ એમ સીરી મમી!” તે છોકરડીને બોલી “પણ શું” એ ખરી વાત? ‘રેડીનાં પહેલાં વાપર ને તેવણને એક છોકરો હતો?”

હવે શરેનાઝ ખરખર જાટલી ચમકી કે તેનાં હાથમાંથી સરી જતું કપ શીરીને મ એક ફડકે બચારી લીધું.

“કાણે કહ્યું? કોણ તારી આગળ એમ જાણ્યું?” લેડી કામાએ ચીસ પાડી. તેની દીકરીનાં ચોંચાથી બહાર પડેલા એ ચમકેલાં સાંભળતાંજ તે જાણે થોડી બાવરી બની મઠ.

“શુદી આપા કુછ ને ગોષ પીન્ડો પાસે આજે ગેસા મેડાઉનમાંના સામન સાદુ કરાવતીતી ત્યારે મેં ત્યાં એક ફ્રેમ કરાવેલું પીકચર જોયું. તેની પર નજર પડતાંજ એ થોડા બીજાનું મોહતું દીકવા લાગ્યાં. એ પુછ્યું ત્યારે પડેલાં તો કંઈજ નહિ બોલ્યાં. પછી બોલ્યાં કીધું ત્યારે મને કહ્યું.”

તે મા એ સાંભળીને થોડી રિવાબી બની ગઈ હોય તો દીકરી ઉરકેશથી એકદમ જ તપી મઠ હતી. એવી તે કદી ઉરકેશજ હશે નહિ. લેડી કામાએ ત્યારે સમય સંભાળી લેવામાં જ હકાળણ બોલ્યું. વધોથી ને વાત શીરીનથી છૂપાવાની તેણે કાળજી લીધી હતી તે મુબ્બના શરેર થેરમાં હવે છૂપી રહે એ બનવાનુંજ હતું જ નહિ, એ બધું છતાં એક દરમિયાન તે લેડી શરેનાઝ કામાએ ટુરત જ કરી લીધા... જુના કામમાં તે તોકરોને એકદમજ રૂબરૂ આપી દેવી.

“અણે” મારી આગળ આવે મારી દીકરી! અણે સમીની પાસે બેસ મારા બચ્ચાં,” શરેનાએ હવે મતલબી બનતાં એકદમ પારુ ફેરવતાં કહ્યું.

પણ નહિ! ગરમ થયેથી શીરીને એમ સ્થંભાઈ દંડી પડતી મુસ્કેલ હતી. બાજે વખત દંડી મફતિલ ઇન્સાન ઉરકેશજ જતાં તે જસદી શાંત નથીજ ચંઈ ચકરું. “મને એકદમ કપો! આ વાત ખરી કે જોડી?” નાની શીરી હાથ પર હાથ

ઢોળીને યોલી. તેની આંખો ચલકતી હતી. ચાલેલા ઉપર ઘાઘ આવેલાં રતાશ જેના તેજ વેરા હવે. “ને તેમ એ મારેથી શા વાસને છુપાવી?”

“એ! હું શું કરું? હું શું કરું?” હવે શરૂનાં ચરત કરતાં ધસાધસ રડવા માંડ્યું. તેણે તેમનું કે સિવલ ખાંજે ઉપાધ હતોજ નહિ. “મને શું ખબર કે હું એ બાણીને આવી રીતે ઉકેરણ જશે. ને મારી સાથે ચીરણશે? હું શું કરું? મને ડેડીએ ના કહેયું તે હું કેમ છું ને કહું?”

માનાં આંસુ કરતાં પચુ ‘ડેડીનું’ ખાડ માનવતું નામ કાન ઉપર પડતોજ તે ડોકરી કંઈક શાંત થઈ. એમ છતાં તેઓમાં હતી ત્યાંજ ઉભી રહી. માનાં પાસામાં જવા કે તેનાં આંસુ છુછવા જેવી દરકાર તેણે નહિજ કરી. એ કદાચ અકુદરતી કહેવાય પણ બહાસથી એનરીય રહેજું એક બચુ. એમ વતેં એમાં નવાઈ તો નહિજ.

“મારું ડેડી...” જવાન તે બાળા પૂરી એ પળ તે પિતાની આંખો શરત પોતાની આંખો સાથે નિહાળતાં માનથી આંચકી “શું કરવા ના કહેડેં મારા કંઈ માનવામાં તો આવવું નથી.”

“હું મને કે નહિ માને. ખરી વાત એજ છે. તારે સાંભળવી હોય તો એક વખત સાંભળી લે. ફરીથી હું કોઈ કિવસ છું ને કંઈ એ વિશે કહેવાની નથી.” બેડી કામા હવે આંસુ એ ચાવી લેતાં કરાવ પર આવી ગઈ કોય એમજ મકકગતાથી યોલી.

એ પછી તે દડિકત...તે ડકીયત તેણે સર નોરીરવન કામાની અને પોતાની તે બેડીને કહી. તે બેડી ને પોતાનાં બાપનાં પહેલેલીવારનાં લગન અને તેનાની અવતરણા મેલાની હસ્તી વિશે બાળ સુધી અધારાગંજ હતી.

“તે થયો નાદરમાન નીકળ્યો.” વાતના ઉલ્લા વિલાગ પર આવતાં તે સાવકા એક સપ મિથાલ કદી ન થયેલા. તે દીકરા માટે ‘હીસ હીસ’ કરતી બેડી.

“જાની રીતભાત ને ચાલથી તારા ડેડીને પણ અરામ લાગ્યું. એ ડોકરીની કાપનીજ ખસણ હતી. જોનારી કોટ સાથે મળી ગયેલા. એ બધું પછા ડોકરીનાં... હીંદુડાં સાથે બેળાવાતું પદિલામ. તેથી તો તારા ડેડીએ મારી પાસેથી વચન કાઢ લીધેલું કે એ નહેરત મીનથી છું ને દર રાખવી. તેથી તો હું મુખબની મજા ને આરામ છોડી મસરીનાં દુર દશ કમા પડી. તારું બપુપણ એવી કોણ બાપદાથી બગડે નહિ ને હું તારા ડેડીએ ધારેલી તેવીજ કામા ખાનદાનતું નામ દીવાવનાર એક દીકરી ને દીકરા ઉધરે તે વાસ્તે મેં તો મારું બનવું કોણ. હા! હું ડેડીના દીકરાજ હતી. કેમકે પછે તો દીકરી નહિ પણ દુશ્મનજ સુરવાર થયો. તારા બાપને નામોથી લગાડીને એ સીડી ઉતર્યો. તારથી ડેડીએ તેને જીવારનીવાર કાપી, પછીથી ડેડી મારી સાથે પરણ્યા. એ તો બેડી એવણની ગઈ યુવતી હતી ને તે એવણ દારી દેવાજ મંચિતા હતા. તારા જન્મ પછી એવણ ખરીખર બધું ભૂલી ગયા. કામા ખાનદાનતું નામ સોભાવનાર એક દીકરીને મેં તો ડેડીને આપી. એ દીકરી-વું એવણને મન દીકરા હતી. એ આદ રાખીને હવે હું રહેજ.”

મુઝે મોહડે, ખામોશીમાં એ લંગણુ ભાપણ સુદર શીરીને સાંભળી લીધું ખરું. મગર તેના અંતરની લાગણીએવું વધુ ને કોણજ કરી શકે? તેનાં બાપને તે બેડે... તેની વડે લાઈ...તેની હસ્તી વિશે બાળનાં... તેનો જીવનમાં મોટા કરક પગાર હતો એમ કોણ સમજી શકે? ભલે તે આપે તેને કદાલી દીધો હોય! અમે તે તેની ઉપર કોઈ ભરથો હોય! મોટી હેલવંતી શીરીને બાળુ કે હાલ તેના બાપ હયાત હતે તો તેની વિચાર આણુ વખતને બરનાં ફેરવાયાં હતે. તે પોતાના બેડાને જરૂરજ પોતાનાં જીવરમાં રચાઈ આવતે.

“કામા ખાનદાન!” નાની તે વાસ્તે

રૂપાવત બોલી, “અલખત મારા બાપનાં કબજે માટે હું મગફર છું પછી જી મચકરી બાપની ત્યારેજ ગણાય ત્યારે હું સત્યાગ્રહીન વળગીને રહું ને ચાહું. મરિક બાપ...” તે દવામાં ચઢેલા મોઢાકતી કોમ જોમજ બબ્બી, “અરે! કેવી અને જીકે વધા લાગતી હોય પહેલાંથીજ હતી ને તે છે...હવેતો! કયાં? કોણુ જલેજ પછુ તેજ આ બધાનો હકદાર વારસા મળી...” તે હવે પૂરતી બીદાર થઈ માતાની રહેજ નહકે જતાં તેની પર વાંકી વળી બોલી, “હું કંઈ હકદાર વારસ નહિજ, કેડીએ રૂરસાનાં આ વેશમાં કોણુ વીક ડીકું દોઢી. આજે તેવજુ હવતા દતે તે હું કોવણુની ભૂધ પતાવતે હું પાતે આમજ રહીને મારા સાધને તેના હકનું અપવતે, આખર તેજ પહેલથી ને કેડીને દીકરા. મારા મોરો બાપ! ને તેની વળા પહેલાં લગતને! અરે...જી પોકાર...તે થયા પછી બપોલી આંખોએ બબ્બી “તેપાનાં લેડી કેવા મોઢા મહેસનાં...જો હું હમ્મુડ જે તેવજુ મારસ મમી હતે! નહિ તે કેડી બીક વખત પરમવા જ નહિ દતે તે કેવું સાઈ કે હું જન્મ તેજ નહિ ને જીક હકદારને હક કુપાવી અહિં રહેતે ને ડોતેજ નહિ. અરે! હલુપી તે આરે તે હું બધું તેને આપી દેવું! તેનાજ અરે હક! આપણે નહિ!”

હવે સહેરનાજ ખમી શકે જી કહતાં થમ્મ વધારે જ થઈ પડ્યું. તેણે જકેડે માસીને જ તે દીકરીને દર કીધી.

“હટ! નીકળ મરી સામેથી! મુછ નહિસ્ત! તારે કાકું બોલે તારે!” ને પોતાનું ‘લેડી’ પદ ભૂલીને અસહ્ય વ્યવત પર આવવી જતાં અનુભવી બબ્બી, “નીકળ મરી સામેથી! સવારનાં પહેરમાં રાખર કરતી! અખરદાર!” ફરીથી મરી સામે જીવું તોડાન કરતી આવીજ તે!

અને શીરીન પીક મરડી, વાંધી સાલીજ ગઈ, સુખમતા આ તેનાં બાપીકા મહેલ

જેવાં મહાનમાં તેવું હવન કપરું તે હલુજ. આજથી તે કપાલથી બરપુર બન્યું. તેની માતાએ ગુસ્સાથી તે કછા માનાં મૂળ બની પૂરણા મોઢાને દુરતા દુરત હાથમા પગાર સાથે કાઢી ચૂક્યાં. શીરીન વચ્ચે પુરણ ત્યારે તેણે સાઈ સાઈ કહી દીધું કે તે જીકનીય વપની વચે પહેલયા સુધી તેની માતાં લાગતામાં હતી. ત્યાર પછી જ તે બાપના વસીયતની રહે ‘કામા હોલ’ની માસીકા બનનાર હતી. ત્યાં સુધી ‘કામા હોલ’માં જે કંઈ ફરદાર કરવાનાં હોય તે કરવાનો લેડી સહેરનાજ કામાને અખત્યાર હતો.

શીરીન ફરીથી વપ રહી. ‘કામા હોલ’ની સત્તા કે મહેલ મહેલ તેને જોતવાનું કયાં હતો! જહિને તે આતા હંમેશા તેની લગામ પોતાનાં હાથમાં રાખે. મગર તે માતાની સખતાઈ, દાર અને ગેરજન્સાક તે તે ખમીજ નહિ રોકનાર હતી. મરીય મોઢાને વગર વાંકે બરતરફ કરતાં તે અરકાવી રાહી નહિ જી તેની કલગીરી હતી, હતાં જીક વાતમાં તે મક્કમજ રહી. મરનાર શીરીન કામા, ‘કામા હોલ’ નો પહેલાં પછીપાછી, અને તેમના દીકરા લેડી પોતાનાં બાપની તસ્વીર જે ગાઢા ઉનમાં પડી રહી હતી અને જેની ઉપરથી ‘રોખનું’ જામ્યું હતું તે ઉચકાવીને નાની શીરીને આન અને બહાલથી પોતાનો કમ-સમાં સુકાવી. લેડી સહેરનાજનું ત્યારે જી વાતમાં તે મનવ્યવત મનની તે બાપાએ કંઈજ શાલવા દીધું નહિ.

મહેરણુ ૧૬
શીરીનને ‘કાકા’

બસીમ. જશકરી તે વળે જે દર-મિવાન સુદર શીરીન કામા સેરમેરી પાજ-રમાં પૂરાવકા જીક પછી મિસાલ હતી. વનમાં હોતાં જીક પંખેરાને પાંખમાં પૂરી દેતાં તે કેમ ઝૂરે જોવાનું આપ્યાદ

પદ્ધતિસરની તાલીમ વિનાના કામદારોની હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગમાં કરાતી ભરતી

હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગની ઉત્પત્તિ સાધથી હોય તે જરૂરથી જરૂર છે એ જાણે છે કે હાલ જાણે છે, જ્યાં અજાણ્યતા તે જાણે છે કે જ્યાંના લોકોમાં આ ઉદ્યોગ જરૂર પડે છે તેઓ આ વિષયને કોઈ જ કરતા નથી એમ કહેવામાં આવે છે અતિશયેકતી ગણવા સહાય.

હિંદમાં ફિલ્મ ઉદ્યોગ સ્થાપિત થયાને એક લાંબી કાળ પસાર થઈ ચૂકે છે, જ્યાં નવા આવનારાઓને આ દિશાએ યોગ્ય તાલીમ આપવા માટેના નિયમો તેમાં કંઈક નથી-ખરેકે કોઈ જ કંઈ નથી. જેઓ આ દિશાએ આવવા માગતા હોય છે તેઓને એક મા બીજા પ્રકારની લાગણ્યગોળ માટે લાગે આધાર હોય પડે છે, અને તેને પરિણામે લામકાન વિનાનાઓ પણ લાગવખને કારણે આ ક્ષેત્રમાં સખલ થઈ જાય છે અને યોગ્ય લાગણ્ય 'ધરાવનારાઓ' આ ક્ષેત્રમાં બહાર હોઈ પોતે 'દાદા' જેવા બની જાય છે. આવી પરિસ્થિતિને કારણે આજે હિંદની ફિલ્મ ઉદ્યોગ ધીમે ધીમે પણ મક્કમપણે જાય છે પોતે હાલ કરી રહ્યા છે એમ કોઈ પણ અનુભવીને કહી શકાય વિના અલશે નહિ.

કોઈ પણ ક્ષેત્રની પ્રગતિ અને ઉત્તરિ માટે તેના યોગ્ય અભ્યાસની જરૂર હોય છે, અને તેજ મુજબ આ ક્ષેત્રે પણ છે, જ્યાં આ ક્ષેત્રમાં અભ્યાસ કરવાની કોઈ જ સગવડ આપણે ત્યાં હોતી નથી.

અસખલ કૅટલાકે આ દિશાનું પાતાનું જાન વખાવવા માટે પુસ્તકોને આશરો લે છે, અને તેમાંથી શીખવાની કોશિશ કરે છે, પરંતુ તેઓ જ્યારે આ ક્ષેત્રમાં મંપલાવે છે ત્યારે તેઓ જુલો છે કે પુસ્તકો દ્વારા પોતે જે જાન મેળવે છે તે નિરર્થક બની ગયું છે!

આનું કારણ શું? એનો સવાલ સ્વાભાવિક જ કોઈ કદે અને તેથી તેનો ઉત્તર જરૂરી બની રહે છે. આ ઉત્તરમાં જે પ્રમાણે જણાવી શકાય કે પુસ્તકોમાંથી અભ્યાસ કરવાની જેઓ કોશિશ કરે છે તેઓ એ ભૂલી જાય છે કે તેઓ જે પુસ્તકોને અભ્યાસ કરે છે તે પુસ્તકોના લેખકો મોટે ભાગના-ખરેકે ખ્યાલ-પરદેશીઓ છે. એટલે કે તેઓએ પોતાના પુસ્તકોમાં જે વિગતો સમાવી હોય છે તે પોતાના અનુભવો પરથી હોય છે, અને તેઓએ જે અનુભવ મેળવે છે હોય છે તે પરદેશના અને મોટે ભાગે હોલીવુડના સ્ટુડીઓમાં મેળવેલા હોય છે, અને તેને આધારે આવી પુસ્તકો લખાયેલાં હોય છે, એટલે સ્વાભાવિક જ છે કે મજબૂર પુસ્તકોમાંથી મેળવાયેલું જાન અહીંના સ્ટુડીઓમાં કામ કરવા જતાં ઉપયોગી નહિ થઈ પડે.

હોલીવુડ જેવા મધ્યેથી મેળવાયેલા અનુભવ પરથી નેચાર થયેલું પુસ્તક અહીં ઉપયોગી નહિ મિલે એમ જ્યારે અહીં જણાવાયું છે ત્યારે અનુભવને છે કે કોઈ સવાલ કરે કે હિંદના ફિલ્મ ઉદ્યોગ

એટલે તો કેટલો આગળ વધેલો છે કે ધોણીલુઓ અતુલ્ય બહોળી કાચે નહિ હોય? ઉપર હલકું વાચન ધરાવનારા કે માત્ર નહતું નેત્રું દિલ્લે દિલ્લે ઉભોગ અંગેનું જ્ઞાન ધરાવનારાઓ ઉપલી વાત સજ્જાતમાં કદાચ માની ન શકે છતાં તેઓ વધુ વિચાર કરી શકે છે. તેમજ જ્ઞાને ઉપર જન્યાયાયે છે તેઓ અતુલ્ય થયે હોય છે તેઓ તો પુરતજ ઉપલી વાતનો સ્વીકાર કરી લેશેજ, અને તેઓ એ સ્વીકાર છા માટે કરી લે છે તે જો કાંઈએ જાણુ ને છે.

આ માટે દુઃકમાં અને સરળ સમજ એ પ્રમાણે આપી શકાય કે ધોણીલુઓ એક દિલ્લે તેપર કરવા માટે જે પદ્ધતિ અમલમાં છે તે અને અહીંની પદ્ધતિમાં બહુ તોડતણવલ છે. ત્યાં આગળ ચોક્કસ રીતે કયાની પસંદગી, તેની માપજતા, તે માટેના ચોક્કસ આગમના તેમજ જે વિષયને સમાવી કયા હોય તેમાં પ્રવિણ એવા ટેકનીશિયને રોકવામાં આવે છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ દિલ્લે ઉતારવા માટે જેના કાંઈમાં સુધાર મૂકવામાં આવે છે અને કે જે મેકફેર સિનના દિલ્લેકે તરીકે કામ બજાવનાર હોય છે તે લગભગ બધી સત્તા યોગવતો હોય છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ પોતાને સોંપાયેલા વિષયનો ખાસ અભ્યાસી હોય છે, એટલુંજ નહિ પરંતુ એ વિષયના ખાસ અભ્યાસીની તેને જોઈએ તેની મદદ મળી રહે છે. ઉપરાંત તેને મદદ કરવા માટે સંપ્રદાયજ્ઞ મજૂરો પોતામાં આવે છે, અને તે દરેક એક વિષય નેપાથ કરવા માટે જે જે પરતુજીતી જરૂર હોય છે, તેમજ જુદી જુદી દિશાએ જે કાંઈ કરવાનું છે તેની પુરતો અતુલ્ય ધરાવનાર હોય છે એટલુંજ નહિ પરંતુ માથુ સિનેજ તેઓ આ દિશાએ પોતાને કોઈક નવું જાણુ હોય તો તે પદ કરી શકે છે. જ્યારે આપણે ત્યાં પુરજાજ્ઞ અધીજ કામ જેઓ મદદનીશ

છે. ક્યક 'સેટ' જોડવવાથી માંડીને તે દરેક દરેક વસ્તુઓ પર તેમજ જ્ઞાન આપવાનું રહે છે. એટલુંજ નહિ પરંતુ ચિત્રકું દિલ્લેક ન પણ લગભગ તેમજ કરવાનું હોય છે.

ફટલીક પંખન કમિયુ બને છે કે આવ બદલીશ દિલ્લેકે કાન આપું વિષય તેમજ કદે છે. જ્યારે સૂચ્ય દિલ્લેકે તો આ એક સુપરવાઇઝર જેવુંજ કામ કરે છે એટલું નહિ પરંતુ ફટલીક વખત તે માથુ 'શુદ્ધી' જે તે 'સાન્ડર' નથી હોતો આ વસ્તુરિપતિ એટલેકેવળ અટકતી નથી પણ તે અહીં સુધી આગળ વધે મેચેલી હોય છે કે દિલ્લેકે માં પોતાને મળતા પેમા મેંધીજી ખ્યા આપે છે, અને વિષય કેવું બને છે તરફ જોઈએ તેનું જ્ઞાન આપતા નથી આ હકીકત કેટલું સાચુ ધરાવે છે કે માત્ર એટલા ઉપરથીજ પરવાર મહં રા છે કે અનેક આગળ પડતા અને 'મહાન ગણતા દિલ્લેકે' પણ પોતાને અધ્યાન વિષયોના 'ખાં' મગજ ખેલે છે, આં તેઓને પેમા મળતા હોય તો દોહને પદ માટે કોઇ પણ વિષય પર વિષય નેપા કરી આપવાને તેઓ તેમાર બની જાય છે આને પરિણામે તેઓ પોતાની પ્રતિ જ્ઞાને કેટલું નુકસાન પહોંચાડી રહ્યા હોય છે તેનું પણ જાણે કે તેઓને જ્ઞા રહેતું નથી.

આ માટે જોઈએ એટલા કાળજાએ રહુ કરી શકાય તેમ છે, પરંતુ તે અધ્યાન અહીં રહુ કરવા ધોણ ને કહેવાય. અ દિશાએ મત્ર એકજ કામનો આપણે ચોક્કસ થઇ પડી. દિલ્લેકે સોલારા મોહીએ 'પ્રકાર' વિષય ઉપાધુ અને તેઓએ એ કાશ પ્રતિવાસને જે મુદ્દર રીતે હાથ બનાવ્યો, તેમજ જે વિષયે એમનો પ્રતિબંધી આપાથી તે જોઈ પીઠા દિલ્લેકે ઉભો પ્રતિબંધી દર્શિ પણ ઓતિદામિક નિર્ધા

કુશળ શરીરરતો તેઓએ કાંઈ રીતે સહ-
કાર નહિ મેળવતાં ચાતાને જે કાંઈ મળ્યું
તેને શેડીને ઇતિહાસીક કહેવાતાં બિત્તો
સળવા માંડ્યા, અને પરિણામ શું
આવ્યું? કે નવાં ઇતિહાસીક બિત્તોને
કેવળ નિષ્ફળતાજી મળ્યા. આવાં નિષ્ફળ
ઇતિહાસીક બિત્તોનાં જોઈએ એટલાં નામો
અત્રે આપી શકાય તેમ છે, પરંતુ સૌ
કાંઈ તેનાથી જાણકાર હોઈ તે જાણ
કરવાની જરૂરજ રહેલી નથી.

જરૂરજ નહોતો ઠાંધીપુડના અનુભવિઓના
પુરુષોમાંથી કાંઈક જ્ઞાન મેળવી શક્યા
હોય છે તેઓ હિંદી દિલ્લમ ઉદ્યોગમાં
કામગીરી થતાં જાણકારોમાં પડે છે, કેમકે
દિલ્લમ, કુમર, સાહેબ, સેડીંગ્સ,
સંવાદો, શીનાયો કે બીજા કાંઈ પણ
એક અંગત પુસ્તકો દ્વારા જ્ઞાન મેળવ-
નાર આપણા દિલ્લમ ઉદ્યોગમાં જાણે કે
ભૂલ્યા પડી જાય છે. કારણ કે આ દરેક
દરેક અંગત કામગીરીમાં મૂળથીજ
ફરક હોય છે. અહીં તો કાંઈ પણ માણસ
લાગવજી હોય અને કોઈક છે બિત્તો
રિજર્સન થતું સહેજજાણ જોયું હોય છે
તો લાગણ કે રિજર્સન બની બેસે છે,
અને પરિણામે આપણે ઉદ્યોગ પ્રગતિ
કરી શકતા નથી.

આ સ્થિતિ આપણે તારીફ કરી
હોય અને ઉદ્યોગને પ્રગતિના પંથે પાડ્યો
હોય તો એ દિશામાં યોગ્ય પદ્ધતિ દ્વારા
શિક્ષણ આપવાની જોડવાળી કામગીરી જોઈએ
છે, અને કામગીરી જોડે કામગીરી રચાવ
આપી યોગ્ય માણસોને ઉત્તેજન અપાવું
છટે છે. જ્યાંસુધી આ પ્રમાણે નહિ થશે

ત્યાંસુધી આપણા આ ઉદ્યોગ કદિ પ્રગતિ
શાધીજ નથી શકવાનો. નવાં શરીરરતો અને
કળાકારો તેમજ કરવા માટે યોગ્ય શિક્ષણ
સંસ્થા જોવીજ જોઈએ છે, અને એવી
શિક્ષણ સંસ્થા હસ્તીમાં લાવવાની જવા-
બદારી દિલ્લમ ઉદ્યોગપતિઓને થીરે રહે છે,
તેઓ જો આ જવાબદારીમાંથી હટી પડે
છટેજાણ રહેવા માગશે તો એ સમય
ફર નહિ હોય કે જ્યારે આપણે દિલ્લમ ઉદ્યોગ
પદ્ધતિની પીણમાં ગળ્યો ન હોય, જેમ
વહેલીથી ઉદ્યોગપતિઓ ચેતશે તેમ તેઓ
ચાતાના લાભમાં જોગ્ય ફાળો આપતા
બનશે એ નિશ્ચિત છે, માટે આપણા દિલ્લમ
ઉદ્યોગપતિઓએ હવે જાગી જવું ધટે છે.

કવિ ગાયકવાડના સર્વશ્રેષ્ઠ
કવિ

કલ્યાણિકા
ગીતો અને જનનેનો સંગ્રહ કિ. ૩. ૨
સર્વશ્રેષ્ઠ

સર્વશ્રેષ્ઠ લાવનારો ભરપૂર કામ
કિ. ૩. ૨-૮

કલિકા

ત્રેમરસથીપુણ સંગ્રહ કામ કિ. ૩. ૨

ગુજરાતી કવિતાની રચનાકળા

કવિતારચના સંબંધી અભ્યાસમય

અભ્યાસનો કિ. ૩. ૧

દશનિકા

ઉત્તમ વિદ્યુક્તિના માધ્યમ

કામ કામ કિ. ૩. ૩

પ્રાપ્તિસ્થાન :-

અરેશર કસમજી અખરદાર,

૭૮૮, જામીન મેનચન, તાલુકા કોચી,

મુંબઈ ૧૪.

धर्मनां मूलं सिद्धिर्नातो

૨૫૫ પ્રકાશ પૂજનીભરમાં બધા દેવોમાં—
ખાસ કરી આપણાં લી-દમાં—
વેવેર, દગાનાં અને શેઠની શામળીયા
પર દોરેશદમાં લિહરી તીકળી છે.
અને લિ-દમાં જી દુદમની મુખ્યત્વે- મમ
નબધી છે.

પૂર્વ અને પશ્ચિમના દેશોના લોકોની સ્વપ્નામયી કથા છે ત્યારે સદા અમર મંદીર આનંદ છે જે પૂર્વના લોકોની પ્રાણીઓએ બાંધે પામીક લાપતાથી બદલી છે. અમર તેમજ એક તો બાંધે દિનથી પામીક કમળાઓ આ માટે? મીન-મીન લગ્નકર આનંદશિવે આ કારણે? કુલિ કમ તો નરનાર શાંતિ દશકે અને ને દિન-દર્શ અને મીનમાં આનંદ લગ્નકર

જાણની કામ તો
તે હોતી મન
શ્રેષ્ઠ કૃષિ
ખરી

સિ.દના એન.
દાનિની ખાસ

પ્રત્યેક દેવે જોઈ કે તે બધા "ધર્મ" ના
નામે જમકવામાં આવે છે. "ધર્મ" અર્થમાં
છે, "ધર્મ" જોઈ રહી છે, "ધર્મ" યોગારો
જો છે, જેથી બધાને રોજાંચે કાપાકાપી
કરવા તેવું મારું જમ્મ કાપાપા, દેવના
દેવો "ધર્મિક" અર્થમાં છે તેવું જોઈ
મારું છે કે તેઓ જેથી બામ પૂજા-પાત્રી,
નામના-ધર્મ, અણુ-અણુ, અણુ-અણુ
અર્થમાં અણુ મહાત્મા રહે છે. બામ
ધર્મના અણુ-ધર્મ દેવો અણુ-અણુ
અર્થમાં રહે છે, તેથી તેઓ "ધર્મિક"માં
અર્થ છે, તેથી અણુ-ધર્મ અણુ-અણુ
અર્થમાં અણુ-ધર્મ અણુ-અણુ
અર્થમાં અણુ-ધર્મ અણુ-અણુ

ਸਤਿਨਾਮੁ ਜੇਕਰ ਨਿਧਿਮੁ ਤਾਨਾ ਸੁਖਾਧੁ

છે તે બ્રહ્મણ્યર અમગ્નતુ' નોહ્યો. દુનિયાના
બધા ધર્મોમાં સનાતન સત્ય અમગ્નતુ' છે.
દરેક ધર્મના સ્થાપકોએ આં સનાતન
સત્ય પર બાર હોધો છે અને મારે દેશ
તથા હાળે ચૂતુંબુળ. ચાથ તે રીતે આ
સત્ય આમ વખે સમજાવે છે તે માટે દરેક
ધર્મમાં ક્ષિયર-કાંતુ' બાજ સ્વરૂપનોહવાયું
છે. આપણે સાધનાઓ મનુષ્યો. આ બાજ
સ્વરૂપનેજ "ધર્મ" મારી તેનેજ વળગી
રહીશોમાં હવનતુ' યાજે' ગણ્યોએ હોય.
પણ તેનું મૂળ-સનાતન સત્ય-વિસારી
મૂળ્યો.હોયે, એ સાથે વળી મોટે બાજે
દરેક ધર્મ સાથે તેના સ્થાપક પચામગ્નતુ'
નામ નોહાયતુ' હોય છે. ક્યારેક સ્વર્ગસ્થ
વિદ્યોએની યોગદે દેશ' હંત' કે "પ્રગ"

remember the messenger but forget the message" (આપણે પધ્ધતિઓને યાદ રાખીએ છીએ, પરંતુ સંદેશને ભૂલી જઈએ છીએ)

॥ ५ ॥

‘ડા. સિદ્ધ જહાંગીર તારપારવાલા

ધીજી, પરંતુ તેના પ્રયત્નમને વિચારી
મુશ્કેલી ધીજી.) આ રીતે મુળ કથાપઃ
કેના પવિત્ર નામે તેનાજ શીખારીલા પામના
સ્વસ્થપદે અનેક અસાધ્ય રોગો દુનિ-
યામાં થતા જણાય છે.

જે ઉપરાંત મનુષ્ય સ્વચ્છાવશ છે તે
જોતાને તથા પોતાની દૈક પરતુને સંપ-
રેષ માની લેવી. “ધર્મ” પણ દૈકની
અંત વિરામ છે, એટલે દૈક માણસ
પોતાના ધર્મને સર્વેષ માની જ લે
છે, એટલું નહિ પણ બીજા મધ્ય
ધર્મોને ઉતરતા મણે છે અને બીજા
ધર્મોના અનુયાયીઓને લલકા મણે છે
તેમને “ધર્મ” નામે ધીકારતા શી છે
જે તેમની સાથે લગામો તેને ક્રોધ તે.

હિંદીઓ શહેર બન્યું. શહેરની ગીરો ગામ-
ડામાં ફેલાતા કામદારોને ધસી આવ્યા,
અને કંઈની કાનુન અને યોજના વીના
શહેરમાં વસવાટ માટે મંજૂરી બંધાયા.
સુદર મંજૂરી સાથે ગઈ સ્વમજ્ઞ બની
રહ્યા. શહેરી જીવન હિંદી જોવાને કાંઈ
લાડાંની જેવા. રૂ. ૨૦ થા રૂ. ૨૫ કમાનાર
ગરીબ-કામદાર કેટલું લાકું આપી શકે ?
એક બોલીમાં બે કુટુંબ રહેવા લાગ્યાં. બોલી
અવી નાની જોવાથી પુરોણે બાહર
જુલકામાં કુટુંબ પડે કુટુંબી જીવન
જીવનવાળું ગરીબ કામદારો માટે કેમ
જોઈ શકે, જે તેઓને એક બોલી બી મંજૂરી
ન શકે ? પરિણામ એ આવ્યું કે તેઓ
દાર અને જીવનના કામમાં પડે અને
કરજદારીમાં જીવીને કરજદારીમાં મરણ
પામે, બહુની તંગી, નાદવાની સમસ્યા
નહી, રહેવાની પુરતી જગ્યા નહી, અને
ગીચ ધણે જેમાં દયા અને તકડો આવી
ન શકે, આવા વાતાવરણમાં ગરીબ અને
અજ્ઞાન કામદાર સ્વચ્છતા શી રીતે પાળી
શકે ? મુખ્યમાં આપણે સ્વમજ્ઞ ઉભા
કર્તા, બેરક અને દયા વગર ગાળવાના
કામદારો મુખ્યત્વે ગીરો શહેરી બન્યા.
જે કામદારોની મહેનતથી સુડીવાલીઓના
ખીયાં બસ્યાં છે કે જેની તેઓ આલીશાન
મંગલા બાંધી રહે છે, જે કામદારોની
મહેનતથી મુખ્યત્વે રહે છે, શીતક છે, તે
કામદારો વર્ષો ધમાં આવા મંદાતા કચરસા
તરેલા સ્વચ્છતામાં રહે છે, તેઓની આ
લીલીથી મુખ્યત્વે કેટલા શહેરીઓ
પાકે છે ?

શેરના સ્વમજ્ઞ વિરેના આંકડાઓ
૧૯૩૧ માં વસ્તીની ગણતરી વખતના
આપણને મળે છે. મુખ્યત્વે ૭૪ હજાર
શહેરીઓ કોઈએ પોણા હજાર એક
બોલીમાં રહે છે. ૩ લાખ માઈસો
સ્ત્રી ૫૨ બહાર સુધે છે. ૮૨ હજાર
સ્ત્રીમાં એક બોલીમાં લોકો રહે છે.
મા નાની ૧૨૫૧૨ છીટની બોલીઓમાં
૧૦ માઈસો બી રહે છે. થા બે થી વધુ

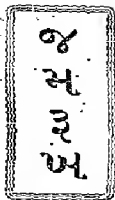
કુટુંબો રહે છે. આ આંકડાઓ ૧૯૩૧ ના
છે અ્યારે શહેરની વસ્તી ૧૨ લાખની
હતી. આવી શેકડ ગીચ ઉપરાંત, પાંચ બોલી
માટે ૧ સંજકા અને ૧૦ બોલી માટે ૧
નળ બોલી સ્થિતિમાં લોકો કેમ રહેતાં હશે
તે આપણે કલગી શક્યે. આપણા કામદારો
જીવનમાં કોઈ સરસ વર્ષો આવાં મંદા
અને અસુખાકારીઓમાં મંગલમાં મુગ્ધ
છે, તેઓ અને તેઓના બાળકો જેઓ
અનિબન શહેરીઓ છે તેઓ તંદરોસ્ત
કેમ બની શકે ? ૧૨ લાખની વસ્તીમાં
આવી ગીચવાત હતી. ત્યાં આજે ૨૭
લાખની વસ્તીમાં આ આપણા મુખ્ય
કેમ રહેતા હશે ?

મુખ્યત્વે લોકોમાં શહેરીઓમાં પ્રથમ
શહેરી ફરજ (civil servant) બીજાવલી
બેંકમાં તેજ તેઓ મંજૂરી પાલીકાને શહેર
સ્વચ્છ રાખવાની ફરજ પાડી શકે.
આપણે સ્વમજ્ઞ નાણું કરીને સ્વચ્છતા
ચીખાડીને શહેરી જીવન સુધારીને શહેર-
અવજ મુખ્યત્વે હિન્દ અને જગતમાં એક
સુદર અને આબાદ શહેર બનાવીશું.

વૈદ અચારિયા

શેરોની ગલી, અસીદની સામે
મુખ્ય ૨.

એલાપ: બપોરે ૩ થી ૪
રાત્રે ૬-૩૦ થી ૬ અને
રવિવારે સવારે ૧૨ થી.

લેખક :- વેદ હોરમરાજ રા. અચારીઆ

અહિંસામાં રમકડાં લાવનાર, અહમપણાને નાશ કરનાર, મગજમાં બપેલાં લોહીને વિષેરી નાખનાર, ભાંગેલા નરો ઉતારનાર, ભૂખ વધારનાર અને સહિતના સાગર જેવા પહેલવાનોની ધોરણી જેવાં આ દેશના ગુણી જાણી અને તેના લાભ ઉઠાવો.

મંદાનાથી કારનાર રૂબેના મોઝા માવામાં પોતાના રૂરકો આરે ગણે પ્રેમરસ ભરી દીધા છે. વાંચકો વિચાર કરો કે આ વેદ શું કહેવા માંગે છે કે જે કાંઈ વખે છે તેમાં તારીફો તમતમાત ભરેલો છે. પણ ને દેહક ઇનશાન સાંનિધી વિચાર કરે તો દેહ જેવામાં માલોક પાતાની અધુર દેખાડ્યા, કુખ્યા અને ક્યા આપણે બારણે તોડ્યા આપી છે, એ સ્પષ્ટ જણાઈ આવશે.

અસુતીની પીઠ વાંજણી ક્યાંથી મળે તેજ પ્રમાણે અસુતને સ્પાદ તો માખે તેજ પીણાં. કસમ ગલાવવાથી કે અખરે વાંચવાથી કુતીની ધરમ વહેજતનો આપણને દેવીની ખ્યાલ આવવાનો કે કે જગદેશની અતેક જતનો છે. એક જાત તો દર્શણ બગેરીકાથી હિંદમાં ધુરતી આવી છે.

કામી જમરખ અવિશય પીઠાં અને સ્વાદિષ્ટ છે. વીંસી ડાહવામાં અને અંદરથી લાલ મઘાદાર માવાવામાં રૂબે સુરતમાં અને લહેજતમાં ને કે હિંદમાં જ છે પણ દેશનો કમળો તોડવામાં અને કાવત આપવામાં તે બીજા રૂબે સુરતમાં છે.

ઉંચ તોખમમાં જણામાં છે. સફેદ લીંસી ડાહવા અને, અંદરથી મુશામ રૂબે માવાદાર સાકરના ગોળાં રૂબે, પમરાત-લહેજતથી

આપણા નાક અને જગતી સુસ્તી ઉઠાવી મુઠી લોહીજ પળમાં જામત બનાવી મુકે છે. આ સફેદ એકાદવારી પેરમાં સાકર મુકેકાસ ખાંડ જે કહે તો જાગર બદલા છે, અને સ્પષ્ટ તો, આપણે સમજાતા મરણી મુકા છીએ તેમ, સતિસુવ બીજા નામ છે. એક પાકે દેહ આવાથી અવામુઝ ખદન તાજગીથી તરંગોળ, મધ બધ છે.

આજે ખાંડ રોષી છે, મુકેકાસના ડબ્બા મલતા નથી મોરે ફરીવારે સંભળાય છે. તે જમાનામાં ને કોસમ પ્રમાણે દેહનો પુરતો ઉપેક્ષા થાય તો એવો એરો બખ-કદ કરવાનું કારણ નહીં હોય, દેહો, ખજાર સીતારાજ, શેરી, ફેરી, મધ અને અજાત-બાદી પેરમાં શું સાકરના ખળનો એકા છે કે ફેરતી સાકરને મુકેકાસથી નોવામાં અને કુમીમ સકરને, વધાવી રીવામાં આપણે સતિમાર્ગથી વિપ્રસા મધ રવા છીએ. કુલતી રંગરૂપ પમરાત લહેજતની મોરે ભરી જાળે, સાચી વરગને જાત મારીને, અને સ્વાધી મુખ્યોના મધથી કાંઈ-જારો પોથી-પીખીને આખરે બતાવવાનાં આપણે જાન અને કદાપણ માની બેઠા છીએ તેમાં હવે સમય મુજબ પડશે આવશે નોંધજો.

જમરખ તો ખજ સાથે આવ્યાં રિવાજ છે. બીજાની આવદમાં કલ મતફેરી ઉઠેલી

દેહ શોર

છે. આ દેહના વચના ભા-મમાં દલીવાનો લખકો ભરેલો છે, અને તે લખકામાં એક અમત બી સમાધુ છે. પેર નો તમામ દલીવા સાથે

ગાંધીજી- રોમાં રોલાં. મુલાકાત

..

પછીથી પડછંદ કાઢવાળો અને દમામ-
દાર મીરાં (મિસ સ્લેડ) આવી અને છેલ્લે
નણુ, હિંદુઓ આપ્યા. અમરિા ગોળ અને
હસમુખા ચહેરાવાળો દેવદાસ, ગાંધીને
સોથી નાનો દીકરો હતો, તે નમ્ર છે અને
તેના નામની લવચતાનો તેને ખ્યાલ સરખો
પણ નથી. બાકીના બે જુવાનો મહાદેવ
દેસાઈ અને પ્યારેલાલ-હૃદય અને શુદ્ધિની
વિરલ શક્તિ ધરાવનારા ગાંધીના મંત્રીઓ
અથવા સહયુક્તો કહેતાં શિષ્યો હતા.

ચોડા વખત પહેલાં જ છાતીએ સખત
સરદી વહેરી લેવાનો જ ટેંગ કર્યો હતો,

જગતે આપેલા મહાન વિચારકોમાં કાંસના પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન
સ્વ. શેમાં શેલાં અથપદે બિરાજે છે. મહાદેમા ગાંધીના એ માટા
દોસ્ત હતા. ત્યારે ગાંધીજી પરદેશની સફરે ગયા હતા ત્યારે શેમાં
શેલાંને ત્યાં તેઓ રહ્યાં હતા. પોતાના મન ઉપર ગાંધીજીની પડેલી
છાપ વહુવતાં શેમાં શેલાંએ પોતાના એક અમેરિકન મિત્ર ઉપર
લખેલો આ કાથનો પત્ર ન્યુયોર્કનાં 'નેશન' પત્રમાં પ્રગટ થયો છે.

ખંડુ! પેલા હિંદુઓ અહીં આવ્યા
ત્યારે તમે અહીં ઉત્તર તો કેવું સારું ?
પ્રમીશી ૧૧મી ડિસેમ્બર સુધી અહીં
કે પાંચ દિવસ તેઓ વિલા વિશેનેતામાં
રહ્યા. અસ્માવાળા અને દાંત વિનાનો
આ નાનકડો માનવીએ પોતાનાં ચરીસની
આસપાસ આદર સંપત્તી હતી, પણ
તેના સળી જેવા પાતળા પગ તો
ઉંચાડા જ હતા. આજી અરબચડા વાળ
વાળું તેનું બોલું માયું પણ જુલુજું હતું
અને વરસાદથી તે પલળી ચલું હતું. હસતા
હસતા તે મારી પાસે આવ્યા અને પોતાનો
હાથ મારે અને નાખીને તેમણે પોતાનો
બાલ મારે ખભે અડાડ્યો અને તેમનાં
રૂપેરી વાળવાળાં માથાંનો મારાં બલેને
સ્પર્શ થયો. એ સંત ડામીની અને સંત
ક્રોસિસનો સ્પર્શ હતો એમ કહીને હું
આનંદ અનુભવું છું.

અટલે વિલા આદરને બીજાં માણે ત્યાં
હું સુને ત્યાં-તમને વાદ હશે-ગાંધી રોજ
સવારે લાંબા વાતોચાપ મારે આવતા.
મીરાંની મદદથી મારી બહેન, દુઆપિયાલું
કામ કરતી અને મિસ કોન્ડો-પેક નામની
એક રસીયન બહેન મારી મિત્ર અને મંત્રી
છે. તે અમારી ચર્ચાની નોંધ લેતી. મોન્ટ્રોના
અમારા પાડોશી રહેમરે લીધેલા દેહાંઓ
અમારી મુડાકાતનાં જુદાં જુદાં દરમિયા
રજી કરે છે.

સાંજે સાત વાગ્યે પહેલાં માળતા
આરડામાં આવેના કરવામાં આવતી. દીવા
ધીમા કરી નાખવામાં આવતા. ગાંધી એક
શેતરેજ પર બેસતા અને તેમના અદુ-
ચારીઓની નાનકડી મંડળી તેમની આસ-
પાસ બેસતી. આઈનામાં નણુ સુમકરે
વસ્તુઓ ગાવામાં આવતી, પ્રથમ પાતાની
શ્લોકે કે, 'હું જી' બાજન અને મીજી રામજીન.

રામકુન મીરાં પાતાની ગંભીર અને ચેરા સુરથી ગવડાવતી.

ગાંધી બીજી પ્રાર્થના સવારે ટ્રેલુ વાગ્યે કરતા. પાતે રાત્રે એક વાગ્યા સુધી સુતા ન હોવા છતાં એને મદિ લેવું અને પાતાની મંજીના સાકારપાકયાસોકોને તે જગાડતા. અતિ દુબળા દેખાતો આ નાનકડો માનવી યાક શું છે એ જાણતો જ નથી. તેના શબ્દકોષમાં યાક શબ્દ છે જ નહીં. ઘોરાં અને છનિવા આગળ તેમણે કહ્યું હતું તેમ ટોળાના ઉપરાં ઉપરી પ્રશ્નોની જવાબો સ્વસ્થપણે તે કલાકે સુધી આપી નામ છે. દેખાય પર સ્થિર આસને બેસીને તેમના છતાં કે આજીજતા વિશેષીજાને અને છનિવામાં તેમને ટોર નહોતો—રુપજી અને શાંત અવાજ તેમણે જમાળ આપ્યા અને તેમનાં મોં ખંખ કરી દે અને તેમને સૂઈથી મૂકે જોવી સાદસાર થાતો સંભળાવી.

પ્રથમ તેમને તીરસ્કારની નજરથી આપકાર આપનાર સુડીવાદી અને રાષ્ટ્રવાદી, રામના સોફા તેમણે રામ છોડ્યું ત્યારે કોઈથી હું આજીજી થઈ ગયા હતા. અને લાગે છે કે તે જો ત્યાં વધુ વખત રાકાયા હોત તો બહારે સજાઓ ભરવાની તેમને મનાઇ ફરમાવવામાં આવત. રાષ્ટ્રની સ્વસ્થજગતા તથા સુડી અને મજુરી વચ્ચેના અવગાના એવકા પ્રશ્નોના તેમણે બની રાકે જોઈથી અસંધિય લાગ્યામાં જમાળ આપ્યા. આ બીજી પ્રકાર તરફ તેમને વાળવામાં મુખ્યત્વે હું જમાળદાર હતો.

એક પછી એક પ્રયોગો કરી કરીને તેમનું ચિત્ત કાવ્યમાં આગળ વધે છે. તે સુધિસીધા આગળ વધે છે પણ કહિ અડકતા નથી. વળી દસ વરસ પર તેમણે જે કહેલું તેના પરથી તેમને વિવે નિણુય બાંધવાનો પ્રયાસ કરનાર જરૂર પછડાવાનો જ. કેમકે તેમના વિચારોમાં સદા કાવિ થયા કરે છે. હું જોના એક નાના સરખે પણ નહુનેદાર લાખો આપીશ.

ઘોરામાં તેમને ઇશ્વરની પાતાની બ્યા-

આપવાનું જમાળવામાં આવ્યું હતું. તેમણે જમાળવું હતું કે હિંદુ ધર્મશાસ્ત્રીમાં ઇશ્વરના ઉમદામાં ઉમદા સુણો વસું બ્યા છે. તેમાંથી પાતાની જુવાની દરમિયાન એ બધાંના સારસ્થ અને ઇશ્વરની સાચો ખ્યાલ આપનારો 'સત્ય' રાખે તેમણે પસંદ કર્યો હતો. તેમણે કહ્યું કે ઇશ્વર સત્ય છે એમ તે વખતે હું કહેતો હતો. પછી તેમણે કહ્યું કે, જે વરસ પર હું એક કમળ આગળ વધ્યો. હવે હું કહું છું કે 'સત્ય પ્રપર છે', કેમકે નાસ્તિકો સુદાં સત્યના બળની જરૂરિયાત વિશે સંકા ઉઠાવતા નથી. સત્યશોધન માટેની તેમની ધ્યારને લીધે નાસ્તિકો ઇશ્વરની હસ્તીના ઇન્કાર કરતાં પણ અચકા નથી અને તેમની દૃષ્ટિથી તેઓ સત્યા છે. આ એક જ લક્ષણ પરથી જુવની ધાર્મિક જાવનાની નિર્ભયતા અને સ્વતંત્રતા તમે સમજી શકો. અને જ્યમ નામાં વિરજાનકે જ્યાં મક્કલો જોવા

આજનું જગત

માનવતાનો દિપ

મહાત્માજીએ અપવાસ શરૂ કર્યા અને દુનિયાભરમાં વિત્તા ફેલાઈ ગઈ. મહાત્માજીને સંતોષવા અને તેમના અપવાસ છોડાવી તેમની જિન્દગી બચાવી લેવા હિંદી સંઘના આગેવાન સત્તાધિકારીઓ તત્પર બન્યા. માનવતાનો દિપ જળતા રાખવો જ રહ્યો, એવી સૌ કોઈ દલીલ કરવા લાગ્યા. પરંતુ શું એ દલીલમાં કંઈ તથ્ય હશે? મહાત્માજીની જિન્દગી બચાવવા આવુર બનેલાઓમાં શું એકદમ માનવતાની ભૂલત ઝળહળવા લાગી હશે? આ પ્રશ્નનો જવાબ મળવો ખૂરકેલ છે—બહુ અશક્ય જ છે!

જો તેમ ન હોત તો ઘંત ધાન્યથી ભરપૂર કહેવાતા હિન્દ દેશમાં હરજિયાત ભૂખમરાથી માયાં જતાંઓ માટે કંઈક સહર કરાવું હોત! પરંતુ આજ લાંબા સમયથી આપણે જોઈ છે કે આશિરાજી જોઈએ તેવી શોધવા કરવામાં સત્તાવાળાઓ નિષ્ફળ નિવડ્યા છે. આને દુનિયાભરમાં રેશનીંગ અને કંટ્રોલની પ્રથા દાખલ કરવી પડી છે, અને તેમાં પણ આપણા હિન્દ દેશમાં રેશનીંગ હેઠળ જે કંઝાળ જગ્યાઓ તેથી વધુ કંઝાળ ખોરહર અપાય છે તેમ ન થાત.

આજે આપણે ત્યાં અનેક ઝગાં માનવીઓ છે જેમને બે ટંક પુરતું આવડુ છે

મળતું ન હશે, રોજના સંખ્યાબંધ માણસોને અપવાસ કરવો પડતો હશે, કે જેમની તોષ લેવાની પણ કોઈને ફરસૂદ રહેતી નથી, જ્યારે ગાંધીજીના અપવાસે જગત ખળભળી ઉઠે એ આશય ન કહેવાય?

ગાંધીજી મહાન પુરુષ છે એટલે જેમની જિન્દગી ડિમતી છે એવો સ્વીકાર સૌ કોઈ કરે એ સ્વાભાવિક છે, અને તેથી જેમની જિન્દગી બચાવવા પ્રયત્નો થાય એ પણ સમજ રાકાય એવી વાત છે; પરંતુ એ પસંદી એકું તો સિદ્ધ નથીજ થતું કે ગાંધીજીને બચાવવા માગનારાઓમાં એકાએક માનવતાનો દિપ ઝળહળી ઉઠે છે. ના, જોણો એવો દાવો કરતા હોય તેઓ ગાંધીજીનેજ નહિ આખીય માનવજાતને ઘોડો દધ રહ્યા છે એવું જ સાચું!

મરી પડવારેથી માનવતાને પાછી લાવવી હોય તો માનવીએ હવે માનવી તરીકે હવતા બનવાની જરૂર છે, એકના એકે ખીલે આનંદ કલ્યાણ કરે એ સિદ્ધિજ હવે ફર કરવી જોઈએ. અને જ્યાં સુધી તેમ કરવામાં ન આવે ત્યાં સુધી માનવતાને દિપ કદિ પ્રકાશીત થવાનો નથી. આજના જવા ગાંધીજીના સૌ અપવાસ પણ ત્યાં સુધી એકું પરિણામ લાવવા નાકામયાબજ; નિવડશે એ નિશ્ચિત છે, માટે સૌ કોઈએ માનવતાની ભૂલત હવે ઝંજીરબાવવા માટે કોશિશ કરવીજ રહી.

—કુ. સુમતરાજ વહેંદ્રીના (મુંબઈ)

વાચકોને :

“આજનું જગત” અને તેમાં જેના જેના રંગરંગ પર ચેતાના ચિચારો લખી મોર્ડલવ “રાજશી”ના વાચકોને હાર્દિક આમંત્રણ આપવામાં આવે છે. અંજત કુમલાથી તદ્દન નિરાલા દુઃકા લેખિતેજ પસંદગી અપારો.

—તંત્રીઓ

ગાંડીવ નું બાળ વાંચન.

● ચાનકદાર, રસીકું, સચિત્ર, સસ્તું ●

મારાં બાળકોને બેટ સોગાદમાં તથા તેનું લક્ષ્મી, વાંચન, ખૂબ સુધારવા જરૂર આપે. દેખાવડાં પેકિંગવાળાં ઉમ્મર-માર સોર્ટ ક્રેડી ત્રણથી ૬-૭ રૂપિયા સુધીનાં પડીકાં પણ મપડીઓનાં મળશે.

લખો: પ્રકાશક, ગાંડીવ સાહિત્ય મંદિર, મુરત
અથવા

જે. બી. કરાણીના છોકરાઓ

ફરેજશા મહેતા રોડ, ફાટ મુબમ.

~~જે. બી.~~ ગાંડીવ બાળ પબ્લિકેશન લવાજમ રૂ. ૭ છે.

‘રાગિણી’ માટે જરૂરી નિયમો

● અંક નહિ મળે તો ગ્રાહકે દખલ-ખાતામાં તપાસ કરી, જે જગ્યાએ મળે તે સાથે પાતાનો ગ્રાહક નંબર લખી અમને ખબર આપવાથી તે અંક મોકલી આપાયો.

● વર્ષની અધવચ્ચે કોઈ ગ્રાહક યદ્યો તો તેને વર્ષની સરખામીના ગ્રાહક ગણીને પાછલા અંકો મોકલી આપાશે.

● લવાજમ, વ્યવસ્થા, સરનામાનો ફેરફાર, અંક નહિ મળવાની ફરિયાદ વિગેરે બાબતો અંગેના પત્રવ્યવહાર વ્યવસ્થાપક ‘રાગિણી’ ૨૭-૨૫, ઘોષા રૂટીટ મુબમ ૧ ને સરનામે કરવો.

● લવાજમો, મનીએડ’ર વિગેરે શ્રી. ખાતુ દેરાઈ, ‘સુબહ વત’માન’ મર્ચાંલય, અંબેડકો રૂટીટ, ફાટ મુબમ ૧ ને સરનામે મોકલવો.

લેખો વિગેરે સંખ્યા પત્રવ્યવહાર